Saadet Devri'ni İzleyenler

Emevilerin Mahvettiği Şehit Halife Hz. OSMAN (r.a)

Ahmet Lütfi Kazancı

عثمان
رضي الله عنه

ensar

Saadet Devri'ni İzleyenler

"EMEVÎLERİN MAHVETTİĞİ ŞEHİT HALİFE"

EMİRÜ'L-MÜ'MİNİN HZ. OSMAN

ISBN : 978-605-5623-67-8
Sertifika No: 16093

Kitabın Adı
Emevilerin Mahvettiği Şehit Halife
Emirü'l-Mü'minin Hz. Osman

Yazarı
Prof. Dr. Ahmet Lütfi KAZANCI

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Kapak
Ayda ALACA

Sayfa Tasarım
Ensar Tasarım Bölümü

Baskı-Cilt
Pasifik Ofset
Tel: 0212 412 17 77

1. Basım
ŞUBAT 2011

İletişim
Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
Kıztaşı Cad. No: 10 Fatih / İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03-04 Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr e-mail: ensar@ensarnesriyat.com.tr

Saadet Devri'ni İzleyenler

"EMEVÎLERİN MAHVETTİĞİ ŞEHİT HALİFE" EMİRÜ'L-MÜ'MİNİN HZ. OSMAN

Prof. Dr. Ahmet Lütfi KAZANCI

İstanbul 2011

Prof. Dr. Ahmet Lütfi KAZANCI

1936 yılında Çorum ilinde doğdu. İlkokulu ve İmam Hatip Okulunu Çorumda bitirdi. 1964 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldu. Çorum, Siirt, Isparta ve Bursa'da görev yaptı. 1983 yılında Doktor, 1991 yılında Doçent ve 1999 yılında İslam Tarihi Profesörü oldu. 2003 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrıldı

Abdülmelik b. Mervan ve Ziyad b. Ebih isimli doçentlik tezleri ile *Mervan b. Hakem* isimli doktora tezi henüz basılmamıştır.

Basılan eserleri: 1- İslam'da İrade Kaza ve Kader, İstanbul 1966; 2- İslam İmanı, İstanbul 1970; 3- Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler, İstanbul 1974; 4- Hz. Peygamberin Hitabeti, İstanbul 1980; 5- Nübüvvet Pınarından Kırk Hadis, İstanbul 1982; 6- Hz Peygamber'in Öğrettiği Duâlar ve Zikirler, İstanbul 1982; 7- Dini Bilgiler (Komisyon), Ankara 1982; 8- Tarih-i Dini İslam (Osman Kazancı ile-Sadeleştirme), İstanbul 1983; 9- Özlenen Şafak (Özbek'çeye çevrildi), İstanbul 1984; 10- Aydınlıklara Doğru (Özbek'çeye çevrildi), İstanbul 1986; 11- Doğuş (Özbek'çeye çevrildi), İstanbul 1986; 12- Yükseliş (Özbek'çeye çevrildi), İstanbul 1990; 13- Guruba Yaklaşırken (Özbek'çeye çevrildi), İstanbul 1990; 14- Kavuşma (Özbek'çeye çevrildi), İstanbul 1990; 15- Hz. Ebu Bekir, İstanbul 1994; 16- Hz. Ömer 1, İstanbul 1995; 17- Hz. Ömer 2, İstanbul 1995; 18- Hz. Osman 1, İstanbul 1997; 19- Hz. Osman 2, İstanbul 1997; 20- Hz. Ali 1, İstanbul 2002; 21- Hz. Ali 2, İstanbul 2002; 22- Çeşitli Yönleriyle Nübüvvet Kavramı, İstanbul 1997; 23- Hz. Adem'den Hatemü'l-Enbiyaya 1 (Rusça'ya çevrildi), İzmir 1990; 24- Hz. Adem'den Hatemü'l-Enbiyaya 2 (Rusça'ya çevrildi), İzmir 1990; 25- Hz. Adem'den Hatemü'l-Enbiyaya 3 (Rusça'ya çevrildi), İzmir 1990; 26- Peygamberimize Neden İnanmadılar?, İstanbul 1984; 27- Zulmetten Nura (Osman Kazancı ile-Sadeleştirme), İstanbul 1998; 28- Maziden Atiye (Osman Kazancı ile-Sadeleştirme), İstanbul 2000; 29- Mervan b. Hakem, İstanbul 1998; 30- Kaynana Münevver Hanım, İstanbul 1969; 31- Üvey Anne, İstanbul 1971; 32- Bir Vicdan Uyanıyor, İstanbul 1973; 33- Son Fırtına, İstanbul 1976; 34- Bizim Sevgili Peygamberimiz, İstanbul 2009; 35- Dört Ulu Çınar (Peygamberimizin Halifeleri), İstanbul 2009; 36- Kendimi Anlatayım Dedim..., İstanbul 2009

Kazancı, Ahmet Lütfi
Emevîlerin mahvettiği şehit halife Emirü'l-mü'minin Hz. Osman / Ahmet Lütfi Kazancı .– 1.bs .—İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011
507 s. ; 21,5 cm.
ISBN: 978-605-5623-67-8
1. Hz. Osman; 2. Hulefa-i raşidin; 3. İslâm tarihi
297.6 DC20
Bibliyografik niteleme Anglo-American Rules 2 (AACR2)'ye göre yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

Abdurrahman b, Avf der ki:

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurdu:

Ebû Bekr Cennettedir. Ömer Cennettedir. **Osman Cennettedir. Ali** Cennettedir. Talha Cennettedir. **Zübeyr Cennettedir. Abdurrahman** b. Avf Cennettedir. **Sa'd b.** Ebî Vakkas **Cennettedir.** Said **b.** Zeyd Cennettedir, Ebû **Ubeyde b.** Cerrah **Cennettedir.**[1]

*

1 Tirmizi, Menakıb, 26 (5/ 647); İbn Mace, Mukaddime, 11 (1/ 48)

HZ. OSMAN'I TAKDİM EDERKEN

Hz. Osman ve Hz. Ali'ye ait olan devirler, İslâm Tarihi'nin, yazılması ve kabul edilmesi en zor olan devirleridir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer ile ilgili devirleri yazmanın ve kabul etmenin daha kolay olduğu gibi. Çünkü ilk iki Halife devrinde olaylar, günden güne müspet anlamda gelişmiştir. Bunların anlatılması da kabul edilmesi de kolaydır. Ama üçüncü ve dördüncü Halifeler'in devirlerinde iş tersine dönmüş; istenmeyen, kabul edilmesi güç olan olaylar birbirini takip etmiştir. Kesin olan netice ise, rüyada görmeğe bile tahammül edemeyeceğimiz acı ve üzücü olaylar birbiri ardınca gelişmiş, Rasûlullah Efendimiz'in şehrinde, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Halifesi olan zat, bir ay'ı aşan uzun bir süre evinde kuşatma altında tutulduktan sonra şahid edilmiş, Medine halkı ise bu olaya âdeta seyirci kalmıştır.

On iki yıl gibi bir hilafet dönemi yaşayan Hz. Osman, böyle bir sonuca ulaşmayı elbet istemezdi. O zamanda yaşayan ve sayıları hiç de az olmayan sahabe ve sahabeyi takip eden "Tabiun" nesli de istemiş olamazdı. Ama olaylar öyle bir duruma geldi ki, Hz. Osman'ı hilafetten uzaklaştırmak ya da öldürmek üzere hareket edenlerin, hatta Hz. Osman'ı öldürmek üzere odasına girip şehid edenlerin arasında, sahabe olarak tanınan insanlar bulunduğu gibi, Hz. Osman'a karşı yürütülecek isyanın, yapılması lüzumlu bir cihad olduğunu etrafa mektuplar yazarak ilan edenlerin arasında da yine Medine'de yaşayan ve Ashab sırasında sayılan insanlar bulunuyordu. Kısacası Hz. Osman, çoğunluğunu sahabe ve sahabe çocuklarının oluşturduğu bir

mübarek şehirde yaşayan insanların gözlerinin önünde muhasara edilmiş ve öldürülmüştür.

Sahabe zamanında böyle işler nasıl olur?.. Sahabeden olan bir insan nasıl olur da hatalı bir iş yapar?.. Göz göre göre Halife ölüme giderken nasıl olur da onlar evlerinde otururlar, nasıl olur da sayıları bin beş yüzü geçmeyen bir anarşi grubunun hakkından gelmezler?.. denilebilir..

Bu ve benzeri soruları-soran insanlara hak vermemek, "Yanılıyorsunuz!.." demek haksızlık olur. Çünkü bugüne kadar sahabenin de insan olduğunu, hata ve kusur edebileceğini öğrenemeden uzun yıllarımızı geçirdik. Onları hatadan, günahtan, kusurdan tamamen uzak insanlar olarak tanıdık. Böyle olunca da bu bilgilerimize ters düşen bir sonuçla karşılaştığımız zaman "Hayır!.. olamaz!.." demekten kendimizi alamadık.

Konuyu biraz daha derinlemesine incelemek gerekirse:

1- Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Nebeviyye kültüründen uzaklaşınca müminler, menakıb üreten yazarların lüzumsuz ve ifrata kaçan anlatışlarıyla beslenmişlerdir. Menakıb üreten yazarlar ise Ashab-ı Kiram hakkında Kur'an ve sünnetin verdiği ölçü ve bilgilerle yetinmemiş, gerçek veya uydurma olduğuna bakmadan, bulduğunu alıp kitabına yazmış ve netice olarak ilme ve akla uygun olsun, olmasın bir çok menakıp üretilmiştir.

2- Ashabdan birinde görülen ve gerçekten pek değerli olan bir özelliği anlattıktan sonra bu özel fazileti Ashab'ın tamamında da varmış gibi göstererek: **"İşte onlar böyleydi"** demişlerdir.

Burada bizzat Hz. Osman'ın bir hatırasını verelim:

Arabistan genelde kurak bir ülkedir. Yağmurun yetişmediği zamanlarda kıtlık başlar. Bu kıtlığın boyutu ise yağmurun gecikmesi ile doğru orantılı olarak artar ya da eksilir.

Hz. Ebû Bekr devrinde ciddi bir kıtlık yaşanmış, insanlar büyük bir sıkıntıya düşmüşlerdir. Bu sırada Medine'ye, Hz. Osman'a ait bir kervanın gelip yetişmesi, pek çok insana geniş bir nefes aldırmıştır. Çünkü Hz. Osman ticaretten anlayan bir insandır ama asla gaddar değildir. Fırsat bu fırsattır, diyerek açlıktan kıvranan insanların keselerine el uzatıp, gelen malı fahiş fiyatla satmayı aklından geçirmeyecektir. Bu sebeple insanlar, meşru olan hak ne ise ona razı olmasını bilen, aldatmaya da aldanmaya da razı olamayan vicdan sahibi bir insandan ihtiyaçlarını temin edebileceklerdir. Bu konuda onların bir endişesi yoktur.

Ancak Medine'de bulunan ve ticaretle meşgul olan herkes böyle değildir. Nitekim üst düzeyde ticaret yapan birkaç kişi gelmiş ve Hz. Osman'a, doyurucu bir kâr teklif ederek yükleri indirmeden satın almak istemişlerdir. Hz. Osman'ın cevabı tek cümleden ibarettir:

- Sizden fazla kâr veren var.

Bu cevapla ayrılıp giden adamlar, kendilerine göre hesaplar yapmışlar ve kâr yüzdesini çoğaltarak iki defa daha gelmişler, her defasında aynı cevabı almışlardır.

Onlara göre Hz. Osman, bulduğu fırsatı iyi değerlendirmekte ve müşteri kızıştırma yolunu tutmaktadır. meseleyi bir çözüme kavuşturmak üzere Hz. Ebû Bekr'e gitmiş ve şikayet etmişlerdir. Hilafet makamına çağrılan Hz. Osman'a, Rasûlullah Efendimiz'in değerli Halifesi tarafından sual açılmış:

- Bu adamlardan daha yüksek fiyat teklif edeni ben de bilmek istiyorum ey Osman; kimdir o?.. denilmiştir. Hz. Osman:

- Evet ey Halife, O, Yüce Allah'dır. Yapılan iyiliklere en az bire on vermeyi vâdetmektedir.[1] Bu adamlar da şahit olsunlar ki ben, o kervanın tamamını Allah rızası için sadaka olarak bırakıyorum. Onu dilediğin gibi dağıtabilirsin, cevabıyla, cömert insanlara parmak ısırtacak bir fazilet örneği vermiştir."[2]

---

1 En'âm suresi, 6/ 160

2 Abbas Mahmud Akkad, Zinnûreyn Osman b. Affan, 61

Bu tür faziletler Hz. Osman'ın hayatında ilk ve son değildir.

Bir insan, bir iyilik yapmayı düşünür. Darda kalmış bir kardeşinin sıkıntısını gidermeyi, hiç olmazsa bir miktar hafifletmeyi tasarlar. Fakat Şeytan onun koluna girer, verdiği karardan döndürebilmek için çalışır. Bunda başarılı olamadığı takdirde zihnine yerleştirdiği miktarın yarısını verse bile yeterli bir yardım yapmış olacağını, bu kadarına gerek olmadığını anlatmağa çalışır. Bu da olmadığı takdirde bir dahasında daha akıllı ve tedbirli davranmasını öğütler. Çoğu defa başarılı olur.

Fakat Hz. Osman bu konuda Şeytan'a ve nefse mağlup olmayan, Allah rızası için yapabildiği her türlü maddi fedakarlıkları peş peşe sıralayan fazilet âbidesi bir insan olarak hayatını devam ettirme mutluluğuna erenlerdendir. O hiç bir zaman malın, mülkün, paranın esiri olmamıştır. Aksine Rabbinin rızası için onu bir basamak olarak kullanmasını bilmiştir.

*

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ı arasında malıyla, canıyla Allah yolunda cihad ederek gerçek anlamıyla "ER" olduklarını ispatlayan insanların sayısı hiç de az değildir.

Ancak, Hz. Osman'ın, yukarda anlatılan mürüvvetini gösterip, o devirde yaşayan bütün insanar için **"İşte onlar böyleydi"**. demek ise, Hz. Osman'a ve benzerlerine yapılan bir haksızlıktır. Gerçeklere uymayan bir anlatış tarzıdır. Çünkü, Hz. Osman'a gelip ardı ardına hatırı sayılır kâr payı vererek bu kervanı satın almak isteyenler, onu satın aldıkları takdirde kendileri sadaka olarak dağıtacak değillerdi. Üzerine yeter derecede kâr ekledikten sonra, her zaman elde edemedikleri bir gelir ve kâr elde etmeyi hedefliyorlardı. Yaptıkları bütün teklifler boşa çıkınca onu, **"Müşteri kızıştıran bir tacir"** olarak Halifeye şikayet etmenin ardında bu maksat yatıyordu. Nitekim Hz. Osman, kervanın tamamını Allah rızası uğrunda bağışladığı zaman:

- Bu işi asıl biz yapmak istiyorduk ey Halife, Osman bizden önce davrandı ve bizi geçti, diyememişlerdi.

Bu olayın anlatıldığı rivayette o adamların isimleri verilmemiştir. Ancak onlar da Hz. Osman'ın seviyesinde tutulursa o zaman şap ile şeker birbirine karıştırılmış, Hz. Osman'a karşı gerçekten haksızlık edilmiş olur. Bizim dinimizin getirdiği esaslardan biri de hakkın, başkasına değil, hak sahibi olana teslim edilmesidir.

3- Buna bağlı olarak ele alınması gerekli olan bir husus Ashab-ı Kiram'ın da birer insan olduklarıdır. Bundan[1] (1999) kırk yıl öncesine kadar onların da insan olduklarını söyleyebilmek bile kolay değildi.[2] Onlar, insanüstü varlıklar olarak düşünülmüş ve kabul edilmişti. Hem öyle ki, imanlı olmak şartıyla Hz. Peygamber'i bir defalığına görenler, Evliyaullah'ın ulaşabildiği en son mertebenin bir adım ötesine ilk adımlarını atıyorlardı. Hepsi Hz. Ebû Bekir kadar samimi bir imana sahip idiler. Hz. Ömer kadar adil, Hz. Osman kadar cömert, Hz. Ali kadar cesur ve kahraman, Hz. İbn Abbas kadar ilim sahibi olarak zihinlerimize yerleşmişti. Pek tabii olarak bu durumda olan insanüstü varlıkların herhangi bir şekilde hata edebileceğini düşünme yolları da tamamen kapalıydı. Kapalı olduğu içindir ki Malik b. Nüveyre gibi, Amr b. Madi Kerib[3] gibi Rasûlullah Efendimizin huzurunda diz çöküp iman ettiği kesin olarak bilinen insanların, Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin vefatından sonra malının kırkta birini Allah rızası için zekat olarak vermekten kaçınıp İslâm Dini'ni terk ettiklerini ve Hz. Ebû Bekr'in ordularına karşı kılıç çekip savaştıklarını düşünmek ve kabul etmek bile istemedik.[4]

---

1 Yani 1950 – 1960 yıllarında

2 Bir araştırma görevlisi arkadaşıma –ki ben de o günlerde (1977) araştırma görevlisi idim.- "Ashab-ı Kiam hata edebilir mi?" şeklinde bir sual sorduğumda, çenelerinin titrediğini, "Böyle bir suali nasıl olur da sorarsınız, böyle bir düşünceye nasıl sahip olabilirsiniz?" diyen gözlerle yüzüme baktığını farketmiştim. Araştırma görevlisi böyle düşünürse, geri kalanı neler düşünmezdi.

3 Malik b. Nüveyre için İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 45, Amr b. Ma'di Kerib için aynı eserin, 4/ 236 sahifelerine bakılabilir.

4 Amr b. Ma'dî Kerib, sonradan tevbe edip müslüman olmuştur. Malik b. Nüveyre ise Halid b. Velid tarafından öldürülmüştür. Hz. Ebû Bekr devrine bakınız.

Yine Tuleyha' b. Huveylid el-Esedi'nin, Efendimiz'in huzurunda iman ettikten sonra kavmine döndüğü ve Rasûlu Ekrem (s.a.v) Efendimiz'in vefatını işittiği zaman Peygamberlik davasına çıkma gibi bir sahtekarlık örneği verdiğini okuyup geçtik.[1]

Tekrar edelim ki bizler Sahabe-i Kiram'ı Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de nasıl tanıtıyorsa, Hadis kitapları nasıl anlatıyorsa öyle tanımak yerine kıssacıların ve menkıbecilerin tanıttıkları şekilde tanıma yolunu tuttuk. Bir başkası yaptığı takdirde büyük günah sayacağımız bir çok olayı okurken bunun, onlar için günah olacağı ya da olmayacağı konusunu düşünmek bile istemedik. Burada bir misal verelim:

Benu Müstalık gazasından dönerken Hz. Aişe validemizin, Safvan b. Muattal isimli bir şahısla zina ettiği iftirası yapılmıştır. İftirayı ortaya atan, Hazrec kabilesinden Abdullah b. Übeyy b. Selul (İbn Selul) isimli bir münafıktır. Münafıklar özellikle bu olayı dillerine dolamaktan büyük haz almışlardır.

Ancak bu iftiraya müminlerden de kananlar olmuştur. Hassan b. Sabit, Mistah b. Üsâse, Hamne bt. Cahş iftira olayını sağda solda dile getirenlerdendir. Her üçünün de münafık olmadıkları kesin olarak bilinmektedir. Hassan, Hz. Peygamberin şairidir. Mistah, Bedir harbine katılmış olan mücahitlerdendir ve Hz. Ebû Bekr'in teyzesinin oğludur. Ayrıca, karnını Hz. Ebû Bekr'in sofrasında doyuracak derecede fakirdir. Hamne ise, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hanımı olan Zeyneb bt. Cahş'ın kız kardeşidir.[2]

Yüce Rabbimiz bu çirkin olay hakkında Nur suresinin on birden itibaren yirminci ayete kadar olan on ayetini indirerek Hz. Aişe'nin tertemiz olduğunu, söylenen sözlerin tamamen iftira olduğunu açık

---

1 Tuleyha da tevbe ederek tekrar müslüman olmuştur. Hz. Ömer devrinde yapılan meşhur Kâdisiyye muharebesine Amr b. A'di Kerib ile birlikte katılmıştır. Bu iki kişiyi gönderirken Hz. Ömer'in, ordu komutanına "Sana iki bin kişi gönderiyorum" şeklinde bir yazı verdiği de Hz. Ömer devrini anlatırken hatırlatılmıştı.

2 Hz. Aişe'ye iftira edilmesi olayını şu eserlerden okuma imkanı vardır: Buhari, Şehâdât 15 (3/ 154); Müslim, Tevbe 56 (4/ 2129); İbn Seyyidi'n-nas, 2/ 139

açık anlatmış ve **"O iftirayı duyduğunuz zaman, bu sözü söylemek bize yakışmaz. Allah'ım, seni her türlü noksanlıklardan uzak biliriz, bu büyük bir iftiradır, demeniz gerekmez miydi?"** şeklinde ağır bir hatırlatma yapmıştı.[1]

"Üç beş münafığın yaptıkları iftiraya kapılarak, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in sevgili hanımının zina ettiğini, iddia etmek ve bunu orada burada dile getirmek" büyük bir günah değil midir?..

-Bu olay Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i üzmemiş midir?.. şeklinde sorulacak suallere karşı,

- Hayır, büyük günah değildir. Onların bu iftirayı yapmalarında nice nice hikmetler gizli idi, denilirse deriz ki:

- Gerçekten de öyledir. Hatta Hz. Aişe bu hikmeti kavrayamadığı için babasının evinde günlerce sel gibi gözyaşı dökmüştür. Hz. Peygamber de yukarda ismi verilenlere Yüce Mevlâ'nın emriyle ve Ashab-ı Kiram'ın gözlerinin önünde seksener değnek vurdurmuştur.

Arzu edenler, Nur suresinin ilk yirmi ayetini ve tefsirlerde verilen açıklamaları okuyabilirler.

*

3- Üzerinde durulması gerekli olan bir başka husus şudur:

İnsan Yüce Mevlâ'nın ihsanı olan çeşit çeşit kabiliyetlerle donatılmıştır. Her insanın genelde bir, iki, üç.. sahada kabiliyeti olabilir. Ancak, bir sahada göz doldurucu bir meziyete sahip olan insanın bir başka sahada yine aynı düzeyde olabileceğini söylemek çok zordur. Güreş minderinde şampiyon olan bir pehlivan aynı zamanda iyi bir musikişinas olmayabilir. Bir heykeltıraş aynı zamanda saçlarını taramaktan aciz bir şahıs olarak karşımıza çıkabilir. Bir devlet dairesinde idare âmiri olan bir zat, iyi bir aile reisi olmayabilir. Bir elektrik mühendisi, çeşitli eserlere imza atmış bir yazar, pantolon ütülemek, kah-

---

1 Nur suresi, 24/16

ve pişirmek gibi işleri bile eline yüzüne bulaştırabilir. Mimar Sinan, mimaride gösterdiği ölçüye sığmaz başarıyı diğer bütün sanatlarda gösterebilirdi diyemeyiz.

İnsan vücudu, insan toplumunun mükemmel bir örneğidir. Göz, kulak, el, ayak.. gibi genel olarak dış aleme yönelik ve hayatın normal ölçüler içinde yürümesine yardımcı olan organların yanında, iç organlarımız da sağlıklı bir hayatın yürüyebilmesi için gerekli hizmetleri görürler. Bu organların her biri kendi sahasında paha biçilmez bir değer ifade eder. Ancak, yüzyılların verdiği tecrübe, aklı başında olan insanlara "Taş yerinde ağırdır" gerçeğini söyletmiştir. Vücudumuzdaki organlar da bu ölçü içinde tartıya girecektir. Göz görme işini yapacak, kulak işitecek, dil konuşacak, yenilenleri hazmetme işi mide tarafından yapılacak, solunum görevini akciğer üstlenecektir.

Bu düzeni değiştirir de karaciğeri -pek çok özellikleri ve akıl almaz derecede ince görevleri bulunmasına rağmen- akciğerin yerine korsanız, dişin görevini dile bırakırsanız, ayakları bırakır da ellerin üzerinde yürümeğe çıkarsanız.. denge bozulur. Vücuttaki hiç bir organ, kendi sahasındaki değeri ne olursa olsun dilin, gözün, kulağın.. görevini yerine getiremeyecektir.

Toplum hayatında insanlar da böyledir. Kendi sahasında mükemmel bir kıymet olan bir nice insan vardır ki, diğer bir sahada beceriksiz olacaktır. Cemiyetin düzeni ise, her kabiliyet sahibinin kendi sahasında iş yapması ile kurulabilir. Rasûlu Muhterem (s.a.v) Efendimiz: **"İş, ehlinden başkasına bırakıldığı zaman kıyameti bekle."** buyururken,[1] cemiyetin bozulacak düzenini de anlatmak, (İşi ehline ve başaracak olana bırakın, eline yüzüne bulaştıracak olana bırakmayın) demiş de olabilirdi.

*

1 Buhari, İlim 2 (1/21)

Bir kısım insanlar tabiat ve kabiliyetleri itibariyle **"İdare edenler"** sınıfındandır. Bir kısmı ise **"İdare edilenler"** grubunda yer alırlar. Şayet idare edilenler grubundan olan bir insan, diğer sahalarda bir çok meziyetin sahibi bile olsa idare etme durumuna geçerse o zaman rahatsızlıklar başlayabilir.

İdare eden kişinin eli altında bulunanlara şefkatli bir baba olduğu kadar, yeri gelince yumruğunu indirmesini de bilen bir insan olması şarttır. Haksızlığa uğrayan onun adaletine güvenmeli, zulmeden ise ceza çekeceğini tecrübelerle bilmelidir. Yüce Mevlâmız Kur'an-ı Kerim'de kendi zatını tanıtırken **"Kullarıma haber ver ki ben bağışlayıcıyım, merhamet sahibiyim. Bununla beraber benim azabım pek acıklı bir azabdır"** buyurur.[1] Nebiyyi Muhterem Efendimiz'in hayatını takip edenler yeri geldiği zaman en sevdiği insanları bile tutup hesaba çektiğini iyi bilirler. **"Şayet hırsızlığı yapan, kızım Fatıma bile olsaydı elbet onun da elini keserdim"** buyuran[2] Büyük Peygamber, merhamet ve şefkati de ölçülü, muhasebe ve cezası da ölçülü bir idare adamı örneğini vermiştir.

Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer bu konuda fevkalade başarı gösteren birer idare adamı olarak karşımızda durmaktadır. Hz. Osman'a gelince: O, cömert ve merhametli bir insandır. Son derece utangaçtır. Halim selim bir insandır. Ama yeri ve zamanı gelince yumruğunu indirmesini beceremeyen, "Olamaz!.." demesini bilemeyen bir tabiatın sahibidir.

Onun bu tabiatını bilen Emevîler, buldukları her fırsatı değerlendirerek canlarının istediğini yaptırmışlar, pırlanta gibi bir yüreğe, melekler kadar saf ve berrak bir gönüle sahip olan, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in ardı ardına iki kızını -hem de Hz. Osman'ın dünür olmasını beklemeden- vermeğe layık gördüğü bu mübarek insanı mahvetmişler, perişan etmişlerdir.

---

1 Hıcr suresi,, 15/ 49-50

2 Buhari, Enbiya, 54 (4/ 151); Müslim, Hudud, 8 (3/ 1315)

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bir aile reisi olarak Hz. Osman'dan son derece memnundur. Öyle ki, sevgili kızı Ümmü Gülsüm vefat ettiği zaman "**Bir başka kızımız daha olsa Osman'a nikah ederdik**" buyurarak ona karşı memnuniyetini belirtmişti.[1]

Hz. Osman'ın yumuşak tabiatını ve akrabasına düşkün oluşunu bilen ve mükemmel bir insan sarrafı olan Hz. Ömer, vefat ederken Hz. Osman'a,

- Şayet hilafet makamı sana kalırsa Ukbe b. Ebî Muayt Oğullarını (Emevileri)[2] bu ümmetin başına bela etme, diyerek, Emevîler'den sakınmasını özel olarak hatırlatmış bulunuyordu.[3]

Eğer Hz. Osman, Hz. Ömer tarafından yapılan ve son derece isabetli olan bu tavsiyeye uysa da başta Mervan olmak üzere Emevîler'i devlet dairelerinden uzak tutsaydı, İslâm Tarihi'nin pek acı bir sahifesini temsil eden feci cinayetin kurbanı olmayacaktı.

*

4- Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in bir hadis-i şerifi "**Benim Ashabıma (arkadaşlarıma) sövmeyiniz. Bilesiniz ki, sizden biri, Uhud dağı kadar altını sadaka olarak dağıtsa, onların verdiği bir ölçek buğdaya (ya da arpaya) hatta onun yarısına bile denk olamaz**" buyurmuştur.[4]

Efendimiz bu mübarek sözünü, Abdurrahman b. Avf ile anlaşmazlığa düşen ve "**İki gün önce iman etmekle bize karşı horozlanı-**

---

1 İbn Sa'd, 3/ 56; İbn Abdilberr, el-İstîâb, 3/ 71; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 7/ 370

2 Hz. Osman'ın annesi Erva, eşi olan Affan ölünce dul kalmış, Ukbe b. Ebi Muayt ile evlenmişti. Bu evlilikten, Velid ve Ümmü Gülsüm dünyaya gelmişti. Bunlar Hz. Osman'ın ana bir kardeşleri oluyordu. Aynı evlilikten daha başka çocuklar oldu ise de, onlar, İslam Tarihi açısından önemli değildir.
Hz. Osman'ın babası Affan da, üvey babası Ukbe de Emevi soyundandı.

3 Taberi, 2/ 560

4 Buhari, Fezailü ashabin Nebi 5 (4/ 195); Müslim, Fezailus sahabe 221-222 (4/ 1967); Ebu Davud, Sünnet, 10 (4/ 298)

yorsunuz" diye başlayıp hakaret dolu ifadelerle haykıran Halid b. Velid'e söylemiştir.

Efendimiz'in bu mübarek sözüne dayanarak "Sahabe kimdir?" sorusunu, "Hz. Peygamberle yıllarca arkadaşlık yapmış olan ve son nefesine kadar imanını ve Hz. Peygambere bağlılığını devam ettiren mümindir" şeklinde cevaplandıranlar olmuştur. "Fukaha-i Seb'a" ismi altında bilinen yedi büyük ilim adamının ilki olan Said b. Müseyyeb der ki: Sahabe olmak için Nebiyy-i Emin (s.a.v) Efendimize, bir iki yıl arkadaşlık yapmak gerekir. Bir veya iki sefere onunla birlikte katılmak lazımdır. İmam Şa'bi ise, Enes b. Malik Hazretlerine şu suali sormuştur:

- Senden başka Rasulullah Efendimizin ashabından kimse kaldı mı? (Ashab-ı Kiram'dan hayatta olan var mı?)

- Efendimizi görmüş olan bir takım bedeviler var. Ama onunla arkadaşlık yapmış olan kimseyi diyorsan hayır, demiştir.[1]

Buna göre Efendimizi bir defa görmek ya da sesini duymak her ne kadar bir mutluluk ise de, bu müminin sahabe sırasına geçmesi için Efendimiz'in terbiyesinde yıllarca kalması gerekmektedir.

Unutmamak lazımdır ki, Halid b. Velid gibi bir insana **"Benim Ashab'ıma dil uzatmayınız"** emri verildi ise, daha geride olanlar da elbet bu emrin muhatabı olmalıdırlar. Kaldı ki, bir müslümanın, herhangi bir Müslümana sövme hakkı yoktur. Nebiyy-i Ekmel (s.a.v) Efendimiz **"Müslüman kişiye sövmeyi fasıklık alameti"** olarak belirlemiştir.[2]

Ancak yapılan bir yanlışı ve hatayı tespit edip hatırlatmakla sövmeyi birbirine karıştırmamak lazımdır. Bunlar birbirlerinden tama-

---

1 İbn Kesir, el-Bâisü'l-hasis, Mısır, ts. 180 (3. Baskı, Ahmed Şakir tahkiki) Sahabe tarifi konusunda aynı esere bakılabilir. (179 – 181) Not: Enes b. Malik Hazretleri son olarak ahiret alemini teşrif eden sahabiler arasında yer alır.

2 Buhari, İman, 36 (1/ 17); Tirmizi, Birr, 52, (4/ 353); Nesai, Tahrimü'd-dem, 27 (7/ 121); İbn Mace, Fiten 4, (2/ 1299); Ahmed b. Hanbel, 1/ 176

men ayrı şeylerdir. Nebiyy-i Muhterem (s.a.v) Efendimiz, Nübüvvet hayatı boyunca pek çok insanın hatasını tespit ederek, doğru olanı da beyan ederek uyarmıştır. Onun değerli halifeleri aynı görevi yıllar boyunca yapmışlardır. Ama sövmeye gelince, tamamen ayrı bir şeydir ve mürüvvet sahibi insanlara yakışır bir hal değildir. Bu ayırımı aşağıda vereceğimiz örnekte görme imkanı vardır:

Nuayman, Medineli müslümanlardandır. Şarabın haram kılınmasından sonra içmiş ve sarhoş olmuş, Hz. Peygamberin huzuruna getirilmiş ve Efendimiz'in emri ile dövülmüştür. Eğer onun yaptığı bu işe hata değildir dersek -hatta şarap içişinde bir nice hikmet vardı diyebilirsek- o zaman Hz. Peygamber onu, hatasız olmasına ve hatta bir sürü hikmet ihtiva eden bir iş yapmasına rağmen- suçsuz yere dövdü demiş olmaz mıyız?

Nuayman ikinci defa içmiş ve ceza almış, daha sonra üçüncü defa olarak Hz. Peygamberin huzuruna getirilmiştir. Onu bu halde gören müminlerden biri kendini tutamamış,

- Allah sana lanet etsin. Utanmaz adam, Hz. Peygamberin huzuruna bu halinle getirilmekten sıkılmıyor musun?.. diye bağırmıştır. İşte sövmek budur.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz ona müdahale etmiş, arkadaşınıza lanet ederek şeytana yardımcı olmayın buyurduktan sonra Nuayman'ın, Allah'ı ve Rasûlunü seven bir insan olduğunu haber vermiştir.[1]

Demek ki Allah'ı ve Rasûlunü gerçekten seven bir insan da zaman zaman bilerek ya da bilmeyerek hata yapabilecektir. Eğer sahabeden bir insanın hata ettiğini söylemek ona sövmek olarak değerlendirilirse o zaman bir kavram kargaşası yaşanır, içinden çıkılması mümkün olmayan bir durumla karşı karşıya kalırız. Çünkü Sahabe-i Kiramın gerçek yüzlerini Kur'an-ı Kerim'de ve hadis kitaplarını süsle-

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 3/ 577; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 213, 214; İbn Hacer, el-İsabe 3/ 570

yen kendi ifadelerinde görüyoruz. Onlar kendilerini bu türlü tanıttılarsa, hayır deme hakkına sahip olmamalıyız.

*

Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin değerli Ashab'ına karşı sevgi ve saygıyla yoğrulan bir gönül taşımanın ölçüye gelmez güzel neticeleri olacaktır. Ancak Yüce Mevlâ onları nasıl tanıttı ise öyle tanır ve öyle severiz. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e salavat-ı şerife okurken onun şerefli Ashab'ına da salavat-ı şerife getirmeyi cana minnet biliriz. Allahümme salli alâ seyyidinâ ve Nebiyyinâ ve şefiinâ ve habibinâ Muhammed. Ve alâ âlihi ve evlâdihi ve azvâcihi ve ashâbihi ve etbâıhi ve ihvânihi ecmain, diye can ve gönülden salavat-ı şerife okumaktan bizi mahrum bırakmamasını Yüce Rabbimizden niyaz ederiz. Çünkü dinimizi ve dinimizin aslı ve esası olan Kur'an'ımızı ve sünneti Muhammediyye'yi bize ulaştıranlar onlardır. Bu gün yeryüzünde İslâm dini yaşıyorsa onların bu uğurda akıttıkları kanların, verdikleri canların, sarf ettikleri malların hakkı çiğnenmemelidir.

*

Hiç şüphe yok ki Hz. Osman devrinde, huzursuz edici bir takım olaylar yaşanmış, İslâm Tarihi'nin pek feci bir cinayeti ile Hz. Osman devri kapanmıştır. Fakat artık açılmış, açılmış olmaktan çok kırılmış olan fitne kapısı kapanmamış, Hz. Ali devrinde ve daha sonraki devirlerde normal bir müslümanın "Ben bunu asla yapamazdım" diyebileceği acı olaylar birbirini takip edip durmuştur.

Bugün bu olayları hayret ve dehşet içinde takip ederken pek çok müslümanın "Nasıl olur?.. Nasıl olur?.." şeklinde sorular sormaktan kendilerini alamayacakları bir kısım konulara açıklık getirir diyerek bu takdim yazısını vermiş bulunuyoruz.

Kur'an ile hemhal olan, her hafta mutlaka bir defa Kur'an'ı hatmettiği bilinen[1] ve bu ilahi kitaba yaptığı hizmet sebebiyle kıyamete

---

1 Süyuti, el-İtkan fi ulûmi'l-Kur'an, 1/110

kadar müminlerin teşekkür borçlu olduğu Hz. Osman da, onu şehid edenler de Yüce Mevlâ'nın huzurunda tekrar bir araya geleceklerdir. Orada hakim olan, adalet terazilerini kuracak olan Yüce Allah'dır. Verdiği hükme karşı çıkacak, O'nun haklı dediğine haksız diyecek, haksız dediğini haklı çıkaracak, ceza verdiğini kurtaracak, cennete girmesini murad ettiği kimseyi reddedecek hiç bir güç ve kuvvet yoktur, olamayacaktır. Asıl hesap orada görülecek, İslâm alemini kana bulayan, kedere boğan bitmek bilmeyen fitnenin önünü açan feci cinayetin hesabı orada görülecektir. Bizim burada vereceğimiz hüküm ise sonucu asla değiştirecek değildir.

Bu duygularla-**"Emevîler'in Mahvettiği Şehid Halife, Emîrü'l-müminîn HAZRETİ OSMAN"** isimli kitabımızı açıyor, okuyanlara Yüce Mevlâ'nın dünya ve ahiret saâdeti, iman selameti vermesini diliyoruz.

Ahmet Lütfi KAZANCI

31.01.1999 - EMİRSULTAN

HZ. OSMAN

Çopur Bozuğu Ama İpek Gibi Bir Çocuk

Bütün Arap aleminin gözbebeği ve mukaddes mabedi olan Ka'be'yi yıkmak üzere Yemen topraklarından hareket edip Mekke'ye kadar gelen ordu, Yüce Mevlâ'nın gönderdiği Ebabil kuşlarının saldırısıyla mahvolmuş, delik deşik edilen vücutlar yenik ekin yaprağı gibi yere serilmişti.[1] Arapların gönüllerinde Ka'be'ye karşı daha saygılı olma duygusunu da tazeleyen bu büyük olay, bütün Araplarca bir tarih başlangıcı olarak bilinmiş, "Fil olayından üç yıl önce, beş yıl sonra.." gibi bir anlatım tarzı yerleşmişti.

Rasûlullah Efendimizin bu olaydan elli iki gün sonra dünyayı şereflendirdiğini biliyoruz.[2]

Fil olayının üzerinden altı yıl geçmişti ki Affan b. Ebi'l-Âs, bir oğul babası olduğu müjdesini aldı.[3] Henüz hiçbir şeyden haberi olmayan bu sevimli yavruya Osman adı verildi. Osmandan sonra Âmine adı verilen bir kızkardeş dünyaya geldi.[4]

---

1 Kitab-ı Kerimin 105. suresinde (Fîl suresi) bu olay anlatılır.

2 Bu konuda pek çok ihtilaf vardır. Arzu edenler, Halebi, İnsanü'l-uyûn, 1/ 86 ve devamına bakabilir.

3 Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 134; Diyarbekri, 2/ 254

4 İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 228

Affan'ın dedesi olan Abdişems, Hz. Peygamber'in büyük dedesi olan Abdimenaf'ın torunu oluyordu. Soy kütüğü şöyle idi: Osman - Ebû'l-Âs - Abdişems - Ümeyye - Abdimenaf..[1]

Osman'ın annesi Erva ise, Hz. Peygamber'in halası olan Beyza'mn kızı idi. Böylece Osman, Hz. Peygambere hem baba, hem ana yoluyla akraba olarak tanınacaktı. Şu kadar ki Hz. Peygamber aynı soyun Haşimi kolundan, Osman ise Emevî kolundan idi.[2]

Babası Affan'ın ne zaman öldüğü bilinmiyor. İslâm'ın tebliğ edildiği günlere kadar yaşamadığı kesindir. Annesi Erva, Kureyş arasında belli bir mevki sahibi olan Ukbe b. Ebi Muayt ile evlenmiş, altı çocuğu olmuştur.[3]

*

Osman b. Affan'ın çocukluğu hakkında hiç bir şey bilmiyoruz. Bir bakıma gençliği de öyledir. Şu kadar ki O, henüz İslâm'ı kabul etmeden önce bir defa evlenmiş bu evliliğin sonucu olarak Amr, Halid, Eban, Ömer adını taşıyan dört oğlu ve Meryem adıyla bilinen bir kızı olmuştur. Böylece adını bilmediğimiz hanımına Ümmü Amr denilmiş, Osman ise Ebû Amr künyesiyle tanınır olmuştur.[4]

Osman hoş geçimli bir insan olarak tanınmıştır. Ticaretten anlayan, iyi kazanan fakat cömertliği de elden bırakmayan utangaç tabiatlı bir şahsiyetin sahibidir. Hayatı boyunca hem malca, hem gönülce zengin bir insan olarak yaşamıştır.

Bir gün arkadaşlarıyla konuşurken Haşimî soyunun ileri gelenlerinden el-Emin lakabıyla şöhret bulan Muhammed b. Abdullah'dan söz edildi. Kızı Rukayye'yi Ebû Leheb'in oğluna nişanladığı anlatıldı. Osman, içinde bir sızı hissetti. Bu sızı, **"Keşke daha önce davransam ve dünür olsaydım"** anlamını taşıyordu.[5]

---

1 İbn Verdi, 1/143; Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 2/254

2 İbn Hacer el-Askalani, el-İsabe fi temyizi's-sahabe II/6262

3 İbn Verdi, 1/143; Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 2/254

4 İbn Sa'd, Tabakât, 2/53-54

5 İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-nihaye, 7/199; İbn Hacer, el-İsabe, 4/317

*

Bir gün evine döndüğünde teyzesi Su'dâ[1] ile karşılaştı. Sohbet anında Muhammed b. Abdullah'dan söz edildi. Onun ahvalinde bir tuhaflık var deniliyordu. Zaman zaman şehri terk ettiği ve günlerce dönmediği söyleniyordu. Halbuki o, hatırı sayılır derecede zengin olan hanımının işlerini idare eden, ticaret hayatında dürüstlüğü ve güvenilirliği ile tanınan bir insandı. Su'dâ,

- Dayımın oğlunu herkes iyi bir insan olarak tanıyor. Ümit ederim onun bu hali hayırla sonuçlanır, diyordu.[2]

*

Osman, yaklaşık otuz beş yaşını doldurduğu günlerde hayatının akışının değişmek üzere olduğunun farkında değildi. Bir gün Mescid-i Haram'a gitti. Orada kırk yaşlarında olan bir meslektaşıyla karşılaştı. Tek başına oturmaktaydı.

- Selam sana ey Ebâ Bekr, dedi.

- Sana da selam olsun ey Affan'ın oğlu!.. Gel otur şöyle.

Oturdu. Bir zaman sohbet ettiler, öteden beriden konuştular.

Bu arada insanlar, Mescid-i Haram'ı dolduran putların yanından geçerken saygı gösterisi yapıyor, bazen içlerinden birinin önünde duruyor ve özel olarak tapınıyorlardı.

- Görüyor musun ey Osman şu adamların yaptıklarını?.. Taşları, kendileri için bir ilah olarak kabul ediyor, onların karşısında eğilecek derecede küçülüyorlar.

- Sana göre onlar birer ilah değil midir dostum?

---

1 Su'dâ, (İsm-i tafdil) olan es'adü kelimesinin müennesidir. Pek mutlu kadın, demektir.

2 Bak: İbn Hacer, el-İsabe, 4/317

- Asla değildir. Bu taşlar cansız birer varlıktır. Kendilerine bile verecekleri faydadan söz edilemez. Sen aklı başında, kârını zararını bilen bir insansın. Hak ile batılın ne demek olduğunu bilmen gerekir. Doğruyu söyle bu yaşa geldin, şu putların, konuldukları yerden bir adım öteye gittiklerini gördün mü? Zaman zaman köpekleri, bunların üzerini kirletirken görmedik mi? Üzerine pisleyen bir köpeği kovmaktan aciz varlıklar nasıl ilah olabilir ve biz nasıl onların karşısında ibâdet edebiliriz?

- Kafamı karıştırdın ey Ebâ Bekir. Senin anlatacağın bir takım şeyler olmalı.

- Evet var ey Osman. Bilesin ki Abdulmuttalib'in torunu Muhammed b. Abdullah, bütün varlıkları yaratan Allah'ın peygamberi olmak üzere görev almış bulunuyor. Seni onun getirdiği dine davet ediyorum. Arzu eder misin gidelim ve onunla görüşelim?

Beraberce kalktılar. Rasûlullah (s.a.v)'in evine gittiler. Osman orada, Allah'ın yarattığı en mübarek dudaklardan okunan Kur'an'ı dinledi. Gökleri, yeri ve bütün varlıkları yaratan bir tane Yüce Varlığın bulunduğunu, sadece ona ibâdet edilmesi gerektiğini öğrendi.

Dinledikleri doğruydu. Temiz yürekli, gönlü saf ve berrak olan insanların "Hayır" diyeceği çeşitten sözler değildi. Osman orada putların gerçekten cansız birer varlık olduklarını, gönüllerin ancak bir Allah'ın kulu olmakla huzur bulacağını anlamıştı.

- Ben bu dinlediklerimin gerçek olduğunu kabul ediyor ve senin, Allah'ın Peygamber'i olduğuna inanıyorum, dedi.

Şehâdet kelimelerini söyledi. Böylece Hz. Peygamber'e, Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekr, Hz. Zeyd ve Hz. Ali'den sonra ilk iman eden insan olarak İslâm dairesine girmiş oluyordu.

Ancak yeni bir dine girdiğini kimseye söylemeyecek, sadece gün doğmadan iki, gün batmadan iki rek'at namaz kılacaktı. Osman o gün abdest almayı ve namaz kılmayı öğrenmiş olarak oradan ayrıldı. Gön-

lüne dolan bir huzur ve mutluluk vardı. Bu güne kadar hiç hissetmediği çeşitten bir duyguydu bu..[1]

Şayet bir dinin yayılması isteniliyor ve günden güne bu dine inanan insanların sayısı artıyorsa, davetin gizli kalması için gösterilen gayret ne kadar ciddî olursa olsun bir gün fark edilecekti. Öyle oldu. Bir gün "Ebû Dübb" adı verilen bir vadide ikindi üzeri namaz kılan birkaç insan, Ebû Süfyân'ın da içlerinde bulunduğu birkaç kişi tarafından görüldü. Görenler namaz kılanları kendi hallerine bırakmak istemediler. Sonunda kavga çıktı. Gelenlerden birinin başı yarıldı, iyilikle gitmesini bilmeyenler bu defa yedikleri dayakla Mekke yolunu tutmuşlardı.[2]

Sevgili Amca İş Başında

Olanlar Mekke'de anlatıldı. Artık ok yaydan çıkmış sayılırdı. Ama Ebû Dübb'de görülenlerin dışında kimlerin yeni dine girdikleri yine gizli kalmıştı. Ayrıca Hz. Peygamber o günün kahramanlarına, henüz mücadele emri almadık, diyerek sataşan olursa karşılık verilmemesini, kavga yapılmamasını emretmişti.

Fakat bir gün Hz. Osman, evinde ikindi namazını kılarken amcası Hakem tarafından yakalanıverdi.

- Ne yapıyorsun ey Osman?

- Namaz kılıyordum.

- Ne namazı bu?

- Bak amcacığım, bu namaz benim dinimin bir gereğidir.

- Nasıl bir din bu?

Hz. Osman, dilinin döndüğü kadarıyla İslâm'ı ona anlattı. Putlardan bahsetti. Fakat amcası, bunca yıl uğruna baş koyduğu putlar hakkında bu sözleri duyduğunda yeğeninin, aklından zoru olup olmadığını öğrenme ihtiyacını hissetti.

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 200; İbn Hacer, el-İsabe 4/ 327

2 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 2/ 422

- Osman sen keçileri kaçırmış olmayasın, dedi.

- Hayır amcacığım, aklım başımdadır.

- Hiç zannetmem. Zaten bu sözleri aklın başında iken söylesen ilahların gazabına uğrardın. Seni perişan ederlerdi.

- Amcacığım, onlar birer cansız varlık. Kendilerine bile fayda vermeleri imkansız. Bana nereden zarar versinler?.

Hakem, yıllardır sessiz sedasız, utangaç bir insan olarak tanıdığı yeğeninin kendisiyle böyle önemli bir konuyu tartışmasına bir anlam verememişti. İşi kısa kesmeyi düşündü:

- Yeter ey Osman, dedi. Özür dilemen gerekirken bir de ilahlarımıza dil uzatıyorsun. Şu davranışınla beni iyice sinirlendirdiğini bilmiyor musun?

Hz. Osman cevap vermedi. Hakem devam etti:

- Bak Osman, ben baban sayılırım. Sen bana onun emanetisin. Bu sebeple seni kendi haline bırakamam. Derhal bu uydurma dinden vazgeçecek ve atalarının dinine döneceksin. Baban sağ olsaydı o da senin bu kararını beğenmezdi.

- Bunu benden isteme amcacığım.

Hakem sendeledi. Hayatında ilk defa ondan böyle bir karşılık görüyordu. Sessiz, sedasız, hoş geçimli ve saygılı bir insan olan Osman, kendisinden asla beklenilmeyen bir davranış sergilemiş oluyordu.

- Demek bana karşı geliyorsun?

- Karşı gelmiyorum, ama ben dinimden dönmem. Bu yolda bana ısrar etmeni de istemiyorum.

- Osman bana söyleyeceğin son söz bu mudur?

- Evet amcacığım, budur.

Hakem yerinden doğruldu.

- Bu söylediklerini bir defa daha düşün, dedi ve ayrıldı. Biraz sonra yanında birkaç kişiyle gelen Hakem,

- Şunu bağlayın, dedi.

Hiç karşı koymayan Osman sımsıkı bağlandı. O sadece,

- Bir tek Allah'a inandığı için bir insana böyle mi yapılmalı, diye mırıldanmıştı.

Hakem onu duymamış gibiydi:

- Aklın başına gelinceye kadar böyle kalacaksın, dedi ve ayrıldı.

Hapis hayatı Osman'ı yola getiremeyince Hakem işkence yolunu tuttu. Çeşitli yollar denedi. En son olarak onun bulunduğu odanın içine çalı çırpı yığıldı ve ateşe verildi. Odayı duman bürüdü. Boğazı yanıyor, ciğerleri bu kadar dumanı kabul etmiyor, gözlerinden yaş boşalıyordu. Boğucu öksürüklerle ölüme doğru adım adım ilerlerken "Eşhedü en lâ ilâhe illallah.." diyerek Şehâdet kelimelerini söylemeğe çalışıyordu. Zonklayan başı, sökülecekmiş gibi öksürten ciğerleri bir zamana kadar dayandı. Vücut hareketsiz kaldı. Bayılmıştı.

Hakem bütün bunları kardeşi adına yapıyordu. Ayrıca Osman'a olan sevgisi, onu, yolunu şaşırmış bir halde terk etmeye izin vermiyordu. Bilmezlikle bir karar vermiş de bunca yıllık ata dininden ayrılmışsa onu yola getirmek ve gerekirse kafasına vura vura gerçeği anlatmak Hakem'e düşen bir görevdi.

Hakem, sevgili yeğenine bu işkenceyi yaparken, kendisini, "Hastasına acı ilaç içiren doktor" gibi görüyordu. O, şimdi acı çekse bile yarın amcasının bu iyiliğini takdir edecek, "Teşekkür ederim amcacığım. Sen olmasan mahvolmuştum" diyecekti. Ama o güne kadar tanıdığı en uysal tabiatlı insanın, neden bu kadar inatlaşıp söz dinlemediğini bir türlü anlayamayacaktı.

Bu duygu ve kanaatin eşliğinde bu kadar sert ve acımasız tedbirlere başvuran Hakem, içeri daldı. Yerde baygın yatan Osman alındı ve dışarı çıkarıldı. Ciğerlere dolan temiz hava, başına ve yüzüne dökülen su onu yavaş yavaş kendine getirdi.

- Ne dersin Osman, aklın başına geldi mi?

Zorlukla hareket eden göz kapakları "evet" işaretini verdi. Hakem'in yüzünü kaplayan gülümseme, kulaklarına ulaşan yarı baygın sesle daha da arttı: Evet.. evet.

"Zor oyunu bozar" diyen büyükler bu sözü Allah bilir nice tecrübenin sonunda söylemişlerdi. Şimdi de böyle olmuş, iyilikle yola gelmesini beceremeyen Osman, can pazarının kurulduğunu anlayınca teslim bayrağını çekmişti. Üst üste birkaç nefes alan ve biraz daha kendine gelen Osman şunları ilave etti:

- Aklım başıma geldiği için bir Allah'a inanıyor ve taşlara kul olmuyorum ya!..

Bu sözler, Hakem'in içini aydınlatan neşeyi silip süpürdü. Kararını vermesi için fazla beklemedi. **"Benden günah gitti"** dercesine bir hareketle ipleri çözdü.

- Artık serbestsin. Ne halin varsa gör, dedi.[1]

*

Yeri Gelir, Ebu Leheb de İkramlı Davranır

Ebû Leheb, öteden beri sevemediği yeğeni Muhammed b. Abdullah ile yeni bir akrabalık kurmuş. Rukayye ve Ümmü Gülsüm isimli kızlarını Utbe ve Uteybe isimli oğullarına nişanlamıştı. Bundan böyle iki aile arasındaki buzlar eriyecek, yerine sevgi ve saygı duyguları gelecekti.

Fakat bir gün yeğeninin peygamberlik iddiasıyla insanları yeni bir dine davete başlaması ve bu arada bunca yıllık ilahları cansız birer varlık sayması beynini döndürdü. Kanı beynine sıçramıştı. Bugün ortaya yeni bir din hikayesiyle atılan sevgili yeğeni yarın kimbilir daha nice oyunlar sergileyecekti. Belki bir gün oğulları da onun dinini kabul edecekler ve kendi diniyle, ilahlarıyla alay edeceklerdi. Fazla vakit geçirmenin getireceği hiç bir fayda yoktu. Eşini çağırdı.

---

1 Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 136; M. Âsım Köksal, Mekke Devri, 155

- Bak ey Ümnü Cemil.. diye başladı.

Endişelerini bir bir anlattı. Eşi ona tam destek vermişti. Kararlarını vermeleri için çok zaman geçmedi. Derhal oğullarını çağırdılar, Rukayye ile Ümmü Gülsüm'den ayrılmalarını istediler.

- Bu adamın kızlarını boşayacak ve ayrılacaksınız, Ayrılmayız dediğiniz takdirde bizimle bütün ilginizi keseceksiniz, dediler.[1]

Delikanlılar hayırlı çıktılar ve babalarını, annelerini kırmadılar. Anneleri Hz. Hatice ile birlikte babalarının **"Allah'ın Peygamberi"** olduğuna inanmış olan[2] bu iki gül yüzlü, tekrar baba ocağına döndüler. İbn Sa'd ve İbn Esir, Hz. Rukayye'nin de, Hz. Ümmü Gülsüm'ün de henüz bakire olduklarını özellikle kaydederler.[3]

Böylece Yüce Mevlâ, sevgilisinin sevgili kızlarını lanetli bir aileden, küfür ve şirk yuvasından kurtarmış oluyordu. Ebû Leheb Hz. Peygambere hayatı boyunca yapabileceği en büyük iyiliği yapmıştı.

*

Bir gün Hz. Peygamberi ziyaret eden Hz. Osman, hiç beklemediği bir müjdenin verdiği memnuniyetle ayrıldı. Rasûlullah Efendimiz kendisini damat olarak kabul edeceğini, kızı Rukayye'yi nikahlamak istediğini bildirmişti.

O günlerde Hz. Osman'ın diğer eşi ne durumdaydı? Ayrıldı mı, öldü mü? Elimizde konuyu aydınlatacak bilgi yok. Ancak ilerde Hz. Osman Habeşistan'a hicret ederken yanında sadece Hz. Rukayye bulunacaktır.[4]

Düğünün yapılması için fazla zamana ihtiyaç yoktu.

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 8/ 37

2 İbn Sa'd, et-Tabakât, 8/ 36

3 İbn Sa'd, et-Tabakât, 8/ 36; İbn Hişam, 2/ 307; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 7/ 106

4 İbn Kuteybe, el-Maârif, 111; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 134

Bundan böyle, Bedir muharebesinin kazanıldığı güne kadar Hz. Rukayye ile yaşayacak olan Hz. Osman gerçek anlamıyla mutludur. Gelin ve damadın birbirlerine pek yakıştıklarını gören biri, hemen oracıkta, "İnsanın gördüğü en güzel çift, Rukayye ve eşi Osman'dır," anlamına gelen bir beyt söyleyivermişti:

"Ahsenü zevcin reâhü insan - Rukayyetü ve Zevcüha Osman"[1]

*

Hz. Rukayye ile evlenmiş olmak, dışarda da mutlu olmayı gerektirmiyordu. İslâm'ı kabul edenlere karşı Mekkeliler'in başlattıkları olumsuz tutum, gün geçtikçe hızını artırıyordu. Öyle ki artık iyiden iyiye bunalmış olan müminlere Hz. Peygamber, Habeş yurduna hicret etmelerini, orada adalet sahibi bir Melik'in bulunduğunu, rahat ve huzur içinde yaşayacaklarını bildirdi. Hz. Osman, dördü kadın olan ve onbeş kişiden oluşan bu kafilede, eşi Rukayye hanımla birlikte yer aldı.[2]

Cidde'ye gelen yolcular, bindikleri bir gemiyle karşı sahile geçtiler ve Habeş yurdunda yerleştiler..

İşledikleri bir suç yoktu. Kimsenin malını almamışlar, kimsenin canına kastetmemişler, kimsenin namus ve haysiyetini hedef alan bir söz söylememişlerdi. Bütün suçları taşlardan ve ağaç kütüklerinden oluşan bir sürü varlığı ilah olarak kabul etmemeleri ve **"Rabbimiz Allah'dır."** demeleriydi.

*

Bir Mukayese

İslâm'ı kabul edişi ve İslâm'da sebat etmesi yönüyle Hz. Osman'ı düşündüğümüzde, Hz. Peygambere iman eden ilk dört büyüğe göre ayrı bir tablo ile karşılaşırız. Bunlar Hz. Hatice[3] başta olmak üzere Hz.

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 200

2 İbn Hişam, 1/ 344; İbn Kuteybe, el-Maârif, 111; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 134

3 Hz. Hatice ile birlikte Efendimizin kızlarının da iman ettikleri unutulmamalıdır. (İbn Sa'd, et-Tabakât, 8/ 36)

Ebû Bekr, Hz. Zeyd ve Hz. Ali'dir. Ancak bu dört büyüğün hiçbiri, aile ve çevre olarak Hz. Osman'ın durumunda değildir. Çünkü Öteden beri, Tahire (tertemiz kadın) "Seyyidetü Kureyş (Kureyş kabilesinin hanımefendisi) diye bilinen[1] Hz. Hatice, Rasûlullah Efendimiz'i, on beş yılı aşan bir evlilik hayatı ile tanımaktadır. Efendimizle evlenmesine de, evlilikten önceki bilgileri yön vermiş, mükemmel bir insan olduğuna dair verilen haberler sonucu bizzat kendisi evlilik teklifinde bulunmuştur.[2]

Hz. Hatice'nin babası hayatta değildir. Amcasının oğlu Varaka b. Nevfel, ilk vahyin gelişinden sonra Efendimiz'i dinlemiş ve Hz. Musa'ya gelen Namus'un (Vahiy meleğinin) Rasûlullah Efendimiz'e geldiğini, ilerde davete başladığı günlerde -şayet hayatta olursa- Efendimiz'e ciddi şekilde yardımcı olacağını söylemiştir.[3] Ayrıca, Rasûlullah Efendimiz'e iman ettiği için akrabası tarafından Hz. Hatice'ye yapılan hiç bir baskı yoktur.

Hz. Ebû Bekr'e aile çerçevesinde bir engelleme ve baskı yapılmamıştır. Hz. Zeyd, Nebiyyi Ekrem Efendimiz'in terbiyesinde büyümüştür. Babasıyla beraber kabilesine, aile ocağına dönmek ya da Rasûlu Emin Efendimiz'in yanında kalmaktan birini tercih etmesi istendiğinde hiç düşünmeden Peygamber Efendimiz'i tercih etmiştir.[4] Bu olay ise, Peygamberliğin gelmesinden en aşağı on yıl öncedir,

Hz. Zeyd, Rasûlullah Efendimiz'in yanında kalma kararını vermesinden itibaren hayatının sonuna kadar, bu kararı verdiğine bir defa bile pişman olmamıştır. İslâm'ı kabul ettiği için kendisini tekdir edecek, sıkıştıracak kimsesi yoktur.

Hz. Ali'ye gelince, onun babası Ebû Talib, yaşadığı müddetçe Rasûlullah Efendimiz'i himaye etmiş, bu uğurda pek çok sıkıntılar çek-

---

1 Halebi, 1/199
2 Bak: Halebi, 1/199, 200
3 Buhari, Keyfe kâne bed'ül-vahyi, 1 (1/3, 4)
4 İbn Hişam, 1/265; İbn Hacer, el-İsabe, 1/563

miş, hatta -kanaatimize göre- sevgili yeğenini müdafaa ve himaye edebilme uğrunda İslâm'ı kabul etmeyerek ebedi saâdetinden olmuştur. Çünkü İslâm'ı kabul etmiş olsa, Mekkeliler onun himaye hakkını tanımayacaklar ve Peygamber Efendimiz'i himayesiz yakalayacaklardı.

Hz. Osman'a gelince, amcası Hakem b. Ebi'l-Âs, Rasûlullah Efendimiz'in baş düşmanlarından biriydi. Hz. Osman'ın İslâm'ı kabul ettiğini duyduğu zaman, çeşitli işkencelerle onu, kararından vazgeçirmeye uğraşmıştı.[1] İş bu kadarla kalmıyordu. Çünkü Hz. Osman'ın babası Affan öldükten sonra annesi Erva bt. Küreyz, Ukbe b. Ebî Muayt ile evlenmişti. Dolayısıyla Ukbe, Hz. Osman'ın üvey babası oluyordu. Ukbe, hayatı boyunca Peygamber Efendimiz'e en şiddetli düşman olarak bilinen birkaç kişiden biriydi. Efendimiz'i Mescid-i Haram'da namaz kılarken, sarığını boynuna dolayıp sıkıştıran ve öldürmek isteyen o idi.[2] Yine Mescid-i Haram'da namaz kılarken deve işkembesini getirip Efendimiz'in başına koyan da Ukbe b. Ebû Muayt idi.[3] Bir üvey baba olarak Hz. Osman'ın iman ettiğini duyduğu zaman gelip tebrik etmesi ve dininde sebat etmesini tavsiye etmesi beklenemezdi.

Hz. Osman'ın annesi Erva, Rasûlullah Efendimiz'in halasının kızıydı. Efendimiz'in babası Abdullah ise, Erva'nın dayısı oluyordu. Daha ötede Erva'nın annesi olan Beyza ile, Rasûlu Emin Efendimiz'in babası Abdullah ve amcası Ebu Talib ile öz kardeş idiler.[4] Bununla beraber Erva, oğlunun İslâm'ı kabul ettiğini duyduğu zaman onu şiddetle protesto etmiş hatta onu karşısına alarak:

- Bana bak Osman, bu dini bırakacak ve atalarının dinine döneceksin. Olmaz dediğin takdirde yemin ederim ki senin getirdiğin yemeği yemeyeceğim, senin getirdiğin elbiseyi giymeyeceğim. Senin verdiğin suyu içmeyeceğim, demişti.

---

1 Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 136; M.Âsım Köksal, Mekke Devri, 155

2 Buhari, Fezailü Ashab, 5 (4/ 197); Hazin, Tefsir, 4/ 71

3 Buhari, Vüdû', 69 (1/ 1/ 65); Müslim, Cihad, 107 (3/ 1418); Nesai, Taharet, 191 (1/ 161); Ahmed b. Hanbel, 1/ 417

4 Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 2/ 254

Hz. Osman'ın İslâm'ı terketmediğini görünce bu defa Hz. Osman'ın evinden ayrılmış ve kardeşi Âmir b. Küreyz'in yanına taşınmış, bir yıl müddetle oğlunun yanına gelmemişti. Bu duruma göre Erva o günlerde Ukbe b. Ebî Muayt'tan boşanmış ve hayatının geri kalan günlerini oğlunun yanında geçirmeğe başlamış olmalıydı.

Zaman zaman oğluna, "Gel bu sevdadan vazgeç, ananı perişan etme." şeklinde haberler gönderen Erva, bir yılın sonunda yeminini bozmuş ve oğlunun yanına dönmüştür.

Buna ilave olarak Hz. Osman'ın, Emevî bir aileden geldiğini unutmamak gerekir. Hz. Peygamber'e ve genel olarak Müslümanlara karşı en acımasız mücadeleyi yürütenler ise Emevîler olmuştur. Hal böyle olunca Emevî aile grubundan olan bir ferdin gelip de Hz. Osman'ı tebrik etmesi, **"İçimizde aklını kullanan ve hak yolu bulan bir sen oldun."** demesi beklenemezdi. Kaldı ki Emevî aile grubunun ileri gelenlerinden Ebû Uhayha ve Ebû Süfyân Hz. Osman'ı sıkıştırmışlar ve ona hoşa gitmeyen sözlerle hakaret etmişlerdi.

Tabiatı itibariyle pek utangaç ve sıkılgan bir insan olan Hz. Osman'ın, yapılan bunca maddi ve manevi baskı ve işkence karşısında yeterince ter döktüğünü, ama verdiği doğru kararda gerçek anlamıyla sabır ve sebat gösterdiğini kabul etmemiz gerekiyor. Çünkü, Hz. Osman gibi insanların, sırf utanç duygularına hitabedilerek baskı altında tutulmaları ve tesir altına alınmaları böyle olmayanlara göre daha kolaydır.

Hz. Osman, zengin bir babanın evladı olarak dünyaya gelmiştir. Ticaret hayatına atılan ve devamlı olarak kazanan bir insandır. Ama Kureyş'in baskısı artıp tahammül sınırının aşıldığı bir devreye ulaşınca, ticaretini olduğu gibi bırakıp sevgili eşi Rukayye ile birlikte Habeşistan yolunu tutmasını da bilmiştir.[1]

Hz. Osman'ı bu yönüyle düşündüğümüz takdirde, O'nu bir kerre daha takdir ve tebrik etmemiz gerekiyor. Çünkü on bir erkek ve dört

---

1 Hz. Osman, pek değerli hanımı ile birlikte Habeşistana yapılan ilk hicret yolculuğuna çıkanlardandır. (İbn Hişam, 1/344)

hanımdan oluşan ilk Habeş kafilesi arasında, elindeki sopasından başka hiçbir maddi varlığa sahip olmayanlar vardır. Onunla birlikte hicret edenlerden hiç birinin, Mekke hudutları içinde, onunki kadar arazisi, hayvanı ve ticareti yoktur.

Halbuki, Hz. Osman, hanımıyla kendisinin haricindeki on üç kişilik grubu yıllarca barındıracak bir servetin başındadır. Bu serveti ve bu servetin kaynağı olan ticareti olduğu gibi bırakıp gitmiştir. Paranın tarih boyunca insan hayatındaki yeri ve değeri düşünülürse Hz. Osman'ın fedakarlığı ve dinine olan bağlılık derecesi kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bütün maddi serveti bir eşeğin sırtına yüklenecek durumda olanla, hatırı sayılır bir servetin başında bulunanın durumu aynı olmamalıdır.

*

Bunları yazarken Hz. Osman'ı yüceltmek ama bir başkasını onun gerisinde imiş gibi göstermek derdini taşımadığımızı özellikle belirtmek isteriz. Bir takım şartlar göz önünde bulundurulunca elbet o şartları taşıyanlar hakkında bazı özellikler oluşur. Biz bu özelliğe parmak basmak istedik. Bu ise, bir başka sahabinin de bir başka yönüyle üstün olmasına engel teşkil etmez.

*

Hz. Osman Habeşistan'da, Mekke'dekinden çok daha rahat bir çevre bulmuştu. Bu adamlar da ayrı bir dinin, ayrı bir dünyanın insanlarıydı. Dilleri başka, âdet ve gelenekleri başkaydı. Bununla beraber on beş kişiden oluşan müminler grubuna karşı, insanlık ölçüleri içinde muamele yapmışlar, hatta iyi bir ev sahibi olmayı bilmişlerdi.

Artık Ebû Cehl'in bulunmadığı, Velid b. Mugire'nin sesinin duyulmadığı, Ukbe b. Ebî Muayt'ın hükmünün geçmediği bir yerde idiler. İbâdetlerine karışan yoktu, "Bizim yurdumuzda sizin işiniz ne?" diyen olmuyordu. Ama gurbet acısı vardı, özellikle Rukayye hanım için..

Zamanla ikinci ve daha kalabalık bir muhacir grubu daha Habeşistan'a ulaştı. Fakat Mekkeliler telaşa düştüler. Onları Habeş Necaşisinden istemek üzere Amr b. As'ı ve Abdullah b. Ebî Rebîa'yı gönderdiler.[1] Necaşi bu istek üzerine müslümanları çağırdı. Muhacirler adına konuşan Cafer b. Ebî Talib evvela İslâm'dan önceki durumlarını ve daha sonra İslâm'ın getirdiklerini anlattı. Sözlerini bitirirken:

- Ey Melik, sor bu adamlara, biz köle miyiz ki kaçtığımız için takip edilelim?

Amr bu soruyu:

- Hayır, onlar köle değillerdir, diye cevaplandırdı.

- Sor bu adamlara, yaptığımız suç ve işlediğimiz bir cinayet var mı ki bizi cezalandırmak istiyorlar?

- Hayır, yoktur.

- Sor bu adamlara, ödemediğimiz borcumuz mu var ki bizim yakamıza sarılıyorlar?

Amr bu soruyu da,

- Hayır, onların bize borcu yoktur, diyerek cevapladı.

Burada Necâşi söz aldı ve Amr b. As'a,

- Peki bu adamları ne ile suçluyor ve ne hakla geri götürmek istiyorsunuz, dedi.

- Onlar bizim dinimizi terkettiler, ilahlarımızı ilah olarak kabul etmediler.

Necaşi yeter derecede bilgi aldığına kanaat getirmişti:

- Benim adaletime güvenerek yurduma sığınan insanları size teslim edemem, gidebilirsiniz, dedi.[2]

---

1 İbn Hişam, 1/356

2 İbn Hişam, 1/360

Mekke'den gelenler bir gün sonra tekrar Necâşi'nin huzuruna girmişlerdi.

- Bu adamlar, Meryem ve İsa hakkında da olmadık sözler söylüyorlar, dediler.

Muhacirler yine geldiler. Yine Cafer söz aldı. Meryem sûresinden, Hz. Meryem ve Hz. İsa hakkındaki ayetleri okudu. Necaşi ve orada bulunan din adamları sakalları ıslanıncaya kadar ağladılar. Necaşi yerden aldığı bir çöpü Mekkelilere gösterdi.

- Vallahi gerçek olan Hz. İsa ile, bu adamın okudukları arasında şu çöp kadar bile fark yoktur, dedi.

Bu söz, papazların hoşuna gitmemişti. Öteden beri Hz. İsa (s.a.v) Efendimiz hakkında uydurulan safsatalara inanmadığını açıkça ve cesaretle söyleyebilen Necaşi'ye katılmadıklarını homurdanarak dile getirenler bile oldu. Fakat Necaşi bu defa onlara döndü:

-Homurdansanız da gerçek bir başka türlü değildir, dedi.

Daha sonra şunları söyledi:

-Sizden birine eziyyet etme karşılığında tamamen altın olan bir dağa sahip olmayı asla istemem. Haydi, yurdumda emniyet içinde rahat ve serbestçe yaşayınız!..

Tekrar Amr b. As'a ve arkadaşı Abdullah b. Ebi Rebia'ya döndü,

- Artık gidebilirsiniz, dedi. Getirdikleri hediyelerle birlikte Amr ve Abdullah'ı geri gönderdi.[1]

*

Aradan zaman geçti. Bir gün Habeşistan'a bir haber ulaştı: "Mekkeliler hep müslüman oldular. Hatta Hz. Peygamberin ardında cemaat halinde namaz kıldılar." deniliyordu.

---

1 İbn Şakir, el-Kütübi, es-Siretü'n-nebeviyye, 106 - 109

Bir kısım müslümanlar bu haberin asılsız olduğunu söylerken içlerindeki vatan hasretini ve Mekke'deki sevgililerin özlemini atamayanlar haberin doğru olduğuna inanma taraftarı idiler:

- Şayet duyduğumuz doğru ise Hz. Peygamber bize bu haberi ulaştırır, diyemediler.

İçlerinde Hz. Osman'ın da bulunduğu bir grup Habeşistan'ı terk etti. Mekke'ye geldiklerinde Ebû Cehli yine Ebû Cehl olarak buldular. Ebû Süfyân ise yine eski Ebû Süfyân'dı. Değişen fazla bir şey yoktu. Yalnız Ömer b. Hattab'ın müslüman olduğu doğruydu.

Ya geri dönülüp gidilecek, ya da hatırı sayılır bir müşrikin himayesi istenilecek veya gizlice şehre girilecek ama yapılacak eziyetlere, hakaretlere tahammül edilecekti.

Hz. Osman, Emevîler'in ileri gelenlerinden Ebû Uhayha Said b. As'a haber gönderdi. Himayesini istedi. Ebû Uhayha'dan gelen cevap üzerine Mekke'ye girdi.[1] Rukayye hanımın ilk işi, sevgili babasını ziyaret olmalıydı.

*

Bir Depremden Hatıralar

Bir gün Hz. Peygamber, yanında Hz. Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali, Talha ve Zübeyr olduğu halde Hıra dağına çıktı. Geçmiş günlerin tatlı bir hatırası herbirinin gönlünü sarmış olmalıydı. Çünkü Rasûlu Muhterem Efendimiz Yüce Mevlâ'nın ilk emrini burada almış, melekût alemiyle burada tanışmıştı. Bu dağı gören ve bu gerçeği bilen her müslümanın gönlünde, tatlı hatıraların canlanması kadar tabii bir hal olamaz.

Bir sarsıntı oldu. Hz. Peygamber ayağını yere vurarak:

---

1 Taberi, 1/ 551; M. Asım Köksal, Mekke Devri, 266

- Ey Hıra sakin ol. Senin üzerinde bulunanlar ya Peygamberdir ya sıddîktır (çok dürüst ve doğru insandır) ya da şehiddir, buyurdu.[1]

Rasûlullah Efendimiz kimin şehid, kimin sıddîk olduğunu açıklamamıştı. Herkese bu dağıtımda elbet bir pay düşecekti. Öteden beri Hz. Ebu Bekir, Sıddîk olarak bilindiğine göre az çok durum belli idi. Bununla beraber, şehitlik de, sıddîklık da bir müslümanın ulaşabileceği en son mertebeler arasında yer almaktaydı.

*

Peygamberliğin gelişi üzerinden on bir yıl geçmişti. Bir gün Rasûlullah Efendimiz Hz. Rukayye'nin bir oğlunun olduğu müjdesini aldı. Çocuğun ismi Abdullah konuldu. O güne kadar Hz. Osman'a Ebû Amr diyen müslümanlar bundan böyle künyesini Ebû Abdillah olarak belirlediler.[2]

*

Hz. Osman'ın Mekke'deki hayatı hakkında daha fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bilinen o ki, Hz. Peygamber müslümanlara; "Yesrib'e hicret edebilirsiniz." şeklinde bir emir ve ruhsat verdiğinde Hz. Osman Mekke'yi ilk defa terk edenlerin arasında yer aldı. Hz. Peygamber tarafından Medine adı verilen Yesrib'e geldi, Evs b. Sabit'in misafiri oldu.[3] Kendisi için bir ev yapıp yerleşinceye kadar hep bu ailenin yanında kalacaktı. Evs ailesi ise Hz. Peygamberin kızına ve damadına ev sahipliği yapmanın mutluluğunu duymakta idiler.

---

1 Buhari, Fezailü Ashab, 5 (4/ 197); Ebu Davud, Sünnet, 8 (4/ 294); İbn Mace, Mukaddime, 11 (1/ 48; Ahmed b. Hanbel, 5/ 221; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 45. Not: Bu hatıranın Medine'de Uhud dağında meydana geldiği Buhari tarafından rivayet edilir. Diğer hadis kitapları hep Mekke'de, Hıra dağında olduğunda birleşirler. Sıddîk olan Hz. Ebû Bekr'dir. Geri kalan Hz. Ömer, Osman, Ali, Talha ve Zübeyr şehid olmuşlardır.

2 Hz. Osman hayatı boyunca sekiz defa evlenmiş, dokuzu erkek ve yedisi kız olmak üzere on altı çocuğu olmuştur. Bu hanımların ve çocukların isimleri için bak: İbn Sa'd, et-Tabakât, 2/ 53-54

3 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 538

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Medine'yi şereflendirdikten sonra Ensar-Muhacir kardeşliğini kurarken Hz. Osman'la Evs b. Sabit'i kardeş yaptı. Ayrıca mescide yakın bir yerdeki araziden de Hz. Osman'a bir arsa ayrıldı. Bu uygulama, Hz. Peygamber'in damadına özel olarak tanınmış bir hak değildi, Ensarın arzuları yönünde bu araziden, muhacirlerin herbirine hisse ayırdedilmişti.[1]

*

Rûme Kuyusu Ne Kazandırır?

Hz. Peygamber'in Medine'ye geldiği günlerde halkın, rahatlıkla suyunu içebileceği kuyu, Rûme kuyusu idi. Diğer kuyularda bulunan sular acıydı. Rûme kuyusu ise bir Yahudinin mülkünde idi. Halka suyu para ile satıyor, iyi para kazanıyordu.

Bir gün Hz. Peygamber: "**Şu kuyuyu kendi öz malı ile satın alıp da müslümanların kovalarını kendi kovası ile bir tutacak, kendi nasıl faydalanıyorsa müslümanlara da aynı hakkı tanıyacak olan kimdir? Bunu kim yaparsa ona, cennette daha hayırlı olan bir mükafat vardır.**" dedi.[2]

Bu söz orta boylu, güzel yüzlü, yüzünde çiçek bozuğu olan gür sakallı, esmer renkli, geniş omuzlu, temiz ve güzel giyimli[3] bir insanın sessizce mescidi terk etmesine sebep oldu. Rûme kuyusunun bulunduğu tarafa doğru gidiyordu. Biraz sonra kuyu sahibi Yahudi'yi bulmuştu:

- Senden bu kuyuyu satın almak üzere geldim, dedi.

- Kuyu satılık değil, ey Osman.

- Ama ben sana iyi para verebilirim.

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 2/ 56

2 Buhari, Müsâkât, 1 (3/ 74); Tirmizi, Menakıb, 19 (5/ 627)

3 İbn Sa'd, et-Tabakât, 2/ 58; Ya'kubi, 2/ 123; İbn Kuteybe, el-Maârif, 111; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 36; Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 2/ 254

-Yine de satmak istemem. Burası benim gelir kaynağım.

- Ben de onu senden yüksek fiyat ödeyerek almaya geldim.

Yahudi bir müddet düşündü.

- Bak Osman sana bu kuyunun yarısını satabilirim.

- Kabul ediyorum.

Pazarlık on iki bin dirhem olarak tamamlandı.[1] Yapılan anlaşmaya göre su alma hakkı gün aşırı olacak, bir gün biri, bir gün diğeri alacaktı. Sonuç alanın da, satanın da yüzlerini güldürdü. Yahudi kârlı bir satış yaptığından emindi, Hz. Osman ise hayatının pek bereketli bir alış-verişini yaptığına inanıyordu. Buradan içilecek her yudum su ile Yüce Mevlâ ona ayrı bir mükafat verecekti.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i, **"Bir müslüman bir ağaç dikerde onun meyvesinden yenilirse bu, o adam için bir sadakadır. Bu ağacın meyvası çalınsa o adam için sadakadır. Yırtıcı hayvanların, kuşların yedikleri bile sadakadır. Her hangi bir kişinin ondan faydalanması ona sadakadır."** derken, dinleyenler vardı.[2]

Yahudi evine giderken cebini dolduran paranın sıcaklığını hissediyor, Hz. Osman ise Allah'ı ve Rasûlunü hoşnud edecek bir iş yapmış olmanın mutluluğunu duyuyordu. Mescide doğru ilerlerken attığı adımlar daha da sıklaşıyor, bir an önce Rasûlullah Efendimiz'e müjdeyi ulaştırmak istiyordu.

Her insanın, her cömert kişinin yapamayacağı bir işi başarmıştı. Rasûlullah Efendimiz'in önünde diz çöktü. Kuyudan su alma hakkının gün aşırı kendine ait olduğunu, müslümanlarm o günlerde çekinmeden sularını alabileceklerini bildirdi.[3] Böylece müslümanlar geniş bir nefes almış oluyorlardı.

---

1 İbn Kuteybe, el-Maârif, 111

2 Buhari, Edeb, 27 (7/ 78); Müslim, Müsâkât, 7 (3/ 1188); Tirmizi, Ahkam, 40 (3/ 657); Ahmed b. Hanbel, 3/ 147

3 İbn Kesir, Bidaye, 7/ 178

Yahudi'nin neşesi uzun sürmedi. Çünkü herkes Hz. Osman'a ait olan günde suyunu alıyor, Yahudi'nin gününde kimse kuyuya yaklaşmıyordu. Yahudi için tutulacak tek yol kalmıştı. Geldi, Hz. Osman'ın kapısını çaldı:

- Kuyunun diğer yarısını satmak istiyorum, dedi. Ancak bu defa Hz. Osman o kadar istekli çıkmamış, ikinci yarı sekiz bin dirheme[1] alınmış, böylece birinci yarı ile ikinci yarı birbirini dengelemişti. Bundan böyle müminler, her istedikleri zaman gelecek ve buradan sularını alıp döneceklerdi.[2]

*

Mekkeliler Hz. Peygambere ve müslümanlara yapabildikleri her şeyi yapmışlardı. Ancak onlara göre henüz iş bitmemişti. Medine'de bulunan ve henüz İslâm'ı kabul etmeyen Araplara ve Yahudilere mektuplar yazarak, Hz. Peygamberi ve müslümanları Medine'den sürüp çıkarmalarını, şayet bu konuda gevşek davranırlarsa cezalandıracaklarını bildiriyorlardı.[3]

Beri tarafta Müslümanlara cihad yolu açılmış, **"Zulüm görmeleri sebebiyle kendileriyle savaşılan müminlere savaş izni verildi."**[4] buyurulmuştu.

Hz. Peygamber bu izinden sonra birkaç askeri birlik hazırladı. Kureyş'in Şam tarafına giden kervanlarını kontrol etmek istedi. Bu durum Kureyşliler'i telaşa düşürdü. Geniş ölçüde bir kervan hazırladılar. Bin deve yükü tutan bu kervanın elde edeceği kâr ile umumi bir savaş açılacak ve Hz. Peygamber öldürülecek, İslâm ortadan kaldırılacaktı.[5] Bedir savaşı bu düşünce ile hareket eden Mekkeliler'e karşı yapılmıştır.

---

1 Halife b. Hayyat, 128; İbn Kuteybe, el-Maârif, 111; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 137

2 Halife b. Hayyat, 128; İbn Abd-i Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 5/ 45; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 137

3 Safiyyürrahman el-Mübarekfûrî, er-Rahiku'l-mahtum, 197

4 Hacc suresi, 22/ 39

5 İbn Hişam, 2/ 257; Halebi, 2/ 197

Hz. Osman Bedir sahrasına doğru hareket eden orduda yer almıştı. Halbuki değerli eşi Hz. Rukayye ağır hasta idi. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz ilk verilen molada orduyu gözden geçirdi, çocuk yaşta olanları bir tarafa ayırdı. Ayrılanların içinde Hz. Osman da vardı. Medine'de kalması ve Hz. Rukayye ile ilgilenmesi emredildi.[1] Üsame de değerli ablasına hizmet ile görevlendirilmişti,[2] Sevgili Peygamberimiz, Hz. Osman'a, Bedir muharebesinde bulunana verilen ecr sevap sana da aynen vardır,[3] demişti.

Hz. Osman değerli hanımına birkaç gün daha hizmet etti. Fakat bir defa ecel oku atılmıştı. Peygamber kızı da olsa hiç kimseye bu konuda müsamaha yoktu. Gül yüzlü Rukayye henüz daha iki, üç yaşlarında olan oğlu Abdullah'ı öksüz bırakıp ahiret yolucusu oldu. Onun mübarek cesedini Bakî Kabristanı'na emanet ettikleri sırada idi ki Zeyd b. Harise Bedir savaşının zaferle sonuçlandığını müjdelemek üzere Medine'ye ulaşmış bulunuyordu.[4]

Büyük bir zaferin müjdesi büyük bir kaybın acısına karışmıştı. Sevinmek mi, yoksa üzülmek mi lazımdı. Gözlerden dökülen yaşlar sevince mi yoksa üzüntüye mi delalet etmekteydi?..

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, Bedir Savaşı'nın ganimetlerini dağıtırken Hz. Osman'a da bir pay ayırdı.[5] Bu uygulama, sadece ona değil, Hz. Peygamber bulunmadığı müddetçe idare Âmiri olmak üzere görevlendirilip Medine'ye gönderilen Ebû Lubabe'ye de yapıldı.[6] Bu

---

1 İbn Hişam, 2/ 296; Halebi, İnsanü'l-uyûn, 2/ 202; İbn Seyyidi'n-nas, Uyûnü'l-eser, Buhari, Fezailü Ashab, 7 (4/ 203) 1/ 383; Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 2/ 254

2 İbn Hacer, Fethu'l-bari, 7/ 48

3 Buhari, Fezailü Ashab, 7 (4/ 203)

4 İbn Hişam,2/ 296; İbn Kuteybe, el-Maârif, 112; İbn Seyyidi'n-nas, Uyûnü'l-eser, 1/ 408; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 134

5 Buhari, Fezailü Ashab, 7 (4/ 203) İbn Kuteybe, el-Maârif, 112; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 134

6 Vakıdi, 1/ 102; İbn Kuteybe, el-Maârif, 112; İbn Esir, el-Kamil, 2/ 137; Tarihu'l-hulefa, 134

uygulama gerek Hz. Osman ve gerekse Ebû Lübabe'nin, Bedir Ashab'ı sayıldığının delili olmalıydı.

*

Bedir günlerini mutlu bir düğün takip etti. Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın nikahları kıyıldı.

Düğün masrafı için elinde hiçbir dünyalığı kalmayan Hz. Ali, zırhını satışa çıkardı:

- Ne istiyorsun bu zırha ey Ali?

Böyle başladı pazarlık ve 480 dirhem ile sonuçlandı. Para peşin olarak ödendi ve Hz. Osman zırhın yeni sahibi oldu. Hz. Ali parasını alıp giderken Hz. Osman'ın sesini duydu:

- Bir dakika durur musun ey Ali, diyordu.

Durdu. Hz. Osman,

- Bak ey Ali dedi. Sen savaş adamısın. Senin gibi bir insanın zırhının olmaması beni rahatsız ediyor. Bu zırhı benim hediyem olarak kabul eder misin?[1]

Hz. Ali zırhı ile beraber pazar yerinden ayrılırken Hz. Osman da Yüce Mevlâ'nın huzurunda "İyi ve kârlı bir alış veriş" yaptığı düşüncesiyle evinin yolunu tuttu. Hz. Ali'ye cesaret ve kahramanlık ne kadar yakışıyorsa Hz. Osman'a da cömertlik o kadar yakışıyordu.

*

Uhud harbi, kazanılmış olan bir zaferin, söz dinlemesini ve emre itaat etmesini bilemeyen bir kısım müslümanların, yersiz ve lüzumsuz, aç gözlülere yakışan davranışları sebebiyle kaybedilmesini hatırlatır.

Muharebe başlamadan önce arkadaşlarına, özel olarak bir konuşma yapan Hz. Peygamber, **"Cibril kalbime şu hakikati üfledi!**

---

1 Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 1/ 407, 408

Hiç bir canlı kendine takdir edilen rızkı elde etmeden ölmeyecektir. O halde dikkatli olun, Allah'a karşı korku ve saygı üzere bulunun, rızkınızı güzel yollardan arayın."[1] buyurmuş ve daha sonra elli kişilik bir okçu müfrezesi hazırlamış, arkadan gelecek tehlikeye karşı orduyu korumalarını emretmiş ve şu sözleri söylemiştir: "Göreviniz bizi arkadan müdafaa etmektir. Düşmanı mağlup ettiğimizi ve ganimet toplamağa başladığımızı görseniz de, onların bizi mağlup ettiğini ve cesetlerimizi kuşların götürdüğünü görseniz de benden emir gelmedikçe yerinizden ayrılmayın."[2]

Onları Ayneyn adı verilen geçide yerleştirdikten ve bu sözleri onlara bir defa daha tekrarladıktan sonra ordunun bulunduğu yere gelmiştir.

İlk saldırının başlamasından itibaren kısa zamanda Mekkelileri bozguna uğratan müslümanlardan bir kısmı ganimet toplamağa bile başlamışlardı. Onları gören ve Ayneyn geçidine özel olarak yerleştirilen müfrezede bulunanlar da ganimet derdine düşmüşler ve bulundukları yeri terketmişlerdi. Bu defa Mekkelilerin süvari kuvvetlerine komuta eden Halid b. Velid harekete geçmiş, okçu müfrezesinden yerini terketmeyen birkaç kişiyi şehid ettikten sonra müslümanları arkadan kuşatmış ve galip durumda olan müslümanlar bir anda neye uğradığını bilemez hale düşmüşlerdi.

Savaşın bu anında Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in öldürüldüğü haberi yayılmış,[3] ne yapacağını bilemez hale gelen müslümanlardan bir kısmı savaş meydanını terketmiş, dağ yolunu tutup kaçmağa başlamışlar. Öyle ki, arkalarından seslenip çağıran Hz. Peygamberin sesini bile duymamışlar veya dönüp bakmamışlardı.[4] Kaçanlar arasında Hz. Osman da bulunuyordu.[5]

---

1 Vakıdi, 1/222; Halebi, İnsanü'l-Uyun, 2/302

2 Buhari, Cihad 164 (2/26)

3 İbn Hişam, 3/88

4 Âl-i Imran suresi, 3/153

5 Buhari, Fezailü Ashab, 7 (4/203); Tirmizi, Menakıb 19 (5/629); İbn Kesir, el-Bidaye, 7/207; Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-kâri, 7/622

Daha sonra bu konu ile ilgili olarak indirilen ayetlerde şöyle buyuruldu: "Hani siz **boyuna harp meydanından uzaklaşıyor, kimseye dönüp bakmıyordunuz. Peygamber ise arkanızdan sizi çağırıp duruyordu. Bunun üzerine Allah sizi, gam üstüne gam ile mübtela kıldı. Ki, ne elinizden giden zafere, ne de başınıza gelen musibete mahzun** olmayasınız. **Allah sizin işlediklerinizi bilendir.**"[1]

Muharebe meydanını terkeden sadece Hz. Osman değildi. Daha başkaları da vardı. Fakat bu insanlar hakkında özel olarak "**Allah onları affetmiştir.**"[2] ayetinin inmesi sebebiyle kendilerine bir ceza verilmedi. Hiçbir zaman, hiçbir kimse için fazilet sayılamayacak olan bu durum, Hz. Osman'ın vicdanını da elbet yeterince rahatsız etmiş olmalıydı. Savaş müddetince Hz. Peygamberin etrafında pervane gibi dönen, hangi taraftan saldırılırsa canını ortaya koyarak saldırıyı püskürtmeğe çalışan kahramanların duydukları iç huzurunu Hz. Osman duyamayacaktı.

"Allah'ın affettiğini bizim dilimize dolamamız doğru olmaz." düşüncesi altında Hz. Peygamberin devrinde Hz. Osman ve arkadaşları rahatsız edilmediler. Ama bu olay unutulmadı, sadece üzeri küllendi. İlerde Hz. Osman aleyhine ayaklanmanın başladığı sıralarda tekrar, hem de oldukça ateşli bir şekilde sahneye konacaktı.

*

Yeri Gelince "Hayır!.." Diyebilmek Bir Fazilettir

Uhud savaşı için Mekke'den hareket eden orduyla birlikte gelen ve ilk saldırıda bozulup kaçanlardan Muaviye b. Muğîre, can korkusuyla koşabildiği kadar koşmuş ve kendini kovalayan kimsenin bulunmadığını farkedince bir bahçeye girmiş ve yatıp uyumuştu.

Muaviye birkaç gün etrafta saklanmış daha sonra gelip Hz. Osman'ın kapısını çalmıştı. Pek yumuşak başlı bir insan olan Hz. Osman,

---

1 Âl-i İmran suresi, 3/ 153

2 Âl-i İmran suresi, 3/ 152

- Başımıza bunca felaketi getirmeniz için sizi ben mi davet ettim? Defol..! demesini becerememiş, onu evine alıp misafir etmişti.[1] Halbuki şu anda Medine'nin pek çok evinde gözyaşı döken ve dul kalan hanımlar, hıçkıra hıçkıra ağlayan öksüzler vardı.

Hz. Peygamber sabah namazını kıldıktan sonra arkadaşlarına,

- Muaviye b. Muğîre bu geceyi Medine'de geçirmiştir. Onu bulun, emrini verdi.

Bu emir üzerine Medine'de bir arama yapıldı. Her taraf didik didik edildi. Ama Hz. Osman gibi bir şahsın evinin de aranması kimsenin hatırına gelmedi. İhtimal ki Rasûlullah Efendimiz'in damadının evini aramayı doğru bulmamışlardı.

- Ey Allah'ın Rasûlu, Muaviye'yi bulamadık, dediler.

Emir bir daha tekrarlandı. Tekrar arama yapıldı. Eller yine boşa çıktı. Hz. Peygamber üçüncü defa emrini tekrarladığı zaman Hz. Osman kalktı, Rasûlullah Efendimiz'in huzurunda diz çöktü.

- Ey Allah'ın Rasûlu, Muaviye benim evimdedir. Ona himaye hakkı istiyorum, dedi.

Böyle demesi gerekiyordu. Çünkü Hz. Peygamber bu defa,

- Osman'ın evini arayın, diyebilir ya da,

- Getir ey Osman şu sakladığın adamı, emrini verebilirdi.

- Hz. Peygamber, damadının bu teklifini olumlu bulmadı. Bulamazdı. Mescidde bulunan insanlardan hiç kimse, **"Ey Allah'ın Rasûlu, Osman iyi bir iş yapmıştır. Onu destekliyorum"** dememişti, diyemezdi. Uhud dağının eteklerine defnedilen bunca şehidin kanı kuramamış, onlar için akıtılan gözyaşları henüz dinmemişti. Muaviye ise bu musibeti getiren ordunun bir ferdi idi.

---

1 İbn Hişam, 3/ 111; Halebi, İnsanü'l-uyûn, 2/ 353; İbn Şakir el-Kütübi, 253

Osman isteğinde ısrar ediyor, Hz. Peygamber cevap vermiyordu. Sonunda,

- Ona, Medine'de üç gün durma hakkı vardır. Üç günün sonunda yakalanırsa öldürülecektir, buyurdu.[1]

Hz. Osman'ın Muaviye için bu kadar ısrar etmesi onun Emevî soyundan gelen bir şahıs oluşundandı. Ancak gerek muhacirler, gerekse Medine yerlisi olan Ensar grubu, Hz. Osman'ın bu ısrarından hoşlanmış olamazlardı.

Aradan üç gün geçti. Dördüncü günün sabahında Hz. Peygamber,

- Muaviye b. Muğîre bu geceyi Medine'de geçirdi. Gidin ve onu öldürün emrini verdi. Bulunduğu yeri tarif etti.

Şüphesiz bu bilgi ona Yüce Mevlâ tarafından yapılan bir vahye ve ilhama dayanıyordu. Zeyd b. Harise ve Ammar b. Yasir gittiler. Bir müddet sonra döndüler.

- Allah'ın Rasûlu, Muaviye b. Muğîre artık yaşamıyor, dediler.[2]

*

Uhud harbinden yaralı olarak dönenlerden biri de Hz. Ömer'in damadı olan Huneys idi. O da o günün imkanları ölçüsünde yaralarını tedavi için uğraştı. Fakat bir defa ecel oku atılmıştı. Şaşması düşünülemezdi. Bu sebeple günden güne artan rahatsızlık onu, Uhud harbinin şehitleri arasına kattı.

Hanımı Hafsa dul kalmıştı. Bundan böyle yeniden evlenebilmek için dört ay on gün beklemesi gerekiyordu, bekledi.

Bir gün Hz. Ebû Bekr, yıllardır aynı yolda arkadaşlık ettiği dostunu karşısında buldu.

---

1 İbn Hişam, 3/ 111; Halebi, İnsanü'l-uyûn, 2/ 353; İbn Şakir el-Kütübi, 253

2 İbn Hişam, 3/ 111; Vakidi, Megazi, I/ 259; Halebi, 2/ 353; İbn Şakir el-Kütübi, 253

- Kızım Hafsa'yı sana nikah edeyim ey Ebabekir. Kabul eder misin? dedi.

Hz. Ömer'in bu teklifi cevapsız kaldı. Hz. Ebû Bekr başını eğmiş, sanki bu sözü duymamış, ya da kendine söylenmemiş gibi bir tavır almıştı.

Bir cevap alabilmek için yeterli zaman bekledikten sonra ayrıldı. Hz. Osman'a rastladı.

- Ey Osman, kızım Hafsa'yı sana nikah etmek istiyorum dedi.

- Bugünlerde evlenmeyi düşünmüyorum ey Ömer, cevabını aldı.

Hz. Ömer'in canı sıkılmıştı. Her babanın kolay kolay yapamayacağı bir teklifte bulunmuş ama biri cevap vermemiş, diğeri hayır demişti. Hz. Peygamberin yanına gitti. Olanları anlattı, üzüldüğünü söyledi. Hz. Peygamber;

- Üzülme ey Ömer, **Allah sana Ebû Bekr ve Osman'dan daha hayırlı bir damat verdi. Osman'a da senin kızından daha hayırlı bir eş verecektir, dedi. Hafsa ile evlenmek istediğini, Hz. Osman'a da kızı Ümmü Gülsüm'ü vermek istediğini söyledi.**[1]

Hz. Ömer bu teklifi aldığı anda "İyi ki Ebû Bekr ve Osman da teklifimi kabul etmemişler" demiş olmalıydı. Hz. Peygamberin yanından sevinçle ayrıldı.

*

Aynı günlerde Hz. Osman da Hz. Ümmü Gülsüm'le evlendi. Pek memnun olmalıydı. Hz. Adem'den beri devam edip gelen İslâm tarihinde, bir peygamberin iki kızıyla evlenme şerefi sadece kendisine nasib olmuştu. Bundan böyle o kıyamete kadar "Zü'n-nûreyn" (iki nurun sahibi) olarak tanınacaktı. İki nurun biri Hz. Rukayye, diğeri Hz. Ümmü Gülsüm idi.[2]

---

1 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-Ferid, 5/ 38

2 İbn Verdi, 1/ 146; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 134; Diyarbekri, 2/ 254

Hz. Peygamber'in gözlerinin nuru Ümmü Gülsüm, ablası Rukayye'nin yerini almak ve onun aziz emaneti olan Abdullah'a anne olmak üzere Hz. Osman'ın eşi oldu.

*

Hicretin dördüncü yılındaydı. Hz. Rukayye'nin vefatının üzerinden iki yıl geçmiş, küçük Abdullah evvela annesizliğe sonra da yeni annesine alışmıştı. Altı yaşındaydı. Bir gün bahçede oynarken birdenbire horozun çırpınarak üzerine koştuğunu gördü. Ne yapacağını bilemedi. Horoz gül yüzlü yavruyu bir çarpışta sırtüstü yıkmış sonra üzerine çıkarak yüzünü gözünü gagalamağa başlamıştı. Feryadına koşanlar Abdullah'ı kanlar içinde buldular. Gözleri oyulmuş, bundan böyle görme imkanı kalmamıştı. Fakat Abdullah çok yaşamadı. Baki Kabristanı'nda, annesinin koynuna defnedildi. Tarih, hicretin dördüncü yılının Cemaziyel evvel ayını gösteriyordu.[1]

Hz. Osman'm üzüntüsü büyük olmalıydı. Çünkü gözlerinin nuru yavrusu, hiç beklenmedik ama pek feci bir şekilde can vermişti. Ayrıca Hz. Peygamber'in soyu bu yavru ile devam edecekti. Böyle şerefli bir imkan elden çıkmıştı. Hz. Ümmü Gülsüm'e gelince, henüz ondan bir çocuğunun olacağını ya da olmayacağını bilmiyordu.

*

Hudeybiye seferi, sırf Allah rızası için bir Umre yapma niyetine dayanıyordu. Ama Mekkeliler, düne kadar bütün güçleriyle karşı durdukları, hatta ordu çekip ortadan kaldırmak istedikleri bir topluluğa karşı bu defa Mekke kapılarını açıp "Buyurun" demeyi, kendileri için küçültücü bir davranış olarak kabul ediyorlardı. Hiçbir şekilde Ka'be'yi tavaf iznini vermeyeceklerini bildirdiler. Hz. Peygamber geliş maksatlarını bir defa daha ve açıkça anlatmak üzere Hz. Osman'ı Mekke'ye gönderdi.

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 2/ 54; İbn Hacer, Fethu'l-bâri, 7/ 48

Mekke'de pek çok akrabası bulunan Hz. Osman rahatsız edilmedi. İsterse Ka'be'yi tavaf edebileceği teklifi ile karşılaştı. Fakat O, Hz. Peygamber tavaf etmedikçe kendisinin böyle bir ikramı kabul edemeyeceğini bildirdi.[1]

Bu davranış, Hz. Osman'ın edeb ve terbiyesine, ince duygu ve düşüncesine, imanındaki kuvvete ve Hz. Peygambere karşı saygı ve sevgisine delalet ediyordu.

Mekkeliler Hz. Osman'a ikramda bulundular. Ancak geri gitmesine izin vermediler. Onun dönüşü gecikince müslümanlar arasında bir haber yayıldı. Hz. Osman'ın Mekkeliler'ce öldürüldüğü söyleniyordu.[2]

Hz. Peygamber bu haberi alınca üzüldü. Bir ağacın altına oturdu. İnsanlar geldiler, Hz. Peygamberin elinden tutarak **"Ölünceye kadar sabretmek ve savaştan kaçmamak"** üzere söz verdiler. Yüce Mevlâ'nın **"Ağaç altında sana bey'at edip söz verdiklerinde Allah o mü'minlerden razı olmuştur"**[3] buyurarak özel bir değer verdiği bu büyük yemin merasimi tamamlandığı zaman Rasûlullah Efendimiz, yanındakilere sağ elini gösterdi, **"Bu Osman'ın elidir"** dedi. Daha sonra sağ elini sol eliyle tutarak Osman adına bey'at etti.[4]

Ashab'ından zaman zaman çeşitli konularda bey'at alan Hz. Peygamberin hayatında, Hudeybiye'de Hz. Osman için yaptığının haricinde bir bey'at yoktur. Bu ise Osman'a verdiği değeri anlatan güzel bir hatıradır.

---

1 İbn Hişam, 3/ 329; İbn Şakir el-Kütübi, 346

2 İbn Hişam, 3/ 329; İbn Şakir el-Kütübi, 346

3 Fetih suresi,, 48/ 18

4 Buhari, Fezailü Ashab, 7 (4/ 204); İbn Sa'd, 2/ 97; İbn Hişam, 3/ 330; İbn Kuteybe, el-Maârif, 112; İbn Kayyim el-Cevziyye, Zadü'l-meâd, 2/ 139; Süyuti, 137; Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 2/ 254

Hz. Peygamber'in bu kararlı davranışı Kureyş'lileri kendilerine getirdi. Hz. Osman serbest bırakıldı. Kureyş adına temsilci olarak gelen Süheyl b. Amr, Hudeybiye anlaşmasını imzaladı.[1]

*

Mekke'den Cidde yönüne giderken on beş mil kadar uzakta bulunan Hudeybiye'de yapılan bu anlaşma, Kur'an-ı Kerim'de **"Feth-i mübin"** (= apaçık ve kesin bir fetih) olarak değerlendirildi. Bundan böyle İslâm daha rahat şekilde yayılacak, İnsanlar İslâm'ı kabul ederlerken Kureyş'in baskısını hissetmeyeceklerdi. Öyle de oldu. Kısa zamanda mescit müminlere dar gelmeğe başladı. Hz. Peygamber:

- **Kendi malıyla şu arsayı satın alıp mescide katacak ve herhangi bir müslümandan ötede hakkı olmamak üzere bağışlayacak olan kimdir? Kim bunu yaparsa ona Cennette daha hayırlısı vardır,** dediği zaman bu gibi faziletli davranışlar için ikinci sırada olmayı hiç düşünmeyen Hz. Osman derhal o arsayı satın almış ve mescide katmıştı.[2]

Bu davranışıyla müminlere geniş bir nefes aldırmış ve Rasûlullah Efendimiz'i memnun etmiş olan Hz. Osman, **para ve pulun değil, Allah'ın kulu olduğunu** bir kerre daha ispatlamış, Yüce Mevlâ'nın rızasını elde etmek için dünya malını bir binek olarak kullanabileceğini göstermişti.

*

Süt Kardeşin Sevgisi Başkadır

Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh Hz. Osman'ın süt kardeşidir.[3] İslâm tarihinde İbn Ebî Serh diye şöhret bulan bu adam, Hudeybiye anlaşmasının getirdiği rahat hayattan sonra Medine'ye gelmiş, Hz. Peygamber'in huzurunda "Şehâdet" kelimelerini söylemiş ve Müslüman olmuştur. Bu olay, Hz. Osman'ı pek memnun etmiştir.

---

1 Taberi, 2/ 123; İbn Hişam, 3/ 332; Hımyeri, 1/ 469; Halebi, 3/ 27, 28

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 173; İbn Kesir, el-Bidaye 2/ 178

3 İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/ 376; Ebu Nuaym, Marifetü's-sahabe, 3/ 160; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 241; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 317

Okur yazar bir kişi olan İbn Ebî Serh, Hz. Peygamber tarafından vahiy katibi olarak görevlendirilmiştir.[1] Fakat bu nasipsiz adam kısa zamanda şımarmış ve bir Müslümana yakıştırılamayacak sözler söylemeye başlamıştır. Ötede beride, **"Muhammed ne yazdırdığını bilmiyor. Ben istesem onun yazdırdıklarını değiştirebilirim."**[2] gibi hezeyanlarda bulunmuştur. Münafıkların da önüne yem serpmesiyle edeb dışı olan bu davranışını daha ileri boyutlara götüren İbn Ebî Serh, bir gün ateşle oynamakta olduğunu, başına bir felaketin geliveceğini farketmiş ve vakit kaybetmeden Medine'yi terketmiş, Mekke'ye ulaşmış ve eski dinine girmiştir.

İbn Ebî Serh bu yaptığı işten dolayı pişman değildir. Çünkü pişman olduğunu gösterecek hiçbir davranış ve girişimi olmamıştır. Fakat zaman gelmiş, Mekke fethedilmiştir. Hz. Peygamber tarafından **"Ka'be örtüsüne sarılı iken bulsanız da öldürün"** emri ile ilan edilen kara listede onun da ismi vardır.

Bu ilanı duyan İbn Ebî Serh, ölüm korkusuyla Hz. Osman'ı bulmuş ve himaye etmesini istemiş, Hz. Osman bu teklifi kabul ederek onu çadırında saklamıştır.

Daha sonra onu Hz. Peygamber'in huzuruna getirmiş, affetmesi için rica etmiş fakat müspet cevap alamamıştır. Yapılan ısrarların cevapsız kalması Hz. Osman'ı geri çevirmemiş sonuna kadar dayanmış ve Hz. Peygamber onu serbest bırakmıştır. Ancak onların ayrılmasından sonra etrafındakilere,

- İçinizde aklı başında bir insan çıkıp da şu mel'unu öldürüvermedi, şeklinde serzenişte bulunmuştur.

- Ey Allah'ın Peygamber'i, göz ucuyla bir işaret çekseydin, ben onun işini bitirecektim, diyen bir sahabiye Efendimiz,

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/ 375; Ebu Nuaym, Marifetü's-sahabe, 3/ 160; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 261; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 317

2 İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/ 375; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 241; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 317

- Bir peygamber ihanet bakışıyla bakmaz, cevabını vermiştir.[1]

Bu olay üzerinde bir miktar düşünmede fayda vardır. Çünkü İbn Ebî Serh ile birlikte, Ka'be örtüsüne sarınmış halde bulunsalar bile öldürülecek olanların arasında İkrime b. Ebî Cehl, Safvan b. Ümeyye, Vahşi, Hebbar b. Esved gibi şahıslar da vardır.[2] Herbiri Mekke'yi terkedip gitmiştir. Bununla beraber:

İkrime'nin hanımı (Ebû Cehl'in gelini) Hz. Peygamber'e gelerek kendini tanıtmış ve eşinin bağışlanmasını istemiş, Hz. Peygamber hiç itiraz etmeden peki demiştir.[3] Umeyr b. Vehb, Safvan b. Ümeyye'nin bağışlanması için gelmiş o da ilk teklifte istediğini elde etmiştir.[4] Daha sonraki yılda Habbar[5] ve Vahşi[6] ayrı ayrı gelerek müracaat etmiş ve istekleri derhal kabul edilmiştir. Hz. Osman'a gelince onun Hz. Peygamberin yanındaki yeri bellidir.

Gerek Umeyr b. Vehb ile ve gerekse Ebû Cehl'in gelini Ümmü Hakîm ile kıyaslanamayacak bir yakınlığı vardır. Buna rağmen Hz. Peygamber'in İbn Ebî Serh'i bırakmak istemeyişi çok mana taşımalıdır. Belki de Hz. Osman'ın başına gelecek felaketler ve bu felaketlerde İbn Ebî Serh'in de belli ölçüde parmağının bulunacağı Hz. Peygambere malum olmuş, bir bakıma yarınki hayatında Hz. Osman'ın başına bela olacaklardan birinin olsun -haklı olarak- hakkından gelmeyi istemiş ama Hz. Osman'ın ısrarları devam etmişti.

Hz. Osman, süt kardeşi olan İbn Ebî Serh'in elinden tutup giderken mutluydu, ama yarın yine mutlu olacak mıydı?

*

---

1 İbn Hişam, 4/ 52; İbn Abdilberr, ed-Dürer, 260; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 241; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 317

2 Vakıdi, 2/ 825; İbn Sa'd, 2/ 136; İbn Hişam, 4/ 52, 53; İbn Abdilberr, ed-Dürer, 259; İbn Hıbban, es-Siretü'n-nebeviyye, 248; Halebi, 3/ 117

3 Vakıdi, 2/ 851; İbn Hişam, 4/ 60

4 Vakıdi, 2/ 853; İbn Hişam, 4/ 60

5 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 340

6 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 387

Kuyu Başında Cennet Müjdesi

Ebû Musa el-Eş'ari "Bugün Rasûlullah Efendimizle beraber olacağım, ondan ayrılmayacağım" diyerek çıktı evinden.. Mescide geldi, bulamadı. Sordu.

- Bu tarafa gitti, dediler.

O tarafa yöneldi. Kûba Köyü'nün yolunu göstermişlerdi. Rasûl-ü Ekrem Efendimiz bazan bu tarafta bulunan ve Eris adı verilen bir kuyunun başına gelir ve orada dinlenirdi. Bu defa da oradaydı.

Rasûlullah Efendimiz ayaklarını sıvamış ve kuyuya sarkıtıp oturmuş, Ebû Musa'ya da kendisi izin vermedikçe kimseyi içeri almamasını tenbih etmişti.

Biraz sonra bahçenin kapısını Hz. Ebû Bekir çaldı. Rasûlullah Efendimiz,

- İçeri al ve Cennetle müjdele, emrini verdi.

Ömer b. Hattab geldi, aynı müjdeyle içeri alındı. Her ikisi de ayaklarını sıvamış ve Efendimiz'in yanında yer almışlardı.

Bahçenin kapısını üçüncü defa çalan şahıs Hz. Osman'dı. Efendimiz:

- İçeri al, bir takım bela ve musibetlerle birlikte Cennet müjdesi ver, dedi.

Hz. Osman hayatının birtakım sıkıntılarla geçeceğini ama sonunda Yüce Mevlâ'nın, sevdiği kulları için hazırladığı nimet yurduna ulaşacağını böylece öğrenmiş oluyordu.

Hz. Osman da geldi. Ancak Rasûlullah Efendimiz'in oturduğu tarafta yer kalmamıştı. O da paçalarını sıvadı ve karşı tarafa oturdu.[1]

---

1 Buhari, Fiten 17 (8/96); Müslim, Fezailü's-sahabe, 29 (4/1868)

Hz. Osman, hayatta olduğu müddetçe zaman zaman bu kuyuya gelecek, burada Rasûlullah Efendimizle olan hatıralarını tazeleyecekti.

*

Tebûk seferi hazırlıkları sürerken herkes gücünün yettiği, gönlünden geldiği kadarıyla ordu için yardımda bulunmaktaydı. Bu orduya Hz. Osman'ın, yüküyle birlikte üç yüz deve ve bin dinar (altın para) bağışta bulunması, Hz. Peygamberi ziyadesiyle memnun etmişti.[1] **"Allah'ım, Osman'dan hoşnud ve razı ol, Çünkü ben ondan razı ve hoşnudum,**[2] diyor, eliyle parayı karıştırıyor **"Bugünden sonra Osman'a, yaptıkları** zarar vermez. **Bugünden sonra yaptıkları Osman'a zarar vermez"** diyordu.[3]

Bir gün Hz. Osman, hayatının büyük sarsıntılarından birini daha yaşadı. Eşi Ümmü Gülsüm rahatsızlanmış, âdeta yatağa yapışmıştı. Geçen günlerin getireceği sıhhat müjdesi bir türlü gelmemiş, aksine hastalık günden güne artmıştı. Ümmü Gülsüm'ün gülen yüzü gülmez olmuş, açılmış goncaya benzeyen mübarek yüzünü hastalığın verdiği halsizlik kaplamıştı.

Ve bir gün atılan ecel oku her zaman olduğu gibi hedefini buldu. Yıllarca evvel kaybedilen Hz. Hatice'ye ve ablaları Zeyneb ve Rukayye'ye kavuşmak üzere hayata veda etti. Yüce Mevlâ'nın rahmeti ona da, ona sevgiyle bağlı müminlere de yetip artacak derecede geniş.

Böylece Hz. Osman, Hz. Peygamber'e olan soy bağının son halkasını da kaybetmiş oluyordu. Üzüntüsü büyüktü.

Ümmü Atıyye, Esma bt. Umeys, Safiyye bt. Abdilmuttalib gibi hanımların yıkadığı vücudu, Baki mezarlığına getirildi. Namazını baba-

---

1 İbn Şakir, el-Kütübi, 484

2 Tirmizi. Menakıb, 19 (5/ 625; İbn Hişam, 4/ 161; Halebi, 3/ 184; Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 2/ 254

3 Tirmizi. Menakıb, 19 (5/ 626; İbn Kuteybe, el-Maârif, 112; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-nihaye, 7/ 201; İbn Abdi Rabbih, el-İkdü'l-ferid, 5/ 37; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 137; İbn Verdi, 1/ 146; Halebi, 3/ 184; Diyarbekri, 2/ 254

sı, babası olduğu kadar peygamberi olan İki Cihanın Serveri kıldırdı. Kabrine, Nebiyy-i Muhterem Efendimizin emri ile sadece Ebu Talha indi ve yerleştirdi.[1] Kabre Ebu Talha ile birlikte Ali b. Ebi Talib, Fazl ve Üsame'nin de indiği rivayeti var.[2]

Ablalarının yanında açılan bir cennet bahçesine teslim edilen aziz vücûdunun üzeri örtülürken, Yüce Rabb'imizin yarattığı En Büyük İnsan, mübarek gözlerinden inen yaşlarla birlikte avuç avuç toprak atıyor ve Kitab-ı Kerim'in **"Sizi o topraktan yarattık. Yine ona iade ediyoruz. Sizi bir defa daha ondan çıkaracağız"**[3] mealinde olan ayetini okuyordu.[4]

Pek çok mü'minin yüreğini dağlayan Gül Yüzlü Ümmü Gülsüm, sevenlerine veda ettiğinde takvim, dokuzuncu hicret yılının Şa'ban ayını göstermekteydi.[5] Hicretin üçüncü yılında başlayan[6] ve altı yıl devam eden bu evlilik hayatında Ümmü Gülsüm'ün çocuğu olmamıştı.[7]

Rasûlullah Efendimiz bir damat olarak Hz. Osman'dan memnundu. Bu memnuniyetini **"Bir kızımız daha olsa onu da Osman'a nikah ederdik."** diyerek açıklamıştı.[8]

Rasûlullah Efendimiz birbiri ardınca iki kızını Hz. Osman'a verirken onun hoş geçimli, iyi bir insan olmasının yanında, Emevîler'le Haşimiler arasındaki soğukluğu da ortadan kaldırmayı hedeflemiş olabilir miydi?

*

---

1 Buhari, Cenaiz, 33 (2/ 80); Ahmed b. Hanbel, 3/ 126; İbn Sa'd, 8/ 38: İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 489; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 7/ 370

2 İbn Sa'd, 8/ 39; İ İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 489

3 Taha suresi, 20/ 55

4 Ebu Nuaym, Marifetü's-sahabe, 5/ 144

5 İbn Sa'd, 8/ 38: İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 489

6 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 7/ 370

7 İbn Sa'd, 8/ 38

8 İbn Sa'd, 3/ 56; İbn Abdilberr, el-İstiâb, 3/ 71; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 7/ 370; el-Bidaye ve'n-nihaye, 7/ 200: Diyarbekri, 2/ 254

Hz. Osman Rasûlullah Efendimiz'in hayata veda etmesinden sonra Hz. Ebû Bekr'e en samimi duygularla arkadaş oldu. Zaman zaman onun katipliğini yaptı.[1]

Bir kıtlık mevsiminde Hz. Osman'a ait bir kervan Medine'ye ulaştı. Erzak yüklü idi. Şehrin ileri gelen birkaç taciri geldiler, yükleri hiç indirmeden kendilerine devretmesini teklif ettiler. Yüzde yüz kâr veriyorlardı. Fakat Hz. Osman bu teklifi kabul etmedi.

- Daha fazla veren var, dedi.

Adamlar aradıklarını bulamamış olarak ayrıldılar. Tekrar geldiklerinde teklif ettikleri fiyatı yükseltmişler fakat Hz. Osman'dan aynı cevabı almışlardı.

Aslında Osman, çekirdekten yetişme bir ticaret adamı olarak müşteri kızıştırmayı bilmez değildi. İhtimalki kendilerini, hiç olmayan hayali bir müşteri ile geri çevirmekteydi. Üçüncü defa geldiklerinde verebilecekleri en son fiyatı teklif ettiler. Pek tabii olarak kendileri de alacakları malı, kârlarını ilave ederek satacaklardı. Ama Osman hiç oralı olmamış, bir adamı zengin etmeye yetecek olan bu teklifi gayet soğukkanlı bir tavırla karşılamış ve ilk sözünü tekrarlamıştı:

- Daha fazla veren var.

- Bak Osman, sen bizi koyun sağar gibi sağmak istiyorsun. Fırsatı eline geçirdin, müşteri kızıştırma derdindesin.

- Bu bir ticarettir. Ticarette her insan kendi kârını düşünür. Daha fazla veren varken, daha azına mal satan kaç kişiyi gördüğünüzü hatırlıyorsunuz?

- Peki kim bu adam, tanıyalım.

- Onun kim olduğu da sadece beni ilgilendirir.

Adamların canları iyice sıkılmıştı. Tam fırsatını buldukları ve üç-beş kuruş kazanacakları bir zamanda Osman engel oluyordu.

---

1 İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, 3/

Oradan ayrıldılar ve soluğu Hz. Ebû Bekr'in huzurunda aldılar. Olanları anlattılar. Medine'de kendilerinin verdiği fiyatı verecek bir başka tacirin bulunmadığını söylediler. Hz. Ebû Bekr haber gönderdi. Hz. Osman geldi. Şikayetçilerin derdini anlattıktan sonra sordu:

- Ben de merak ettim ey Osman, kimdir bu herkesten ötede fiyat veren?..

- Yüce Mevlâ'dır ey Rasûlullah'ın Halifesi. Evet o, en az bire on veriyor. **"Kim bir iyilikle gelirse ona yaptığı iyiliğin on misli vardır. Kim de bir kötülükle gelirse o kötülüğün dengi olan bir ceza ile cezalandırılır. Onlar zulme uğratılmazlar"**[1] buyurmuyor mu?

- Evet öyledir ey Osman.

- O halde ben o kervanı Yüce Mevlâ'nın rızası için bırakıyorum. Canın nasıl isterse müminlere öyle taksim et.[2]

Hz. Osman böylece, büyüklere, civanmert insanlara yakışan bir davranış sergilemiş, her cömert insanın yapamayacağı, hatta pek çok cömert insanın hayalinden bile geçiremeyeceği çeşitten bir fazilet örneği vermişti.

Tacirler tarafından yapılan teklifleri kabul etse yeterince para kazanacak, cebine hatırı sayılır bir servet girecekti. Bu servet pek çok insanın iştahını kabartır, nice sessiz sedasız yaşayan insanı yoldan çıkarabilirdi.

Fakat Hz. Osman gibi bir insan için bu kıtlık mevsiminde yaptığı manevi ticaret, her zaman ele geçmesi mümkün olmayan bir fırsattı. İnsanların açlıkla boğuştukları bir anda onların başlarına bir yumruk daha indirebilmek için etrafını saranlara fırsat vermeyip tamamını Allah rızası uğruna bağışlayıvermek yarın için mükemmel bir yatırım olarak değerlendirilecekti. Hz. Peygamber'i, "**Kim bir müslümana, dünya sıkıntılarından birini gidererek rahatça bir nefes aldırırsa, Yüce Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarından birini gide-**

---

1 En'am suresi, 6/ 160

2 Abbas Mahmud Akkad, Zinnûreyn Osman b. Affan, 61

rip, rahata kavuşturur. Kim bir müslümanın bir ayıbını örterse, Yüce Allah da onun ayıbını dünya ve ahirette örter. Kim darda kalmış bir insana kolaylık gösterirse, Allah da ona dünya ve ahirette kolaylık gösterir. İnsan kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Allah da o kulun yardımındadır.."[1] derken dinleyenler vardı. Hz. Osman ise bir değil, yüzlerce aileye nefes aldırmış bulunuyordu.

Onun bu meziyetleri sebebiyle idi ki, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz ona hayatında cennet müjdesi vermiş bulunuyordu. Nitekim Sa'd b. Zeyd, "Bir gün, Rasûlullah Efendimizle beraberdik. Onunla birlikte tam on kişi oluyorduk. Şöyle buyurdu: Ebû Bekr Cennettedir, Ömer Cennettedir, Osman Cennettedir. Ali Cennettedir, Talha Cennettedir, Zübeyr Cennettedir, Sa'd Cennettedir, Abdurrahman Cennettedir, buyurdu.

Dinleyenler saymış olmalıydılar.

- Peki dokuzuncusu kimdir? dediler,

- Benim, cevabını verdi.[2]

*

Müminlerin Hz. Peygambere gösterdikleri sevgi ve saygıyı kendileri için de düşünen bir kısım sahtekarlar, daha Hz. Peygamber hayatta iken peygamberliklerini ilan etmişlerdi. Bunlardan biri ve en önemlisi Müseylime idi.

Hz. Ebû Bekr, bu sahtekarlara karşı ciddi bir cihad açmıştı. İkrime komutasındaki bir orduyu Müseylime'ye göndermiş, Halid b. Velid'i Tuleyha'ya sevketmiş, Tuleyha'nın işini bitirdikten sonra İkrime'nin yardımına koşmasını emretmişti.

---

1 Müslim, Zikr, 38 (4/ 2074); Ebu Davud, Edeb, 60 (4/ 393); Tirmizi, Hudud, 3 (4/ 34); İbn Mace, Mukaddime 17 (I/82); Ahmed b. Hanbel, 2/ 252

2 Tirmizi, Menakıb 26 (5/ 647); İbn Mace, Mukaddime 11 (I/48)

Müseylime'nin ordusuna karşı yapılan savaş zaferle sonuçlanmış ama bu yolda pek çok şehit verilmişti. Şehitlerden biri de meşhur Utbe b. Rebîa'nın oğlu Ebû Huzeyfe idi. İlk müslümanlar arasında yer alan ve Habeşistana yapılan ilk seferde ailece bulunan Ebû Huzeyfe[1] şehid olunca hanımı Sehle dul kalmış, oğlu Muhammed b. Ebî Huzeyfe yetimler sırasında yerini almıştı.

Hz. Osman, hem soylu bir ailenin gelini, hem soylu bir insanın (Süheyl b. Amr'ın) kızı olan Sehle'yi perişan halde bırakmağa gönlü razı olmadı. Ayrıca onlarla Habeşistan yolculuğunu beraberce yapmışlardı. Bu bakımdan da arada bir yakınlık vardı. Bu hanım "Sabikûn-u evvelûn" diye Yüce Mevlâ'nın medhettiği şerefli müminler grubundandı. Bu sebeble Sehle hanımın ve oğlu Muhammed b. Ebî Huzeyfe'nin her türlü ihtiyaçlarını üzerine aldı. Sehle, Muhammed'i Habeşistan'da doğurmuştu.[2] Muhammed, bundan böyle en aşağı on yedi yıl boyunca Hz. Osman'ı öz amca gibi bilecek, babası gibi sevecek, Hz. Osman'ın evine, o evin bir ferdi imiş gibi girip çıkacak, geçimi Hz. Osman'ın cömertçe açılan kesesine bağlı olacak, ama gün gelecek Hz. Osman'ın can düşmanı olacak, onu hilafetten uzaklaştırma ya da öldürme yolunda en ateşli çalışmaları yapan bir şahsiyet haline gelecekti.[3]

Hz. Ebû Bekr ölüm döşeğinde iken, kendisinden sonra hilafet makamına Hz. Ömer'i tayin edip etmeme konusunda birkaç kişi ile fikir alışverişi yapmıştı. Bunlardan ilki Hz. Osman'dı.

- Ömer hakkında ne düşünürsün, sorusuna,

- İçi dışından güzel bir adamdır, derim cevabıyla mukabele etmişti.

---

1 İbn Hişam, 1/344

2 İbn Hişam, I/344

3 İlerde bu konu tekrar ve genişçe ele alınacaktır.

Hz. Ebû Bekr, arkadaşlarının kendini desteklediklerini görünce, Ömer b. Hattab'ı hilafet makamına tayin etiğini bildiren o tarihi mektubu Hz. Osman'a yazdırmıştı.[1]

*

Hz. Ömer devrinde Hz. Osman yine katip olarak zaman zaman göreve çağrıldı.

Hayatının son yılında Hz. Ömer, Rasûlullah Efendimiz'in hanımlarının hepsini de hacca götürdü. Hz. Osman hac mevsimi boyunca özel bir göreve çağrıldı. Müminlerin annelerini yol boyunca kimsenin rahatsız etmesine izin vermemek üzere ön tarafta bulunacak ve emniyeti sağlayacaktı. Arka taraftaki görevli ise Abdurrahman b. Avf idi.[2]

Konak yerlerine geldikçe en emniyetli görülen yer Efendimizin hanımlarına tahsis ediliyor ve bu iki şahsiyet, yine onların muhafızı olarak görev başında bulunuyorlardı. Medine'ye tekrar dönünceye kadar durum hep böyle olmuştu.

Mutlu Bir Evlilik

Cündeb b. Humeme, Devs kabilesindendi. Ebû Hureyre'nin hemşehrisi oluyordu. Hayatının bir kısmını küfür ve şirk üzere geçirdikten sonra İslâm nuruyla aydınlanan kalbi onu Medine'ye kadar getirdi. Rasûlullah Efendimiz'in önünde diz çöken Cündeb, "Şehâdet kelimelerini" bir defa daha tekrarladı. Bundan böyle Efendimiz'in ardında namaz kılmanın, onun mübarek yüzüne baka baka salavat-ı şerife okumanın mutluluğunu duydu.

Rasûlullah Efendimiz'in dünyaya veda etmesinden sonra artık Cündeb'in de dünyadan beklediği bir şey kalmamıştı. Madem hayat ölümle son bulacaktı ve bunun önüne geçme imkanı yoktu, o halde ebedi hayata giden en iyi yolu seçmek, Şehâdet şerbeti içerek Yüce

---

1 İbn Sa'd, 3/200

2 Ya'kubi, 2/109

Mevlâ'nın huzuruna varma yolunu tercih etmeliydi. Kararını vermesi için fazla zamana ihtiyacı yoktu. Bir kızı vardı, onun elinden tuttu, Hz. Ömer'in kapısını çaldı.

- Ben Şam taraflarına gidiyorum. Allah yolunda gaza etmeyi arzu ediyorum. Bu kızım sana emanettir. Şayet ben şehid olursam onu kendisine denk olan biriyle evlendir. İyi bir insan olması şartıyla mehr olarak ayakkabısının bağını da verse razıyım, dedi ve ayrıldı.

Hz. Ömer'le bu hanım kız arasında tatlı bir bağlantı kurulmuştu. Adını bilmediğimiz ama ilerde "Ümmü Amr" künyesiy-le tanınacak olan bu hanıma Hz. Ömer kızım diye sesleniyor o da, "buyur babacığım!" diye karşılık veriyordu.

Nihayet bir gün Hz. Ömer, Şam tarafından gelen bir haberle sarsıldı. Cündeb şehitler kervanına katıldı, denilmişti. Bu haber aynı zamanda "O hanım kızın dar-ı dünyada babası sen olacaksın" anlamına da geliyordu.

Evlenme çağına gelmiş olan bu hanımı başından savmış olmak için değil ev bark sahibi yapmak için harekete geçen Hz. Ömer, bir gün yanında bulunanları şöyle bir gözden geçirdi. Herbiri iyi insanlardı. Kendi öz kızı olsa bunlardan birine nikah etmekte tereddüt etmezdi.

- Güzel, etli canlı bir kızım var. Onunla evlenmek isteyeniniz var mı? dedi.

- Ben varım.

Hz. Ömer ona döndü. Orta boylu, güzel yüzlü, hafif çopur, gür sakallı, buğday benizli, iri kemikli, geniş omuzlu, saçları dökük,[1] yetmişine merdiven dayamış olan bu adama baktı.

- Pekala ey Osman, onu sana nikah ediyorum, dedi.

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 2/ 58; Ya'kubi, 2/ 123; İbn Kuteybe, el-Maârif, 111; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 36; Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 2/ 254

Alınacak mehr hakkında soru sormağa ihtiyaç yoktu. Hz. Osman zengin ve cömert bir adamdı. Lazım gelenden fazlasını vereceğinde şüphe yoktu. Nitekim beklenen oldu. Hatırı sayılır bir meblağ ile evine gelen Hz. Ömer onu, olduğu gibi gelin kızın kucağına bıraktı.

- Bu ne babacığım?

- Bu senin mehrindir. Seni Osman b. Affan'a nikahladım. Eğer kabul edersen onun eşi olacaksın.

Hanım kızın başını eğmesi ve yüzünün al al olması, bu evliliği kabul ettiği anlamına geliyordu. Hz. Ömer, müminlerin annesi -aynı zamanda kendinin de annesi- olan kızı Hafsa'ya emretti. Gelin hanım yıkandı, giydirilip kuşatıldı, saçları tarandı, süslendi ve Hz. Ömer onu aldı, Hz. Osman'ın evine getirdi ve eşine teslim etti.

Bu evlilikten doğan ilk çocuğa Amr ismi verildi. Annenin künyesi de artık belli olmuş "Ümmü Amr" (Amr'ın annesi) denilmişti.

Bir kadında aranılacak her şeyi Ümmü Amr'da buldum diyen Hz. Osman bu evlilikten pek mutlu olacak, Amr'dan sonra Halid, Eban, Ömer ve Meryem isimli çocukları doğacaktı.

Ümmü Amr ihtimal ki fazla yaşamamış, ya da boşanıp ayrılmıştı. Çünkü Hz. Osman şehit edildiğinde sağ olan ve yanında bulunan hanımlarının arasında Ümmü Amr'ın ismini göremiyoruz.[1]

*

Hicretin yirmi üçüncü yılında Hz. Ömer bir sabah namazını kıldırırken, Ebû Lü'lü' Firûz ismindeki bir Mecusi köle tarafından yaralandığı[2] zaman çağrılan doktor ona süt içirdi. Ama sütün, Hz. Ömer'in göbeğinin altındaki yaradan dışarı çıktığını gördüğü zaman,

---

1 Ensabul-Eşraf 5/ 13; Taberi, 2/ 692

2 Mes'ûdi, 2/ 320; İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 23; İbn Verdi, 1/ 142; Süyuti, 122

- Ey müminlerin emiri, benim bundan sonra yapabileceğim bir tedavi yolu yok. Vasiyetini yapabilirsin, dedi.[1]

Hz. Ömer kendisinden sonra hilafeti kime devredeceği konusunda Hz. Ebû Bekr kadar cesaret gösteremedi. Çünkü Ebû Bekr'e bu cesareti verecek bir Ömer vardı ama, Hz. Ömer'e bu cesareti verecek bir halife adayı yoktu. Bununla beraber müminler, işlerini idare edecek bir halife olmadan başıboş bırakılıp ne halleri varsa görsünler denilemezdi. Mutlaka bir insanın bu makamı devralması lazımdı, ama kim?

Hz. Ömer, Ebû Ubeyde'nin hayatta olmamasına belki en çok o zaman üzülmüştü. "Hayatta olsa onu halife yapardım ve Yüce Mevlâ bana bu konuda sual sorunca, **'Allah'ım, senin kullarını, bu ümmetin emini olan bir insana[2] teslim ettim.'** derdim," diyordu. Hz. Ömer, Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim'in hayatta olmamasına da üzgündü. Onu da gönül rahatlığıyla hilafetin teslim edebileceği bir insan olarak görüyordu.[3]

Emevîler'den birkaç kişi gelmiş ve Hz. Osman'ı hilafet makamına getirmesini istemişti. Hz. Ömer olmaz, dedi. Haşimilerden oluşan birkaç kişi Hz. Ali'nin hilafete tayinini isteyerek gelmişlerdi. Hz. Ömer!

- O sizi doğru bir yola götürür, cevabıyla mukabele etti.[4] Adamlar oradan ümitli bir halde ayrıldılar.

Abdullah b. Ömer:

- Babacığım, Ali hakkında böyle düşündüğüne göre onu tayin et ve bu işi bitiriver, dedi.

---

1 İbn Sa'd, 3/ 340; İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/ 469: Hımyeri, 2/ 604; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 122

2 Buhari, Ahbar-ı Âhâd, 1 88/ 134); Tirmizi, Menakıb 33 (5/ 664); İbn Mace, Mukaddime, 11 (1/ 55); Ahmed b. Hanbel, 1/ 18

3 Taberi, 2/ 580; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 65; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 27

4 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 27

- Oğulcağızım, bu işin vebalini hem hayatta, hem öldükten sonra yüklenmek istemiyorum, dedi.

Bu arada "Oğlun Abdullah'ı isteriz" diye gelenlere, "Ömer ailesinden bir kişinin hısaba çekilmesi yeter", dedi,[1]

Bütün bunlardan anlaşılan, Hz. Ömer'e göre geri kalan insanlar içinde hilafet makamına en yakın olanı Hz. Ali idi. Fakat o kendi ölçülerine göre "Benden sonra halife Ali'dir" diyebilecek cesareti bulamamıştı. Halbuki bu konuda cesaretle bir adım daha atması ve Hz. Ali'yi tayin etmesi isabetli bir karar olurdu. Mevcut olan adaylara yenileri eklenmeyeceğine ve mutlaka bir halife seçimi yapılacağına göre tutulacak yol bu olmalıydı. Kendinden sonrakiler daha iyi, daha adil bir seçim yapabilecekler ve daha ehliyetli bir insan bulabilecekler miydi?

Bununla beraber Hz. Ömer, meseleyi özel bir meclise havale etmeyi uygun bulmuş, Hayatta iken Hz. Peygamberden cennet müjdesi alan insanların bu işi halletmelerini istemişti.[2] Bunlar: Osman b. Affan, Ali b. Ebî Talib, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah, Zubeyr b. Avvam, Sa'd b. Ebî Vakkas ve Saîd b. Zeyd idi.

Hz. Ömer son ismi listeden çıkardı.[3] Çünkü hem amcasının oğlu, hem de eniştesiydi. Tesadüfen hilafet onda kalır, o zaman da insanlar, "Ömer ne yaptı etti akrabasını halifeliğe getirdi" diyebilirlerdi. Halbuki o, hilafet makamında bulunduğu on yıllık süre içinde akrabasını sıkı bir kontrol altında tutmaya ve onlara özel bir hak tanımamaya çalışmıştı.

Bu arada Hz. Ömer'in, Abdurrahman b. Avfı çağırıp onunla başbaşa görüştüğü ve hilafeti teklif ettiği rivayeti vardır, Abdurrahman'ın,

---

1 Taberi, 2/580; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/27

2 Cennet müjdezi almanın bir fazilet ölçüsü olduğunda şüphe edilmemelidir. Ancak cennet müjdesi almayanlar arasında da iyi bir idareci olabilecek insanların bulunabileceği neden düşünülmedi? Bu sorunun cevabını bulamıyorum.

3 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/27, 28

- Bu yükün altına girmemi tavsiye eder misin? sorusuna karşı Hz. Ömer "hayır" demiş, Abdurrahman da,

- O halde ben bu görevi kabul edemem, cevabıyla mukabele etmişti.[1]

Şayet Halife Olursan Osman!..

Hz. Ömer hilafeti altı kişinin kendi aralarında halletmelerini vasiyet ettikten sonra Hz. Osman'ı çağırmış,

-Ey Osman, eğer hilafet sana kalırsa, Ukbe b. Ebî Muayt oğullarını yani Emevîler'i hilafet makamından uzak tut, onları bu ümmetin başına bela etme, **demiştir.**

Hz. Ömer aynı maksatla Hz. Ali'yi de davet etmiş, **Hilafet Makamı sana kaldığı takdirde Haşimoğullarını bu ümmetin başına bela etme** demiştir.[2]

Hz. Ömer Mikdad b. Esvedi çağırmış altı kişiyle birlikte oğlu Abdullah b. Ömer'i bir yere hapsetmesini, oğlunun seçme ve seçilme hakkının bulunmadığını, ancak üçe üç kalındığı takdirde oğlunun seçime katılıp rey vereceğini bildirmiştir.[3] Şayet dördü bir tarafa, ikisi bir tarafa çekilir ve az olan çok olanın tercihini kabul etmezse ikisinin boynu vurulacaktır. Beşi bir şahıs üzerinde birleşir, biri tek başına kalırsa ve o beşin kabul ettiğini kabul etmemekte ısrar edenin boynu vurulacaktır.

Bu altı kişi üç güne kadar bir halife seçemedikleri takdirde dördüncü gün hepsi öldürülecektir.[4]

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 50

2 Hımyeri, 2/ 604

3 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 29

4 ; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 28, 29

Ebû Talha'yı davet etti. Ensar'dan elli kişilik bir müfreze oluşturmasını, halife seçimi yapılacak evin etrafını kuşatıp kimseyi içeri almamasını emretti. Daha sonra oğlu Abdullah'a döndü:

- Üçe üç kalındığı zaman re'yini kullanma hakkın vardır. Abdurrahman hangi tarafta ise re'yini o tarafa kullan, dedi. Yeni Halife görevi devralıncaya kadar Suheyb b. Sinan cemaate imamlık yapacaktı.[1]

Bu arada Hz. Ömer'in, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye bakarak:

- Öyle zannediyorum ki bu iş, şu iki adamdan birine kalacaktır. Şayet iş Osman'a kalırsa o, pek yumuşak tabiatlı bir insandır. Ali iş başına getirilirse o da latife ve sohbetten hoşlanan bir adamdır. Bununla beraber insanları hak yoluna sevketmeye en layık olan da odur. Sa'd hilafete seçilirse yakışır. Seçilmezse emir olan kişi onun görüşlerine başvurmalı ve yardım almalıdır. Çünkü ben onu, acizliğinden ya da hıyanetinden dolayı azletmedim. Abdurrahman b. Avf da bir müşavir olarak ne iyi bir adamdır, demişti.[2]

Hz. Ali oradan ayrıldıktan sonra amcası Abbas'a rastlamış:

- Kaybettik, demişti.

- Ne biliyorsun?

- Çünkü üçe üç kalındığı takdirde oğlu Abdullah'a, Abdurrahman'ın bulunduğu tarafı tercih etmesini emretti. Sa'd, amcasının oğlu Abdurrahman'a muhalefet etmez, Abdurrahman ise Osman'ın damadıdır.[3]

Abbas'ın canı sıkılmıştı.

---

1 Taberi, 2/581; Hımyeri, 2/604

2 Taberi, 2/582

3 Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Gülsüm Abdurrahman ile evlidir. Ümmü Gülsüm'le Hz. Osman ana bir kardeştirler. (İbn Hacer, el-İsabe 4/491)

- Sana neyi hatırlattım ve tavsiye ettimse hepsini savsakladın. Rasûlullah (s.a.v)'in vefatı sırasında bu işin kime kalacağını sor dedim, yapmadın. Vefatından sonra bu işe vakitlice sarıl dedim, yapmadın. Ömer danışma meclisine çağırdığında katılmamanı söyledim. Bu adamlar sana neyi teklif ederlerse etsinler, hilafetten başka her şeye hayır diyeceksin. Çünkü onlar bu işi yine bizden uzak tutacak ve o makama başkasını getirecektir, dedi.[1]

Fakat artık bu son tavsiyenin tutulma imkanı kalmamıştı. Çünkü şayet ekseriyetin seçtiğini bir ya da iki kişi kabul etmez ve ısrar ederlerse boyunlarının vurulması emri vardı.

Bu sırada Hz. Ali, Ebû Talha'nın pek yakında bulunduğunu fark etti, hoşlanmadı. Ebû Talha:

- Ey Ebâ Hasen, benden dolayı sıkıntıya düşmene gerek yok. Gönlüm seninle beraberdir, dedi.[2]

*

Hz. Ömer Huzuru İlahi'ye alındı. Her fani gibi o da dünya hayatına veda etti. Yıkandı, kefenlendi ve namazı kılınmak üzere mescide getirildi. Namazını kıldırmak üzere iki kişi ilerledi. Bunlar Osman b. Affan ve Ali b. Ebî Talib'di.

- Hayır, ikiniz de çekilin.

Bu sözü söyleyen Abdurrahman idi. Hz. Ömer'i gösterdi:

- Bu adam, vefatından itibaren üç gün sonrasına kadar Suheyb'in imam olmasını vasiyet etmiştir.

Her ikisi de geri çekildi. Abdurrahman döndü.

- Gel ey Suheyb, kıldır namazı, dedi:[3]

---

1 ; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 29

2 Taberi, 2/ 581; İbn Esir, el- Kamil, 3/ 67, 68

3 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 29

Suheyb namazı kıldırdı. Hz. Ömer, Rasûlullah Efendimiz'in kabrinin bulunduğu odaya defnedildi. Herkes evine giderken Mikdad altı kişiyi durdurdu:

- Siz önüme düşün bakayım, dedi.

Bunlar Hz. Osman, Ali, Abdurrahman, Sa'd, Zübeyr ve Abdullah idi. Asil üyelerden biri olan Talha b. Ubeydullah Medine'de değildi.

Mikdad onları Misver b. Mahreme'nin evine getirdi.

- Üç gün burada misafir olarak kalacaksınız. Görevinizi yapın. Ben de kapının önünde bekçi olarak kalacağım dedi. Ve dışarı çıktı. Ebû Talha Ensar arasından seçtiği elli kişiyle geldi ve evi kuşattı.[1]

Bu arada Muğire b. Şu'be ve Amr b. As erkenden gelmiş ve kapının önüne oturmuşlardı. Sa'd b. Ebî Vakkas onların gitmelerini istedi. Bir iki çakıl taşı fırlattı. Gitmediler. Fakat araya Ebû Talha'nın girmesi meseleyi halletti.[2]

*

İçerde hilafetle ilgili heyecanlı tartışmalar başlamıştı. Ebû Talha bu konudaki hayretini gizlemedi:

- **Ben, bu görevi alabilmek için değil, almamak için birbirinizle mücadele edeceğinizden korkuyordum.** Ömer'in ruhunu alan Mevlâ'ya yemin ederim ki size üç günden fazla zaman tanımam. Sonra gider evimde otururum. O halde neler yapacaksanız yapın, dedi.[3]

Bunun üzerine Abdurrahman:

- İçinizde aday olmaktan çekilen ve bu işe en layık olanı hilafet makamına getirmeye söz veren var mı? dedi.

Bu soru cevapsız kaldı.

---

1 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/29

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/68

3 Taberi, 2/582

- O halde ben aday olmaktan çekiliyorum.

Hz. Osman ilave eti:

- Bu işe ilk razı olan benim. Çünkü Abdurrahman hakkında Hz. Peygamber'i, "Yerde de, gökte de emin bir insandır" derken dinledim, dedi.[1]

Ali b. Ebî Talip hariç olmak üzere diğerleri "Biz de razıyız," dediler. Abdurrahman ona döndü.

- Sen ne dersin ey Ebâ Hasen?

- Hakkı tercih edeceğine, nefis arzusuna uymayacağına, akraban olanı kayırmayacağına ve ümmet hakkında samimi olup kimsenin hakkını zayi etmeyeceğine dair bana söz ver!..

Abdurrahman odadakilere döndü:

- Sırf akrabalığı sebebiyle akraba olanı seçmeyeceğime, ümmet hakkında bir haksızlık yapmayacağıma dair Allah adına söz veriyorum. Bu şart üzerine benim seçtiğim şahsa razı olacağınıza ve sözünden dönene karşı benimle birlikte mücadele edeceğinize söz verin.

Sözleşme böyle yapıldı. Daha sonra Abdurrahman, Ali b. Ebî Talib'i bir kenara çekti.

- Ey Ali, sen Rasûlullah'a yakınlığın ve İslâm yolunda hizmetin sebebiyle bu işe en layık olan benim, diyorsun. Bundada haklısın. Fakat kabul et ki bu iş sana verilmedi. Bu arkadaşlar arasında hilafete kimi en layık olarak görürsün?

- Osman'ı.

Bu defa Osman'ı bir tarafa çekti.

- Ey Osman, sen kendini Abdimenaf topluluğunun büyüğü, Rasûlullah'ın damadı ve yakın akrabası, İslâm'da iyi geçmişe sahip bir insan olduğunu düşünüyorsun. Gerçekten de böylesin ama farzet ki

---

1 Taberi, 2/582

bu iş sana verilmedi. O takdirde hilafete en çok layık gördüğün insan kimdir, dedi.

- Ali'dir, cevabını aldı.[1]

Bu sırada Hz. Ali, Sa'd b. Ebî Vakkas'ı bir kenara çekti. **"Birbirinize karşı dileklerde bulunduğunuz Allah'a ve akrabalığa saygılı olun. Hiç şüphesiz Allah, sizin üzerinizde bir gözeticidir"**[2] mealindeki ayeti okudu ve,

- Ey Sa'd, Rasûlullah'ın torunları olan oğullarımı ve amcam Hamza'yı hatırlatarak senden rica ediyorum: Osman'ı desteklemek ve benim aleyhime çalışmak üzere Abdurrahmanla birlik olmayasın, dedi.

Daha önce Abdurrahman'a söylediği söz, amcası Abbas'a söylediği sözler ve şimdi Sa'd b. Ebî Vakkas'a söyledikleri göz önünde tutulursa Hz. Ali, Abdurrahman'ın tarafsız kalacağından emin değildi. O bir bakıma masa başına oturmadan ya da seçime girmeden davayı kaybettiğini anlamış bulunuyordu.

Abdurrahman, evin içinde rey verecek olan Sa'd, ve Zübeyr'in görüşlerini almadan halkın nabzını yoklamak üzere dışarı çıktı. İçerdekilerin reyleri her iki tarafa nasıl dağılmıştı? Zübeyr ve Sa'd kimi tutuyorlardı? Sa'd b. Ebî Vakkas, henüz Medine'de bulunmayan Talha hakkında kefil olduğunu[3] söylemişti. Ona ait reyini nasıl kullanacaktı. İki taraftan biri çoğunluk sağladıysa dışardakilerin görüşlerini almaya neden ihtiyaç duyulmuştu? Kaldı ki Hz. Ömer, bu işi, kapatıldıkları evde halletmek ve üç gün içinde sonuçlandırmak üzere emir vermişti.

Abdurrahman dışarda, halk arasında belirlediği şahısları dolaştı. Bu insanların görüşleri hep Osman'la birlikteydi. Abdurrahman üç gününü böyle geçirdi. Üçüncü gecenin sonuna doğru Misver b. Mahreme'nin evine geldi. Evvela Zübeyr b. Avvam'ı istedi.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 68, 69

2 Nisa suresi,, 4/1

3 Taberi, 2/ 581

- Ali ve Osmandan birini tercih edeceğini bu sebeple kendisinin aradan çekilmesini istedi. Zübeyr:

- Şayet sen kendini seçecek olursan buna bir diyeceğim yoktur. Fakat Osman ya da Ali olacaksa ben tercihimi Ali'den tarafa kullanıyorum, dedi.

Abdurrahman bu defa Misver'e,

- Bana Sa'd b. Ebî Vakkas'ı çağır dedi.

- Sen ve ben aynı kabilenin adamıyız. Oyunu bana teslim et. Ben de seçeceğimi seçeyim, dedi. Sa'd:

- Eğer kendini seçeceksen hay hay. Fakat Osman'ı seçeceksen Ali bana Osman'dan daha hoş geliyor, dedi daha sonra azarlar gibi bir eda ile şunları söyledi:

- Be adam, kendini halife olarak seç ve bizi rahatlat. Üzerimizden yükü atalım ve başımızı dik tutalım,

Fakat Abdurrahman ona:

- Ey Eba İshak, ben başkasını seçmek üzere kendimi bu hesaptan silmiş durumdayım. Bunu yapmasaydım ve tercih hakkı da bana bırakılsaydı yine hilafeti arzu etmezdim. Hz. Peygamber'den, Ebû Bekr ve Ömer'den sonra dördüncü bir emir olmayı asla arzu etmem. Ebû Bekr ve Ömer'in bulunduğu bir makama kim gelirse gelsin insanlar ondan asla razı olmayacaklardır.

- O halde bildiğini yap.

Bir başka rivayete göre Zübeyr de, Sa'd da Osman'ı tercih ettiklerini söylemişlerdi.[1]

---

1 Taberi, 2/585

Zübeyr ve Sa'd ayrıldıktan sonra Ali b. Ebî Talib çağırıldı, uzun bir görüşme yapıldı. Hz. Ali artık bu işin tamam olduğu ve hilafetin kendine teslim edileceği kanaatine varmıştı. Fakat daha sonra Hz. Osman da çağrıldı, onunla da uzun bir konuşma yapıldı.[1]

Artık sabah namazı vakti gelmiş bulunuyordu. Suheyb namazı kıldırdı. Mescit iğne atılsa yere düşmeyecek derecede kalabalıktı. Abdurrahman ayağa kalktı, minberin üst basamağına çıktı:

- Ömer b. Hattab'ın durumu münasebetiyle dışardan gelenler devlet başkanının kim olduğunu öğrenmiş olarak gitmek istiyorlar, dedi. Said b. Zeyd onun sözünü kesti:

- Biz seni bu işe layık görüyoruz, dedi. Abdurrahman:

- Bana benden başka isimler verin, dedi.

Ammar b. Yasir ayağa kalktı:

- Eğer müslümanların ihtilafa düşmelerini istemiyorsan Ali'yi seç, dedi.

Mikdad b. Esved:

- Ammar doğru söylüyor. Eğer Ali'yi seçersen dinledik ve itaat ettik deriz, diyerek, destek verdi.

İbn Ebî Serh ayağa kalktı:

- Eğer Kureyş ihtilaf etmesin dersen Osman'ı seçmelisin, dedi.

Abdullah b. Ebî Rebîa onu destekledi:

- Doğru olanı söyledi. Eğer Osman seçilirse işittik ve itaat ettik, der ve destek veririz, dedi.

Ammar iyiden iyiye sinirlenmişti. İbn Ebî Serh'a döndü: Sen ne zamandan beri müminler için samimi bir öğütçü oldun? dedi.

Bu arada Haşimiler ve Emevîler ayaklanmışlardı. Ammar:

---

1 İbn Abdi Rabbih, el-İkdü'l-ferid, 5/31

- Ey insanlar, Allah bize Peygamber'i ile ikram etmişti. Onun getirdiği din ile bizi aziz kılmıştır. Nasıl oluyor da bu işi onun ailesinden alıp başkalarına veriyorsunuz, diyordu.

Benu Mahzum'dan bir adam:

- Bre Sümeyye'nin oğlu, sen boyunu aşan sözler söylüyorsun. Sen kimsin, Kureyş'e emir tayin etmek ne? diye bağırdı.

Sa'd b. Ebî Vakkas yerinden fırladı, Abdurrahman'a:

- Be adam fitne çıkmadan bu işi bitir, diye bağırdı.

Büyük Lokma - Büyük Söz

Abdurrahman:

- Ey insanlar ben düşündüm, bir kısım insanlarla müşavere ettim, kendinizi yormayın, dedi. Sonra döndü.

- Beri gel ey Ali dedi. Hz. Ali geldi.

- Bana Allah için söz ver. Allah'ın kitabı, peygamberin sünneti ve geçen iki Halif e'nin sireti (gidişatı) üzere amel edecek misin?

- Bilgim ve gücüm nisbetinde yapacağımı umarım.

Abdurrahman bu defa Hz. Osman'ı çağırdı, Hz. Ali'ye sorduğu soruyu aynen ona sordu. Osman:

- **Evet, yaparım**, dedi.[1]

- O halde uzat elini ey Osman.

Ve onun elinden tuttu, Rasûlullah Efendimizin halifesi olarak bey'at etti. Hz. Ali, Abdurrahman'a döndü:

- Devamlı şekilde ona doğru emekledin. Zaten bu, bizim aleyhimize olmak üzere yaptığınız ilk dayanışma değil. Bize düşen ise güzel bir sabırdır. Sizin yaptığınız işe karşı yardım istenilecek olan da Yüce

---

1 Taberi, 2/ 586; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 71; Diyarbekri, 2/ 255; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 32

Allah'dır. Vallahi sen Osman'ı durup dururken değil, döne dolaşa bu işin sana gelmesi için seçmiş bulunuyorsun. Allah ise her gün bir iştedir, dedi. Abdurrahman,

- Ey Ali, bu işte kendine pay çıkarma. Ben insanlara baktım, fikirlerini aldım. Kimseyi Osman'a denk tutmuyorlar dedi.[1]

Hz. Ali, Hz. Osman'a, Abdurrahman'dan sonra ilk defa bey'at eden insan olarak mescidden çıktı. **"Allah'ın yazısı yerini bulacak, Allah'ın yazısı yerini bulacak.."** diyordu.

Mikdad son derece üzüntülüydü.

- Ey Abdurrahman, vallahi hak ile hükmedecek ve adaleti hakkıyla icra edecek bir adamı terkettin. Hz. Peygamber (s.a.v) bu dünyadan ayrıldıktan sonra onun Ehl-i Beytine yapılanın, bir başka Peygamber ailesine yapıldığını bilmiyorum. Vallahi Kureyş'e hayret ediyorum. Kendisinden daha bilgin, daha adil bir şahsın bulunmadığı bir insanı terkettiler. Vallahi kendime yardımcı olacak bir grup bulabilsem..[2]

- Ey Mikdad, Allah'dan kork. Ben senin bir fitne çıkarmandan korkuyorum.

Bu arada biri Mikdad'a:

- Ehl-i Beyt kimlerdir? Bu işe ehil ve layık dediğin adam kim, dedi.

- Ehl-i Beyt Abdulmuttalib oğullarıdır. Bu işe layık gördüğüm insan ise Ali'dir, cevabını verdi.[3]

*

Bir başka rivayete göre hilafetin elden çıkması Hz. Ali'yi iyice sarsmış ve bey'at konusunda biraz gecikmişti. Daha doğrusu insanlar Hz. Osman'ın etrafını sarmış, bir an önce bey'at etme yolunu tutmuşlardı. Abdurrahman Hz. Ali'ye baktı: **"Kim verdiği sözden dönerse**

---

1 Taberi, 2/ 583; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 71

2 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 32

3 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 71 - 72

ancak kendi aleyhine olmak üzere döner. Kim de Allah'a verdiği söze vefa gösterirse Allah ona büyük mükafat verecektir."[1] ayetini okudu. Hz. Ali geldi ve Hz. Osman'ın elini tutarak bey'at etti. Bu sırada onun **"Bir hile ama ne büyük bir hile"** dediği duyuldu. Onu bu sözü söylemeye sevkeden sebep ise Amr b. As'ın kendisini bir oyuna getirmiş olmasıydı. Amr b. As, Hz. Ali'yi bulmuş:

- Biliyorsun Abdurrahman ciddiyet sahibi bir kişidir. Şayet sen bu makamı sana vermesi konusunda ısrar edersen o, hilafeti senden uzak tutmaya çalışır, demiş ve daha sonra Hz. Osman'ı bulmuş,

- Abdurrahman'a baskı yapmazsan bu makamı asla sana vermez, demişti.[2]

Hz. Ali, sonucun açıklanması üzerine, bir oyuna getirildiği kanaatine sahip olmuştu.

Muğire b. Şu'be Abdurrahman'ın yanına gelmiş,

- Osman'a bey'at edişin pek isabetli oldu, dedikten sonra Hz. Osman'a dönerek,

- Abdurrahman senden başkasına bey'at etse razı olmazdık, demişti.

Abdurrahman bu sözleri pek samimi bulmadı,

- Yalan söyledin ey tek gözlü!.. Ben başkasına bey'at edecek olsaydım ona da aynı sözü söyleyecektin, dedi.

Muğire cevap vermedi.[3]

Medine halkı içinde Hz. Osman'a bey'at etmem diyen kimse çıkmadı. Bundan sonra etraftaki valilere mektuplar yazılacak, yeni Halife tanıtılacak ve bey'at istenilecekti.

*

1 Fetih suresi, 48/10

2 Taberi, 2/586

3 Taberi, 2/586; İbn Esir, el-Kamil fi't-tarih, 3/72

Bir Dakika İçin Düşünsek mi?

Hz. Osman'ın hilafete seçilme olayı ana hatlarıyla böyledir.

Bu olayı tahlil edersek:

Aslında seçme ve seçilme hakkı o toplantıda bulunan beş kişiye tahsis edilmişti. Toplantıda bulunmasına rağmen Abdullah b. Ömer bile oy kullanmayacak, fikir belirtemeyecekti. Gerçekten de Abdullah'ın, halife seçimi tamamlanıncaya kadar söylediği tek söz yoktur.

Bununla beraber Abdurrahman, toplantıda bulunan "Şûra Ehli" ile yetinmek istememiş ve Medine'de bir halk oylaması yapmıştır.

Hz. Ömer'in hilafet konusunda yaptığı vasiyet Kur'an ayeti ya da Rasûlullah'ın bir emri değildi. Aşere-i Mübeşşere'den olan bu altı kişinin dışında bir insan üzerinde müslümanlar ittifak etmiş olsalar onun halife olmasında bir mahzur bulunmamalıydı.

Abdurrahman'ın, ihtimal ki mecliste bulunan beş kişi arasında bu meseleyi halledemeyeceğini anlaması üzerine kendi ictihadıyla bir halk oylamasına başvurması medeni bir davranış olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber madem ki beş kişilik bir seçme kurulu vardır, mutlaka çoğunluk bir tarafta bulunacak; adaylardan biri üç, diğeri iki oy alacak; ya da oylardan dördü bir tarafta, biri diğer tarafta kalacaktı.

Zübeyr ile Sa'd'ın, "Biz Hz. Ali ile beraberiz." şeklindeki açıklamaları şayet bize sahih ve güvenilir bir yoldan geldi ise o zaman iş bitmiş, seçim sona ermiş demekti. Buna ilave olarak Sa'd b. Ebi Vakkas, bir bakıma Talha'nın da oyuna sahipti.

Belki de Abdurrahman, Medine'de bulunmayan Talha'nın oyunu kime vereceği bilinmediği için bir halk oylamasına çıkmıştı.

Abdurrahman b. Avf'ın, **"Kiminle başbaşa kalıp fikir sorsam, Osman b. Affan'ı halife yapmamı tavsiye etti."**[1] şeklinde yaptığı açıklama, ya sonradan uydurulmuş bir sözdür, ya da görüşme yapılan

---

1 Taberi, 2/ 582; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 146

insanların genel olarak Emevîler ve Emevî taraftarı olmalarındandır. Çünkü, Medine'de en azından Haşimi soyundan birçok insan vardır. Bunların yapılacak bir seçimde Hz. Ali'yi bırakıp Hz. Osman'ı tercih edebilmelerini düşünebilmek mümkün değildir. Mesela Abbas b. Abdulmuttalib'in, **"Osman'ı tercih ederim"** demesine imkan yoktur.

Haşimî soyundan olmamakla birlikte Muhacir ve Ensar topluluğu arasında Hz. Ali taraftarı olan çok insan vardır. Ammar ve Mikdad bu uğurda silahlı mücadeleyi bile göze alacak durumdadırlar. Şûra olayının gerçekleştirildiği evin sahibi olan ve o günlerin olaylarını pek yakından takip eden Misver b. Mahreme, Hz. Ali'nin hilafeti devralmasını arzu ettiğini açık ifadelerle anlatır.[1]

İleriki yıllarda bir bakıma Haşimî-Emevî savaşı diyebileceğimiz Sıffin savaşında Ashab'ın büyük çoğunluğunun Hz. Ali tarafında bulunduğunu da düşünmekte fayda vardır. Muaviye tarafında bulunanlar, ya Osman b. Affan'ın intikamını almak için savaşmakta idiler, ya da Hz. Osman'a karşı olmalarına rağmen elde edecekleri bir mevki ve makamın peşindelerdi. Amr b. As bu konuda iyi bir misal olabilir.

Hz. Osman ve Ali hakkında, Hz. Ömer'in açıkladığı görüşü de hatırda tutmalıdır: O, kesin bir aday tespit etmemekle beraber Hz. Ali hakkında müspet bir görüşe sahipti.

Medine halkı içinde görüşülen herkes Hz. Osman'ı tutuyorsa o zaman Abdurrahman b. Avf'ın, en son anda bile ikisini de çağırıp aynı soruyu sormasının anlamı nedir? Şayet kesin sonuç her ikisine de sorulan bu sorularla alınacaksa ilim ehli olan, Kur'an ve Sünnet kültürüne sahip bulunan Abdurrahman gibi bir insan, aldığı bu cevaba göre Hz. Ali'yi nasıl geri plana itebildi?..

Öyle görünüyor ki Abdurrahman'ın mescitte.minbere çıktığı ana kadar henüz kesin karar verilmemiş, aday tespiti yapılmamıştır. Çünkü her iki şahsa da **"Allah'ın kitabı, Rasûlullah'ın sünneti ve geçen**

---

1 Taberi, 2/585

iki halifenin tatbikatı üzere amel edebilecek misin?" sorusu sorulmuştur. Şayet aday tespit edildi ise bu soru sadece bir gösteri mahiyeti taşır.

Eğer alınan cevaplara göre tespit yapılacaksa o zaman Hz. Ali'nin verdiği cevap Osman'ın verdiği cevaptan çok daha güzeldir. İslâm'ı ve Kur'an'ı bilen, peygamber terbiyesi görmüş bir insanın vereceği cevaptır.

Yüce Mevlâ: **"Gücünüz yettiği kadarıyla Allah'a karşı saygılı olun"**[1] **"Allah, hiç bir insana gücünün yettiğinden fazlasını teklif etmez."**[2] hükmünü korken, Hz. Peygamber zaman zaman Ashab'ıyla yaptığı hususi bey'atlarda koşulan şartların **"Güç yettiği kadarıyla"** olmasını özellikle hatırlatırken[3] Hz. Ali'nin verdiği cevabı ikinci plana atma yolunu bulamayız. Allah'ın kitabına, Rasûlunün sünnetine ve geçen iki halife'nin tatbikatına uygun olan cevap budur. Fakat Abdurrahman b. Avf, hangi düşünce ve ictihadın neticesi olduğu bilinmeyen bir tercihle Hz. Osman'ın elini tutmuş ve ona bey'at etmiştir.

Hz. Osman sorulan soruya, "Evet, yaparım." şeklinde verdiği cevaba ne kadar bağlı kalabilecekti? Bunu zaman gösterecektir. Ancak bir insanın kabiliyet ve maharetinin her sahada aynı olduğunu iddia edebilmek insanı tanımamak demektir. Beden gücüne ve kuvvetine sahip olan bir insan, ruhen güçsüz ve kuvvetsiz olabilir. Edebi kabiliyeti olan, diliyle toplulukları kendine hayran bırakan bir insan, ufak tefek bir patırtıda cesaretini tamamen kaybedebilir. Mal ve mülkünde dilediği gibi tasarruf edebilen, cömertliğin güzel örneklerini verebilen bir insan, toplumun idaresi konusunda başarılı olmayabilir, kılıç kullanmasını bilmeyebilir.

---

1 Teğabun suresi, 64/ 16

2 Bakara suresi, 2/ 286

3 Bu konuda hadis kitaplarında yüze yakın misal bulma imkanı vardır. Arzu edenler "el-Mu'cemu'l-müfehres li elfazı'l-hadis" isimli eserde "tva" maddesinden "istetâa" kelimesine bakabilirler. Bir misal için bak: Buhari, Ahkam 43; Müslim, Hac 412

Konuyu bir başka yönden ele alacak olursak insan vücudunda gözün, kulağın, burnun.. kendilerine mahsus pek önemli görevleri vardır. Onlar bu görevleri başarıyla yürütürler. Her biri kendi sahasında paha biçilmez birer nimettir. Ama gözün görevini kulağa ve buruna yaptırma imkanı olmaz; mide, karaciğerin yerini tutamaz. Bir halterciyi, güreşçiyi, kendi sahalarında başarı derecesi ne olursa olsun bir ressamın, mühendisin, muhasebecinin.. yerine koyamayız.

Hz. Osman, Rasûlullah Efendimiz'in iki kızıyla evlenecek, hatta **"Üçüncü bir kızımız olsaydı onu da Osman'a nikah ederdik."**[1] diyecek kadar temiz, terbiyeli, hoş geçimli, üstün faziletleri olan bir insandı. Ama bu faziletler onun iyi bir idareci olmasını da gerektirir miydi? Bunu zaman gösterecekti. Şu varki Allah'ın Kitabı, Peygamber'in Sünneti ve geçen iki halifenin tatbikatı üzere yürüyebilmek öyle kolay iş değildi. Yetmiş yaşını aşkın ve etrafı saltanat hırsıyla yanıp tutuşan, Emevîler'le çevrili bir ihtiyar olarak Hz. Osman için bu görevi yüklenebilmek ve "Evet, yaparım." diyebilmek büyük bir cesaret işiydi.

O, bu sözü söylememeliydi. Söylememesi gerekirdi. Çünkü pek yumuşak tabiatlı idi. Akrabasına sıkı sıkıya bağlıydı. Yerine göre "Hayır" demesini beceremeyecekti. İleriki günlerde felaketin adım adım ve bir çığ gibi büyüyerek yaklaştığını gördüğü günlerde bile sessiz kalmayı tercih edecek ve akrabasına **"Artık beni, bu durumda olsun kendi halime bırakın."** diyemiyecekti.

Eğer onun cömertliği kadar bir de idarî kabiliyeti olsaydı, geçen iki halifeden hiç de geri kalmayan bir uygulamayla İslâm aleminde bir altın çağ yaşanacaktı. Ama o, hayatı boyunca, hilafetten öncesi ve sonrasıyla idare eden olmaktan çok idare edilen bir insan olduğunu göstermiştir. Onun tabiatı budur.

---

1 İbn Sa'd, 3/56; İbn Abdilberr, el-İstîâb, 3/71; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 7/370

Bu sebebledir ki Hz. Peygamber, cihad izninin gelmesinden itibaren hiçbir askerî birliğin başına onu getirmemişti. Mute'ye gönderdiği ordunun başına azadlı kölesi Zeyd b. Harise'yi, vefatından bir hafta önce hazırladığı büyük orduya, bıyıkları henüz terlemekte olan Üsame b. Zeyd'i tayin ederken üç-beş kişilik bir müfrezenin başında bile Osman b. Affan'ı göremiyoruz.[1]

Bir insan için "İdare eden" grubtan olmamak kusur ve ayıp olarak kabul edilmemelidir. Dünyada idare eden de, edilen de bulunacaktır. Ama tabiatı icabı idare edilenlerden olan bir insanı, bir başka sahadaki meziyetlerine bakarak idare edenler sırasına çıkardığınız ve ona yüksek bir makamı teslim ettiğiniz zaman sonuç iyi olmayacak, beklentiler gerçekleşmeyecek ve arzu edilmeyen haller zuhur edecek, yüz güldüren bir neticeye ulaşılamıyacaktır.

*

Bu makama Hz. Ali gelseydi netice ne olurdu?

Böyle bir sualin cevabını verebilmemiz çok zor, hatta imkansızdır. Belki Hz. Ebû Bekr'in ve Ömer'in gösterdiği başarıyı gösteremeyecek ama hiç olmazsa Hz. Osman devri de yaşanmayacaktı. Çünkü Hz. Ali, akrabasına Hz. Osman derecesinde düşkün, her ne pahasına olursa olsun akrabayı ön planda tutma derdinde olan bir insan değildi, ilerde, halife olduktan sonra kendisini ziyaret eden ağabeyi Akîl b. Ebî Talib, dünyalık bir şeyler istediği zaman, diğer müslümanlardan ötede bir hakkının bulunmadığını, devlet hazinesinden her müslüman için belirlenen miktarın ötesinde ödeme yapamayacağını bildirmişti.

Halife olarak ailesini ancak doyurabilecek bir geliri olan Hz. Ali'nin bu davranışı, Akîl'i kızdıracak ve eteğini parayla dolduran Muaviye'nin saflarında yer almaktan çekinmeyecektir.[2]

---

1 Not: Dinayet Dergisi'nin Ağustos 1998 tarihini taşıyan 92. sayısında, Hz. Peygamberin tayin ettiği komutanların bir listesi verilmiştir. Bunlardan kimi sekiz-on kişilik bir müfrezeye, kimi birkaç yüz kişiye, kimi de bir orduya komutan yapılmıştır. Hz. Osman'ın bu listede ismi yoktur.

2 İbn Abd-i Rabbih, el-Ikdu'l-Ferid, 4/114

Misver b. Mahreme, bu seçim günlerinde Emevîler'in ciddi bir kampanya yürüttüklerinden bahseder: **"Osman'ın hilafete seçilmesi konusunda Abdurrahman'a yapılan baskı gibi şiddetli baskı görmedim."** der.[1]

Abdurrahman, Misver'in dayısıdır ve onun evi, Şûrâ Ehli'nin toplantı yaptığı evdir. Bu sebeple olup bitenlerden yeterince haberdar olan bir insandır.

Hz. Ömer'in Mikdad'a kapıda beklemesini, Ebû Talha'ya da elli kişilik bir müfrezeyle evi kontrol altında tutmasını emretmesindeki hikmet ihtimal ki burada idi. Kimsenin baskısı olmadan bir seçim yapılmasını istemişti. Fakat Abdurrahman evden dışarı çıkıp halkın görüşlerine başvurunca olanlar olmuş ve Emevîler, Abdurrahman'ın etrafını sarmış, karakuş gibi tepesine binmişlerdi.

Öte yandan Abdurrahman'ın eşi Ümmü Gülsüm'ün, Hz. Osman'ın ana bir kardeşi olması[2] konuya ayrı bir boyut kazandırmış olabilirdi.

Abdurrahman b. Avf'ın, dışarı çıkınca Emevîler'in baskısıyla karşılaşması üzerine bu işin selametle yürümeyeceğini anlaması ve hemen Misver'in evine dönerek meseleyi daha rahat bir ortamda halletmesi gerekmez miydi? Nasıl olsa bu altı kişinin dışında bir aday aramıyordu ve Osman mı, Ali mi sorusundan başka cevabı alınacak bir soru yoktu. Hal böyle olunca ve Emevîler'le Haşimilerin tutumları belli olduğuna göre fikirleri alınacak olanlar bu iki grubun dışında kalanlardı. Ama Emevîler işin tadını kaçırınca yapılması gereken iş Hz. Ömer'in emrine dönmek ve çalışmaları ev içinde yürütmekti.

*

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 72

2 Hz. Osman'ın annesi Erva, birinci eşi olan Affan ölünce dul kalmış ve Ukbe b. Ebi Muayt ile evlenmişti.(İbn Abdilberr, el-İstiab, 4/ 488; İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 491)

Dün Baba Bugün Oğul..

Hz. Osman'a bey'atın yapıldığında tarih, hicretin üzerinde yirmi üç yılın geçtiğini, Zilhicce ayının bitmesine sadece bir günün kaldığını gösteriyordu. Pazartesi günü idi. İki gün sonra Muharrem ayı ile birlikte yirmi dördüncü yıl başlamış olacaktı.[1]

Halife olarak seçildikten ve bey'at tamamlandıktan sonra Hz. Osman ikindi namazını kıldırdı. Kûfe, Mısır, gibi yerlerden gelen valilerin dönmelerini emretti. Valiler bundan böyle dağıtacakları maaşlara yüzer dirhem ilave edeceklerdi.[2]

Hz. Osman cömert bir insandı. Bu cömertliği hayatı boyunca devam etmiş, fırsatını bulduğu ve gücü yettiği her an, kazandığını Allah rızası için vermekten çekinmemişti.

Bu cömertliğin bir neticesi olarak müminlere yüzer dirhemlik bir maaş artırımı yapılması emrini vermiş oluyordu. Maksadı, insanların daha rahat bir geçim imkanına sahip olmaları, her ailenin kendine göre çekeceği bir iki sıkıntıyı hafifletmiş olmasıydı.

Yeni Halife, maaş artırımını yaparken, Hz. Ömer tarafından belirlenmiş olan maaşların yetmediği ve dolayısıyla artırılması gerektiği inancında olamazdı. Böyle olsa, Hz. Ömer'e gidip durumu anlatması için hiç bir engel yoktu. Hz. Ömer de kendisine hakkı tavsiye eden insanları gönül rahatlığıyla dinleyecek bir insandı.

Ancak yapılan bu artış devlet hazinesine önemli ölçüde bir yük ilave ediyordu. Çünkü o günlerde maaş sadece devlet memurlarına değil, kadını, erkeği ve çocuğuyla her müslümana verilmekteydi. Biz, Hz. Ömer devrinde, Hz. Peygamber'in hanımları başta olmak üzere, Bedir harbine katılanların, Hudeybiye'de bulunanların, Mekke fethinden sonra müslüman olanların, Yermuk ve Kadisiyye savaşlarına katılanların.. ne kadar maaş alacaklarının belirlendiğini, bunların hanım-

---

1 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/36

2 Hımyeri, 2/609; İbn Esir, el-Kamil, 3/79

larının, çocuklarının alacakları maaşı, -Hz. Ömer isimli kitabımızda-göstermiştik.

Medine'ye gelen bir kervanı Abdurrahman b. Avf ile beklerken, sabaha kadar ağlayan bir çocuğun henüz süt emme durumunda iken maaş alabilmesi için sütten kesildiğini ama çocuğun da yemek yiyemediğini öğrenen Hz. Ömer'in, bu defa süt emen çocuklara da maaş bağladığını anlatmıştık.

Kısacası, maaşlara yüzer dirhem tutarında yapılacak bir ilavenin devlet hazinesine ağır bir yük getireceğinde şüphe yoktu. Şayet, **"Hesap edemediğimiz bir neticeyle karşılaştık. Bu sebeple dengeyi muhafaza etmek için verilen bu ilaveyi geri alıyoruz"** denilirse insanlar arasında huzursuzluk başlardı. Hiç kimse dün aldığından daha az almayı arzu etmezdi.

Devam ettirildiği takdirde meydana gelecek açığı kapatmak için gayri müslimlerden alınan vergilerin artırılması yoluna gidilebilirdi.[1] Bu da hoş karşılanmazdı. İlerde Mısır Valisi Amr b. As, vergilerin artırılması emri ile karşılaşacak, olaylar istenilmeyen şekilde gelişecekti.

*

Hilafet görevini aldıktan sonra Hz. Osman'ın yaptığı ilk iş, Ubeydullah b. Ömer'in getirilmesini emretmek oldu. Ubeydullah, Hz. Ömer'in vefat etmesi üzerine, bu cinayeti beraberce işlediklerine kanaat getirdiği Hürmüzan'ı, Cüfeyne'yi ve Ebû Lü'lü'ün kızını öldürmüştü. Hürmüzan, kılıç tepesine inerken "La ilahe illallah" demiş,[2] Cüfeyne hristiyan olduğu için haç çıkarmıştı.[3]

---

1 Zekat miktarında artış yapma hakkı yoktur, Onu Sevgili Peygamberimiz belirlemiştir.. Olsa olsa gayr-i müslimlerden alınan cizye ve haraçta artış yapılabilirdi.

2 Ya'kubi, 2/111

3 İbn Kuteybe, el-Maârif, 108

Ubeydullah'a göre Muhacir ve Ensar'dan birkaç kişi daha suçlu idi. Onların da defterlerini dürmeyi kararlaştırmıştı. Böylece babasının intikamını almış olacaktı. Fakat olayın şahitlerinden biri olan Sa'd b. Ebî Vakkas onun bileğine sarılmış, elinden kılıcı almış, saçından tuttuğu gibi yere çökerterek ellerini bağlamış ve evine hapsetmiştir.

Ubeydullah, Ensar ve Muhacir topluluğundan öldürmeyi düşündüğü şahısların isimlerini açıklamamıştır.

Ubeydullah getirildi. Hz. Osman:

- Bu adama ne yapmamız gerekiyor? Bana görüşünüzü bildirin, dedi.

Bu ilk adım güzeldi. İslâm'ın meşveret (danışma) prensibi uygulanıyordu. Hz. Ali:

- Ben, yaptığının cezası olarak onu öldürmeni uygun buluyorum, dedi.

- Dün Ömer öldürülsün, bugün oğlu?.. Bu pek acı bir olay.[1]

Bu söz Muhacirlerden biri tarafından söylenmişti. Amr b. As söz aldı;

- Ey Müminlerin Emiri, Allah bu konuda seni mazur görmüştür. Çünkü senin hilafet günlerinde meydana gelen bir olay değildir, dedi. Hz. Osman:

- Ama artık bu işi ben üzerime almış durumdayım. Müminlerin velisiyim, onların adına iş yapmakla görevliyim. Bu cezayı diyete çeviriyorum, diyeti de kendi malımdan vereceğim, dedi.[2]

Emretti, Ubeydullah serbest bırakıldı.

*

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 148; Diyarbekri, Tarihu'l-hamis, 2/251

2 Taberi, 2/ 586-587; İbn Kesir, el-Bidaye 7/ 148

Konuyu çeşitli yönleriyle ele almakta fayda vardır:

1) Hz. Ömer gibi, yerinin doldurulması düşünülemeyen bir insan, bütün İslâm aleminin gözbebeği olan bir Emirü'l-müminin feci bir cinayete kurban gitmişti. Her ne kadar onu öldüren artık yaşamıyorsa da, cinayeti beraberce tertipledikleri zannedilen insanlar da öldürülmüştü.

Hz. Peygamberin getirdiği dinde zan ile, tahmin ve şüphe ile ceza verilemezdi.[1] Kuvvetli ve reddedilmesi mümkün olmayan delillerin varlığına dayanarak ceza verilebilir, bu çeşitten bir delil bulunamadığı takdirde ceza verme hakkı olamazdı.

Öldürülen Hürmüzan, Hz. Ömer'e saldırmamıştı. Belki o sabah mescide de gelmemişti. Cüfeyne hristiyan olduğu için mescide gelmesi düşünülemezdi. Ebû Lü'lûün kızı ise evinde oturmaktaydı.

Ortada tek şahit olarak Hz. Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahman vardı. Bir evvelki akşamın karanlığı çökerken Ebû Lü'lü', Hürmüzan ve Cüfeyne'yi konuşurlarken görmüş, Hz. Ömer'e saplanan bıçak onların ellerinden yere düşmüştü.[2] Ubeydullah sadece bu kadarcık bilgiye dayanarak üç kişiyi öldürmüş bulunuyordu.

Görgü şahidi birden fazla olsa bile onların ne konuştuklarını bilmeden ceza verme yolu tutulamazdı. Ebû Lü'lü' onlarla bir başka meseleyi de görüşmüş olabilirdi. Hal ve hatır sorma çeşidinden bir konuşma olmadığını ispatlamak mümkün değildi.

Onlar cinayetin tertipçisi de olabilirlerdi; ama bu durumda onlara ceza verebilmek için Hilafet Makamının vereceği hükme ihtiyaç vardı. Bu hüküm alındıktan sonra Ubeydullah isterse –Devlet Başkanı veya hakimin izni ile- hükmü kendisi infaz edebilirdi.

Kaldı ki bir de Ebû Lü'lü'ün kızı vardı, o gece konuşanların yanında da bulunmamıştı. Babasının işlediği cinayetten sorumlu tutul-

---

1 Bak: İbn Mace, Hudud, 5 (2/850)

2 Taberi, 2/587

masına ilk defa İslâm dini karşı çıkardı. **"Hiç bir günahkar, bir başkasının günahını yüklenmez"**[1] fermanına hiç kimse itiraz edemezdi. O halde Ubeydullah, Ebû Lü'lü'ün kızını, Hz. Ömer'i öldürenin kızıdır, diyerek öldürme hakkına sahip olamazdı.

2) Bir kısım insanlar: **"Dün Ömer öldürülsün, bugün onun oğluna kısas uygulansın, böyle şey olamaz. İslâm'a bunca hizmeti olan Ömer ailesine böyle bir uygulama yapılmamalıdır."** diye Ubeydullah'a kısas uygulamasına karşı çıkarken, bir kısmı da kanun karşısında herkesin eşit hak ve ceza yükümlülüğünü savunuyorlardı.

Acaba Ubeydullah, Hz. Ömer'in değil de bir başkasının oğlu olsaydı yine böyle mi karşı çıkılırdı? Hz. Ömer, İslâm'ın hükümlerini çeşitli seviyedeki aileler için böyle mi uygulamıştı? Hz. Peygamber: **"Sizden evvelki ümmetleri mahveden uygulama, şerefli sayılan aileden biri çaldığı zaman onu serbest bırakmaları, hor görülen biri hırsızlık yaptığında ona ceza vermeleri idi. Yemin ederim ki kızım Fatıma da hırsızlık yapmış olsaydı elbet onunda elini keserdim."**[2] buyurmuştu. O halde Ubeydullah'a ceza uygulaması yapılmalıydı.

Ubeydullah'ın serbest bırakılması, Kureyş'ten olan delikanlılara, **"Siz de bir yolunu bulduğunuzda bu çeşitten cinayetleri işleyebilirsiniz, başkaları için kesin suç olsa bile sizin için mazeret bulunabilir"** şeklinde bir hatırlatmayı da beraberinde getiriyordu.

3) Acaba bu cinayeti işleyen Hz. Ömer'in oğlu olmasa da Muhacir ya da Ensar'dan herhangi bir ailenin oğlu olsaydı, yahut Arap olmayan bir müslüman ailenin çocuğu olsaydı, o zaman o da Ubeydullah için düşünülen imkanlara sahip görülerek elini kolunu sallayıp gezebilecek miydi? Yoksa Yüce Allah, bir kısım ailelere bazı kolaylıklar ve imkanlar tanıyan ama bir kısmına da hiç taviz verilmeden ve göz yaşlarına bakmadan uygulanacak bir ceza sistemi mi koymuştu?

---

1 İsra suresi, 17/ 15

2 Buhari, Fezailü Ashab, 18 (4/ 213); Müslim, Hudud, 8 (3/ 1315); Ebu Davud, Hudud, 4 (4/ 188); Tirmizi, Hudud, 6 (4/ 38); İbn Mace, Hudud, 6 (2/ 852); Ahmed b. Hanbel, 3/ 386

4) Olaya zimmet ehli yani, cizye ve haraç ödeyerek İslâm hakimiyeti altında yaşayanlar açısından bakmakta fayda vardır. Acaba onlar, üç kişinin katili olarak, hiç bir ceza görmeden şehirde serbestçe dolaşan Ubeydullah'ı görünce: **"İşte adalet dediğin budur, böyle olmalıdır"** mı diyorlardı?

5) Hz. Osman, her ne kadar kısas hükmünü tavsiye edenler varsa da kendi ictihadını ön plân almıştı. Emirü'l-müminin olarak bir başkasının ictihadına uymaya mecbur değildi. Üstelik üç kişinin diyeti olarak ödenmesi gereken üç yüz deveyi de, hiç mecbur olmadığı halde kendi kesesinden ödeyecek derecede yüce bir şahsiyet örneği vermiş, halef ve selef olan iki aile arasındaki dostluğu perçinlemişti. Ubeydullah'a yapılacak bir kısas uygulaması bir kısım insanlarca, **"Osman, Hz. Ömer'e çoktandır diş bilemekteydi. Fırsatını buldu ve değerlendirdi"** şeklinde de anlaşılabilirdi. Böylece Ömer ailesi evvela bir cinayetin sonra bir kısasın kurbanı olarak çökertilmekten kurtulmuş oluyordu.

Ancak Hz. Osman, Müminlerin Emiri ve velisi olarak Ubeydullah'ın kısas cezasını diyete çevirse bile Ubeydullah'ı, pişman oluncaya ve tevbe edinceye kadar hapse atmış olsaydı, ona ve diğer insanlara, zimmet ehlinden de olsa bir insanın öldürülmesinin cezası hakkında bir fikir vermiş olurdu. Olanlar sadece ölenlere olmuştu, katil ise dışarda elini kolunu sallayıp geziyordu.

6) Ölenlerin geride kalan kimseleri yoktu. Bu sebeple Hz. Osman'ın ödediği diyet beytulmale bırakılmıştı.[1]

7) Hz. Ömer ailesi büyük bir cezadan ve yükten kurtulmuştu. Çünkü Hz. Ömer, geride üç kişinin diyetini karşılayacak miktarda mal bırakmamıştı.

8) Ancak olay burada kalmayacak, bir kısım insanlar Ubeydullah'ı dilleriyle de olsa rahatsız edecek, hatta şiirlere konu yapılacaktı.

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/149

Ubeydullah artık tahammül edemiyeceğini anlayınca durumu Hz. Osman'a anlatacak, Hz. Osman Ubeydullah'ın rahatsız edilmesini yasaklayacaktı.[1]

9) Hz. Ali, Ubeydullah'ın ceza görmeme meselesini bir türlü hazmedememiştir. mesele, Hz. Ali ile Ubeydullah arasında iyileşmeyen bir çıbanbaşı olarak devam edecektir. Öyle ki on iki yıl sonra Hz. Osman şehit edildiği ve Hz. Ali'ye Halife olarak bey'at edildiği zaman Ubeydullah, Medine'yi terkederek Şam'a gidecek, Muaviye'nin saflarında yer alacak, Sıffın savaşında Hz. Ali'nin ordusuna karşı savaşırken öldürülecekti.[2]

*

Hz. Osman Hilafet Makamına geçtiği günlerde Hz. Ömer'in valileri:

Mekke'de, Nafi' b. Abdulharis (Huzaa kabilesinden)

Taif'te, Süfyân b. Abdullah es-Sakafî (Sakîfli)

San'a'da, Ya'la b. Münye (Kureyşli değil)

Cündeb b. Abdullah b. Ebî Rebîa, (Kureyşli)

Kûfe'de, Muğîre b. Şu'be (Sakifli)

Basra'da, Ebû Musa el-Eş'arî (Yemenli)

Mısır'da, Amr b. As (Kureyşli)

Hımıs'da, Umeyr b. Sad (Ensardan)

Dimeşk'ta, Muaviye b. Ebî Süfyân (Kureyşli)

Bahreyn ve çevresinde, Osman b. Ebi'l-As (Sakifli)

Filistin'de, Abdurrahman b. Alkame (Kinane'den)[3]

*

Minberin Üçüncü Basamağı

Hz. Ebû Bekr hutbe okurken, Hz. Peygamber'in çıktığı basamağın bir altında durmayı âdet edinmiş, Hz. Ömer ise Hz. Ebû Bekrin çıktığı basamağa çıkmamıştı.[1]

Zaten minber üç basamaktan oluşuyordu. Hz. Osman da bir basamak aşağı inerse yerde durması gerekirdi. O zaman da Hz. Peygamber'in minber yaptırmasının bir anlamı kalmayacaktı. Kararını verdi, Hz. Peygamber'in çıktığı basamağa çıktı ve oturdu. Hilafeti boyunca da hep böyle yaptı. Her halife bir basamak aşağıda duracaksa benden sonrakinin toprağı kazdırması gerekir, diyordu.[2]

Rivayete göre Hz. Osman, pek utangaç bir insan olması sebebiyle rahat bir konuşma yapamamış ve:

- Ey insanlar, ilk defa ata binmek zordur. Eğer yaşarsam bu makama uygun hutbeler takdim ederim. Bizden öncekiler güzel konuşmalarla hutbeler takdim ettiler. Siz ise güzel konuşmadan çok yapılacak hizmete muhtaçsınız, sizlere selam olsun.. demiş ve minberden inmişti.[3]

Bir başka rivayet onun şu konuşmayı yaptığını bildiriyor.

"Sizler sağlam bir evde, mamur bir beldede oturan insanlarsınız. Gücünüzün yettiği kadarıyla iyi işlerle ömrünüzü tamamlamaya bakın. Bilmezsiniz bir sabah vakti ya da bir akşam üzeri hayatın sonuna geliverirsiniz."

"Dikkat edin, dünya, aldanma ve kendini beğenme derdiyle dürülüp yuğrulmuştur. Sakın dünyanın geçici hayatı sizi aldatmasın. Herkesi aldatan şeytan sizi, Allah'a karşı başkaldıran, mağrur bir kişi durumuna düşürmesin. Sizler daha önce dünyadan geçip gidenlerden ibret alın. İşinizi sıkı tutun ve gafil olmayın."

---

1 Ya'kubi, 2/ 113; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 148

2 Ya'kubi, 2/ 113; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 149

3 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdulferid, 4/ 156

"Hani kendilerini dünyaya mirasçı olarak gören, hiç ölmeyecekmiş gibi ekip biçen, yeryüzünü mamur eden, ve uzun müddet saltanat sürenler? Dünya onları kaldırıp atmadı mı? O halde Allah onu (dünyayı) nasıl değersiz sayarak attı ise siz de atıverin, ahiret yurduna sahip olmayı isteyin."

Çünkü Allah, dünya ile, dünyadan daha hayırlı olan için bir misal getirmiş ve şöyle buyurmuştur: **"Onlara dünya hayatının misalini gökten indirdiğimiz bir su ile anlat. Ki, o su sebebiyle yeryüzünün bitkileri gelişip birbirine karışır. En sonunda rüzgarların savurduğu kuru bir çöp haline gelir. Allah herşeye muktedir olandır. Mal ve oğullar dünya hayatının bir zinetidir. Baki kalacak iyi ameller ise sevab ve sonuç yönüyle daha hayırlıdır."**[1]

Sizlere selam olsun.[2]

*

Hz. Osman'ın hilafet makamına oturduğu yirmi dördüncü hicret yılı, insanlarda yaygın halde görülen burun kanaması olayı ile şöhret bulmuş ve "Amürruâf" (burun kanaması yılı) diye bilinir olmuştur.[3]

*

Talha b. Ubeydullah Medine'ye ulaştığında hilafet meselesi bitmiş, Hz. Osman'a bey'at tamamlanmıştı. Bu haber onu memnun etmedi.

- Benim gibisi bu işin dışında bırakılmamalıydı. Böyle önemli bir işi bu derece aceleye getirmemeliydiniz, dedi. Can sıkıntısı içinde evine çekildi ve dışarı çıkmadı.

Onun birkaç gün evinden çıkmaması ve Hz. Osman'a bey'at için gitmemesi Abdurrahman b. Avf'ı rahatsız etti. Evine gitti,

---

1 Kehf suresi, 18/45 - 46

2 Taberi, 2/589; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/147

3 İbn Esir, el-Kamil, 3/79

- Ey Talha, bey'at etmeyen bir sen kaldın. Neden gelip vazifeni yerine getirmiyorsun, anlamına gelen sözler söyledi. İslâm birliğinin devamından bahsetti. Birliğin bozulmasının iyilik getirmeyeceğini, vebalinin büyük olacağını anlattı. Netice olarak Talha kalktı, Hz. Osman'ın evine yöneldi.

Talha'nın, Hz. Ömer'den sonra hilafet makamına geçme arzusunu taşıdığı az-çok bilinmekteydi. Hatta bu konuda Hz. Ömer'in fikri sorulmuş, o da **"Burnu bulutta, arkası suda"** tabirini kullanmış, doğrudan onu tayin etmeyi uygun bulmamıştı.[1]

Talha, Hz. Osman'a geldi, üzüntüsünü bildirdi. Beklenmesi gerektiğini anlattı. Hz. Osman bu konuda ondan itiraz geleceğini ümit etmediğini ifade ettikten sonra, **"Eğer senin, benim hilafetimi kabul etmeyeceğini bilsem ben de hilafeti kabul etmezdim"** şeklinde duygularını açıkladı. Talha:

- Peki ey Osman, şayet ben kabul etmesem de itiraz etsem hilafeti, yine danışma meclisine bırakmak, yani seçimi yeniden yapmak üzere çekilir misin, dedi.

- Evet, çekilirim.

- Peki sana herkes bey'at etti mi?

- Evet.

- O halde ben itiraz etmiyor, kabul ediyorum. İstersen şimdi, istersen mescitte, herkesin gözlerinin önünde bey'at ederim.

- Burada bey'at edebilirsin.

Talha, Hz. Osman'ın elinden tuttu,

- Seni Rasûlullah Efendimiz'in halifesi olarak kabul ediyor ve itaat edeceğime söz veriyorum, dedi.[2]

---

1 Belazüri, Ensabu'l-Eşraf, 5/ 17

2 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 32

Böylece başta Hz. Osman olmak üzere Emevîler geniş bir nefes aldılar. O günlere ait hatıralarını anlatan İbn Ebî Serh, Talha bey'at edinceye kadar, Osman'ın hilafet işi bozuluverir korkusunu içimizden atamadık. Neticede akrabalık duygusu onu yola getirdi. Osman, evinin muhasara edildiği güne kadar ona ikramlı davrandı. O ise Osman'a karşı insanların en şiddetli davrananı idi, demişti.[1]

İbn Ebî Serh'in, "Hilafet, Osman'ın elinden çıkıverir" korkusunu taşıması garib karşılanmamalıdır. Çünkü aradaki süt kardeşliğine dayanarak ilerde bir nice imkanlara sahip olacak, mesela Mısır gibi zengin bir ülkenin genel valiliğine yükselecektir. Mısır Valiliği ise, Atlas okyanusuna varıncaya kadar uzanan bütün Kuzey Afrika'nın bağlı bulunduğu bir ülke olarak düşünülmelidir. Hz. Osman halife olmasa İbn Ebî Serh için vali olmak bir tarafa, vali katipliği bile rüyalarda görülecek bir mevki olamazdı. Bu sebeple İbn Ebî Serh ve benzerlerinin, Hz. Osman'ın hilafetini can ve gönülden istemeleri kadar tabii bir duygu olamazdı.

Şam Tarafı

Hz. Ömer, Muaviye b. Ebî Süfyân'ı Ürdün Valiliğine tayin etmişti. Muaviye'nin ağabeyi Yezid b. Ebî Süfyân ise Dimeşk (Şam) Valisi olarak görev yapmaktaydı. Amvas bölgesinde çıkan ve İslâm ordusundan yaklaşık yirmi beş bin insanın ölümüne sebep olan veba hastalığı[2] Yezid'e de bir bardak ecel şerbeti sunmuş ve Yüce Mevlâ'nın huzuruna almıştı.

Hz. Ömer, Muaviye'ye yazdığı mektupta Dimeşk Bölgesi'nin idaresini de kendisine bıraktığını bildirdi.[3] Muaviye, ağabeyinin ölümüyle ne kadar üzülmüşse, onun yönetiminde olan bölgenin valisi olmakla o kadar memnun olmalıydı. Çünkü devlet sınırları içinde en geniş yetkilere sahip olan vali durumuna gelmişti. Ancak Hz. Ömer'in, kim-

---

1 Belazüri, Ensabu'l-Eşraf, 5/ 20

2 İbn Esir, el-Kamil, 2/ 560

3 İbn Esir, el-Kamil, 2/ 560

senin gözünün yaşına bakmadığını, ortada bir hata varsa mutlaka bir cezanın geleceğini pek iyi bilen Muaviye, ayağını denk almaya, uyanık ve dikkatli olmağa gayret ediyordu.

Hicretin yirmi üçüncü yılında Hz. Ömer şehid edildiği zaman Filistin'de Abdurrahman b. Alkame, Hımıs ve Kınnesrin'de Umeyr b. Sa'd vali olarak bulunuyorlardı. Umeyr b. Sa'd'ın hastalanması ve iyileşemeyeceğini anlayınca görevinden alınması için Hz. Osman'a müracaat etmesi hilafet makamını sıkıntıya sokmadı. Hz. Osman, Umeyr b. Sa'd'a bir mektup yazdı, isteğinin kabul edildiğini bildirdi. İkinci bir mektup Muaviye'ye yazıldı: Hımıs ve Kınnesrin Bölgesi senin idarene bırakılmıştır, denildi.

Filistin valisi Abdurrahman b. Alkame öldü. Bu defa Muaviye'nin idare alanı daha da genişletildi. Böylece Muaviye, Hz. Osman hayatta iken bile geniş bir devlet sayılabilecek derecede bir bölgenin genel valisi durumuna gelmişti. Hz. Ömer hayatta olmadığına göre artık ceza alma ve azledilme korkusu da kalmamıştı. Hz. Osman'la zaten yakın bir akrabalık bağı mevcuttu. Her ikisinin soyu, ikinci dede olan Ümeyye'de.birleşiyordu.[1]

Muaviye'nin mükemmel bir siyaset adamı olduğu konusunda tartışma yapılmamalıdır. Zeki, işbilir, muhatabını tanır, hangi insana ne türlü muamele edileceğini bilir, son derece kurnaz, başarıya ulaşmak için gerekirse bir takım hudutları çiğnemekte mahzur görmeyen bir insandı. Artık bu bölgede dilediği gibi at oynatacak, oturduğu koltuğu günden güne sağlama alacak ve perçinleyecekti. Bu fırsat her zaman ele geçmezdi. Fırsatı iyi değerlendirmek, yıllardır bir bakıma Emevî-Haşimî mücadelesi şeklinde devam edip gelen kavganın sonunu almak lazımdı. Bir daha hiç bir kuvvetin, kendisini buradan söküp atamayacağı tedbirleri şimdiden almaya başladı.

*

---

1 Her ikisinin soyu şöyledir:
a) Osman, Affan, Ebû'l-As, Ümeyye;
b) Muaviye, Ebû Süfyân, Harb, Ümeyye

Hz. Osman'ın hilafet makamına oturması, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'inki gibi olmadı. Hz. Ebû Bekr halife olunca Teymoğulları, Hz. Ömer halife olunca da Adiyyoğulları bundan kendilerine bir pay çıkaramamışlardı. Fakat bu defa iş başkaydı. Emevîler'e göre hilafet döne dolaşa asıl sahibini bulmuş, gelmesi lazım olan aileye ulaşmıştı. Onlar kuyruklu yıldızın kırk yılda bir defa doğacağını, bu fırsatın her zaman ele geçmeyeceğini de biliyorlardı. Hal böyle olunca ne pahasına olursa olsun hilafet artık Emevî soyunda kalmalı, iş oluruna bırakılmamalıydı.

Hz. Osman sırf Emevîler'den oluşan bir grup insan tarafından tebrik edildi. Hayatının sonlarına doğru her iki gözü de görmez olan Ebû Süfyân,

- Aramızda bizden olmayan var mı? diye sormuş,

- Hayır, cevabını almıştı.

O zaman düşüncelerini şöyle dile getirdi:

- O halde ey Ümeyye oğulları! Siz bu makamı top tutar gibi sımsıkı kavrayınız. Yemin ederim ki bu makamın döne dolaşa bize geleceği ümidini hiç kaybetmedim. Bundan sonra da bu makam sizin çocuklarınıza kalacaktır.. dedi..

Bu sözler Hz. Osman'ın canını sıkmıştı.

- Neler söylüyorsun ey Ebû Süfyân!?.. Sen hilafeti saltanat gibi mi görüyorsun? demekten kendini alamadı.[1]

Hz. Osman ne söylerse söylesin, Ebû Süfyân Emevîler'in ortak arzu ve düşüncelerini dile getirmiş oluyordu.

*

Ebû Süfyân'ın, söze başlarken "Aramızda bizden olmayan var mı?" şeklindeki sorusu, "Bu sözler Emevîler'in dışına çıkmamalıdır"

---

1 Mes'udi, Mürucü'z-zeheb, 2/341

anlamına geliyordu. Ama sır ortaklığı hiç kabul etmez. Onu bilenin sayısı iki olduktan sonra üçüncü, dördüncü bilenler de çıkacaktır. Bu sebeple Araplar **"Sırrın senin esirindir. Onu söylediğin zaman sen onun esiri olursun"** derken bu konuda yapılan tecrübeleri dile getirmişlerdir.

Ebû Süfyân, sözlerinin gizli kalmasını ne kadar isterse istesin mutlaka sağda solda konuşulacak, evlerde aile meclislerinde dile getirilecekti. Öyle de oldu. Emevî olmayanlar da bu sözleri duydu. Bir gün Ammar b. Yasir mescidde ayağa kalkarak Ebû Süfyân'ın sözlerini hatırlattı:

- Ey Kureyş topluluğu, Hilafet işini Peygamberinizin ailesinden uzaklaştırdınız. Bir oraya bir buraya çevirdiniz. Siz onu Rasûlullah'ın ailesinden nasıl aldıysanız, Allah da onu sizden alacak ve başkalarına teslim edecektir, dedi.

Mikdad b. Esved ayağa kalktı:

- Rasûlullah Efendimizin Ehl-i Beytinin hakkının yendiği ve rahatsız edildiği gibi hiçbir peygamber ailesinin hakkının yendiğini ve rahatsız edildiğini bilmiyorum, dedi.[1]

Bu sözler herkesten çok Abdurrahman b. Avf'a dokunmuştu. Mikdad'a döndü:

- Sen kim oluyorsun, da bu konuda söz söyleme hakkını elde ediyorsun? dedi.

Mikdad cevap verdi:

- Vallahi ben onları, sırf Peygamberimi sevdiğim ve Rasûlullah Efendimizin de onları sevdiğini bildiğim için seviyorum. Hak daima onlarla beraberdir, onlarla beraber olacaktır. Ey Abdurrahman, Kureyşli'ler diğer insanlara karşı bu ailenin üstünlüğüyle üstünlük sağladıkları halde bu defa o ailenin hakimiyetini ellerinden almak şaşıla-

---

1 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/32

cak bir iş değil midir? Yemin ederim ki ey Abdurrahman, Kureyş'e karşı durmak üzere bana yardım edecek insanlar bulabilseydim, Bedir günü Hz. Peygamberle birlikte onlara karşı nasıl savaştı isem yine öyle savaşırdım, dedi.

Mikdad'ın bu sözleri mescidde bulunanları daha da alevlendirmişti. Abdurrahman ve Mikdad arasında daha bir takım nahoş sözler söylendi.[1]

Bunlar Hz. Peygamber'in asla hoş görmeyeceği çeşitten davranış ve konuşmalardı. Rasûlullah Efendimiz ömrü boyunca insanlar arasında sulh ve selametin yerleşmesi, bir makama en layık olan insanın gelmesi için çalışmıştı. **"İş ehlinden başkasına bırakıldığında kıyameti bekle"**[2] buyururken hilafetin şu veya bu aileye ait olduğu nasıl iddia edilebilirdi?

Müslümanlar arasında ilmi, adaleti, insanları idarede mahareti.. gibi konularda kendini ispatlayabilen bir insanın bu görevi üzerine alması gerekirdi. Bu insanın Emevî, Haşimi, Muhacir, Ensar'dan olması önemli değildi. İslâm alemi ve buna bağlı olarak da İslâm Hilafeti, hiç bir kimsenin veya ailenin babasından miras kalan çiftlik gibi kabul edilmemeliydi.

Bu konuda Ebû Süfyân'ın lüzumsuzluğu ve ortaya fitne saçacak bir söz atışı o güne kadar yaşanan İslâm geleneğine ters düşüyordu. Mikdad ve Ammar'ın Hz. Ebû Bekir ve Ömer devrinde yapmadıkları bir çıkış ile duygularını dile getirmeleri de Emevîler'in davranışlarına bir tepki idi. Ama ne olursa olsun iş bitmiş, bundan böyle havayı elektriklendirecek şekilde yapılan konuşmaların devam ettirilmesinde bir fayda kalmamıştı.

*

Şunu da kabul etmek gerekir ki Emevîler Hz. Osman'ı parmaklarında istedikleri gibi evirip çevirebileceklerine inanıyorlardı. Halbuki ilk iki halifenin oğulları bile muharebeye giden ordularda sadece bir nefer olarak bulunmuşlar, bir neferden öte hiç ayrı muamele görmemişlerdi.

Bundan böyle rüzgarlar nasıl esecek, neyi getirecek ve neyi götürecekti?

Hoş Geldin Be Hakem!.. Çoktandır Özlemiştik!

Emevî soyundan gelen bir şahıs olarak bilinen Hakem b. Ebi'l-Âs, Hz. Osman'ın öz amcasıdır.[1] Ayrıca Hz. Peygamber'in büyük dedesi olan Abdimenaf, onun da büyük dedesidir.[2] Bu bakımdan Hz. Peygamberle Hakem arasında pek uzak olmayan bir akrabalık bağı vardır. Ancak Hakem, Rasûlullah Efendimiz'e düşmanlığıyla tanınan bir kişidir. Yeğeni Hz. Osman'ı İslâm'dan döndürebilmek için işkenceler tertip eden,[3] tanıdıklarından birinin İslâm'a girmek istediğini öğrenince onu **"Abdulmuttalib'in yetiminin dinine girmekten ve atalarının dinini terketmekten utanmıyor musun?"** diyerek İslâm'dan uzak tutmaya çalışan bir kişidir.[4]

Hakem, Mekke'nin fethedilmesine kadar bu yolda çalışmalarına devam etmiş ama fetihten sonra kılıç korkusu ona Şehâdet kelimelerini söyletmiştir. Çünkü kendisi ve benzeri olanlar için bir başka çıkış yolu kalmamıştır.[5]

---

1 İbn Sa'd, 5/ 447; Ebu Nuaym, Marifetü's-sahabe, 2/ 42; İbn Abdilberr, el-İstiab, 1/317; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 2/ 45; İbn Hacer, el-İsabe, 1/ 345

2 Hakemin soyu şöyle devam eder: Hakem + Ebü'lÂs,+ Ümeyye, + Abdi Şems + Abdimenaf.

3 Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 136

4 İbn Kesir, el-Bidaye, 8/ 69 Tilmisani, el-Cevhere fi nesebi'n-nebiyyi ve ashabihi'l-aşere, 1/ 117

5 İbn Kesir, el-Bidaye, 8/ 259

Hakem, Mekke'yi terkedip Medine'ye göçmüştür. Ancak bu göç o ve onun gibi göç yapanlar için bir hicret olarak değerlendirilmemiştir.

Çünkü Hz. Peygamber, fetihle birlikte hicret kapısının kapandığını bildirmiş, "Muhacir" olma şerefine erebilmek için ısrarla ricacı olanlara,

- **Fetihten sonra hicret yoktur. Hicret, hicrete layık olan insanlarla tamamlandı. Bundan böyle cihad ve niyet vardır,** şeklinde cevap vermiştir.[1]

Ama yine İslâm'ın getirdiği ve kıyamet gününe kadar her mümin için geçerli saydığı bir hicret daha vardır. Rasûlullah Efendimiz bu hicreti anlatırken **"Müslüman: Dilinden ve elinden diğer insanların rahatsız olmadığı insandır. Muhacir ise Allah'ın yasakladıklarını terkedendir"** buyurmuştur.[2] Bu iki hicret aslında birbirine pek yakın bağlarla bağlıdır.

Çünkü fetihten evvelki hicrette küfrün ve şirkin beşiği olan Mekke terkediliyor, iman ve İslâm yurdu olan Medine'ye hicret ediliyordu. Fetih'ten sonra ise Allah'ın razı olmadığı ve gazab ettiği ameller, düşünceler, tavır ve davranışlar terkedilecek ve bunların yerine Allah'ın razı olduğu ameller, düşünceler, tavır ve davranışlar benimsenecekti. Her yerde ve her devirde yaşayan kadın erkek her müslümanla birlikte Hakem için de bu ikinci hicret yolu kıyametin kopacağı güne kadar açıktır.

Eğer insan, o güne kadar devam ettirdiği küfür hayatından gerçek anlamıyla pişman ise ve İslâm'ı samimi düşünceler altında kabul etmişse bu yolu benimsemeli ve ciddiyetle devam etmelidir. Ebû Cehil'in oğlu İkrime, Velid b. Muğire'nin oğlu Halid, ve daha bir çok

---

1 Buhari, Cihad, 1 (3/ 200); Buhari, Meğazi, 53 (5/ 97); Müslim, İmare 86, (3/ 1487); Tirmizi, Siyer, 33 (4/ 149); Nesai, Bey'at 15 (7/ 146); İbn Mace, Keffârât, 12 (1/ 684); Ahmed b. Hanbel, 1/ 226

2 Buhari, İman 4, (1/ 9); Nesai, İman, 9 (8/ 105); İbn Mace, Fiten, 2 (2/ 1298); Ahmed b. Hanbel, 2/ 163

İslâm düşmanı insanlar iman ettikten sonra İslâm'ın pek samimi birer hizmetçi ve destekçisî olmuşlardır. Hakem b. Ebi'l-As'ın da onlar gibi olmasına engel olan hiç bir engel yoktur.

Ama o bunu yapmamış, yapamamış ve Hz. Peygamberi, **"Abdulmuttalib'in yetimi"** olarak gösteren gözlüğü bir türlü gözünden atamamıştır. Şehâdet kelimelerini söylemek sanki ona bir şey kazandırmamış, bütün gaye ve maksatları Allah rızası için Allah'ın dinine yardım etmek olan insanların arasında yer almak onun ruhunda bir değişiklik yapmamıştır. Bu sebeple o, ötede beride, Hz. Peygamber'in taklidini yapmak, gizli kalması arzu edilen bir takım meselelere kulak kabartıp etrafa yaymak, Hz. Peygamber hanımlarından birinin yanında iken gizli hallerini gözetlemek (röntgencilik yapmak) gibi, bir müslümana asla yakışmayacak durumlar sergilemiştir.[1]

Hatta, onun kendilerini seyretmekte olduğunu farkeden Hz. Peygamber, elinde bir mızrak olduğu halde fırlamış,

- Bu vezeğa'dan[2] beni kim rahata erdirecek?.. Yetişsem gözünü patlatacaktım, demişti.[3]

Yine Rasûlullah Efendimiz, bu olaydan sonra **"Aile efradının izni olmadan evdeki mahremiyyeti gözetlemeye çıkanın gözünü çıkardıkları takdirde o ev halkına diyet verme ya da kısas uygulama cezası yoktur"** şeklinde bir açıklama yapmıştı.[4]

Bu ve benzeri davranışlarıyla edeb hudutları içinde kalamayacağını, hareketlerini kontrol edemeyeceğini ve Hz. Peygamber'e karşı bile olsa, saygısızca tavırlarını devam ettireceğini ispatlayan Hakem, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz tarafından Medine'den kovulmuş, Taif'te,

---

1 Belazuri, Ensabu'l-Eşraf I/ 151

2 Vezeğa, zehirli kertenkele demektir. Akreb, keler (Bir çeşit kertenkele) gibi manaları da vardır. Hakem'in tek ayağını sürüyüp gezen bir kişi olması sebebiyle insanlar ona sürüngen anlamına gelmek üzere bu lakabı vermişlerdir.

3 Belazuri, Ensabu'l-Eşraf, I/ 151

4 Ebû Davud, Edeb 126 (4/ 466)

"Batn-ı Vecc" adı verilen bir bölgede yaşamaya mahkum edilmiştir.[1] Bazı rivayetler sürgün cezasına ilave olarak Hz. Peygamberin ona lanet ettiğinden de bahseder.[2]

Kur'an'da **"Allah'a ve Rasûlüne eziyet verenlere Allah, dünyada ve ahirette lanet etmiştir, onlara perişan edecek bir azab hazırlamıştır"**[3] buyurulur. Hakem ise Hz. Peygamberi, iman etmeden önce ciddi şekilde rahatsız ettiği gibi, iman ettikten sonra da kendini kovduracak derecede rahatsız etmiş bir kişidir.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, Medine'yi bir demircinin körüğüne benzetir. Körük nasıl içindeki havayı dışarı atarsa Medine de kendine yakışmayan kişileri dışarı atar, buyurur.[4] Hakem'in durumu bu hadis-i şerife göre de değerlendirilebilir.

Ashab'ın, Rasûlullah Efendimiz'e karşı özel bir sevgi ve saygısı vardır. Yapılacak her işte, verilecek her kararda ölçü Hz. Peygamberdir. Hz. Peygamber'i seven, onun sevdiğini de sevecektir. Hz. Peygamber'in sevmediği, hoşlanmadığı bir adamı, bir ameli, bir davayı sevmek ve hoşlanmak onlar için olacak iş değildir.

İnançları, düşünce ve davranışları bu olan sahabe grubunun Hakem hakkındaki düşünce ve davranışları da kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Kısacası Hakem, sahabe topluluğu tarafından sevilen, takdir edilen bir şahsiyet değildir. Daha doğrusu o, genel görünümüyle, yaşantısıyla sevilecek bir insan olmayı becerememiştir.

Hakem, iman edip Medine'ye geldikten sonra sudan bir bahaneyle, ya da Hz. Peygamber'in gönlü öyle arzu ettiği için sürülmüş olamazdı. O, her ne kadar Peygamberlerin en büyüğü ve Allah'ın en sev-

---

1 Mes'udi, 2/ 333; İbn Abd-i Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 4/ 34; İbn Kesir, el-Bidaye, 8/ 259; İbn Sa'd, 5/ 447; Ebu Nuaym, Marifetü's-sahabe, 2/ 42; İbn Abdilberr, el-İstiab, 1/317; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 2/ 45; İbn Hacer, el-İsabe, 1/ 345; İbn Hallikan,2/ 226

2 Belazuri, Ensabu'l-Eşraf I/ 151; İbn A'sem, Futuh 4/ 232, Fahreddin Razi, Tefsir 28/ 23; M. Hamdi Yazır, Tefsir, 6/ 4349; İbn Kesir, el-Bidaye, 8/ 259

3 Ahzab suresi,, 33/ 57

4 Buhari, Fezailü Medine, 2 (2/ 221); Müslim, Hacc, 487 (2/ 1005); İmam Malik, Muvatta, 2/ 55; Ahmed b. Hanbel, 2/ 237

gili kulu ise de **"Benim canım böyle istiyor"** diyerek bir müslümanı Medine'den kovma hakkına sahip değildir. Hakem, sürgün edilmeyi mutlaka hak etmiş olacak, Hz. Peygamber'in sabrını taşıracak ve kendini kovduracak derecede onu üzmüş olmalıydı.

Rasûlu Emin Efendimiz, kör bir adamın ardı ardına sesleníşlerine canı sıkıldığı için yüzünü ekşitip çevirdiğinde Yüce Mevlâ'dan ihtar almıştı.[1] Hakem'in Medine'den sürülüşü, kör adama karşı yüzünü buruşturup çevirmeye göre çok daha önemli olmalıdır.

Kaldı ki, Amr b. Ümmi Mektumun, (yani bahis konusu olan körün) Nebiyy-i Muhterem Efendimizin can sıkıntısıyla yüzünü ekşitip çevirdiğini görmesi ve dolayısıyla olaydan haberdar olması imkan dahilinde değildi. Fakat Yüce Allah, Peygamberinin bu davranışını onaylamamış ve Abese suresinin başından on ayet göndererek **"Sakın bir daha böyle yapma!"** şeklinde de özel olarak uyarmıştı.[2]

Hakem'in kovulması ise bütün Medineliler'in haberdar olduğu bir olaydı. Buna rağmen Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz onu kovduğu için bir ihtar almamıştır.

*

Hz. Peygamber, Hakem'e, İslâm'ı kabul etmesinden önceki hayatını göz önünde bulundurarak ceza vermiş olamazdı. Çünkü Halid b. Velid, Amr b. As ve Osman b. Talha müslüman olmak üzere geldiklerinde, geçmişte yaptıklarının bağışlanması için dua istemişler, Nebiler Serveri Efendimiz ise **"İslâm, daha önce yapılanları yıkıp mahveder"**[3] buyurmuştu. Buna ilave olarak, şehâdet kelimelerini söyleyen hiç kimseye karşı, geçmişte yaptıkları hatırlatılarak ceza uygulanmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in titizlikle riayet ettiği ana prensiplerden biri de, **Hiç kimseyi, İslâm'ı kabul ettiğine pişman etmemektir.** İslâm'a ve müslümanlara Hakem'den daha çok zarar veren ve mesela,

---

1 Abese suresi, 80/ 1 - 10

2 Abese suresinin dokuzuncu ayetindeki" Kellâ" sakın bu gibi halleri tekrarlamış olma anlamını verecektir.

3 Müslim, İman 192 (I/ 112)

Uhud muharebesinde savaş alanının altını üstüne getirerek kazanılmış bir zaferi mağlubiyete çeviren Halid b. Velid'e tek kelime söylenmediği gibi, "Seyfullah" (=Allah'ın kılıcı) lakabıyla taltif edildiğini biliyoruz.[1]

Hz. Peygamber Hebbâr b. Esved isimli şahsı yakalamak üzere görevlendirdiği adama,

- Şayet onu yakalarsan ateşte yak, emrini vermişti.

Adam giderken ardınca koşturduğu bir haberci ile ona şu emri ulaştırdı.

- Ateşle azab etmek Allah'a ait bir haktır. Şayet onu yakalarsan öldür.[2]

Hakem'e gelince, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz ona verdiği cezayı kaldırmamıştır. Halbuki o, ümmetine karşı pek şefkatli, pek merhametli olduğu Kur'an ayeti ile tespit edilen,[3] alemlere rahmet olarak gönderilen[4] büyük peygamberdir.

Müminlerden yaptıkları günahlar ve hatalar için tevbe edenler olmuştur. Tebûk Seferi'ne hiç bir meşru özürleri olmadığı halde katılmayan üç kişi, yaptıkları hatalı davranıştan pişmanlık duymuş, dünya başlarına dar gelmiş, neticede Yüce Mevlâ onların tevbelerini kabul buyurduğunu Kur'an ayetleriyle anlatmış,[5] Ebû Lübabe yaptığı hatalı bir davranıştan sonra: Ben Allah'a ve Rasûlune ihanet ettim, diyerek kendini mescidin direklerinden birine bağlamış, günlerce bağlı kalmış ve netice olarak Hz. Peygamber, onun tevbesinin kabul edildiğini müjdelemiş, iplerini kendi elleriyle çözmüştür.[6]

---

1 Buhari, Fezailü Ashab, 25 (4/ 219); Müslim, Zekat 145 (2/ 743); Tirmizi, Menakıb, 50 (5/ 688); Ahmed b. Hanbel, 1/ 8

2 Ebu Davud, Cihad, 112 (3/ 74); Tirmizi, Siyer, 20 (4/ 136); Ahmed b. Hanbel, 2/ 207

3 Tevbe suresi,, 9/ 128

4 Enbiya suresi, 21/ 107

5 Tevbe suresi,, 9/ 118 (Bu konu, Buhari, Tefsir, 9/ 19 C.5/ 209 dan okunabilir. Ayrıca bak; İbn Hişam, 4/ 175; Halebi, 3/ 204)

6 İbn Hişam, 3/ 248

Hakem'e gelince o, yaptığı yakışıksız davranışlardan sonra Hz. Peygamber'den özür dilemeyi aklına bile getirmediği gibi, sürgün olayından sonra tevbe ettiğine dair bir rivayete de sahip değiliz.

*

Hakem'in sürgüne gönderilmesi Ashab arasında en çok Hz. Osman'ı ilgilendirirdi. Uhud muharebesine, İslâm'ı ortadan kaldırmak ve Hz. Peygamber'i öldürmek üzere gelen ordunun bir ferdi olan Muaviye b. Muğireyi -Medine'de bunca ailenin gözyaşı döktüğünü bile bile- bağışlatmak için çaba gösteren[1] ve Hz. Peygamber'in, **"Ka'be örtüsüne sarınmış halde bile bulsanız öldürün"** dediği[2] Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'i bağışlatmak için uzun uzadıya ısrar eden[3] Hz. Osman, onlardan daha yakın olan sevgili amcası için de rica etmiş olmalıydı.

Ancak bu konuda elimizde bilgi yok. İki ihtimal var: Ya Hz. Osman verilen cezayı pek haklı buldu ve ses çıkaramadı, ki bir mümin, Peygamberi'nin verdiği her hükmün hak ve gerçek olduğuna inanmak mecburiyetindedir. Başka türlü düşünmek manevi sorumluluğu gerektirir. Ya da Hz. Osman sevgili amcasını da kurtarmak için çaba gösterdi ama Hz. Peygamber onun ısrarlarını geri çevirdi. Üçüncü bir ihtimal olmamalıdır.

Demek ki cemiyetin rahat ve selameti için Hakem'in sürgüne gönderilmesi gerekiyordu. **Belki de Hz. Peygamber, aldığı bir ilhamın neticesi olarak ilerde bu adamın ve ailesinin, Hz. Osman'ın başına belalar yağdıracağını öğrenmiş ve önceden gerekli tedbirleri alarak onu Medine'den sürüp çıkarmıştı.**

Hakem Medineyi aile efradıyla birlikte terketmiştir.

*

---

1 İbn Hişam, 3/ 111

2 İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/ 376

3 İbn Hişam, 4/ 51

Hakem ailesi bu sürgün olayını cana minnet olarak değerlendiremezlerdi. "Rasûlullah Efendimiz tarafından, verilen şerefli bir görevi yerine getirmek üzere Taife gidiyoruz" demeleri de mümkün değildi. Madem ki Hz. Peygamber bu cezayı uygun görmüştür. Hükmü can ve baş üzerinedir, diye de düşünemezlerdi. Özellikle buluğ çağına ulaşmak üzere olan, dünyaya, insanlara ve olaylara, o yaşın gereği olarak apayrı bir gözlükten bakan, kendini dev aynasında gören Mervan, mutlaka değişik duygularla dolu olmalıydı. Ancak biz Mervan'ın da, babası Hakem'in de duygularıyla ilgili bir rivayete sahip değiliz.

*

Öteden beri Arap aleminde atasözü haline gelmiş bir deyim vardı: "Ünsur ehâke zâlimen ev mazlumâ" (Zalim de olsa, haksızlığa uğramış da olsa kardeşine yardım et.)

Cahiliyye yaşayışının bir bölümünü tam anlamıyla anlatan bu prensip yıllar yılı yaşanan hayatta uygulanmış ve insan, haklı ya da haksız her türlü ahvalde, kardeşinin ve kabilesinin yanında yer almıştır. Ancak İslam'ın gelmesinden, gönüllere hak ve adalet duygusunun yerleşmesinden sonraki bir zamanda Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Efendimizin mübarek lisanından bu cümle duyuldu: "Zalim de olsa, haksızlığa uğramış da olsa kardeşine yardım et" dedi.

- Ey Allah'ın Rasulü, haksızlığa uğradığı takdirde kardeşimize yardım edelim. Ama kardeşimiz haksızlık yapıyor ve zulmediyorsa ona nasıl yardımcı olabiliriz?.. Bir yumruk da biz mi vuralım, dediler.

- Onun zulmüne engel olursanız, (daha çok zulüm yapmasını önlerseniz) ona yardım etmiş olursunuz, buyurdu.[1]

Olayı bu açıdan düşünürsek, Nebiyy-i Muhterem Efendimiz Hakem'i Medine'den sürmekle, onun yaptığı terbiye dışı hareketle-

---

1 Buhari, İkrah 7 (8/ 59); Tirmizi, Fiten 68 (4/ 523); Ahmed b. Hanbel, 3/ 99; Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-kari, 11/ 263

re son vermiş, daha fazla günah kazanıp, manevi yönden daha aşağılara inmesini önlemiş oluyordu. Bir insan İslam Dinini kabul ettikten sonra Hatemü'l-Enbiya Efendimize karşı bu tavırları sergilesin de Yüce Allah onun belasını vermesin, dünya ve ahirette perişan etmesin.. Hiçbir insanın Serveri Enbiya Efendimizi üzme, rahatsız etme hakkı yoktur. Kurân bu hükmü böyle belirlemiştir.[1]

Rasûlullah Efendimiz'in dünya hayatına veda etmesinden sonra Emevîler Hakem meselesini gündeme getirdiler. Başlarında Hz. Osman'ın bulunduğu birkaç kişi Hz. Ebû Bekr'e müracaat ettiler. Ona tekrar Medine'ye dönme hakkının tanınmasını istediler. Maksat, Hakem hakkında, resmen "İâde-i itibar" hükmünü elde etmekti. Yoksa Hakem'in Medine aşkıyla yanıp tutuşması diye bir konu yoktu. Hz. Ebû Bekr:

- Ben, Rasûlullah Efendimiz'in attığı düğümü çözemem, cevabıyla onları geri çevirdi.[2]

Hz. Ebû Bekr'in bu cevabı, Rasûlullah Efendimiz'e bağlılığının bir ifadesi olmakla beraber onun pek ince bir düşünce sahibi olduğunu da göstermekteydi. Çünkü Hz. Ebû Bekr bu makama, kendinden öncekinin yaptığı yanlışları düzeltmeyi hedefleyen bir idareci olarak değil, elinden geldiği kadarıyla Rasûlullah Efendimiz'in yerleştirdiği idare şeklini devam ettirmek üzere gelmişti.

Emevîler, Hakem hakkındaki isteklerini Hz. Ömer devrinde tekrar gündeme getirmişler, Hz. Ömer, evvelki halife'nin verdiği cevapla yetinmeyi uygun bulmuştur.[3]

*

Hilafet makamına Hz. Osman'ın oturmuş olması, Emevîler'e bu bakımdan da geniş bir nefes aldırmıştır. Bu defa kararı verecek olan

---

1 Ahzab suresi, 33/53

2 Ya'kubi, 2/114; İbn Hacer el-Askalani, el-İsabe fî temyizi's-sahabe, I/345

3 Yakubi, Tarih 2/114; İbn Hacer el-Askalani, el-İsabe fî temyizi's-sahabe, I/345

Hakem'in öz yeğenidir. Kendisine bu konuyu hatırlatanların hepsinden daha yakındır.

Hz. Osman'ın bu konuyu ele alıp yeni baştan bir defa daha düşünmesi, sevgili amcayı Medine'ye getirmenin mi yoksa yerinde bırakmanın mı daha doğru, müminler için daha hayırlı olduğu sorusuna cevap araması gerekir miydi?

Biz bu soruya evet, gerekirdi diyoruz. Çünkü Hz. Osman o güne kadar Hakem'e, **"Sevgili Amca"** olarak bakmıştır. Ama artık Hakem hakkında vereceği karar, şahsı adına değil genel olarak bütün müslümanlar adınadır. Hz. Peygamber onu, müminlerin selameti uğruna sürgüne göndermiştir. Burada yine göz önünde bulundurulması gereken ise müminlerin hayrı ve selametidir.

Hz. Peygamber onu, bir fitne ve fesadı önlemek, İslâm'ın bu mübarek şehrini fitne ve fesaddan korumak için sürmüştü. Bir şehri kurtarmak için bir aile feda edilmişti. Kaldı ki bu sürgün Hakem ailesi için bile hayırlı olan karardı. Çünkü çıkacak bir fitneye önayak olma şansları kalmamıştı.

*

Hz. Osman, hilafet makamına oturmadan bir dakika önce Abdurrahman b. Avf kendisine:

- Allah'ın kitabı, Rasûlullah'ın sünneti ve geçen iki halifenin sireti üzere amel edebilecek misin? diye sorduğu zaman hiç düşünmeden,

- Ederim, cevabını vermişti.

Halbuki Hakem konusunda "Acaba?" denilmesi bile düşünülemeyecek sonuç ortadaydı. Rasûlullah Efendimiz onun hakkında kesin hükmü açıklamış, her iki halife de bu konuda şüphe ve tereddüde yer vermeyen bir kararlılıkla, hayır, demesini bilmişlerdi. Şimdi yiğitliğin gösterileceği, **"Benim için önemli olan Rasûlullah Efendimiz'in sünnetine ve rızasına uygun bir iş yapmaktır. Bir amcanın gönlünü etmek için bir şehir dolusu insan rahatsız edilemez,"** demenin zamanı gelmişti.

- Ey Osman, Ebû Bekr'e, Ömer'e gidip "Hakem'in affını isteyenlerden biri de sen değil miydin," diyen olursa,

- Tevbe ettim. Olayı bugünkü boyutlarıyla düşünememiştim denilebilirdi, hatta denilmeliydi.

Kısacası yıllardır Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişmiş olan sahabe neslinin önde gelen isimleri ile bir toplantı yapılır, Hakem meselesi gündeme getirilip görüşleri alınabilirdi. Ama Hz. Osman bunu yapmadı.

Bir mektup yazdı ve onu Medine'ye davet etti.[1] Mektubun ulaşmasıyla birlikte Hakem vakit kaybetmeden yola çıktı. Onu, sırtında eskimiş bir elbise ve önünde bir keçi olduğu halde Hz. Osman'ın evine girerken görenler oldu. Bir müddet sonra üzerinde yeni bir elbise ve cübbe ile çıkmıştı.[2]

Bu olay, Rasûlullah Efendimiz'in Ashab'ını üzüntüye sevketti. Emevî olmayan hiç kimse Hz. Osman'a gelip,

- İyi ettin ey Müminlerin Emiri, sen de rahatladın, biz de rahatladık, demedi.

Yeni misafiri görünce boynuna sarılıp,

- **Hoşgeldin be Hakem! Çoktan özlemiştik!..** diyen de olmadı.

Hz. Osman, Rasûlullah Efendimiz'in, kendisine, Hakem'i getirme hususunda izin verdiğini söyledi.[3]

Henüz bıyıkları terlemek üzere iken babasıyla birlikte Medine'yi terkeden Mervan, ortalama on beş yıl sonra tekrar geldiğinde çok değişmişti.

---

1 Yakubî, Tarih, 2/ 114; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 35; İbn Hacer, el-İsabe I/ 346; İbn Hallikan, Vefeyâtü'l-a'yân, 2/ 226

2 Yakubî, Taiih, 2/ 114; Mes'udi, 2/ 333; İbn Hacer, el-İsabe I/ 346

3 İbn Hacer, el-İsabe I/ 346

Hz. Osman, özellikle akrabaya iyiliği emreden bir dinin Devlet Başkanı olarak, sevgili amcasına ve aile efradına gereği gibi, hatta gereğinden de ötede yardımı seve seve yapmaya hazır durumdaydı. Aslında yıllardır sürgün hayatı yaşayan ve sürgün olmanın verdiği aşağılık duygusunun altında ezilen bu ailenin onurlandırılması görevi, hayatta bulunan en yakın akraba olarak Hz. Osman'a düşerdi. Bu sebeple onlara önemli ölçüde maddi yardım yapmaya karar verdi. Ayrıca kızı Ümmü Ebân Aişe'yi Mervan'a nikahladı.[1]

Bir gün Hakem, hilafet makamına çağrıldı.

- Amcacığım, sana bir görev veriyorum. Kudâa bölgesine gidecek, zekat ve sadakalarını toplayıp getireceksin, denildi.

Hakem, ayağını sürüyüp çıkarken bu görevden üç-beş kuruş istifadesi olacağını düşünmüş olmalıydı. Zekat olarak toplanan malların nerelere sarfedileceğini anlatan ayette, zekat toplama görevini yapan insanlara da bir miktar hisse verilebileceği bildiriliyordu.[2] Çünkü onlar, bu işi yapmak için zamanlarını harcıyor, yoruluyor, alın teri döküyorlardı. Bu işin bir karşılığı olması gerekirdi.

Bu düşünce altında Medine'yi terkeden Hakem, Kudâa bölgesine vardı. Kendini tanıttı, elindeki belgeyi gösterdi. Daha sonra Allah rızası için mallarının kırkta birini getirip teslim eden insanların verdikleri zekat ve sadakalarla Medine yolunu tuttu.

Üç yüz bin dirhem ile Medine'ye dönen ve hesabı takdim eden Hakem, evvela kulaklarına inanmak istemedi. Çünkü Hz. Osman ona,

- Amcacığım, bu malın tamamı senindir, güle güle harca, diyordu.[3]

Diğer bir rivayete göre bu meblağ yüz bin idi.[4]

---

1 İbn Habib, el-Muhabber, 55; Ya'kubi, 2/115

2 Tevbe suresi, 9/60 ayetine bakınız.

3 Ensabu'l- Eşraf, 5/28

4 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/35

Hakem bir anda zengin olmuş, o güne kadar bir defa olsun bir arada göremediği geniş bir servete konmuştu. Halbuki o, bir zekat amili olarak gidip gelmesinin karşılığında bu meblağın onda birini almaya bile çoktan razı idi. Sevgili yeğenine en içten dualar etmemesi için hiçbir sebep yoktu.

Acaba Hakem, bir zamanlar İslâm'ı kabul ettiği için Hz. Osman'a işkence ettiği günleri hatırlıyor ve utanıyor muydu?

Şüphesiz Hz. Osman, sevgili amcasına bağışladığı kadar malı, kendi malından çıkararak Beytulmale koymuş olmalıydı. Çünkü toplanan bu zekat ve sadakaların kimlere dağıtılacağı belli idi. Bu arada Hz. Osman'ın yine Emevî ailesinden olan Said b. As'a yüz bin dirhemlik bir bağışta bulunması huzursuzluklara sebeb oldu. Hz. Ali b. Ebi Talib, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Sa'd b. Ebî Vakkas, Abdurrahman b. Avf bir araya geldiler. Bunların herbiri Hz. Peygamberden, cennet müjdesi almış insanlardı.[1] Hz. Osman'ın yanına vardılar, insanların yapılan bu bağışlardan huzursuz olduklarını anlattılar. Doğru olmayan işler yapıyorsun, dediler.

- O benim akrabamdır, cevabını aldılar.

- Ebû Bekr'in ve Ömer'in akrabası ve yakını olan yok muydu? dediler.

- Ebû Bekr ve Ömer, akrabasını hilafet makamından uzak tutarak bundan bir hayr ve sevap beklemekte idiler. Ben ise akrabama yardım yaparak hayr ve mükafat ummaktayım. Benim görüş ve ictihadım budur, dedi.[2]

- Her ikisinin de tuttukları yol, senin tuttuğun yoldan daha hoş ve daha hayırlı, hem vallahi daha hayırlı idi. Bizim görüşümüz de budur, dediler.

---

1 Bakınız: Tirmizi, Menakıb 26 (5/ 647); İbn Mace, Mukaddime, 11 (1/ 48)

2 Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 141; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 33

Hz. Osman'ın verecek cevabı yoktu:

- Lâ havle vela kuvvete illa billah (Güç ve kuvvet sadece Allah'ın verdiği destek iledir) dedi ve görüşmeyi kapattı.[1]

Her ne kadar bu beş kişi hem Medineli müslümanların, hem kendilerinin görüş ve arzularını ulaştırmış olsalar da içlerinde en çok üzüleni Abdurrahman b. Avf olmalıydı. Çünkü ona hilafet makamını teslim eden ve ilk defa halife olarak tanıyan kendisiydi. Buraya Hz. Osman'ı yaptığı iyi işlerden dolayı tebrik için gelmemişti.

Hz. Osman, akrabasına yaptığı bağışları Devlet Başkanı olmadığı günlerde yaptığı takdirde hiç kimsenin ağzını açıp söz söylemesine hacet kalmazdı. Herkes kendi malını istediği gibi harcar, istediği gibi tasarruf ederdi. Zaten pek cömert bir insan olduğu konusunda kimsenin ihtilaf etmediği bir insan[2] olarak tanınmış bulunuyordu. Ancak, Devlet başkanının yakınları, buldukları fırsatları değerlendirip keselerini doldurur, Devlet Başkanı da bu konuda onlara kolaylık gösterirse sızlanmaların başlamaması için hiçbir engel yoktur.

*

Hakem'i Medine'ye getirmekle Hz. Osman'ın işi bitmiş olamazdı. Onun oğullarına da iş bulmak lazımdı. Hz. Osman bu konuda uzun müddet düşünme ihtiyacını hissetmedi. Çünkü okuma yazma bilen Mervan'ı bir görev bekliyordu. Hilafet makamının katibi olmuş,[3] hatta Hz. Osman, hilafet mührünü de ona teslim etmişti.[4]

Dün Taif'in Vecc vadisinde keçi otlatmanın ötesinde bir işe yaramayan Mervan, kısa zamanda baş döndürücü bir süratle, hayalinden bile geçirmediği bir makama gelmişti. Ermenistan'dan Yemen'e, Mı-

---

1 Belazüri, Ensabul Eşraf, 5/ 28

2 Ya'kubi, 2/ 120; Mes'udi, 2/ 331

3 İbn Habib, el-Muhabber, 377; Halife b. Hayyat, 133; Cehşeyâri, el-Vüzera ve'l-küttab, 21; İbn Verdi, 1/ 145

4 İbn Habib, el-Muhabber, 377; el-Makdisi, el-Bed'u ve't-Tarih I/204

sır'a, Suriye'ye uzanan, İran'ı kucaklayan ve bir ucundan diğer ucuna iki ayda gidilemiyecek olan koca bir devletin hilafet mührünü taşıyan bir insan oluvermişti.

Bu devletin başkanının evine gece gündüz, her istediği anda girebilme hakkına sahipti. Halife'yle aynı odada, onun bir oğlu imişcesine oturup konuşmak, yemeklerini onun sofrasında, onunla beraber yemek şu dünyada kaç kişiye nasip oluyordu? Kısacası Mervan, bu uçsuz bucaksız İslâm ülkesinin, halifeden sonra gelen ikinci şahsı oluvermişti.

Artık Medine'de bulunan herkese tepeden bakma hakkına sahipti. Herkesin hürmet etmesi gereken bir mevkiin sahibi durumundaydı.

Ancak Rasûlullah Efendimiz'in, Muhacir ve Ensar'dan oluşan Ashab'ı, konuyu Hz. Osman gibi, Mervan gibi düşünmüyorlardı. Düşünmeleri de mümkün değildi. Hakem, her ne kadar Halifenin öz amcası ise de onlar, Halifenin amcasıdır, akrabasıdır diyerek hiç kimseye bir ayrıcalığın tanınmadığı bir zamanın insanları idiler. Hz. Ebû Bekr'in oğlu, Hz. Ömer'in oğulları gerek Medine'de ve gerekse dışarda birer şehzade olmak bir tarafa, diğer insanlardan hiç ayrıcalıkları olmayan birer insan olarak tanınmışlardı. Onlara tanınmayan bir ayrıcalığın halife damadı olan Mervan'a ya da Mervan'ın babası Hakem'e tanınması söz konusu olamazdı.

Kaldı ki Hakem, Ashab arasında "Tarîdü Rasulillah" (Rasûlullah'ın kovduğu adam)[1] **"Laînû Rasûlillah"** (Rasûlullah'ın lanet ettiği adam) **"Vezeğa"** (Zehirli kertenkele, sürüngen) olarak bilinen bir şahıstı.[2] Bu sebeple, Hz. Osman'ın hilafeti müddetince de olsa o **"Muhterem bir şahsiyet"** olarak kabul edilemezdi.

---

1 İbn Kuteybe, el-Maarif, 199; Mes'udi, 2/ 333; Nüveyri, Nihayetü'l-ereb, 21/ 81; Belazüri, Ensabü'l-eşraf, 1/ 151

2 Nüveyri, Nihayetü'l-ereb, 21/ 81; Belazüri, Ensabü'l-eşraf, 1/ 151

Mervan'a yapılan muamele Hz. Peygamber'in Ashab'ını memnun etmedi. Şayet hilafet makamına bir katip lazımsa Hz. Peygamber devrinden beri katiplik yapan insanlar vardı. Bu insanlar Hz. Osman tarafından verilecek görevi de seve seve yaparlardı.

*

Hz. Ömer, vefatından itibaren bir yıl müddetle kendi tayin ettiği valilerin yerlerinde kalmalarını[1] vasiyet etmişti. Bir başka vasiyeti ise, halife adayı olarak tespit ettiği altı kişiden biri olan Sa'd b. Ebî Vakkas'ın Kûfe valiliğine getirilmesiydi.[2]

Hz. Osman bu vasiyete uyarak bir yıl sonra Muğire b. Şu'be'yi Kûfe valiliğinden aldı, bu şehrin temellerini atan Sa'd, tekrar vali olarak oraya gönderildi.[3]

Bu ta'yin, Sa'd b. Ebî Vakkas için bir "İade-i itibar" anlamı taşıyordu. Çünkü kendisi bir iftiranın kurbanı olmuş, Hz. Ömer ise iftira edenleri cezalandırma ve Sa'd'ı taltif etme yolunu tutması gerekirken cezayı Sa'd b. Ebî Vakkas'a yüklemiş ve azletmişti.[4] **Hz. Adem'in soyundan gelen her insanın belli ölçülerde hatadan nasibi olacaktır.**

Daha sonra Hz. Ömer, yaptığı uygulamanın doğru olmadığını anlamış, zaman zaman **"Ben onu, gördüğüm bir kusurdan ya da acizlikten dolayı azletmedim"** **demekten kendini alamamıştır.**[5]

Bu sözü defalarca tekrarlayan Hz. Ömer'in, Sa'd b. Ebi Vakkas'ı neden tekrar vali yapmaığını bilemiyoruz.

*

---

1 İbn Verdi, 1/ 143

2 İbn Esir, el-Kamil, 2/ 79

3 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 79

4 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 6

5 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 79

Burun Kanama Yılı

Ruâf, burun kanaması demektir. Salgın halde görülen ve pek çok insanı önemli ölçüde etkileyen bir burun kanaması sebebiyle Hz. Osman'ın Hılafete seçildiği hicretin yirmi dördüncü yılına **"senetü'r-ruâf"** yani burun kanaması yılı adı verilmişti.[1]

Burnu kanayanlar kervanına o yıl Hz. Osman da katıldı. Yetmişini çoktan aşmış bir ihtiyar olarak Hz. Osman, ardı ardına gelen ve her birinde dikkat çekecek derecede kan kaybına sebeb olan bu hastalığın verdiği halsizlikle yatağa serildi. Rengi değişmiş, vücuduna şiddetli bir dermansızlık çökmüştü. Mescide çıkabilecek halde değildi.

Hastalık üç-beş gün gibi kısa devreli değildi. Ayrıca burun kanamasının ne zaman başlayacağı, ne kadar akacağı, ne zaman kesileceği belli değildi. Günler birbirine ekleniyor ama hastalık ve dolayısıyla halsizlik eksilmiyordu. Ziyaretine gelenler ümitlerin azaldığını hissediyor ve Halife ile ölüm arasındaki mesafenin pek az kaldığı kanaati ile ayrılıyorlardı.

Halk arasında artık Halife'nin, vasiyetini yapması, hatta kendinden sonraki halifeyi tayin ederek insanları rahata kavuşturması gerektiği bile konuşulmaya başlamıştı.

Hz. Osman bizzat kendisi bu ihtiyacı hissetmişti. Çünkü hastalığın bu şekilde devam etmesi halinde ölüm meleğinin çok beklemeden geleceği tahmin edilebilirdi. Bu sebeple tafsilatı hakkında bilgimiz olmayan vasiyetini yapmış ve bu arada halife adayını tespit etmiş, yazıp mühürlemiş ve muhafaza altına almıştı.

Bu haliyle hacca gitmesine de imkan yoktu. Mekke Medine arasında uzayıp giden on günlük yolculuğa tahammül edebileceğini sanmıyordu.

*

1 Taberi, 2/ 589; İbn Esir, el-Kamil,3/ 79

Abdurrahman b. Avf, yerinden kalktı, kapıya doğru ilerledi. Kim o, diye seslendi.

- Humran, Osman b. Affan'ın kölesi Humran.

Humran, yıllarca Hz. Osman'a hizmet etmiş, ondan gerçek anlamda faydalanmış bir köle idi. Artık o bir anlamda kölelikten çıkmıştı. Onun ilminden faydalanan, Kur'an'ı baştan sona ezberine alan ama sahibine de hizmet eden bir insan sayılırdı. İçeri girdi.

- Selam sana ey Rasûlullah'ın sevgili arkadaşı, dedi.

- Sana da selam olsun ey Humran. Nedir seni bu saatte bana getiren sebep?

- İyi haberlerle geldim sana.

- Nedir anlat.

- İçeri girelim, yerin kulağı vardır.

Beraberce girdiler. Hz. Abdurrahman heyecanlanmıştı.

- Seni dinliyorum ey Humran, dedi.

- Biliyorsun Müminlerin Emiri hastadır. Hastalık günden güne ilerlemektedir. Bu gidişle fazla yaşayacağını zannetmiyorum. Hatta artık bir bakıma kendisi de hayatının sonuna geldiği kanaatine varmıştır.

Hz. Abdurrahman sinirlenmişti.

- Be adam, iyi haber dediğin bu mu?!.. Benim sevgili bir arkadaşım ölümün eşiğine gelecek sen de bunu bana bir müjde verir gibi anlatacaksın. Bu haberin neresinde hayır vardır?

- Acele etme ey Abdurrahman. Hayırlı haber dediğim bu değildir.

- Ya nedir?

- Müminlerin Emiri hayatının sona ermek üzere olduğunu görünce gizlice bir vasiyetname yazdı. Hatta kendisinden sonra kimin halife olacağını da tespit edip mühürledi ve sakladı. Bu olaydan Mervan'ın bile haberi yoktur. Tayin ettiği halife sensin.

Hz. Abdurrahman'm siniri geçmemişti.

- Ey Humran dedi, Müminlerin Emiri gizlice bir iş yapmış. Eğer bunu başkalarının duymasını ve öğrenmesini isteseydi gizli tutmayı düşünmezdi. Hilafet görevini bana bırakmayı istediğine göre evvela beni çağırır ve görüşümü alırdı. Onun benden bile gizli tuttuğu sırrını sen ifşa etmeye çıkıyorsun. Doğrusu şu ki Allah bu yaptığın işten dolayı seni mazur görmez. Şimdi hemen git ve bana söylediklerini bir başkasına da söyleme.

Humran'ı yolcu ettikten sonra Hz. Abdurrahman oturdu, düşündü. Adam gerçekten lüzumsuz bir iş yapmıştı. Belki de Hz. Osman'ı halkın gözünden düşüren de, etrafını saran bu gibi kimselerin lüzumsuzlukları idi.

Ancak Hz. Osman'ın kendisinden sonra neden bir Emevî'yi seçmediği dikkat çekici bir mes'ele idi. Belki o da, işin bu dereceye varacağını, etrafını karakuşlar gibi çevirip kendisine nefes aldırmayacaklarını bilememişti.

Fakat ne olursa olsun bu mübarek makamı bir Emevî'ye teslim edip hesabını veremeyeceği bir duruma düşmektense, Emevîler'in dışında bir başkasını tayin ederek Emevîler'in kınamalarını tercih etmesi güzel bir davranıştı. Onu bu yönüyle tebrik ve takdir etmek gerekirdi. Bu ihtiyar, yarın Yüce Mevlâ'nın huzuruna çağrıldığında, Emevîler şaşkına dönecekler, bir daha kimselere bırakmayacaklarını zannettikleri hilafetin Emevî olmayan birine bırakıldığını görecek ve belki de Hz. Osman'a lanetler yağdıracaklardı. Nitekim, Humran'ın kovulması olayının sebebini öğrendiklerinde "Hılafeti Emevilerin dışında birine bırakmağa çıktığı için" yeterince kızıp köpürmüşlerdi.[1]

Hz. Abdurrahman bu düşünceler altında yatağına girdi.

Ertesi gün Hz. Osman'ın yanındaydı. Selam verip hal hatır sorduktan sonra sözlerine şöye devam etti.

---

1 Ya'kubi, 2/117

- Ey Osman, sen de biliyorsun ki ben, idarecilikte gözü olan bir insan değilim. Ömer'in vefatından sonra yaptığımız toplantıda hiç kimsenin baskısı altında kalmadan hilafet hakkımdan vazgeçtiğimi en iyi bilenlerden biri sensin. Eğer hilafette gözüm olsa o zaman kendiliğimden çekilmezdim. Bu arada senin bilmediğin bir olayı da açıklayayım: Ömer, altı kişiden oluşan bizleri belirlemeden daha önce beni davet etti. Hilafeti sana bırakmak istiyorum, dedi.

- Bu görevi kabul etmeyi bana tavsiye eder misin?.. dedim.

Niyetim şu idi: Bu işi becerebilecek, hilafet yükünün altından kalkabilecek, Ebû Bekr gibi, Ömer gibi devleti idare edebilecek bir insan olarak mı görülüyorum. Yoksa bu yükün altında ezilir kalır mıyım?.. Bunu öğrenmek istiyordum. Ömer benim bu sorumu,

-Hayır, tavsiye edemem, diye cevapladı.

- O halde ben bu görevi asla kabul edemem, dedim.[1]

Abdurrahman b. Avf sözlerine şöyle devam etti:

- Şimdi bana cevap ver. Benim bu gibi işlere hevesimin olmadığını bile bile neden beni kendinden sonraki halife olarak tayin ediyorsun?

Hz. Osman şaşırdı.

- Sen bunu nereden öğrendin, demekten kendini alamadı. Çünkü bu düşüncesini kimseye, hatta Mervan'a bile açmamıştı.

Abdurrahman sözlerini tamamladı:

- Bunu bana Humran haber verdi. Şunu bilesin ki Ey Osman ben hilafet beklentisi içinde yaşayan bir insan değilim. Lütfen o vasiyeti iptal et. Bu işi can ve gönülden yapabilecek insanlara bırak.

Hz. Osman bitkindi. Pek yumuşak başlı, halim selim bir insan olmasına rağmen sinirlenmiş, bu sinir onu bir kat daha yıpratmıştı. Seslendi, içeri giren hizmetçiye,

---

1 Taberi, 2/560; Hımyeri, 2/604

- Bana Humran'ı çağır, dedi.

Biraz sonra içeri giren Humran, artık Medine'de durmasının doğru olmadığını, bundan böyle Basra'ya sürgün edildiğini öğrendi.

Hurman, Hz. Osman'ın kendi başına bir şeyler yazdığını farkedince onun yokluğundan istifadeyle ahitnameyi okumuş ve Hz. Abdurrahman'a gelmişti. İlerde hilafet koltuğuna oturduğu günlerde Hz. Abdurrahmandan gerekli ilgiyi görmek, verdiği müjdenin karşılığını almak düşüncesiyle bir iş yapayım demiş ama başına iş açmıştı.

Hz. Abdurrahman, meseleyi hallettiği inancıyla rahat bir nefes aldı. Zaten sırtında bir kambur vardı. Hilafet bu kamburu ikiye katlayacak ve altından kalkamayacağı yükün altında ezilecekti. Pek tabii olarak Hz. Abdurrahman, hayatının son altı ayını yaşamakta olduğundan habersizdi.[1]

O günlerde yanına gelen bir ziyaretçi, hal hatır sorduktan ve Hz. Osman'ın durumunun gerçekten endişe verici olduğunu gözleriyle gördükten sonra,

- Ey Rasûlullah'ın Halifesi, artık kendine bir halife seçsen iyi edersin, demekten çekinmemişti.

- Bu senin sözün mü, yoksa insanlar mı böyle düşünüyorlar.

- İnsanlar böyle düşünüyorlar. Benim de, seni görünce kanaatim diğer insanların kanaati gibi oldu.

- Peki kimi tayin etmemi bekliyorlar?

Adam bu soruyu cevapsız bırakmayı tercih etti ve bir müddet sonra izin isteyerek ayrıldı.

Aynı günlerde, amcası Hakem'in küçük oğlu Haris gelmiş, ziyaret sırasında halife tayini meselesini o da gündeme getirmişti. Hz. Osman,

- Anlaşılan insanlar bunu konuşmaya başladılar, dedi.

---

1 İbn Hacer, Fethu'l-Bâri 7 / 64

- Evet amcacığım.

- Peki kimi tayin etmemi istiyorlar?

Haris bu soruya cevap vermek istemedi.

- İhtimal ki onlar Zübeyr'i konuşmuşlardır.

- Evet.

-Yemin ederim ki, bildiğim kadarıyla o, insanların hayırlısı ve Rasûlullah Efendimiz'e pek sevgili bir insandır.[1]

Hz. Osman, yerine geçecek olan şahsı belirlemeyi düşünmedi. İhtimal ki **"Her hastalanan ölmez"** diyordu. Nitekim geçen günler onun dizlerine derman getirdi, sıhhatli günlere kavuştu. Artık yine mescide devam edecek, görevini bizzat yerine getirecekti.

Bu Rüzgar Herkes İçin Esecektir

Hicretin yirmi dördüncü yılında esen ecel rüzgarı, Abdurrahman b. Ka'b el-Ensari'yi de önüne katıp götürdü. Abdurrahman, dünyadan ayrılırken mal ve mülk bırakmasını beceremiyecek derecede yoksul bir insandı. Ömrü fakirlikle, sıkıntılarla geçmiş, karnını doyurabildiği üç-beş lokmanın ötesinde bir servetin sahibi olamamıştı.

Bununla beraber o, halinden şikayetçi de olmamış, **"Allah dilediği kulunun rızkını genişletir, dilediği kulunun rızkını daraltır"**[2] demesini bilen, takdir kaleminin kendisi hakkında biçtiği hükmü gönül hoşluğuyla kabul eden bir insan olarak yaşamasını bilmişti.

Allah rızasını kazanmak için zenginliğin şart olmadığını, önemli olanın Allah rızasını dilemek ve hayatını ona göre düzene koymak olduğunu yaşayarak ispatlamıştı.

Geride kalanlar sadece tatlı hatıralardır. Bu hatıralardan özel olarak birini Yüce Mevlâ, Kitabında ebedileştirmiş, dünya durdukça taze-

---

1 Buhari, Fezail, 13 (4/ 210)

2 Ra'd suresi,, 13/ 26

liğini muhafaza edecek bir gül demeti halinde insanlık âlemine takdim etmiştir.

Tebûk seferinin hazırlıkları yapılırken Abdurrahman, birkaç arkadaşıyla birlikte gelmiş ve Hz. Peygamber'den binek istemişlerdi.

Rasûlullah Efendimiz'in,

- Size bir binek bulamıyorum.

Cevabını vermesi üzerine gözlerinden yaş döke döke ayrılmışlardı. Bu ağıt, Rasûlullah Efendimiz'in katıldığı bir seferden geri kalmaktan dolayı duyulan üzüntüyü anlatmakta idi.[1]

Bir sürü insanın gitmemek için çareler aramasına karşılık Abdurrahman'ın ve arkadaşlarının gidemedikleri için gözyaşı dökmeleri üzerine Yüce Mevlâ bu olayı ebedi kitabında şu ayetiyle tespit etmişti:

"Kendilerine binek vermen için sana geldiklerinde, 'size bir binek bulamıyorum' dediğin zaman duydukları üzüntüyle ağlayarak dönüp giden ve harcayacak hiç bir şey bulamayan o insanlara, seferden geri kalmalarında bir sorumluluk yoktur."[2]

Arkadaşları arasında "Ebû Leyla" künyesiyle tanınan Abdurrahman, son yolculuğuna böyle tatlı hatıraların verdiği üzüntü dolu duygularla çıkarıldı. Bir zamanlar o, Rasûlullah Efendimiz'den ayrı kalacağı için ağlamıştı. Şimdi arkadaşları ondan ayrı kalmanın elemiyle

---

1 Kurtubi, Tefsir, 8/ 228, 229

2 Tevbe suresi,, 9/ 92

Not: Yirminci asır sona ererken gelişen âdetlerden biri de Plaket verme olayıdır. Çeşitli müesseseler kendi ölçülerine uyan bir kısım insanlara, bir takdir ve teşekkür ifadesi olarak plaket verirler. Bazan plaket verme işi bir hastalık halini alır, lüzumlu-lüzumsuz verildiği olur. Bu arada sırf yağcılık yapmak ve bir şeyler koparabilmek için bu yolun tutulduğu da olur.

Zamanla bu plaketlerin değeri kalmaz. Hatta plaketin verilmesinden sonra o şahıs, kendini aleme rezil edecek, yüz kızartacak işler de yapabilir.

Ama Abdurrahman ve arkadaşlarına Yüce Mevlâ tarafından düzenlenen takdir belgesi, değerini dünyada ve ahirette muhafaza edecektir. Allah, bir insan hakkında verdiği takdir belgesini geri almaz. Onun şeref verdiğini değersiz sayma hakkı ise hiç kimseye tanınmamıştır.

ağlıyorlardı. Yarın Yüce Mevlâ'nın huzuruna vardığında, **"Allah'ım, benim samimi bir kulun olduğuma** sen **şehâdet etmiştin"**[1] diyecekti.

Abdurrahman'a ve bu olaydaki yedi kişiden oluşan arkadaş topluluğuna "Bekkâûn" (=Ağlayanlar) lakabı verilmişti.[2]

Abdurrahman ve arkadaşı Abdullah b. Muğaffel, Seyyidü'l-Enbiya Efendimizin huzurundan ağlayarak çıkıp evlerine doğru ilerlerken, İbn Yamin onları durdurdu:

-Nedir sizi ağlatan?!..

Dertlerini anlattılar.

- Beni takip edin!

Evine giren İbn Yamin, sütlü bir devenin yularını onların ellerine verdi:

Hem biner, hem sütünü içersiniz, dedi ve gönderdi.[3]

Mısır'da Kıpırdanmalar

Mısır, Hz. Ömer devrinde fethedilmişti. Bu olay müslümanlar açısından ne derece büyük bir zafer ise Rumlar açısından da o derece büyük bir kayıptı. Olay bir başka açıdan ele alınacak olursa yıllar boyu Mısır'dan vergi alan Bizans İmparatorluğu-'nun gelir kaynaklarında ciddi bir azalma meydana gelmiş, her yıl hazineye oluk gibi akan vergi kesilmişti.

İskenderiyye bölgesinde yaşayan Rumlar bir araya geldiler. meseleyi enine boyuna tartıştılar. Bizans'a bir mektup yazmaya ve gelirseniz yardımcı oluruz, demeye karar verdiler. Yazılan mektup gizlice İstanbul'a ulaştırıldı.

---

1 Tevbe suresi, 9/ 92 ayeti,onların samimiyet delilidir.

2 Kurtubi, Tefsir, 8/ 228; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 420

3 Vakıdi, 3/ 994

Bizans idaresi bu teklifi olumlu karşıladı. Yüzlerce geminin taşıdığı çok sayıda asker, İskenderiye'yi hedef alarak denize açıldı.

Mısır Kralı Mukavkıs, Rumların bu davranışlarını doğru bulmamıştı. Çünkü Müslümanların Mısır'a hakim olmasıyla adalet gelmiş, halk huzur içinde yaşamanın tadını hissetmeye başlamıştı. Vergi yüküne gelince, yıllardır halkı ezmenin ve soymanın ötesinde Mısır'a bir iyilik düşünmeyen, bir hizmet yapmayan Bizanslılar'a soyulmaktansa, İslâm devletinin adil ölçüler eşliğinde aldığı vergiyi vermeye çoktan razı olmuştu.

Bizans'tan gelen orduya katılan Mısır'lı Rumlar, İskenderiyye'den hareket ederek, önlerine çıkanları kırıp geçirmiş, ellerinde buldukları her şeyi almışlardı.

Durumu öğrenen Amr b. As, vakit geçirmeden onların üzerlerine yürüdü. Yapılan muharebe Rumlar'ın mağlubiyyeti ile sonuçlandı. Ordu komutanı Manuel de ölüler arasındaydı.

Muharebenin zaferle sonuçlanması üzerine Rum ordusu tarafından malları gasp edilen insanlar geldiler, Amr b. As'a dert yandılar. Amr onları dinledikten sonra alınan malları geri verdi.[1] Pek tabii olarak bu olay Mısırlılar'ı memnun etmişti. Onlar bu gibi durumlarda Bizans'ı temsil eden valiye başvurdukları takdirde hakaretle kovulacaklarını biliyorlardı.

*

İki Değerli İnsan ve Bir Kavga

Kûfe valiliğine getirilen Sa'd b. Ebî Vakkas, Rey ahalisinin yapılan anlaşmayı bozduklarını öğrendi. İşi tatlı yoldan halletmek için Rey halkıyla görüşme yapmak üzere temsilci gönderdi. Gidenlerden hiç birinin burnu kanamadan bu işi hallettiler, döndüler.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/81

Kûfe'de Beytulmal, Hz. Ömer devrinden beri Abdullah b. Mes'ud'un idaresinde idi. Yeni vali Sa'd, bir ihtiyacını karşılamak maksadıyla Beytulmal'den bir miktar ödünç para aldı. Âdet ve sünnet olduğu üzere paranın miktarı ve ne zaman ödeneceği belirtilerek yazıldı.[1] Ancak Sa'd b. Ebî Vakkas, vaktin dolmasına rağmen ödeme yapamadı. Bir gün kupkuru, küçücük bir insan valiyi buldu;

- Borcunu tahsil etmeye geldim ey Sa'd, vakit hem dolmuş, hem de geçmiştir, dedi.

- Biliyorum ama şu anda ödeyecek kadar param yok.

- Ben bu parayı almadan gitmek üzere gelmedim.

- Ben de inkar etmiyorum, ödeyecek imkana sahip değilim. Bana mühlet ver, ödeyeyim.

- Sana verilen mühlet bitmiştir. Yeni bir mühlet verilmeyecektir. Çünkü bu benim malım değildir, müslümanların malıdır.

Böyle başlayan görüşmenin sonu tatsız geldi. Sa'd:

- Görüyorum ki senin maksadın tatsızlık çıkarmaktır. Sen döne dolaşa Hüzeyl kabilesinden bir kölesin ve nihayet Mes'ud'un oğlusun, dedi.

- Evet, Vallahi ben Mes'ud'un oğluyum ama sen de Humeyne'nin oğlusun.[2]

Sa'd tarafından söylenen sözler küçültücü sözlerdi. Ama İbn Mes'ud'unki daha ağır ve aşağılayıcı idi. Çünkü ona "Sen Humeyne'nin oğlusun" diyerek annesinin ismini söylerken, O günün anlayışına göre ağır bir hakaret yapmış oluyordu.

Bu tartışmaya tanık olan Haşim b. Utbe (Sa'd b. Ebî Vakkas'ın kardeşinin oğlu) dayanamadı:

---

1 Bakara suresi, 2/ 282 ayetinde alınan borcun yazılı hale getirilmesi tavsiyesi vardır.

2 Taberi, 2/ 595; İbn Esir, el-Kamil, 2/ 82

-Bakın, her ikiniz de Rasûlullah Efendimiz'in arkadaşısınız. İnsanların gözleri sizin üzerinizdedir. Siz, bize örnek olması gereken insanlar değil misiniz, dedi.[1]

Haşim b. Utbe, Tabiun safında yer alan bir insanın söyleyebileceği en güzel sözü söylemiş, pek yerinde bir hatırlatma yapmıştı. Kendisi ve kendisiyle birlikte Tabiûn nesli edebi, ahlakı, fazileti onlardan öğreneceklerdi.

Çünkü münakaşa edenler alelade iki insan değildi. Ashab arasında önemli yerleri olan, Hz. Peygamber'e ilk defa iman etme şerefini ellerinde bulunduran beş-on kişi arasında yer alıyorlardı. Ömürleri Hz. Peygamber'in nurlu meclislerinde geçmiş, onun değerli sohbetlerinden feyz almış, onun terbiyesinde yılları yıllara katlamış kimselerdi. Bu çeşitten bir münakaşa ve kavga onlara hiç yakışmıyordu.

Onlardan beklenilen kavga değil anlayış ve hoşgörü idi. Sertlik, kırıcılık değil, gönül alıcı ve yapıcı davranışlardı. Ayıplama değil birbirinin şerefini muhafaza idi. Hz. Peygamber, "Gerçek **başpehlivan, kızgınlık halinde nefsine hakim olandır,**"[2] buyurmamış mıydı?..

Ama artık belli bir hudut aşılmış, akıllı başlı olmaları beklenen ve öyle olmaları gereken insanlara sinirler hakim olmuştu. Halbuki onlar insanlara, özellikle sinirli iken sinirlere hakim olmayı gerçek pehlivanlık olarak değerlendiren büyük Peygamber'in edeb yolunu öğretmekle görevli ve sorumlu idiler. Yüce Allah, "Onlar kızıp sinirlendikleri zamanda bağışlayabilenlerdir" buyurarak,[3] özellikle kızgınlık halinde iken bağışlayabilmenin yüceliğini anlatmış bulunuyordu.

Ashab arasında sinirli bir insan olarak bilinen Sa'd, yükselen tansiyonuyla ellerini kaldırdı,

---

1 Taberi, 2/ 595; İbn Esir, el-Kamil, 2/ 82

2 Buhari, Edeb76 (7/ 99); Müslim, Birr, 106 (4/ 2014); Ebu Davud, Edeb, 3 (4/ 344); İmam Malik, Muvatta, 2/ 77; Ahmed b. Hanbel, 2/ 517

3 Şûrâ suresi, 42/ 37

- Ey göklerin ve yerin Rabbi olan Allah'ım.. dedi.

İbn Mes'ud, onun beddua edeceğini anlamıştı.

- Yazıklar olsun sana, hayır söz söyle, lanet etme..dedi.

Bu uyarı ile biraz kendine gelen Sa'd,

- Şayet Rabbime saygım olmasaydı mutlaka sana musibet getirecek bir dua yapacaktım, dedi.[1]

Abdullah b. Mes'ud ses çıkarmadı ve oradan ayrıldı.

Ayrıldı ama iş tatlıya bağlanmadı.

Sa'd b. Ebî Vakkas borcu erteletmek için araya adamlar koydu. İbn Mes'ud borcu tahsil edebilmek için insanları kendine yardıma çağırdı. İnsanlar ikiye ayrıldı. Bir kısmı valiyi suçlamaya başladı, bir kısmı İbn Mes'ud'a dil uzatır oldu. Kûfe halkı arasında gerginlik günden güne tırmanıyordu.

Görünen o ki, her iki taraf işi inada bindirmiş ve bunu bir izzet-i nefis meselesi yapmıştı. İşi oluruna bağlamak ve anlaşma zemini aramak iki tarafın da aklından geçmiyordu. Şöyle aklı başında, hayatın acı tatlı yönlerini görmüş ve tecrübe edinmiş birkaç kişi bir araya gelip, meseleyi yeni baştan ele alamazlar mıydı? Vali'ye:

- Sen gücün yeteni ver, geri kalanı kısa zamanda öde! demek ve İbn Mes'ud'a da,

- Bu alacak bir iki ay sonra tahsil edildiğinde Beytulmal tamamen boşalıyorda hiç mi bir şey kalmıyor? denilemez miydi?

Yada:

- Ey İbn Mes'ud, kabul et ki vali sana olan burcunu bugün ödedi ama yine bugün tekrar borç vermiş oldun. Bu işi bu şekilde halletme

---

1 Sevgili Peygamberimizin, "Allah'ım, Sa'd dua ettiğinde, duasını kabul buyur' diye niyaz ettiği biliniyordu. (Tirmizi, Menakıb,27 C.5/ 649; İbn Ebir, Üsdü'l-gabe, 2/ 422) Abdullah b. Mes'ud'u korkutan bu idi.

imkanımız var. Yüce Allah Kur'an'da **"Eğer borçlu sıkıntıda** ise **bir genişlik zamanına kadar mühlet vermeyi"**[1] tavsiye buyuruyor. Bu adam ise borcunu inkar etmiyor, denilebilirdi.

Acaba hali vakti yerinde olan bir insan çıkıp,

- Ey Sa'd, Beytülmale olan borcunu ben kapatıyorum. Bundan böyle bana borçlusun, diyemez miydi? Koca şehirde bu sözü söyleyebilecek mert ve mürüvvetli bir adam mı kalmamıştı? Yoksa insanlara, Ashab'ın en üst seviyesinde bulunan iki insanın kapışmasını seyretmek pek mi tatlı geliyordu.

Bu arada valinin günlük yiyeceği Beytülmal'den geliyordu. Onun ötesinde, ödeyemeyeceği derecede bir borcun altına girmesi ne derece doğru olurdu? Ne gibi bir hayır getirirdi? Kaldı ki Sa'd b. Ebî Vakkas fakir bir insan değildi. Bu gibi rahatsız edici durumlara düşüp fena bir izlenim bırakmak yerine malından bir kısmını satıp borcunu kapatma yolunu tutamaz mıydı?

Hz. Peygamber sağ olsaydı, Sa'd ve İbn Mes'ud arasında geçen bu olayı memnuniyetle karşılar, onları tebrik ve takdir eder miydi? Hiç sanmıyoruz..

Kûfe halkı içinde uzlaştırıcı, arabulucu olacak bir insan bulunamamış, ya da bulunsa bile iki taraf söz dinlemesini becerememişti. Zamanla üzeri küllenmesi gereken bu olay aksine alevlendi. Alevler büyüdü, etrafa yayıldı. Sonunda hilafet merkezi durumdan haberdar oldu.

Bu olay, Hz. Osman gibi halim selim bir insanın sinirlenmesine sebeb oldu, Sa'd b. Ebî. Vakkas'ı görevden aldı. Böylece Hz. Ömer'in tavsiyesi üzerine göreve getirilen Sa'd, acz ve hıyanet sebebiyle değilse de ortalığın yatıştırılması bahanesiyle de olsa cezalandırılmış oluyordu.[2]

---

1 Bakara suresi, 2/ 280

2 Halife b, Hayyat, 114; Mes'udi, 2/ 333; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 82;Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 139

Göreve getirilmesiyle azledilmesi arasında geçen müddet bir yıldan fazla değildi.[1] Abdullah b. Mes'ud'a ceza verilmemişti.

Sa'd b. Ebî Vakkas bu muameleyi memnuniyetle, gönül hoşluğuyla karşılamış olamazdı. Kendi eliyle kurduğu bir şehrin valiliğinden ikinci defa azledilmişti. Neticenin böyle tatsız geleceğini bilse görevi kabul etmez, Medine'de kalmayı yeğ tutardı. Ama artık resmi bir görev alıp ta azledilmektense, evinde oturup kendi hayatını yaşamanın daha selametli bir yol olduğu kanaatine varmış bulunuyordu.

Çiçeği Burnunda Bir Vali

Hz. Osman, Kûfe'ye vali bulma konusunda sıkıntıya düşmedi. Ana bir kardeşi olan Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt, Sa'd b. Ebî Vakkas'tan boşalan koltuğa oturtuldu.[2] Böylece Emevîler'in baskıları ilk meyvesini vermiş oluyordu.

*

Yeni vali ile Halife arasında böyle bir yakınlığın bulunması Hz. Osman'ın gönül hoşluğuyla karşılayamayacağı dedikoduların çıkmasına, halkın gözünde hilafet makamının puan kaybetmesine sebep olacaktı.

Kûfe gibi, Hz. Ömer'i bile, elini alnına koydurup derin derin düşündüren, bulgur kazanı gibi kaynayan[3] bir şehirden Sa'd b. Ebî Vakkas gibi bir vali alındığında, onun yerini dolduracak bir insanın getirilmesi arzu edilirdi.

Yüce Allah, **"Biz bir ayetin hükmünü kaldırır ya da o ayeti unutturursak, ondan daha hayırlısını, ya da onun dengi olan bir hükmü**

---

1 Halife b, Hayyat, 114; Mes'udi, 2/ 333; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 82; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 149;Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 139

2 Mes'udi, 2/ 333; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 139

3 İbn Asakir, es-Siretü'n-nebeviyye, isimli eserinde, "Şerrin onda dokuzu Iraktadır" der. (2/ 116) Tarih boyunca, doğru çıkaran sayıya gelmez fitneleri gördükten sonra İbn Asakire hak vermemek elde değil.

getiririz" buyurmuştu.[1] Burada Sa'd b. Ebi Vakkas gibi bir değerin alındığı takdirde onun yerine kimin getirileceği konusu bir daha, bir daha düşünülmeli, Ashabın büyükleriyle yeterince istişare edilmeli, "Kimi getirirsek, Sa'd b. Ebi Vakkas'tan boşalan yeri doldurmuş oluruz?.." sorusunun cevabı araştırılmalıydı. Halbuki Velid, o güne kadar Muhacir ve Ensar topluluğu arasında iyi hatıralar bırakabilmiş bir kişi değildi.

İslâm'ı kabul etmesinden sonra Hz. Peygamber'in onu zekat toplama göreviyle Benu Mustalık kabilesine gönderdiği biliniyordu. Kabile halkının kendisini **"Rasûlullah'ın memuru"** olarak istikbale çıkmalarını **"öldürmek üzere geliyorlar"** diye yorumlayıp Medine'ye kaçan ve Hz. Peygamber'e de,

-Dinden dönmüşler. Zekatlarını vermedikleri gibi benim de canıma kastettiler,[2]

diye rapor veren Velid, Hz. Peygamber'in, derhal bir ordu hazırlayıp Halid b. Velid komutasında yola çıkarmasına sebep olmuş, Hz. Seyfullah Benu Müstalik kabilesine vardığında, gizlice adamlar göndermiş, adamların ezan okuduklarını, namaz kıldıklarını tespit etmiş ve Nebiyy-i Muhterem Efendimize gelerek, olumsuz bir durumla karşılaşmadığını, her şeyin tabii seyrinde devam ettiğini bildirmişti.[3]

Yüce Mevlâ bu olayla ilgili olarak indirdiği bir ayette; **"Ey iman edenler, size bir fasık bir haber getirdiğinde, bilmediğiniz bir kavme musibet ulaştırmaktan çekinerek o haberi araştırın. Gerçek olup olmadığını tespit edin. Yoksa yaptığınıza pişman olursunuz."**[4] buyurmuş, Velid'in, fasıklara yakışan bir iş yaptığını Kur'an ayetiyle tespit etmişti?[5]

---

1 Bakara suresi, 2/ 106

2 Ebü'l-berekât en-Nesbefi, Medârikü't-tenzil, 4/ 166; Hazin, Tefsir, 4/ 166

3 Bak: İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 398; İbn Hacer, el-İsabe, 637

4 Hucurat suresi, 49/ 6

5 Fahreddin Razi, Tefsiri Kebir, 28/ 119; Hazin, Tefsir, 4/ 166; Ebü'l-berekât en-Nesefi, Medarikü't-tenzil, 4/ 166

Bu arada, Benu Mustalık kabilesinin reisi Haris b. Dırar, yanına aldığı birkaç arkadaşıyla Medine'ye gelmiş, zekat olarak kabilesinden topladığı malları alıp Medine'ye getirmiş, Velid'in neden kaçtığını anlayamadıklarını anlatmıştı.[1]

Böyle bir insanın, hem de Sa'd b. Ebî Vakkas'ın ardından vali yapılması asla doğru olamazdı. Kaldı ki arada halife ile ana bir kardeş olma gibi pek yakın bir akrabalık da mevcuttu.[2] Velid'in tayininden haberi olmayan Sa'd, ona,

- Ziyaret için mi yoksa vali olarak mı geldin, dedi.

- Vali olarak geldim,

Bu cevabı alan Sa'd bozulmuştu.

- Çoktan görüşmedik ey Velid, sen mi akıllandın, biz mi ahmaklaştık?[3] demekten kendini alamadı. Velid,

- Üzülme ey Eba İshak dedi. Bunların hiçbiri değil. Bu bir mülktür ki o sofrada sabahleyin birileri kahvaltı yapar, akşam vakti o sofraya bir başkaları oturur.

Sa'd bu cevabı alınca,

- Bakıyorum, siz bu görevi saltanata çevirmişsiniz, demekten kendini alamadı..[4]

Hem azledildiğine, hem de görevin saltanat olarak anlaşılmasına üzülüyordu.

*

---

1 Hazin, Tefsir, 4/ 166. Nesefi'nin beyanına göre zekat, kabilelerine kadar gelen Halid b. Velid'e teslim edilmişti. (Medarikü't-tenzil, 4/ 166)

2 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 397

3 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 83

4 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 83

Abdullah b. Mes'ud mutlu muydu?

Aklı başında insanlar, yapacakları işi iyice düşünür, ölçüp biçer, sonra tatbikat sahasına koyar. Ya da olaydan sonra oturur, elini alnına kor, yapılan işin isabetli olup olmadığını, neyi getirdiğini ve neyi götüreceğini hesap eder. Daha sonra bu gibi olaylarda nasıl hareket etmesi gerektiğini tespit etmeye çalışır.

Bazen olay birdenbire gelişir. Düşünüp karar verme fırsatı olmaz. Fakat olaydan sonra oturup düşünme imkanı doğar. Abdullah b. Mes'ud ile Sa'd b. Ebî Vakkas arasında yaşananlar, yangın alevi gibi bir anda başlayıp etrafı saran bir olay değildi. Oturup uzun uzun düşünme ve bir çözüm yolu arama imkanı vardı.

Sa'd b. Ebî Vakkas'ın azledilmesinden sonra İbn Mes'ud acaba pişman olmuş ve bu pişmanlığını dile getirmiş miydi? Bu konuda bilgiye sahip değiliz. Ama yeni Vali'nin gelişinden pek hoşlanmadığı, ona söylediği şu sözden anlaşılıyor:

- **Acaba bizden ayrılalı sen mi salih bir insan oldun yoksa insanlar mı fesada uğradı?**[1]

Bu söz, insanlar fesada uğramış olmasalar senin gibisi vali olamazdı, anlamına geliyordu.

*

Hangi şartlar altında ve hangi sebeple olursa olsun, yapılan icraatın halk arasında ne gibi bir tesir meydana getirdiği konusu gözardı edilmemelidir. Çünkü bu icraat ile gözetilmesi gerekli olan hedef, halkın rahat ve huzuru olmalıdır.

Hilafet makamına oturduğu günden itibaren Hz. Osman'ı baskı altına almaya, devlet dairelerinde kendilerine birer mevki edinmeye çalışan Emevîler rahat bir nefes almışlardı. Velid ile ilk adım atılmış oluyordu. Elbet bunun gerisi gelecekti.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 83

Ama Velid'i özel olarak tanıyanlar bu tayinden hiç hoşlanmamışlardı. Hoşlanmaları da beklenemezdi. Çünkü Sa'd, Kadisiyye muharebesinin muzaffer komutanı ve Hz. Peygamber tarafından cennetle müjdelenmiş bir insandı. Rasûlullah Efendimizin, **"Anam babam sana feda olsun"** dediği[1] tek insan Sa'd b. Ebî Vakkas'tı. **"İşte benim dayım. Var mı böyle bir dayısı olan, göstersin bana!"** diye övündüğü[2] bir kişiliğe sahipti. Onun yerine Velid'in getirilmesi elbet insanları hoşnut etmezdi.

*

Velid'in Kûfe'de vali olarak göreve başladığı günlerde Hz. Osman, Azerbaycan valisi Utbe b. Ferkad'i görevden almıştı. Azerbaycanlılar, bunu fırsat bildiler, yaptıkları anlaşmayı bozdular.

Haber Velid'e ulaştığı zaman Abdullah b. Şübeyl'i öncü kuvveti olarak gönderdi. Kendisi arkadan yola çıktı. Mûkan, Beber, Taylesan gibi bölgelere baskınlar düzenleyerek Azerbaycan'a ulaştı. Halk sulh istemeye mecbur kaldı. Velid, daha önce Huzeyfe tarafından yapılan anlaşmayı yeniledi. Buna göre Azerbaycanlılar, yıllık sekiz yüz bin dirhem vergi vereceklerdi. Velid bundan sonra Ermenistan'a askerî birlikler sevketti. Selman b. Rebîa el-Bahili yönetiminde hareket eden bu ordu, on iki bin askerden oluşmaktaydı.

Velid buradan geri döndü. Hadîse denilen yere geldiğinde Hz. Osman'ın gönderdiği bir mektubu aldı. Rumlar'ın kalabalık bir orduyla hareket ettiğini, Muaviye'nin yardım istediğini bildiriyor, sekiz, dokuz bin kişilik bir orduyu vakit geçirmeden yola çıkarmasını, başlarına ileri görüşlü bir şahsı komutan yapmasını emrediyordu.

Velid konuyu ve cihadın faziletini anlattı. Bu savaşta elde edecekleri ganimeti hatırlattı. Sekiz bin kişiden oluşan bir gönüllü ordusu toplandı. Selman b. Rebîa el-Bahili'yi komutan yaparak orduyu yola

---

1 Tirmizi, Menakıb, 27 (5/ 650);; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 2/ 422
2 Tirmizi, Menakıb, 27 (5/ 649; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 2/ 422

çıkardı. Selman evvela Şam'a ulaştı, Muaviye ile görüştü. Oradan kendisine katılan birliklerle Rum diyarına sefere çıktı. Beylekan, Erran, Berzea, Şirvan bölgelerine kadar ulaştı. Bu bölgelerin bir kısmı, sulh yoluyla İslâm hakimiyetini kabul ederken bir kısmı muharebeyi tercih ediyordu.

Diğer taraftan, daha önce sefere çıkmış olan Habib b. Mesleme Tiflis'e kadar ilerlemişti. Muaviye b. Ebî Süfyân da Anadolu içlerine doğru bir sefer düzenlemiş, Tarsus, Ammuriyye (El-aziz) bölgesine kadar ulaşmıştı.

Mısır Valisinin Keyfi Neden Kaçsın ki?

İskenderiyye'yi ikinci defa fethederek İslâm devletinin hakimiyeti altına alan Amr b. As hayatından memnun olmalıydı. Bu zafer onun, daha yıllar boyu Mısır Valisi olarak kalacağının bir teminatı sayılırdı.

Bir gün hilafet merkezinden gelen bir emir, Amr'ın neşesini kaçırdı. Bir ordu hazırlaması ve orduda bir nefer olan İbn Ebî Serh'ın emrine vererek Kuzey Afrika'ya doğru yola çıkarması emrediliyordu.

Hz. Osman ile İbn Ebî Serh arasındaki yakınlığı düşündüğü takdirde Amr'ın yerinde olan herkesin neşesi kaçardı.

Ama bu emre itiraz edemezdi. İbn Ebî Serh'in, Ashab'ın genel çoğunluğunca hoşlanılmayan bir şahıs olduğunu, bunca müslümanın başına böyle bir kişinin komutan yapılmasının problemler çıkaracağını anlatmak isterdi fakat bu konuları Hilafet Makamı en az kendisi kadar biliyordu. İşin tatsız bir yönü daha vardı. İbn Ebî Serh işe böyle başlar, ordu komutanlığından Mısır Genel Valiliğine de yol ararsa Hz. Osman ona "Hadi oradan" diyebilir miydi? İşte Amr b. As'ı kara kara düşündüren ve neşesini kaçıran şey bu idi.

İbn Ebî Serh, emrine verilen ordu ile Kuzey Afrika'ya ilerledi. Sahil boyunca yaptığı bir iki muharebeden yüz güldürecek sonuçlar aldı. Hz. Osman'a bir mektup yazdı. Kuzey Afrika'yı anlatıyor, o tarafa yapılacak bir seferin faydalarından bahsederek tekrar izin istiyordu.

Beklenen izin geldi, İbn Ebî Serh ikinci defa sefere çıktı. Ama bu defa İbn Ebî Serh, o güne kadar bir başka komutana yapılmayan özel bir va'd ile ilerlemekteydi. Çünkü elde edeceği ganimetin, Medine'ye gönderilecek kısmının beşte biri kendisine kalacaktı.[1]

Bedir harbinin ganimeti hakkında nasıl bir işlem yapılacağı konusu, Rasûlullah Efendimiz'in Ashab'ı arasında anlaşmazlıklara sebeb olmuş ve mesele Yüce Mevlâ tarafından hükme bağlanmıştı: **"Bilin ki ganimet olarak elde ettiğiniz şeylerin beşte biri Allah'a, Peygambere, Peygamberin akrabasına, yetimlere, fakirlere ve yolcularadır.."**[2] buyurulmuştu. Rasûlullah Efendimiz ganimetin beşte birini ayırıyor, kendi ailesine, akrabasından zekat alması haram olanlara,[3] yetimlere, fakirlere ve ihtiyaç sahibi olan yolculara dağıtıyordu. Ganimetin beşte dördü ise muharebeye katılan gaziler arasında taksim ediliyordu.

Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer bu yolu aynen devam ettirmişlerdi. Hz. Osman'a gelince süt kardeşi olan İbn Ebî Serh için özel bir uygulama başlatmış, ganimetin devlete ya da Beytulmal'e gelecek kısmının beşte birini ona tahsis edivermişti. Bu göreve İbn Ebî Serh'in getirilmesinden bile hoşlanmayan Ashab topluluğu bu defa ona özel bir ikramın yapılmasından elbet hoşnut olamazdı. Bu sebeple ona gelip "İyi yaptın ey Rasûlullah'ın Halifesi" diyen olmadı.

Medine'den yardım için bir askerî birlik yola çıkarılmıştı. İçlerinde Abdullah b. Abbas, gibi sahabenin ileri gelenlerinden insanların da bulunduğu bu birlik, Mısır'a ulaştı, İbn Ebî Serh'in emrine girdi.

Trablus Emiri George, Mısır'dan yola çıkan ordunun haberini aldığı zaman durumu Bizans'a bildirdi. Oradan gelen yardımlarla mevcudu yüz bini aşan ordu, Sübeytıla şehri yakınlarında karargahını kurdu. Bu arada İslâm ordusu da gelip yetişti.

---

1 Taberi, 2/ 597; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 88; İbn Keasir, el-Bidaye, 7/ 151

2 Enfal suresi, 8/ 41

3 Bunlar, Haşim ve Muttalib oğullarıdır.

İbn Ebî Serh elçi gönderdi, komutanı İslâm'a davet etti. Kabul edilmedi. Cizye ödeme teklifi reddedildi. Bu durumda artık savaş kaçınılmaz olmuştu. Ufak çapta çarpışmalar günlerce devam etti.

Uzun zaman Afrika seferine çıkanlardan haber alamayan Hz. Osman, içlerinde Abdullah b. Zübeyr'in de bulunduğu küçük bir askeri birliği, haber getirmeleri için yola çıkardı. Geldiler, Sübeytıla yakınlarında savaşan orduya katıldılar.

Abdullah b. Zübeyr, günlerce devam eden savaşta İbn Ebî Serh'in yüzünü bile göremedi. Adam çadırından çıkmıyor, âdeta dinleniyordu. Bu arada onun çadırının çok sıkı bir şekilde korunduğunu da farketti. Sebebini sordu.

- İbn Ebî Serh bir haber duydu, dediler. Karşı tarafın komutanı, İbn Ebî Serh'in kellesini getirene yüz bin dinar (altın para) vereceğini ve kızını da ona nikahlayacağını ilan ettirmiş. O haberi alalı beri çadırdan çıkmıyor.[1]

Abdullah b. Zübeyr komutanın yanına girdi. Haberin gerçek olduğunu öğrendi.

- Ey Emir, sen de ilan et. Düşman ordusu komutanını öldürene aynı mükafatı vereceğini vaâdet. Üstelik bu ülkenin valisi yapacağını da ilave et.

İbn Ebî Serh'in gözlerine gelen canlılık, duyduğu memnuniyeti ifade ediyordu. Çok geçmeden ordunun safları arasında dolaşan münadiler, bağıra bağıra alınan kararı anlatmakta idiler.

Karşı tarafın casusları bu Haberi komutanlarına ulaştırdılar. Bu defa çadırında korunma tedbirlerini alma sırası George'ye düşmüştü.

Abdullah b. Zübeyr, yapılan ilanın karşı tarafta da istenilen tesiri yaptığını öğrendikten sonra İbn Ebî Serh'i bir defa daha ziyaret etti.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 90

- Biz yurdumuzdan çok uzaklardayız, onlar ise kendi yurtlarında savaşıyorlar. Bize yardım gelmiyor, onlar ise yardım görüyorlar. Savaşın uzaması bizim aleyhimize olacak, dedi.

- Ne yapalım?

- Düşünüyorum da, şöyle eli kılıç tutan yiğit insanlardan özel bir kuvvet hazırlasak, savaş müddetince onları çadırlarda dinlendirsek, muharebe sona erip de iki taraf silahlarını bıraktıkları zaman birdenbire hücuma kalksak iyi bir sonuç alınabilir.[1]

Abdullah b. Zübeyr'in bu teklifi ordunun ileri gelenlerinin katıldığı bir mecliste görüşüldü, uygun bulundu. İbn Ebî Serh, Abdullah'a,

- Teklifi yapan sensin. Uygulaması da sana ait olacak, dedi.

Abdullah, gözüpek yiğitlerden dilediği kadarını ayırdı.

- Yarın savaşa katılmayacak ve benim emrimde olacaksınız, ancak ağızlarınız sımsıkı kapalı olmalıdır, diyordu.

Sabahleyin iki ordu birbirine saldırdı. Kıyasıya bir mücadele verildi. Tam anlamıyla bir can pazarı kurulmuştu. Herkes karşısındakini nasıl öldürebileceğinin hesabını yapıyordu. Çünkü fırsatını bulduğu ilk anda o da kendisini öldürecekti.

Savaşın daha ilk dakikalarında feryatların gökyüzüne yükselmesi, indirilen darbelerden, kesilen kol ve bacaklardan, hayat defterleri dürülen insanlardan haberler veriyordu.

Hiç kimse katıldığı bu savaştan yine girdiği gibi sağlıklı çıkacağını iddia edemezdi. Atılan bir okun hedefi olmak vardı. Akan kanların çamur deryası haline getirdiği savaş meydanında kayıp yere düşme imkanı vardı. Bir defa düştükten sonra yanından geçmekte olan bir düşman cengaverin "Kalk arkadaş" diye elini uzatması da beklenemezdi.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 90

Kuşluk vaktinde başlayan muharebe öğle sıcağının bastırması üzerine iki taraftan çalınan davulların sesleriyle sona erdi.[1] Kılıçlarından kan damlayan insanlar en azından bir gün daha kazanmış olmanın verdiği duyguların eşliğinde birliklerine yöneldiler. Saatlerdir, gittikçe artan sıcağın ve ölüm tehlikesinin altında kılıç sallamaktan doğan bir yorgunlukla çadırlarına çekildiler. Meydan cesetlerle, yaralılarla doluydu, ikindi vakti sıcağın baskısı azalınca bu cesetler alınacak ve gömülecek, meydan yarınki savaşa hazır hale getirilecekti.

Çadırlarına çekilen askerlerin zırh ve silahlarını çıkarıp serilivermekten öte düşünebilecekleri hiç bir şey yoktu. Beri tarafta bir gün öncesinden seçilen ve dinlenmekte olan cengaverler Abdullah b. Zübeyr'in verdiği talimatı dinlemekte idiler.

- Yapacağınız tek iş, başkomutan çadırını hedef almaktır. Orduya daldıktan sonra hiçbir şeyle ilgilenmeden doğruca onun çadırına ulaşacaksınız, diyordu.

Ulaştıktan sonra yapılacak iş belli idi.

O günlerde yirmi yedi yaşlarında bir delikanlı olan Abdullah b. Zübeyr[2] heyecanla dolaşıyordu. Biraz sonra hayatının unutulmaz bir anını yaşayacak, kendilerinden çok fazla olan bir ordunun merkezine bir baskın düzenleyecek ve yapabilirse bu ordunun kalbini söküp çıkaracak, başkomutanı öldürecekti. Ötedenberi kalbi sökülen, kafası koparılan bir bedenin yaşamadığı gibi, başkomutanı öldürülen bir ordunun dağılacağı konusunda anlatılan tecrübeleri dinlemişti.

Nihayet vakit geldi. Eğerli bekletilen atlar, üzerlerine atlayan silahşörlerle rüzgar gibi koşmaya başladılar. Düşman ordusuna girildiğinde en isabetli zamanın seçildiği anlaşıldı. Çünkü herkes çadırına çekilmiş, serilip kalmıştı. Atların ayaklarından çıkan seslerden başka

---

1 Bir boks maçında birbirini kıyasıya dövmekte olan iki boksörün, gong sesini duyar duymaz ayrıldıkları hatırlanabilir.

2 Abdullah b. Zübeyr, Müslümanların Medine'ye hicret ettikleri ilk yılda ve Medine'de doğmuştu..

bir ses yoktu. Ne var? Neler oluyor? diye çadırlarından başlarını uzatanlar, yıldırım hızıyla ilerleyen yalınkılıç süvarileri gördüler.

George'nin çadırına ulaşmak pek zor olmadı. Karşılarına çıkıp durdurmak isteyenler tepelendi. Ama çadırı beklemekten öte görevi olmayan, harbe girmeyen askerler işin farkına vardılar, hemen karşı durdular. Hayatlarını ortaya koyarak komutanlarını korumaya azmeden insanlarla, her ne pahasına olursa olsun onun başını almadan dönmemeye azimli kişiler arasında kıyasıya bir mücadele başladı. Sağdan soldan durumu öğrenenler yorgun da olsalar kılıçlarına sarılıp fırladılar.

Zaman uzadıkça işin daha da zorlaşacağını pek iyi bilen kahramanlar, bir an önce çadıra girebilme azmiyle saldırıyorlardı. Nihayet Abdullah b. Zübeyr elindeki kılıcını çaldığı gibi çadırda ikinci bir giriş kapısı açtı. Hiç vakit kaybetmeden içeri daldı. Üzerine atılanları bertaraf etti. George'nin üzerine atıldı. Komutanın hayata veda etmesi için özel bir merasime ihtiyaç olmadı. İndirilen kılıçla fırlayan baş ve bir kütük gibi yere serilen gövde, bir muharebe için yadırganacak hal değildi. Kısacası o, herhangi bir asker gibi, sıradan bir kişi gibi hayata veda etti.[1]

İki dakika sonra onun kesik başını mızrağın ucuna geçirip çadırdan çıkan Abdullah, gür sesiyle tekbir almaya başladı. Bu konuda arkadaşları ona yardımcı oldular. Tekbir seslerini işiten İbn Ebî Serh yeniden umumi bir hücum emrini verdi.

George'nin başını görenlerin kolları yanlarına düşmüş âdeta dermanları kesilmişti. Çaresizce sallanan kılıçlar, kazanmak için değil, tatlı canı kurtarmak için gibi bir görünüm arzediyordu.[2]

Her gün olduğu gibi, tepelerin ardında dinlenmeye çekilen güneş, dünyadakilere hoşça kalın anlamına günün son ışıklarını gönderirken

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/90

2 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/152

müslümanlar, Rum ordusunun bırakıp gittiği ganimetleri topluyorlardı. Bu muharebede İbn Ebî Serh'in, çadırına kapanıp kalmasına ve korkulu rüyalar görmesine sebeb olan güzel prenses de esirler arasında yerini almıştı.

İbn Ebî Serh, hiç vakit kaybetmeden, bir günlük mesafede bulunan Sübeytıla şehrine yürüdü ve kuşattı. Meydanda kaybedilen savaşın muhasara edilmiş iken kazanılması zordu. Bu şehrin de müslümanların eline geçmesi için çok zamana ihtiyaç duyulmadı.

Sübeytıla'nın fethinden sonra etrafa asker gönderildi. Yakın yerler itaat altına alındı. Böylece Subeytıla'ya etraftan gelecek tehlikeler önlenmiş oluyordu. İbn Ebî Serh, Abdullah b. Zübeyr'i, Medine'ye müjdeci olarak gönderirken Abdullah, yüz bin dinarlık önemli serveti de, komutanın kızını da almak istemediğini, bu işi Allah rızası için yaptığını beyan etti. Yapılan taksimde Komutanın kızı, orduda bulunan ve Ensar topluluğundan Medineli bir Müslümana düştü.[1]

Ganimet olarak elde edilen malın beşte biri çıkarıldı. Geri kalan kısmı gazilere taksim edildi. Atlılar üçer bin aldılar. Yayalara biner biner taksim yapıldı. Beşte bir olan kısma gelince o da tekrar beşe bölündü. Dördü Medine'ye giderken bir hissesi de İbn Ebî Serh'in hesabına kaydedildi.[2]

Abdullah b. Zübeyr Medine'ye ulaştı. Zafer müjdesini verdi. Muharebenin tafsilatını anlattı. Muharebe sonucu elde edilen ganimetin Beytülmale ait kısmını da teslim etti.

Ganimet malı Hz. Osman'ın damadı ve katibi olan Mervan'm iştahını kabartmıştı.

- Amcacığım ben bu ganimeti satın almak isterim.

Hz. Osman bu isteğe "Hayır, bu gibi işler hilafet makamına söz getirir" diyebilecek durumda olmadığı için kabul etti. Pazarlık beş yüz

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/91

2 İbn Kesir, el-Bidaye 7/151

bin dirhem ile düğümlendi. Mervan bu malı istediği gibi değerlendirecek, kim bilir ne kadar kâr edecekti. Ama bütün bunlardan önce Mervan'ın, beş yüz bin dirhemi ödemesi gerekiyordu. Halbuki o bu kadar parayı rüyasında bile bir arada görmemişti. Babasının gördüğü de iddia edilemezdi.

Yapılacak iş Ümmü Eban Aişe'yi aracı yaparak bu paranın ödenmesi için babasından mühlet istemekti. Bu müddet içinde mal satışa arzedilir, elde edilen meblağ ile Beytülmale olan borç ödenirdi. Kesin gözüyle baktığı sonuç ise bu alışverişten, ömür boyu elde edebileceği kârı yapacağı idi. Daldığı mal-i hülyadan onu Hz. Osman'ın sesi uyandırdı.

- Mervan!

- Emret amcacığım!

- Beytülmale olan borcunu ben üzerime alıyorum. Artık sen oraya borçlu değilsin. Bana da ödemeye mecbur olduğun bir borcun yoktur.[1]

Mervan rüya aleminde olup olmadığını ilk anda tespit edemedi. Kulaklarına inanmak istemedi. Belki yanılıyordu. Ama rüya bile olsa güzeldi. Kaldı ki bu çeşitten bir rüyayı o da, onun babası da hayal aleminde bile görmüş değillerdi. Bir anda, babasının ömür boyu elde edemediği bir servetin sahibi olmuştu. Gözlerinden taşan memnuniyet duygularıyla,

- Teşekkür ederim amcacığım, teşekkür ederim ey Müminlerin Emiri, dedi.

Böyle bir amca sevilirdi.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 91; İbn Kesir, el-Bidaye 7/ 152

Üzülme ey İbn Ebi Serh!..
Bir Kapı Kapanırsa Diğeri Açılır

Aslında Mısır ordusunda bir nefer iken birden komutanlığa yükseltilen İbn Ebî Serh'in genel tutum ve davranışları kimseyi memnun etmiyordu. Üstelik kendileri canlarını ortaya koyarak savaşırken o can korkusuyla çadırına kapanıp kalmaktan öte bir iş yapmamış, ama ganimet dağıtımına gelince aslan payını almaktan çekinmemişti. Medine'ye gidecek olan beşte bir ganimeti tekrar beşe bölmüş ve birini almıştı. Şimdi artık İbn Ebî Serh, Kayravan bölgesine postu sermiş, orasını kendine merkez olarak seçmiş bulunuyordu.

Halk arasından seçilen bir temsilci heyeti uzun yolları aşarak Medine'ye geldi, Hz. Osman'ın huzuruna girdi. Geliş sebepleri sorulduğu zaman,

- Emirimiz İbn Ebî Serh'i şikayet için geldik, dediler. Medine'ye gelmesi gereken beşte bir mala el koyduğunu ve o malın beşte birini aldığını anlattılar.

Hz. Osman, İbn Ebî Serh'in keyfî hareket yapmadığını, daha önce bu meblağı ona kendisinin bağışladığını söyledi. Hz. Osman sözlerine şöyle devam etti:

- Şimdi ise iş size kalıyor. Çünkü o ganimet sizin kılıçlarınızla elde edilmiştir. Eğer gönül hoşluğuyla ona bırakırsanız mesele halledilmiş olur. Hoşnud değilseniz geri alırız, dedi.

- O halde biz hoşnud değiliz, geri alınmasını istiyoruz, dediler.

- Pekala, o mal ondan geri alınacaktır, dedi.

- Ey Müminlerin Emiri artık biz onu başımızda vali olacak da görmek istemiyoruz. Aramızda bunlar olmuş, biz onu şikayet etmişiz. Bundan böyle onunla rahatça anlaşabilmemiz imkansızdır. Onu azlet, yerine bir başka vali tayin et, dediler.

Hz. Osman İbn Ebî Serh'a hitaben bîr mektup yazdı. Afrika bölgesine, senin de, halkın da hoş göreceği bir vali tayin et. Ayrıca ganimetten aldığın beşte bir hisseyi Allah yolunda dağıt, çünkü o malın sana verilmesi Afrika halkı tarafından hoş karşılanmamıştır, diyordu.[1]

İbn Ebî Serh gelen emri ister istemez yerine getirdi. Afrika'yı terk etti ve Mısır'a geldi. Bu uygulamadan mutluluk duyduğu söylenemezdi. Kısa zamanda, hem de alnını terletmeden önemli ölçüde bir servetin sahibi olmuş fakat bu defa oa elinden alınmıştı. Bütün hayatı boyunca ciddi bir çalışmayla yarısını bile elde edemiyeceği bir servetin elden çıkması karşısında İbn Ebî Serh'in yerinde kim olsa üzüntü duyar ve netice olarak "Adam sen de, nasıl olsa ahirete götüremeyeceğim. Hem onu kazanmak için alnım terlemiş değildi," diyemezdi.

Bununla beraber suyun başında Hz. Osman bulundukça fazla endişe etmeğe de lüzum yoktu. Buradan bir kapı kapanırsa öteden bir kapı açılırdı.

*

Afrika'nın fethini nasip eden Yüce Mevlâ bir gün İstanbul'un fethini de nasip ederdi. Bu ümidin verdiği gayretle Hz. Osman, Abdullah b. Nafi' b. Husayn ve Abdullah b. Nafi' b. Abdikays'ı çağırdı. Ellerine bir emirname verdi.

- İstanbul,[2] Endülüs yoluyla fethedilebilir. Evvela Endülüs'ü (İspanya'yı) fethedin. Eğer Endülüs'ü fethederseniz İstanbul'u fethetmenin ecr ve sevabını elde etmiş olursunuz, dedi ve onları yola çıkardı.[3]

O günün şartları altında İspanya yoluyla İstanbul'a ulaşmanın ne demek olduğunu Hz. Osman'ın bilmemesi kusur sayılmamalıdır.

*

---

1 Taberi, 2/ 597

2 O günlerdeki ismiyle Kostantîniyye

3 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 88

Amr b. As bir gün hilafet makamından gelen bir mektubu okudu, canı sıkıldı. Mısır'dan toplanan verginin azlığı dile getiriliyor, verginin artırılması emrediliyordu. Halbuki Amr'a göre toplanan vergi yeterliydi. Halkın rahatlıkla ödeyebileceği derecede idi. Şayet daha fazlası alınırsa huzursuzluğa sebep olabilirdi. Çünkü insanlığın her devrinde paranın, malın pek büyük bir yeri olmuştu ve olacaktı. Rasûlullah Efendimiz'in vefatından sonra bir kısım insanların, mallarının kırkta birini Allah rızası için zekat olarak vermeme uğrunda dinlerini terkettikleri unutulmamalıydı.

Amr yazdığı cevabî mektupta toplanan verginin yeterli ve adil olduğunu, vergi miktarını artırmanın iyilik getirmeyeceğim bildirdi. Bu cevap Hz. Osman'ı tatmin etmedi. Kuzey Afrika'daki ordunun komutanlığından, yapılan şikayetlere dayanarak azlettiği süt kardeşi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'i, Mısır'ın maliye işlerini yürütmek üzere görevlendirdi. Durumdan haberdar olması için de, Amr b. As'a bir mektup yazıldı.[1]

İbn Ebî Serh, müslümanların zekatlarını, müslüman olmayanların haraç ve cizyelerini toplayacaktı. Pek tabii olarak zekat miktarında bir değişiklik olamazdı. Ama haraç ve cizye değişebilirdi. O halde İbn Ebi Serh'in,, cizye ve harac ölçülerini yeniden belirlemesi gerekiyordu.

Amr'm bütün neşesi kaçmıştı. Durum kötüye gidiyordu. Hz. Osman çatal kazığın yere batmayacağını, bir ipte iki cambazın oynama imkanının olmadığını bilmeliydi. Bir çöplüğü iki horoz paylaşmaya çıkarsa sonuç iyilik getirmezdi.

Kendisi bu ülkenin fatihiydi ama İbn Ebî Serh de halifenin süt kardeşiydi.[2] Bu durumda sonucun tayini Hz. Osman'a kalacaksa ilerisi pek aydınlık görünemezdi.

---

1 Cizye ve haraç, İslâm hakimiyyetine giren bölgede yaşamakta olan gayr-i müslim halktan alınan vergidir. Cizye baş vergisidir. Küçük büyük herkesten eşit olarak alınır. Haraç sadece zenginlerden, zenginlik derecesine göre alınır. Bu vergilerin karşılığı olarak İslâm Devleti onların can ve mal emniyetini temin eder.

2 İbn Verdi, 1/ 143; İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/ 375; Ebu Nuaym, Marifetü's-sahabe, 3/ 160; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 261; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 317; İbn Verdi, 1/ 143

İbn Ebî Serh Mısır'da yeni görevine başladı. Vergilerde artış oldu. Vergileri artırılan insanlar geldiler ve şikayetlerini arzettiler. Amr kendisinin de bu yükselişi doğru bulmadığını, ama bundan böyle malî işleri İbn Ebî Serh'in yürüttüğünü bildirdi.

Amr b. As, İbn Ebî Serh'den hoşlanmazdı. İbn Ebî Serh'in de Amr'ı sevmesi düşünülemezdi. Aradan geçen günler, iki şahsın arasını daha çok açtı. İçlerinde bulunan ve hoşa gitmeyen duygular daha da körüklendi.

Bir gün İbn Ebî Serh eline kalemi aldı. Amr b. As'm haraç işlerine karıştığını ve berbat ettiğini anlatan bir mektup yazdı ve gönderdi. Hz. Osman bu durumdan hoşlanmamıştı. Ama bu defa da İbn Ebî Serh'in askerî ve idarî işlere el uzattığını ve durumun kötüye gitmekte olduğunu anlatan bir başka mektup yoldaydı.[1]

Her iki mektubu değerlendirmek ve sonucu ilan etmek Hz. Osman'a kalıyordu. Her iki şahsın da tek başına Mısır valiliğini elde etmek maksadıyla kaleme sarıldıklarında şüphe yoktu.

Burada asıl maksadın iyice tespit ve tayin edilmesi lazımdı. Maksat Mısır halkının huzur içinde, problemleri geniş ölçüde halledilmiş olarak idare edilmesi mi, yoksa oraya falan ya da filan şahsın vali olması mı idi? Bu konunun tayini için Mısır halkı arasında yaptırılacak bir araştırma meseleyi geniş ölçüde hallederdi. Ya, biz valimizden memnunuz, onun yerine bir başkasını istemiyoruz derler, ya da hoşnut olmadıklarını dile getirirlerdi. Böyle bir yol tuttuğu takdirde Hilafet Makamı rahat eder, problem halledilmiş olur ya da aza indirilirdi.

Bu konuda yapılacak bir araştırma Amr'ın yüzünü güldürebilirdi. Çünkü o, ister Allah rızası için olsun, isterse ömür boyu Mısır Valiliği'nde kalabilme emeliyle olsun, halkın hoşnut olacağı bir idare tarzını başarıyla yürütmüş bir insandı. Halk kendisine ne kadar güveniyorsa

---

1 İbn Esir, 3/88

kendisi de halka o kadar güveniyordu. Kaldı ki halk, gelir gelmez vergileri artıran bir idareciden memnun olamazdı.

Olaya bir başka yönden bakarsak İbn Ebî Serh, Kuzey Afrika müslümanları tarafından şikayet edilen ve daha dün diyecek kadar yakın bir zamanda görevden alınan bir kimseydi. Böyle bir durumda Amr'ın tercih edilmesi ve İbn Ebî Serh'a "Sen bir tarafa çekil" denilmesi gerekirdi. Mısır'da iyi bir idarenin yerleşmesi, ya da halkın günden güne isyana sürüklenmesi netice olarak Hz. Osman'ı mutlu ya da rahatsız ederdi.

Bir gün Amr b. As, eline tutuşturulan mektubu okuduğu zaman gözleri buğulandı. Başından kaynar su dökülmüş gibi oldu. Bir daha okudu. Görevi İbn Ebî Serh'a bırakması[1] ve Medine'ye gelmesi bildiriliyordu. Rüyasında görmeye bile tahammül edemiyeceği bir muamele ile karşı karşıya kalmıştı.

Bir vali, bulunduğu görevden, o görevi yapamayacak derecede aciz olduğu, ya da görevi kötüye kullanıp ihanet ettiği için alınırdı. Amr bu konuda yapılacak bir teftişe hazır durumdaydı.

Bir devlet başkanı Mısır'a ya da herhangi bir bölgeye daha muktedir, daha mutedil, daha tecrübeli bir idare adamını getiremez miydi? Elbet getirirdi. Hatta bu da devlet başkanı için ayrı bir görevdi. Ama İbn Ebî Serh o güne kadar devlet kademelerinde önemli görevler almış, başarısı tespit edilmiş bir şahsiyet değildi. Hz. Osman'ın süt kardeşi olmanın ötesinde ileri sürülecek bir özelliği bilinmiyordu. Olsa da, insanların gönüllerinin Hılafet makamına karşı güven hissiyle dolu olması için ona görev verilmemeliydi. Kısacası Hz. Osman bu konuda akrabalık bağlarının kurbanı olmuş, Mısır'ın idaresi için aranmakla bulunmaz bir valiyi bu yolda kurban etmişti.

---

1 **Halife b. Hayyat, 115; Ya'kubi, 2/ 114; Mes'udi, 2/ 333; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 140; İbn Verdi, 1/ 143**

Amr b. As için tutulacak bir başka yol yoktu. Hazırlığını gördü ve yola çıktı. Yıllarca evvel bileğinin, zekasının ve tecrübesinin kuvvetiyle muzaffer bir komutan, büyük bir fatih olarak ordusunun başında Mısır'a ilerlediği günlerden sadece kuru ve acı bir hatıra kalmıştı. İşlediği bir suç olmadan azledilmiş, bütün resmi sıfatları elinden alınmış olarak gidiyordu.

Amr, kendisine uygulanan bu muameleyi hiç unutmayacak, Hz. Osman hakkında asla iyi düşüncelere sahip olamayacaktı. Medine'ye ulaşıncaya kadar geçen günler onun içini kavuran kızgınlıktan hiçbir şeyi eksiltmiş değildi. Hz. Osman'ın yanına girdi, selam verdi. Hz. Osman selamı aldıktan sonra onu yumuşatmak maksadıyla,

-Cübbe'nin (elbisenin) içinde ne var, dedi.

- Ben varım.

- Ben de biliyorum senin olduğunu. Pamuktan mı yoksa başka bir şeyden mi diye sormuştum.

Daha sonra Hz. Osman,

- Bak ey Amr, sen Mısır'dan daha fazla vergi alınamaz demiştin. Halbuki vergi işi İbn Ebî Serh'a geçince develerin sütü çoğaldı, dedi.

Amr bu sözün altında kalmadı:

- Ama o develerin yavruları aç kaldı ve öldü,[1] cevabıyla mukabele etti..

Amr bu tespitinde yanılmıyordu. Daha fazla süt alma bahanesiyle yavrular emzirilmezse perişan olurlar, sıska ve cılız kalırlar, hatta ölürlerdi.

Mısır'dan toplanacak vergi konusunda söz Amr b. As'ın olmalıydı. Henüz Mısır'ı tanımayan ve Medine'de oturan Hz. Osman ora halkının gelirini, insanların içtimai durumunu, tahammül derecesini Amr

---

1 Taberi, 2/599; Ya'kubi, 2/114; İbn Esir, el-Kamil, 3/93

kadar bilemezdi. Maksat ahaliden daha çok vergi almak yerine onlara adalet ve hizmet götürerek bağlılıklarını artırmak, gönüllerini almak, sevgi bağlarını güçlendirmek olmalıydı.

Sırf daha fazla vergi almak ve İbn Ebî Serh'i devlet kademesinde hatırı sayılır bir mevkie getirmek uğruna düzenli bir şekilde işleyen devlet çarkına çomak sokulmuştu.

Şimdi Hz. Osman, İbn Ebî Serh ve genel olarak Emevîler memnundu, ama Mısır halkı memnun değildi. Günden güne daha rahat, daha huzurlu bir hayatın gelmesini beklerken, yükseltilen vergilerle sıkıntıya düşürülmüşlerdi. Bu ise sonuç olarak iyilik getirmezdi.

Acaba Hz. Osman, birkaç yıl sonra ilk isyanın Mısır'dan başladığını ve evinin muhasara edildiğini gördüğü günlerde bir nefs muhasebesi yapıp, "**Keşke Hz. Peygamber İbn Ebî Serh'i öldürtmek istediği zaman, ölüm kararını durdurmak için çalışmasaydım**" diyecek miydi?

Dimeşk (Şam) Valisinin Konağı

Dimeşk valisinin konağında yankılar yapan çığlıklar, doğum sancısıyla kıvranmakta olan Meysun bnt. Becdel isimli kadına aitti. Bu kadın şayet erkek bir çocuk doğurursa yüzler gülecek, yıllardır beklenen saâdet güneşi doğmuş olacaktı. Çünkü Muaviye b. Ebî Süfyân'ın adını o yaşatacak, gelecek nesillere o tanıtacaktı. Bu duygular altında yerinde duramaz hale gelen Muaviye, açılan kapıdan,

Müjdeler olsun ey Emir!..

diye gülümseyen cariyeye, yeterince bahşiş vererek bunun gerçekten beklenen müjde olduğunu ispatlamıştı.[1] Çünkü cariye, tosun gibi bir oğlun oldu, diyordu.[2]

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 86

2 Doğan çocuk erkek ise "Tosun gibi bir oğul" tabiri, alışıla gelen bir adettir. Onun ileriki hayatında gerçekten bir tosun olacağı konusunu zaman gösterecektir. Bu defa dünyaya gelen "Yezid" ismi verilen tosundur. Hiçbir Müslümanın, böyle bir evlada baba olmaktan mutluluk duyacağını zihnime sığdıramıyorum.

Muaviye derin bir nefes almış, iplerle sımsıkı bağlı olan bir insanın, çözüldüğü andaki duyduğu ferahlığı duymuştu.

Çocuğun adı hazırdı. Birkaç yıl önce meşhur Amvas vebasında hayatını kaybeden sevgili ağabeyinin ismini vermeyi istiyordu. Zaman gelecek bu oğul, tığ gibi bir delikanlı olacak, "kimsin" denildiğinde,

- Muaviye'nin oğlu Yezid'im diyecekti.

Muaviye o gün için bir insanın elde edebileceği her çeşit imkana sahipti. Bu sebeple oğlunun tahsil ve terbiyesi yolunda hiç bir fedakarlıktan çekinmeyi düşünmüyordu. Yarın onun, Muaviye ismini bile gerilerde bırakan bir üne sahip olması kendisi için büyük bir bahtiyarlıktı.

Arapların dürüst ve güzel konuşmaya büyük önem verdiklerini ve dilin, insan hayatında pek çok kapıyı açıp kapadığını bilen Muaviye, sevgili Yezid'ini, saf ve temiz bir arapça öğrenmesi için annesi Meysunla birlikte çöle gönderdi.

Geriye bir hasretlik kalıyordu. Hayatı boyunca pek çok şeye tahammül etmesini öğrenen Muaviye buna da dayanırdı. Yeter ki sevgili oğlu istediği gibi yetişmiş olsun.

Bundan böyle Kelb kabilesi arasında hayatının ilk yıllarını geçirecek olan Yezid, gerçekten de "iyi bir şair" dedirtecek derecede şiirler söyleyen, dürüst ve güzel konuşan bir delikanlı olmuştu.[1]

Oğlunun söylediği şiirleri dinlerken mest olan Muaviye'nin yüzü, zaman zaman buruşuyor, üzüntü ile doluyordu. Çünkü kulağına Yezid'in, arkadaşlarıyla birlikte içki alemleri, eğlence meclisleri tertip ettiği haberleri ulaşıyordu.

---

1 Pek tabii olarak Muaviye, oğlu Yezid'i yeterince sevmekteydi. İleriki yıllarda bir gün Hz. Osman'ın oğlu Said ile konuşurken, Muaviye'nin söylediği şu bir tek cümle, oğlu hakkındaki duygularını da göstermesi bakımından önemlidir: "Ey Said, bilesin ki, senin gibi bir şehir dolusu Said ile Yezid'i değişmeyi düşünemem (İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yan, 6/348)

Halbuki Yüce Mevlâ şarabı haram kılmış, toplumda, şarap içmenin insanın mürüvvetini giderdiğine, utanacak hallere düşürdüğüne dair kuvvetli bir anlayış yer etmişti.[1]

Harem Sahasının Taşları

Hicretin dokuzuncu yılında Rasûlullah Efendimiz, Harem sahasını belirleyen taşları diktirmişti. Hz. İbrahim (s.a.v) tarafından, Cibril-i Emin'in kılavuzluğu ile belirlenen Harem hududu[2] zamanla belirsiz hale gelmiş olmalıydı, Nebiyyi Muhterem (s.a.v) Efendimiz, Temim b. Esed el-Huzai'yi görevlendirdi ve büyük dedesi Hz. İbrahim'in belirlediği hudutları yeniden belirlemiş oluyordu.[3]

Ancak Arabistan'ın bir kısım bölgeleri kumlarla kaplıydı. Esen şiddetli rüzgarlar, alınan tedbirleri boşa çıkarıyor ve o taşlar zamanla kumların altında kalıyordu. Nitekim Hz. Ömer, Harem hududunu iyi bilen insanlardan bir heyet oluşturmuş ve o taşları yeniletmişti.[4]

Şimdi Hz. Osman aynı ihtiyacı duymaktaydı. Şayet tedbir alınmazsa birkaç yıl sonra bu hudutlar belirsiz olacaktı. Emir verdi Hz. Ömer devrinde bu görevi yapanlar tekrar vazife başına çağrıldılar ve taşlar yenilendi.[5]

Bir başka ihtiyaç, Mescid-i Haram'ın (Ka'be'nin etrafını çevreleyen Mescidin) genişletilmesiydi. Çünkü hac mevsiminde mescid, müslümanlara dar gelmeye başlamıştı.

---

1 Yezid kelimesi Arapça "zâde-yezidü-ziyâdetün" kökünden gelen bir müzari fiildir. "Artar, artırır" anlamına gelir. Araplar bazen taşıdığı anlam ne olursa olsun, bazı fiilleri özel isim olarak kullanırlar. Aynı durum Türkler'de de vardır. Yaşar, Güler, Durdu, Satılmış, Döndü.. gibi.

2 Vakıdi, Meğazi, 2/ 842 Bunlar Mahreme b. Nevfel,Ezher b. Abd-i Avf, Huveytıb b. Abdü'l-uzzâ, ve Said b. Yerbu' idi.

3 Vakıdi, Meğazi, 2/ 842

4 İbn Esir, el-Kamil, 2/ 537

5 Ya'kubi, 2/ 114; Halife b. Hayyat, 115; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 139

Hicretin yirmi altıncı yılı idi.[1] Mescid-i Haram'a bitişik olan bir kısım evler belirlendi. Karar kendilerine tebliğ edildi. Bir kısım aileler bu kararı memnuniyetle karşıladılar, çünkü hacıların çektikleri sıkıntıyı her yıl gözleriyle görmekte idiler. Hem bundan böyle evleri "Beytullah" olarak değer bulacaktı. Hiç itiraz etmeden evlerini boşalttılar, takdir edilen bedel kendilerine ödendi. Gönüllerinin Meseid-i Haram'a bağlı olmasını yeterli buldukları anlaşılıyordu.

Bir kısım ev sahipleri, evlerini satmaya razı olmadılar. Mescid-i Haram'ın bitişiğinde evi olmak gibi bir şerefi bundan böyle elde etme imkanı hiç olmayacaktı.

Ama bir iki insan razı olmayacak ve gönülleri kırılacak diye bunca insanın rahatsız olmasına göz yumulamazdı. Bu sebeple Hz. Osman emretti, evler yıkıldı ve mescide katıldı.[2] Bu defa adamlar, evleri için takdir edilen paraları almadılar. Hz. Osman,

- Ben, hakkınız olan parayı beytülmale koyuyorum. Orada muhafaza edeceğim. Canınız ne zaman isterse o zaman alırsınız, dedi.

Dedi ama adamların ağızları kapanmadı. Hakarete varan ifadelerle karşılık verdiler. Bu işin artık edeb hududunda kalmayacağını anlayan Hz. Osman emretti, adamlar yakalanıp hapse atıldılar.[3] Halife,

- Sizi bana karşı bu derece cüretli kılan benim yumuşak tabiatımdır. Bu işi Ömer yaptığında sesiniz çıkmamıştı, diyordu.[4]

Hz. Osman'ın bu tespiti doğru idi. Ama bundan böyle elini alnına koyup düşünmeli, bir durum değerlendirmesi yapmalıydı. Madem ki Hz. Ömer iyi bir isim bırakmıştı, madem ki devlet çarkı onun zamanında rahatça dönmüştü ve madem ki yumuşak tabiatlı olunca pek lüzumlu icraata bile itiraz ediliyordu, o halde Ömer'in gittiği yoldan gitmekte fayda vardı.

---

1 Halife b. Hayyat, 115

2 Ya'kubi, 2/ 114; Halife b. Hayyat, 115; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 139

3 İbn Esir, el-Kamil 3/ 87

4 Ya'kubi, 2/ 114; Halife b. Hayyat, 115; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 139

Devlet adamına gereken şey şefkatin yanında şiddeti de bulundurmak, şefkatte de, şiddette de ölçülü olmak, her ikisinde de adalet ölçülerini muhafaza etmekti. Çünkü bir kısım insanlara ilaç gibi gelen ve hayra yönelten şefkat, diğer bir kısım insanları şımartacak, rahatsızlıkların çıkmasına sebep olacaktı. Bu çeşitten insanlara adaletin yön verdiği şiddeti göstermekte fayda vardı.

Cuma Gününde İkinci Ezan

Hz. Peygamber devrinde Cuma günü namaz vakti geldiğinde insanlar mescitte toplanıyorlar, Nebiyyi Ekrem Efendimiz hutbe okumak üzere hurma kütüğünün yanında yerini alıyordu. Hicretin sekizinci yılından itibaren minber üzerinde hutbe okumaya başlamıştı.

Rasûlullah Efendimiz minberde yerini alıp oturduktan sonra müezzin kalkıyor ve ezanı okuyor, ezanın bitmesiyle birlikte Efendimiz kalkıp hutbesine başlıyordu.[1] Hz. Ebû Bekr'in ve Hz. Ömer'in zamanlarında ezan ve hutbe aynı şekliyle devam ettirilmişti.

Hz. Osman, hilâfet makamına oturduktan sonra yaklaşık altı yıl kadar yine aynı usulü devam ettirdi. Ancak Müslümanlar günden güne çoğalıyor, uzaklarda bulunanlar bazen namaza yetişemiyorlardı. Bu durumu önlemek maksadıyla Cuma namazından önce insanlara vaktin yaklaştığını haber vermek üzere "**Zevrâ**" adı verilen yerde bir ezan daha okunmasını emretti.[2]

Bu uygulama insanlara bir ferahlık getirdi. Ezanı duyan ve o zamana kadar işine dalmış olanlar koşup geldiler.[3]

---

1 Buhari, Cümüa 21 (1/ 219); İbn Hacer, Fethu'l-bari, 2/ 326

2 Zevrâ, Medine çarşısına verilen isimdir. Efendimizin mescidine yakın yerdedir.. (Yakut el-Hamevi, Mu'cemü'l-büldan, 3/ 156

3 Saatin bilinmediği bir devirde Hz. Osman'ın bu uygulaması, tebrik ve takdir ile karşılanması gereken güzel bir hizmet olmuştur. O günlerde yaşayan ashab-ı kiram arasında hiç bir ferdin bu olayı yadırgamamış olması da, Hz. Osman'ın isabetli bir karar verdiğinin, halkın ihtiyacını göz önünde bulundurduğunun delili sayılmalıdır. Daha sonraki asırlarda müslümanlar bu ezanı hiç terketmeden uyguladılar. İslâm alemi bu yönüyle Hz. Osman'a teşekkür borçludur. Bugünkü tatbikat-

Cemaatin toplandığına kanaat getiren Hz. Osman, minbere çıkıp oturdu. Bu defa müezzin, Rasûlullah Efendimiz'in devrinde okunan ezanı okudu. Hz. Osman ayağa kalktı, Allah'a hamd, Rasûlullah'a salavat, müminlere nasihat ve duadan oluşan hutbesine başladı. Sonra indi ve namazı kıldırdı.

*

Bu yıl yine Hac Emirliğini Hz. Osman yaptı. Mina'da kendisi için büyük bir çadır kurdurdu. O güne kadar gerek Hz. Peygamber için, gerekse iki halife için böyle bir çadır kurma âdeti görülmemişti, insanlar, halifenin şahsı için bir ayrıcalık ifade eden bir yol tutmasını yadırgadılar. Ama dahası vardı:

Hz. Osman Arafat'ta öğle ve ikindi namazlarını dörder rek'at kıldırdığı gibi Mina'da da aynı şekilde kıldırdı. Halbuki Hz. Peygamberden beri uygulama hep, öğle, ikindi ve yatsı namazlarının ikişer rek'at olarak kılınması şeklinde olmuştu.

Bu durumda Hz. Peygamberin Ashab'ının rahatsız olmaması düşünülemezdi. İlk hatırlatma Hz. Ali'den geldi:

- Neler oluyor ey Osman, ortada dört rek'at kılmayı gerektiren bir durum yok. Hz. Peygamberin zamanı da uzakta değil. Sen Rasûlullah Efendimizle, onun ardından Ebû Bekr ve Ömer'le namaz kılmış bir insansın. Ayrıca, halife olalıberi iki rek'at kıldırmaktaydın. Neden dört rek'at kıldırma ihtiyacı hissettin?

---

ta birinci ve ikinci ezan arasında dört rekat namaz kılacak kadar bir zaman farkı vardır. Halbuki o günlerde zaman farkı bu kadarcık olmamalı idi. Ezanı duyan insan, işini bırakıp abdest alıp mescide gelebiliyordu. Zamanımızda Cuma günleri okunan salatü selam, o günlerdeki okunan ilk ezanın yaptığı işi yapıyor diye düşünüyorum. 1967-69 yılları arasında Siirt'te görev yaparken yaşı seksene ulaşmış, beli bükük ve görme özürlü bir adam görürdüm. Her Cuma günü yanına bir çocuk alır, köşe başlarında durarak: "Ey müslümanlar, bu gün Cuma günüdür." diye bağıra çağıra ilan ederdi. İsmi Musa olan bu adam -sonradan öğrendiğime göre- gazyağı satarmış. Bir gün ise pek dalmış Cuma namazını hatırladığında vaktin çoktan geçtiğini öğrenmiş. Yaşadığı müddetçe her Cuma günü şehrin bütün sokaklarını dolaşarak insanları uyarmağa yemin etmiş. Vefat ettiğinde bu mübarek görevi otuz yıl boyunca aksatmadan devam ettirdiğini gazeteden öğrendim. Allah rahmet eylesin.

- Benim ictihadımdır. Böyle kılmayı uygun gördüm.

Hz. Ali gibi bir insana bu cevap verilmemeli, aklın, mantığın ve ilmin kabul edeceği bir açıklama yapılmalı, kendisini bu ictihada sevk eden sebep ve deliller açıkça ortaya konulmalıydı.

Olayı duyduğu zaman rahatsız olanlardan biri de Abdurrahman b. Avf idi. Geldi:

- Sen bu mekanda Rasûlullah (s.a.v) Efendimizle birlikte namazı iki rek'at kılmadın mı, dedi.

- Evet, kıldım.

- Ebû Bekr'le, Ömer'le iki rek'at kıldığını, ayrıca halkın önünde yıllarca bu namazları ikişer rek'at olarak kıldırdığını unuttun mu?

- Hayır, unutmadım. Fakat ben, Yemen tarafından hac için gelenlerin ve bir kısım bedevilerin, mukîm olanlar için öğle, ikindi ve yatsı namazları ikişer rek'attır dediklerini ve benim kıldırdığım namazı görerek bu kanaate ulaştıklarını haber aldım. Hem ben burada mukîm sayılırım, misafir değilim.

- Neden mukîm olasın ki? Sen Medine'de oturmaktasın.

- Mekkeli bir hanımla evlendim. Ayrıca benim Taif'te arazim vardır.

- Mekkeli hanımın seninle birlikte Medine'de oturmaktadır. Taif ise Mekke'ye üç günlük mesafededir. Bunlar senin Mekke'de mukîm olmanı gerektirmez. Yemenlilerin ve diğerlerinin senin kıldırdığın namaza bakıp böyle söylemelerine gelince o da geçersizdir. Çünkü Hz. Peygamber hayatta iken müslüman sayısı daha azdı. Ayrıca ona vahiy gelmekteydi. Şayet uzaklarda kalan ve dinin ahkamını yeni öğrenenlere göre böyle bir yol tutulacak olsa ona bu yolda emir gelirdi. Ebû Bekr ve Ömer devirlerinde de Yemenliler vardı. Ama onlar böyle bir yol tutmadılar.

Hz. Osman için bütün yollar kapanmıştı. Mekkeli bir hanımla evlendiğini ileri sürünce kendisine, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in en son evlendiği Meymune isimli validemizin de Mekkeli olduğu hatırlatılmış olmalıydı. Kısacası Hz. Osman ya "Ben hatalı bir ictihad yapmışım." diyerek bu uygulamaya son verecek ve yıllardır kıldığı gibi kılacak, ya da haklı olduğunu ispat edemediği bu ictihadına devam edecekti.

İslâm'ı kendisi kadar iyi bilen ve daha inandırıcı bir açıklama, ya da dönüş bekleyen Abdurrahman'a bu konuda söylediği son söz: "Bu benim ictihadımdır" demek oldu. Ama Ali b. Ebî Talib'i ikna edemeyen bu cevap, Abdurrahman b. Avf için de doyurucu olmadı.

Abdurrahman Halife'nin yanından üzgün ayrıldı. Üzülmesi gerekiyordu. Çünkü hilafet makamına onu getirirken **"Allah'ın kitabı, Rasûlullah Efendimiz'in sünneti ve geçen iki halifenin sireti üzere amel edebilecek misin?"** diye soran ve **"Evet"** cevabını alınca elinden tutup ilk bey'atı yapan kendisiydi.[1] Halbuki şu anda tartışılması bile caiz olmayan sünnet terkedilmiş ve yanlış bir uygulama başlatılmıştı. Biraz sonra Abdullah b. Mes'ud'la karşılaşan Abdurrahman,

- Senin de bildiğin sünnet bir başka şekle çevrildi, dedi.

- Peki ne yapmalıyım?

- Rasûlullah (s.a.v)'dan gördüğün ve öğrendiğin ne ise onunla amel etmelisin.

İbn Mes'ud başını eğdi, düşündü:

- Muhalefet şer getirir. Ben yanımda bulunan insanlarla halifenin tatbikatını duyduğum için dört rek'at olarak kıldım, dedi.

---

1 Ya'kubi, 2/ 112; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 139

Abdurrahman:

- Ben arkadaşlarımla birlikte iki rek'at olarak kılmıştım. Ama bundan böyle dört kılayım, dedi. Ayrıldılar.[1]

*

Arafat ve Mina'daki namaz meselesi o gün için böyle halledildi. Ama bu, orada bulunan ve bulunmayan her müslümanın meseleye aynı gözle bakması demek değildi.

Nitekim bir defasında Hz. Ali öğle veya ikindiyi iki rek'at kılıp selam verdiği zaman Mervan:

- Neden dört kılmıyorsun? Emirü'l-müminin'in dört rek'at kılması sana delil olarak yetmiyor mu? şeklinde uyarıda bulununca Hz. Ali,

- Ben Rasûlullah'ı iki rek'at kılarken gördükten sonra ümmetten bir ferdin dört kılması beni ilgilendirmiyor.. şeklinde cevap vermişti.

Abdurrahman b. Avf'ın önce bu derece ciddi ve üzgün şekilde Hz. Osman'ı tenkit etmesi daha sonra İbn Mes'ud ile görüşüp kendisinin de dönüş yapması hoş bir davranış değildi. Hz. Osman'a yapılan bir hatada ısrarın değil, hatadan dönmenin fazilet olduğunu anlatması gerekirdi. Eğer muhalefet şer ise evvela sünnete muhalefetin şer oluşu dile getirilmeli ve bunda ısrar edilmeliydi. Çünkü yıllar boyu bu konu tartışılacak ve Hz. Osman'a karşı harekete geçenlerin tenkid ettikleri noktalardan biri de bu olacaktı.

Sonuç, bu uygulamanın, Hz. Osman tarafından altı yıl devam ettirildiğidir. Keşke Hz. Osman, bu konuyu Ashab'ın ileri gelenleriyle görüşüp, onların görüşlerini alsa, ya kendisi onları ikna etse, ya da onlar Hz. Osman'ı fikrinden döndürselerdi. Bu, en azından kendisi hakkında ortaya atılan söylentilerden birinin eksik olması demek olurdu.

Yemenliler'in, Bedeviler'in durumlarına gelince: Öğle, ikindi ve yatsı namazlarının seferlerde iki, ikamet halinde dört rek'at olduğu

---

1 İbn Esir, el-Kamil 3/ 103-104

anlatılır, görevli insanlar tarafından hacılar arasında üç-beş defa, hatta her yıl ilan edilebilirdi.

Bu uygulama Hz. Osman'la birlikte sona erecek, bir daha da gündeme gelmeyecekti.

"Muhalefet şer getirir." diyerek hemen Hz. Osman'a uyan Abdullah b. Mes'ud'un, Kur'an nüshalarının çoğaltılması konusunda bu anlayışı göstermediğini ilerde göreceğiz.

Hurma Satışında Ayrı Bir Metod

Medine'de günden güne geliri artan Mervan, o yıl bahçeden elde ettiği hurmasını otuz deve yükü halinde pazara sürmüştü. Ancak bu hurmanın satışı öyle kolay olmayacak, günlerce, haftalarca başında beklemek icap edecekti. Bu ise Mervan gibi canı tez bir kişinin tahammül edeceği bir iş değildi. Kolayını buldu, pazarda bu işi yapan adamlara vardı.

- Emirü'l-müminin selam etti. Şu hurmaları almanızı rica ediyor, dedi.

- Emirü'l-müminin emretti ise gönül hoşluğuyla onu alırız, dediler.

Böylece Mervan kısa zamanda elindeki mahsûlünü paraya çevirmiş oluyordu. Ancak bu ve benzeri bir nice iş hep Mervan vasıtasıyla ve Hz. Osman'ın ismi öne sürülerek yapılmaktaydı. Bu ise hoşnutsuzluklara yol açıyordu.

Olaydan haberdar olan Talha b. Ubeydullah vakit geçirmeden Hz. Osman'ın yanına vardı, selam verdi. Hz. Osman onun selamını aldıktan sonra,

- Bana ne oluyor ki seni sinirli görüyorum ey Talha, dedi.

- Sana hiçbir şey olmuyor ey Osman. Bu gidişle olmayacağa da benziyor. Ama ben gerçekten sinirliyim.

- Sebep ne?

-Biliyorsun damadın Mervan, tarım işleriyle uğraşıyor. Bu yıl elde ettiği otuz deve yükü hurmanın satıcılığını da sana bırakıyor. Pazarda bir iki kişiye selam gönderiyorsun, onlar da ister istemez o hurmayı almağa mecbur kalıyorlar. Şimdi senden istediğim şu: Damadım iki kuruş kazanacak diye araya girip insanları Mervan'ın hurmasını almaya mecbur etme. Senin bir şerefin var, hilafet makamının bir haysiyeti var. Bu şeref ve bu haysiyet, Mervan'ın üç-beş kuruşluk hurması karşılığında harcanırsa yazık olur.

Hz. Osman üzülmüştü.

- Yemin ederim ey Talha benim bu olaydan haberim yok. Kimseye onun hurmasını satın alması hususunda bir emir göndermedim.

Talha, Hz. Osman'ın bu gibi işlere tenüzzül etmeyeceğini bilmez değildi. Söylemek istediklerini ona anlatmanın zamanı gelmişti.

- O halde ey Müminlerin Emiri kendine gel, aklını başına topla. Senin adını kullanarak, senin adına iş yapmaya çıkanlara hadlerini bildir. Yarın içinden çıkamayacağın ve hiç beklemediğin olaylar meydana gelebilir. Unuttun mu Hanteme'nin oğlunu?

Hanteme Hz. Ömer'in annesiydi. Hz. Osman bu soru ile neyin anlatılmak istendiğini öğrenmek isteyen gözlerle ona baktı, Talha devam etti:

- Bir gün Ömer'in hizmetçisi Yerfe', elinde bir dirhemle kasaba uğrar. Et alacaktır. İyi tarafından ve ikramlı vermesi için.

- Eti, Emirü'l-müminin Ömer b. Hattab'a alıyorum, der.

Bu olay döne dolaşa Hz. Ömer'e kadar gelmişti. Olayı haber aldığında onun yanında idim. Başında saç olsa hepsi dimdik ayakta olacaktı. Sinirden çatlayacak haldeydi. Yüzü bir başka renge bürünmüştü. İki dizinin üzerine çökmüş, bıyıklarını burmaya başlamıştı. Onu yatıştırabilmek için dil dökmeye başladım. Nihayet adam gönderdi ve Yerfe'i çağırdı.

- Bana bak ey Yerfe' dedi. Bir daha böyle bir iş yaparsan yemin ediyorum sana öyle bir ceza veririm ki insanlara ibret olursun. Hem kârlı alışveriş yapacaksın hem de bunu Müminlerin Emiri'ne alıyorum diyeceksin öyle mi?[1]

Yerfe'e baktım titriyordu. Öyle bir duruma gelmişti ki bir servet bağışlanacak olsa bu işi ikinci defa yapmazdı. O günden sonra Yerfe' bir daha böyle bir iş yapma cesaretini kendinde bulamadı.

Talha bunları anlattıktan sonra sözlerine şöyle devam etti:

- Benim sana anlattığım olay Mervan'ın yaptığı ilk sahtekarlık değildir. Senin haberin olmadan, senin adına iş yapa yapa seni insanların gözünde değersiz hale getirecek ve sonunda seni mutlaka bir çıkmaza sürükleyecektir. Beni dinlersen derhal onu çağır, Ömer'in Yerfe'e yaptığını sen de ona yap. Hatta onu, bir daha geri gelmemek üzere kendinden uzaklaştır. Hz. Peygamber onun babasını ve aile efradını durup dururken kovmadı.

Talha b. Ubeydullah, anlatabileceği her şeyi anlatmış olduğundan emin olarak izin istedi ve ayrıldı. Ancak sözlerinin Hz. Osman'da fazla bir tesir yapacağından emin değildi. O bir bakıma sadece içini boşaltmış oluyordu. Hz. Osman sevgili yeğeni ve damadının gül hatırını kırmamak için ağzını açıp tek kelime söylemeyecek, söylese de Mervan, değerli amcasının önüne diz çökecek, ona bir sürü dil dökecek, seksenine merdiven dayamış olan ihtiyar amcanın ağzından girip burnundan çıkacak ve netice olarak Hz. Osman, Hakem ailesini çekemeyen bir takım insanların dedikodularına aldırış etmemek gerektiğini sevgili yeğeninden öğrenecekti.

Ebû Zübeyd

Bir zamanlar Hz. Ömer, Velid b. Ukbe'ye, Tağlib kabilesinin cizye ve haracını toplama görevini vermişti. Tağlib, ötedenberi hıristiyan olan bir kabileydi. Velid orada Ebû Zübeyd Harmele isminde bir

---

1 Belazuri, Ensabu'l-Eşraf, 5/ 29

hıristiyanla tanıştı. Dertlerini dinledi. Dayıları adama zulmetmişler, alması gerekli olan haklarından mahrum bırakmışlardı.

Velid, meşrebine pek uygun gelen bu adama yardımcı oldu. Devlet tarafından gönderilen bir görevli olarak işe el koydu, Ebû Zübeyd'in haklarını dayılarından aldı. Ebû Zübeyd, Velid'i öven şiirlerle ona teşekkür etti.

Tağlib'in vergisini topladığı sürece Velid ile Ebû Zübeyd arasındaki dostluk giderek arttı. Ebû Zübeyd'in içkiye düşkün olması Velid için düşünülecek bir konu değildi. Çünkü Velid de zaman zaman çilingir sofrasının başına kuruluyordu. Böylece içki, onların dostluklarını kenetleyen bir bağ oldu.

Görevini bitiren Velid Medine'ye döndü.

*

Velid'in Kûfe valisi olduğunu duyan Ebû Zübeyd, mutlu günlerin güneşinin doğduğu kanaatiyle Tağlib kabilesinden ayrıldı. Kûfe'ye gidiyordu. "Acaba vali oldum diye tanımazlıktan gelir mi ki?.." gibi düşüncelerin eşliğinde uzun bir yolculuk yaptı. Vali konağının önünde son bulan yolculuk Ebû Zübeyd'in heyecanlarına bir son vermiş olmalıydı. Çünkü Vali onu görünce gülerek ayağa kalkmış, "Hoş geldin ey Ebâ Zübeyd!"demişti. Demek Ebû Zübeyd unutulmamış, araya giren yıllar, birbirini tanımaz olma gibi bir durum getirmemişti.

O gece Ebû Zübeyd "Darüzzıyafe" adıyla bilinen bir binada misafir edildi. Bundan böyle hep orada kalacaktı.

Valinin, hıristiyan bir adamı can ciğer bir dost gibi karşılayıp bağrına basması, halkın hoş görmediği bir davranış idi. Hatta ona, müslümanlara tanınmayan bir kısım haklar tanımıştı.

Konu bir gün Velid'e anlatıldı. Fakat Velid bu anlatışa aldırış etmediği gibi Ebû Zübeyd'in maaşına bir kısım daha ilave yaptı. İlk şekline razı olmayan insanların bu defaki ilaveler karşısında "Velid ne güzel iş yaptı" demeleri düşünülemezdi.[1]

---

1 Belazüri, Ensabü'l-Eşraf, 5/31

Velid'e gelince, Tağlib kabilesindeki şarap meclislerinde tanıdığı arkadaşıyla ara sıra kadeh kaldırma talimleri yapıyordu.

Borcunu Ödemeyen Bir Vali Daha

Velid Kûfe'ye gelip görevi devraldıktan sonra bir gün Abdullah b. Mes'ud'u buldu ve ondan bir miktar ödünç para istedi. Abdullah b. Mes'ud Beytülmal'dan onun istediği miktarı çıkarıp verdi. Her zaman olduğu gibi verilen borcun miktarı ve ne zaman ödeme yapılacağı belirlendi.

Bu konuda bir evvelki vali ile tatsız bir tecrübe yaşamış olan Abdullah b. Mes'ud, ödeme zamanı gelince valinin kapısını çaldı, ödünç aldığı parayı ödemesini istedi. Velid ise şu anda ödeme gücünün bulunmadığını ifade etti. Fakat Abdullah ısrar ediyor, parayı almadan bir yere gitmeyi düşünmediğini anlatıyordu.

Sonuçta, Abdullah oradan eli boş döndü. Ancak o, bu işin peşini bırakmadı. Sa'd b. Ebî Vakkas'ı sonuna kadar takip etmişti. Adalet, her ikisine de aynı muamelenin yapılmasını emrederdi. Nitekim ilk defasında alınamayan, ikinci ya da üçüncüde alınabilirdi. Bu düşünce altında Velid'i, kimsenin olmadığı yerlerde yakaladı, başkalarıyla sohbet ederken buldu,

- Öde borcunu, dedi.

Velid'in iyiden iyiye canı sıkılmış, bir zamanlar babasının çobanı olan bu adamla[1] baş edemeyecek duruma düşmüştü. Gerek kendisi ve gerekse kendisiyle birlikte Kûfe'ye gelen Emevîler, İbn Mes'ud'un haddini aştığı kanaatinde idiler. Bir vali ödeyemediği üç-beş kuruş için bu kadar sıkıştırılmamalı idi. Hem o, alelade bir vali değildi, Emirü'l-müminin Osman'ın ana bir kardeşiydi.[2]

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 3/ 150; İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/ 317

2 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 397

Ancak Abdullah b. Mes'ud'un İslâm'da, inkar edilmesi mümkün olmayan bir geçmişi vardı. Bu sebeple doğrudan ona cephe almadılar, durumu halifeye bildirmeyi uygun gördüler. Yazdıkları mektupta olayı süsleyerek anlattılar.[1]

Hz. Osman mektubu okuduğu zaman sinirlendi. Abdullah b. Mes'ud'a bir mektup yazdı. **"Sen nihayet bizim hazinedarımızsın. Aldığı maldan dolayı Velid'i rahatsız etme"** diyordu.

Abdullah bu mektubu aldığı zaman bir tuhaf oldu.. Aynı olaydan dolayı Sa'd b. Ebî Vakkas'ı valilikten azleden Hz. Osman, bu defa Velid'i cezalandıracakken onu rahatsız etmeme emrini gönderiyordu. Aldığı malı ödemeyen Velid rahatsız edilmeyecek ama müslümanların haklarını koruma görevini yapan ise tekdir edilecekti.

Bu iki validen biri aldığı maldan dolayı rahatsız edilmeyecekse, o, mutlaka Sa'd b. Ebî Vakkas olmalıydı. Çünkü İslâm'ı ilk defa kabul edenlerin arasında yer alıyordu. İslâm'ı kabul edeli beri bu mübarek dini ve müslümanları koruma yolunda bir çok muharebeye katılmış, canıiu ortaya koyarak Hz. Peygamber'in hayatını savunmuştu. Kadisiyye gibi büyük bir muharebenin muzaffer komutanı idi. Sırf bu zaferden dolayı ona, fazladan bir maaş bağlandığı takdirde çok şey yapılmış olmazdı. Velid'e gelince onu, yaptığı hayırlı işlerle tanıyan ve hatırlayan yoktu. Kur'an onun fasıklığını[2] ilan etmişti. Tek özelliği, Hz. Osman'ın ana bir kardeşi olmasıydı.[3]

Abdullah Beytülmal muhafızlığı görevini Allah rızası için yapıyor, kendini müslümanların mallarının bekçisi olarak görüyordu. Fakat gelen mektupta **"Sen ancak bizim hazinedarımızsın"** denil-

---

1 Böyle olması da pek tabiidir. Keser, kendi tarafına yontacak şekilde yapılmıştır. Bir olayı anlatırken, hem kendisi, hem de hasmı için adalet ölçülerini elden bırakmadan, hak ve gerçek olanı olduğu gibi anlatabilen kaç kişi yaşamıştır şu dünyada?..Gerçek böyle olduğu için hakim mevkiinde oturan insanın, davacıyı dinlediği kadar davalıyı da dinlemesi şartı getirilmiştir.

2 Hucurat suresi, 49/ 6 ayetine bakınız.

3 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 397

mekteydi. Kalktı, mescide vardı, anahtarları minbere astı, orada bulunan insanlara,

- Ben kendimi, müslümanların mallarının bekçisi zannediyordum, dedi. Daha sonra Velid'e döndü:

- Sizin hazinedarınız sayıldığımı öğrendim, benim böyle bir göreve ihtiyacım yoktur, dedi ve mescidin bir köşesine oturdu.

- Abdullah bundan böyle bir zaman daha Kûfe'de ikamet edecekti.[1]

Emevî olmayan hiç kimse bu olaydan dolayı Hz. Osman'ı mazur göremezdi.

Emanet Köpek[2]

Dâbî b. Haris, Kûfe'de, Velid b. Ukbe'nin vali olduğu günlerde Ensar'dan bir şahıstan emanet olarak bir köpek almıştı. Sahibi tarafından "Karhan" adı verilen köpek av konusunda iyi yetiştirilmişti. Dâbî onu yanına alıyor ve ceylan avına çıkıyor, yüz güldürücü sonuçlarla dönüyordu.

Bir gün sahipleri geldiler, köpeği istediler. Dâbî bu isteği pek hoş karşılamadı. Karhan'ı pek beğenmişti. Sahipleri bir başka köpek bulmakta güçlük çekmezlerdi. Her zaman, her yerde bulunur çeşitten olmayan bu köpeği bir müddet daha yanında görmek istediğini söyledi. Adamlar, "Bir müddet daha yanında kalabilir" diyerek, gittiler.

Tekrar geldiklerinde ise, artık bu köpeğin asıl sahibi olduğunu söyleyen Dâbî, adamları elleri boş geri çevirme yolunu tuttu.

- Köpek bize aittir, vermen gerekir, dediler.

Dâbî itiraz eti:

---

1 Ensabü'l-Eşraf, 5/ 31

2 Bu Köpek ile ilgili olarak gelişen olaylar ilerde Hz. Osman'ın başına iş açacaktır. Burada bahıs konusu edilmesinin sebebi budur.

- Neden sizinmiş bakayım?.. Çağırıyorum geliyor, git diyorum gidiyor. Ne istersem onu yapıyor. Sizin köpeğiniz ise benim emrimi neden yapsın, dedi.

- Ey Dâbî, sen bu köpeği bizden almadan önce o bizim istediklerimizi de yapıyordu. Bu söylediklerinle ona sahip olman gerekmez, ver Karhan'ı gidelim, dediler.

- Gidebilirsiniz ama onu size veremem. Çünkü bana aittir.

Gittiler. Ama artık iş inada binmişti. Köpek meselesinden çok inat meselesi olmuştu. Dâbî'nin kabilesinin ileri gelenlerini buldular. Onun aldığı emaneti geri vermediğini anlattılar. Köpeğin kendilerine ait olduğunu şahitlerle ispatladılar. Dâbî bu defa kendi kavminden olan adamlara bir şey diyemedi. Karhan onun evinden alındı, asıl sahiplerine teslim edildi.

Dâbî'nin canı sıkıldı. Köpeğin sahiplerini, utanç verici bir iş yapmış insanlar olarak hicvetti. Hicviyesinin son beytinde **"İşte köpeğiniz. Sakın onu terketmeyin. Çünkü o sizin annenizdir. Anneye isyan edip baş kaldırmak ise büyük günahtır"** diyordu.

Dâbî, edeb dışı bir hareket yapmıştı. Yüzü kızarması gereken, özür dilemesi icabeden kendisiydi. Hiç kimsenin "Ayıp değildir" diyemeyeceği çeşitten bir iş vapmış, üstelik kendisini insan bilerek, emanete ehil sayarak köpeklerini teslim edenlere hakaretler yağdırmıştı. Cahiliyye devrinde bile emanete ihanet etmek ayıp sayılmıştı.[1]

Karhan'ın sahipleri bu defa Hz. Osman'a müracaat ettiler. Olanları anlattılar. Hz. Osman Dâbî'nin getirilmesini emretti. Yaptığı işten dolayı sözlü olarak takdir ettikten sonra hapse attı.

---

1 Cahiliyye devrine damgasını vuranlardan ünlü bir din adamı ve şair vardır. Semev'el b. Âdiyâ ismiyle tanınır. Kendisine teslim edilen emanetleri sahibinden başkasına teslim etmemek için sonuna kadar direnen bu adam, gözlerinin önünde oğlunun boğazlanıp öldürülmesine rağmen, verdiği sözden dönmemek ve ahdine bağlı kalmak konusunda darb-ı mesel haline gelmiş, "Evfâ min Semev'el" (Semev'el'den daha vefalı) ifadesiyle gelecek nesillere takdim edilmiştir. (Bak: Diyanet İslam Ans. 36/487)

Dâbî olayların böyle gelişmesinden dolayı fena halde alınmış, bunu şahsına ağır bir hakaret olarak değerlendirmişti. Hapishanede ölmesi için fazla bir zamanın geçmesine ihtiyaç olmadı.

Onun oğlu Umeyr'e gelince, babasının haklı ya da haksız olduğunu düşünmeden, sanki durup dururken, zulüm yoluyla hapse atılmış gibi düşünerek Hz. Osman'a şiddetli bir nefret hissiyle doldu. Bu duygular onu, Hz. Osman'a karşı yürütülen mücadelenin gönüllü neferleri arasına katılmaya sürükledi.

İleriki yıllarda Umeyr'i, Hz. Osman'ı şehid edenler arasında göreceğiz.[1]

*

Bir gün Abbas b. Abdülmuttalib ile bir şahıs arasında anlaşmazlık çıktı. Adam Hz. Abbas'a hakaret etti.

Hz. Osman durumu öğrendiği zaman adamı yakalattı ve dövdürdü. Bu uygulamadan rahatsız olanlar oldu. Doğru bir iş yapmış olmadın, dediler. Hz. Osman kendisini şöyle savundu:

- Evet, ben doğru bir iş yaptığıma inanıyorum. Rasûlullah Efendimiz'i Abbas'a hürmet ederken gördüm. Nebiyyi Muhterem Efendimiz'in değer verdiği insanın hafife alınmasına ve hakaret görmesine ben izin veremem. Bu işi yapan Rasûlullah Efendimiz'e muhalefet etmiş olur.[2]

*

---

1 Taberi, 2/ 682; İbn Hallikân, Vefeyatü-a'yân, 2/ 34

2 Taberi, 2/ 681

Said b. Yerbu'nun oğlu bir hatırasını şöyle anlatıyor:

Bir öğle vakti kuşumu aldım, çıktım.[1] Mescide yakın bir yerde onu uçuruyordum. Bir ihtiyar gördüm. Yatmış uyuyordu. Başının altına bir kerpiç yerleştirmişti. Pek güzel, pek tatlı bir görünüşü vardı. Kuş uçurmayı bıraktım. Onun tatlı görünümünü seyretmeğe başladım. Ben ona hayran hayran bakarken gözlerini açtı, beni gördü.

- Kimsin sen oğlum, dedi.

- Said b. Yerbu'nun oğluyum, dedim.

Oturur duruma geldi. Biraz ötede uyuyan bir delikanlı vardı. Seslendi ama uyandıramadı.

- Git onu uyandır, dedi.

Emrini yerine getirdim. Delikanlı kalktı, ihtiyarın yanına geldi. İhtiyar ona yavaş sesle bir şeyler söyledi. Sonra bana döndü,

- Şuraya otur, dedi.

Biraz sonra delikanlı elinde güzel bir elbiseyle geldi. Benim eski elbisemi aldı, yeniyi giydirdi. Daha sonra, cebime bir kese yerleştirdi.

- Hadi bakalım, gidebilirsin, dedi.

Oradan sevinçle ayrıldım. Babamı buldum, olanları anlattım. İhtiyarı yapabildiğim kadarıyla tarif ettim.

- Kim olduğunu bilebildin mi? dedi.

- Bilemedim, dedim.

- Müminlerin Emiri Osman b. Affan'dır, dedi.

Saydığımız zaman kesenin içinde bin dirhem bulunduğunu öğrendik.[2]

---

1 Hz. Osman devrinde kuşbazlığa merak saran insanlar türemiştir. Özellikle gençler arasında kuş uçurma ve "cevalik" adı verilen bir çeşit sapan ile taş fırlatma yaygın hale gelmiştir. Hz. Osman Leys kabilesinden bir adamı özel olarak görevlendirmiş ve bu sapanların kırılmasını ve kuşların boğazlanmasını emretmiştir. (İbn Kesir, el-Bidaye, 7/214)

2 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/214

Pek Hoş Bir Hatıra

Hz. Osman, yanına gelen adamın selamını alırken ona oturmasını işaret etti.

- Buyur ey kardeşimin oğlu, seni dinliyorum, dedi.

- Bahçemde namaz kılıyordum, diye söze başladı adam. Bir kuş sesi işittim. Pek güzel ötüyordu. Gözlerim onu aradı. İlerde, karşımdaydı. Rengarenk, pırıl pırıl bir kuştu. Bir zaman güzel güzel öttü. Ben ise onu hayran hayran dinledim. Sonra uçup gitti. Ben ise, ancak o uçup giderken namazda olduğumu hatırlayabildim. Kendi kendimden utandım.

Adam, buraya kadar anlattıklarını dikkatle dinlemekte olan Halife'ye üzüntü dolu gözlerle bir defa daha baktı:

- Şimdi, yaptığım bu kusura kefaret olur diyerek o bahçemi Allah rızası için sadaka olarak vermek istiyorum. Ne yapılması gerekiyorsa onu, benim adıma sen yap ey Müminlerin Emiri, dedi.

Hz. Osman, ismini bilmediğimiz adamın bu davranışından pek etkilenmişti. Arsayı satışa çıkardı, elli bin dirheme sattı.

Bundan ötesi kolaydı.[1]

*

İsmini bilmediğimiz bu insan -ki Rasûlullah Efendimiz'in Ashab'ından biri olabilirdi. Ya da Tabiun neslinden biriydi- pek güzel, ibret alınmaya değer bir davranışta bulunmuştu. İslâm edeb ve terbiyesinin güzel bir meyvesi denebilirdi.

Onun, namaz kılarken bir an için gaflete dalması, insan olmanın tabii bir sonucuydu. Her insan, her devirde bu ve benzeri durumları yaşayacaktı. Ama bu dalgınlık sonucu o, **"Adam sen de, namazını kılarken gaflete dalanların, gönlü sağda solda gezenlerin ilki ben**

---

1 Gazali, İhya, I/ 171

değilim, sonuncusu da olmayacağım" dememiş, nefsini bir daha ve ciddi şekilde hesaba çekme yolunu açmıştı. Allahu Ekber (Allah en büyüktür Yüceler yücesidir) deyip namaza durduktan sonra pek küçük bir varlığın peşine takılıp gidişinin ceza ve keffaretini elli bin dirhem tutarındaki bahçesini Allah rızası uğruna sarfederek ödemişti. Bu davranışı ise Allah yolunda yürüyen ve değme erlerin yapamayacağı güzel bir davranıştı. Allah ondan razı olsun.

Kör Değneğe Aşıktır

Mahreme b. Nevfel, yüz on beş yılı birbirine katlamış bir ihtiyardır. **"Kime ömür verir, ihtiyarlık derecesine ulaştırırsak,onu yaratılışta baş aşağı ederiz"**[1] hükmü, onu da etkilemiş, bir kısım özelliklerini alıp götürmüştür. Son zamanlarda her iki gözünün göremez olmuş ve bazen aklı başında bir insanın yapmaması gereken işleri yaptığı görülmüştür.

Nitekim bir gün mescidde otururken onun kıpırdanmasını görenler ne yapacağını anladılar.

- Burası mesciddir ey Mahreme, aklını basma topla, dediler.

Bu söz onu kendine getirdi. İşini dışarda görmek üzere ayağa kalktı.

-Bana yardım etmeniz gerekiyor, dedi.

Bir hayır sahibi geldi. Onun elinden tuttu. Bir süre insanların arasında dolaştırdı, mescidin bir köşesine getirdi ve bıraktı.

Artık işini rahatça görebilirdi. Tekrar aynı işi yapmaya çıkmıştı ki ikinci ihtarı aldı.

- Ey Mahreme, sen hala mesciddesin, deniliyordu. Canı sıkıldı.

- Biz mescidden çıkmadık mı?

- Hayır, çıkmış olmadın.

---

1 Yasin suresi, 36/ 68

- Sübhanellah!.. Peki beni buraya kim getirdi?

- Seni getiren Nuayman'dır.

Mahreme iyice sinirlenmişti. Bu kadar insanın içinde, bu yaşta ve kör bir insanla eğlenilmezdi.

- Eh.. dedi. Şayet onu bir elime geçirirsem beni böyle utandırmayı ona gösteririm. Şimdi benim dışarı çıkmama yardım edin.

Aradan günler geçti. Bir gün Mahreme kulağına eğilen birinin,

- Sana Nuaymân'ı göstermemi istermisin diye fısıldadığını duydu.

- Evet, onu bana göster.

Adam onun elinden tuttu, ilerlediler.

- İşte, tam onun arkasındasın.

Mahreme fısıltı halinde söylenen bu söz üzerine sopasını iki eliyle kavradı. Kaldırdığı gibi indirdi.

Etraftan onun ne yapacağını farkeden ve hemen müdahale etmek isteyenler yetişememiş, namaz kılmakta olan Hz. Osman'ın başı yarılmıştı. Kan akıyordu. Hiç bir şeyden habersiz, sadece Rabbiyle başbaşa namaz kılmakta olan ve ardından bir sopanın indirilmesini hiç beklemeyen Hz. Osman, artık namazı bozmuş olmalıydı. Etraftan,

- Heey Mahreme, sen bunadın mı?!.. şeklindeki ihtarlar her şeyin olup bitmesinden sonraya rastlıyordu.

- Be adam, senin vurduğun Emirü'l-müminin'dir. Derdin ne senin?!..

Mahreme fena halde bozulmuş, alnına ter yürümüştü. Hayatı boyunca yapmayı hiç düşünmeyeceği bir işi yapmıştı.

- Kusura kalma ey Mü'minlerin Emiri, bana seni Nuayman'dır diye gösterdiler. Ben asıl onu döğmek istiyordum, dedi.

Bu arada onun elinden tutup getiren şahsın Nuayman olduğunu gören birkaç kişi, olayın bu şekilde gelişeceğini ve bu neticeyi vereceğini tahmin edemediklerini söylüyorlardı. Nuayman bulunup ona iyi bir ders verilmeliydi. Halifenin başının yarılmasına kadar varan bir şaka, artık şaka hududunu aşmış olmalıydı. Onların hararetli konuşmalarını ve niyetlerini gören Hz. Osman,

- Allah cezasını versin, bırakın, ne de olsa Bedir savaşına katılmış olanlardandır, dedi.[1]

Bununla beraber Mahreme bundan böyle ikinci bir intikam sevdasına düştü mü, düştü ise ne gibi bir netice verdi bunu bilmiyoruz.

*

Anlaşılacağı üzere Nuaymân şakacı bir adamdı. Bazen şaka hududunu Hz. Osman örneğinde olduğu gibi aştığı da oluyordu. Onun bazen, elinde, turfanda bir yiyecekle Rasûlullah Efendimiz'in huzuruna geldiğini ve,

- Ey Allah'ın Rasûlu, şu benim sana hediyemdir, kabul eder misin?.. dediğini hatırlayanlar vardı.

Rasûlu Muhterem Efendimiz onu alır yer. Ama daha yerken o meyvenin satıcısı da gelip yetişir, meyvenin parasını Hz. Peygamber'den ister. Nebiyyi Muhterem Efendimiz Nuayman'a döner,

- Sen bunu bana hediye etmedin mi?

- Evet ettim.

- Peki neler oluyor?.. Neden parasını ben veriyorum?..

- Ey Allah'ın Peygamberi, bunu gördüğüm zaman hoşuma gitti. Alsam da Rasûlullah Efnedimiz'e hediye etsem diye düşündüm. Ama cebimde param yoktu. Gittim ve seni göstererek, parasını bu adam verecek diye onu satın aldım, sana da hediye ettim.

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 3/576, 577

Hz. Peygamber gülümseyerek meyvenin parasının ödenmesini emreder.

*

Ensar'ın Neccar Oğulları oymağından olan bu adam Nuaymân b. Amr diye bilinir. Medine'de İslâm'ı ilk defa kabul eden insanlar arasında yer almaktadır. Bir rivayete göre Efendimiz henüz Mekke'de iken, Mina'da, Akabe denilen yerde yapılan görüşmeye Nuayman da katılmıştı. Meşhur Bedir Savaşı'nda bulunmuş, Uhud Harbine katılmış, Hendek Muharebesinde şehri savunan mücahitler arasında yer almıştı. Hz. Peygamber'in yaptığı seferlerin tamamında da hazır bulunan bir insandı. Şu kadar ki İslâm'a girmeden önceki şakalarını, zaman zaman şaka hududunu aşsa bile devam ettirmekten de ömür boyu geri kalmamıştı.

*

Nuayman, üç kişilik bir arkadaş grubu halinde Şam taraflarına bir sefer yapmıştır. Maksatları ticarettir. Yanındaki iki arkadaşı ise Hz. Ebû Bekr ve amcasının oğlu Süveybıt b. Harmele'dir.

Hz. Ebû Bekr bir iş için, pazarda konakladıkları yerden ayrılmış o gittikten sonra Nuaymân gelmiştir.

- Bana bir şeyler ver ki yiyeyim ey Süveybıt!..

- Ebû Bekr gelinceye kadar sana yiyecek yok, sabret.

Nuayman sesini çıkarmaz. Biraz ilerdeki bir kafilenin yanına varır.

- Bir kölem var, satmak istiyorum, alır mısınız? der.

- Alırız ama önce köleyi görmemiz gerekiyor.

- İşte orada, mallarımın yanında duruyor.

Adamlar Süveybit'i görürler. Görünüşte topallık, çolaklık gibi bir kusuru olmadığı anlaşılır.

Böyle başlayan sıkı bir pazarlık sonucu on deve mukabilinde anlaşmaya varırlar. Nuayman,

- Bakın, der. Benim bu kölem biraz nazlıdır. Size hür olduğunu, hatta benimle amca oğlu olduğunu bile söyleyecektir. Kanmayınız. O gerçek anlamıyla bir köledir.

- Anladık.

Ve adamlar geldiler, hadi bakalım arkadaş, seni sahibin bize sattı, dediler.

- Şaka mı ediyorsunuz?

- Hayır, gayet ciddiyiz? Hem de sana sahip olabilmek için on deve vermiş bulunuyoruz.

- Ama ben hür bir insanım.

- Artık değilsin.

- Hem ben onunla amca oğluyum. O şakacı bir insandır, sizinle alay etmiş olabilir.

- Bütün bunları biliyoruz. Şimdi sen düş önümüze bakalım. Fazla naz iyilik getirmez.

Adamların işi ciddiye aldıklarını gören Süveybit, Nuayman'a döndü,

- İşin tadını kaçırdın, şu adamlara bir şeyler söyle.

Nuayman ciddiyetini bozmadan adamlara döndü:

- Ben anlattım ya, biraz nazlı yetişti diye. O artık sizindir. Tavsiye ederim siz de benim gibi fazla yüz vermeyin ona.

- Nuayman, artık sen çok oluyorsun, bitir şu işi.

Nuayman, işi gerçekten bitirmek üzere adamlara döner,

- Hadi, ne duruyorsunuz, alın götürün.

Adamlar Süveybit'in üzerine yürüdüler. Süveybit karşı koymak istedi. Fakat bu kadar adama gücünün yetmesi düşünülemezdi. Boynuna ipi geçirirlerken hâlâ bu işin burada bitirileceğini ummakta olan Süveybit,

- Sıkı tutun, bırakmayın, diye hatırlatma yapan Nuayman'a nefret dolu bir bakış fırlatmaktan kendini alamadı.

- Adamlar onu aldılar ve çeke çeke götürdüler. Nuayman arkalarından,

- İyi günlerde kullanın, diye seslenmeden edemedi.

Hz. Ebû Bekr işini bitirip geldiğinde arkadaşını göremedi.

- Süveybit nerede, dedi.

- Sattım.

- Ne demek bu?

- İşte develer. Onu on deve karşılığında köle olarak sattım.

Hz. Ebû Bekr iyice sinirlenmişti.

- Çabuk bana göster adamları, dedi.

Daha sonra koştu, adamları buldu. Nuayman'ın her zaman böyle ağır şakalar yaptığını, Süveybit'in gerçekten hür bir insan olduğunu anlattı. Hz. Ebû Bekr'deki ciddiyeti gören adamlar inandılar, develerini alarak onu serbest bıraktılar.

Süveybit, ötedenberi huyunu bildiği amca oğluna ne yaptı bilmiyoruz. Ancak olay Medine'de duyulduğu zaman bir hayli gülünmüştü.

*

Medine'ye gelen bir bedevi, devesini mescidin önüne çöktürdü. İçeri girdi ve Rasûlullah Efendimizle görüşmeye başladı. Bu sırada birkaç kişi Nuayman'ın yanına geldiler.

- Çoktandır midelerimiz deve etine hasret kaldı. Şu bedevinin devesini nasıl buluyorsun?

- Pek hoş.

- Ama sen onu kesemezsin.

- Ne demek, bakın siz.

Ve ilerledi, deveyi boğazladı. Bedevi dışarı çıktığında Nuayman devenin etlerini parçalamakla meşguldü. Adam varı yoğu bir tek devesinin elden gittiğini, kendisine haber vermeye bile ihtiyaç hissedilmeden kesildiğini gördüğü zaman fenalık geçirdi. Feryatlar ederek tekrar mescide girdi.

Efendimiz dışarı çıktı, bu işi kimin yaptığını sorduğu zaman Nuayman'ın ismi verildi. Nereye gittiğini sora sora Dubâa bt. Zübeyr'in[1] evine kadar geldi. Orada gördüğü birine, Nuayman'ı sordu.

Halbuki Nuayman, benim burada olduğumu kimseye söylemeyin diye sıkı sıkıya tenbih etmişti.

Adam,

- Biz onu görmedik, derken eliyle de onun bulunduğu yeri işaret etmekteydi.

Nuayman, bulunduğu yerden çıkarıldığında eli yüzü toz toprak içindeydi. İyice korktuğu belli oluyordu. Rasûlullah Efendimiz,

- Seni bu işe zorlayan nedir?.. Neden yaptın bu işi? derken, eliyle de onun yüzündeki tozları silmekteydi. Efendimiz'in gülümsediğini gören ve içi ferahlayan Nuayman,

- Vallahi ey Allah'ın Rasûlu, bu işi bana yaptıranlar, senin önüne düşüp ardımca buraya kadar getirenlerdir, dedi.

---

1 Bu hanım, Rasulü Emin Efendimizin amcası olan Zübey'in kızıdır

Daha sonra Bedevi, devesinin parasını fazlasıyla alarak memnun bir şekilde Medine'yi terketti.

*

Nuayman'ın ara sıra şarap içme âdetinin bulunduğunu söylememiz gerekiyor. Öyle ki, o Hz. Peygamber'in huzuruna üç defa, bu suçtan dolayı getirilmiş ve Efendimiz'den, "Dövün bunu" emrini alan insanlar tarafından dövülmüştür. Kimi eliyle, kimi ayağındaki ayakkabıyla, kimi elindeki çubuğuyla ona vurmuştur.

Dördüncü defa içkili olarak huzura getirildiği ve dövülmesi emredildiği zaman biri dayanamamış,

- Allah lanet etsin sana, Hz. Peygamber'in huzuruna böyle sarhoş gelmekten utanmıyor musun? diye bağırmaktan kendini alamamıştı.

Dördüncü defa değil, ilk defa sarhoş olarak getirilmek utanmak için yeterli sebep olmalıydı. İkinci, üçüncü, dördüncü gelişlerde bu utanç duygusu katmerleşerek artmalıydı. Ama bir müslümana lanet etmek de bir başka meseleydi. Bu sebeble Hz. Peygamber müdahale etti.

- Öyle deme. Çünkü o, Allah'ı ve Rasûlunü seviyor, dedi.

Bir rivayete göre Efendimiz, bir daha içtiği takdirde öldürülmesini de emretmiş bulunuyordu. Fakat ihtimal ki Nuayman, içkiden dolayı ceza verirken adaleti elden bırakmayan, ceza uygulanırken bile kendisine arka çıkan Büyük Peygamber'i üzmemek için kesin kararını vermiş olmalıydı, bir daha içmeyecekti.

Ama şaka yapmaya gelince o, dünyaya kendisiyle birlikte gelmiş, yine kendisiyle birlikte gidecekti.[1]

*

---

1 Körün Değneği başlığı altında verdiğimiz bilgilerin tamamı için bk: İbn Abdilberr, el-İstîâb 3/ 573-578; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 313; İbn Hacer, el-İsabe, 3/ 569-570

Pek Üzücü Bir Olay

Bir gün Hz. Osman aldığı bir haberle sarsıldı. Ensesine tokat indirilse bu kadar tesiri olmazdı. Muhammed b. Ebî Huzeyfe şarab içti, diyorlardı.

Babası Ebu Huzeyfe, Müseylime isimli sahtekara karşı Yemame'de savaşırken şehit olmuş, bu defa onun eşini ve oğlu Muhammed'i Hz. Osman himayesine almış, kendi konağında yer vermiş ve aile efradından biri gibi kabul etmişti. Analı oğullu ikisi de Hz. Osman'ın yardımlarıyla bu günlere gelmişlerdi.[1] Şimdi ise, melekler gibi tertemiz yetişmesini istediği bu delikanlının şarap içtiği söyleniyordu.

İnanmak istemedi. İçmemiş olmasını arzu ediyor, yıllardır kendi evladı gibi bağrına bastığı bu gencin, bu gibi kirli yollara düşmesini bir türlü kabul edemiyordu. Ama bir devletin reisi olarak böyle bir haber geldiği zaman, beni ne ilgilendirir, deme imkanı yoktu.

Yapılacak iş, gerçekten içtiği tespit edildiği takdirde cezasının verilmesiydi. Nitekim Muhammed b. Ebî Huzeyfe getirildi ve soruldu. Suçunu itiraf etti ve cezasını çekti.

Delikanlı gerçekten pişman olmuştu. Hz. Osman'ın karşısına, Yüce Mevlâ'nın haram kıldığı bir pisliği içmiş olarak çıkmak, onun ruhunu temellerinden sarsmış bulunuyordu. Kendisini bir şehidin yetimi olarak bağrına basmış olan bu iyilik meleği insana,

- İşte gör!.. Ne ektinse onu biçiyorsun!..

dercesine çirkin bir karşılık vermiş oluyordu. Bu duygularla başı önüne düştü. İndirilen kırbaçlar sanki onun sırtına değil, doğruca kalbine, gönlüne indiriliyor gibiydi.

Cezası tamamlandığı zaman kalktı, kimsenin yüzüne bakamadan çıktı gitti. Bundan sonra Hz. Osman tarafından gönderilen ve,

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 3/ 342; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 77; İbn Hacer, el-İsabe, 3/ 373

-Artık hayatını kazanacak duruma gelmiştir. Yüce Allah'a isyan etmesini nasıl biliyorsa, geçimini elde etmesini de bilecektir, diyecek olan bir görevliyi boşuna bekledi.

Pek müsamahalı, pek yumuşak başlı bir insan olan Hz. Osman, bu gibi bir kabahatten dolayı onların maaşını kesmeyi düşünmemiş, hayat dün ne ise bugün de aynıyla devam etmişti. Bundan böyle de Hz. Osman o lütufkar davranışını yine sürdürecekti.

Muhammed b. Ebî Huzeyfe, içtiği şarabın cezasını çekmekle işin bittiğini kabul edemiyordu. Aradan üç beş gün geçince Hz. Osman'ın kendisini davet etmesini,

- Oğlum ben seni ve ananı, Allah rızası için doyurmuştum. Sen gittin, burnunu pisliğe batırdın. Yaptığım bunca iyilikten dolayı beni pişman ettin, demesini bekledi. O da olmadı.

Gönlü ipekten yapılmış olan bu ihtiyar, ne yüzüne karşı, ne de arkasından bu olayın sözünü ederek utandırıcı bir davranışta da bulunmamıştı. Bu ise Ebû Huzeyfe'nin oğlunu daha da utandırıyordu.

Hz. Osman'dan bu kadar utandı ise yarın Yüce Allah'ın huzurunda ne yapardı. Asıl hesab Hz. Osman'a değil, Hz. Osman'ı da hesaba çekecek olan Rabbül alemin'e verilecekti. Sahtekar Müseylime'ye karşı Allah rızası için savaşırken can veren şerefli bir şehidin[1] sarhoş evladı olarak Cenab-ı Hakk'ın huzuruna varmak, hiç te gönül açıcı bir durum olmayacaktı.

Ellerini kaldırdı:

- Allah'ım, söz veriyorum. Bir daha ağzıma şarabın bir damlası bile girmeyecek, dedi.

Bunu derken dudakları değil gönlü, gönlünün ötesinde bütün varlığı sanki bu cümleyi tekrarlamaktaydı.

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 3/ 342; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 77; İbn Hacer, el-İsabe, 3/ 373

Bir kısım belalar vardır ki, nasihatlerin ötesinde fayda getirirler. Muhammed b. Ebî Huzeyfe için söylenecek olan da budur. O artık şarabı içmeden evvelki Muhammed değildir. Şaraba karşı içinde bir kin ve nefret başlamıştır. Dünyaları elde etme uğruna bile olsa bundan böyle onun boğazı şaraba ebediyyen kapalıdır.

O günden sonra Ebû Huzeyfe'nin oğlu, tanıyanların hoşnutlukla izledikleri bir yaşayış tarzı sergilemeye başladı. Hz. Osman, içi yana yana uyguladığı cezanın güzel neticeler verdiğini görerek mutluluk duydu. Zaman geldi ki Hz. Osman'la Muhammed b. Ebî Huzeyfe arasında eski sevgi ve saygı yeniden ve belki daha kuvvetli bir şekilde kuruldu.

Horoz Seslerinin Duyulduğu Ada

Muaviye b. Ebî Süfyân Şam vilayetinin idaresini ele aldıktan sonra gözlerini Kıbrıs adasına dikmişti. Bir yolunu bulup Hz. Ömer'den sefer izni koparabilirse orasını İslâm ülkesine katabileceği kanaatinde idi.

Kıbrıs, bir aylık mesafede bulunan Bizans İmparatorluğu'na vergi vermekteydi. Halbuki güçlü bir İslâm Devletinin hemen yanıbaşındaydı. Köpek ulumaları, horoz sesleri duyuluyordu.[1] Bu fikrini birkaç defa Hz. Ömer'e ulaştırdı. Hz. Ömer konuyu neticeye bağlamak maksadıyla Mısır valisi Amr b. As'a bir mektup yazdı. Bana, deniz ve denize açılan insanlar hakkında bilgi ver, dedi.

Amr yazdığı mektupta,

- Ben denizi küçük varlıkların binip açıldığı büyük bir varlık olarak gördüm. O derece büyük ki, görülebilen sadece gökyüzü ve sudur. Şayet durgun olursa gönülleri hayret ve dehşete salar. Coşarsa insanın aklını alıp götürür. Ona binip açılanın zayıf olan imanı artar, ölüme dair şüpheleri çoğalır. İnsanlar, derya üzerinde dal üzerine tutunmuş olan bir böcek gibidir. Şayet bu dal bir tarafa eğilirse suya batar ve boğulurlar. Kurtulurlarsa içlerini sevinç doldurur, diyordu.

---

1 Taberi, 2/600

Hz. Ömer, Amr b. As'dan bu bilgiyi aldıktan sonra Muaviye'ye bir mektup yazdı:

- Şam tarafındaki denizin, yeryüzünün pek geniş bir kısmını kapladığı haberini aldım. Ben, dünyanın büyük bir kısmını kaplayan bir denize bir orduyu nasıl sokarım?.. Muhammedi Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, bir tek müslümanın benim yanımdaki değeri, Rum ilinin zenginliklerinden daha ötededir. Hiç bir müslümanı da böyle bir tehlikeye atmayı düşünmem. Sakın bir daha bana bu konuda başvurayım demeyesin. Yoksa Ala' b. el-Hadrami'ye yaptığımı biliyorsun, dedi.[1]

Muaviye bundan böyle sesini kısma mecburiyetini hissetti.

*

Hz. Osman'ın hilafet makamına oturması Muaviye'ye geniş bir nefes aldırmıştı. Artık bundan böyle azledilme korkusu olmadan ömür boyu Şam valisi olarak kalabilirdi. Çünkü arada bir akrabalık bağı vardı.[2] Hz. Osman'ın dedesinin babası olan Ümeyye, aynı zamanda kendi dedesinin babası idi. Ümeyye ise, Emevî soyuna ismini veren kişi idi.

Muaviye bu defa Kıbrıs konusundaki ısrarlı davranışını korkmadan sürdürmüş, netice olarak Hz. Osman'dan şu izni koparmıştı: Kimseyi zorlamadan gönüllü olarak gidecek olanları al ve onlara yardımcı ol..[3]

Bu kadarı Muaviye'ye yeterdi. Derhal harekete geçti, Kıbrıs'ın öneminden, oradan elde edilecek faydadan bahsetti. Köpeklerinin ve horozlarının seslerinin duyulacağı kadar yakın olan bir adanın, Rumlar'a bırakılmasının onur kırıcı olduğunu anlattı.

---

1 Taberi, 2/ 601; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 95-96

2 İkisinin soy zinciri şöyledir:
a) Hz. Osman + Affan + Ebü'l-Âs + Ümeyye
b) Muaviye + Ebu Süfyan + Harb + Ümeyye

3 Taberi, 2/ 601; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 96

İstediği olmuş, yeterince asker toplanmıştı. Derhal gemilere binildi ve hareket edildi. Komutan, Fezare kabilesinden Abdullah b. Kays el-Câsî idi. Ordu içinde Ebû Zerr el-Ğıfarî, Ebdüdderda, Şeddad b. Evs, Ubade b. Samit ve hanımı Ümmü Haram bt. Milhan da vardı. Allah rızasının eşlik ettiği duygularla bin bir heyecan içinde denize açıldılar.

*

Ümmü Haram, ufuklara kadar ulaşan bitmek tükenmek bilmeyen sulara açılırken herkeste bulunan heyecanın ötesinde bir mutluluğu da yudumlamaktaydı. Yıllardır gönlünün bir köşesinde misafir ettiği tatlı bir hatıra artık gerçek hayata dönüşmekteydi.

Bir gün Rasûlü Muhterem Efendimiz gelmiş, kendisiyle bir müddet sohbet etmiş sonra yatıp uyumuştu. Bir müddet uyuyan Efendimiz, gözlerini açtığında gülümsemekteydi.

- Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlu, nedir seni gülümseten?..

- Bana, Ümmetimden Allah rızası için sefere çıkıp denize açılan bir takım insanlar gösterildi. Sanki, esirlerin yanındaki melikler gibi azametli görünüşleri vardı.

- Ey Allah'ın Rasûlu, dua et, Yüce Mevlâ beni de onların arasında bulundursun.

- Sen onlardan birisin ey Ümmü Haram!..

Bu konuşmanın ardından Rasûlullah Efendimiz tekrar dalmış bir müddet daha uyumuştu. Uyandığında yine gülümsemekteydi. Aynı soru soruldu, aynı cevap alındı. Aynı istek tekrarlandı.

- Sen evvelkilerdensin ey Ümmü Haram, cevabı verildi.[1]

Bu yeterdi. Demekki ilahî takdirde ikinci sefere katılmak yoktu.

---

1 Buhari, Cihad 3 (3/56); Müslim, İmare,161 (3/1519)

Milhan'ın iki kızı olan Ümmü Süleym ve Ümmü Haram, Rasûlullah Efendimiz'in yanında özel değerleri bulunan iki kız kardeşti. Hz. Peygamber sadece bu ikisinin evine, kendi evine girdiği gibi girer ve bazen yatıp uyuduğu olurdu.[1] Bir defasında Efendimiz uyurken alnından akan terleri pamukla toplayıp şişeye biriktiren Ümmü Süleym'i hatırlayanlar vardır.

Nebiyyi Ekmel Efendimiz uyandığı zaman alnını kurulamakta olan Ümmü Süleym'e ne yaptığını sormuş,

- Senin terinden misk yapıp kullanacağım, cevabını alınca,

- Güzel bir iş yaptın ey Ümmü Süleym, cevabını vermişti.[2]

- Rasûlullah Efendimiz bana, daha fazlasını isteyemeyeceğim derecede çok dua etti[3] diyen Ümmü Süleym mi yoksa Ümmü Haram mı abla durumundadır, bilemiyoruz. Ama gönülleri onlara hürmetle, sevgiyle bağlı olanları Yüce Mevlâ'nın onlarla birlikte haşredeceği ümidini taşıyoruz.

Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'inden olmayan ama Ehl-i Beyt'inden sayılacak derecede karşılıklı sevgi ve saygı bağlarıyla bağlı bulunan bu iki hanımdan biri yani Ümmü Haram, şimdi Akdeniz'dedir. Kıbrısa doğru yol alan bir gemide mutlu sona doğru ilerlemektedir. Yüzündeki ürpertiler esen nemli rüzgardan mı, ilk defa denize açılmış olmanın heyecanından mı yoksa Rasûlullah Efendimizle birlikte geçen o tatlı maceranın hatırlanmasından mı?..

*

Bu muharebeye Muaviye, eşi Fahite (veya, Kenûd) bnt. Kuraza ile birlikte katılıyordu.[4] Uzun sürmeyen bir yolculuktan sonra gemiler Kıbrıs'a ulaştı.

---

1 Bak: Müslim, Fezail, 84 (4/ 1815)

2 Müslim, Fezail 84-85 (4/ 1816)

3 İbn Abdilberr, el-İstîâb 4/456

4 Fahite ve Kenud iki kızkardeştir. Muaviye, bunlardan biri ölünce diğeri ile evlenmiştir. İhtilaf buradan kaynaklanmaktadır. (İbn Hacer, el-İsabe, 4/441-442)

Diğer taraftan ve büyük ihtimalle Hz. Osman'dan aldığı bir emirle Mısır'dan hareket eden Abdullah b. Ebî Serh komutasındaki donanma da Kıbrıs'a yetişmiş oluyordu.[1] Sonuç Kıbrıs'ın fethi oldu. Karşı duranlar öldürülmüş ya da esir edilmiş, kılıç çekmeyene aman verilmiş, pek çok ganimet elde edilmişti. Muaviye oradan ayrılırken yıllık yedi bin dinar (altın para) vergi almak üzere anlaşma yapmış bulunuyordu. Ayrıca bu anlaşma gereği iki taraf birbirine saldırmayacak, müslümanlarla Rumlar arasında bir muharebe çıktığı takdirde Kıbrıs'lılar onlara yardımcı olmayacak, gemilerini limanda barındırmayacaklardı.[2]

Ümmü Haram hayatından memnundu. Hz. Peygamber (s.a.v)'in yaklaşık yirmi yıl kadar önce verdiği bir müjdenin mutluluğunu yaşıyor, gözyaşları akıtarak Yüce Mevlâ'ya olan hamd ve şükür duygularını dile getiriyordu.

Ordu dönerken, -bir rivayete göre karaya çıkarken- henüz savaşın başlamasından önce- bindiği katırdan tepesinin üzerine düşen Ümmü Haram'ın boynu kırılmıştı. Bu durumda yaşaması ancak bir mucize olurdu. Nitekim kısa zamanda son nefesini verdi.[3] Zaman zaman evine gelip dinlenen Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in manevi huzurunda dinlenmek üzere ve meleklerin eşliğinde ebedi yolculuğuna uğurlandı.

Ubade b. Samit, uzun yıllar beraberce yaşadığı, acı tatlı günler geçirdiği eşinden ayrılmanın acısını duyarken, onun acısına ortak olan arkadaşlarının da gözlerinin yaşla dolduğunu gördü. Hz. Peygamber'in özel sevgisine mazhar olan bu ihtiyar sevgiliye gerçekten ağlanırdı.

Bugün halen Kıbrıs'ta, "HALA SULTAN" diye bilinen ve Larnaka civarında, Tuzla ismi verilen yerde bulunan ve ziyaretgah olan mezar, Ümmü Haram'a aittir.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/96

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/96

3 Müslim, İmare, 161 (3/1519); Halife b. Hayyat, 119; İbn Verdi, 1/143

Humran'ın Bir Hatırası

Hz. Osman, mescidin yanında bir yerde oturmayı âdet edinmişti. Burada arkadaşlarıyla sohbet ediyor, bir mesele danışmak isteyen oraya geliyor, ya da birbiriyle davacı olanlar Hz. Osman'ı orada buluyorlardı. Burası o günlerde "Mekâid" (sohbet için oturulan yer) adıyla biliniyordu.

Bir gün Hz. Osman yanındakilere,

- Size Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in nasıl abdest aldığını göstereyim mi?.. dedi.

İhtimal ki orada, dışardan gelen ve henüz iman etmiş olan insanlar vardı. Ya da Hz. Osman, güzelce abdest almasını beceremeyen birini görmüş ve böyle bir teklif yapma ihtiyacını duymuştu. Çünkü bu teklif, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in terbiyesinde yetişmiş olan insanlara yapılmazdı.

Oradakilerin, evet isteriz demeleri üzerine Hz. Osman, hizmetçisi Humran'dan, su istedi. Getirilen kabı eğerek eline su döktü ve yıkadı. Bunu üç defa yaptı. Daha sonra sağ elini suya daldırarak avucuyla su aldı, üç defa ağzını çalkaladı ve boşalttı. Burnu için su aldı, üç defa burnunu temizledi. Yüzünü üç defa yıkadı. Başını meshetti. Sağ ayağını üç defa yıkadı, sonra sol ayağını üç defa yıkadı.

Abdest almayı bitiren Hz. Osman kendisini seyredenlere döndü:

- Rasûlullah (s.a.v) Efendimizi, benim aldığım şekilde abdest alırken gördüm, Efendimiz abdest aldıktan sonra şöyle buyurdu:

Bir kimse benim aldığım şekilde abdest alır sonra kalkıp iki rek'at namaz kılar da gönlüne, namazla ilgisi olmayan hatıralar getirmezse geçen günahları bağışlanır.

Humran'ın anlattığı bir başka rivayete göre Hz. Osman şöyle demişti. Vallahi size şimdi bir söz söyleyeceğim. Allah'ın kitabında bulunan bir ayet olmasa ben bu sözü söylemek istemezdim. Yüce Allah

kitabında, **"İndirdiğimiz açık açık delilleri ve hidayet yolunu gösteren ayetleri insanlara kitapta beyan etmemizden sonra onları gizlemeye çıkanlara gelince, onlar Allah'ın lanetlediği kimselerdir. Lanet edenler de onlara lanet ederler."** buyuruyor.[1]

İhtimal ki Hz. Osman bu sözleriyle bir abdest ve iki rek'at namaz sonucu olarak elde edilecek netice sizin aklınızı zorlayabilir. Ama ben bunu Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den işittim. Gizlediğim takdirde başıma büyük bir belanın gelmesinden korkarım, demek istiyordu. Bu bilgiyi veren Humran, Hz. Osman'ın temizliğe verdiği önemi belirtmek üzere onun, her gün bir defa yıkandığını da hatırlatmayı ihmal etmemişti.

Yine Humran yoluyla gelen bir başka rivayette Hz. Osman, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu nakletmişti: **"Güzelce abdest alan insanın tırnağının altına işleyen kirlere varıncaya kadar görünen kirler ve yaptığı hatalar ondan ayrılır gider."**[2]

Valinin Yakası Bitlenir mi?

Mısır valiliğinden azledilen Amr b. As Medine'ye geldikten sonra bir köşeye çekilip **"Kaderde bu da varmış, bunda da bir hayır olmalı"** demesini beceremedi. Yapılan azlin bir haksızlık olduğunu ve yapılan tayinde adaletin gözetilmediğini dile getirdi. İbn Ebî Serh'in Hz. Peygamber devrinden beri sevilen bir şahsiyet olmadığını, vali yapılması bir tarafa iki kişiye emir yapılmasının bile doğru olmayacağını, gerek müslümanların rahatsız olmaması ve gerekse Hz. Osman'ın başının ağırmaması için İbn Ebî Serh'in bir kenarda bekletilmesinin lüzumunu anlattı.

Kendisini dinleyenler arasında,

- Ey Amr, sızlanmayı bırak. Mısır ülkesi gerçek valisine kavuşmuş bulunuyor. Emirü'l-müminin seni azlederken de onu tayin ederken de isabet etmişti, diyen olmadı.

---

1 Bakara suresi, 2/159

2 Bu hadisler için Müslim, Taharet babı, 10-33 hadislere bakınız.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bir sohbet esnasında, **"Müminin hali hayret edilmeye değer. Bu özellik de ancak müminde bulunur. Onun işi tamamen hayırdır. Kendisine bir iyilik isabet ederse şükreder bu onun için hayr olur. Bir şer ve fenalık isabet ederse sabreder, bu da onun için hayırdır.**[1] Buyurmuş, iyi de olsa, kötü de olsa kendi düşünce gücü ve iradesiyle ondan kazançlı çıkacağını anlatmıştı. Bir başka sohbet esnasında mümini, yaz kış yapraklarını dökmeyen yeşil bir ağaca benzetmişti.[2] Her iki hadis birbirini destekler ve açıklar mahiyetteydi. Ancak Amr b. As bu ölçüler içinde kalamamış bol bol dert yanmış ve sızlanmıştı.

Şunu da kabul etmek lazımdır ki, bileğinin kuvveti, akıl ve tecrübenin verdiği bir enerji ile insan Mısır gibi bir ülkeyi fethetsin, daha sonra da pek çok insanın hayallerini süsleyen bu mevki bir hiç uğruna elinden çekilip alınsın, o da "Ne yapalım takdirde bu varmış" deyip otursun ve dilini tutsun.. Başına gelmeyen için o kadar önemli olmayabilir ama bu konuda bu gibi bir kayba uğrayanların söz hakkı olmalıdır.

Her insanın olaylara ayrı bir bakış açısından baktığını kabul etmek gerekir. Bir insana göre önemli olmayan bir başkasına göre pek önemli olabilir. Aynı zamanda, aynı derecede olan iki insan azledilebilir. Biri bu olayı, **"Sadece ve ilk defa benim başıma gelmiş değil ki?.."** diyerek anlayışla, sabırla karşılarken diğeri bunu hayatının kararması olarak algılayabilir.

Amr b. As Mısır'a bir ordu gönderilmesi hususunda Hz. Ömer'e defalarca dil dökmüş daha sonra da hayatını ortaya koyarak Mısır Fatihi unvanını almıştı. Her ne kadar seksenine merdiven dayamış bir ihtiyar ise de mevki ve makam sevgisini gönlünden silip atamamıştı, ölünceye kadar da atamayacak, hatta bu uğurda kendinin bile pişman olacağı hallere düşecekti..

---

1 Müslim, Zühd, 64 (4/ 2295); Ahmed b. Hanbel, 5/ 24

2 Buhari, Edeb, 89 (7/ 106); Müslim, Sıfetü'l-münafikıyn, 64 (4/ 2165); Ahmed b. Hanbel, 2/ 61

Amr'ın sağda solda, ileri geri söylediği sözleri Hz. Osman'a ulaştıranlar oldu. Nihayet bir gün ona,

- Halife seni istiyor, denildi.

Amr hilafet makamına vardı. Hz. Osman hiç te neşeli değildi.

- **Ey Nabiğa'nın oğlu, elbisenin yakaları pek tez bitlendi.** Hakkımda ileri geri sözler söylüyorsun. Yanıma bir yüzle geliyor, ayrılırken bir başka yüzle gidiyorsun. Vallahi senin bir yaran olmasa bu kadar gocunmazdın.

Amr b. As'ın annesi olan Nâbiğa, cahiliyye devrinde yüz kızartıcı yaşayışıyla tanınmış bir kadındı. As b. Vâil ile evlenmeden iffetine söz getirecek işler yaptığı söyleniyordu. Fakat Amr, annesinin hayatıyla suçlanamaz, ayıplanamazdı. Daha kendisi doğmadan annesinin yaptıklarıyla ayıplanmak, olsa olsa cahiliyye hayatının ölçüye sığmaz anlayışında yer alabilirdi. Ebedi olduğu kadar Edebi kitabımız Kur'an-ı Kerim, hiç bir günahkarın, bir başka günahkara ait yükü yüklenemeyeceğini açık açık anlatırken[1] Amr, annesinin işlediği suçlarla ayıplanmamalıydı.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Bilal Habeşi'ye **"Ey kara kadının oğlu"** diye diye hitab etmeye çıkan Ebû Zerr'i, **"Sen cahiliyye ahlakı taşıyan bir kişisin!"**[2] diyerek azarlamıştı. Hz. Osman bu sözleri Nebiyyi Muhterem Efendimizin yanında söylemiş olsaydı ona da aynı ihtarın yapılacağında şüphe yoktu.

Seyyidü'l- Enbiya Efendimizin hiç kimseyi anne ya da babasının yaptığı fenalıkla suçlamadığını biliyoruz. Eğer öyle olsaydı kendisine "Ebter" (soyu devam etmeyen) diyerek Yüce Mevlâ'nın gazabına uğrayan ve hakkında özel bir sûre indirilen As b. Vâil'in, yani Amr'ın babasının bu terbiyesizliği sebebiyle oğlunu tekdir eder,

---

1 İsra suresi, 17/ 15

2 Buhari, İman, 22 (1/ 13); Müslim, Eyman, 38 (3/ 1282); Ebu Davud, Edeb, 124 (4/ 462); Ahmed b. Hanbel, 5/ 161

- Senin baban bana ebter diyendi, ey Amr!.. diye başlayan hatırlatmalar yapardı.

Kendisine "sihirbaz" lakabını uygun gören ve Müddessir suresinde uzun uzun anlatılan Velid b. Muğîre'den dolayı Halid b. Velid'i suçlamamış hatta onu "Seyfullah" (Allah'ın Kılıcı) lakabiyle[1] şereflendirmişti. İkrime'yi rahatsız edecek diye Ebû Cehl gibi misilsiz bir kafir hakkında söz söylenmesini yasaklamıştı.[2] Hz. Osman, Rasûlullah Efendimizin bir halifesi olarak bu çeşit davranışlara müdahale etmek, haddi aşanları uyarmak zorundaydı.

Olaya bir başka yönden bakarsak Amr bol bol gıybet etmişti. Şayet Hz. Osman tenkit edilecekse gidilir, söylenmesi istenilen sözler onun yüzüne söylenirdi. Kaldı ki Hz. Osman hakkında çeşitli meclislerde söylenen sözlerin Amr'e getirdiği bir fayda yoktu. İçindeki hırsı bir miktar hafifletiyor ama buna karşılık olarak günah yükü de artıyordu.

Eğer Amr haksızlığa uğramışsa Hz. Osman da bir başka yönden haksızlığa uğramış oluyordu. Koca bir devletin başkanı olarak, hoşlanmayacağı çeşitten haysiyet kırıcı sözlerle tenkit edilmesine tahammül edememiş ve ardından konuşmaktansa huzuruna davet edip onu tekdir etmişti.

Bu konuda davacı da, davalı da, bunları Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in huzurunda yaptığı takdirde azarlanacak ve daha nazik, daha dikkatli olmaları kendilerine hatırlatılacaktı.

Amr, kendisine böyle bir azarın geleceğini tahmin etmişti.

- Ey Emir, Allah'dan kork. Hakkımda insanların sana ulaştırdıkları sözlerin bir kısmı asılsızdır. Sen onların haberlerine kanıyor, hatalı işler yapıyorsun.

---

1 Buhari, Fezailü Ashab, 25 (4/ 218); Müslim, Zekat, 145 (2/ 743); Tirmizi, Menakıb, 50 (5/ 688); Ahmed b. Hanbel, 1/ 8

2 Buhari, Cenaiz, 9 (2/ 108); Bedrüddin Ayni, 4/ 255; Vakıdi, Meğazi, 2/ 851

- Ben seni, bir takım hoş olmayan hallerine ve hakkında söylenen bir sürü söze rağmen vali yapmıştım.

- Hayır, beni sen tayin etmedin. Ben Ömer b. Hattab'ın valisi idim. O, benden razı olarak vefat etmiştir.

- Ey Amr, eğer ben seni Ömer b. Hattab'ın hesaba çektiği gibi sıkı bir hesaba çeksem elbet doğru dürüst olurdun. Fakat ben sana yumuşak davrandım. Sen ise bunları bana karşı söyleyecek cesareti elde ettin. Halbuki ben cahiliyye devrinde senden daha şerefli bir ailenin ferdi idim. Hilafeti üzerime almadan da senden ilerde idim.

- Bırak bunları ey Osman, Biz, cahiliyye hayatını terketmiş insanlarız. Tekrar o günlere dönmeyelim. Hz. Muhammed (s.a.v) ile bize ikram eden, onun vasıtasıyla bizi İslâm'a hidayet eden Yüce Rabbimize şükretmemiz hamdetmemiz gerekiyor. Sen, babam As b. Vail'i de, baban Affan'ı da görmüş bir insansın. Yemin ederim ki babam As, senin baban Affan'dan daha şerefli bir kişi idi.

Hz. Osman'ın buna vereceği bir cevap yoktu. Özellikle "Biz cahiliyye hayatını terketmiş insanlarız.." sözü, pek yerinde bir hatırlatma idi. İslâm'ı gören bir insanın cahiliyye hayatı ile övünmeye çıkmasını Yüce Mevlâ da, Rasûlu Emin (s.a.v) Efendimiz de hoş görmezdi. Bunun ötesinde eğer cahiliyye hayatı ölçü olarak alınacaksa, As, cahiliyye hayatının en önde gelen simalarından biriydi. Affan'ın, As ile boy ölçüşmesinden söz bile edilemezdi.

Hz. Osman,

Bizim cahiliyye hayatı ile ne ilgimiz var, demekten kendini alamadı.

Görüşme burada bitti, Amr dışarı çıktı, bu defa Mervan içeri girdi. Konuşulanlara kulak misafiri olduğu anlaşılıyordu.

- Ey Müminlerin Emiri, Amr b. As'ın bile, babanı dile dolayacağı bir hale düştün, dedi.

Bu sözleriyle Hz. Osman'ı gayrete getirmek, sen kim oluyorsun da benim babamdan bu şekilde bahsediyorsun, diyerek Amr'ı cezalandırmaya yöneltmek istiyordu. Fakat Hz. Osman oralı olmadı.

- Bırak, dedi. Bir insan, başkalarının babaları hakkında konuşursa onlar da onun babası hakkında söz söylerler.[1]

Amr b. As bu konuşmadan sonra da dilini tutmasını bilemedi. Özellikle dışardan gelen ticaret adamlarına, Hac ve Umre maksadıyla yolculuk yapanlara Hz. Osman'ın icraatıyla ilgili konuşmalar yaptı. Ama bu konuşmalar Yüce Allah'ın, **"Ölü kardeşinin etini yemek"**[2] şeklinde değerlendirdiği gıybetten başka bir şey değildi.

Bunu Amr da biliyordu. Amr, Hz. Osman'ın karşısına çıktığında ona, yaptığı muamelenin haksız olduğunu anlatmalı, söyleyeceği sözleri onun yüzüne karşı söylemeli ama dışarda dilini tutmalıydı. O da bunu yapamamıştı.

Hac ve Umre yolcularına anlatılanlar orada söylendiği gibi kalmayacak, gidilen şehirlerde anlatılacaktı. Hem de söylenilenlerin üzerine bir şeyler daha ilave edilerek anlatılmış olacaktı. Amr bu işi yıllar boyu sürdürecek, nihayet Hz. Osman, evinde muhasara altına alındığında intikamının başlangıcını gören bir insanın rahatlığıyla Medine'yi terkederek Filistin'e yerleşecek, gelen gidenden haberler bekleyecekti.[3]

Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra ise Amr, Hz. Ali'nin yanına gittiği takdirde eline bir şey geçmeyeceğini bildiği için Muaviye'nin yanına gidecek, Hz. Osman'ın intikamını alma davasıyla paçaları sıvayacak, Hz. Ali'ye karşı çetin bir savaş verecekti. Bütün bunlar ise, Muaviye ile yapacağı **"ölünceye kadar Mısır valiliği"** pazarlığına dayanacaktı. Ama değer miydi?..

---

1 Taberi, 2/ 656

2 Hucurat suresi, 49/ 12

3 İbn Sa'd, et-Tabakât, 7/ 493; İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, 7/ 214

Rasûlullah'ın Mescidini Tamir

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in mescid-i hurma ağaçlarının gövdeleri ve kerpiç ile örülmüş çamurla sıvanmış, üzeri hurma dalları ve yapraklarıyla örtülmüş halde idi. Zemin çakıl taşlarıyla tesviye edilmişti. Mescide ilk ilave Efendimiz'inin devrinde oldu. Bu ilave arsanın da Hz. Osman tarafından satın alınıp Allah rızası için müslümanların hizmetine tahsis edildiği daha önce geçmişti.[1]

Hz. Ebû Bekr devrinde mescid çökecek hale gelmiş, şekli ve yapısı olduğu gibi kalmak üzere tamir edilmişti. Aynı durum Hz. Ömer devrinde de gündeme geldi. Hz. Ömer bir miktar arsayı daha mescide kattı, ama mescidin malzemesinde ve yapı şeklinde yine bir değişiklik yapmadı.

Rasûlullah Efendimiz'in mescidi, maddi yapısı yönüyle zayıftı. Her ne kadar bu mescidin temelleri en samimi duygularla, Allah rızasından başka hiç bir maksat ve gaye gözetilmeksizin atılmış olsa da[2] maddi yönüyle sağlam bir yapı değildi. Hz. Ömer'in tÂmirinden aşağı yukarı on yıl sonra tekrar tamire muhtaç hale gelmiş, ayrıca namaza gelenlerin sayısı mescidin alamayacağı kadar artmıştı. Bu sebeple mescidin hem genişletilmesi hem de tamir edilmesi gerekiyordu.

Hz. Osman lüzumlu arazinin ücretini yine kendi ödedi. Sıra tamire gelince, kısa zamanda çöküvermesini önlemek için o günün imkanlarından faydalanmayı düşündü. Duvarların örülmesinde taş ve kireç kullanılmasını emretti. Getirilen taşlardan bir kısmının nakışlı olduklarını da belirtmemiz gerekiyor. Ancak nakışlar, tabii olarak taşlarda bulunan renk ve desenler mi, Hz. Osman'ın emriyle ustaların işledikleri nakışlar mı? Arabistan'ın o günkü şartlarına bakarsak bu nakışların tabii renk ve desen olması lazım. Ayrıca mescidin tavanı, sâc adı verilen sağlam bir ağacın kerestesi ile örtülecekti.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 173; İbn Kesir, el-Bidaye 2/ 17

2 Tevbe suresi, 9/ 108

İnsanlar olaylara ve eşyaya pek değişik yönlerden bakabilirler. Birinin doğru, lüzumlu ve faydalı gördüğünü bir diğeri yanlış, lüzumsuz ve faydasız görebilir. Dini değeri olan ya da olmayan her konuda insanlar görüş ayrılığına düşebilirler, nitekim düşülmüştür.

Hz. Osman özellikle Rasulü Emin Efendimizin mescidinin tamirinde Yüce Mevlâ'nın rızasından başka bir maksad gütmüş olamazdı. Bu mescidin uzun ömürlü ve namaza gelen müminleri alacak genişlikte bir mescid olmasını hedef alırken, insanların gözüne girmek ya da Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hatırasını yok etmek gibi bir maksat taşımış olması düşünülemezdi.

Ancak Ashab'dan bir kısım insanlar, bu mübarek mescidi Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in aziz bir hatırası olarak görüyorlar, Efendimiz hayatta iken nasılsa, vefatından sonra da aynen muhafaza edilmesini istiyorlardı. Bir bakıma mescidin yapısı ve malzemesi değiştikçe, Rasûlullah Efendimiz'e aidiyyeti de değişecekmiş gibi geliyordu.

Nitekim insanlar, değer verdikleri insanların evine, eşyasına, elbisesine.. kısacası onunla ilgili her şeye değer verirler. Onun giydiği elbisenin ayrı bir önemi vardır. Çarşıda çok ucuz fiyat ödenerek, benzeri bir elbise almak her zaman mümkündür ama hiç birisi o zatın elbisesi değildir. En pahalı kumaşlardan en nadide terzilerin diktiği on kat elbiseyle değişilmesi düşünülemez.

Bu konuda Hz. Osman da böyle düşünmektedir. Nitekim Eris kuyusuna Hz. Peygamber'e ait olan yüzüğü düşürdüğü zaman "Adam sen de" diyememiş, bir insanı zengin edecek dereceye varan ödül koyarak aratmış, daha sonra üç gün ardı ardına Eriş kuyusunun başına gelerek aramıştırmaya devam etmiştir. Bütün ümid kapılarının kapanması üzerine her bakımdan aynı olan bir yüzük yaptırmış ve üzerine "Muhammed Rasûlullah (s.a.v)" yazdırmış ama bu yüzük Hz. Osman'ın gönlündeki yüzüğün yerini tutmamıştır.[1]

---

1 Konu ilerde ele alınacaktır.

Mesciddeki değişik durumu gönülleri sızlayarak takip eden insanlardan bir kısmı, Rasûlullah Efendimiz'in, **"İnsanlar mescit yapmada ve süslemede birbirleriyle yarışa girip övünmedikçe kıyamet kopmaz"**[1] buyurduğunu da hatırlamaktadır. Halbuki Hz. Peygamber (s.a.v)'in henüz nefeslerinin hissedildiği bir devrede onun mescidi bir başka görünüm kazanmaktaydı. Öyle ki dün ölen Hz. Ömer dirilse mescidi tanımayacaktı. Hz. Peygamber'in vefatının üzerinden henüz yirmi yıl bile geçmeden mescid tanınmayacak hale gelir ve nakışlı taşlarla süslenir ve bunu Hz. Osman gibi Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin halifesi olan bir zat yaparsa yarın neler olmazdı.

Hatırda tutulması gerekli olan bir başka husus, namaz kılan insanın, namazla ilgisi olmayan hal ve durumlardan uzak kalmasıdır. Şayet göz ya da kulak, ilgisini çeken bir şekille, renkle, eşya ve olaylarla meşgul olursa insan zihni çağrışım yoluyla daldan dala atlayarak bir hayli mesafe alır. Üç beş saniye içinde kendisinin bile şaşırıp kaldığı konularla, hayallerle başbaşa kalıverir.

Mescidin yapımında kullanılan nakışlı taşlar da ihtimal ki bir nice insanı, bulunduğu durumdan çıkaracak bir başka duruma götürecekti.

Bu durumu halifeye götürüp arzetmeyi uygun gördüler. Üzüntülerini, endişelerini ona anlattılar.

Hz. Osman onları dinledi, ama getirdikleri teklifi kabul etmedi. Ona göre mescit uzun ömürlü olmalı, ikide bir yıkılacak hale gelmemeliydi. Onlara maksadını anlatmaya çalıştı. Dinlemiyorlar ve eski şeklin muhafaza edilmesini istiyorlardı. Neticede Hz. Osman kararını bildirdi.

- Bakın siz bu konuda çok söz söylediniz. Ben ise Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in **"Kim Allah rızasını gözeterek bir mescid yaparsa Yüce Allah da ona cennette bir köşk inşa eder"**[2] buyurduğunu biliyorum, dedi.

---

1 Ebû Davud, Salat 12 (1.180)

2 Müslim, Mesacid 24 (I/ 378)

Bu sözleriyle Hz. Osman, Ben Allah rızasını gözeterek ve mükafat alacağıma inanarak bu mescidi yapacağım, kararımdan dönmeyi de düşünmüyorum, demek istiyordu. Münakaşa böylece kesildi.

Kûfe'de Bir Sihirbaz

Bir sihirbaz türemişti. Çeşitli hokkabazlıklar yapıyordu. Onu Velid'e getirdiler. Velid, Natrâvî denilen bu adam hakkında nasıl bir hükmün uygulanması gerektiğini öğrenmek üzere Abdullah b. Mes'ud'a haber gönderdi. İbn Mes'ud geldi.

- Bu adamın sihirbaz olduğunu nereden biliyorsun, dedi.

- Onu getirenler söylüyorlar,

İbn Mes'ud adama döndü:

- Sen sihirbaz mısın?

- Evet.

- Peki sihrin ne demek olduğunu biliyor musun?

- Biliyorum.

Adam daha sonra orada bulunan bir eşeğin yanına gitti. Kuyruk tarafından eşeğe bindi. Yaptığı gösteri ile, eşeğin hem ağzından hem arkasından çıkıyormuş gibi bir hal almıştı. İbn Mes'ud, adamın öldürülmesi görüşünde olduğunu bildirdi.

Bu sırada mescidde, Velid'in sihirbaz adamı oynatıp seyrettirdiği söylenmiş. Ezd kabilesinden Cündeb el-Hayr diye bilinen bir kişi bu işe sinirlenmişti. Otedenberi sihirbaz adam hakkında duydukları onu zaten yeteri kadar doldurmuştu. Kalktı, arkadaşı Ma'kılin yanına vardı,

- Bana keskin bir kılıç bulabilecek misin? dedi.

- Bulurum. Ama önce ne yapacaksın, bilmeliyim,

- Velid ile şu yeni türeyen hokkabazı öldüreceğim.

Ma'kıl itiraz etti:

- Velid'i öldürme. Çünkü bu iş ayrılıklara sebeb olur. Bir kısım insanlar seni haklı bulurken diğer bir kısmı onun haksız yere, zulüm yoluyla öldürüldüğünü iddia ederler. Sonuç olarak bu işin peşi bırakılmaz. Fitne ve fesat çıkar.

Ma'kıl, aklın ve tecrübenin verdiği bilgiyle doğru olanı söylüyordu. Velid hangi duygu ve düşünce altında ve hangi çeşit gayr-i meşru bir işi yaparsa yapsın, onun ölümüyle Emevîler ayaklanır, intikam alma yolunu tutarlar ve netice itibariyle pek çok kan akar, suçlu suçsuz demeden insanlar öldürülürdü. Kaldı ki Velid, şu anda sihirbazı oynatıp eğlenmiyor, ona uygulanacak hükmü öğrenmek üzere Abdullah b. Mes'ud'u davet etmiş bulunuyordu.

Cündeb kılıcı aldı, elbisesinin içinde gizlemiş olarak geldi. Bu arada sihirbaz, bu eşeği öldürüp tekrar dirilteceği iddiasıyla meşguldü. İhtimal ki kendine mahsus bir yöntem kullanarak onu bayıltacak, biraz sonra eşek ayılıp kendine gelecekti.

Tam bu sırada oraya gelen Cündeb, kılıcını kaldırdı ve şiddetle indirdi. Bu indiriş, sihirbazın cansız yere serilmesine yetmişti. Cündeb,

- Eğer iddianda gerçekçi isen kendini dirilt bakayım, diye bağırdı.[1]

Her şey göz açıp kapayıncaya kadar olup bitmiş, kimsenin müdahale etmesine vakit kalmamıştı. Her ne kadar İbn Mes'ud onun ölümüne fetva vermişse de bu iş devleti temsil eden şahıs tarafından, devlet adına yapılacaktı. Önüne gelen herkes ceza uygulayıcısı olursa o zaman iş, içinden çıkılmaz hale gelirdi. Kaldı ki Cündeb, Abdullah b. Mes'ud'un, onun hakkında verdiği cezanın ne olduğunu da bilmiş değildi.

---

1 Ya'kubi, 2/ 114; Mes'udi, 2/ 338

Velid emretti, Cündeb yakalandı. Ceza olarak onunda boynunun vurulması emredildi. Ama, Ezd kabilesi halkı bu hükme karşı çıktılar. Ölüm fermanı verilmiş bir kafir karşılığında bir müslümanın öldürülmesine razı olmadıklarını bildirdiler. Velid Cündeb'e,

- O halde haydi git, demedi, diyemezdi.

Bu adamı hapse atın emrini verdi.

Onu bir iki gün hapishanede bekletecek ve daha sonra sessizce öldürecekti.[1]

Cündeb hapse düştüğü için üzgün değildi. Namazını kılıyor, Kur'an okuyor, "zikrullah" ile meşgul oluyordu. Bu hal üzere günler geçti. Zindancı onun gıbtaya değer bir insan olduğunu anlamıştı. Böyle bir insanın ömrünün zindanda geçmesi onun vicdanını sızlatmıştı. En sonunda dayanamadı, yanına geldi,

- Haydi, ben görmeden burayı terket ve git, dedi.

- Peki sen ne olacaksın? Bunun hesabını senden sorarlar. Ben burada ibâdetimi yapabiliyorum, dünyadan fazla beklentisi olmayan bir insanım.

Zindancı bir dakika düşündü:

- Onların bana ne diyeceği önemli değil. Yeter ki vicdanım rahatlasın. Seninle konuştuğumu da görmesinler, hadi uğurlar olsun..

Zindancı ayrıldı. Kapıyı örter gibi yaptı ve çıktı. Biraz sonra Cündeb oradan ayrılırken arkası dönük olan zindancı onu görmemişti. Cündeb şehri terketti, Medine yolunu tuttu. Biraz sonra Kûfe gerilerde kalmış ve nihayet görünmez olmuştu.

*

Velid, Cündeb el-Hayr'ın zindanda olmadığını günlerce sonra öğrendi. Zindancıyı getirtti, görevini yerine getirmediği ve kendisine

---

[1] Mes'udi, 2/338

teslim edilen adamı muhafaza edemediği için ceza olarak öldürülmesini emretti.[1] İhtimal ki zavallı adam, cezanın bu kadar ağır olacağını düşünememiş, sırtına indirilecek olan üç-beş kırbaçla ve bundan böyle daha dikkatli olması tenbihiyle paçayı kurtaracağını zannetmişti.

Öldürülmek üzere diz çöktürüldüğünde hayatın her şeyden daha tatlı olduğu gerçeğini bir defa daha anlamış olmalıydı. Ama artık iş işten geçmiş, ecel oku yaydan çıkmıştı.

Bir dakika sonra zindancının başsız cesedi, sürüklenerek getirildi ve "Sebeha" denilen yerde kollarından geçirilen bir iple asıldı. Artık gelip geçenlerin ibretle seyretmeleri için birkaç gün orada asılı kalacaktı.[2]

Cündeb Medine'ye ulaştıktan sonra Ashab'ın ileri gelenleriyle görüşmüş durumunu anlatmıştı. Hz. Ali araya girdi öldürüp diriltme iddiası ile ortaya atılan ve insanların inançlarını zedelemeye çıkan bir sihirbazı öldürmesi sebebiyle Cündeb'in ceza görmemesi gerektiğini anlattı. Bu görüşü benimseyen Hz. Osman, Velid'e bir mektup yazdı, Cündeb'e ilişme, emrini verdi.

Cündeb Kûfe'ye döndü.[3]

*

Hz. Osman mescide bağlılığıyla tanınmış bir şahsiyettir. Mescitler, "Beytullah'dır" yani "Allah'ın Evi" olarak değerlendirilecek mübarek mekanlardır. Bu sebebledir ki tertemiz niyyetlerle mescitlere yapılan hizmetler Yüce Mevlâ'nın hoşnutluğunu elde etmeye bir sebep olacaktır.

Kur'an-ı Kerim, Hz. ibrahim ve Hz. İsmail gibi iki büyük peygambere Yüce Mevlâ tarafından Ka'be hizmetçiliği görevi verildiğini anlatır: **"Biz İbrahim ve İsmail'e şu emri vererek kendilerinden söz**

---

1 Ya'kubi, 2/ 114; Mes'udi, 2/ 338

2 Mes'udi, 2/ 337, 338

3 Taberi 2/ 610; Belazüri, E. Eşraf 5/ 32

aldık: **Benim evimi tavaf edenler, kendilerini orada ibâdete adayanlar, rüku eden, secde eden, namaz kılanlar için tertemiz tutun."**[1]

Kur'an-ı Kerim bir başka ayette yine mescitlerin imar edilmesiyle ilgili olarak, şöyle buyurmuştu:

"Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayan insanlar imar ederler. İşte bu insanların hidayete erenlerden olmaları umulur."[2]

Hz. Osman, gerek Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hayatında ve gerekse hilafeti zamanında Mescid-i Nebevi'yi, -insanlara dar geldiği için- genişletme ihtiyacı duyan ve gerekli masrafı da kendi öz malından harcayan bir insandı. Ayrıca Ka'be etrafında bulunan ve "Mescid-i Haram" diye bilinen mescidi de genişletmişti.[3]

Bunun ötesinde o, gönlü mescitlere bağlı bir insan olarak yaşayagelmişti.

Hz. Osman, Medine mescidinin yapılışından sonra Medine'de bulunduğu müddetçe daima namazlarını bu mescitte kılmış, hatta, halife olduğu günlerde bile bazen mescitte yatıp uyuduğu olmuştu. Onun bu hali yadırganmamalıdır. Çünkü kendisinden önceki iki halife ve Ashab'dan pek çok insan bu mescitte yatıp uyumuşlardı.

Hz. Osman, namaz vakitleri dışında mescide gelip tek başına oturmaktan, Yüce Mevlâ'nın evinde bir misafir olarak, yapılacak manevi ikramları bekleyen bir mümindeki inançla, huzur dolu saatler geçirmekten zevk alan bir insandır.

Yine bir akşam namazını kılıp dağılan insanlar evlerine gitmişlerdir. Yatsı namazının kılınması için daha zaman vardır. Bu arada mescide gelen ve tek başına oturan Hz. Osman, kim bilir hangi manevi

---

1 Bakara, 2/125

2 Tevbe, 9/17

3 Halife b. Hayyat, 115; Ya'kubi, 2/ 114; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 139

alemlere dalmış durumdadır. Nebiyyi Muhterem Efendimizin, **"Yedi sınıf insan vardır ki, hiç bir gölgeliğin bulunmadığı kıyamet gününde Yüce Allah onları özel bir gölgelikte dinlendirir.."** buyurduğunu, Ashab'dan pek çok arkadaşının bildiği gibi kendisi de bilmektedir. Bu mutlu kişilerden biri de **"Kalbi mescitlere bağlı olan insandır."**[1]

Bu arada zemindeki çakıl taşları, bir başka insanın gelmekte olduğunu haber verdi. İkinci misafir geldi. Hz. Osman'ın yanında yer aldı. Bu adam Abdurrahman b. Ebî Amre idi. Hz. Osman ona döndü:

- Ey kardeşimin oğlu dedi, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle söylerken dinledim: **"Yatsı namazını cemaat içinde kılan, gecenin yarısını ibâdet ile geçirmiş gibi değerlendirilir. Sabah namazını da cemaatle kılan sanki bütün geceyi ibâdetle geçirmiş gibi mükafat alır"** diyordu.[2]

Hz. Osman bunları söyledikten sonra kendi alemine daldı. Artık Yüce Mevlâ'nın şerefli beytinde, Halife olarak değil, sadece kul olarak namaz vaktini bekleyen bir ihtiyar ve arkadaşı vardı.

*

Biraz sonra ezan okunacak, yatsı namazı kılınacaktı. Allah rızasını dileyerek namaz vaktini bekleyen bu iki şerefli insandan biri mihraba geçecek, diğeri cemaat arasına karışacaktı. Ama onlar şu anda namaz kılma sevabı aldıklarına inanıyorlardı. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i **"İnsanın cemaatle kıldığı namaz, evinde kıldığı namaza yirmi küsur derece daha üstün olur. Bu ise bir müminin, güzelce abdest alıp namazdan başka bir maksadı olmadan mescide gelişi sebebiyledir. Bu adam, attığı her adım karşılığında bir derece yükseltilir. Bir hatası silinir. Mescide girmesine kadar böyle devam eder.**

---

1 İmam Malik, Muvatta, 2/ 132; Buhari, Ezan 36 (1/ 161; Müslim, Zekat 91 (2/ 715) Tirmizi, Zühd, 53 (4/ 598); Nesai, Adabü'l-kudat, 2 (8/ 222)

2 Müslim, Mesacid 260 (1/454)

Mescide girdiğinde ise -başka işlerle uğraşmayıp- sadece namazı beklediği müddetçe, namaz hali üzere olur. Bir kimseye eziyet vermeden, başka bir iş yapmadan bu hali üzere namaz kılan insana, namaz kıldığı yeri terkedinceye kadar melekler dua ederler. Allah'ım, rahmetinle muamele buyur, Allah'ım onu bağışla, Allah'ım onun tevbesini kabul et" diye yalvarırlar." derken dinlemişlerdi.[1]

Bir Bayram Namazı

İbn Ezher'in azadlı kölesi Ebû Ubeyd bir hatırasını şöyle anlatır.

- Hz. Ömer zamanında bir kurban bayramı günüydü.

Önce namaz kılındı, sonra Hz. Ömer ayağa kalktı ve cemaate karşı bir konuşma yaptı:[2]

- Ey insanlar! Hz. Peygamber bu iki bayram gününde yani oruca son verdiğiniz Ramazan Bayramı'nda ve kurban etini yediğiniz bu gününüzde oruç tutmanızı yasaklamıştır..

Ebû Ubeyd'in aklında kalanlar bunlardı. Ebû Ubeyd yine sözlerine devam ederek dedi ki:

Daha sonra Osman b. Affan'ın hilafet günlerinde bir Kurban Bayramı'nda daha bulundum. Cuma gününe rastlamıştı. Hz. Osman yine önce bayram namazını kıldırdı, sonra ayağa kalktı ve şu konuşmayı yaptı:

- Ey İnsanlar! Bugün, iki bayramın bir araya geldiği bir gündür. Avali semtlerinden gelenlere söylüyorum. Sizden Cuma namazına kadar beklemek isteyenler beklesinler. Dönmek isteyenlere ise ben izin veriyorum, dönsünler, diyordu.[3]

---

1 Müslim, Mesacid 272 (I/459)

2 Minbere çıkmayış sebebi, Bayram Namazının şehir dışındaki namazgahta kılınması sebebiyledir. Orada minber yoktur.

3 Buhari. Edahi 14, 6/ 240

Avâlî, Medine'nin doğu tarafına düşen yakın köylere verilen ortak bir isimdi ki bu köylerin en yakını yaklaşık altı, uzak olanı ise on iki km.'lik mesafede bulunuyordu. Hz. Osman bayram namazından çıkınca bu kadar mesafenin sadece gidip gelmekle geçeceğini göz önünde bulundurarak o günkü Cuma namazı yerine köylerinde öğle namazı kılmalarının yeterli olduğu ictihadıyla bu sözleri söylemişti. İlerde İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel de, Hz. Osman'ın bu ictihadına dayanarak, Kurban Bay-ramı'na rastlayan Cuma gününde uzak yerlerden gelecek olanlara ruhsat tanıyacaklardı.[1]

İlmi Bir Münakaşa ve Sonuç

Bir gün Hz. Osman ile Ka'b b. Ubeyde arasında ilmî bir mesele bahis konusu oldu. Her ikisi ayrı ayrı görüşler taşımakta idiler. Ka'b, savunduğu konuda haklı olduğunu getirdiği delillerle ispatladı. Buna bağlı olarak da sesi, Hz. Osman'm sesinden daha yüksek çıkıyordu. İhtimal ki adamın sesi tabii olarak yüksekti.

Aslında davasını ispatlayan insanın, davasına hakim olmasından çok, kendi nefsine hakim olması, karşıdakinin şahsiyetini incitecek bir tutum ve davranışa girmemesi gerekirdi. Özellikle Ka'b, ne derece haklı olursa olsun Müminlerin Emiri'nin karşısında bulunduğunu hiç unutmamalı, söylediği sözleri Edebin süslediği, nezaketin yol gösterdiği bir ifade tarzıyla söylemeli idi. İlim sahasında da olsa, davasını ispatlayan bir insanın horozlanarak konuşması, konuşana güzellik vermez, İslâm'ın getirdiği edebe uymaz, olayları değerlendirmesini becerebilen insanlar bu durumu hoş görmezlerdi.

Ama Ka'b b. Ubeyde'nin daha düne kadar bir bedevi hayatı yaşadığı, bedevi hayatının tüm özelliklerini hemen bir çırpıda insan ruhundan söküp atmanın kolay olmadığı da bilinen bir gerçekti. Hangi insan, tabiatını kökünden söküp atarak bir başka tabiata geçebilmiştir?

---

1 İbn Hacer, Fethu'l-bâri, 10/22; Bedrüddin Ayni, Umdetü'lkâri, 10/77

Hz. Osman'a gelince o, bu gibi meseleleri önemsemeyecek derecede bir insandır. O güne kadar görüp konuştuğu ilk bedevi bu adam değildir. Nebiler Serveri Efendimiz'in yanına gelip konuşan ve bir Peygamber'in önünde olduğunu pek fark edemeyen bir nice bedevi görmüştür. Kucağına oturttuğu torunu Hz. Hasan'ı öptüğünü görünce Hz. Peygamberi kınamaya çıkan ve **"On çocuğum var, hiç birini öpmedim"** diye övünen bedevileri tanımıştır.[1] Mescid-i Nebevi'de, Rasûlullah Efendimiz'in ve Ashab'ının gözlerinin önünde ayağa kalkıp abdest bozan kişilerle tanışmıştır.[2] Madem ki bu adam savunduğu davayı ispatlamıştır, sesinin yüksek çıkması da normaldir..

Ancak Hz. Osman'ın bir kalemde silip atabileceği, hatta üzerinde düşünmeyi bile çok göreceği bu olay, Mervan'ı iyiden iyiye rahatsız etmiştir. Emirü'l-müminin'in huzurunda alenen edeb hududu çiğnenmiş, Hilafet Makamına gösterilmesi gerekli olan saygı unutulmuştur.

Hz. Osman'ın hatalı davranışlarında kendisini bir uyarıcı müşavir olarak gören, hilafet makamını bu ailenin ortak makamı olarak düşünen Mervan burada da sevgili kayınpederini uyarma ihtiyacı hissetti.

- Bu gibi adamlara yumuşak davranıyorsun, onlar da geliyorlar, kendilerini gerçekten haklı sanıyorlar, edeb ve saygı göstermeleri gerektiği yerde şımarıyor ve tepene çıkıyorlar. Bu adama haddini bildirmelisin. Şayet bildirmezsen başkaları da sana karşı cüretkâr olacak, ufak tefek meselelerde sana karşı bu adam gibi davranacaklardır. Aslında buna vereceğin ceza, bundan başkaları için iyi bir ders olabilir. Adamın bu davranışı Emevî soyunu da üzmüştür.. diye başladı. Bir sürü söz söyledi. Sonunda Hz. Osman gibi yumuşak tabiatlı, hoş görülü bir insan, Ka'b'ın aranılıp bulunmasını emretti.

---

1 Buhari, Edeb, 18 (7/ 75); Müslim, Fezail, 65 (4/ 1808); Ebu Davud, Edeb, 145 (4/ 481); Tirmizi, Birr, 12 (4/ 318); Ahmed b. Hanbel, 3/ 514

2 Buhari, Vüdu, 58 (1/ 62); Müslim, Taharet, 98 (1/ 236); Ebu Davud, Taharet, 138 (1/ 155); Tirmizi, Taharet, 112 (1/ 276); Nesai, Taharet, 45 (1/ 47); İbn Mace, Taharet, 78 (1/ 176); Ahmed b. Hanbel, 3/ 110

Biraz sonra bulunup getirilen Ka'b, sırtına indirilen kırbaçları saymaya başlamıştı. Yirmi kırbaç yemişti ki vuran adama dur, denildi. Daha sonra kendisine,

- Bir daha Halife karşısında konuşurken daha dikkatli ve edebli olursun, denildi ve salıverildi.

Ka'b bu olaydan bir şey anlamamıştı. Neden münazaranın hemen ardından bu dayağı yememiş de aradan zaman geçtikten sonra dövülmüştü? Eğer yaptığı iş bir suç ise sıcağı sıcağına bu işin bitirilmesi gerekmez miydi?..

Kırbaçlar birbiri ardınca adamın sırtına indirilirken Mervan, yapılması pek lüzumlu bir işi Halifeye yaptırmış olmanın mutluluğunu duymaktaydı. Yaşını başını almış, iyiden iyiye ihtiyarlamış olan Halifeye yol göstermenin, onun vakar ve haysiyetini korumanın kendisi için bir görev olduğunu kabul ediyor, daha açıkçası Hz. Osman'a sahip çıkmış oluyordu.

Ka'b, yediği kırbaçların vücudunda ve ruhunda bıraktığı acı ile oradan uzaklaştı. Kırbaçların vücudunda bıraktığı izler kısa zamanda geçecekti. Ancak ruhu da ezilmişti.

Fakat Hz. Osman rahat değildi. Sanki bu adama vurulan kırbaçlar kendi ruhuna indirilmişti. Vicdanına söz anlatabilme imkanını bulamıyordu. Böyle bir olay Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in huzurunda cereyan etse ve Ka'b davasını ispatlasa o zaman Efendimiz, davasını ispatladığı için bu adama kırbaç vurdurma yoluna gider miydi?.. Olsa olsa bu adama, **"Davasında haklı olsa bile sesini bu kadar yükseltmesine ihtiyaç olmadığını"** hatırlatırdı.

Rasûlullah Efendimizin hoşgörüsü ile ilgili olarak pek çok hatıraya sahip olan Hz. Osman, bu çeşitten bir cezalandırmaya şahit olduğunu hatırlamıyordu. Kararını verdi. Kim ne derse desin doğru olanı yapması gerektiği kanaatiyle adam gönderdi ve Ka'b'ın getirilmesini emretti.

*

Henüz sırtındaki sızıları dindirememiş olan Ka'b, yine aranmakta olduğunu duyduğu zaman renginin değişmesine engel olamadı. Görevli adam gelip de, Emîrü'l-müminîn seni istiyor, dediği zaman,

- Yine mi?.. Yetmedi mi yediğimiz dayak?.. demekten kendini alamadı.

Ancak emir emirdi. Haklı olduğu için dayak yiyen bir insan, emre itaat edip gelmediği için ikinci bir dayağı yemeyi göze almalıydı. Çaresizdi. Gelen adamla birlikte yürümeye başladı. Ne için çağrıldığını öğrenmek istedi, adam bu konuda bir şey bilmediğini söylemekle yetindi.

Ka'b'ın gözü korkmuştu. İpin ucunu Mervan gibi toy bir delikanlının eline veren, âdeta onun yönetimi altına giren Hz. Osman, kendi tabiatı icabı olmasa da Mervan'ın kışkırtmasıyla olmayacak işleri yapabiliyordu. Bu düşünceler altında konağa geldiler. Ka'b içeri girdi,

- Selam sana ey Müminlerin Emiri, beni istemişsin, dedi.

Hz. Osman, tabiatına yakışan yumuşak bir sesle,

- Evet ey Ka'b, seni çağırdım. Ben sana karşı haksız davrandım. İşlediğin bir suç olmadığı halde yirmi kırbaç vurdurdum. Şimdi senden rica ediyorum. Al şu kırbacı, sana vurdurduğum kadar da sen bana vur, dedi.

Ka'b geniş bir nefes aldı. İçindeki endişeler sona ermişti. Şu anda Hz. Osman'ın bizzat kendi düşünce ve iradesiyle konuştuğuna yemin edebilirdi. Tıpkı kırbaçların vurulmasını emrettiğinde kendi düşünce ve iradesiyle emretmediğini bildiği gibi.

- Ey Müminlerin Emiri, bir halifeye ilk defa kırbaç vuran bir insan olmak istemem. Ben hakkımı helal ediyorum. Bu işi, senin gibi yumuşak tabiatlı bir insanın yapamayacağını da biliyorum. Zaten yaptıracak olsan, seninle münakaşa ederken yaptırırdın. İnanıyorum ki seni bu işe zorlayan biri var. Tavsiye ederim ondan uzak dur.

Çünkü o seni, bundan sonra da özür dileyecek hallere düşürecektir, dedi. İzin istedi ve ayrıldı.[1]

Bu davranışıyla Hz. Osman'ı tebrik etmek gerekir. Bir başkası olsa böyle bir yolu dener ve "Gel, hakkını al!.." diyebilir mi idi? İlk olay ne derece büyük bir hata ise, bu da o derece güzel, Peygamber terbiyesi almış, mütevazi, hakka saygılı insanlara yakışan davranıaştı.

Bir zamanlar Nebiyy-i Muhterem (s.a.v) Efendimizin, Bedir muharebesi başlarken orduyu saf düzenine koyduğu ve elindeki ok ile Sevâd isimli sahabinin karnına dokunarak, "**Ey Sevad, hizaya gel**"[2] dediği nakledilmişti. Sevad,

- Ey Allah'ın Peygamberi, canım acıdı, hakkımı isterim, dediği zaman, Sevgili Peygamberimiz, karnını açarak,

- Haydi hakkını al,

deyince Sevad, Efendimizin mübarek karnına yüzlerini sürüp öpmüş, neden böyle yaptığı sorulunca da,

- Belki bu savaşta şehit olacağım. Son olarak dokunduğum senin mübarek vücudun olsun diye düşündüm, demişti.[3]

Hz. Osman'a düşen bir görev vardı. Mervan'ı çağırmak ve,

- Bu olay, beni ilk sürüklediğin tatsız durum değil. Bundan böyle beni utanacağım durumlara düşürmeni istemiyorum. Beni tebaamla başbaşa bırak, demekti. Demediği takdirde Mervan yine bildiği havadan üfleyecek, yine Hz. Osman'a yol gösterme derdine düşecek, en doğru olanı kendisinin bildiği ve düşündüğü inancıyla işleri karıştıracaktı.

---

1 İbn As'em, Kitabü'l-Fütuh, 2/ 188

2 Hz. Osman'ın Bedir harbinde bulunmadığı, sevgili eşi Rukayye'nin ağır hastalığı sebebiyle yolda geri çevrildiği daha önce geçmişti. (İbn Kuteybe, el-Maârif, 112; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 134,; Diyarbekri, 2/ 254) Olayı başkalarından dinleme sebebi bu idi.

3 İbn Hişam, 2/ 278

Bu olay, Hz. Osman'ın Mervan ve benzerleri tarafından nasıl baskı altında tutulduğunu, Şehâdetiyle son bulan feci duruma nasıl getirildiğini çok açık şekilde anlatmaktadır. Bu çeşitten olaylar Medine'de bizzat Hz. Osman'a yaptırılabiliyorsa, diğer şehirlerde daha rahatlıkla yapılacak ve Hz. Osman gibi özür dileyen de olmayacaktı.

Mervan, bu olayı ve Hz. Osman'ın özür dilediğini görünce, ben artık aradan çekileyim. İşi daha berbat etmenin anlamı yok, diyemeyecekti.

Dost Bazen Acı Söyler, Azarlar

Hz. Osman ile Enes b. Malik aramda otuzyedi yıla varan bir yaş farkı vardı.[1] Bununla beraber bu ihtiyarla o genç arasında pek samimi bir dostluğun bulunduğunu söyleme hakkımızı kullanmamıza da bir engel olmamalıdır. Bu dostluk, Allah yolunda yürümenin, Allah yolunda birbirinden yardım ve destek almanın, birbirini hiç bir dünyevi menfaat düşünmeksizin Allah için sevmenin eşlik ettiği bir gönül arkadaşlığıdır. Dostluklar böyle olmalıdır.

İkisi de Rasûlullah Efendimizi pek seven, ikisi de Rasûlullah Efendimiz tarafından pek sevilen insanlardandır. Enes on yaşından itibaren Peygamberlerin en büyüğüne on yıl can ve gönülden hizmet etme mutluluğuna ermiş bir insandır.[2] Hz. Osman ise, kendisi dünür olmadan Rasûlu Emin (s.a.v) Efendimizin, ardı ardına iki nur yüzlü kızını nikah ettiği, Hz. Ümmü Gülsüm vefat edince de, bir kızımız daha olsa onu da Osman'a verirdik, diyecek derecede takdir ettiği mutlu bir Müslümandır.[3]

---

1 Hz. Osman, Rasûlullah Efendimiz'den altı yaş küçüktü, Hicret günlerinde 47 yaşlarında olmalıydı. Enes ise o tarihte 10 yaşındaydı.

2 Buhari, İstizan, 10; Ebu Davud, Vitir 32 (2/ 121); Tirmizi, Birr, 69 (4/ 368); Ahmed b. Hanbel, 3/ 168

3 İbn Sa'd, 3/ 56; İbn Abdilberr, el-İstîâb, 3/ 71; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 7/ 370; İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 489

Böyle ortak tarafları bulunan iki insanın arasında otuz yedi yıllık yaş farkının bulunması önemli bir problem olmamalıdır. Kaldı ki, Hz. Osman hilafet makamına geçtiğinde yetmiş yaşına ulaşmış bulunuyordu. Enes ise otuz üç yaşına gelmiş yani ilk gençlik yıllarını geride bırakmıştı. Aşağıda anlatılacak olay Hz. Osman'ın hilafet makamına gelişinden sonraki devreye rastlamaktadır. Bununla beraber tam tarihini tespit etme imkanımız yoktur.

Şunu da kaydedelim: Hz. Osman, hayatı boyunca, kendini beğenmek, büyüklenmek, kendini başkasından üstün görmek gibi bir huyu benimsememiştir. Allah'ın kulu olduğunu bilmektedir. Allah'ın kuluna büyüklenme ve kibirlenme gibi rezilane sıfatların yakışmadığını bilmektedir. Rasûlu Muhterem Efendimiz'in asla kibir ve gurur anlamı taşıyan bir davranışta bulunmadığını bilmektedir.

Bildiği bir şey vardır: Şeytan'ı mahveden huy kibirdir, haseddir. Kendini, Hz. Âdem (s.a.v) Efendimiz'den üstün görmesi, Allah'ın emrini hikmetsiz ve anlamsız sayması-dır. Nebiyyi Muhterem Efendimiz'in, **"Her kim ki Allah rızasını düşünerek alçak gönüllü olursa Allah onu yüceltir, kim de büyüklük taslar, kendini başkalarından üstün görmeğe çıkarsa Allah onu alçaltır"**[1] buyurduğunu bilenlerdendir.

Bununla beraber Hz. Osman, bir insana, ileri yaşından dolayı saygılı olmanın da İslâm edeb ve terbiyesi icabı olduğunu, insanlığa edeb muallimi olarak gönderilen büyük insandan öğrenmiştir. Onun kulağında küpe olan mübarek sözlerden biri de **"Küçüğümüze merhameti olmayan, büyüğümüzün hakkına saygısı bulunmayan bizden değildir"**[2] sözüdür.

---

1 İbn Mace, Zühd, 16 (2/ 1398); Ahmed b. Hanbel, 3/ 76; Aclûnî, Keşfü'l-hafa, 2/ 335; Münavi, Feyzul-kadir, 6/ 108

2 Ebu Davud, Edeb, 58 (4/ 392); Tirmizi, Birr, 15 (4/ 321); Ahmed b. Hanbel, 1/ 257

Sevgili Peygamberimizin **"Bizden değildir"** sözünü, **"Bizim sünnetimiz ve edebimiz üzere değildir"** şeklinde anlamalıdır.[1] Merhamet ve saygı gibi, birbiriyle kolkola gezmesi gereken bu iki özellik, Allah rızasını hedef alan, gönlünü İslâm'ın değerleriyle süsleme gayreti taşıyan, kamil iman, salih amel ve temiz ahlak sahibi insanlarda mutlaka bulunmalıdır.

Kibirlenmeyi Hilafet Makamına geçmeden önce de, sonra da bir türlü kabul etmeyen Hz. Osman, oruçlu olduğu bir günde Muğire b. Şu'be'nin kölesi tarafından yemeğe davet edildiğinde bu daveti memnuniyetle kabul etmişti.[2] Hz. Osman, kölenin insan olarak kabul edilmediği, eşya gibi, hayvan gibi alınıp satıldığı bir kültür ortamında otuz dört yılını harcamış bir insandı. Ama artık o, kölenin de insan olduğunu, sahibi ne yiyorsa ondan yiyecek, sahibinin giydiğini giyecek, gerekirse günde yetmiş defa kusuruna göz yumulacak[3] diyen bir kültürün ve terbiye anlayışının insanıydı.

Kim bilir bu köle, **"Sofrasında bir halifenin yemek yediği bir insan"** olduğunu düşünerek nasıl mutlu olmuştu. Hz. Osman onunla, bir köleyle konuşur gibi değil, bir insanla konuşur şekilde görüşüp ayrıldığında, gönlünün hamd ve şükür duygularıyla dopdolu olduğunu hissetmişti.

Artık, "Dost bazan azarlar" konusuna tekrar dönebiliriz:

Bir gün Enes b. Malik Hz. Osman'ı ziyaret etmek üzere çıktı evinden. Yol boyunca ilerlemeye başladı. Bu arada rastladığı güzel bir hanıma gözlerinin takılmasına engel olamadı. Göreni hayran bırakacak derecede güzel olan bu hanım onun gözlerini bir zaman meşgul etmişti. Daha sonra Enes yoluna devam etti ve Hz. Osman'ın odasına girdi, selam verdi.

---

1 Tirmizi, Birr 15 (4/ 322)

2 Buhari, Ahkam 23 (8/ 114)

3 Ebu Davud, Edeb, 123 (4/ 463)

Selam alındı ama Hz. Osman'ın yüzünde. Enes'i görünce tuhaf duygular belirmişti. Sanki yıllardır sevgi ve saygının renk kattığı dostluğu unutmuş, aralarına tatsız olayların karıştığı bir şahsı görmüşçesine değişmişti yüzü. Onun bu bakışları Enes'i de rahatsız etti. Bilmeden yaptığı bir kusur olabilirdi.

- Bir kusur mu yaptık ey Müminlerin Emiri?.. diyen bakışlarla onu süzmeye başladı. Hz. Osman, üzgün bir sesle,

- Neler oluyor sizlere anlamıyorum, dedi. Yanıma giriyorsunuz, halbuki gözlerinizde hâlâ zina eseri duruyor..

Enes, alnına tokat indirilen bir adam gibi olmuştu. Hz. Osman sözlerine şöyle devam etti:

- Ey Enes, gözün de bir zinası vardır, o da mahremi olmayan bir hanıma özel olarak bakmakla olur. Sen bunu bilmiyor musun?.. Ya şimdi tevbe edersin ve bir daha böyle bir iş yapmazsın, ya da seni cezalandırırım..

Enes b. Malik, hiç beklemediği bu sözlerin verdiği şaşkınlık içinde,

- Ey müminlerin Emiri, ben böyle bir iş yapmadım. Yanılmış olmayasın, diyemedi. Ama bir şeyler demesi gerekiyordu.

-Neler oluyor?.. Yoksa Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den sonra insanlara yeniden vahiy mi gelmeğe başladı, demekten kendini alamadı.

- Hayır, dedi Hz. Osman, bize vahiy gelmiyor. Bundan sonra da gelmeyecek. Ama, Allah'ın lütuf ve keremi olan bir basiret (kalb gözüyle görüş) vardır.[1]

Enes b. Malik'in yapabileceği bir itiraz kalmamıştı. Olanı inkar ederek bir günaha bir başka günahı ilave etmenin de anlamı yoktu. İnkar etse bile hem o bakışın, hem bu inkarın hesabını Yüce Mevlâ'ya verecek olan kendisiydi.

---

1 Gazzali, İhyaü'l-ulûm, 3/ 23 - 24

Zihni, Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin bir mübarek sözüne takılı kalmıştı. **"Müminin ferasetinden (ince görüş ve sezgisinden) sakının. Çünkü o, Allah Teala'nın nuruyla bakar"**[1] buyurmuştu. İnsanı, bu özelliklere sahip de olsa hesaba çekecek olan o mümin değildi. Hesap işi Yüce Allah'a aitti. Efendimiz "sakının" derken, **"O, isabetli bir görüşe sahiptir, insanlar arasında utanır, küçük düşersiniz"** demek istemiş olmalıydı.

Gerçekten de öyle olmuştu. Enes bu konuşmanın ardından,

- Canımın istediği gibi bakarım, bu benden başka kimseyi ilgilendirmez, demeyecek ve elbet tevbe edecekti.

Ashab-ı Kiram bu ümmetin en üst seviyesinde bulunmakla beraber, en az kerameti görülen insanlar olma özelliklerini muhafaza ederler. Mesela Hz. Osman'a ait olmak üzere nakledilen tek keramet bu olaydır diye biliyoruz.

Hz. Osman'ın, bir anlık gafletle yaptığı bir hatayı Enes'in yüzüne vurması doğru muydu? İnsan hata etmez miydi?.. Özellikle Enes yaşında olan, gençliğin kemalini yaşamakta bulan bir insandan böyle bir hata ve kusur vaki olamaz mıydı?..

Elbet olurdu. Hz. Osman bunu bilmez değildi. Ancak dostluğun bir gereği de, dostunun hayrına olanı tavsiye etmesi, kusurunu düzeltmesi, dostunun o kusurla ve o kusurun neticesi olan günahla yaşamasını önlemekti. Yarın o günahla Yüce Mevlâ'nın huzuruna varılacak ve bundan dolayı pişmanlık duyulacaksa bu pişmanlığın önüne geçmekte fayda vardı. Bu sebeple Hz. Osman, Enes' i tevbeye davet etmiş, gerçek dostun yapması gerekeni yapmıştı.

Kaldı ki Hz. Osman bu hatırlatmayı yaparken başbaşa idiler. Enes yapılan bü uyarıdan dolayı teşekkür etmeliydi. Netice olarak Enes bu olaydan memnuniyet duymuş olmalıdır ki, sadece ikisinin bildiği bu olayı, başkalarına anlatma ihtiyacını duymuştur.

---

[1] Münavi, Feyzu'l-Kadir, I/ 142

Hz. Osman da, Hz. Enes de, insanın hiç hata etmemek üzere yaratılmadığını, zaman zaman dalgınlıkla, hatta kasıtlı olarak hata edebileceğini, hiç hata etmemenin mümkün olmadığını bizden çok iyi bilmekte idiler.

Sabah Namazı Kaç Rekat ki..

Hz. Osman'ın hilafetinin ikinci yılında Kûfe valiliğine getirilen Velid b. Ukbe, tayininden itibaren beş yıl müddetle bu görevi yürüttü. Cömert bir kişiliği vardı. İnsanlara karşı tatlılıkla, yumuşak muamele yaptığı görülüyordu. Bu müddet içinde onunla ilgili bir şikayet olmadı.[1] Kendisinden şikayetin olmayışını onun bu özelliğine bağlama imkanı olabilir.

Velid bir alkolik olmamakla beraber zaman zaman çilingir sofrasında demlenmeyi de ihmal etmemiştir. İhtimal ki bu konuda zamanlamayı iyi yaptığı için uzun zaman onun bu özelliği farkedilmemiştir. Zaman zaman bu durumu farkeden birkaç kişi, konuyu Abdullah b. Mes'ud'a açmışlar o da,

- Bize gizli kalan durumları araştırıp soruşturmayız, cevabıyla mukabele etmişti.[2]

Çünkü Yüce Mevla, **"İnsanların gizli hallerini soruşturmayın"** buyurmuştu.[3]

Ancak bir gece içkiyi fazla kaçırıverince olanlar oldu. Sabah namazı vakti geldiğinde henüz o sarhoşluğun tesirini üzerinden atamamıştı. Bu haliyle mihraba geçti. Bazen secdeleri de dikkat çekecek derecede uzatarak dört rek'atı kılıp bitirdiği zaman cemaat, nelerin olup bittiğini hâlâ anlamış değildi. Fakat Velid'in, geriye dönüpte arkadaki cemaate:

---

1 Taberi, 2/ 596; İbn Esir, el-Kamil, 3/105

2 Taberi, 2/ 610; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 106

3 Hucurat suresi, 49/ 12

- Arzu ederseniz biraz daha kıldırabilirim,[1] demesi işi halletti. Abdullah b. Mes'ud,

- Vallahi bugün biz yeteri kadar fazla kıldık,[2] derken Gaylan as-Sakafi hiddetle,

- Ben sana değil, seni bize emir olarak gönderene şaşıyorum, demekten kendini alamadı.[3]

İhtimal ki İslâm tarihinde ilk defa meydana gelen bu garib, garib olduğu kadar üzücü olayın neticesi olarak cemaat, namazlarını yeniden kılmış olmalıydılar.

Olay Kûfe'de dilden dile dolaştı. Kim bilir daha kaç defa çakır keyif olarak mihraba geçmiş ve cemaate namaz kıldırmış olmalıydı. İnsanlar iyiden iyiye sinirlenmişlerdi.

Sonuç, Velid'in minbere çıktığı zaman taşlanması oldu. Fırlatılan çakıl taşlarının hedefi olan Velid iyiden iyiye bunalmıştı. Bir gün görüşme yapmak üzere evine giden Ezd kabilesinden birkaç kişi onu sızmış halde buldular. Odayı saran koku herşeyi açıkça anlatmaktaydı. Parmağından yüzüğünü aldılar. İçlerinden iki kişi Medine'ye geldi ve durumu Hz. Osman'a anlattı.

Halife, valisi hakkında yapılan şikayeti hoş karşılayamadı. Özellikle Velid gibi ana bir kardeşi olan bir valinin[4] içki içtiğini duymak onu iyice sarsmıştı. Çünkü Velid, Kûfe'de hilafet makamını temsil etmekteydi. Onun yaptığı kusur halifeye maledilirdi. Tıpkı başarısının da halifenin başarısı sayıldığı gibi.

Hz. Osman gelenleri sorguya çekti,

---

1 Ya'kubi, 2/ 114; Mes'udi, 2/334; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 155; Süyuti, 139; İbn Verdi, 1/ 144; Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-kâri, 7/ 620

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 107; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 155

3 Mes'udi, 2/ 334

4 Hz. Osman'ın annesi Erva, Velid'in de annesiydi. Ya'kubi, 2/ 112; İbn Abdi Rabbih, 5/ 36; Mes'udi, 2/ 330; İbn Verdi, 1/ 143; Süyuti, 135

- Siz onu içerken gördünüz mü?

- Hayır, görmedik.

- Peki ne biliyorsunuz onun içtiğinin şarap olduğunu?..

- Ey Müminlerin Emiri, biz bu işin yabancısı sayılmayız. İslâm'ı kabul etmeden önce onu yıllarca içmişiz. Velid'de hissettiğimiz koku, aynen bizim içtiğimiz şarabın kokusudur.[1]

Mızrağı çuvalda saklamanın imkanı yoktu. Ama Hz. Osman da görevini yapmış, gelen bir haberin gerçeklere uyup uymayacağı konusunda bir ön araştırmada bulunmuştu.

Hz. Ali, Velid'in davet edilmesini ve ileri sürülen iddia hakkında soruşturma yapılmasını ve pek tabii olarak içtiği sabit ise ceza verilmesini istedi.[2] Şer'i hudutlar içinde, tutulacak bir başka yol yoktu.

Velid'e haber salındı. Geldi. Şahitler aynı ifadeyi bir de Velid'in yüzüne karşı tekrarladılar. Namaz meselesini dile getirdiler. Kûfe'de bu söylenilenlere Şehâdet edecek daha bir çok insanın bulunduğunu da bildirdiler.

Velid içki içmediğini ispatlayacak bir şeyler söyleyemedi. Özellikle namazı dört rek'at kıldırma konusunda diyebileceği bir şey yoktu. Hz. Osman Velid'in hapsedilmesini emretmedi. Halbuki suç sabit olmuştu. Cezanın verilmesini ertelemenin bir anlamı yoktu.

Aradan günler geçti. Ama Velid'e ceza verilmedi. Bu durumda insanların gönüllerinde biriken duygular, zihinlerini rahatsız eden düşünceler dile getirildi. Acaba içkiyi içen kişi halifenin kardeşi olmasa o da cezasız kalır mıydı, ya da bu kadar bekletilir miydi?.. Bir zamanlar Hz. Ömer'in, kendi oğlu Ebû Şahme'ye hiç bekletmeden ceza tertip ettiği gündeme getiriliyordu. Bu arada eski Kûfe valisi Sa'd b. Ebî Vakkas ile Velid arasında kıyaslamalar yapılıyordu[3]

---

1 Taberi, 2/ 611; Mes'udi, 2/ 335; İbn Hacer, Fethu'l-bâri, 7/ 47; Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-kâri, 7/ 621

2 Mes'udi, 2/ 335; İbn Hacer, Fethu'l-bâri, 7/ 46

3 Bedrüddin Ayni,Umdetü'l-kâri 7/ 619

Nihayet Misver b. Mahreme ve Abdurrahman b. Esved el ele verdiler, Hz. Osman'ın kız kardeşinin oğlu Ubeydullah b. Adiyy'i buldular.

- Dayın Osman'a gidip görüşmene bir engel mi var ey Ubeydullah, dediler.

- Hangi konuda görüşmemi istersiniz?

- Kardeşi Velid'e verilecek ceza neden gecikiyor? Sen de görüyorsun ki insanlar her tarafta bu meseleyi konuşuyor.

- Haklısınız, gideyim.

Ubeydullah onlardan ayrıldı. Hz. Osman'ın kapısında bekledi. Namaza gitmek üzere evden çıktığında onun yanına yaklaştı,

- Dayıcığım, sana bir şeyler anlatmam gerekiyor. Bunları samimi bir öğüt olarak kabul etmeni rica ediyorum, dedi.

Hz. Osman bu sözleri duyunca tuhaflaştı,

- Be adam, senden de mi nasihat dinleyeceğiz?

Bu söz Ubeyduilah'ı geri çevirmeye yetmişti. Arkadaşlarının yanına geldi. Üzüldüğü belli oluyordu. Küçümsenmiş, ne diyeceği bilinmeden "Sen kim oluyorsun da bana öğüt vermeye kalkıyorsun?" dercesine bir tavır takınılmıştı. Halbuki Hz. Osman gibi bir insan, özellikle Hz. Peygamberin getirdiği ahkamı uygulamakla görevli bir Halife, söylenecek sözün ne olduğunu bile bilmeden, onun sırf genç bir insan oluşundan dolayı böyle davranmamalıydı. Kaldı ki bu delikanlı, dayısı olması sebebiyle doğruca eve bile girmemiş, kapının önünde o evden çıkıncaya kadar beklemek gibi bir edeb numunesi göstermişti.

Namazdan sonra bir görevli Ubeyduilah'ı buldu,

- Emirü'l-müminin seni istiyor, dedi.

Beraberce gittiler. Hz. Osman,

- Nasihatin nedir, dedi.

Ubeydullah, dayısının Rasûlullah (s.a.v) Efendimizle olan ilgisi hakkında bir şeyler söyledi. Sözlerine, **"İnsanlar Velid hakkında pek çok sözler söylediler.."** diye devam etmek istedi.

Fakat Ubeydullah daha fazla devam edemedi. Hz. Osman onun sözlerini kesti.

- Sen Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in devrine ulaştın ve onu gördün mü?

- Hayır görmedim. Ama evinde oturan bakire bir kıza ulaştığı kadar da olsa, bana da bir takım bilgiler ulaşmıştır.

- O halde dinle. Yüce Allah, Hz. Muhammed'i Peygamber olarak gönderdi. Ben de Allah'ın ve Rasûlunün davetini kabul edenlerden oldum. Onun getirdiği dine inandım, iki hicreti de gerçekleştirdim. Rasûlulah Efendimiz'e arkadaş oldum, ona bey'at ederek itaat sözü verdim. Yemin ederim ki ben, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz vefat edinceye kadar ona isyan etmedim ve onu aldatmadım. Daha sonra Ebû Bekr'e ve Ömer'e bey'at ettim. Onlara da isyan etmedim. Daha sonra halife oldum. Peki onlar gibi benim de hakkım yok mudur?

- Elbet vardır.

- O halde bana kadar ulaşan bu haberler ne oluyor?.. Velid'e gelince onun işlediği suçun cezası da verilecektir.[1]

Konuşma burada bitti. Ubeydullah dayısına teşekkür ederek ayrıldı.

*

Hz. Osman Velid'e ceza verecekse gecikmenin sebebi ne idi? Bu sorunun cevabını bilmiyoruz. Kendisi de yeğenine bir açıklama yapmamıştır. O güne kadar insanların bildiği ve alıştığı uygulama, suç sabit olduktan sonra cezanın bekletilmeden verildiğidir.

---

1 Buhari, Fezailü Ashab, 7 (4/ 202; İbn Hacer, Fethu'l-bâri, 7/ 44 – 46: Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-Kari, 7/ 618

Eğer cezanın alışılmadık şekilde geciktirilmesinin meşru bir sebebi varsa Hz. Osman'ın bunu açıklaması için hiç bir engel olmamalıdır. Açıklama yapılsaydı insanlar lüzumsuz yere gıybete dalmaz, zihinler bir takım lüzumsuz suallerle rahatsız olmazdı. Kesin olan netice şudur ki, konu Medine sokaklarında gereğinden fazla dile getirilmiş ve Hilafet Makamı insanların gönüllerindeki hürmet ve sevgiden çok şeyi kaybetmiştir.

Biz Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin, insanların zihinlerine hücum etmesi muhtemel olan yakışıksız düşüncelere yer vermemek için bu gibi durumlarda açıklamalar yaptığını biliyoruz. Mesela bir Ramazan gecesinde, kendisi itikâfta iken ziyaretine gelen hanımı Safiyye'yi evine kadar götürmek için ona eşlik etmek üzere beraberce yürürken, yanlarından geçen iki kişinin, adımlarını sıklaştırmaları üzerine Efendimiz onlara,

- Yavaş olun Yanımdaki yabancı değildir, eşim Safiye bt. Huyeyy'dir, deme mecburiyetini hissetmiştir. Adamlar,

- Ey Allah'ın Peygamberi, biz bu gibi şeyleri başkaları hakkında düşünsek bile senin hakkında düşünmeyiz, dedikleri zaman Efendimiz,

- İnsanın damarlarında kan nasıl dolaşıp durursa, şeytanda insana öyle te'sir eder. Ben şeytanın, sizin kalbinize bir şeyler bırakıvermesinden korktum, buyurmuştu.[1]

*

Velid getirildi. Hz. Osman,

- Kalk ey Ali, ona şer'i cezayı uygula, dedi.

Hz. Ali oğluna döndü:

- Hasan, kalk cezayı uygula, dedi.

---

1 Buhari, İtikaf 11 (2/258)

Hasan bu tekliften rahatsız olmuştu.

- Bu işin sıcağını, serin tarafına alışana ver, dedi.[1]

Velid'in cezasını, onun dostlarına bırak yarın başıma iş açacak bir hale düşmek istemiyorum demiş oluyordu.

Her ne kadar tatbik edilecek ceza meşru ise de bu olayın ardından Velid kalkıp sırtına kırbaçları indirene teşekkür etmezdi. Kaldı ki cezanın uygulanacağı şahıs Halife'nin ana bir kardeşiydi.[2]

Hz. Ali bu defa Cafer b. Ebî Talib'in oğluna döndü.

- Kalk ey Abdullah, dedi.

Abdullah aynı zamanda Hz. Ali'nin üvey oğlu oluyordu. Çünkü Hz. Ali, Abdullah'ın annesi Esma bt. Umeys ile evli bulunuyordu.

Abdullah kalktı vurmaya başladı. Hz. Ali sayıyordu. Kırk olunca durdurdu.

- Hz. Peygamber kırk sopa vurdu. Ebû Bekr kırk sopa vurdu. Ömer sayıyı seksene çıkardı. Kırk sopa ise bana daha hoş gelmektedir, Ömer cezayı seksene çıkarmıştır. Bu da sünnettir, dedi.[3]

Minber Yıkatan Bir Vali

Artık Hz. Osman,

- Kalk ey Velid, dön işinin başına. Bundan böyle seni daha dikkatli daha başarılı işler yaparken görmek istiyorum, diyemezdi.

Emevî soyunun ileri gelenlerinden ve Kur'an ile yakından ilgisi bulunan Said b. As'ı çağırdı,

- Seni Kûfe valisi olarak tayin ediyorum. Vakit geçirmeden yola çık, emrini verdi.

---

1 Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-kâri, 7/ 620

2 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/ 397

3 İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 33; Mes'udi, 2/ 335; Ya'kubi, 2/ 114; Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-kâri, 7/ 620

Said b. As Kûfe'ye geldiği zaman minberin yıkanmasını emretmiş,

- Ben Velid'in kirlettiği minbere çıkıp oturamam. Velid pis bir kişi idi demiştir.[1]

Minberin temizlenmesinden sonra bir konuşma yapan Said,

- Hiç de istekli olmadığım halde size emir olarak gönderilmiş bulunuyorum. Görevi almamaya gücüm yetmedi. Çünkü Halife'nin emri benim arzumun üzerindedir. Ey insanlar, aklınızı başınıza alın. Fitne başını kaldırmış, kulaklarını dikmiş fırsat kollamaktadır. Yemin ederim ki ya benim gücüm tükenecek ve aciz kalacağım, ya da bütün gücümle tokadımı fitne fesat çıkaranların yüzüne indireceğim, demişti.[2]

Son olayla Velid'den hoşlanmamış olan Kûfe halkı, Said'in bu davranışından hoşnut oldular. Bu, iyi bir başlangıç sayılmalıydı. Onun kirlettiği makam Said tarafından temizlenecek, insanlarla iyi anlamda ilişkiler kurulacak demekti.

Said ile birlikte Kûfe'ye gelen ve Emevî soyundan olan bazı kişiler, Said'in bir kısım uygulamalarını engellemek istiyorlardı. Bir Emevî gibi ve mesela Velid'e söz getirmeyecek davranışlarda bulunmasını istemişler; fakat Said onların sözlerini dinlememiş, Kadisiyye gazileriyle ve diğer müslümanlarla görüşmeye devam etmiş, Kûfeliler'in rahatını temin etme yolunda girişimlerde bulunmuştur.[3]

Said göreve başladıktan sonra Kûfe halkının durumunu araştırdı. Hoş bir durum yoktu. Şehrin şerefli insanlarının sesleri kısılmış, muteber aileler zelil kılınmış durumdaydı. Bedeviler ve aşağı tabakadan kimseler söz sahibi olmuşlardı.

---

1 Mes'udi, Mürucü'z-zeheb, 2/ 335 Halife b. Hayyat, 118; Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-kâri, 7/ 621

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 137

3 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 108 - 109

Vaziyeti bir mektupla Hz. Osman'a bildirdi. Cevap olarak gelen mektupta, o beldelerin fethinde bulunan, İslâm'ı daha önce kabul etmiş olan, haysiyet ve itibar sahibi olarak bilinen insanları üstün tut. Sonradan gelip yerleşenler bunların gerisinde yer alsın. Ancak öncekiler üzerlerine düşen görevi yerine getirmez, hakkı kabulde gevşek davranırlarsa o zaman sonradan gelip de hakka riayet edenler ön saflara alınacaklardır. Herkesin hakkına ve mertebesine riayet et. Her birine tayin edilen maaşlarını ver. Şunu da unutma ki adalet, ancak insanları tanımakla yerine getirilebilir, deniliyordu.

Bu mektubu alan Said, Kadisiyye muharebesinde bulunan gazilere haber gönderdi.

- Siz insanların yüzlerisiniz. Yüzler ise cesedin ahvalini haber verir. Halk içinde ihtiyaç sahibi olanları tespit edip bize bildirin, dedi.[1]

İyi halleri görülen insanları da Kadisiyye gazileri gibi saydı. Gece sohbetleri için Kur'an ehli olan insanları seçti. Said bu hayatını bir zaman devam ettirecekti.

Kur'an'a Yapılan Büyük Hizmet

Huzeyfe b. Yeman öteden beri Hz. Peygamber'in sırdaşı olarak bilinir.[2] Ona Ashab arasında bu anlama gelmek üzere **"Sâhibü sirri Rasûlillah"** denilir. Bu sebeple onun Ashab arasında ayrı bir yerinin bulunması ve özel bir hürmet ve sevgi ile tanınmış olması normal karşılanmalıdır. Bir cenaze namazı kılınacaksa Hz. Ömer'in göz ucuyla Huzeyfe'ye baktığını, şayet Huzeyfe bir tarafa çekiliyorsa Hz. Ömer'in de bir tarafa çekiliverdiğini hatırlıyoruz.

Hicret olayı üzerinden otuz yıl geçmiş, İslâm hakimiyyeti oldukça geniş bir sahaya yayılmıştı. Huzeyfe b. Yeman da cihad maksadıyla Medine'den ayrılmış Azerbaycan ve Ermenistan fetihlerinde bulun-

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 108

2 İbn Abdilberr, el-İstiab, 1/ 277; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 1/ 560; İbn Hacer, el-İsabe, 1/ 318

muştu. İslâm sancağını günden güne bir âdım öteye götürmenin ayrı bir zevki olmahydı. Ancak Huzeyfe'nin bu günlerde karşılaştığı durum, elini alnına götürüp ciddi şekilde düşünme zamanının geldiğini hatırlatıyordu.

Çeşitli bölgelerden gelen insanların okudukları Kur'an'da birbirini tutmayan lehçe farkları vardı. Bu farklı okuyuşlar ise onları birbirine düşürmüştü.

- Ben Kur'an'ı bizzat Mikdad b. Esved'den öğrendim, sen kim oluyorsun, diyen vardı.

Halbuki bir diğeri de Abdullah b. Mes'ud'un talebesinden değil, kendinden öğrendim, Mikdad kim oluyor, demekteydi.

Bu arada Ebû Musa el-Eş'ari'den öğrendiğini, en doğru okuyuşun kendi okuyuşu olduğu iddiasını yürüten oluyordu.

Bu gibi tatlı sert ifadelerle başlayan tartışmalar ilerledikçe tatlılığını kaybetmiş ve sert ifadeler artmış,, neticede adamlar birbirlerini, **"Kur'an'ı tahrif eden insan"** olarak tanımlamaya çıkmış ve birbirlerini dinden çıkmakla suçlamaya bile başlamışlardı.[1]

Bu durumu gören Huzeyfe'nin içi titredi. Hz. Peygamber vefat edeli henüz yirmi yıl olmuştu. Bu kadarcık bir zaman sonra bile müslümanlar Kur'an hususunda birbirini kafir sayacak dereceye gelirlerse ilerde daha neler olmazdı. Hal böyle devam ederse İslâm'ın yıkılması ve tarihe gömülmesi için düşmanın bulunmasına hiç ihtiyaç yoktu. Yarının bugünden kötü olacağını söyleyebilmek için uzun uzun düşünmeye hiç ihtiyaç yoktu.

Buraya cihad için gelmişti. Ama en hayırlı cihad geri dönmekte ve bu acı gerçekleri Hilafet Makamına ulaştırıp çare bulunmasını istemekte idi. Hiç vakit kaybetmeden ordudan ayrıldı.

*

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 217

Rasûlullah (s.a.v) Efnedimiz Kureyş kabilesindendi. Pek tabii olarak Kur'an-ı Kerim de Kureyş lisanı ve lehçesi ile indirilmişti. Ayrıca Kureyş Lehçesi, bütün Arabistan'ın en mükemmel, en tanınmış lehçesi durumundaydı. Bununla beraber Kureyş dışında kalan ve lehçeleri Kureyş lehçesine uymayan müslümanlara bir kolaylık olsun diyerek Cibril-i Emin bazen bir ayetin bir kelimesini, aynı anlamı vermek üzere diğer lehçede bulunan bir kelimeyle de indiriyordu.[1] Rasûlullah Efendimiz bu durumu açıklığa kavuşturmak üzere Kur'an'ın yedi harf üzere indirildiğini anlatmıştı.[2]

Ancak yedi harf üzere nüzul olayını bilmeyen ve durumu, aralarında bulunan Ashab'dan sorup öğrenmeyen, İslâm'ın getirdiği müsamahayı, teenniyi, bilmediğini bilenlerden sorup öğrenmeyi, bir başkası benden daha haklı olabilir demeyi.. bilemeyen müslümanlar işi çığrından çıkarmış tatsız, anlamsız bir hale getirmişlerdi. Huzursuzluk bundan çıkıyordu.

Şayet bu adamlar oturup büyüklerini dinleyebilseler, bu gibi rahatsız edici durumlar olmayacak ve mesela Huzeyfe b. Yeman onlara bir şeyler anlatabilecekti. Belki anlattıkları ortalığı yatıştırır, bir zaman için bile olsa onları, birbirini anlamaya çalışan insanlar haline getirebilirdi.

---

1 Nitekim durum Türkçe'de de böyledir. Radyo ve Televizyon gibi umumi yayın vasıtalarının bulunmadığı zamanlarda Anadolu'nun muhtelif yerlerinde o bölgeye mahsus olan çeşitli kelimeler türetilmiş ve kullanılmıştır. İleriki yıllarda devlet çapında tedbir alınmadığı takdirde sırf o yörelere mahsus olarak kullanılan ve uzun yıllar Türkçe'de belli bir ihtiyacı karşılamış olan bu kelimeler tamamen elden çıkmış ve unutulmuş olacaktır.
Memleketim olan Çorum'da bugün bir kısmını artık benim de hatırlayamadığım pek çok kelime, sırf o havalide kullanılmaktaydı. Mesela "İlistir" dediğimiz ev eşyasına Bursa'ya geldikten yıllarca sonra "Kevgir" denildiğini öğrendim. Kur'an'ın indirildiği yıllarda da durum böyle olmalıydı.

2 Buhari, Tevhid 53 (8/215); Müslim, Salatü'l-Müsafirin 270 (1/560)

Ancak bu çeşitten olaylar sadece Ermenistan'da, Azerbaycan'da olmayacak, İslâm'ın ulaştığı bölgelerde kendiliğinden patlak verecekti. Bu sebeple fitneyi kökünden kurutabilmek için Medine'ye gitmekte fayda vardı.

*

İlk durak Kûfe idi. Orada yapılan bir sohbet toplantısında Huzeyfe, gördüklerini ve bunu önlemek için düşündüklerini arkadaşlarına anlattı.

- Vallahi ecel bana yetişmeden Medine'ye ulaşabilirsem Osman b. Affan'ı bulacak ve gördüklerimi anlatacağım. Tedbir almasını isteyeceğim, dedi.

Arkadaşları onu desteklediler. Ancak Abdullah b. Mes'ud'dan Kur'an öğrenenler karşı çıktılar.

- Senin yadırgadığın nedir ey Huzeyfe?.. Zaten hepimiz Abdullah b. Mes'ud'un kıraati üzere okumuyor muyuz, dediler.

Huzeyfe ve onun görüşünü benimseyenler onları uyardılar. Siz bu işe karışmayın. Çünkü işin aslını bilmiyorsunuz, dediler.

Bizzat Abdullah b. Mes'ud da kendi kıraatinde ısrar ediyor, Huzeyfe'nin girişimini desteklemiyordu. Mecliste hoş olmayan sözler sarfetti. Vali Said b. As'ı kızdırdı, kalktı ve meclisi terketti.

Kur'an'ın ihtilafsız ve İslâm'ın ulaştığı her yerde aynı şekilde okunması ve ümmetin gittikçe önü alınmaz hale gelecek bir fitneden korunması gibi tertemiz niyetierie yola çıkmış olan Huzeyfe bu defa ikinci kez sarsılmış ama işin önemini daha derinden kavramıştı. Demek ki Ashab arasında temel taşı durumunda olan Abdullah b. Mes'ud gibi bir insan bile konuya bir başka yönden bakabiliyordu.

Artık hiç bir yerde vakit kaybetme hakkına sahip olmamalıydı. Hemen Kûfe'yi terketti, günlerce süren yorucu bir yolculuk onu Medine'ye getirdi. Olanları baştan sona anlattıktan sonra,

- Ey Müminlerin Emiri, Yahudiler ve Hristiyanlar gibi ihtilafa düşmeden bu ümmetin imdadına yetiş, dedi.[1]

Şayet gerekli tedbir alınmazsa Tevrat'ın ve İncil'in başına gelenler Kur'an için de gerçekleşebilir, insanlar, halledilmesi imkansız problemlerle karşı karşıya kalırlar, demek istiyordu.

Yüce Rabb'imiz, "**Kur'an'ı biz indirdik. Biz onu muhafaza edeceğiz**"[2] buyurmuştu. Ancak bu ayetin ihtiva ettiği anlamı en iyi anlayan Sevgili Peygamberimiz, "**Madem ki Yüce Mevlâ onu muhafaza edecektir, bize düşen de saygı ile neticeyi beklemektir**" dememiş, insanların ezberine alması için ciddi bir gayret göstermiş ve indirilen her ayeti yazdırmıştı.

Demek ki, kulun da yapması gereken vazifeler vardı. Yapılmadığı takdirde sonuç yüz güldürücü olmayabilirdi. Evet bugün, bu insanlar yapmazsa Yüce Allah bir başka kulunu bu işe yöneltir ve hizmet şerefini ona nasip ederdi.

Kur'an ile özel anlamda bir ilgisi olan ve genel olarak haftada bir defa Kur'an'ı hatmeden Hz. Osman, aldığı bu haberle gerçekten üzülmüştü. Ama sadece üzüntü duymak hiç kimseye fayda vermezdi. Tedbir almak ve işi, ilerde hiç ihtilaf edilmeyecek şekilde halletmek lazımdı.

Hz. Peygamberin Ashab'ından ileri gelen insanları topladı. Onlar meseleyi bir defa daha Huzeyfe'den dinlediler. Yüce Mevlâ'nın "**Şûra (Danışma Meclisi)** adını verdiği bu toplantıdan çıkan karar, Kur'an'ın sadece Kureyş lügati üzere yazılması ve etraftaki şehirlere gönderilmesi o güne kadar Kur'an nüshası olarak yazılmış bulunan Kur'an nüshalarının tamamen yakılması oldu.[3]

---

1 Buhari, Fezailü'l-Kur'an,3 (6/ 99); Süyuti, el-İtkan fi ulûmi'l-Kur'an, 1/ 59

2 Hıcr suresi, 15/ 9

3 Bak: Süyuti, el-İtkan, fi ulûmi'l-Kur'an, 1/ 59; Subhi Salih, Mebahis fi ulûmi'l-Kur'an, 88

Mecliste bu fikrin, kimin tarafından ortaya atıldığını bilmiyoruz. Ancak bu fikre itiraz edenin bulunmadığı bellidir.

Hz. Osman bu iş için bir heyet kurdu. Hz. Ebû Bekr devrinde olduğu gibi, başkan olarak yine Zeyd b. Sabit göreve çağrıldı. Kûfe valisi Said b. As, Abdullah b. Zübeyr ve Abdurrahman b. Haris b. Hişam yardımcı olarak tayin edildiler.[1] Dili pek fasih (kelimeleri ve harfleri mükemmel şekilde telaffuz eden) bir insan olan Said b. As Kur'an'ı kelime kelime okuyacak, Abdullah b. Zübeyr ve Abdurrahman dinleyerek kontrol edecekler ve Zeyd b. Sabit de yazacaktı.

Said'in imla ettirdiği Kur'an'ın üç koldan yazılmış olması da akla gelebilir.

Dört kişilik heyetin üçü Kureyş'ten idi. Kureyş'ten olmayan tek kişi, Ensar cemaatinden olan Zeyd'dir. Hz. Osman, yazım esnasında herhangi bir kelimede ihtilaf edilirse Kureyş lehçesi üzere yazılmasını[2] emrettikten sonra adam gönderdi, Hz. Hafsa'nın yanında bulunan ve "Mushaf" adı verilen Kur'an nüshasını getirtti. Yazım işi başladı.

Meydana gelen tek ihtilaf, Bakara suresinin 248. ayetindeki "Tâbut" kelimesinde oldu. Kelimenin son harfinin açık "t" ya da yuvarlak "t" şeklinde yazılmasi idi. Mânâda hiçbir değişiklik olmayacaktı. Durum Hz. Osman'a bildirildi. O da, daha evvel yaptığı tenbihe göre hareket edilmesini emretti, açık "t" ile yazıldı.

Böylece mükemmel bir uyum içinde devam eden yazım işi bittiğinde elde edilen yedi Kur'an nüshasından biri Medine'de, Hz. Osman'ın yanında kaldı. Bu nüshaya "İmam" adı verildi. Diğer nüshalar Mekke, Mısır, Şam, Yemen, Kûfe ve Basra'ya gönderildi. Hz. Hafsa'dan gelen nüsha yine kendisine iade edildi.[3]

---

1 Buhari, Fezailü'l-Kur'an, 2/ 6/ 97); Subhi Salih, Mebahisü fi ulûmi'l-Kur'an, 77

2 Buhari, Fezailü'l-Kur'an, 3 (6/ 99); Süyuti, el-İtkan, 1/ 59

3 Buhari, Fezailü'l-Kur'an, 3 (6/ 99)

Bundan sonra yapılacak iş, Kur'an yazacak olanların, Hz. Osman'dan gelen ve herbirine "İmam" adı verilen nüshalardan yazmalarıydı. O güne kadar kendileri Kur'an nüshası edinmiş olanlara, ellerindekileri yakmaları emredildi.[1]

Hz. Osman bu çalışmayla yüzde yüz isabetli, yapılması son derece lüzumlu ve pek şerefli bir işi başarmış oluyordu. İslâm'a bağlı, Allah'ın Kitabı'na saygılı olan bir halifenin bir başka yolu tutması doğru olamazdı. Bununla beraber Hz. Osman, bir takım cahil, art niyetli, fesat çıkarmaktan zevk alan, kendini bilmez kişilerin saldırısına hedef olmuş ve **"Harrâku'l-mesahıf" (Kur'an nüshalarını yaktıran kişi)** lakabı ile anılmıştır.

Biz bu konuda Hz. Osman'ın değil, bu sözü söyleyenlerin, bilmeyerek bile olsa büyük bir cürüm işledikleri kanaatindeyiz. Fitne ve fesat tohumlarını ektiklerine inanıyoruz. **"Onlara, yeryüzünde fesat çıkarmayın denildiğinde, biz İslah etme yolunu tutanlarız, derler. Dikkat edin, gerçek anlamıyla fesat çıkaranlar onlardır fakat farkında değildirler"**[2] ayetinde belirtilen çeşitten bir fesadın tohumunu ekmişlerdir. Çünkü:

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Yüce Mevlâ'dan, Cibril-i Emin vasıtasıyla aldığı ve ümmetine tebliğ ettiği Kur'an, Hz. Ebû Bekr devrinde yazılan ve cem edilen ve halen Hz. Hafsa'nın yanında muhafaza edilmekte olan Kur'an idi. Rasûlullah Efendimiz'den alındığı gibi, tek kelime ilave edilmemiş, tek kelimesi zayi olmamış durumda tespit edildiğine, Rasûlullah Efendimiz devrinde yaşayan bütün Ashab'ı şahitlik etmişti.

Bu ümmete bir tek Kur'an nüshası yetmeyeceğine ve herkesin gelip Hz. Hafsa'nın evinde, asıl nüshayı göz önünde bulundurarak çoğaltamayacağına göre, bu çoğaltma işi güvenilir insanların elleriyle yapılıp müslüman beldelere gönderilmeliydi. O gün, çoğunluğu Me-

---

1 Buhari, Fezailü'l-Kur'an, 3 (6/ 99); Süyuti, el-İtkan, 1/ 59

2 Bakara suresi, 2/ 11-12

dine'de yaşamakta olan Ashab, Hz. Hafsa'nın yanında bulunan Kur'an nüshasına itimat ederdi. Basra'da, Yemen'de, Kûfe'de.. yazılıp çoğaltılmış nüshaların ne derece güvenilir oldukları tartışılabilirdi. Zaten anlaşmazlık buradan çıkmış, Hz. Osman bu anlaşmazlığın halli için böyle bir yola başvurma mecburiyetinde kalmış bulunuyordu.

Hz. Osman'ın Kur'an'a ihanet etmesi düşünülemezdi. Çünkü o, bu önemli işe karar verince Ashab'ın ileri gelenlerinden bir danışma meclisi oluşturmuş, onların görüşlerini almış, oy birliğiyle bu karar verilmişti. Onun bu konuda samimi olduğunun kesin kanıtı, dış merkezlerde bulunan Kur'an nüshalarının yakılmasını emrederken Hz. Hafsa'dan getirtilen asıl nüshayı yine Hz. Hafsa'ya göndermiş olmasıdır.[1]

Dürüst, samimi ve tedbirli olmanın gereği de budur. Bu konuda onu suçlamaya çıkanlara verilecek en iyi cevap, **"İşte Hz. Ebû Bekir devrinde yazılmış olan ve Ashab'dan hiç kimsenin itiraz etmeden kabul ettiği Kur'an nüshası. Karşılaştırın ve değerlendirmenizi ona göre yapın"** demekti.

Eğer Hz. Osman, herhangi bir art niyet olmasa bile, Hz. Hafsa'dan alınan nüshayı da yaktırmış olsaydı, o zaman onu bu derece rahatlıkla müdafaa etme imkanı olmayabilirdi.

Bu konuda Hz. Osman'a dil uzatan ve **"Harrâku'l-Mesahıf"** lakabını yakıştıranların hatalı, fitne ve fesat ehli kimseler olduklarında şüphe yoktu. Her ne kadar kendilerini Allah rızası için hareket eden İslâm'a ve Kur'an'a bağlılıkları sebebiyle seslerini yükselten insanlar olarak tanıtsalar da tuttukları yol yanlıştı. Kendilerinin de bu konuda hata edebileceklerini düşünmemişler, **"Gidelim, Medine'de bu işi iyi bilen ilim adamlarına danışalım, Hz. Hafsa'da bulunan nüshayı gözden geçirelim"** deme lüzumunu hissetmemişlerdi.

*

[1] Buhari, Fezailü'l-Kur'an, 3 (6/ 99); İbn Hacer, Fethu'l-bâri, 9/ 18

Hz. Osman tarafından çoğaltılan Kur'an nüshasının Hz. Ebû Bekr'inkinden tek farkı, surelerin tertip edilmesi yani bugün elimizde bulunduğu şekliyle sıraya konulmuş olmasıydı.

Hz. Ebû Bekr devrinde yazılmış olan Kur'an'da her sure ayrı bir forma halinde idi, sıraya konulmamıştı. Hz. Osman ise, sureler arasında ötedenberi bilinen sırayı muhafaza ederek yazdırmış, formalar tek kitap haline getirilmişti.. Bu da yapılması pek lüzumlu bir işti. Hz. Osman'a, surelerin bu şekilde tertip edilmiş olması sebebiyle, Rasûlullah Efendimiz'in Ashab'ından herhangi bir itiraz gelmemiştir.

Şayet Hz. Osman, asıl Kur'an nüshasına göre bir değişiklik yapmış olsaydı, onu şehit edenler, en azından kendilerini temize çıkarmak için Mushaf (Yani Hz. Ebû Bekr'in yazdırdığı Kur'an) ile İmam'ı (yani Hz. Osman'ın yazdırdığı Kur'an'ı) karşılaştırır, ikisinin arasında tespit edecekleri farkları ortaya koyup **"İşte haklı olduğumuzu gösteren delillerl.."** diyebilirlerdi. Böyle bir olay olmamıştır.

Bu yaygaraları koparanlar Medine'de bulunan Muhacir ve Ensar cemaati değildi. İslâm'ı, Hz. Peygamberin vefatından sonra kabul eden insanlardı. Eğer ortada İslâm'a ve Kur'an'a karşı işlenmiş bir ihanet bulunsa, daha şiddetlisiyle itirazlar Hz. Peygamberin Ashab'ından gelmeliydi.

Halbuki bu işe karar verenler onlardı. İslâm'a ve Kur'an'a bağlılık yönüyle sonraki müslümanlarla mukayese edilmeleri bile söz konusu olamazdı. İslâm'ı ve Kur'an'ı her şeyin üzerinde tutma uğruna defalarca canlarını ve mallarını ortaya koyarak muharebeye girmişlerdi. Kaldı ki Hz. Ali,

- Ey insanlar, pek ileri gidiyorsunuz. Osman hakkında haddi aşmamanızı tavsiye ederim. Osman mushafları yaktırdı diyorsunuz. Vallahi o, bu işi, kendi başına verdiği bir kararla değil, Rasûlullah Efendimiz'in Ashabından oluşan seçkin bir meclisin verdiği karara dayanarak yapmıştır. Şayet onun bulunduğu makamda o gün ben bulunsaydım, onun yaptığını ben yapardım, demişti.[1]

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 218; Süyuti, el-İtkân, 1/ 59; Subhi Salih, Mebahısü fi ulûmi'l-Kur'an, 88

*

Kûfe'de bulunan Abdullah b. Mes'ud, Hz. Osman tarafından yapılan bu uygulamaya karşı çıkan tek sahabi olarak görünmektedir. Medine'den gelen emir üzerine, kendi eliyle yazdığı Kur'an'ın alınıp yakılmış olması onu, büyük ölçüde bir üzüntüye sevketmiş bulunmaktadır. Bu üzüntünün bir neticesi olarak Kur'an'ı kendisinden öğrenen insanlara, ellerinde bulanan Kur'an nüshalarını saklamalarını tavsiye etmiş, Hiç şüphe yok, her kim elinde bulunan Kur'an'ı gizlerse, kıyamet günü Allah'ın huzuruna gizlediği bu Kur'an ile gelecektir. Sonra da **"Her insana, kazandığının karşılığı aynen verilecek, onlar haksızlığa uğratılmayacaklardır"** mealindeki ayeti okumuş[1] onu dinleyenler, ellerinde bulunan Kur'an nüshalarını saklamış ve görevlilere teslim etmemişlerdir.[2]

İbn Mes'ud bu konuda kendisini savunurken, **"Sevgilimden öğrendiğim bir kıraatle okumak, Zeyd b. Sabit'in kıraatiyle okumaktan hoş geliyor. Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, Zeyd b. Sabit başının iki yanına sarkık saçlarıyla sokakta oyun oynarken ben, Rasûlullah Efendimiz'in mübarek ağzından yetmişten fazla sureyi ezberlemiş bulunuyordum. Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, şayet Allah'ın kitabını benden iyi bilen bir insanın bulunduğunu bilsem hiç durmaz ona giderdim,"** demişti.[3]

İbn Mes'ud yine bu konuyla ilgili olarak şöyle demişti: **"Ben bizzat Rasullah Efendimiz'in ağzından yetmiş bu kadar sure ezberlemiş bir insanım. Hiç kimse benim okuduğum Kur'an hususunda benimle takışmıyor, itiraz etmiyordu.**[4]

---

1 Al-i İmran suresi, 3/ 161

2 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 218

3 İbn Sa'd, et-Tabakât, 2/ 344; İbn Abdilberr, el-İstîâb 2/ 323

4 İbn Sa'd, 3/ 151

İbn Mes'ud kendine göre haklı olabilirdi. Ama şimdi devir değişmiş bu gibi ihtilaflar, konuyu derinlemesine bilmeyen cahil insanların birbirini kafir sayacağı bir dereceye ulaşmıştı. Onun sözlerini tahlil edersek:

Sevgilimden öğrendiğim kıraati devam ettirmek bana, Zeyd b. Sabit'in kıraatiyle okumaktan daha hoş geliyor, şeklindeki sözü İbn Mes'ud'da, ihtiyarlığın verdiği psikolojik duyguya delalet etmektedir. O aslında kendi kabilesinin lehçesinden ayrılmaya gönlünü razı edememektedir. Çünkü ortada Zeyd b. Sabit'in kıraati diye bir kıraat yoktur. Zeyd Medineli'dir. Başta Rasûlü Ekrem Efendimiz olmak üzere Mekke'den gelen insanların öğrettiği Kur'an'ı öğrenmiştir. Öğrendiği ise, Rasûlullah Efendimiz'in her gün namazda ve namaz dışında okuduğu Kur'an'dan başka bir kıraat şekli değildir.

Bir başka anlatışla şöyle diyebiliriz: Rasûlu Emin Efendimiz devamlı olarak Kureyş lehçesiyle indirilen kıraati okumuştu. Zeyd'in öğrendiği de bu idi. Kur'an'ın indirildiği rivayet edilen yedi lehçe'nin tamamı da, Mekke ve etrafında bulunan kabilelerin lehçeleri idi. Ensar grubunun bu lehçeler arasında yeri yoktur. Bu sebeple Zeyd, olsa olsa Kureyş lehçesi üzere Kur'an'ı öğrenmiş bulunuyordu.

Ayrıca Zeyd, başta Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer olmak üzere bütün Ashab tarafından desteklenen bir şahsiyetti. İbn Mes'ud'un, Rasûlullah Efendimizin ağzından yetmiş bu kadar sureyi öğrendiği günlerde Zeyd'in henüz bir çocuk olması da itiraz edilecek bir kusur değildir. Nebiyyi muhterem Efendimiz vahiy katipleri arasında en çok ona değer verdiyse ve onun ardından her üç halife onu el üstünde tuttuysa bu itibar, Zeyd'in kara kaşlarına, kara gözlerine olan ilgiden olmamalıydı.

Eğer İbn Mes'ud, "Herkes yanılıyor, bir ben isabet ediyorum" demek istiyorsa, bu düşüncesini bir defa daha akıl, mantık ve tecrübe terazisinden geçirmeliydi.

Küçücük Bir Çoban (Büyük Bir Adam)

Abdullah b. Mes'ud baba ve anne yönüyle Hüzeyl kabilesindendi. Gençliğini Ukbe b. Ebî Muayt'ın çobanı olarak geçiren Abdullah, İslâm'ın ilk ışıklarının aleme serpildiği günlerde, nur yüzlü iki insanla karşılaştı.

- Bize bir miktar süt ikram edebilecek misin? dediler.

- Hayır, çünkü koyunlar bana ait değildir, ben ise bunları sahibinden emanet olarak aldım.

- Peki henüz sütü olmayan genç bir koyun bulabilir misin?

- Bulurum.

Bunu dedi ve koyunların arasına daldı, bir tanesini tutup getirdi:

- İşte bu henüz süt verecek yaşa gelmemiştir, dedi.

- Ziyaretçilerden biri koyunu tuttu, bir dua mırıldandı, sonra sağmaya başladı. Mükemmel süt geliyordu. Sağılan sütü her üçü de içtikten sonra onu sağan adam, sanki bir insana söylercesine elinde tuttuğu memeye, "büzül" dedi. Meme eski halini alıverdi. Çobanın gözleri hayretle açılmıştı.

- Kurbanın olayım ey nur yüzlü kişi, okuduğun duayı bana da öğretiver, dedi.

- Sen öğretilmeye değer bir delikanlısın.

Ve, kuvvetli bir rüzgarın önünde devrilecek derecede zayıf, ayakta iken bile oturan bir insandan daha uzun sayılamayacak derecede kısa olan bu çoban[1] biraz sonra, **"Eşhedü en la ilahe illallah.."** diyerek Şehâdet kelimelerini söylüyor, içinde güzel duyguların kıpırdanmaya başladığını hissediyordu.[2]

---

1 İbn Abdilberr, el-İstîâb, 2/ 320

2 İbn Sa'd, et-et-Tabakât, 3/ 151

Bundan sonraki hayatını en samimi duygularla ama binbir çile içinde geçiren İbn Mes'ud, Habeşistan'a yapılan ikinci hicret yolcuları arasına katılmış, daha. sonra Medine'ye hicret etmişti. Medine'de bir zaman Muaz b. Cebel'in, bir zaman Sa'd b. Hayseme'nin müsafiri olan İbn Mes'ud, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz tarafından dağıtılan bir arsaya ev yapma hakkını kazanmıştı. Ama bu defa onun fiziki yapısına, cılız vücuduna ve bunlara eşlik eden fakru zaruretine bakan ve küçümseyen Abd b. Zühre oğulları, Hz. Peygamber'e gelerek,

- İbn Mes'ud'u bizden uzak tut, demişlerdi.

Efendimiz istenmeyiş sebebini öğrendiğinde,

- Ben bu işi yapacak olsam Allah beni Peygamber yapar mıydı?.. Zayıfları barındırmayan ve haklarını tanımayan bir kavmi Allah temize çıkarmaz, şeklinde bir açıklama yaptı.[1]

Bedir harbinde Afrâ b. Muâz'ın iki oğlu ya da Muâz b. Amr tarafından perişan edilen Ebû Cehil son nefesini vermek üzere iken yetişen Abdullah b. Mes'ud, onun başını kesmiş ve Hz. Peygamber'e getirerek,

- Ey Allah'ın Rasûlu, işte Ebû Cehl'in başı, onu öldürdüm, demişti.

İbn Mes'ud gibi tüy sıklet bir insanın Ebû Cehl'i öldürmesi düşünülemezdi. Kaldı ki, İbn Mes'ud gibi beş kişiyi önüne katıp kovalamak ya da herbirini öte dünyaya göndermek, Ebû Cehl gibi bir kişi için önemli bir mesele olarak da düşünülemezdi. Bütün bunları da göz önünde bulunduran Efendimiz, İbn Mes'ud'a,

- Allah hakkı için söyle, onu gerçekten mi sen öldürdün?.. deme mecburiyetini hissetmişti.[2] Ebû Cehl'in misilsiz bir kafir olması başka, yeterince cesur ve iyi bir silahşor olması daha başkaydı.

*

1 İbn Sa'd, et-et-Tabakât, 3/ 152

2 İbn Abdilberr, el-İstîâb, 2/ 320

İbn Mes'ud, hayatı boyunca en büyük zevki, Hz. Rasul'e hizmet etmekte bulmuştu. Her zaman Nebiyyi Muhterem Efendimiz'in yanında bulunmaya çalışmış, Hz. Peygamberin ayakkabısını, abdest suyunu, misvakini taşıma görevini üstlenmiş, bu sebeple **"Sahibü sivâdi Rasûlillah"**[1] diye bilinir olmuştu. Hz. Peygamberin evine rahatça girip çıkması sebebiyle, hicretin altıncı yılında Medine'ye gelen Ebû Musa el-Eş'arî onu, Hz. Peygamberin ehl-i beytinden sanmıştı.[2]

Nebiyyi Ekrem Efendimiz, İbn Mes'ud'un incecik bacaklarına bakıp gülüşen insanlara, bu iki bacağın pek yoğun bir iman yükü taşıdığını, kıyamet günü Uhud dağından daha ağır bir değer olarak yer tutacağını söylemişti.[3]

Efendimiz bir gün, **"Kur'an'ı dört kişiden öğrenin"** emrini vermiş ve bunların başında Abdullah b. Mes'ud sayılmıştı.[4] İbn Mes'ud bir gün Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in,

- Bana Kur'an oku, dinleyeyim, buyurduğunu işittiği zaman kulaklarının yandığını hissetti.

- Kur'an sana vahyedilmişken ben nasıl olur da sana Kur'an okuyabilirim?.. dedi.

- Ben Kur'an'ı başkasından dinlemekten hoşlanırım.

Abdullah, Rasûlu Emin Efendimiz'in bu emrini yerine getirmek üzere Nisa suresinden okumaya başladı. Kırk bir ayet (sekiz buçuk sahife) okudu. **"Kıyamet günü her ümmetten bir şahit getirip seni de onların hepsinin üzerine bir şahit olarak getirdiğimizde insanların halleri nasıl olacak?.."**[5] ayetine geldiğinde Rasûlullah Efendimiz'in kendisine eliyle **"Bu kadarı yeter!"** diye işaret ettiğini farketti ve sustu.

---

[1] veya "Sahibü's-sivad ve's-sivâk" İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 355

[2] İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 356

[3] İbn Sa'd, et-Tabakât, 3/ 155; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 357

[4] Tirmizi, Menakıb 38 (5/ 674) Diğer üç kişi: Übeyy b Ka'b, Muaz b. Cebel ve Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim'dir.

[5] Nisa suresi, 4/41

İbn Mes'ud başını kaldırıp baktığında, Rasûlullah Efendimiz'in mübarek yanağına süzülmekte olan gözyaşlarıyla karşılaşmıştı.[1]

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e iman eden ilk altı kişiden biri olduğunu ve o günlerde yeryüzünde kendilerinden başka hiç bir müslümanın bulunmadığını övünerek söyleyen[2] İbn Mes'ud, Hz. Peygamber'le, İslâm'la, Kur'an'la devamlı bağlantı halinde olan bir ömür geçirmişti. Hz. Ömer onu gördüğü zaman yüzünde, memnuniyetin verdiği pırıltılar belirir, "**İlim dolu bir dağarcık. İlim dolu bir dağarcık**" şeklinde takdirlerini dile getirirdi.[3]

Hımıs taraflarında iken Kûfe'ye gitmesini ve orada insanlara ilim öğretmesini emreden Hz. Ömer, Kûfelilere bir mektup yazmış, "**Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, şahsen ihtiyacım olmasına rağmen Abdullah b. Mes'ud'u size gönderiyorum. Ondan gereği gibi faydalanmaya bakın**" demişti.[4]

Bir gün Hz. Ali'nin yanına Kûfeliler'den birkaç kişi gelmişti. Abdullah b. Mes'ud'dan söz açıldı. Adamlardan biri,

- **Ahlakı ondan daha güzel olan bir insanı görmedim. Ondan daha yumuşak tabiatlı bir muallimi, onun kadar iyi bir dostu, onun kadar Allah'a saygısı olan bir müslümanı görmedim**, demişti. Hz. Ali:

- **Allah'ım, seni şahit tutarım ki, İbn Mes'ud hakkında benim kanaatim de böyledir, hatta daha fazladır. Kur'an'ı güzel okuyan, onun helal dediğini helal olarak kabul eden, haram dediğini haram olarak bilen, dinde derin bilgisi olan bir insandı, demişti.**[5]

*

---

1 Buharî, Fezailü'l-Kur'an, 33 (6/ 113): İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 356

2 İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 369
Not: İbn Mes'ud'un altıncı müslüman oluşunu, Hz. Peygamber'e ilk defa iman eden Hz. Hatice, Ebû Bekr, Zeyd ve Ali'den ve pek tabii olarak Efendimizin gül yüzlü kızlarından sonraki altı kişi olarak anlamalıdır.

3 İbn Sa'd, et-et-Tabakât, 3/ 156

4 İbn ad, et-et-Tabakât, 3/ 157; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 357

5 İbn Sa'd, et-Tabakât, 3/ 156

Bütün bunlarla beraber Hz. Osman'ın itaat edilmesi gerekli olan bu emrine İbn Mes'ud itiraz etmişti. Elinde bulunan nüshasının alınıp yakılmasını hazmedemeyen İbn Mes'ud, yine bu olayın verdiği heyecan ve üzüntü içinde, **"Kur'an'ın hiç bir ayeti yok ki ben onun nerede, ne zaman ve ne gibi bir sebeple indirildiğini bilmeyeyim"** demişti.[1]

Onun bu sözlerini mübalağalı bir iddia olarak değerlendiremeyiz. Ancak onun Kur'an'a olan yakınlığı ve bağlılığı, Kur'an hakkındaki bilgisi, **"Kur'an'ı bir başkası bilmez, bir başkası Kur'an hakkında söz söyleyemez"** anlamına alınmamalıydı. Nitekim iki büyük Halife Zeyd b. Sabit'e durup dururken görev vermiş olamazlardı. Onun gerek Hz. Ebû Bekr devrinde, gerekse Hz. Osman devrinde bu göreve çağrılması üzerine insanlar, **"Eyvah!.. İş ehlinden başkasına bırakıldı"** dememişlerdi.

Hüzeyl kabilesinden olan Abdullah b. Mes'ud, Kur'an'ın tamamının da Kureyş lehçesi üzere indiğini bilmemiş olamazdı. Zeyd b. Sabit tarafından yazılan Kur'an kıraatini de Hz. Peygamber'den defalarca dinlediğinde şüphe yoktu. Çünkü Hz. Peygamber gerek namaz içinde, gerekse namazın dışında daima Kureyş lehçesi üzere okumaktaydı. Diğer lehçe ile konuşan insanlara Kur'an'ı talim ederken sırf bir kolaylık olsun diyerek bir takım kelimeleri kendi lehçelerine göre okuma izni vermişti. Mesela Hüzeyl kabilesi "hatta" kelimesini "atta" şeklinde okuyor, "âsin" kelimesini ise "Yâsin" şeklinde telaffuz ediyorlardı.[2]

Abdullah b. Mes'ud'un Kureyş lehçesini bırakıp, kenarda köşede kalan bir kabile lehçesini devam ettirmesinin artık bir anlamı yoktu.

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiâb, 2/ 321

2 "Âsin", Muhammed sûresi 47/ 15. ayetinde geçen bir kelimedir. İsm-i Faildir. Bu kelimenin aslı olan **"esn, üsûn"** suyun tadının ve renginin bozulmuş olması demektir. Kur'an'da **"Fîhâ enhârun min mâin gayri âsin"** şeklinde verilir. **"Cennette rengi ve tadı bozulmamış su ırmakları vardır.."** buyurulur. Bildiğimiz Yâsîn suresinin ilk kelimesi değildir.

Bunca yıldır Hz. Peygamber'i dinlediği halde bu çeşitten birkaç kelimeyi telaffuz edememesi de söz konusu olmamalıydı.

Öyle zannediyoruz ki İbn Mes'ud, Hz. Peygamber'den aldığı hatırayı hayatının sonlarını yaşamakta olduğu şu günlerde, ömrü boyunca devam ettirmek istiyordu. Yıllardır bu hatıralarla yaşamıştı. Madem ki bu hatırayı Hz. Peygamber'den almıştı, o halde ondan aldığı emaneti olduğu gibi devam ettirmeli ve gelecek nesillere aktarmalıydı.

Onun hesab edemediği taraf, bu kıraatin devam ettirilmesinin ilerde önü alınmaz ihtilaflara ve fitnelere yol açacağıydı. Daha bir yıl evvel Hz. Osman'ın Arafat'ta öğle ve ikindi namazlarını dörder rek'at kıldırdığını duyunca "Muhalefet şer getirir" diyerek sünneti terkedip dört rek'at olarak kılmaya çıkan İbn Mes'ud'un bu defaki muhalefetini anlayabilmek cidden zordur. Halbuki Hz. Osman'ın o günkü tatbikatı yadırganmıştı. Bu defa Kur'an konusunda tuttuğu yol ise Ashab arasında büyük bir memnuniyete yol açmış, ebedi bir şeref sayılacak büyük bir hizmet yapılmıştı.

Bu hizmeti küçümsemeğe hiç kimsenin hakkı olmamalıdır. Bu hizmet, Hz. Osman'ın Tebuk seferi için getirdiği ve Hz. Peygamberi ziyadesiyle memnun ettiği hizmeti yüzlerce defa katlayacak derecede bir hizmet olmuştu. Tebuk seferi için getirilen mal, o seferde harcanılıp tüketilmiş, sadece o sefere katılanlara fayda vermişti. Bu defa yapılan ise, dünya durdukça devam edecek olan ve "Ben Müslümanım" diyebilen her insana yapılmış bir hizmetti. Yüce Rabb'imizin **"Kur'an'ı biz indirdik, onu biz muhafaza edeceğiz"**[1] şeklinde verdiği garanti, Hz. Osman'ın bu mükemmel uygulamasıyla gerçekleşmiş, o günün imkanları ile, **"Daha iyisi düşünülemeyecek"** çeşitten bir hizmet yapılmıştı.

Medine'de bulunan Ashab can ve gönülden bu olayı desteklemişler, Kur'an kıraati konusundaki ihtilafın ancak, Kureyş lehçesini esas

---

1 Hıcr suresi, 15/9

almakla halledilebileceğine kanaat getirmişlerdi. Şayet İbn Mes'ud, **"Muhalefet şer getirir"** sözünü bir defa daha ve iyice düşünseydi, bu olay karşısında bu sözü defalarca söylemenin lüzumunu anlardı. Çünkü bu defa o sadece Halife'ye değil, Medine'de bulunan Ashab'ın tamamına da muhalefet etmiş oluyordu.

*

Bu olay üzerine Hz. Osman, İbn Mes'ud'u görevinden azlettiği gibi normal olarak her müslümanın alması gereken maaşını da kesmiş[1] Medine'ye gelmesini emretmiştir. Etrafında kendisine sevgi ve saygısı olanlar gitmemesini ve Kûfe'de kalmasını rica ettiler. Sana, hoşlanmayacağın bir fenalığın ulaşmasını engelleriz, dediler.

- Ona itaat sözü vererek bey'ât etmiş bulunuyorum. İlerde bir takım nahoş işler olacak ve fitne çıkacak diye korkuyorum. Fitne kapısını ilk aralayan kimse olmayı istemem, dedi ve Medine yolunu tuttu.[2]

Halife ile İbn Mes'ud arasında başlayan bu anlaşmazlık iki yıl müddetle devam edecek ve bu müddet içinde ona maaşı verilmeyecek ya da verildiği halde İbn Mes'ud almayıp reddedecekti.[3]

Bir Ahiret Yolcusu

Yükselen bir ezan sesi, yatağında dünyaya veda etmek üzere bulunan bir insanın gözlerine birkaç damla yaş getirdiyse bunu garip bir olay olarak değerlendirmemek gerekir. Çünkü o insan, artık bu ilahi daveti belki bir daha duyma mutluluğunu tadamayacağını düşünmektedir. Ya da bu davet yapılırken artık mescide kadar gidecek, Rabbinin huzurunda başını yere koyacak kadar bir gücü kalmamıştır. Halbuki o, gönlü mescidlere bağlı bir insan olarak yaşamasını bilmiş bir insandır. Bu konuda vicdanının, kendisini yalancı çıkarmayacağından emindir.

---

1 İbn Sa'd, 3/ 161; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 163

2 İbn Abdilberr, el-İstîab 2/ 324

3 İbn Esir, Üsdü'l-Gabe 3/ 358

Ama o özellikle ezan sesini duyduğunda da, pek çok müminin duyduğundan ötede bir haz duymuş, şu anda artık açıklamasını yapamayacağı bir huzur hissetmiştir. Çünkü bu ezanla onun özel bir ilgisi vardır. Çünkü Yüce Rabbimiz, üzerine namaz farz olan her mümini huzuruna davet için meşru kıldığı ezanı, bu mutlu kişiye gösterdiği sadık bir rüya ile öğretmiş ve devam ettirmiştir.

Otuz bir yıl evvel Medine'de Rasûlullah Efendimiz'in Mescidi tamamlandığı zaman insanlara, namaz vaktinin geldiğini bildirmek için çeşitli yollar düşünülmüş ve Hz. Peygamber'e teklif edilmişti. Ateş yakalım, dumanı yükselince insanlar vaktin geldiğini anlasın, denilmiş, kimi davul çalmayı, kimi borozan öttürmeyi düşünmüş ama Rasûlullah Efendimiz bu tekliflerin hiç birini hoş karşılamamıştı.

O gece zihni hep bu konuyla ilgili olarak yatağına giren Abdullah b. Zeyd, rüyasında ak sakallı bir adamla karşılaştı. Sırtına yüklediği borazanlarla pazara gitmekteydi.

- Ey Allah'ın kulu, o borazanlardan birini bana satar mısın?

- Ne yapacaksın?

- Onu çalarak insanları namaza davet etmek istiyorum.

- Ben sana daha hayırlı bir yol göstereyim. Şöyle davet et:

- Allahü Ekber.. Allahü Ekber..

Ve ihtiyar, baştan sona kadar ezanı okudu.

Abdullah b. Zeyd uyandığında gönlünün durulduğunu, aradığını bulmuş, arzusuna kavuşmuş bir insanın yüreğinde hissettiği rahata erdiğini söyleyebilirdi. Hiç vakit kaybetmeden Rasûlullah Efendimiz'in huzurunda diz çöktü.

- Ey Rabbimin Sevgili Peygamberi, bu gece rüyamda.. diyerek gördüğünü anlattı.

Efendimiz'in mübarek yüzünde beliren memnuniyet Abdullah'ı, anlatamayacağı derecede memnun etmişti.

- İnşaallah bu sadık bir rüyadır, buyurduktan sonra, kalk ey Abdullah, bu ezanı Bilal'e talim et. O okusun. Çünkü o senden daha gür seslidir, emrini verdi.[1]

Bilal ile birlikte yüksekçe bir yere çıkan Abdullah, ezanı cümle cümle söylüyor, Bilal aynı cümleyi yüksek sesle tekrarlıyordu.

Ezanı duyan Hz. Ömer koşa koşa mescide gelmiş, Yemin ederim ki rüyamda bana da bu ezan öğretilmekteydi, demişti.[2]

*

Artık bundan böyle her ezan sesi duyduğunda, her müminin hissettiğinden ötede bir ürperti hissederek Rabbine hamd ve şükretme yolunu tutması Abdullah için bir hak ve vazife idi. Yüce Allah, kıyamete kadar devam edecek olan bu dinin en belirli bir sünnetini bu ümmete, hatta bu ümmetin Büyük Peygamber'ine ulaştırmak için onu görevlendirmişti.

Bu olayı alelade bir hadise olarak değerlendirmek doğru değildir. Bu seçimi de, yani ezan olayının bu ümmete ulaştırılmasında Abdullah b. Zeyd'in seçilmiş olmasını da alelade bir seçim olarak kabul edemeyiz. O mutlaka Yüce Mevlâ'nın yanında imanı, ameli, ihlası ile bu seçime layık bir insan olduğunu ispatlamış olmalıydı.

Otuz bir yıldır bu ezan kendisini de, diğer müminlerle birlikte huzuru ilahiye davet etmişti. Her defasında seve seve Rabbinin davetini kabul etmiş, her defasında başını secdeye koyduğunda Rabbine en yakın olduğunu düşünerek huzur bulmuştu.[3]

Bu defa da ezan okunuyordu. Belki bu davet, Ahiret aleminde hazırlanan manevi sofralarda yerini alması içindi. Edeb emre uymayı gerektirirdi. Madem ki daveti yapan Yüce Mevlâ idi, madem ki iman

---

1 İbn Hişam, 2/ 154; Tirmizi, 1/ 360(1 numaralı not); İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 230; İbn Kesir, es-Siretü'n-nebeviyye, 2/ 334

2 İbn Hişam, 2/ 154; Tirmizi, 1/ 360(1 numaralı not); İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 230

3 Müslim, Salat 215, (1/350)

edeli beri hep onun rızasını kazanmak için çırpınıp durmuştu ve madem ki o sofrada yirmi bir yıldır görme imkanını bulamadığı Rasûlu Emin Efendimizle buluşacaktı.. Bu davet cana minnet bilinir, bu daveti getirene varı yoğu neyi varsa bahşiş olarak verilirdi.

İslâm'ın en kısa ve en özlü ifadesi olan **"Kelime-i Şehâdeti"** bir defa daha can ve gönülden tekrarladı, "**Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü** ve rasulüh," dedi.

Artık o yaşamıyordu. Ya da ebedi alemdeki mutlu yaşayışına başlamış bulunuyordu. Hiç şüphe yok, aradan yüzyıllar geçse de ona ve onun gibi gönül erlerine gönüllerinde sevgi ve hürmet besleyen insanlar bulunacak, onları sevmek dünyada da ahirette de mutluluk getirecektir.

Yüce Allah, seveni sevdiği ile birlikte bulundurmaya, değerlisinin hürmetine değersizini de bağışlamaya elbet kadirdir.

Eris Kuyusu ve Pek Değerli Bir Yüzük

Bir gün Hz. Osman, yanında birkaç arkadaşı olduğu halde Medine'den ayrıldı. İki mil kadar uzakta bulunan Eris Kuyusu'na gitmeyi tasarlamıştı. Kubâ köyü taraflarında bulunan bu kuyuya zaman zaman Rasûlullah (s.a.v) Efendimizle birlikte gelip sohbet ettikleri olmuştu.[1]

Hz. Osman, âdet olduğu üzere, serinlemek maksadıyla ayaklarını kuyuya uzatıp oturdu. Arkadaşları da öyle yaptılar. Sohbet devam ederken Hz. Osman da parmağındaki yüzükle oynamaktaydı. Çıkarıyor yeniden takıyordu. Böylece bir zaman konuşuldu. Bu arada Hz. Osman, yüzüğü kaç defa çıkarıp taktığını bilmeyecek kadar bir zaman geçmişti. Ama birdenbire yüzüğün elinden kaydığını farketti. Yakalamak için gösterdiği gayret boşa gitti. Yüzük kuyuya düştü.[2] Hz. Osman'ın alnında soğuk bir ter birikmişti. Çünkü bu, hiç arzu etmediği bir musibetti.

---

1 Müslim, Fezailü's-sahabe, 29 (4/ 1868)

2 Ebu Davud, Hatem, 1 (4/ 124); İbn Verdi, 1/ 144

Bereket versin kuyudaki suyun az olduğu bilinmekteydi. Derhal emretti suyun tamamı boşaltıldı. Kuyunun dibi araştırıldı ama yoktu. Fakat Hz. Osman pes etmek istemiyordu. Onu bulup çıkarana bir servet takdim edeceğini ilan etti.

Vadedilen serveti elde etmek isteyen birkaç kişi paçaları sıvadı. Ciddi bir araştırma yaptılar. Ama nafile yüzük bulunmuyordu.

Pişmanlığın, üzüntünün ve ümidin yoğurduğu dakikalar birbirine eklendi, saatler birbiri ardınca gelip geçti. Kuyuya düştüğünden şüphe edilmeyen yüzük çıkmadı. Sanki gizli bir el uzanmış, düştüğü yerden onu alıp götürmüştü.

Hz. Osman, yapılabilecek her türlü araştırmayı yaptırdığı inancıyla ama üzüntüyle Eris Kuyusu'nu terketti. Bu yüzük üç buçuk yıl Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in parmağına eşlik ederek değer bulan, daha sonra sırasıyla Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'e geçen aziz bir hatıra ve bir emanet idi.[1] Altı yıl var ki Hz. Osman onu taşıma mutluluğunu duymaktaydı. Ama artık yoktu.

Hudeybiye Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Medine'ye dönen Efendimiz, etraftaki meliklere birer mektup yazarak onları İslâm'a davet etmişti. Arkadaşları tarafından **"Onlar mühürsüz mektuba değer vermez ve okumazlar"**, şeklinde yapılan uyarı neticesi Sevgili Peygamber'imiz gümüşten bir yüzük edinmiş ve yüzüğün kaşına da **"Muhammed Rasûlullah"** yazdırmıştı. Yuvarlak bir daire şeklindeki yüzükte altta Muhammed, ortada Rasûl, üstte Allah isimleri yer almış bulunuyordu.[2]

Hz. Osman emretti bir yüzük daha yapıldı. Üzerine Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in yazdırdığı gibi Muhammed Rasûlullah ibaresi konuldu.[3] Bundan böyle mektuplar yine onunla mühürlenecekti. Ama

---

1 Ebu Davud, Hatem, 1 (4/ 124

2 Ebu Davud, Hatem 1 (4/ 125)

3 Ebu Davud, Hatem, 1 (4/ 125)

nafile, bu yüzük Hz. Osman'ın gönlünde, Efendimiz'in yüzüğünün kaybolmasından meydana gelen üzüntüyü giderememiş, onun bıraktığı boşluğu dolduramamıştı.[1]

Bazıları bu yüzüğün kaybı ile birlikte Hz. Osman'ın talihinin ters döndüğünü söylerler. Bu günlere kadar hakkında ufak tefek şikayetler bulunmasına rağmen o, sevilen sayılan bir Halife olarak tanınmıştı derler. Bundan sonraki günlere gelince, eski günleri aratacaktır.

Ancak Hz. Osman'ın artık günden güne tatsız durumlarla karşılaşmasını yüzüğün kaybına bağlamak doğru değildir. Bundan sonraki günlerle bundan evvelki günler arasında, "**Ekme ve biçme**" arasındaki bağ çeşidinden bir bağlantı vardır. O güne kadar ekilmiş olanlar o günden sonra biçilmeye başlanacaktır. Bütün devlet dairelerinin Emevî Hanedanı'na teslimi ile Hz. Osman'ın feci akibeti arasında bir bağlantı görmemek, gerçekleri görmezlikten gelmek demektir.

Hz. Osman tarafından bundan böyle altı yıl daha kullanılacak olan bu yüzük onun şehid edildiği günde parmağından çıkarılıp alınacak, kimin aldığı ve daha sonraki tarihlerde ne olduğu konusunda kimse bir şey bilmeyecekti.[2]

Hz. Osman bir zamanlar Eris Kuyusu başında Cennetlik olduğu müjdesini Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den almış; ama bir takım belaların, sıkıntı veren hallerin de kendisini bulacağı da, yine burada kendisine anlatılmıştı.[3] İhtimalki sıkıntılar yine burada, yüzüğü kaybetmek suretiyle başlamış oluyordu. Hoşa gitmeyecek olan bu haller artık bundan böyle tırmanışa geçecekti.

*

Enes b. Malik, bu konuyla ilgili hatırasını anlatırken, yüzüğün akşama kadar aranmasından sonra herkes evine çekildi. Sabahleyin Hz.

---

1 Taberi, 2/614; İbn Esir, el-Kamil 3/113

2 Taberi, 2/615

3 Buhari, Fezaili Ashab 7 (4/202); Müslim, Fezailü's-sahabe 29 (4/1868); Ayni, 7/605

Osman'la birlikte yine Eris'in yolunu tuttuk. Dün bulunamayan bugün bulunur diyorduk. O gün yine uzun uzadıya aradık. Ertesi gün, daha ertesi gün hep aramakla geçti. Artık bulunmasından ümidimizi kestik ve bıraktık," der.[1]

Bir Vali Neden İstenilmez?

Hicretin yirmi dokuzuncu yılının girdiği günlerdeydi. Basra Valisi Ebû Musa el-Eş'arî aldığı bir haberle sarsıldı. İzec ve etrafında bulunan bölge halkı isyan etmiş, hatta içlerinde İslâm'ı kabul edenler de eski dinlerine dönmüşlerdi. Böyle bir haber insanı, özellikle oradaki asayişten sorumlu bir Valiyi elbet üzerdi.

Ebû Musa derhal harekete geçmek üzere insanları Cihad'a çağırdı. Cihad'ın fazileti üzerinde durdu. Bu konuşma dinleyenler üzerinde önemli ölçüde etki yaptı. Öyle ki bir kısım insanlar seferde lazım olacak eşya, silah ve yiyeceklerini hayvanlara yüklediler. Kendileri bu sevaptan bol bol nasipler almak üzere yaya yürüyeceklerdi. Bir kısım insanlar ise,

-Acele etmeyelim, Ebû Musa'nın ne yapacağını görelim. Eğer işi sözüne uyarsa biz de yürüyerek gideriz, diyorlardı.

Sefer hazırlıklarını tamamlayan Ebû Musa, kırk katırın çektiği malzeme ile ve binekli olarak yola çıktığı zaman adamlar onun önüne geçtiler, bineğinin yularını tuttular.

- Bizi de bu binitlere bindir, ya da bizim gibi yaya yürü. Hani bizi yaya yürümeye teşvik eden sen değil miydin?.. dediler.

Ebû Musa adamların bu davranışlarına sert tepki verdi. Elindeki kamçıyla onları bineğinden uzaklaştırdı ve yoluna devam etti. Fakat adamlar ordudan ayrıldılar, Medine'nin yolunu tuttular.

*

---

[1] Buhari, Libas 55, (7/54)

Ebû Musa'nın bu davranışı ne derece haklı olabilirdi? Ya da bu adamlar itirazlarında ne derece haklı idiler?

İnsanlar ötedenberi söz ve iş uygunluğuna önem veregelmiştir. Sözleri ile işleri arasında uygunluk bulunmayan kişi, insanların nazarında itibarından çok şey kaybetmiş olur. Kur'an, Beni İsrail topluluğuna şöyle seslendiğini anlatır: **"Siz insanlara iyi olanı emreder de kendinizi unutur musunuz?.. Halbuki siz kitabı okumaktasınız. Yanlış yol tuttuğunuzu düşünüp akletmiyor musunuz?"**[1]

Peygamberlerin, göz önünde bulunduracakları en önemli prensip, insanlara emrettiklerini evvela, hem de en mükemmel şekliyle kendilerinin yapmalarıdır. İnsanların, kendilerine tâbi olabilmeleri ve gösterdiği yolda samimiyetle yürüyebilmeleri için titizlikle riayet edilecek şart budur. Böyle olmadığı takdirde, yapılması istenen görev ne derece akla ve mantığa uygun, ne derece faydalı ve şerefli olursa olsun insanların bu yolda bir itiraz yapmaları önlenemez. Onlar, en azından, söz ve iş arasındaki uyuşmazlığın hikmetini anlama ihtiyacını duyarlar. İnandırıcı bir açıklama yapılmadığı takdirde kalplerde meydana gelen rahatsızlıklar giderilemez.

Ebû Musa el-Eş'ari, Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin yanında dört yıl kalan, bu konuda yeterli terbiyeyi almış olan bir insandı. Ya insanları yaya olarak sefere çıkmaya teşvik etmemeli, ya da onlarla birlikte kendisi de yaya yürümeliydi. İnsanlar, valilerinin kendileri gibi olmasını, güçlükleri beraberce göğüsleyen, nimetlerde halkı ön planda tutan insanlar olarak görmeyi arzu ederler. Böyle olan bir valiye itaat edilir, bu valinin başarılı olma şansı daha yüksektir. Kendini, idare ettiği insanlardan ayrı tutan, nimeti kendine, külfeti insanlara yükleme derdinde olan bir vali, Nebiyyi Ekrem (s.a.v) Efendimizin Ashab'ından da olsa mazur görülemez.

*

1 Bakara suresi, 2/44

Adamlar Medine'ye geldiler ve Hz. Osman'ın huzuruna girdiler. Olanları anlattılar,

- Bizim, bunun ötesinde bildiklerimiz de vardır. Onları sorma. Ama artık biz Ebû Musa'yı istemiyoruz, bize uygun bir vali ver dediler.

- Kimi istiyorsunuz?

Gaylan b. Hareşe söz aldı:

- Bizim yurdumuzu yeyip bitiren bu adam için herkes denk sayılabilir. Onun yerine göndereceğin adam her kim olursa olsun makbulümüzdür. Seviyesi düşük olup şeref sahibi yapmak istediğiniz biri mi yok?.. Fakir olup da mal sahibi olmasını istediğiniz birini mi bulamazsınız?.. Ne zamana kadar Eş'ar'lı ihtiyar bizim yurdumuzu sömürecek?.. dedi.

Adamın bu kadar ileri gitmesi ne derece doğru idi?.. Ebû Musa hatalı bir davranış yapabilirdi; ama herkesin ona denk olabileceği, seviyesi düşük bir şahsın bile onun yerini rahatlıkla dolduracağı konusunda mutlaka ileri gitmiş olmalıydı. İnsanı, sadece bir veya iki davranışıyla kaldırıp yere vurmanın insaf ölçüleri içinde kabul edilmesi mümkün değildir. Üç beş hatası olan insanın üç beş fazileti de bulunabilir.[1]

Hz. Osman, yapılan bu şikayet üzerine Ebû Musa'nın görevine son vermiştir. Onun yerine tayin edilen vali, yirmi beş yaşında bulunan Abdullah b. Âmir'dir.

*

---

[1] Ya da şöyle diyelim; Yarın Huzuru Rabbi'l-Alemine sadece üç beş hata ile varabilme mutluluğu acaba kaç kişiye nasip olabilecekdir? "Yüce Allah insanları, işledikleri günahları sebebiyle tutup hisaba çekseydi, yeryüzünde bir tek canlı bırakmazdı" (Fatır suresi, 35/ 45) ayetini bir daha, bir daha okumak ve Asr-ı Saadet ismi veilen Efendimizin devrini, "Sadr-ı İslam" denilen dört halife zamanını dikkatle gözden geçirmek, bu sualin cevabını almak için yeterli olacaktır,

Biz, şikayetle başlayan ve görevden alınmayla sonuçlanan bu olayda Hz. Osman'ın neler yaptığını bilmiyoruz. Yapılması lüzumlu olan işlem, güvenilir bir müfettişin Basra'ya gönderilmesi, halkın Ebû Musa hakkındaki izlenimlerinin tespitidir.

Olay uydurma olabilir, abartılmış olabilir. Halkın çoğunluğu bu şikayete katılabilir, ya da memnuniyetlerini dile getirebilirler. Bunun ardından da Ebû Musa'nın Medine'ye davet edilmesi, bir de onun ifadesinin alınması gerekir. Onun da kendini haklı gördüğü taraflar olabilir.

Ortada Ebû Musa'nın derhal görevden alınmasını gerektiren önemli sebepler yoksa tutulacak olan yol budur. Bu arada şikayetçilerin haksız olup Ebû Musa'ya iftira etmiş olmaları da düşünülebilir. O takdirde bu adamların cezalandırılmaları gerekir. İslâm Tarihi kitapları bu konuda, Hz. Osman tarafından yapılan bir araştırma hakkında bilgi vermiyor. İhtimal ki Ebû Musa, böyle bir araştırma sonucu azledildi.

*

Basra'nın yeni valisi Abdullah b. Âmir, Hz. Osman'ın dayısının oğlu oluyordu. Çünkü Hz. Osman'ın annesi Erva ile, Abdullah'ın babası olan Âmir kardeş idiler. Her ikisi de Küreyz b. Rebîa'nın çocuklarıdır.

Bu son tayinle birlikte İslâm Alemi'nin en önemli merkezleri durumunda olan Şam, Kûfe, Basra ve Mısır tamamen Hz. Osman'ın akrabası olan Emevîler'in idaresine geçmiş bulunuyordu.

Halbuki Emevîler'i, Hz. Peygamber'in karşısında yıllar yılı batıl bir savaşa sürükleyen ve Nebiyyi Ekrem (s.a.v) Eendimiz'in karşısında bunca mücadeleyi yaptıran sebeplerin başında saltanatın elden çıkması ve Haşimi soyunun Emevî soyu önüne geçmesi korkusu yatıyordu.

Mekke'nin Fethi'ne kadar Hz. Peygamber'in getirdiği dine kusur bulduklan için değil, daha çok saltanatın elden çıkacağı ve diğer in-

sanlar seviyesinde birer fert olacakları endişesiyle karşı durmuşlardı. Şimdi ise muradlarına nail olmuş, bir zamanlar ölmeyi göze aldıkları mevki ve makamlara oturmanın zevkini tatmaya başlamışlardı. Bundan böyle hangi sebeple olursa olsun bu saltanattan vazgeçmeyi düşünmezlerdi.

Hz. Ömer'in ısrarla, **"Sakın ola ki Ukbe b. Ebî Muayt Oğulları'nı bu ümmetin başına bela etmeyesin"**[1] şeklindeki vasiyeti unutulmuş, görev için özellikle onlar tercih edilmişlerdi.

Ebû Musa azledildiğini ve yerine Abdullah b. Âmir'in tayin edildiğini duyduğu zaman,

- Ey insanlar!.. Size, haraç toplayan, bol bol mal biriktiren, halaları ve nineleri pek şerefli ve cömert olan bir genç vali olarak geliyor, demiş ve görevden ayrılmıştı.[2]

*

Abdullah b. Âmir geldi, görevine başladı. Hz. Osman'dan gelen bir mektup, Uman ve Bahreyn bölgesinin de İbn Âmir'in idaresine verildiğini bildirmekteydi.

Belki de Hz. Osman bütün valilikleri kendi akrabasında toplarken, bu valilerin kendisine daha itaatkar olacaklarını, böylece idareyi sımsıkı elinde bulunduracağını düşünüyordu. Ama bu düşüncede olmak ayrı, daha önce tecrübe ile akrabayı Hilafet makamından uzak tutmanın doğru ve isabetli bir siyaset prensibi olduğunun anlaşılması daha ayrı bir şeydi. Bu yaşa gelmiş bir insan tecrübenin değerini elbet daha iyi bilmeliydi.

Bu arada İran topraklarında bir isyan hareketi olmuş. İsyancılar, İslâm hakimiyyetini tanımayacaklarını, vergi vermeyeceklerini bildirmişlerdi. Mükran şehrinde görev yapan Ubeydullah b. Ma'mer, onları itaat altına almak üzere emrindeki kuvvetlerle birlikte Faris bölge-

---

1 Taberi, 2/ 560; Hımyeri, 2/ 604

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 100

sine yürümüş; ama İstahr bölgesinde yapılan bir savaşta kendisi öldürülmüş ve ordusu dağılmıştı.

Bu acı haber Basra'ya ulaştığı zaman Abdullah b. Âmir bir konuşma yaparak insanları cihada çağırdı. Toplanan kuvvetlerle birlikte hareket ederek İstahr önlerine geldi. Ordunun sağ kanadına Ebû Berze el-Eslemi, sol kanadına Ma'kıl b. Yesar komuta ediyor, süvarilerin başında İmran b. Husayn bulunuyordu. Her üçü de Efendimizin Ashab'ından olan bu değerli insanların da gayretleriyle savaş, galibiyetle sona erdi. İstahr şehri fethedildi.

Kaçanların ardınca giden ordu bu defa Cûr (Cevr) Kalesi'ni kuşattı. Daha önce Herim b. Hayyan'ın muhasara ettiği, ama netice alamadığı bu kale İbn Âmirin kuşatmasına da aynı metanetle dayanmış, kendini müdafaa etmesini bilmişti.

Muhasara, kaleden ve dışardan atılan ok ve taşlarla sürüp gitmiş ve bir gün daha akşam olmuştu. Gazilerden biri akşam namazını eda etmek üzere namaza durmuştu. Oralarda dolaşan bir köpek, dağarcıktan aldığı kokuyla yaklaşmış ve dağarcığı aldığı gibi kaçmaya başlamıştı.

Bu durumda namazı devam ettirip aç kalmak, ya da dağarcığı kurtarıp namazı yeniden kılmak vardı. Ama köpek uzun uzadıya yapılacak bir hesap için fırsat tanımayı düşünmez, giderdi. Ani bir kararla namazını bozan adam onun peşine düştü, koşmaya başladı.

Bu kovalamaca köpeğin bacaklarına ayrı bir güç vermişti. Elde ettiği ganimeti tekrar kaybetmek onun için bir haysiyet meselesi olmalıydı. Ardından var gücüyle koşarken, "**Bırak onu ahlaksız köpek**" diye bağıran adama acıyıp "**Afedersin bir edepsizlik yaptık..**" demesi de beklenemezdi.

Kale duvarlarında son bulan ciddi ama gerçekten heyecanlı bir kovalamaca devam etti. Çünkü bu işin sonu aç kalmaktı. Ayrıca kale burçlarından kendisini gören birinin fırlatacağı bir oka hedef olmak da vardı.

Yakalanırsa mükemmel bir dayak yiyeceğini de adı gibi bilen köpek, dişlerini iyice geçirdiği dağarcıkla birlikte kale duvarına ulaştığı zaman yarışı kazanmış olmanın verdiği gururla, ardınca koşup gelen adama, "Hadi hoşça kal!" dercesine bir bakış fırlattı, daha sonra duvarın dibindeki bir deliğe girdi ve gözden kayboldu. Adam, yarışı ve dolayısıyla ekmeğini kaybetmiş olmanın verdiği hırsla eğildi baktı. Bir insanın sığabileceği bir delik gördü. Kalenin içine gidiyordu. Hırsın ve memnuniyetin karışımı bir gülümseme belirdi gözlerinde. Dönüp orduya geldi. Evvela namazını kıldı, sonra İbn Âmir'i buldu.

- Kaleye giden gizli bir yol keşfettim, dedi.

- Nerede?.. Nasıl?..

- Akşam namazını kılıyordum.. diyerek olanları anlattı.

Boğazlarını yırtarcasına bir gayretle sabahın yaklaştığını ilan eden horozlar, kalenin Müslüman askerlerle dolduğunu, köpeğin dağarcığı kaçırdığı delikten yüzlerce Müslüman askerinin geçip sokaklara daldıklarını bilemezlerdi. Bilseler de faydası yoktu.

Biraz sonra Cûr Kalesi'nde **"Allahü Ekber"** diye yükselecek sesle birlikte hareket başlayacak ve kale kısa zamanda teslim alınacaktı.[1]

Mervan'ın Evi

Mervan Medine'de bir ev yaptırmıştı. Bir gün yeni evinde insanlara bir ziyafet verdi. Bu ziyafete ihtimal ki bir kısım insanları özellikle davet etmişti. Çünkü evi yaptırırken onların bakışları Mervan'ı rahatsız etmiş olmalıydı. Yemek esnasında onlara, zihinlerinden geçtiğini tahmin ettiği bir konuda açıklama yapmayı düşünüyordu.

Henüz sofradan kalkılmamıştı. Mervan söz aldı, bu binayı kendi öz malından harcadığı parayla yaptırdığını anlattıktan sonra,

- Vallahi bu binaya Beytülmal'den ne bir dirhem ve ne de bir dirhemin üzerinde para harcanmamıştır, dedi.

---

1 İbn Kesir, el-Kamil, 3/101

Davetliler arasında bulunan Misver b. Mahreme dayanamadı,

- Ey Mervan, sesini çıkarmadan yemeğini yeseydin senin için daha güzel olurdu. Madem konuyu ortaya getirdin o halde benim düşündüklerimi dile getirmeme izin ver.

Misver, sofradakilerin hayret dolu bakışları arasında sözlerine şöyle devam etti:

- Ey Mervan, bizimle birlikte Kuzey Afrika seferine çıkanlar arasında sen de bulunuyordun. Aramızda malı en az olan kişi sendin. Sefer dönüşü Affan'ın oğlu (Hz. Osman) bu gazadan elde edilen ve Medine'ye gönderilecek olan malı sana bağışladı.

Daha sonra seni zekat ve sadaka toplama memuru yaptı, müslümanların mallarını aldın. Elbet böyle bir ev yaptırırsın, dedi.

Mervan, durup dururken ortaya böyle bir söz attığına pişman olmuştu. O, söyleyeceği iki cümle ile davetlileri istediği çizgiye getireceğini sanmış ama yanılmıştı. Misver'in yaptığı bu itiraz karşısında,

- Hayır ey Misver, yanılıyorsun. Sen de biliyorsun ki benim babam zengin bir adamdı. Ben de öteden beri ticaretimi iyi yürüten ve iyi kazanan kişiyim.. diyememişti. Sadece bu toplantıdan sonra Urve isimli bir zata dert yanmış, "Ben ona ikramlı davranmaktaydım, o ise bana ağır sözler söylüyor," demişti.[1]

Mervan'a yapılan bu bağışın, Hz. Osman'ın kesesinden çıktığını daha önce anlatmıştık.

İki Delikanlı

Hicret'in otuz birinci yılı, Mısır'da, Hz. Osman aleyhine propagandaların başladığı yıl olarak kabul edilebilir. Her ikisinin de adı Muhammed olan iki delikanlı bu konuda halka öncülük etmektedirler. Bunlardan biri Hz. Ebû Bekr'in oğlu Muhammed, diğeri ise Hz. Peygamberin Ashab'ından olan Ebû Huzeyfe'nin oğlu Muhammed'dir.

*

---

1 Ensabü'l-Eşraf 5/28

Hz. Peygamberin amcasının oğlu olan Cafer b. Ebî Talib Mûte Harbi'nde şehid olmuş,[1] onun hanımı olan Esma bt. Umeys üç çocuğuyla birlikte dul kalmıştı. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz İslâm Tarihi'nde pek önemli bir mevkiye sahip olan bu değerli hanımı Mekke'nin Fethi'nden sonra Hz. Ebû Bekir'le evlendirmişti.[2] Bu evliliğin sonucu olarak Esma bt. Ümeys, Veda Haccı'na çıkıldığı günde, Zülhuleyfe denilen yerde bir çocuk doğurmuş, Adı Muhammed konulan bu yavru, annesinin kucağında Medine'den Mekke'ye gelmiş ve babası Hz. Ebû Bekr'in kucağmda Ka'be'yi tavaf etmişti.[3]

İkibuçuk yaşına geldiği günlerde sevgili babasını kaybederek yetim kalan Muhammed b. Ebî Bekr, aradan birkaç ay geçince kendisini Ali b. Ebû Talib'in evinde buldu. Çünkü annesi Hz. Esma, hayatının üçüncü ve son evliliğini Hz. Ali ile yapmış bulunuyordu.[4]

Hz. Ali bir zamanlar ismi Muhammed olan ve alemlere rahmet olarak gönderilen büyükler büyüğü bir insanın evinde ve onun terbiyesinde yetişmişti. Şimdi Yüce Mevlâ, ismi Muhammed olan bu yavruyu kendisinin terbiye ve himayesine vermişti. Bir zamanlar yenge olarak bildiği, sevdiği, saydığı Hz. Esma, ağabeyi Ca'fer'in bir emaneti idi. Bu yavru ise yıllardır iman ve İslâm yolunda kader birliği ettiği Hz. Ebû Bekr'in bir emanetiydi. Ayrıca Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin elini kaldırdığını ve iki parmağını hafifçe aralayıp gösterdikten sonra "Ben ve yetimin kefili olan insan Cennette şöylece birbirimize yakın olacağız" dediğini hatırlıyordu."[5]

Bir zamanlar bu yavrunun zihnine, Hz. Ebû Bekr'e ait bir takım hatıralar yerleşmiş olmalıydı. Fakat zamanla sevgili babasının aziz

---

1 İbn İshak, 2/ 507; Vakıdi, 2/ 761; İbn Hişam, 4/ 20

2 İbn Abdilberr, el-İstiab, 4/ 235; İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 231

3 Müslim, Hacc, 110 (2/ 869); İbn Mace, Menasik, 84 (2/ 1022)

4 İbn Abdilberr, el-İstiab, 4/ 235;; İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 231

5 Buhari, Talak, 25 (6/ 178); Müslim, Zühd, 42 (4/ 2287); Ebu Davud, Edeb 131 (4/ 459); Tirmizi, Birr, 14 (4/ 321); Ahmed b. Hanbel, 2/ 375

hatıraları birer birer zihninden silinecek, hatta babasının tatlı çehresini bile hatırlayamıyacağı günler gelecekti. Artık onun babası Ali b. Ebî Talib idi.

Küçük yaşından itibaren Hz. Peygamber'in evinde yaşayan, onun sofrasında yemek yiyen, onun teneffüs ettiği havayı teneffüs eden Hz. Ali,[1] Muhammed b. Ebî Bekr'e göre pek mükemmel bir insandır. Hz. Ömer'in vefatından sonra Hilafet makamına geçmesi gereken odur. Ona göre, **Hz. Osman bu makama ehil ve layık değildir. Ehil ve layık olmadığını da bizzat kendisi ispatlamıştır. Bu makamdan onun uzaklaştırılması gerekir.**

Aldığı terbiye icabı genç yaşta insanların hürmetini kazanan ve tabiatı gereği idareciliğe meyli olan Muhammed b. Ebî Bekr, kendini teşvik eden birkaç kişinin tesirinde kalmış, bir valilik verilmesi için müracaat etmiş ama umduğunu bulamayınca onun aleyhine dönmüştü.

İbn Ebî Serh gibi, Velid b. Ukbe gibi, Abdullah b. Âmir gibi kişilere eğer valilik verilebiliyorsa, hatta Mervan gibi, insanların nefret ettiği bir şahıs hilafet katibi olarak göreve çağrılıyorsa, bu gibi görevler kendisinden de esirgenmemeliydi.

Muhammed b. Ebî Bekr, bu gibi düşüncelerin altında günlerini geçirirken Mısır'a hareket eden bir orduya nefer olarak yazıldı ve Medine'yi terketti. Orada kendisi gibi, adı da Muhammed olan, Hz. Osman'a karşı bitmez tükenmez kinle dolu bir insanla karşılaştı. Kendisinden yaklaşık onbeş yaş büyük olan bu adamla pek çabuk kaynaştı. Aynı davayı yürüten iki delikanlı olarak Hz. Osman'ın aleyhinde şiddetli bir propagandaya başladılar.

*

Muhammed b. Ebî Bekr elini alnına koyup düşünseydi, Hz. Osman'ın, kendisini vali tayin etme mecburiyetinde olmadığını kabul

---

1 M. Asım Köksal, Mekke Devri, 112

edebilirdi. Çünkü İslâm aleminde vali olmaya layık olan insan sadece kendisi olamazdı. Bir başkasının da bu konuda kendisi kadar hakkı olmalıydı.

Hz. Osman adı geçen valileri bu göreve getirdiği için eleştirilebilirdi. Genel olarak Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin Ashab'ı bu tayinler sebebiyle Hz. Osman'a kırılmış durumdaydı. Bununla beraber Muhammed b. Ebî Bekr, valiliğin sırf kendine verilmeyişi sebebiyle Hz. Osman hakkında bir gıybet kampanyası başlatma hakkına sahip olamazdı.

Şayet Hz. Osman, kendisini bir şehrin valisi yapsaydı, o zaman bu delikanlının dili bağlanacak; umduğunu elde eden bir kişi olarak oturup Hz. Osman'ın devlet ve ikbali için dua edecekti. Diğer valilerin halen görevde kalmış olması onu, Mısır'da yürütmekte olduğu sert ve acımasız mücadeleye yöneltmeyecekti.

Bu arada Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in, göreve talip olmaktan çok, görev beklentisi olmadan yaşamayı öğütlediği de bilinmekteydi. Abdurrahman b. Semüre'ye, **"Eğer görevin talibi olursan yardımsız kalırsın. Şayet görev sen istekli olmadığın halde verilirse ilahi yardım gelir"** buyurduğu da bilinmekteydi.[1]

Halbuki Muhammed b. Ebî Bekr, bir valilik verildiği takdirde sesini çıkarmayıp müteşekkir olacak, verilmediği takdirde düşman kesilecek çeşitten bir ruh haline sahipti. Onun belki de, bu hoşa gitmeyen ahvali neticesi olarak Hz. Ali devrinde, ilahi yardımdan mahrum kalışı ve feci akibeti, ibret alınmaya değer bir olay olarak gelecektir.

*

Muhammed b. Ebî Huzefye, Hz. Ebû Bekir devrinde yetim kalmıştı. Babası Ebû Huzeyfe Yemame harbinde şehid düştüğü zaman[2]

---

1 Buhari, Keffarat, 10 (7/ 240); Müslim, İmare 13 (3/ 1456); Tirmizi, Nüzur, 5 (4/ 106); Nesai, Ahkamü'l-kudat, 5 (8/ 225); Ahmed b. Hanbel, 5/ 62

2 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 6/ 65; İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 43

Hz. Osman'ın şefkatli kolları bu yetimin ve anasının imdadına yetişmiş, onları bir başkasına muhtaç olmayacak, hatta Muhammed'e babasızlığın acısını hissettirmeyecek çeşitten bir yol izlemişti. Bu ailenin her türlü ihtiyacı Hz. Osman tarafından karşılanmış, Muhammed ise, güler yüzle, tatlı dille ve ikramla dolu bir yaşayışın kolları arasında yıllarını geçirmişti.[1]

Muhammed bir gün Hz. Osman'ın yanına girdi. Bu giriş, karşılıklı sevgi ve saygı duygularıyla birbirini amca yeğen bilen iki insanın mutluluk duygularını bir defa daha harekete geçirdi.

- Amcacığım, senden bir isteğim olacak.

- Söyle ey kardeşimin oğlu.

- Bir şehre vali olarak tayin edilmemi istiyorum.

Bu teklif Hz. Osman'ın başını yere eğdirdi. Bir zaman düşündü. Daha sonra tatlı bir dille,

- Oğlum seni bu işe layık görsem hiç söyletmez, tayin ederdim, dedi.

Ötedenberi pek utangaç bir insan olarak bilinen Hz. Osman bu cevabı verirken terlere batmıştı. Keşke bu delikanlı böyle bir teklif getirmese de "Amcacığım, senden malının yarısını istiyorum" deseydi. Böyle bir teklifi kabul edip ona malının yarısını bağışlamak, yukarda verdiği cevabı vermekten daha zor gelmeyecekti.

Muhammed b. Ebî Huzeyfe fena halde bozulmuştu. İsteğinin mutlaka kabul edileceği ümidiyle gelen, ama bu cevabı alacağını da hiç mi hiç düşünmeyen Muhammed, içinden bir telin kopuverdiğini hissetmişti. Ötedenberi Hz. Osman'ın kendisini çağırıp,

- Hadi evladım. Artık vali olarak görev yapma vaktin gelmiştir. Derhal işinin başına geç.. denilecek günü beklemiş, tahammül edeceği kadar sabretmiş, sabrın tükendiği zaman gelmiş ve teklifini yapmış ama göğsünden itilivermişti.

---

1 İbn Hacer, el-İsabe, 3/ 373

Hz. Osman onun gönlünü alıcı sözler söyledi. Bu sözleriyle onu yeteri kadar teselli ettiğini sanıyordu. Arada on sekiz yıla yakın bir zamanın pekiştirdiği bir baba-evlat, ya da amca-yeğen münasebeti vardı. Bir isteğinin yerine gelmemesi bu delikanlıyı bu derece üzmemeliydi.

Ama o, Hz. Osman tarafından söylenen sözleri ya duymamış, ya da dinlememişti. Dünya başına çökmüşçesine bir teessür içinde kalktı, izin aldı ve gitti.

*

Bazı acılar vardır. İlk geldiğinde insanı fena şekilde yakalar ve sırtüstü yere vurur. Ama onun baskısı günden güne azalır, zamanla unutulur gider.

Yemame harbine giden babasının şehid olduğu haberini aldığı zaman henüz on yedi, on sekiz yaşlarına ulaşmış olan bu delikanlı, fena şekilde sarsılmış, öyle ki hayatı boyunca bir daha hiç gülemeyeceği kanaatine sahip olmuştu. Bitmez tükenmez bir üzüntünün baskısı altında kalmıştı. Ama aradan bir iki hafta geçince iş değişmiş, dert azalmış, yüzündeki ifadeler değişmiş, yemeğini normal ölçüler içinde yiyen, yanındakilerle sohbet ederken gülümsemesini, hatta gülmesini becerebilen bir delikanlı olmuştu. Özellikle Hz. Osman'ın himayesi, sevgili babasına duyduğu acı ve hasreti oldukça hafifletmişti.

Ama Muhammed'in, Hz. Osman'dan aldığı "Hayır!" cevabının tesiri böyle olmadı. Geçen günler, reddedilmenin acısını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Halen görev başında bulunan valilerin layık görüldükleri makama neden kendinin layık olmadığını bir türlü anlayamadı. Onlar akrabası ise, kendisi de akrabalığı aratmayacak bir yakınlığa sahipti. Neden onlara gel deniliyor, neden kendisi göğsünden itiliyordu. Bu düşünceler altında zaman zaman sıkışan yumruklarını boşlukta sallaması, içinde birikenleri dışarı atmaya yetmedi.

Kendini yokladı; içinde Hz. Osman'a karşı duyduğu bitmez tükenmez saygı ve sevgiden eser kalmamış; hatta bu saygı ve sevgi yeri-

ni kin ve düşmanlığa[1] terketmişti. Artık bu şehirde duramazdı. Terketmeli ve daha başka diyarlara gitmeliydi. Kalktı, Hz. Osman'ın huzuruna vardı.

- Amcacığım, izin verirsen Medine'den ayrılmak istiyorum, dedi.

- Neden oğlum?

- Deniz seferlerine katılmak, ticaret yapmak istiyorum.

Mısır'a gitme niyetim var.

- Güzel bir karar vermişsin. Hayatı ve insanları daha yakından tanır, hem de seyahat etmiş olursun.

Hz. Osman bunları söyledikten sonra, bir babanın evladına yapacağı yardımı yaparak onun cebini doldurdu, -Haydi Allah selamet versin diyerek yolcu etti.

-Pek tabii olarak Muhammed b. Ebî Huzeyfe'nin sıkılan yumruklarından, gıcırdayan dişlerinden, içinde "Alacağın olsun ihtiyar" diye çalkalanan duygulardan haberi yoktu.

*

Muhammed b. Ebî Huzeyfe son görüşmenin ardından elini alnına koyup düşünmeli değil miydi?.. Yıllardır kendi ailesinden bir hanımı ve oğlunu besler gibi kendilerini besleyen, daha sonra, ayrılacağım, deyince "Bereket olur" diyerek cebine bir sermaye koyan bu ihtiyar, bu iyilikleri yapmağa mecbur muydu?.. Bütün bu iyilikleri o, ne gibi bir karşılık bekleyerek yapmış olabilirdi?.. Aklını vicdanının emrine vererek bu soruya cevap arayan insan, yeterli ve isabetli cevabı bulmakta gecikmeyecek, "Allah rızası için" diyecekti.

Bazı insanlar vardır, iyilik yaparlar, ama bu iyiliğin ötesinde bir sürü beklentiler, çeşit çeşit art niyetler vardır; hepsi zamanla ortaya çıkar. Kaşıkla verirken sapıyla göz çıkaran, mürüvvet duygusundan

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 3/ 342; İbn Hacer, el-İsabe, 3/ 373

mahrum kişiler, bir verirken karşılığında beş'in hesabını yapmayı da ihmal etmezler. Bir karın doyurup iki çift güzel söz söyledikten sonra onu ırgat gibi kullanmayı beceren pek çok insan bu dünyada yaşamıştır, yaşayacaktır.

Hz. Osman, Muhammed b. Ebî Huzeyfe'yi bu duyguların hiç yaklaşmadığı bir şefkatle, Allah rızası uğrunda bağrına basmış, bir yetimin kefili olmanın yarın getireceği manevi mükafatın talibi olmuştu.

Ama Muhammed b. Ebî Huzeyfe'nin içini dolduran hırs, onu bu yolda düşünmeğe bırakmamış, kararını normal ölçüler içinde verebilme yollarını tamamen tıkamıştı. Kendisi bir valiliğe layık değilse, bu ihtiyar koca İslâm alemine Halife olmağa nasıl layık görülüyordu?.. Aklı varsa düşünüp taşınmalı, Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin Halifesi olmakla kendisinin ne gibi bir ilgisi olduğunu bir defalığına olsun ciddi şekilde düşünmeli idi. O, bu hesabı yapıp, Hilafet makamını boşaltmayı düşünemiyorsa elden gelen bütün imkanlar devreye sokulmalı ve onun istifa etmesini sağlamalı, bu da olmazsa zor kullanarak iktidarına son verilmeliydi.

Bu düşünceler altında Mısır'a doğru ilerlemekte olan Muhammed b. Ebî Huzeyfe'nin vicdanı ağzını açamaz olmuştu. Şayet konuşma hakkı tanınmış olsa,

- Ey Muhammed, bu samimi düşüncelere sahip olmak için bunca yıl beklemen, kendi babanın sofrasında imiş gibi onun ekmeğini yemen şart mıydı?.. diyecekti.

- Seni istediğin göreve tayin etseydi o zaman yine Hz. Osman'ın Hilafet makamına uygun olmadığını ve görevine son verilmesi gerektiğini düşünecek ve söyleyebilecek miydin?.. Yoksa oturup onun ömrüne bereket vermesi için Yüce Mevlâ'ya niyaz mı edecektin?..

- Hilafetine son verilmesi gerektiği kararına son birkaç gün içinde varabildi isen, olayları kavrayabilme kabiliyetin son derece zayıf olmalı. Bu durumda seni, bir şehrin valiliğine tayin etmemekle o ihtiyar isabet etmiş demektir. Demek ki o seni iyi tanımış, sen onu tanıyama-

mışsın. Ayrıca nimetin geldiği günlerde onu bir baba olarak görürken, bir tek isteğin yerine gelmeyince sırtlan kesilişin de gösteriyor ki, sen idare adamı olamazdın.

Muhammed b. Ebî Huzeyfe belki zaman zaman vicdanının sesini de duydu. Ama bu ses, onun bütün benliğini kaplamış bulunan kin duygusunun yanında çok cılız ve sönük kalıyor, belki de anlaşılamıyordu.

*

Mısırlılar, Medine'den geldiğini öğrendikleri otuzunu aşkın bir gençle karşılaştılar. Onun ibâdeti, dinin koyduğu hükümlere olabildiğince riayet etmesi, Kur'an'a ait bilgisi karşısında hayranlıklarını gizleme lüzumunu duymadılar.

Adının, Muhammed b. Ebî Huzeyfe olduğunu öğrendikleri bu genç haktan, adaletten, insanlara huzurlu ve güvenli bir hayat sağlamaktan bahsediyor; fakat bu arada, devlet başkanı durumunda olan insanın, o makama yakışmayan işler yaptığını iddia ediyordu.

- Mesela nasıl işler?

Bu suale Muhammed b. Ebî Huzeyfe'nin cevabı hazırdı.

- İşte Mısır valiniz İbn Ebî Serh.. Bu adamın, bunca insanın başına bela edilmesi yetmiyor mu?..

Daha sonra İbn Ebî Serh hakkında bilgi veriyor, evvela iman ettiğini, sonra Hz. Peygamber'e iftira ederek küfür hayatına döndüğünü, Mekke Fethi sırasında meydana gelen olayları geniş geniş anlatıyordu.

- Osman bu adamı, Müslümanlar tarafından sevilip sayıldığı, fazilet sahibi bir insan olduğu için değil, sırf süt kardeşi olduğu için vali yaparak Mısır halkının başına bela etmiştir, diyordu.

Muhammed b. Ebî Huzeyfe daha sonra diğer valilerden söz ediyor, onlara dair geçmişte meydana gelen olayları aktarıyordu. Bu adamların vali olurlarken sadece akraba oldukları göz önüne alınmış, insanlara faydalı olup olmayacakları gözetilmemiştir, diyordu.

Zaman zaman Sevgili Peygamberimizin hanımları yazıp göndermiş gibi mektup yazarak, Hz. Osman'ı halka şikayet yolunu da tutan Muhammed b. Ebi Huzeyfe,[1] tuttuğu bu yolun, edep ve terbiye hudutları içinde yaşamak isteyen bir insana yakışmayacağını düşünemiyor, hatta bu yaptıklarını bir cihad olarak değerlendiriyordu.

Muhammed b. Ebî Huzeyfe bu iddialarında bir miktar vicdan muhasebesi yapmalıydı. Kendisini dinleyenlerden biri,

- Peki ey Ebû Huzeyfe'nin oğlu, İbn Ebî Serh Mısır'a tayin edildi edileli nerede idin? O günlerde sen Hz. Osman'ın sofrasında karnını doyurmuyor muydun? Yapılan tayinlerin doğru olmadığını söylemene engel olan midene indirdiğin lokmalar mıydı? Bu itirazları yükseltmek için valilik isteğinin reddedilmesine kadar neden bekledin?.. Şayet sana da bir valilik verilse,

-Senin gibi halifenin valisi olmak benim için utanç verici bir olay olur, diyerek reddedebilecek miydin? diyebilirdi ama diyen olmadı.

*

Muhammed b. Ebî Huzeyfe çalışmalarını sürdürürken, aynı davayı yürüten ateşli bir delikanlı ile karşılaştı. Bu delikanlı Muhammed b. Ebî Bekr idi. Hedef aynı, maksat aynı idi. Bundan böyle beraberce hareket etme kararı verdiler. Her ikisi de birbirleriyle yarış edercesine bulundukları meclislerde Hz. Osman'a ateş püskürüyorlardı. Sağda solda yaptıkları heyecan dolu konuşmalar İbn Ebî Serh'in kulağına kadar ulaştı. Her ikisi hakkında hazırladığı raporu Medine'ye takdim etti.

Hz. Osman, özellikle Muhammed b. Ebî Huzeyfe hakkındaki bilgileri şaşkınlıkla karşıladı. Hiç ihtimal veremiyordu. Bunca yıl evladı gibi bağrına bastığı, kara günlerinde en büyük dost ve hamisi olduğu bu delikanlı şimdi kendisinin en ateşli düşmanı olarak faaliyet gösteriyordu. Uzun uzadıya düşünmeye ihtiyaç yoktu. Onun geniş müsa-

---

1 İbn Hacer, el-İsabe, 3/ 373

mahası devreye girdi. Eline kalemi aldı, İbn Ebî Serh'e hitaben bir mektup yazdı.

- Muhammedlerden biri Hz. Ebû Bekr'in ve Hz. Aişe'nin yadigarıdır. Bu iki büyük insan hürmetine ona olan hakkımız bağışlanır. Diğer Muhammed'e gelince o da benim oğlumdur. Benim terbiyem altında büyümüştür. Ayrıca Kureyş'in yavrusudur. Her ikisine de dokunulmasın, diyordu.

İbn Ebî Serh bu defa ikinci bir mektup yazdı:

- Kureyş'in yavrusudur dediğin iyice tüylenmiş, uçacak hale gelmiş bulunmaktadır. Eğer tedbir alınmazsa bir felaket beklenebilir, şeklinde bir uyarı yaptı.

Hz. Osman, düne kadar kendisine, bir babaya duyulan bağlılıkla bağlı bulunan bir insanın birdenbire ve bu derece bir düşman olabileceğini bir türlü aklına sığdıramıyordu. Bununla beraber emretti, iyi cins bir deve, değerli bir elbise ve otuzbin dirhemden oluşan bir hediye paketi hazırlattı ve yola çıkardı. Mısır'a ulaşan hediyeler Ebû Huzeyfe'nin oğluna teslim edildi.

Ama bu olay onun daha çok sinirlenmesine ve alevlenmesine sebep oldu.

İhtimal ki Hz. Osman, Yüce Mevlâ'nın **"İyilik de, kötülükte birbirine denk olmaz. Sen kötülüğü en güzel olan şekliyle ve iyilikle karşıla. Bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık bulunan kişi sanki sıcak ve samimi bir dost oluvermiştir."**[1] şeklinde gösterdiği fazilet yolunu denemek istemişti. Ama bu olay, Muhammed b. Ebî Huzeyfe'yi daha da alevlendirmiş ve çileden çıkarmıştı. Mescidin ortasında ayağa kalktı,

- Ey insanlar görüyorsunuz, dilimi tutmak ve gerçekleri sizden saklamam için bana rüşvet gönderiliyor. Böylece beni tuzağa düşür-

---

1 Fussilet suresi, 41/34

mek ve dini duygularımı köreltmek istiyor. Asla kabul etmiyorum, diye haykırdı. Daha sonra İslâm'da rüşvetin haram olduğunu anlattı. Alanın da, verenin de Cehennem'e gireceğini hatırlattı. "Haksızlık karşısında sesini çıkarmayanın dilsiz şeytan" durumuna düşeceğini, beyan etti.

Bu davranışıyla Muhammed b. Ebî Huzeyfe, insanların gönüllerinde ayrı bir yer tutmuş, değeri kat kat artmıştı. Ayrıca onun etrafında toplananların da devlet başkanına karşı olumsuz anlamdaki düşünceleri kuvvet bulmaktaydı. Hz. Osman'a karşı yürütülecek mücadelede hep yanında yer alacaklarına dair söz verdiler.

Gönderdiği hediyelerin reddedildiğini ve aleyhine çalışmak üzere sözleşildiğini öğrenen Hz. Osman, bu defa Muhammed b. Ebî Huzeyfe'nin şahsına hitaben bir mektup yazdı. Yıllardır kendisine yaptığı bunca iyiliği hatırlatıyor, terbiyesi ve kimseye muhtaç olmaması için katlandığı fedakarlıkları anlatıyor,

- Yardımına, vefakarlığına pek muhtaç olduğum bir günde sen bütün iyiliklerimi inkara çıktın. Böyle mi karşılık vermeliydin?.. diyordu.

*

Kur'an, yapılan iyiliği başa kakmayı yasaklamıştı. **"Ey iman edenler, sadakalarınızı başa kakarak, eziyet vererek iptal etmeyin."**[1] ayeti bu konuya açıklık getirmiş, Hz. Peygamber'e gelerek, **"Başkaları gibi sana güçlük çıkarmadık. Sen haber göndermeden önce iman ederek geldik"** diyen, ama bunu zaman zaman hatırlatmağa çıkan insanlara Yüce Mevlâ, **"Onlar müslüman olmalarını sana baş kakıncı yapmağa çıkıkıyorlar.."**[2] şeklinde bir uyarı ile akıllarını başlarına toplamalarını ihtar etmişti.

---

1 Bakara suresi, 2/ 264

2 Hucurat suresi, 49/ 17

Ama Hz. Osman'ın bu davranışı bir başa kakış sayılır mı idi?.. Biz Hz. Osman'ın böyle bir niyeti olacağına ihtimal vermiyoruz. Eğer o yaptığı iyilikleri hatırlatıp baş kakıncı yapsaydı, Muhammed b. Ebi Huzeyfe'yi bir yetim olarak yanına aldığı günden itibaren on sekiz yıl müddetle yürüttüğü ikramları sırasında yapabilirdi. Bu kadar beklemesi gerekmezdi. İyiliği baş kakıncı yapacak olan bir insanın bu kadar sabırlı olması düşünülemez.

Ayrıca Hz. Osman Mısır'da başlatılan propagandaları duyduğu zaman müsamaha göstermiş, işi tatlılıkla halletmeyi denemiş, bütün çareler tükendiği zaman yapılan iyilikler hatırlatılmıştı. Canı neyi isterse onu yapsın diyerek, devletin temellerini sarsmak üzere onu kendi haline bırakamazdı. Cezasız bırakması da doğru değildi. Çünkü yaptığı fenalık sadece kendini ilgilendirmiyor, kendisiyle birlikte geniş bir toplumu da alakadar ediyordu. Bu sebeple onları cezalandırması gerekirdi.

Mesele bir başka yönden ele alınırsa Muhammed b. Ebî Huzeyfe, "gıybet" hududunu çoktan aşmış, halkı isyana sürükleyen bir duruma gelmişti. Bu durumda onun ağzının kapatılması gerekirdi. Bunu sağlamak için de onun ileri sürdüğü iddiaları aklın ve vicdanın ışığı, İslâm'ın prensipleri altında değerlendirmek ve yapılabilecek düzeltmeleri yapmak, ama bu arada edeb değneğini de ele alıp onu, bir daha böyle edepsizlik yapmamaya tevbe ettirecek şekilde terbiye etmek lazımdı.

Çünkü devletin bekası ve İslahı için bir iş yapılacaksa gelinir ve Hz. Osman'a anlatılır. Sahabe-i Kiram'ın önünde mesele masaya yatırılır ve halledilmesi gerekli görülen konular dile getirilirdi. Mısır'a gidip, katıldığı her toplantıda, yerli yersiz bu konuyu açmak ve ölçüyü kaçırma hududunu bile fazlasıyla aşarak propaganda yapmak, sadece fitne ye fesadı körüklemek olarak değerlendirilebilirdi.

Muhammed b. Ebî Huzeyfe, "Ben bu yolların hepsini denedim, fayda vermedi. Böyle bir yol tutmağa mecbur kaldım" diyecek du-

rumda değildi. Ancak Hz. Osman'a böyle bir yol ile tavsiyelerini ulaştırmış olsaydı netice ne olurdu? Hz. Osman, "Haklısın ey Ebû Huzeyfe'nin oğlu. Teşekkürler ederim!.." der miydi?..

Üzülerek belirtmek gerekirse, etrafında Mervan ve benzeri kişiler bulunduğu müddetçe Hz. Osman, bu gibi konulan dile getirenlere iltifat etmemiştir. Zaman zaman Ashab'ın ileri gelenleri ve özellikle Hz. Ali tarafından dile getirilen meseleler yeter derecede önemle ele alınamamıştır.

*

Bir gün İbn Ebî Serh ikindi namazına durdu. Tekbir aldığında, (Yani Allahü Ekber diyerek namaza durduğunda) arkadan yüksek sesle bir başkasının daha tekbir aldığını duydu. Namaz bitinceye kadar, İbn Ebî Serh tekbir aldıkça o da tekbir almakta devam etmişti. Namaz bittikten sonra döndü,

- Kim bu adam, dedi.

- Muhammed b. Ebî Huzeyfe'dir, dediler. Çağırdı,

- Nedir senin yaptığın bu bid'at, dedi.

Tekbir almanın bid'at olduğunu bilmiyorum.

Bilmesi gerekirdi. Nebiyy-i Muhterem Efendimizin ardında namaz kılanlar ve Efendimizin üç Halifesinin ardında ibadet edenler arasında bir tek fert yüksek sesle tekbir almış değildi. Kaldı ki Ebu Huzeyfe'nin oğlu da yıllar yılı mescitte namaz kılmış ama yüksek sesle tekbir alma yolunu tutmuş değildi.

Cemaatin pek çok olması durumunda, arka taraflarda bulunanların, imamın sesini duymamaları halinde alınması gerekli tedbirler olmalıdır. Müezzin ya da bir başkası tarafından yüksek sesle tekbir alınması bu tedbirlerden biridir.

- Sakın bir daha böyle bir iş yapmış olmayasın.

İbn Ebî Serh sert bir ifadeyle, ciddi bir şekilde söylediği bu sözle işi bitirdiği kanaatindeydi.

Akşam namazını kıldırmak üzere mihraba geçen İbn Ebî Serh'in tepesi atmıştı. Çünkü aynı adam, daha yüksek sesle yine tekbir almaktaydı. Namazdan sonra onu tekrar çağırdı.

- Sen ahmak bir delikanlısın. Vallahi Emirü'l-Müminin'in senin hakkındaki genel tutum ve davranışını bilmiş olmasaydım iki ayağını yan yana getirmekte (zincire vurup hapsetmekte) tereddüt etmezdim, dedi.

- Vallahi senin, bunu yapma imkanın yoktur. İmkan ve kudretin olsa da yapamazdın.

- Sakın bir daha bu gibi lüzumsuz işler yapmayasın. Yoksa neler yapacağımı sen de hayal edemezsin..[1]

Ebû Huzeyfe'nin oğlu yine salıverildi. Bundan sonra bu yol tekrar denendi mi, denendi ise netice ne oldu bilmiyoruz.

Ebû Süfyân

Hicretin otuz birinci yılı. Ebû Süfvan için ayrı bir önem taşımaktaydı. Çünkü o, birkaç yıldan beri "Artık vakit doldu" diye gelecek olan haberciyi beklemekteydi. Yaşı seksen beşi aşmış olan bir ihtiyar için ölüm kapıda demektir.

Yirmi dokuz yıl evvel Bedir sahrasında meydana gelen büyük muharebe, hak söze ebediyyen kulaklarını tıkamış, Yüce Yaratıcı'nın koyduğu ahkama karşı durmayınca rahat bulamamış olan bir nice Kureyşli'yi yere sermişti. Yüce Mevlâ'nın huzurunda baş eğmeğe razı olamayanlar, kılıçlara boyun eğmişlerdi.

Mekkeliler'e göre Bedir, büyük bir kayıp ve beklenmedik bir mağlubiyetti. Medine'den harp hazırlığıyla gelmeyen üç yüz on üç kişinin, kendilerinden üç misli fazla ve hazırlıklı olan bir orduyu mahvedece-

1 Taberi, 2/619

ğini rüyalarında görseler inanmazlardı. Ama Yüce Mevlâ'nın imdadı yetişmiş[1] ve Bedir sahrası küfrün elebaşılarının kanlarıyla sulanmıştı.

Bu muharebe, Kureyş halkının pek çok şeyini alıp götürmüş de olsa, Ebû Süfyan'ı Mekke liderliğine getirmişti. Şayet bu savaş olmasa Ebû Süfyân daha çok yıllar, önünde bir engel olarak duran insanların meydandan çekilmelerini beklemeğe mecburdu.

Ebû Süfyân, Bedir Harbi'nin intikamını almak üzere Uhud ve Hendek savaşlarında baş komutan olarak görev yapmış, İslâm'ı daha doğarken boğabilmek için o günlere kadar verdiği mücadelelere yenilerini eklemişti. Ama gün geçtikçe İslâm kuvvet bulmuş, Kureyş sarsılmış, güç ve kuvvetini kaybetmiş ve netice olarak Mekke'nin, kan dökülmeden hiç umulmadık bir kolaylıkla fethedilmesi Ebû Süfyân'ın emellerini yarıda kesmişti.

Aslında o, hicretin yedinci yılında Şam taraflarına yaptığı bir seferde, Bizans imparatorunun huzuruna çıkarıldığı ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimizle ilgili bir çok suale muhatap olduğu zaman[2] artık bu işin bittiğini, er veya geç sırtının mindere yapışacağını ya da pes etme durumuna geleceğini anlamıştı. Kureyş gün geçtikçe, güneş altındaki kar gibi eriyor, kan kaybediyor, İslâm ise devamlı şekilde güç buluyor, kan tazeliyordu.

Ebû Süfyân Mekke'nin Fethi'yle birlikte küfür hayatına resmen son vermiştir. Ama onu, küfür hayatında iken İslâm'a karşı verdiği kadar ki cesaret ve şiddetle küfrün üzerine yürür halde göremiyoruz. Daha açık bir ifadeyle, İslâm'a karşı verdiği mücadeleye eşdeğer bir ciddiyetle küfre karşı savaş verememiştir. Bu bakımdan Halid b. Velid gibi, İkrime b. Ebî Cehil gibi, iman ettikten sonra küfür ve şirke karşı da amansız ve ciddi mücadele veren insanların arasında Ebû Süfyân'ı görmek mümkün değildir.

---

1 Enfal suresi, 8/ 9 - ayetlerine ve Âl-i Imran suresi, 3/ 123 – 127 ayetlerine bakılabilir.

2 Buhari, I/3

- Ebû Süfyân, Mekke fethedilmeden bir gün önce şehâdet kelimelerini zorlukla, Ömer dışarda elindeki kılıçla bekliyor tehdidinin verdiği korkuyla söyleyebilmişti. Hatta birkaç gün sonra içinden, "Yeni bir ordu toplasam, Muhammed'e karşı son bir defa daha talihimi denesem" şeklinde hayaller kurarken, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz eliyle onun göğsüne vurmuş, "O takdirde Allah seni perişan eder" demişti.[1]

Böyle bir mucizeyi de görmesine rağmen o, Huneyn ganimeti dağıtılırken, yüz deve verilerek gönülleri İslâm'a ısındırılmak istenen insanların arasında yer aldı. Halbuki o, muharebeye de katılmamış, İslâm'ı kabul etmeyenlerle birlikte Huneyn tepelerinde savaş müşahidi olarak bulunmuştu. Yaya olarak savaşa katılan bir müslüman, bu savaştan dört develik bir ganimetle dönerken; Ebû Süfyân, aldığı yüz deveyle yetinmemiş evvela büyük oğlu Yezid için, sonra küçük oğlu Muaviye için yüzer develik bahşiş daha elde etmişti[2]

Mekke'nin Fethi'nden sonra artık Ebû Süfyân Mekke hakimi değildir. Onun yerine genç yaşta bir Mekke'li olan Attab b. Esid vali yapılmıştır.

Ebû Süfyân, Taif muhasarası sırasında bir gözünü kaybetmiş, daha sonra diğer gözü de görmez olmuştu. Bir başkasının koltuğuna girmesi ile yürüyebiliyordu.

Zamanla büyük oğlu Yezid'in ordu komutanı ve Şam valisi olduğu günlere yetişti, mutlu oldu. İslâm ordusunu perişan eden Amvas Tâûnu ile ölen insanların arasına Yezid de katılınca aynı görevin Muaviye'ye verilmesi ile teselli buldu.[3]

Üst üste yığılan ve her defasında onun belini biraz daha büken, omuzlarını biraz daha çökerten yılların sayısı sekseni aştığı zaman

---

1 İbn Hacer, el-İsabe 2/ 179

2 Müslim, Zekat, 137 (2/ 737): Vakıdi, 3/ 944, 945

3 Bu konularla ilgili olarak Hz. Ömer devrinde yeterli bilgi verilmiştir.

Ebû Süfyân, dizlerinin dermanının da aynı yaşı göstermekte olduğuna kanaat getirmişti. Artık Şam-Yemen arasındaki binlerce kilometrelik mesafelere kervanlar düzenleyen dinç ve zinde Ebû Süfyân çok gerilerde kalmıştı. Ecel rüzgarının kendisi için esmekte olduğu haberi geldiği zaman, çok renkli geçen bir hayatın son sahifesini de kapadı. Bundan böyle **"Habeşli bir köle de olsa Cennet, Allah'a itaat edenedir. Kureyşli bir şerif de olsa Cehennem Allah'a isyan edenin yeri olacaktır"** hükmünün[1] geçerli olacağı bir aleme geçti.

Artık burada sual ve Hesab Kanunu yürürlükte olacak, mükafat ya da ceza alınacaktı. Nitekim ilahi adalet bu Kanunu, Peygamber çocuğu da olsa fark gözetmeksizin ve hiç bir hakkı zayi etmeksizin, her insan için eşit olmak üzere uygulayacaktı.

Hiç bir insanın, bir başkasını dünya hayatında iken yargılama ve onu Cennet bahçelerine ya da Cehennem çukurlarına yerleştirme hakkı yoktur. Bu hakkın sadece ve yalnızca Yüce Yaratıcı'ya ait olduğunu kabul etme mecburiyeti vardır. Böyle bir hakkın sahibi olduğu zannıyla önce kendilerini garantiye alan bir takım insanlar, bir başkaları hakkında rahatça hüküm verme yolu tutabilmişlerdir. Ancak Yüce Mevlâ, yarın insanların hesaplarını görürken, "Bu kulumun hesabı, filan kulum tarafından görülmüştü. Ona muhalefet edersek ayıp olur" demeyecek, adalet ve ihsanının gereğini yapacaktır.

Düşünmeden Söylenen Bir Cümlelik Söz

Hz. Osman, Velid'i görevden aldıktan sonra Kûfe valiliğine Said b. As'ı getirmişti. Said Kûfe'ye gelince ilk iş olarak minberi yıkatmış, Velid'in kirlettiği minbere oturamam, demişti.

Onun bu davranışı Emevîler'in hoşuna gitmedi. Çünkü sonuç olarak bir başka Emevî kötülenmiş oluyordu. Ama Said onların kınamalarına, serzenişli sözler söylemelerine aldırış etmedi. Bu arada Kûfe

---

1 ***"el-Cennetü limen etâahû velev kâne abden Habeşiyyâ Ve'n-nâru limen asâhü velev kâne şeriyfen Kureşiyya"***

halkından bir takım sohbet arkadaşı edindi. Bunlar, başkalarının görüşemediği zamanlarda onun yanına gelip sohbet edebiliyorlardı.

Bir gün hiç beklemedik bir olay oldu. Söz, "Sevâd" adı verilen Fırat ve Dicle arasındaki verimli topraklara[1] geldi. Said:

- **Sevad arazisi Kureyş'in ekip dikeceği, gelirinden faydalanacağı bir bahçesidir**, deyiverdi.[2]

Bu söz, meclistekilerin duygularını altüst edivermişti. Kaşlar çatıldı, yüzlerde hatta renklerde bir değişiklik oldu.

- Allah'ın bize, kılıçlarımızın hakkı olarak verdiği bu toprakların, sana ve kavmine ait olduğunu mu iddia ediyorsun?..

Bu sözü söyleyen Malik b. Haris el-Eşter'di. Güçlü kuvvetli, kılıç kullanmakta maharetli bir insan olan Malik'in bu haklı itirazı orada bulunanlarca desteklendi. Bu konuda haklı idiler. Çünkü o toprakların fethi uğrunda bunca kan dökülmüş, pek çok can feda edilmişti. Ömrü boyunca bu topraklara ilk defa ayak basmış olan Said ve hayatında bir defalığına olsun Sevad arazisinden geçmemiş, görmemiş olan Kureyşliler bu toprakların efendileri olacak, fakat bu arazileri canlarını verecek alanlara hizmetçilik düşecekti. Said böylece, yarınki acı olaylar için kibriti çakmış oluyordu.

Tutulacak en doğru yol, Said tarafından "Dil sürçmesi oldu. Maksadım bu değildi, özür dilerim." diyerek bir açıklamanın yapılmasıydı. "**Kureyş, Sevad arazisini müslümanlara hediye eden insanların hizmetçisidir, diyecektim. Bu topraklar elbet onu kılıçlarıyla teslim alanların olmalıdır,**" diyebilirdi, demesi de gerekirdi. Böyle bir açıklama yapsaydı onların gönüllerini almış olurdu. İlerde bir çok fitne ve fesadın çıkmasına sebeb olan olaylara meydan vermemiş olurdu. Ama diyemedi.

---

1 Bu bölge Coğrafya'da "Mezopotamya" diye bilinir. Sevad ise, koyu yeşilliğin hakim olduğu bölge anlamına kullanılmaktadır.

2 Taberi, 2/637; Mes'udi, 2/346; İbn Esir, el-Kamil, 3/139

Emniyet müdürü (Sahib-i Şurta) olan Abdurrahman el-Esed'i söze karıştı:

- Emir'in sözlerine karşı geliyorsunuz ha?!.. Ne hakla ona cevap verebiliyorsunuz?.. Terbiyenizi muhafaza edin, yoksa sizi terbiye edecek olan da bulunur, dedi. Eşter,

- Kim imiş onu yapacak, diye gürledi. Arkadaşlarına döndü:

- Tutun şu adamı..

Hep birden Abdurrahman'ın üzerine atıldılar, bayıltıncaya kadar dövdüler. Bacaklarından tutup sürüyerek dışarı attılar. Abdurrahman ayıldığında "Beni, seçtiğim adamlar mahvetti" demekten kendini alamadı.[1]

Bu olay Malik Eşter ve arkadaşlarının, Hz. Osman aleyhine harekete geçmelerinin başlangıcı oldu. "Şayet Osman iyi bir idareci olsa, Said b. Âs gibileri Kûfe gibi bir şehre vali olarak göndermezdi. Kaldı ki geçen Vali, Said'den de beterdi," diyorlardı.

Sağda solda yapılan konuşmalar hoşa gidecek çeşitten değildi. Onların yaptıkları bu lüzumsuz ve aşırı derecedeki propagandalardan rahatsız olanlar vardı. Durumu bir mektupla Hz. Osman'a bildirdiler. Hz. Osman Kûfe valisine gönderdiği emirnamede, bu adamları Şam'a sevketmesini bildiriyordu.[2]

Said bu emre uyarak,

1- Malik b. Haris el-Eşter en-Nehai

2- Kümeyl b. Ziyad

3- Alkame b. Kays

4- Sabit b. Kays

5- Cündeb b. Züheyr

---

1 Taberi, 2/637

2 Taberi, 2/637

6- Cündeb b. Ka'b

7- Urve b. Ca'd

8- Amr b. Hamik

9- Sa'saa b. Sûhân'dan meydana gelen dokuz kişilik kafileyi yola çıkardı.

Hz. Osman bir mektup da Şam Valisi Muaviye'ye yazmış, Kûfe'den bir takım insanların kendisine gönderildiğini, onları birer konuk olarak kabul etmesini, onlara ikramda bulunmasını, gönüllerini alacak ve arada bulunan soğukluğu giderecek şekilde muamele yapmasını emretmişti.

Hz. Osman'ın bu uygulaması aklın, tecrübenin, tedbirli ve İslâm terbiyesi almış olmanın bir neticesiydi. Adamlar Kûfe'de kalsalar orada başlayan huzursuzluk artacaktı.

Muaviye gibi yumuşak davranmasını bilen, muhatabının damarına göre şerbet sunmakta maharetli ve bu konuda her çeşit imkana sahip olan bir insan bu işi halledebilir, diye düşünüyordu.

Gerçekten de Muaviye onları güler yüzle karşıladı, onlara ikram etti. Onların Kûfe'de başlattıkları ve burada da devam ettirme meylinde oldukları konuları sabırla, huzursuz olduğunu hissettirmeden dinledi. Fakat bir gün ya bilmeden ya da bilerek Kureyş'i methetmeğe başladı. Halbuki Kûfe'de meydana gelen tatsız olayların ve anlaşmazlığın temel konusunun Kureyş olduğunu da bilmekteydi. Belki de Muaviye bu adamların artık söz dinleyecek ve kabul edecek hale geldiklerini zannetmişti.

Muaviye önce Rasûlullah (s.a.v) Efendimizi metheden sözler söyledi.

Bu konuda adamların söyleyecekleri bir söz, yapacakları bir itiraz olamazdı. Fakat daha sonra Muaviye sözü babasına getirdi. Kureyş arasında sahip olduğu şereften söz açtı.

- Ben öyle zannediyorum ki bütün insanlar Ebû Süfyan'ın çocukları olsalar ve onun soyundan gelselerdi hepsi de akıllı, dirayetli insanlar olurlardı, dedi.[1]

Bu kadarı da fazlaydı. Düşüncesizce söylenmiş bir söz olmaktan öte hiç bir değerinden bahsedilemezdi. Nitekim Sa'saa söz aldı,

- Yanıldın ey Muaviye, bütün insanlar senin babandan daha hayırlı olan Hz. Adem'in soyu olarak gelmişlerdir ki Yüce Mevlâ onu kendi eliyle yaratmış, ruhundan üflemiş ve melekleri ona secde etmekle mükellef tutmuştur. Ama yine onun soyundan gelenlerin arasında hayırlı olanı vardır, şerli olanı vardır. Akıllısı ve ahmağı vardır, dedi.[2]

Muaviye'ye yakışan bir adım geri atmak ve özür dilemek, hatta Yüce Mevlâ'ya tevbe etmekti. Ama o bunu yapmadı. Sözü değiştirmeğe çalıştı.

- Bana ulaşan haberlere göre siz Kureyş'e karşı düşmanca bir tavır takınmışsınız. Şayet Kureyş olmasa siz zelil kimseler olurdunuz. Bilesiniz ki sizin Emiriniz sizin için bir kalkan durumundadır. Sizi muhafaza etmektedir. Sizi rahat ettirebilmek için sıkıntılara katlanmaktadır. Siz ya bu yaptıklarınıza bir son verirsiniz, ya da Yüce Allah, size, acı azablar tattıracak birini başınıza musallat, eder. Böylece ümmetin başına gelen belaya sizler de ortak olursunuz, dedi.

Yine Sa'saa söz aldı.

- Ey Muaviye, Kureyş hakkında söylediklerin doğru değildir. Bir defa onlar Cahiliyye Devri'nde sayıca çok değildiler, güçleri de yoktu. Misal olarak söylediğin kalkana gelince o hiç önemli değil. Çünkü kalkan yırtıldığı zaman bize ulaşılmış demektir.

Muaviye onun sözünü kesti.

---

1 Taberi, 2/ 637; İbn Esir, 3/ 142; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 165

2 Taberi, 2/ 637, 638

- Anlıyorum, dedi. Sizi bu çeşitten davranışlara aklınızın kıt oluşu sürüklemiştir. Çünkü ben size İslâm'ın yüceliğinden bahsediyorum. Sen ise bana Cahiliyye Devri'ni hatırlatıyorsun. Anlayacağınızı zannetmiyorum ama beni dinleyin. Kureyş kavmi Cahiliyye Devri'nde de, İslâm'da da ancak Allah'ın lütuf ve keremiyle şeref bulmuştur. Onlar sayıca ve kuvvetçe üstün değillerdi. Fakat değerli bir soya sahip idiler. İnsanların birbirlerini kırıp geçirdikleri bir zamanda sadece Allah'ın bir ikramı olarak korundular. Etraftaki insanlar, kartalların kuşları kaptığı gibi kapılır ve emniyet nedir bilmezlerken Allah onlara, emniyetin hakim olduğu bir Harem bölgesi ihsan etti. Netice olarak Yüce Allah, insanları kurtarmayı murad etti. Yarattıklarının en hayırlısını Peygamber olarak seçti, sonra da Kureyş'i ona Ashab (arkadaş) yaptı. Sonra hilafeti onlara nasibetti. Onları cahiliyye devrinde bile görüp gözeten Yüce Mevlâ'nın, İslâm devresinde terkedivereceğini mi sandınız?

Muaviye bu konuda bir kısım sözler daha söyledi. Son olarak,

- Şeytan sizin bu halinizden gafil değildir. Sizi izlemektedir. Size şerri hoş göstermiş ve insanlara saldırmanız için sizi kışkırtmıştır. En sonunda o sizi mağlup edecek ve sırtüstü yere vuracaktır. Bunun neticesi olarak siz ne zaman bir şer işleyecek olsanız Allah onun ardından ceza olarak bir başka şer getirecektir, dedi. Yerinden kalktı ve toplantı yerini terketti.

Muaviye'nin sözleri onlarda hiç bir te'sir yapmadı. Yapması da düşünülemezdi. Sa'saa ve arkadaşları,

- Yaa demek ki bizim bilmediğimiz gerçekler varmış, haberimiz yoktu, demezlerdi, demediler.

Çünkü onlar Şam diyarına, bilmedikleri gerçekleri Muaviye'den öğrenmek maksadıyla gelmemişlerdi. Onun Kureyş hakkında söylediği sözler sadece nefretlerini artırmıştı.

Bir başka görüşmede Muaviye onlara,

- Hayra dönün ya da sesinizi kesin. Size fayda veren ve halka zarar vermeyen işlere bakın, diye söze başlamıştı. Sa'saa onun sözünü kesti.

- Ey Muaviye, sen bize nasihat edecek adam değilsin. Allah'a isyan etme pahasına itaat edilecek bir faziletin de yok, dedi.

- Ben size sözlerimin başında Allah'dan korkmayı, Rasûlune itaat etmeyi, Allah'ın ipine topluca sarılmayı ve dağılmamayı hatırlatmadım mı?

- Sen bize dağılıp ayrılmayı, Hz. Peygamber'in getirdiği dinin aksine iş yapmayı emrettin.

- Eğer böyle yapmışsam Allah'a tevbe ediyor, size de Allah'a karşı saygılı olmayı, Peygamber'e itaat etmeyi, ve gücünüzün yettiği kadarıyla insanlara en güzel yolu göstermeyi emrediyorum.

- O halde biz sana doğru yolu gösterelim. Derhal bu görevinden ayrıl. Çünkü Müslümanlar arasında babası senin babandan daha kıdemli, kendisi de senden daha iyi ve hayırlı olan insanlar vardır. Sana gösterebileceğimiz en güzel yol budur.

- Vallahi benim İslâm'da bir kıdemim vardır. Benden daha kıdemli insanlar da vardır. Ama bu göreve bu zamanda benden daha layık ve ehliyetli kişi yoktur. Bu gerçeği. Ömer b. Hattab da görmüştü. Şayet ona göre bu göreve bir başkası daha layık olsaydı o zaman Ömer'in beni bu görevde tutması söz konusu olmazdı. O günden bugüne görevimden ayrılmamı gerektiren bir iş yapmadım. Eğer Emirü'l-müminin lüzum görür de bana, ayrılmamı emreden bir mektup yazarsa elbet ayrılırım. Şunu bilesiniz ki, eğer işler sizin keyfinize göre ayarlanmış olsa bir gün ve bir gece bile devlet işleri dürüst yürümezdi.

Muaviye'nin bu sözü üzerine dokuz kişilik çete onun üzerine atılmış, kimi başını, kimi sakalını yakalamıştı. Muaviye,

- Yavaş olun, dedi. Burası Kûfe değildir. Dua edin ki burada benden başka kimse yok. Eğer Şam halkı sizin yaptığınız şu işi haber alır-

sa o zaman onları ben de durduramam. Sadece sizin leşleriniz kalır. Arzu ederseniz bir tecrübe yapalım.[1]

Bu söz adamları kendilerine getirdi. Çünkü Muaviye bu sözleri kuru sıkı bir tehdit olsun diye söylemiyordu. Adamlar geleli beri Şam halkının ona ne derece sadık olduklarını görmekte idiler. Ayrıca Muaviye istese dokuz tane kellenin vücutlarından ayrılması için fazla bir zamana ve merasime ihtiyaç duyulmazdı.

Bundan böyle onların Şam'da durmalarının bir faydası olamazdı. Hz. Osman'a bir mektup yazdı. "Yanıma aklı ve dini olmayan bir takım adamlar geldi ki adaletle yapılan icraat onları rahatsız etmiştir. Düşünce ve davranışlarıyla Allah rızasını gözeten, kendilerinin haklı olduklarına dair delile sahip olan kişiler değillerdir. Maksatları fitne ve fesat çıkarmak ve zimmet ehli insanların mallarını elde etmektir. Ben öyle zannediyorum ki Allah onları bir musibetle imtihana çekecek ve sonunda rezil rüsvay edecektir. Said'i ve yanındakileri bu adamlarla ilgilenmekten uzak tut" diyordu.

Bundan sonra Muaviye adamlara, canınız nereye isterse oraya gidin, dedi. Adamlar Kûfe'ye döndüler. Bu defa dilleri daha da açılmıştı. Her vardıkları yerde devlet aleyhine konuşmalar yapıyorlardı. Said b. As durumu tekrar Medine'ye bildirdi. Gelen mektupta onların Cezire'ye gönderilmesi emri vardı. Bir başka mektup, Cezire valisi Abdurrahman b. Halid'e yazılmış, gönderilen adamlar hakkında bilgi verilmişti. Dokuz kişilik çete bu defa Cezire yolunu tuttu.

Cezire'de (Bugünkü Türkiye hudutları içinde kalan Cizre'de) asık suratlı, çatık kaşlı bir idareci ile karşılaştılar. Vali onlarla konuşurken sözlerine,

- Ey Şeytan'ın oyuncağı adamlar!, diye başlamıştı.[2]

---

1 Taberi, 2/ 638

2 Taberi, 2/ 636; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 142

- Sizlere, hoş geldiniz, safalar getirdiniz demiyorum. Şeytan bizim aramızdan eli boş, perişan halde dönüp gitmiştir. Ama bakıyorum siz hala neşelisiniz. Eğer Abdurrahman size edeb dersi veremeyecek ve sizi terbiye edemeyecekse yazıklar olsun ona.

Malik Eşter, Sa'saa ve arkadaşları böyle bir karşılama töreni için hiç de hazırlıklı değillerdi. Henüz selamlaşma ve tanışma faslı bile olmamış sadece kendisine "Kûfe'den gelen adamlar" diye bir takdim yapılmıştı. Vali şiddetli ifadelerine devam etti:

- Ben Halid b. Velid'in oğluyum. Ben, Arapları bırak, Acemler'in tanıdığı, irtidat olaylarının kökünü kazımış bir kişinin oğluyum. Vallahi ey Sa'saa, şayet benim yurdumda bir kişinin senden bir şeyler dinlediğini duyarsam, seni öyle bir havalandırırım ki düşüşün pek acı olur. Sakın benim yurdumda Muaviye'nin, ya da Said b. As'ın yanında konuştuklarınız gibi sözler söylemeyin, dedi.

Onlara yer gösterdi. Orada kalacaklar ve yaptıklarından her zaman haberdar olacaktı. Bir yere giderken kendisi atına biniyor, onları yaya yürüterek götürüyordu. Bazen yolda Sa'saa'ya rastlıyor,

- Ey Hatice'nin oğlu, iyiliğin yola getiremediği kişiyi kötülük yola getirirmiş, bunu öğrenebildin mi? Ne oldu diline, hani nerede Said'e ve Muaviye'ye söylediklerin?.. diyordu.

Sa'saa ve yanındakiler:

- Biz Allah'a tevbe ediyoruz. Sen bizim ipimizi çöz, rahata erdir, Allah da seni rahata kavuştursun, diyorlardı.

Günler böyle geçti. Gerçekten de adamlar iyice perişan olmuşlardı. Abdurrahman bir gün onlarla görüştü:

- Allah tevbenizi kabul etsin, dedi.

Daha sonra Malik Eşter'in Medine'ye gitmesi ve arkadaşları adına Hz. Osman'dan özür dilemesi kararlaştırıldı. Malik Medine'ye geldi ve özür diledi. Hz. Osman ona,

- Canın nereye isterse oraya git, dedi. Malik,

- Abdurrahman'ın yanında kalmayı tercih ederim, dedi ve Cezire'ye döndü.[1]

Mezarcı da Mezara Gider

Asıl ismi Zeyd b. Sehl olan Ebû Talha, Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin Ashab'ı arasında özel ve önemli yeri bulunan büyüklerdendir. Babası Sehl ve annesi Ubade bt. Malik idi. Ebu Talha, Neccar Oğulları oymağındandır.

Rasûlu Emin (s.a.v) Efendimiz'in Medine'ye hicretinden iki yıl kadar evveldi. Orta boylu, esmer, otuz yedi yaşlarında, güçlü kuvvetli bir adam, pek değerli bir hanımın kapısını çaldı,

- Buyur ey Ebû Talha, denildi.

- Ey Ümmü Süleym, sana evlenme teklifiyle geldim. Benimle evlenir misin?

Ümmü Süleym başını öne eğdi, bir müddet düşündü.

- Bak ey Ebû Talha, dedi. Sözü uzatmanın bir anlamı yok. Sen geri çevrilecek bir insan değilsin. Ama aramızda evlenmeğe engel olan bir durum var. Ben İslâm Dini'ni kabul etmiş bulunuyorum. Sen ise puta tapıyorsun. Bu durumda evlenirsek aramızda bir sürü anlaşmazlıklar çıkabilir, rahatsızlıklar olur. Ben ise huzur içinde yaşayıp giderken ayrı din taşıyan bir insanla hayatımı birleştiremem. Ayrı din taşıyan bir insanla aynı evde oturamam. Şayet benim dinimi kabul edersen seninle evlenirim, ayrıca senden mehir de istemem. Dinimi kabul etmediğin takdirde böyle bir evliliğe razı olmam söz konusu değildir, dedi. İçeri çekildi.[2]

Ümmü Süleym, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in, İslâm Dini'ni anlatmak ve Müslüman olanlara Kur'an öğretmek üzere gönderdiği

---

1 Taberi, 2/ 636; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 142

2 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 7/ 330; İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 461

Mus'ab b. Umeyr'in önünde İslâm'ı kabul etmiş olan bir hanımdı. Yüce Mevlâ'nın, **"Muhacirler'den ve Ensar'dan iman yoluna ilk defa koyulan ve öne geçenler ve bir de iyilikle onların peşinden gidenler var ya.. Yüce Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'dan razı olmuşlardır. Allah Teala, alt tarafından ırmaklar akan Cennetleri, içinde ebediyyen kalmak üzere onlar için hazırlamıştır. Bu ise büyük bir kurtuluştur"**[1] buyurduğu değerli insanlardan biriydi.

Ümmü Süleym, İslâm'ı kabul ettikten hemen sonra o günlerde henüz sekiz yaşında bulunan oğlu Enes'e Şehâdet kelimelerini öğretmeğe, putların cansız ve değersiz taş ve ağaç parçaları olduğunu anlatmağa başlamıştı. Eşi Malik,

- Benim oğlumun zihnini çelip atalarının dininden etme, diye karşı çıkmış; Ümmü Süleym ise hak ve doğru olduğuna inandığı dininden, oğlunu uzak tutamayacağını, onu putların önünde eğilir halde görmeğe tahammül edemiyeceğini bildirmişti. Onun başı, bir tek Yüce Allah'ın, eşi ve dengi bulunmayan yaratıcının huzurunda eğilmelidir, demekteydi.

Malik isteğinden dönmemiş, Ümmü Süleym kararından vaz geçmemiş ve netice olarak aralarında kavga çıkmıştı.

Evde huzur ve sükûnun kalmadığı günler başlamıştı. Ama bir gün Malik'in, düşmanları tarafından öldürülmesi, işi halletti. Kavga ve gürültünün ardı kesildi. Ama Ümmü Süleym dul, Enes ise yetim kaldı.[2]

Kendisi de Neccar Oğulları oymağından olan Ümmü Süleym, Ebû Talha'yı ötedenberi tanıyordu. İyi bir insandı. Ama onunla evlenmek demek, ileride tekrar din ayrılığının getireceği problemlere de evet demek olurdu. Ümmü Süleym ise, dul bir kadın olarak, kıt kanaat bir geçimle de olsa, huzur içinde sürdürdüğü hayatını zehir etmeğe gön-

---

1 Tevbe suresi, 9/100

2 İbn Hacer, el-İsabe, 4/461

lünü razı edemediği gibi, tekrar eski dinine dönmektense ateşe atılmağa çoktan razı idi.[1] Çünkü dünyanın ateşi onu kısa zamanda küle çevirirdi ama ahiretin ateşi sönmek bilmez, devamlı olurdu.

Evine girerken, Ebû Talha'ya verdiği cevaptan dolayı gönlünde rahatsızlık olmaması, bu hanımın iman gücünden, dinine pek samimi duygularla sımsıkı bağlı oluşundan geliyordu.

Ebû Talha, Ümmü Süleym'den aldığı cevapla geri döndü ama bu dönüş, onunla evlenme arzusundan da dönme anlamına gelmiyordu. Aradan birkaç gün geçti. Belki Ümmü Süleym kendisini böyle karşıladığı için üzülmüş, evlenme kararını bile vermiş olabilirdi. İlk anda konuyu iyice düşünemediği için reddeden ama sonradan reddettiği için pişman olan bir nice insan bulunurdu şu dünyada. Böylece birkaç gün bekledi.

Bir gün adımları onu yine Ümmü Süleym'in kapısına kadar getirdi. Eli kapının tokmağını buldu ve geldiğini haber vermek üzere tıklattı. Kapı açıldı. Teklif tekrarlandı. Ümmü Süleym sordu:

- İslâm'ı kabul ettin mi ey Ebû Talha?!!

- Hayır.

Ebû Talha verilen cevapla tekrar oradan ayrıldı. Yine düşünceliydi, yine üzgündü. Öteden beri pek iyi bir hanım olduğunu bildiği Ümmü Süleym, yarın İslâm'ı kabul etmiş birinin teklifine evet der de onunla evlenirse, eldeki fırsat kaçırılmış olurdu. Evlenecek kadın bulunurdu ama her kadının ismi Ümmü Süleym olmazdı.

Bir kadınla evlenmek için ataların, dedelerin dini terkedilir miydi? Fakat kadın kendisini, büsbütün dinsiz olmağa değil, kendi dinini kabule davet ediyordu. "Ben sana bu işin olur tarafını anlatmıştım ey

---

1 Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurur: Üç alamet vardır, kimde o üçü bulunursa imanın tadını tatmış, (olgun bir imana sahip olmuş olur) 1- Allah ve Rasulünün sevgisi her çeşit sevgiden üstün ve ilerde olmak, Bir kişiyi sadece Allah rızası için sevmek, küfür hayatına dönmekten ateşe atılırcasına nefret etmek. (Buhari, iman, 9 (1/9); Müslim, İman, 67 (1/66)

Ebû Talha!.." diyen bir hanımı da, kendisiyle evlenmeyi reddettiği için suçlayamaz, ayıplayamazdı.

Acaba bu kadının dini kendi dininden daha mı iyiydi?.. Bugüne kadar kendi dini hakkında hiç zihin yormamış, doğru yolda olduğunu ya da olmadığını hiç tartışmamıştı. Ama artık bunun da zamanı gelmiş olmalıydı. Aklını kullanıp kendi dinini ve Ümmü Süleym'in dinini düşünce terazisinde tartmalı, şayet kendisi doğru yolda ise bin tane Ümmü Süleym için bu dini terk etmemeli; ama onun dini hak ve gerçeği temsil ediyorsa, insanı doğru yola götürüyor, insan tabiatine daha uygun geliyorsa; Ümmü Süleym için değil, kendi haysiyyeti ve selameti için o dini kabul etmeliydi. Bu hesabı yapmanın, iki dini, akıl terazisinde tartmanın ve şayet yanlış bir yolda olduğunu tespit ederse, doğruya ve hakikate dönmenin zamanı gelmiş olmalıydı.

Etrafta Ümmü Süleym'in dininde olan insanlar vardı. Onları gözden geçirdi. Yanlarına gidip sohbet etti. Anlattıklarını dinledi. Daha sonra Medine'den gelen Mus'ab b. Umeyr'in yanına vardı, İslâm Dini'nin özelliklerini bir de ondan dinledi. Mus'ab tarafından okunan Kur'an onun benliğini altüst etti. "**Ey insanlar, size bir misal getirildi, onu iyice dinleyin. Sizin, Allah'ı bırakıp da dua ve ibâdet ettiğiniz putlar bir sineği bile yaratamazlar. Şayet sinek onlardan bir şeyi kapıp kaçsa onu sineğin elinden kurtaramazlar. Putlar da aciz ve zaif, kaçıp giden sinek de.**"[1] gibi ayetleri dinlediği zaman, yıllardır uğruna baş koyduğu, önlerinde aciz bir kul olduğunu hissettiği putlar, gerçek anlamıyla gözlerinin önüne geldi Ebû Talha'nın.. Evet, bir sineği yaratma kudretine sahip olamayan, yıllardır konuldukları yerde sessiz sedasız duran ve aslında kendine bile zararı ya da faydası olmayan bu varlıklar, bir başkasına ne gibi fayda verebilirlerdi? Düşünen insan bu taşların, duvar yapımında kullanılan taşlardan farkını bulamazdı.

Ebû Talha, akılsız, beyinsiz bir adam değildi. Zararını faydasından ayırd edemez bir insan olduğunu da kabul edemezdi. Ama bunca yıldır putlar hakkında bugün dinlediği gerçekleri düşünemediğini kabul etti. Neden onları şimdiye kadar birer taş ve birer kütük olarak kabul edemediğini bir türlü anlayamadı.

Artık karar verilmişti. Ümmü Süleymle evlenmek için değil, kendini yaratana dönmek, şükür borcunu yerine getirmek, putların hakimiyetinden Yüce Allah'ın kulluğuna dönmek için Şehâdet kelimelerini söyledi. Evine geldiği zaman putuna indirdiği tekme her şeyi açık açık anlatıyordu.

Put yuvarlanmış, yüzüstü kapanmıştı. Bundan böyle o artık yerde yatan bir kütük olmanın ötesine hiç bir zaman geçemeyecekti. Etrafta kendi gibi güçlü kuvvetli, akıllı, tecrübe sahibi bir sürü insan vardı. Ama onlar henüz dünkü Ebû Talha durumundaydılar. Tekmeyi yediği zaman bile, "Neler oluyor ey Ebâ Talha?.. Düne kadar önümde secde eden adam sen değilmiydin?.." demesini beceremeyen çeşitten putların önünde dua ve ibâdet ediyorlardı.

Demek, Ümmü Süleym gerçeği kendisinden önce görmüş; insanlığın huzur ve saâdetini temin edecek olan bu dinden olmayan bir insanla evlenemeyeceğini söylerken de, evliliğin sadece iki insanın hayatını birleştirmesinden ibaret olmadığını anlatmıştı. Biri putlara, biri Yüce Yaratıcı'ya yönelmiş iki insan mutluluğu nasıl yakalayabilirdi?.. Evet Ebû Talha da aynı düşünceye gelmişti. Artık Müslüman olmayan bir hanımla, dünya güzeli de olsa bir araya gelemezdi. Çünkü evleneceklerin, her şeyden önce gönüllerinin birbirini sevmeleri, aynı hedefe yönelen insanlar olmaları lazımdı.

Tekrar çaldı Ümmü Süleym'in kapasını. Açılan kapıdan gül yüzlü, nur yüzlü bir hanım göründü.

- Yine mi sen ey Ebû Talha?!. diyemedi. Çünkü Ebû Talha,

- **Eşhedü en lâ ilahe illallah..** diyerek Şehâdet kelimelerini söylemişti.[1]

Kapıyı açan yüzde bir memnuniyet belirdi. Gözlerinde, bir insanın hidayetine sebep olmanın mutluluğu okunuyordu. Yine aynı teklifle mi geldin der gibi baktı. Ebû Talha artık içi rahat, geri çevrilmeyeceğinden emin bir insanın tavrıyla,

- Evlilik teklifi ile geldim ey Ümmü Süleym, kabul eder misin, dedi.

- Memnun oldum ey Ebû Talha. Allah'ın dinine girmen bana da mutluluk vermiştir. Ben de sözümde duruyorum. Evlilik için ayrıca senden mehir istemiyorum. Bana vereceğin mehir, söylediğin Şehâdet kelimeleridir. Artık nikah merasimi için hiç bir engel kalmamıştır, dedi.

*

İki mutluluk birden gelmişti. Ebû Talha bundan böyle pek samimi, gıbta edilmeğe değer bir hayat yaşayacaktı. Allah'a, Allah'ın dinine, Allah'ın peygamberine ölçüye sığmayan bir sevgiyle bağlanan Ebû Talha, bundan böyle otuz üç yıl daha, ama büyük insanların gıbta edeceği çeşitten bir hayat yaşama hakkına sahipti:

İslâm'ı kabul etmesinden sonraki yılda, Medine müslümanlarından oluşan ve ikisi kadın olmak üzere yetmiş üç kişilik bir iman temsilcisi halinde hac için yola çıkan halifeye katıldı. Mekke'ye ulaşıldı. Mina'da bulunan ve "Akabe" adı verilen yerde, gecenin yarısından sonra Peygamberlerin en büyüğü ile görüştü.

Ebû Talha, kendisinin, kendisinin olduğu kadar bütün alemlerin Efendisi'nin mübarek yüzünü, ay ışığı altında ilk defa gördü. Allah'ın yarattığı en temiz, en münevver yüzün karşısında Ümmü Süleym'i bir defa daha hatırladı. Asla hata etmediğini, bu yüz ile yalancı olma ara-

---

1 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 7/331; İbn Hacer, el-İsabe, 4/461

sında hiç bir bağlantının bulunamayacağını; bu yüz ile kötülükler arasında hiç bir ilginin kurulamayacağını bir kerre, bir kerre değil bin kerre daha anladı. Yaşadığı çirkef hayattan kurtulmasına sebep olan hanımını bir defa daha takdir etti. Ardınca gidilecek, verdiği her emir tereddütsüz uygulanacak olan tek insan bu olabilirdi. Onun mübarek yüzüne bakarken kalbinin bitmez, tükenmez bir sevgiyle dolup taştığını hissetti. Bu sevgi damarlarına, vücudunun her zerresine kadar yayılıyor, içinde tarifi imkansız bir mutluluklar duyuyordu. Şu anda öl dese hiç tereddüt etmeden ölebilirdi.

Bu buluşmada Medineliler, Peygamberler'in en büyüğünü kendi yurtlarına davet ettiler. Kendi canlarını, eşlerini, çocuklarını korudukları gibi kendisini de koruyacaklarına söz verdiler.[1] Tekliflerinin kabul edilmiş olması ile mutluluk duydular, hac görevini gönül huzuru içinde yapıp döndüler.

Ebû Talha, Mekkeliler'in gerçekten nasipsiz insanlar oldukları kanaatiyle Mekke'yi terketti. İslâm gibi, insanlığa huzur ve saâdet getirecek bir dini, yüzünden nur akan bir insan anlatıp takdim edecek; ama onlar, onun canına kastedecek derecede bir düşmanlıkla bu davanın önünde durup engel olmağa çıkacaklardı.

Bu insan onlara mutluluk yolunu, iki cihan saâdetini temin eden yolu gösterecek; onlar ise bu daveti durdurabilmek için mallarıyla, hatta canlarıyla mücadeleye girişeceklerdi. Allah'ın lütuf ve keremi yetişmese, gönlüne hidayet nurları dolmasa belki kendisi de ilerde bu çirkin mücadelenin, bu iğrenilecek çaba ve gayretin bir neferi olarak savaşacak, belki bu yolda canını bile verecekti. "Allah'ım, sana sonu gelmeyen hamd ve şükürler olsun" diyerek, Medine yolunu tuttu.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Medine'ye şeref verdikten sonra Muhacirlerle Ensar arasında kurduğu kardeşlik anlaşması için Ümmü Süleym'in ve dolayısıyla Ebû Talha'nın evini seçmişti.[2] Bu seçiş, bir

---

1 İbn Hişam, 2/84

2 İbn Kesir, es-Siretü'n-nebeviyye, 2/324

hurma bahçesinde, şehrin dışındaki bir meydanda da yapılabilirdi. Şehrin zenginlerinden herhangi birinin evi de tercih edilebilirdi. Ama Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i, bu evde bulunan "Allaha ve Rasûlune Muhabbet" duygusu çekmiş olmalıydı. Müslüman bir aile için ömür boyu iftihar edilecek olan bu olayın gerçekleştirildiği bir evin sahibi olmak, dünyanın hiç bir nimetiyle değişilmeyecek olan bir ikramdı.

Bir gün Ümmü Süleym, gözlerinin nuru oğlunun elinden tuttu, Rasûlu Ekrem (s.a.v) Efendimiz'in huzuruna vardı.

- Ey Allah'ın Peygamberi, insanlar sana bir takım hediyeler getirdiler. Ben de getireyim dedim ama bir şey bulamadım. Şu oğlum, zeki ve terbiyeli bir çocuktur. Lütfen bunu hediye olarak kabul buyur, hizmetini görsün, demiş ve ayrılmıştı.[1]

On yaşında bulunan, sevimli ve terbiyeli çocuk o günden itibaren on yıl müddetle Efendimiz'in hizmetinde bulunmuş ve onu memnun etmişti Öyle ki, bu on yıl içinde Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz ona, yaptığı bir işten dolayı "Neden yaptın bunu?..", demediği gibi; yapmadığı bir işten dolayı "Neden yapmadın?.." dememişti. Bu ise Enes'in, hizmette kusur etmeme gayretiyle birlikte Nebiyyi Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in hoşgörüsünü anlatmaktadır.[2]

Eğer Medineliler'in verdikleri hediyeler içinde bir değerlendirme yapılması gerekirse, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e ve müminlere faydası yönüyle hiç bir ailenin verdiği hediye, Ümmü Süleym'in hediyesinin topuğuna bile çıkamazdı. Canını vermeyi bile az görecek derecede gönülden bağlı olduğu Efendi'sine verebilecek hiç bir dünyalığa sahip olmayan ama Yüce Allah'ın lütuf ve keremiyle en büyük hediyeyi takdim eden bu anne her türlü takdire değerdi. Çünkü onun hediyesi, diğerlerinki gibi üç beş günde bitip tükenen çeşitten olmamış; Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e gece gündüz hizmet etmiş, onun vefatından sonra da, Efendimizden duyduğu ve öğrendiği pek çok bilgiyi,

---

1 İbn Hacer, el-İsabe, 1/71

2 Buhari, İstizan 10 (7/128); Tirmizi, Birr, 69 (4/368)

kendisinden sonraki Müslümanlara ulaştırmıştı. Naklettiği hadis sayısı 2286 idi.[1]

Hadis kitapları bazan Ebû Talha'nın eve geldiğinde değerli eşine,

- Ey Ümmü Süleym, evde ne var? Habib-i Hüda (s.a.v) Efendimiz'in sesi titriyordu. Bir şey yemediğini anladım.. dediğini kaydeder.[2]

Ebû Talha, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in yaptığı bütün seferlere katılmıştı. Güçlü kuvvetli bir insandı. Huneyn Muharebesi'nde yirmi tane Müşrikin defterini dürdüğü biliniyordu. Hz. Peygamber onun için, **"Muharebe anında Ebû Talha'nın sesi, yüz kişinin sesinden daha hayırlıdır"** buyurmuştu.[3]

Uhud Muharebesi bütün şiddetiyle devam ederken Ebû Talha diz çökmüş, ardında oturan ve kendisine ok veren Efendimiz'e de vücudunu siper yapmıştı. Efendimizin verdiği okları atmakla meşguldü. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, atılan okun nereye gittiğini görmek üzere başını kaldırdıkça O,

- Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlu, beklenmedik bir ok geliverir, benim göğsüm senin göğsüne siper olsun, diyerek başını kaldırıyor ve Efendimiz'e siper olmağa çalışıyor; **"Nefsî linefsikel fidaü ve vechî livechikel vikaü"** (canım senin canına fedadır, yüzüm senin yüzüne bir siper ve kalkandır) anlamına gelen bir beyit okuyordu.[4]

Bu sözleri söylemek kolaydı ama tepesinden ok yağarken ve her biri bir insanı öldürecek derecede tehlike arzederken, Rasûlüllah'ın her başını kaldırışında başını ona siper ederek, göğsünü onun göğsünün önüne gererek bunları söyleyebilmek her babayiğidin işi değildi.

---

1 Ahmed Naim, Tecrid-i Sarih Tercemesi, 1/26

2 Buhari, Et'ıme, 6 (6/197); Müslim Eşribe, 142 (3/1612)

3 Ahmed b. Hanbel, 3/261; İbn Sa'd, et-Tabakât, 3/505; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 6/169

4 İbn Abdilberr, el-İstîâb, 4/114

Her biri canına mal olacak derecede tehlikeli olan bu fedakarlığı o gün Ebû Talha, yüzlerce defa yapmış bir gönül eriydi.

Bu fedakarlık ve her defasında tekrarlanan bu beyit, oturup masa başında yazılıp çizilen kasidelerle, gazel ve medhiyelerle kıyas edilmeyecek derecede değerlidir. Ebû Talha'nın yaptığı iş, fazilet merdiveninin en son basamağında, sözle değil bilfiil yapılan fedakarlık örneğidir.

İsmi siyasi olaylara karışmadığı için ileriki nesillere adı fazlaca ulaşamayan; ama belli maksatların eşliğinde şöhreti göklere yükselenlerden hiç de aşağı mertebede olmadığını Yüce Mevlâ'nın huzurunda ispatlayacak olan bu değerli insan, bu davranışıyla müminlerin gönüllerinde apayrı bir tahtın sahibi olmalıdır. Uhud savaşı devam ederken muharebe meydanını terkedip giden[1] bir çok insan, iki gün sonra Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin huzuruna utana utana geldiklerinde Ebû Talha, vücudunu onun varlığına yüzlerce defa siper etmiş bir insanın duyacağı mutlulukla, ama asla büyüklenmeden, asla yaptığını yeterli görmeden, asla başkalarına tepeden bakmayı gönlüne getirmeden ama daha fazlasını yapabilme emeli ve arzusuyla Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in yanında yer aldı, her an hizmetine hazır bulunmanın büyük zevkini yudumladı.

Bir gün Âl-i İmran suresinden bir ayet indirildi. **"Sevdiğiniz mallardan Allah yolunda harcama yapmadıkça gerçek hayra ve iyiliğe ulaşamazsınız"**[2] buyuruluyordu. Hemen Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in yanına geldi.

- Ey Allah'ın sevgili Peygamberi, yüce Allah bu ayeti indirdi. Benim en çok sevdiğim malım, "Beyreha" adını verdiğim bahçemdir. onu Allah yolunda sadaka olarak bırakıyorum. Dilediğin gibi harca, dedi.

---

1 Bak: Âl-i İmran suresi, 3/153

2 Âl-i İmran suresi, 3/92

Bu soylu davranış karşısında Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in pek memnun kaldığı, **"Ne iyi, ne iyi.. kâr getirecek bir mal.."** dediği ve bu bahçeyi Ebû Talha'nın akrabasından ihtiyaç sahibi kimselere tahsis ettiği biliniyor.[1] Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in zaman zaman bu bahçeye geldiği, kendi bahçesi imişçesine teklifsizce girip dinlendiği, içinde bulunan tatlı sudan içtiği de bize kadar ulaşan bilgiler arasında yer alıyor.[2]

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bazen Ebû Talha'nın evine gider, hatta orada yatıp uyuduğu olurdu. Bir defasında Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'in mübarek alnında biriken terleri bir pamukla silip almaya ve bir şişeye sıkmaya başlamıştı. Bu sırada uyuyan Efendimiz ona,

- Ne yapıyorsun ey Ümmü Süleym, demiş ve,

- Ey Allah'ın Peygamber'i, terini alıyorum, onunla misk yapacağım, cevabını almıştı. Efendimiz onun yaptığı bu hareketi doğru bulmuş,

- Ahsenti (Güzel bir iş yaptın) şeklinde karşılamıştı.[3]

Efendimiz bu evin çocuklarıyla bile meşgul olurdu. Bir defa gittiğinde küçücük bir çocuk olan Umeyr'in ağladığını görmüş ve sebebini sormuştu.

-Bir kuş yavrusu ile oynuyordu. Kuş öldü, ona ağlıyor, dediler.

Efendimiz bundan böyle o eve her gittiğinde onun hatırını soruyor,

- Ey Eba Umeyr, yavru kuş ne oldu? diyordu.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Veda Haccı'nda ihramdan çıkmak üzere tıraş olmuştu. Önce âdeti olduğu üzere sağ taraftan başlamış, bu saçları birer birer etrafında bulunan insanlara dağıtmıştı. Daha sonra sol taraftakileri kestirdi,

---

1 Buhari, Tefsir, 3/ 5 (5/ 169); Müslim, Zekat 42, (2/ 693); Kurtubi, Tefsir, 4/ 132

2 Buhari, Tefsir, 3/ 5 (5/ 169); Müslim, Zekat 42, (2/ 693)

3 Buhari, İstizan, 41 (7/ 140; İbn Sa'd, 8/ 428; Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-kâri, 10/ 506

- Ebû Talha neredeydir?.. dedi.

- Buradayım ey Allah'ın Rasûlu

Efendimiz elindeki saç tutamını ona verdi.

Bu uygulama, Ebû Talha'ya verilen değerden ileri geliyordu. O, evinde bu saçları muhafaza edecek ve zaman zaman kendine müracaat edenlere bu saçlardan verdiği olacaktı.[1]

Ebû Talha Medine'de, mezar kazıcı olarak tanınan bîr kişiydi. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in mezarını kazan da o olmuştu.[2] Hz. Ömer vefat ederken Hilafet makamı için altı kişi belirlemiş, Ebû Talha'ya da, elli kişilik bir müfreze ile seçim yapacakların bulunduğu binayı kuşatmasını ve hiç kimsenin onları rahatsız etmemelerini temin etmesini emretmişti. Ebû Talha üç gün bekleyecek, dördüncü gün yine Halife belirlenemez ve bu altı kişi aralarında anlaşamazlarsa hepsinin de boyunlarını vuracaktı.

Hicret'in otuz birinci yılında Ebû Talha dünyaya veda ederken, ardında tertemiz hatıralar bırakmış olarak yüklü bir defterle gidiyordu. Bu defter, sade kendisini değil, pek çok insanı mutlu edebilecek kıymette etkinliklerle doluydu. Ömrünü Allah yolunda, Rasûlullah'a hizmet uğrunda tüketen pek çok insanın gözlerini kamaştıracak, ağızlarının suyunu akıtacak derecede değerli amellerin yüklü olduğu heybesini ilahi huzurda açtığı zaman, bugün dillere destan olan pek çok insan, onun yanında pek küçük kaldıklarını hayretle göreceklerdi.

Bir aile ki erkeği mi daha üstün, hanımı mı daha değerli?.. Bunun hakemliğini ancak Yüce Rabbimiz yapacaktır. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in gördüğü bir rüyayı hatırlayanlar var. Efendimiz Cennette dolaşırken muhteşem bir köşk gördüğünü, köşkün önünde de Ümmü Süleym'in abdest aldığını anlatır.[3]

---

1 Bedrüddin Ayni, Umdetü'l-kâri, 10/ 506

2 İbn Hişam, 4/ 314

3 Buhari, Fezailü Ashab, 6/ (4/ 198); Müslim, Fezailü's-sahabe, 105 (4/ 1908)

İnsanlığa yapabildiği tek iyilikleri ölüp gitmekten, daha doğrusu ömürleri boyunca kime, nerede ve nasıl bir şer bulaştıracağının hesabını yapmaktan ötede dert ve hünerleri bulunmayan kimselerin yanında bu dünya, Ebû Talha gibilerini de sırtında taşımıştır. Arada bin dört yüz yıl gibi uzun bir mesafe olmasına rağmen, ona ve onun gibilerine gönüllerinde hürmet ve sevgi besleyen insanlar da, yine bu dünyanın sırtında taşınmaktadır. Yüce Mevlâ'nın lütuf ve keremiyle bir gün mutlaka onlarla beraber olma emeli onları avutmaktadır. Çünkü Rabbimizin sevgili Rasülü, **"Seven sevdiğiyle beraberdir"**[1] buyurmuştur. Bu dünyada olmasa da yarınki ebedi alemde sevgililer birbiriyle buluşacak ve hasret gidereceklerdir.

Pek çok insanın mezarını kazmış olan Ebû Talha'nın mezarı bu defa geride kalanlarca kazıldı. Her fani gibi o da kara toprağa teslim edildi. Aziz ruhu ise, bir ölüm kalım savaşında kendi canını ortaya koyarak korumaya çalıştığı Büyük Rasûlun konuğu olmak üzere meleklerin eşliğinde yol almaktaydı. Allah'ım, Ebû Talha'ya ve Ebû Talha ailesine lûtfunla, kereminle, muamele buyur.

Nâile Hanım

Bir gün Hz. Osman, Kûfe valisi Said b. Âs'ın yeni bir evlilik yaptığını öğrendi. Bu haberi getirenler yeni hanım hakkında ilgi çekici bilgiler vermişlerdi. Artık kesin olarak ihtiyarlar safında yer alması gereken Hz. Osman bile bu hanımın endamı, güzelliği, konuşması, insanlara karşı takındığı tavır ve işbilir oluşu gibi özelliklerini dinlediği zaman kalem ve kağıda sarılmaktan kendini alamadı.

Said b. As'a yazdığı mektupta "Bir hanımla evlendiğini duydum. Onun soyu ve güzelliği hakkında bilgi ver" diyordu.

Said verdiği cevapta "Kelb kabilesinden Ferâfisa b. Ahvas'ın kızıdır. Uzun boylu, beyaz tenli bir hanımdır" diyordu.

---

1 Buhari, Edeb, 96 (7/112); Tirmizi, Zühd, 50 (4/ 595); Ahmed b. Hanbel, 1/ 392); Darimi, 2/ 414

Bu kadarcık bilgi, Hz. Osman'ın sorduğu soruya cevap olamazdı. Bununla beraber Hz. Osman, daha önce dinlediklerini de göz önünde bulundurarak bir mektup daha yazdı. **"Şayet onun bir kız kardeşi daha varsa benim adıma dünür ol ve nikah et"** dedi.

Said, Kelb kabilesine adam gönderdi. Emirü'l-müminin Hz. Osman'ın arzusunu bildirdi.

*

Ferâfisa ailesinin, hür ve serbest bir düşünce yapısına sahip olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Çünkü baba Ferâfisa Hristiyandır. Oğlu ve kızları ise İslâm'ı kabul etmişlerdir. Bununla beraber bu din ayrılığı aile içinde bir geçimsizliğe, tatsız olayların yaşanmasına sebep olmamıştır.[1]

Ferâfisa, damadı Said'den aldığı teklifi kabul etti. Kızı Nâile'yi nikah etmek ve Medine'ye götürmek üzere oğlu Dabb'a görev verdi. Hazırlıklar yapılmağa başlandı. Bu arada Ferâfisa, kızını dizinin dibine oturttu.

- Bak kızım dedi, Sen Kureyş kadınlarının arasına gidiyorsun. Onların arasında küçük düşmeni, onlardan aşağı ve geri bir durumda olmanı istemem. Kureyş kadınları güzel koku sürünmede ve süslenmede pek maharetlidir. Hal böyle olunca iki şeye özellikle dikkat etmeni isterim. Gözlerin her zaman sürmeli olsun. Sık sık su ile yıkan. Öyle ki senin kokun, yağmurun ıslattığı kırba kokusu gibi olsun.

Ferâfisa bunları tenbih ettikten sonra kızıyla vedalaştı. Annesi ve kardeşleri ile de görüştükten sonra Nâile, Kelb kabilesinden ayrılmak üzere devesine bindiğinde göz yaşlarına hakim olamadı. Çünkü bir daha hiç gelmemek ve ailesinden bir kısmıyla hiç görüşmemek üzere ayrılıyordu. Doğup büyüdüğü yurdu, ana baba ocağı bundan böyle sadece hayal aleminde kalacak, kendisi için pek kıymetli olan bu çevreyi bir daha rüyalarında görebilecekti.

---

1 Ferâfisa ilerde müslüman olacaktır.

Kardeşi Dabb'a döndü. O da kız kardeşinin ayrılığı sebebiyle üzüntülü olmalıydı. Nâile, içindeki duyguları şu anlama gelen beyitlerle ifade etti: "**Kardeşim, Allah aşkına söyle, görmüyor musun beni?.. Medine tarafına doğru kafileye katılmış gidiyorum. Mesafeler birbiri ardına geçilip sarp yollar aşıldıkça develerini öyle koştura koştura sürüyorlar ki, rüzgarın uğultusunu duyar gibi oluyorum. Kabilemizin şerefli ailelerinde bizi ev bark sahibi yapacak, sarayların ihtişamını aratmayacak olanlar vardı. Neydi derdimiz ki yurdumuzdan ayrıldık?.. Demek ki Allah bana anasız babasız gurbet ellerde ölmeyi takdir etmiş..**"

Nâile, dönüşü olmayan bir yola girmişti. Gözyaşlarını sile sile de olsa, bir daha sevgili anne ve babayı, birlikte büyüdüğü kardeşlerini görememe pahasına da olsa gidecekti.

Bundan böyle Medine'yi öz yurdu olarak bilecek, mutluluğu yeni yurdunda, yeni yuvasında arayacaktı. Bu düşünceler altında yoluna devam etti. Kardeşi Dabb ile birlikte çölleri aştı, dereleri geçti, geceyi gündüze kattı ve nihayet bir gün yolculuk, hurma ağaçlarının ayrı bir renk kattığı bir şehirde noktalandı. Dünyanın en büyük devletinin Hanım Sultanı olmak üzere Hz. Osman'ın konağına yerleşti.

Hz. Osman bir sedirde oturuyordu. Nâile hanım karşı sedire oturtuldu. Daha sonra oda gelinle damada bırakıldı. Söze Hz. Osman başladı:

- Ey Ferâfisa'nın kızı, başımın kabak olması seni rahatsız etmesin. Evlilik hayatımız seni memnun edecek şekilde devam edecektir.[1]

Nâile hanım bu söze cevap vermemeyi tercih etti. Hz. Osman devam etti:

---

1 Hz. Osman'ın başında saç yoktur. Bu durum Hz. Ömer'de de aynen vardır. Araplar, saçları dökük insana "asla'" derler. Ancak saçı dökük olmayı kellikle karıştırmamak gerekir. Çünkü kellik bir hastalıktır. Başta yerleşen mantarlar, yakınında bulunanları rahatsız edecek derecede koku yayarlar. Her saçı dökülenin başı kel kokusu verseydi,dünyada nefes alabilme imkanı kalmazdı.

- Ya sen benim yanıma gel, ya da ben senin yanına geleyim.

Bu defa Nâile hanım cevap verdi:

- Saçının dökülmüş olması hiç önemli değildir. Benim yetiştiğim çevrenin hanımları, saçları dökük erkekleri üstün tutarlar ve onlardan hoşlanırlardı. Kim kimin yanına gelecek diyorsun, Vallahi, benim Semave bölgesinden beri geldiğim mesafe, şimdi aramızdaki mesafeden çok fazladır. Bununla beraber ben senin yanına gelirim, dedi.

Kalktı Hazreti Osman'ın yanına geldi oturdu. Elini Hz. Osman'ın başına koydu, **"Allah bu başı mübarek kılsın"** diye dua etti.[1]

Nâile hanım güzelliği ve endamı kadar aklı, tedbiri, vefası ve sevgisiyle diğer üç hanımın çok üzerinde bir mevkinin sahibi olacak; Hz. Osman tarafından takdir görülüp sevilecek, ama bu sevgi, Nâile hanım tarafından asla suistimal edilmeyecek, Hz. Osman'ı tesir altına alıp devlet işlerine karışmak gibi bir yolun denenmesine sebep olmayacaktı.

Halbuki o istese Hz. Osman'a tesir edebilir, onu istediği yönde iş yapmaya sevkedebilirdi. Bunu yapmamış, devlet işlerinden uzak durmaya çalışmış; fakat Mervan'ın Hz. Osman'ı, içinden çıkılmaz hallere sürüklediğini gördüğü anda sabrı tükenmiş; Mervan'ı kesin olarak terketmesini ve Hz. Ali'nin gösterdiği yoldan gitmesini öğütlemişti.

Nâile hanım, Hz. Osman'ın yanında pek değerli bir mevkinin sahibi idi. Öyle ki bir gün Mervan, Nâile hanım tarafından kendisi hakkında bir takım sözler söylendiğini işitince gelmiş ve Hz. Osman'a,

- Ferâfisa'nın kızı Nâile.. diye söze başlamış fakat Hz. Osman sinirlenmiş, onun sözünü kesmiş ve,

---

1 Hz. Osman ve Nâile hanımın ilk buluşmaları ile ayrıntılı bilgiyi burada kesmeğe mecburuz. Arzu edenler Ömer Rıza Kehhale, A'lamün nisa 5/ 148'e bakabilirler.

- Sakın onun hakkında tek kelime söylemeyesin. Yoksa fena halde döver, yüzünü tanınmaz hale getiririm, demişti.[1]

*

Nâile hanım Hz. Osman'ın hayatında en belirgin yeri olan hanımdır. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in gözlerinin nurları olan Rukayye ve Ümmü Gülsüm her ne kadar fazilet yönüyle ayrı bir mevkinin sahibi iseler de, yıllarca süren evlilik hayatlarıyla ilgili olarak bize kadar ulaşan hiç bir bilgiye sahip değiliz.

Son günlerinde Hz. Osman'ın Nâile hanımdan ayrı olarak Fâhite, Remle ve Ümmülbenin isimli üç hanımı daha vardı. Fakat bu üç hanımın isimlerinden başka Hz. Osman'la ilgili hatıra nakledilmemiştir. Bunlardan ayrı olarak Fatıma bt. Velid hakkında da malumatımız onunla evlendiği ve ayrıldıklarıdır.

Yine daha önce evlendiği ve birkaç çocuğu olduğu bilinen Ümmü Amr ile Hz. Osman'ın iyi geçindikleri biliniyor. Bu hanımın sonu hakkında bilgi verilmemiştir. Öldü mü, boşandı mı? Bu sorulara verecek cevabımız yoktur. Ancak Hz. Osman'ın son günlerinde onun nikahı altında böyle bir hanım bulunmadığı kesindir.

Hz. Osman'ın Nâile hanımdan, Meryem adını verdikleri bir kızı olmuştur.

Savâri Harbi

Gazvetü's-savâri bir deniz muharebesidir. Sebebi ise müslümanların Kuzey Afrika'yı fethetmiş olmalarıdır. Öteden beri Bizans'a vergi bağıyla bağlı bulunan ve bir bakıma Kostantiniyye'yi (İstanbul'u) doyuran bu toprakların elden çıkışı, Rum Meliki Hirakl'i üzmüş, sinirlendirmiştir. Yeniden bu topraklara sahip olmak ve eski gelir düzeyine ulaşmak isteyen Hirakl, geniş ölçüde hazırlık yaparak yüzlerce gemiden meydana gelen bir deniz filosuyla Akdeniz'e açılmıştır. Bu sefer de gemi sayısının beş yüzden az olmadığı nakledilir.

---

1 Taberi, 2/ 660

Durumu haber alan Muaviye Şam tarafından, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh de Mısır tarafından harekete geçmişler ve birbirleriyle buluşmuşlardır. Daha sonra düşman gemileri görünmüştür.

Bu sırada esen rüzgar, gemilerin birbirine yaklaşmasına izin vermediği için her iki taraf demir atarak rüzgarın kesilmesini beklemişlerdir.

Rüzgarın hızını kaybetmesi ve havanın normale dönmesi üzerine Müslümanlar onlara,

- Arzu ederseniz gemileri limana çekelim ve karada vuruşalım, isterseniz denizde kapışalım, demişler; onlar deniz muharebesini tercih ettiklerini bildirmişlerdir. Bu cevap üzerine gemiler birbirine bağlanmış, şiddetli bir muharebe olmuş, öyle ki dalgaların sahile akan kanları getirdiği görülmüştür.[1]

Bu cevap üzerine birbirine iyice yaklaştırılan gemiler arasında insanlar kılıç kılıca birbirlerine saldırmışlardır.

Savari harbinde pek çok şehid verilmiş olmasına rağmen savaş yine, müminlerin galibiyyetiyle son bulmuş; muharebeyi bizzat idare etmek üzere gelmiş bulunan Hirakl canını kurtarma derdine düşmüş ve Sicilya adasına sığınmıştır. Hirakl'in fena idaresinden bıkan ve son mağlubiyeti hazmedemeyenler,

- Devleti batırdın, Hristiyanlığı mahvettin, öldürtmedik adam bırakmadın, diyerek onu bir hamama sokmuş ve öldürmüşlerdir.[2]

Böylece Hicret'in yedinci yılında Hz. Peygamberin gönderdiği mektubu okuyan, ciddi bir araştırma yaparak; onun gerçekten beklenen Peygamber olduğunu tespit eden, ama saltanatın elden gitmesi korkusuyla İslâm'ı reddeden Hirakl,[3] o mektubu almasından itibaren yirmi dört yıl daha saltanat sürmüş ama bu defa kendi adamları tarafından öldürülmüştü.

---

1 Taberi, 2/619.

2 İbn Esir, el-Kamil 3/118

3 Buhari, Bed'ü'l-vahy, 6 (1/5)

*

Savari gazvesinden dönen gemilerden birinde, ciddi bir deniz savaşı vermenin gururu ve sağ salim dönmenin memnuniyeti içinde, karşısındaki gencin ateşli konuşmalarına kulak veren bir adam sordu:

- Sen nasıl bir cihaddan bahsediyorsun?

- Bana kalırsa yemin ederim ki asıl yapılması lazım olan büyük cihadı hep gerilere bırakıyoruz.

Adam tekrar sordu:

- Ne çeşit bir cihad bu?

- Osman b. Affan'a karşı yapılacak cihaddan bahsediyorum. Neler neler yapmış ve insanları fesada sürüklemiştir.[1]

Peki sen kimsin?.. Nerelisin?.. Hem ben seni muharebe esnasında ciddi bir savaş verirken görmedim. Devamlı şekilde gerilerde durmayı tercih etmekte idin. Sanki oraya muharebe etmekten çok gözlemci imiş gibi, konuşma yapmak için gitmiş gibiydin.

- Adım Muhammed b. Ebî Huzeyfe'dir. Mekke asıllı bir insanım. Savaşa girmedim çünkü İbn Ebî Serh, Osman b. Affan tarafından tayin edilmiş olan bir validir. Ben Osman'ı Halife olarak kabul etmezken nasıl olur da onun tayin ettiği bir şahsın emri altında savaşırım?..[2]

Gemidekiler bir başka tarafta, yaşı henüz yirmi ikiye ulaşmış bir delikanlıdan yine benzeri sözleri dinlemekte idiler. Yurtlarına döndükleri zaman gemide dinlediklerini hemşehrilerine anlatacaklardı.

Onları dinleyenlerden İbn Ebî Serh'a gidenler olmuş, İbn Ebî Serh ikisini de çağırmış, şiddetli tehditler yağdırmış, "**Şayet Halife'nin size karşı tutum ve davranışını bilmesem, ayaklarınıza demir bukağı vururdum, hakkınızda vereceğim hüküm ikinizi de susturmaya yeterdi**" demiştir.[3]

---

1 Taberi, 2/620

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/118

3 Taberi, 2/619

Bu sözler ve tehditler, başlarını bu yola koymuş olan iki delikanlıya tesir etmemiştir. Bundan böyle onlar yine buldukları her fırsatı değerlendirecekler, özellikle İbn Ebî Serh'in olumsuz davranışları üzerinde duracak ve günden güne taraftar toplayacaklardır.

*

32. yıl olayları arasında, Abdullah b. Hâzim'in dört bin kişilik orduyla İran'dan gönderilen ve Karin isimli komutanın emrinde ilerleyen orduyla kapışması önemli bir yer tutar. Çünkü İran ordusu kırk bin kişiden oluşmaktadır. İki ordu arasında bire on gibi büyük bir fark vardır.

Abdullah b. Hâzim, ordusu içinden altı yüz kişi seçmiş ve onlara, bulabildikleri bez, yün ve benzeri yanabilecek eşyayı mızraklarına sarmalarını emretmiştir. O gecenin yarısı olduğunda bu mızraklar alevlenmiş altı yüz kişilik birlik, uyumakta olan kırk bin kişinin üzerine, ellerinde meşaleler olduğu halde yürümüşlerdir. Uykudan uyanan ve neye uğradığını şaşıran ordu, bir başka cihetten hücum eden Abdullah b. Hazim'in baskını ile karşılaşmıştır. Bu durumda sabaha kadar kiminle savaştığını bilmeden birbirlerine kılıç çalan orduda çözülme başlamış ve sabahleyin savaşın sonu alınmıştır.

Savaştan alınan ganimet ve esirler, Basra Valisi Abdullah b. Âmir'e gönderilmiş, Abdullah b. Hâzim ise, kazandığı bu zaferden dolayı Horasan Valiliği'ne getirilmiştir.[1]

Yine aynı yıl Muaviye b. Ebî Süfyân İstanbul'a bir sefer düzenlemiş; İslâm ordusu, ilk defa İstanbul boğazına kadar ulaşmış ancak bir netice elde edemeden dönmüştür.[2] Aslında Muaviye her yıl yaz aylarında Rum diyarına (Anadolu'ya) seferler yapmış, her birinde bir takım başarılar elde etmiş, bir kısım kaleleri fethetmişti. Bu defa gidebildiği kadar gitmiş ama kendisini İstanbul Boğazı durdurmuştu.

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 161

2 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 159

Yalnızlığı Seven Bir Adam

Hz. Ebû Bekr'in vefatından sonra Şam taraflarına giden Ebû Zerr el-Gıfarî'nin tek maksadı Allah rızası uğrunda cihad etmekti. Gerçekten de bu yolda girip çıktığı savaşlar oldu. Kıbrıs seferini yapan gemi onu da diğer gazilerle birlikte taşıdı.

Bununla beraber Ebû Zerr, kendini, Medine'de gördüğü hayattan ayrı bir hayat tarzı içinde bulmuştu. Ona göre müslümanın Yemenli'si, Şamlı'sı, Mısırlı'sı olmazdı. Yaşadığı çevre ne olursa olsun yaşayış tarzı bir olmalıydı. Mesela Şam'da giyim kuşam, yeme içme Medine'ye benzemiyordu. Buradaki insanlarda din ve ahiret duygusu daha az, dünyaya meyil ve rağbet daha çoktu. Etrafta bir çok fakir varken, zenginler kendilerini sefahat ve israftan ibaret olan bir hayatın kucağına bırakmışlardı. Sanki fakirlerin varlığından habersiz gibiydiler. Ya da onların perişan halleri zenginleri ilgilendirmiyordu. Halbuki Yüce Mevlâ Kur'an-ı Kerim'de müminlerin birbirlerine kardeş olduklarını bildirmişti.[1]

Bir kardeşin perişan hali diğer kardeşi ilgilendirmiyor, güçlü olan zayıfın yardımına koşmuyorsa bu kardeşliğin anlamı ne olur, ne gibi fayda getirirdi. Yüce Mevlâ'nın bahsettiği kardeşlik ise böyle anlamsız, faydasız, birbiriyle ilgisiz, bir kardeşlik olamazdı.

İslâm insanlara huzur ve saâdet getirmişti. Zenginin mutlu, fakirin de perişan ve bedbaht bir hayat yaşaması için gelmemişti. Yüce Mevlâ **"Onların mallarında ihtiyacını arzeden ve fakru zarurete düşen insanlar için bir hak vardır"**[2] buyurarak zenginlere, zekatın ötesinde ayrı bir görev yüklemişti. Halbuki özellikle Şam taraflarında zenginler bu görevlerden habersizmiş gibi, bu ayetleri hiç görmemiş ve duymamış gibi yaşamaya devam ediyorlardı.

Ebû Zerr bu durumu görünce, insanlara:

---

1 Hucurat suresi, 49/10

2 Zariyat suresi, 51/ 19

"Ey iman edenler, haberiniz olsun ki Yahudi ve Hristiyan din adamları, insanların mallarını batıl yollarla, haksızlık yaparak yerler. İnsanları Allah yolundan çevirirler. Altını ve gümüşü hazineye doldurup da onu Allah yolunda harcamayanlara acıklı bir azabın müjdesini ver. O gün bu paraların üzeri Cehennem ateşinde kızdırılır, onların alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanır; işte bunlar sizin kendiniz için hazinenize biriktirdiğiniz altın ve gümüşlerdir. Biriktirdiğiniz hazinenin tadın azabını denilir"[1] ayetini hatırlatmayınca rahat edemedi.

Paçaları sıvamanın, yarın pişman olacakları bir hayatın kucağına düşmeden zenginleri uyarmanın zamanı gelmişti, hatta geçmekteydi. Bulunduğu meclislerde fukaranın haklarını, zenginlerin görevlerini anlatmağa başladı. Bu konuda özellikle yukarda anlamı verilen ayetin gereği olarak, hakkı verilmeyen servetin kıyamet günü ateşte kızdırılıp sahiplerinin bu paralarla damgalanacağını, dağlanacağını ateşli ifadelerle anlatıyordu.

Zaman zaman şehrin çarşısında ve kalabalık yerlerde Ebû Zerr'in yüksek sesle, **"Altını ve gümüşü hazinelerine dolduran, fakat onu Allah yolunda harcamayanlara acıklı bir azabın müjdesini ver.."**[2] ayetini okuduğu görüldü. Bu ayeti okuyan Ebû Zerr daha sonra **"Ey zenginler, kendinize gelin, fakirlere yardımda bulunun. Altın ve gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda harcamayanlar bu paralarla dağlanacaktır.."** diye bağırıyordu.

Ebû Zerr'in bu gayretini memnuniyetle izleyen fakirler onu kendileri için bir kurtarıcı gibi kabul ederek etrafına toplanmağa başladılar. Sayıları günden güne artıyordu. Her biri hayatın zorluklarını, içinde bulundukları sıkıntıları bizzat yaşayan insanlar olarak anlatıyorlar; Ebû Zerr'i daha ateşli, daha heyecanlı konuşmalara sevkediyorlardı. Bu durumda Ebû Zerr'in düşüncesi gün geçtikçe değişiyor, zenginlere

---

1 Tevbe suresi, 9/ 34 - 35

2 Tevbe suresi, 9/ 34

karşı daha sert duygulara sahip oluyor, onlara bakış açısı gün geçtikçe daralıyordu.

Öyle ki Ebû Zerr, bir gün ve bir gecelik yiyeceği olanın elinde daha fazla bir şey bulunamayacağını, onu hemen Allah yolunda harcaması gerekeceğini ve bunu yapmayanların kendilerini vebalden kurtaramayacaklarını söylemeye başladı.

Zenginleri bir telaş ve korku bürümüştü. Ebû Zerr'in bu tutumunu devam ettirmesi halinde bir gün fakirlerin, "Madem ki hakkımızdır ve madem ki vermiyorlar, o halde kendimiz alalım" diyerek harekete geçmeleri mümkündü. Açlığın insana pek çok şeyleri yaptıracağını onlar da pek iyi bilmekte idiler.

Durumu Şam Valisi Muaviye b. Ebî Süfyân'a anlattılar. Bu gidişin sonunun felaket olacağını hatırlattılar.

Muaviye gibi dünya hayatının özelliklerini pek iyi bilen bir valinin bu adamlara vereceği cevap, elbette Ebû Zerr'in düşündüğü gibi olmayacaktı. meseleyi halledeceğini bildirdi. Daha sonra Ebû Zerr'i davet etti. Oturup konuştular. Ebû Zerr pek tabii olarak söylediği sözleri, sert ifadelerle anlattı. Ebû Zerr'in fikirlerinden dönmeyeceğine kanaat getiren Muaviye onu yumuşak ifadelerle selametledi.

Muaviye'ye göre Ebû Zerr'i bu düşünce ve inanca götüren asıl sebep onun da fakir bir insan olmasıydı. Şayet elinde hatırı sayılır bir servet bulunsa onun da dili kesilir, düşüncesi değişir, dünyaya bakış açısı genişlerdi. İşi en kısa yoldan halletmeye karar verdi.

Akşam karanlığının bastığı sıralardaydı. Muaviye'nin konağından sessizce çıkan bir hizmetçi ne yapacağını iyi bilen bir insan tavrıyla yürüdü ve nihayet bir evin önünde durdu, kapıyı çaldı. Açılan kapıdan görünen adama,

- Ebû Zerr el-Gıfari'yi görmek istiyorum, dedi.

- Benim.

Adam elinde tuttuğu mendili uzattı.

- Bunu Emir Muaviye gönderdi. Tarafımdan bir hediye olarak kabul etsin diyor, dedi.

Ebû Zerr mendili aldı. Selam götürmesini tenbih ederek içeri girdi. Mendili açtı. Tam bin altınlık bir servetin karşısında bulunuyordu. Bu para bir insan için mükemmel bir servetti. Ciddi bir çalışmayla ve tutumlu bir yaşayışla uzun yıllarda ancak biriktirilebilirdi.

Kesesinde böyle bir servet bulunduran kişinin, kendini zenginler sınıfında saymaması için hiçbir engel bulunmamalıydı. Sıra artık bu servetle nelerin yapılacağı nasıl bir ticaret yolunun tutulacağına gelmiş olmalıydı. Hayatının uzun yılarını birbirine katlayan fakirlik, alaca karanlığın çöktüğü şu akşam saatinde veda ederek ayrılmış, karanlıklar içinde kaybolup gitmişti.

Pek çok fakirin hayal alemini süsleyen yüklü ve hatırı sayılır servetin Ebu Zerr'i ne gibi çıkmazlara sokacağı ya da ne gibi huzurun, refahın kapısını aralayacağı ilerde görülecekti. Artık sabah kahvaltısını bal ve yağın, tadını hiç bilmediği çeşit çeşit yiyeceklerin süsleyeceği bir sofrada yapma hakkını elde etmiş olmalıydı.

*

Sabah namazından hemen sonraydı. Bir defa daha çalındı kapı. Ebû Zerr aynı adamı karşısında buldu. Fakat adam titriyordu. Korkudan nefesi tutulacak hale gelmişti.

- Akşamki para bir başkasına gidecekmiş. Yanlışlıkla sana getirmişim. Lütfen onu geri ver ve beni valinin elinden kurtar, diyordu.

- Üzgünüm dedi Ebû Zerr. Şu anda verme imkanına sahip değilim. Çünkü hepsini dağıttım. Muaviye ye benden selam söyle, üç gün mühlet versin, dağıttığım adamlardan parayı toplayayım ve teslim edeyim.

Adam gitti. Muaviye anlatılanları dinlediği zaman Ebû Zerr'in bu konuda samimi olduğunu ve para ile aldatılamayacağını anladı. Ona göre Ebû Zerr, parayı alacak ve büyük ihtimalle sesini kesecek, ya da

faaliyeti yavaşlayacak; o zaman Muaviye kendisini çağıracak, "Gördün mü, eline iki kuruş geçiverince sen de sesini kesiverdin. Kaldı ki sen bu parayı alnının teriyle de kazanmadın. Ya alın teriyle kazanmış olsan ne yapardın bir düşün", diyecek ve bundan böye haddini bilmesini tavsiye edecekti.

Hemen Hz. Osman'a bir mektup yazdı. Olanları tafsilatıyla anlattı. "Ebû Zerr beni sıkıntıya soktu, şunları, şunları yaptı," diyordu.

Hz. Osman'dan gelen mektupta "Ey Muaviye, fitne başını kaldırmış, gözünü açmış durumdadır. Sakın yarayı kaşıma. Ebû Zerr için yol azığı hazırla. Yanına bir kılavuz ver, bana gönder. Sert muamele yapmamaya dikkat et. İnsanlara karışıp kaynaşmasına da izin verme", denilmekteydi.

Muaviye Ebû Zerr'i çağırdı, emri tebliğ etti. Zaman kaybetmeden onu yola çıkardı.[1]

Ebû Zerr ve kılavuzu, Medine'ye ulaşıncaya kadar yaklaşık bir ay süren uzun ve yorucu bir yolculuk yapacaklardı.

*

Asıl adı Cündeb b. Cünâde olan Ebû Zerr, Gıfar kabilesinden[2] bir insandı. Tek başına bir kervana saldıracak ve soyacak derecede gözü pek bir bedevi iken[3] bir gün, insanları hak dine davet eden bir Peygamber'den bahsedildiğini duydu. Kardeşini araştırma yapmak üzere Mekke'ye gönderdi. Ama onun getirdiği bilgiler kendisini tatmin etmedi. Bizzat kendi görüşme yapmak üzere ver elini Mekke dedi ve yola çıktı.

---

1 Taberi, 2/ 615

2 Gıfâr kabilesi, Mekke -Medine yolu üzerinde, Hz. Peygamberin annesinin vefat ettiği Ebva köyüne sekiz mil mesafede (Medine'ye daha yakın) bir kabilenin ismidir.(Diyanet İslam Ansiklopedisi, 14/ 49)

3 Asr-ı Saâdet-Ashab-ı Kiram 2/ 182

Yaptığı görüşme onun gönlünü doyurmuştu. "Şehâdet" kelimelerini söyleyerek İslâm'ı kabul etti.

- Ey Allah'ın Peygamber'i, bana neyi emredersin?

- Kavminin arasına dön. Benim emrim sana ulaşıncaya kadar orada bekle.

- Seni İslâm ile gönderen Allah adına yemin elerim ki, bağıra bağıra İslâm'ı ilan etmedikçe bir yere gitmem.

Daha sonra Ebû Zerr Mescid-i Haram'a girmiş ve yüksek sesle, "**Eşhedü en la ilahe illallah..**" diye bağırmıştı. Onun sesini işiten müşrikler üzerine yürüdüler, bayıltıncaya kadar dövdüler. Bu durumu gören Abbas b. Abdülmuttalib,

- Ey insanlar, ne yaptığınızı sanıyorsunuz?.. Unutmayın ki sizler ticaret adamlarısınız. Yolunuz da bu adamın kabilesinden geçmektedir, demiş ve Ebû Zerr'i kurtarmıştı.

Bir gün sonra aynı şekilde "Şehâdet" kelimeleri tekrarlandı, aynı dayak atıldı ve aynı yolla kurtarıldı.

Yeminini yerine getiren Ebû Zerr artık gidebilirdi. Kabilesinin insanlarına İslâm'ı anlatmağa çalışan Ebû Zerr'in zaman zaman Mekke'ye gelip Hz. Peygamberle görüştüğüne dair bir bilgi elde edemedik. Ancak onun hicret olayını duyup Medine'ye geldiğinde Bedir ve Uhud Muharebeleri bile geride kalmıştı.[1]

Bundan böyle Ebû Zerr, Nebiler Serveri Efendimiz'den ayrılmamış, yapılan bütün seferlere katılmıştır.

*

Ebû Zerr kendisinin ilk dörtten sonra beşinci Müslüman olduğunu söylerse de[2] gerçek böyle olmamalıdır. Çünkü bir müddet için İslâm, tam bir gizli davet halinde yürütülmüş ve bu yol ile ilk dörtten

---

1 İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 63

2 İbn Sa'd, et-et-Tabakât 4/ 224; İbn Hacer el-İsabe, 4/ 63

sonra Osman b. Affan, Sa'd b. Ebî Vakkas, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf.. gibi bir çok insan İslâm'ı kabul etmiştir. Halbuki Ebû Zerr'in İslâm'ı kabulünü anlatan rivayette, Kureyş, bu davetten haberdardır ve Hz. Peygamber'e açıkça cephe almış durumdadır. Mekke'de bir peygamber çıktığı haberinin Gıfar kabilesine ulaşabilmesi için davetin açıkça yapılma devrine girilmiş olması gerekir. Bu durumu göz önüne aldığımız takdirde Ebû Zerr'in beşinci olmak bir tarafa, yirmibeşinci olması bile düşünülmemelidir.

Ebû Zerr bir gün Bilal b. Rebah (Bilal el-Habeşi) ile yaptığı bir münakaşada ona "İbn Sevda" (Kara kadının oğlu!..) şeklinde hakaret eder. Araplarda bir insana, annesinin ismini söyleyerek, filan kadının oğlu demek, ona, "Senin baban belli değildir. Zina mahsulü bir kişisin" demek olduğu için, bunu duyan Efendimiz Ebû Zerr'i uyarmış ve,

- Sen, cahiliyye ahlakı taşıyan bir kişisin, demiştir. Ebû Zerr,

- Ey Allah'ın Peygamber'i, hakaret gören hakaret eder, şeklinde kendini müdafaa etmek istemişse de Hz. Peygamber ona, ilk söylediği sözü bir daha tekrarlamış, Ebû Zerr Bilal'den özür dilemiştir.[1]

Bir gün Rasûlu Emin (s.a.v) Efendimizle sohbet ederken emirlik konusunda bir isteği oldu. Sevgili Peygamberimiz ona,

- Ey Ebû Zerr!.. Sen zayıf iradeli bir insansın. Emirlik de bir emanettir. Kıyamet gününde ise hakkını veremeyenler için emirlik bir pişmanlık ve rüsvaylık olacaktır, demiş, bir başka defasında ise ona,

- Ey Ebû Zerr!.. Seni zayıf iradeli bir insan olarak görüyorum. Kendi şahsım için istediğimi senin için de isterim. Sakın iki kişiye bile emir olma ve bir yetimin malını yönetmeye kalkma (yetime vasi olma) demişti.[2]

---

1 Müslim, Eyman 38, (3/1282)

2 İbn Sa'd, et-et-Tabakât, 4/231

Ebû Zerr zaman zaman şöyle derdi:

- "Sevgili"min bana yedi tavsiyesi var:

1- Fakirleri sevmeyi ve onlara yakın olmayı,

2- Kendimden aşağıda bulunanlara bakmayı ve halime razı olmayı, kendimden yukarda bulunanlara bakmamayı.

3- Hiç kimseden hiç bir şey istememeyi,

4- Akrabam benden yüz çevirse bile akrabalık bağlarını devam ettirmeyi,

5- Acı da olsa doğru ve gerçek olanı söylemeyi,

6- Allah yolunda ve Allah rızası uğrunda olduğumda herhangi bir kişinin kınamasından korkmamayı, altındaki bir hazineden geldiğini bilmemi ve bu mübarek sözü sık sık tekrar etmemi bana emretti.[1]

*

Bu düşünceler altında Şam'dan Medine'ye uzanan, bitip tükenmek bilmeyen mesafeleri aşıp çölleri geçmekte olan Ebû Zerr, Hz. Peygamber hakkında "Sevgilim" tabirini kullanırken mübalağa etmiyordu. Hatta Hz. Peygamber tarafından sevilen bir insan olduğunu iddia etmek bile mübalağa olmazdı. Ashab'dan Ebû Büreyde, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i, şu sözleri söylerken dinlemişti:

- Allah bana dört kişiyi sevmemi emretti. Kendisinin de onları sevdiğini bildirdi.

- Kimdir onlar ey Allah'ın Rasûlu?

- Ali onlardan biridir, dedi. Bu sözü üç defa tekrarladı.

Daha sonra Nebiyyi Muhterem Efendimiz diğerlerini saydı: Ebû Zerr, Selman, Mikdad.[2]

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 4/225

2 İbn Mace, Mukaddime 11, (1/53)

Yolculuk kona göçe devam ediyordu. Tebûk yakınlarına gelmişlerdi. Ebu Zerr'in hayalinde yirmi iki yıl kadar önce cereyan eden bir yolculuk canlandı. Bu yolları, Hz. Peygamber'in vefatından bir yıl önce koca bir ordu ile aşmışlardı. Bu yolculukta Ebû Zerr, evvela devesini kaybetmiş, araya araya bulmuş ama ordudan geri kalmıştı. Bu defa devenin gönlünü edememiş, yürümemekte ısrar eden deveyi kendi haline bıraktıktan sonra yükünü sırtına almış ve ordunun izlerini takip ede ede Tebûk'e ulaşmıştı.

Uzaktan karaltısı göründüğünde Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin, **"Ebû Zerr olaydı"** şeklinde temenni edişi yaklaşanın gerçekten Ebû Zerr olduğu anlaşılınca da yanındakilere,

- Allah Ebû Zerr'e rahmetiyle muamele buyursun. Tek başına yaşar, tek başına ölür ve mahşerde Cenab-ı Hakk'ın huzuruna tek başına gelir dediği anlatılmıştı. Halbuki bu uzun yolculukta zaman zaman çeşitli sebeplerle ordudan ayrı kalanlar oluyordu. Bunlar Hz. Peygamberce hatırlatıldığında,

- Bırakın. Şayet onda bir hayır varsa Allah onu tekrar size getirip yetiştirir. Şayet bir hayır yoksa ondan ayırmakla sizi rahatlatmış olur, buyurduğu biliniyordu.[1]

Bu düşüncelerin eşliğinde Şam-Medine arasındaki uzun mesafe, bin bir meşakkatle tamamlandığında Ebû Zerr tam anlamıyla bitkin bir insan görünümü arzediyordu. Bununla beraber yıllardır gelmediği Medine'nin bir başka Medine olduğunu da görmüştü. Yeni yapılan evlerin Sel' Dağı eteklerine kadar ulaştığını gördüğü zaman iki elini dizine vurduğunu farkedemedi.

- Ne oldu, neden ellerini dizlerine vurdun?

- Görmüyor musun? Evler Sel' Dağı'na kadar ulaşmış.

- Ne var bunda? İnsanlar çoğalmış, ev lazım olmuş onlar da yapmışlar.

---

1 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 1/93; İbn Hacer, el-İsabe, 4/64

- Mesele öyle değil. Sevgilim bana, Medine'de evlerin Sel' Dağı'na ulaştığında artık bu şehri terkedip gitmemi emretmiştir. Çünkü artık Medine'de rahat ve huzur kalmayacak demektir.

- Ama ben seni, Emirü'l-müminin'e kadar götürüp teslim etmeliyim.

- Kendini rahat tut. Elbet gideceğiz.

Biraz sonra Hz. Osman'ın yanına, uzun boylu, beyaz sakallı esmer bir adam girdi. Selamlaşmanın, hal hatır sormanın ardından aralarında şöyle bir konuşma geçti:

- Ey Ebû Zerr, ne oluyor Şam halkına da senden şikayetleniyorlar?

Ebû Zerr, Muaviyeye anlattığı şekliyle Hz. Osman'a da durumu anlattı. Sözlerini, zengin kişilerin ellerinde bulunan malların, bir gün ve bir geceye yetecek olanından fazlasını Allah yolunda harcamaları ve fukaraya dağıtmaları gerektiğini vurgulayarak bitirdi. Hz. Osman,

- Ey Ebû Zerr, dedi. Emirü'l-müminin olarak benim görevim, şahsım hakkında dilediğimi hükmetmek ve halktan da vermeleri lazım gelen vergiyi almaktır. Ben onları bir lokma ve bir hırka ile zahit bir insanın yaşadığı şekilde yaşamağa zorlayamam. Sıkıntılı, kısıntılı bir hayata davet edemem.[1]

Ebû Zerr zenginlerin ve fakirlerin hallerini dile getiriyor. Hz. Osman ise kimseye, malının tamamını dağıtma emrini veremeyeceğini anlatmağa çalışıyordu. Her ikisi de kazanılan malda Yüce Mevlâ'nın koyduğu bir hakkın bulunduğunu, bu hak ödendiği takdirde o servetin, sahibi için vebal ve sorumluluk getirmeyeceğini kabul ediyorlar, ancak dağıtılması lazım gelen miktarın tayininde anlaşamıyorlardı.

*

Şehirde insanlar, ilk defa görüyorlarmış gibi Ebû Zerr'in etrafına toplanmışlardı. Ebû Zerr hala aynı görüşünü tekrarlamaktaydı. Bir

---

1 Taberi, 2/615; İbn Esir, el-Kamil, 3/115

gün yine Hz. Osman'ın yanına girdi. Ka'b el-Ahbar adıyla bilinen Yahudi asıllı bir şahıs ile sohbet etmekteydi. Adamın Müslüman olduğu söyleniyordu. Söz döne dolaşa "Hakkı ödenmiş olan mal" meselesine geldi. Ebû Zerr yine,

- İnsanlar, üzerlerine düşen mali görevi yerine getirmedikçe onlardan razı olmayın. Zekatı veren kişi, komşularına, arkadaşlarına, akrabasına mali yardımda bulunmalı, sadece zekatla yetinmemelidir, dedi.

Ka'b söze karıştı,

- Zekatı verilmiş olan mal, hakkı ödenmiş olan mal demektir, dedi.

Bu söz Ebû Zerr'i kızdırdı. Elindeki değneği kaldırdığı gibi onun başına indirdi.

- Bre Yahudi, sen kimsin, burada İslâm adına söz söylemek ne?!.. diye bağırdı.

Hz. Osman, bir anda gelişiveren bu olaya müdahale edemediğine üzülmüştü. Başından kan akmakta olan Ka'b'a döndü:

- Benim hatırım için hakkını helal et, dedi.

- Helal ediyorum ey müminlerin Emiri.[1]

Hz. Osman, bir zamanlar Nebiyyi Muhterem Efendimizin, **"Ey Ebû Zerr bedevilik senden ayrılmamış"** dediği[2] adama döndü.

- Ey Ebû Zerr, Allah'a karşı saygılı, eline ve diline hakim ve sahip ol, dedi.

Hz. Osman haklıydı. İslâm edeb ve terbiyesi bunu gerektirirdi. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, böyle bir hareketi yapmaz, bir başkasının yapmasını da asla doğru bulmazdı. Mutlaka bir hatırlatma yapar, ya da dövülen şahsa, **"Kalk, Ebû Zerr'den hakkını al"** derdi.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/115

2 İbn Sa'd, et-Tabakât 4/227

Hz. Osman, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Halifesi olarak, tutulması gerekli olan yolu tutmuş, kısas cezasını aradaki hakkı helal ettirerek bertaraf etmiş ama Ebû Zerr'e de söylenmesi lazım gelen sözü söylemiş, yapılması gerekli ihtarı yapmıştı. Sevgili Peygamberimiz, Müslümanı tarif ederken, **"Dilinden ve elinden diğer insanların selamette kaldığı kimsedir"**[1] buyurmuş; huzurunda bu ve benzeri söz söyleyen hiç kimseye hakaret etmemiş, eliyle veya sopayla dövme yolunu tutmamıştı.

Rebeze'ye Gitmek İster miydiniz?

Ebû Zerr'in bu davranışını **"Salâbet-i diniyye"** olarak değerlendirme hakkına ve imkanına da sahip değiliz. Salabet-i diniyye, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in sünneti çerçevesinde aranmalıdır. Kur'an, Hz. Peygamber'e, **"Onları Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel olan mücadele yolunu tut"**[2] emrini vermişti. Rasûlu Emin (s.a.v) Efendimiz bu emre uyarak Müslüman olan ve olmayan herhangi bir insana karşı, onur kırıcı, küçük düşürücü bir davranışta bulunmamıştı. Bu davranış dini bir gayretle yapılmış olsa bile nefse hakim olamamanın bir neticesidir.

İhtimal ki bu olaydan sonra ya da, **"Artık bu konuda fikir beyanında bulunma"** denilmesine rağmen Ebû Zerr'in dilini tutamaması sonucu olarak ve insanlar arasında çıkması muhtemel huzursuzluğu önlemek üzere Hz. Osman ona, Medine'yi terketmesini, **"Rebeze"** adı verilen bölgede kalmasını emretmiştir. Rebeze Medine'ye iki günlük mesafededir.

*

Olay, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ı arasında huzursuzluğa sebep olmuştur. Hz. Peygamber tarafından lanetlenerek sürgün

---

1 Buhari, İman, 58 1/ 9); Müslim, İman, 64 (1/ 65); Ebu Davud, Cihad, 2 (3/ 7); Tirmizi, Sıfetü'l-kıyame, 52 (4/ 661); Nesai, İman 8 (8/ 105); Ahmed b. Hanbel, 2/ 160

2 Nahl suresi, 16/ 125

edilen Hakem ailesi izzet ve ikram içinde Medine'ye getirilirken, Hz. Peygamber'in, **"Rabbim bana dört kişiyi sevmemi emretti"** buyurarak ismini söylediği Ebû Zerr'in sürgün edilmesi hoş karşılanamazdı. Halbuki Hz. Ömer, maaş dağıtımı yaparken, Bedir Harbi'nde bulunmadığı kesin olarak belli iken dört kişiye Bedir Ashab'ındanmış gibi kabul ederek onlara yüksek seviyede maaş vermiş bulunuyordu. Bunlardan biri Ebû Zerr idi.[1]

Ebû Zerr şehri terkederken Mervan'ın, kimseyle konuşturmadan şehirden çıkarmak için yanında zaptiye memuru olarak bulunması bu işin tuzu biberi olmuştu. Mervan bu durumuyla sanki, **"Artık ipler bizim elimizdedir. Biz dilersek Peygamber'in sevdiği bir insanı bile bu şehirden sürüp çıkarırız"** der gibiydi.

Bu arada karşıdan gelen Ali b. Ebî Talib, Ebû Zerr'i ve yanında Mervan'ı gördüğü zaman, hoşa gitmeyen bir durumun meydana geldiğini anlamıştı. Durdu,

- Nereye böyle ey Ebâ Zerr, dedi.

- Rebeze'ye gidiyorum. Orada ikamet edeceğim.

Ebû Zerr bu sözü söylerken Mervan araya girmiş ve,

- Uzaklaş ey Ebâ Talib'in oğlu. Onunla konuşmak yasak. Ben de onu, kimseyle konuşturmadan şehirden çıkarmakla görevliyim, demişti.

Hz. Ali, Mervan'ın tepeden bakan şımarık bir tavırla söz söylemesine tahammül edemedi. Elindeki kamçıyı, Mervan'ın bindiği hayvanın tepesine indirirken,

- Defol karşımdan. Allah seni Cehennemin bir köşesine yerleştirsin, diye haykırmaktan kendini alamadı.

---

1 Diğer üçü, Selman Farisi Hz. Hasan ve Hz. Huseyn'dir. Bu dört değerli insan Bedir muharebesinde bulunmamışlardır. Çünkü: Ebû Zerr Bedir Harbi sırasında Medine'de değildi. Selman köleydi, diğerleri ise henüz doğmamışlardı. Çünkü Hz. Ali Bedir'den sonra evlenmiştir.

Hz. Ali'den daha genç bir insan olan Mervan,

- Hayvanın başına vurmana hacet yok ey Ali, gel kozumuzu rahatça paylaşalım!.. Yiğit dediğin böyle bir anda belli olur!.. diyemedi. Ayrılıp gitti.

Artık bu olayı Hz. Osman'a nasıl anlatacağını biliyordu. Şayet gücünü yetireceğini bilse, onu evire çevire dövmeyi pek ister, kendilerini sürgüne gönderen bir ailenin bir ferdinden olsun intikamını doya doya almayı düşünürdü. Ne yazık ki Ali ile kavgaya tutuşmanın mağlubiyetle sonuçlanacağını pek iyi biliyordu.

Ebû Zerr'e gelince o, hakkında verilen sürgün cezasını çekmek üzere "Rebeze" bölgesine doğru yol almağa başladı.

Bundan sonra Şam şehri valisine bir mektup gönderildi. Ebû Zerr'in eşi ve kızı Rebeze'ye yolcu edilsin denildi.

"Doğru ve gerçek olanı konuşmak, etrafımda bana dost bırakmadı," diyen Ebû Zerr, artık pek uzun sürmeyecek olan hayatının geri kalan kısmını burada tamamlayacaktı.

Ebû Zerr bu sözünde ne derece haklı olabilirdi? Acaba kendisinden başka doğruyu konuşan ve el üzerinde tutulan insanlar yok muydu?

Yüce Mevlâ, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e, **"Sen Allah'dan gelen bir rahmet sebebiyle onlara yumuşak davrandın. Eğer katı kalpli, sert tabiatlı olsaydın onlar etrafından dağılıp giderlerdi.."**[1] buyurmuştu. Ebû Zerr, fazla eş ve dostunun olmamasını doğru sözlüküktten çok sert tabiatlı bir kişi olmasında aramalıydı. Bunun ötesinde, söz doğru olsa bile, nerede ve nasıl söyleneceği önemlidir.

Ebu Zerr bir gün, zekat toplama göreviyle oradan geçen bir adamı misafir etti. Namaz vakti gelince adam,

- Geç ey Ebâ Zerr, namazı kıldır, dedi.

---

1 Âl-i İmran suresi, 36/159

- Hayır sen imam olacaksın. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bana, **"Üzerine tayin edilen görevli kişi, burnu kesik bir köle bile olsa dinle ve itaat et"**, buyurmuştu. Sen bir kölesin ama burnun kesik değil. Geç ve namazı kıldır, dedi ve onun ardında yer aldı.[1]

*

Hz. Osman Ebû Zerr'i Medine'den çıkarmak ve Rebeze'ye göndermekle haksız bir uygulama yapmış olamazdı. Çünkü o, bu konuyu kendisinden daha iyi bilen insanlar varken onlarla müzakere etmeyi düşünmüyor, münakaşa ettiği insanların sözlerini dinlemek bile istemiyordu. Nitekim Hz. Osman onu ikna edememişti.

Ayrıca Hz. Osman onu Rebeze'ye gönderirken aç ve ölüme terketme gibi bir yol da tutmamış, yeterince rızık tayin etmişti. Kendisine yeterli yiyecek ve içecek vakitlice ulaştırılıyordu.

Ashab-ı Kiram'ın gönlünü rahatsız eden şey daha çok bu olayı bir başka olayla birlikte düşünme sebebiyle idi. Sevgili amca sürgünden getirilirken Ebû Zerr neden sürgün edilsin düşüncesi hakimdi. Eğer Hz. Osman, amcası Hakem'i getirmiş olmasaydı, öyle zannediyoruz ki Ebû Zerr hakkındaki uygulaması bu derece gönülleri rahatsız etmeyecekti.

Ebû Zerr, zenginlerin, bir gün ve bir gece yetecek olanın ötesindeki mallarını dağıtmaları konusunda ne derece haklıydı?.. Hz. Osman ne derece haksızdı?..

Ebû Zerr, nübüvvetin hangi yılında iman ederse etsin, Medine hayatında Rasûlu Ekrem Efendimizle birlikte en az altı yıl beraberce kalmış bir insandı. Hz. Ebû Bekr'in, Hz. Ömer'in devrini beraberce yaşamış ve onların İslâm'ı uygulamalarına şahit olmuş bir kişiydi. İslâm ahkamının her yönüyle mükemmel şekilde tatbik edildiği bu üç devrede Ebû Zerr böyle bir konuyu gündeme hiç getirmemiş, gerek Hz. Peygamber'in ve gerekse onun iki büyük halifesinin böyle bir uygulamasına şahit olmamıştı.

---

1 Taberi, 2/616

Halbuki o devirlerde de yeterince zengin ve fakir insan mevcuttu. Evlenecek olan bir adamdan, mehir olarak verecek bir şeyler getirmesi istenmiş ama adamın evinde bir nalin kayışından başka hiçbir şey bulunmamıştı. Medine'de bu çeşitten bir çok insan yaşamaktaydı. Efendimiz bu durumu görünce etrafındakilere, bir gün ve bir gecelik yiyecekten geri kalanını hemen ellerinden çıkarmalarını emr ya da tavsiye etmemişti.

En azından Sa'd b. Ebî Vakkas hayattaydı. Mekke'nin fethedildiği günlerde ağır bir hastalığa yakalanmış ve kendisini ziyarete gelen Efendimiz'e, sadece bir kızının bulunduğunu, malının üçte ikisini sadaka olarak dağıtmak istediğini bildirmiş ama Efendimiz razı olmamıştı.

- Yarısını dağıtayım, diyen Sa'd yine hayır cevabını almış en sonunda üçte birin bile çok olduğunu da belirten Efendimiz, buna razı olmuş ama,

- Ey Sa'd, şunu iyi bilesin ki, senin mirasçılarını ona buna el açıp dilenen fakir insanlar olarak bırakmandan ise, başkasına yardım edebilecek zengin insanlar olarak bırakman daha hayırlıdır, buyurmuştu.[1]

Hz. Peygamber, Sa'd b. Ebî Vakkas'ı pek sever, hatta zaman zaman onu göstererek bu benim dayımdır. Var mı bunun gibi dayısı olan, diye iftihar ederdi. Uhud harbinde atması için ona ok verirken,

- At ey Sa'd, anam babam sana feda olsun, dediği insandı.

Hz. Peygamber, hayatı boyunca Sa'd'den başka hiç kimseye **"anam-babam sana feda olsun"** ifadesini kullanmamıştı.[2]

Sa'd Mekke'de hastalanıp yukarda verilen görüşme yapıldıktan sonra Efendimiz onun yanından ayrılırken görevli bir adam bırakmış ve **"Şayet Mekke'de ölürse onu Mekke dışına çıkar ve orada defnet"**[3] emrini vermiş ve orada derken Medine tarafını göstermişti.

---

1 Buhari, Cenaiz, 37 (2/ 82)

2 Buhari, Cihad, 80 (4/ 227); Müslim, Fezailü's-sahabe, 41 (4/ 1876); Tirmizi, Menakıb, 27 (5/ 650); İbn Mace, 11 (1/ 47); Ahmed b. Hanbel, 1/ 92

3 İbn Sa'd, 3/ 146

Hz. Peygamberin, bu derece sevdiği bir insan hakkında en hayırlı olanı tavsiye edeceğinde şüphe yoktu. Sa'd tarafından malının üçte ikisini dağıtma teklifi geldiğinde ona:

- Nasıl olur ey Sa'd!.. Bir gün ve bir geceye yetecek olandan başkasını nasıl elinde bulundurursun? Derhal hepsini dağıt, demediği ise kesin olarak biliniyor. Bu görüşmede Sa'd b. Ebi Vakkas, son olarak "Üçte birinin dağıtılmasını vasıyyet edeyim mi?" diye sorduğunda, "Evet üçte bir olabilir fakat üçte bir de çoktur. Dedikten sonra, "Senin kendin için harcadığın sadakadır, ailen için harcadığın sadakadır, hatta ailenin ağzına koyduğun bir lokma bile sadakadır.." buyurmuştu.[1]

Ebû Zerr, Hz. Peygamber'in, **"Ey Ebû Zerr, ben seni zayıf iradeli bir insan olarak görüyorum. Sakın iki kişiye dahi imam olayım deme, herhangi bir yetimin kefili olup da malını idare etmeğe kalkma"** dediği bir insandı.[2] Halbuki Ebû Zerr şimdi bir bayrak açmış, muhtaçları, fakirleri toplamış, zenginlerden zorla bile olsa ellerindekini alacak bir duruma getirmişti.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in, **"Burnu kesik bir köle bile olsa üzerine tayin edilen kişiye itaat etmesini"** emr ve tavsiye buyurduğunu bizzat kendisi söylerken, Hz. Osman ona söz geçiremiyordu. Hz. Osman burnu kesik köle olmak bir tarafa, yeryüzünde bulunan bütün Mü'minlerin Emiri idi.

İslâm alemini pek yakından ilgilendiren ve milyonlarca insanın hayat tarzını temelinden değiştirecek olan bu iddiaya girişirken Ashab'ın ileri gelenlerinden pek çok kimse hayattaydı. Onlara,

- Neden sizler, benim açtığım bu bayrağın altında toplanmıyorsunuz? gibi bir soru yöneltmemiş, ya da **"Lütfen yanılıyorsam uyarın, değilse beni destekleyin"** dememiş, bu iddiayı ortaya attığını duyan

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 3/ 145, 146

2 Müslim, İmare 17 (3/ 1458)

Ashabın büyüklerinden hiç kimse gelip **"Bu yolda seni sonuna kadar destekleyeceğiz"** dememişti.

Ebû Zerr'in davası uygulandığı takdirde zekat verecek zengin kalmayacak, herkes günlük kazancının bir güne yeterli olanını ayırıp geri kalanını hemen dağıtacaktı. Bir başka deyişle bir kısım insanlar, ikinci gün işleri iyi gitmediği takdirde hayatta kalabilmek için dileneceklerdi. Ayrıca, İslâm dininin temelini teşkil eden ibâdetlerden ikisi, zekat ve hacc, sadece buna gücü yetenlerin yapacağı ibâdetlerdi. Ebû Zerr'in isteği doğrultusunda hareket edildiği takdirde herkes, bir gün ve bir gecelik rızka sahip olacak o zaman zekat ve hac görevini yapacak insan da kalmayacaktı.

Hz. Osman ona, **"Ey Ebû Zerr, ben kimseyi bir lokma ve bir hırkayla yaşamağa mecbur edemem. Onlardan, sadece,Yüce Mevlâ tarafından tayin edilen vergileri alırım"** derken en azından Ebû Zerr kadar samimi idi ve gerçek anlamıyla haklı idi.

Ebû Zerr, İsra Suresi'nde Rasûlu Ekrem (s.a.v) Efendimiz'e ve dolayısıyla bütün müminlere verilen şu emri görmemiş ve duymamış olamazdı: **"Akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver, gereksiz yere de saçıp savurma. Çünkü böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür. Eğer, Rabbinden umduğun bir rızkı bekleme durumunda olduğun için onlara yardımcı olamıyorsan onlara gönül alıcı söz söyle. Elini bağlayıp boynuna asma (cimrilik yapma) hem de onu büsbütün açıp saçma (israf etme) ki pişman olur açıkta kalırsın."**[1]

Bu arada onu Rebeze'ye gönderirken Hz. Osman,

- Ey Ebâ Zerr, ara sıra şehre in. Ta ki tekrar bedevi hayatına alışmış olmayasın, demiş; bunun ötesinde ona iki hizmetçi ve sütleri sağılıp içilmek üzere üç beş deve göndermiş bulunuyordu.[2] Bu ise, aza

---

[1] İsra suresi, 17/26-29

[2] Taberi, 2/616

kanaati ile tanınan Ebû Zerr için asla bir mahrumiyet olarak düşünülmemeliydi.

Ebû Zerr kendisi için Rebeze'de küçük bir mescid edinecek ve namazlarını orada eda edecekti. Zaten kendisi yalnızlıktan hoşlanan bir tabiata sahipti. Bu sebeple o, geri kalan ömrünü ah, vah ile geçirecek değildi.

Hz. Osman'a gelince, Ebû Zerr'i bu davasından vazgeçirmekle görevliydi. İyilikle susmadığı takdirde cezalandırarak dahi olsa cemiyetin düzeninin sağlaması gerekiyordu.

Günler böyle geçmeye başladı.

Lanetli Bir Kişi

Vali Abdullah b. Âmir, Basra'da üç yılını doldurmuş bulunuyordu. Bir gün Abdülkays Oğulları arasında konuk olarak bulunan Abdullah b. Sebe' isminde bir şahıstan söz edildiğini duydu. Bir takım nahoş sözler söylediği anlatılıyordu. Onu davet etti.

- Senden bana bir takım uygunsuz sözler ulaştırılıyor, dedi.

- Ne gibi sözler ey Emir?..

- Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in tekrar dünyaya geleceğini iddia ediyormuşsun.

- Doğruyu söylemişler ey Emir, gerçek olan da budur.

- Peki nereden biliyorsun gerçek olduğunu?

- Hz. İsa'nın tekrar dünyaya geleceğini biliyoruz. Muhammed (s.a.v) ise Allah yanında ondan üstündür. Şayet Hz. İsa bir daha dünyaya gelecekse Hz. Muhammed neden gelmesin?..

Vali elini alnına koydu.

- Sen evvela bana, kim olduğunu açık açık anlat, dedi. İbn Sebe',

- Ben Ehl-i Kitab'dan bir kişiyim. İslâm dinine meylim vardır. Senin komşuluğunda yaşamayı ve senin idaren altında bulunmayı arzu ettiğim için Basra'da yaşıyorum.

İbn Âmir sinirlendi.

- Zannederim sen fitne çıkarma derdindesin. Bundan böyle bu ülkede sana oturma hakkı tanımıyorum, derhal Basra toprağını terk edip gideceksin, dedi.

- Bir yerlere gidecek değilim. Babanın çiftliğinden mi kovuyorsun.. Benim oturduğum beldede oturmak istemiyorsan çıkar kendin gidersin. Buradan dünyanın her tarafına yol vardır!..

İbn Sebe' böyle bir çıkışla Valiyi susturmayı ve onun karşısında muhteşem bir horoz vaziyeti takınmayı elbet isterdi. Ama onun gerisinde kurulacak can pazarı öyle ucuza kapanmazdı. Zaten asıl maksadını da yerine getirmiş, ekebildiği kadarıyla bir miktar fitne tohumu ekmişti.

- İzin verirsen Şam'a gideyim ey Emir?!..

- Nereye gidersen git. Ama bir defa daha benimle karşılaşmayı hatırından bile geçirme!..

İbn Âmir'in ona karşı tutumu güzeldi. Ancak onun Basra'yı terk etmesi, fitne ocağını tutuşturmasını da engeller miydi? Bütün maksadı ve gayesi Müslümanlar arasında fitne ve fesat tohumlarını ekmek olan bu adam, Müslümanlara kılıçla yapılamayanın bu ve benzeri konularda yapılabileceğini, onları rüyalarında görmeğe bile tahammül edemeyecekleri felaketlere sürükleyebileceğini bilmekteydi.

Ancak İbn Âmir gaybı bilemezdi. Bu adam yarın şunları da yapacaktır, o halde şimdiden tedbir almak gerekir, boynunu vurdurayım, diyemezdi.

İbn Sebe' Basra'yı terkederek Kûfe'ye geldi. Orada da aynı konuları dile getirmeğe başladı. Kısa zamanda oradan da konuldu.[1]

İbn Sebe' Şam bölgesinde Ebû Zerr'i bulmuş, ona özellikle mali konularda bir takım görüşlerini aktarmıştı. Ama daha sonra Ebüdder-

---

[1] İbn Esir, el-Kamil, 3/ 144; İbn Kesir, el-Bidaye 7/ 167

da ve Ubade b. Samit ile görüşmüş, Ebû Zerr'e anlattığı konuları onlara da anlatmağa çıkmış; fakat onlar İbn Sebe'in sağlam bir pabuç olmadığını anlamışlar; hatta Ubade b. Samit onu tuttuğu gibi Muaviye'ye götürmüş,

- Zannederim Ebû Zerr'i sana karşı kışkırtan bir adamdır, demişti.[1]

Şam'da dikiş tutturamayacağını anlayan ibn Sebe' bu defa Mısır yoluna koyulmuş, orada aradığı ortamı bulmuştur.

Mısır halkına evvela Hz. Peygamber'in tekrar dünyaya döneceğini anlattıktan sonra bu defa bir başka hedefe yönelmiş,

- Her Peygamber'in bir vasisi vardır. Onun adına hükmünü yürütür. Bizim Peygamberimiz'in vasisi de Ali b. Ebî Talib'dir. Muhammed Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Peygamberler'in sonuncusudur. O halde Ali, Hilafet ve "İmamet"e daha layıktır. Osman'a gelince, kendine ait olmayan bir hakkı zorla elinde tutan inatkar bir zorbadır, demeye başlamıştı.

Halk arasında daha sonra "İbn Sevda" yani kara kadının oğlu, diye bilinen İbn Sebe', bu fikirlerinin etrafa yayılmasını da İslâm'ın getirdiği önemli bir görev olarak takdim ediyor, dinimizin vazgeçilmez prensiplerinden biri de "İyiliği emretmek, fenalıktan vazgeçirmeğe çalışmaktır" diyordu.

Bir kısım zayıf iradeli saf kişiler ona kanmış, özellikle Vali İbn Ebî Serh'ten hoşnut olmayanlar bu fikirlere, can ve gönülden inanarak sarılmışlardı. Onlar da bulundukları meclislerde insanlara, İbn Sebe'den duyduklarının yanına bir şeyler katarak anlattılar. Dışarda bulunan tanıdıklarına mektuplar yazarak ulaştırdılar. Bu arada Hz. Osman'ın, devlet dairelerinden Ashab'ın ileri gelenlerini alarak yerlerine kendi akrabasını yerleştirdiğini dile getirdiler. Bu ise başta Ashab'ın büyüklerinin bile doğru bulmadığı bir icraattı.

*

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/114

Halk arasında günden güne yayılan huzursuz edici propagandalar Medine'ye kadar ulaşmıştı. Hz. Osman bunlara seyirci kalamazdı. Mektuplar yazarak valileri davet etti. Mısır'dan İbn Ebî Serh, Şam'dan Muaviye, Basra'dan İbn Âmir, Kûfe'den Said b. As Medine'ye geldi. Ancak Said b. As Kûfe'yi terkederken bir kısım tedbirler aldı. Etrafta meydana gelmesi muhtemel olan karışıklıkları önlemek maksadıyla,

Eş'as b. Kays'ı Azerbaycan'a,

Said b. Kays'ı Rey şehrine,

Nusayr el-İclî'yi Hemedan'a,

Said b. Akra'ı İsfahan'a,

Malik b. Hubeyb'i Mâh'a,

Hakim b. Sellam el-Hızamî'yi Musul'a,

Cerir b. Abdullah'ı Karkisiyya'ya,

Selman b. Rabia'yı Bab bölgesine vali olarak göndermiş, Ka'ka' b. Amr'ı cihad yapmak üzere muharebe ile görevlendirerek ordu komutanı yapmıştı. Bütün bu yerler o günlerde Kûfe bölgesi olarak biliniyordu.

Şehrin eşrafı sayılan insanların Kûfe'den ayrıldıklarını gören Yezid b. Kays, kendi gibi düşünenlerle birlikte ortaya çıktı. Bunların asıl maksatları Hz. Osman'ı Hilafet'ten uzaklaştırmaktı. Onların durumlarından hoşlanmayan Ka'ka' b. Amr işe el koydu. Yezidi davet etti.

- Senin bir takım işler çevirdiğini haber alıyorum, dedi.

- Ne gibi haber ey Emir?

- Emirü'l-Müminin Osman hakkında fena sözler söylediğini duydum.

- Hayır ya Emir, bizim Osman b. Affan ile bir hesabımız yoktur. Ama biz Said b. Aş'dan hoşnud değiliz. Onun azledilmesi ve yerine, halkın hoşlanacağı bir valinin tayin edilmesi için gayret ediyoruz. Bundan sonra da edeceğiz.

- O halde mesele yok, gidebilirsin.

Yezid çıktı. Yalan söylemişti. Ancak, maksada ulaşabilmek için gerçeğe uymayan sözü söylemek onu fazla üzmüyordu. Yezid bundan sonra, Kûfe'den sürgün edilen arkadaşlarına haber gönderdi. Onları Kûfe'ye çağırdı. Başta Malik Eşter olmak üzere Abdurrahman b. Halid'in yanında bulunanlar Kûfe'ye geldiler. Bir gün insanlar Cuma namazından çıkmakta idiler, Kapıda Eşter göründü;

- Emirü'l-müminin Osman'ın yanından geldim. Said de onun yanındaydı. Hanımlara verilen maaşı yüz dirheme indirmeğe çalışıyor, sizin kılıçlarınızla elde ettiğiniz "Sevad" arazisinin de, Kureyş'in ekip biçeceği bahçesi olduğunu söylüyordu, diye bağırdı.

Eşter'in bu çabası yeterince başarılı olamadı. Aklı başında olan birkaç kişi bu gibi sözlere itibar edilmemesini tavsiye ettiler.

Bu defa Yezid bir adama görev verdi,

- Said'i istemeyenler Yezid'in yanında toplansın, diye şehirde ilan ettirdi. Bu ilanı duyan yüzlerce insan Yezid'in yanına geldi.

Yezid, Eşter ve avanesi, topladıkları adamlarla birlikte şehri terkettiler. Medine yolu üzerinde "Cerea" adı verilen bir yerde karargah kurdular. Âmir b. Abd-i Kays diye bilinen ve asıl adı Âmir b. Abdullah et-Temimî ismindeki bir şahsı da, Hz. Osman'la görüşme yapmak üzere Medine'ye gönderdiler.

*

Hz. Osman valilerle yaptığı toplantıda kulağına kadar gelen söylentileri dile getirdi.

- Her insanın yardım beklediği, nasihatini almak istediği samimi dostları olur. Benim dostlarım ve yardımcılarım, güven duyduğum adamlarım sizlersiniz; İnsanların neler yaptıklarını gördünüz, neler söylediklerini dinlediniz. Bu adamlar, benden, valilerimi azletmemi, hoşlanmadıkları her şeyi bırakmamı ve arzu ettikleri neler varsa onları yapmamı istiyorlar. Bu konuda benim ne yapmamı, nasıl bir yol tutmamı tavsiye edersiniz, söyleyin, dedi.

Abdullah b. Âmir söz aldı.

- Ey Müminlerin Emiri, ben onları cihad ile meşgul etmeni tavsiye ederim. O zaman herkes canının derdine düşer ve sana itaatten başka bir şeyi düşünemez olurlar. Her biri atını eyerlemekle, üzerine üşüşen bitlerden temizlenmekle uğraşır.

Said b. As,

- Yarayı dağlamakta fayda vardır. Eğer bu yapılırsa hastalık bertaraf edilmiş olur. Aleyhimize çalışan insanları idare eden, onları istedikleri yöne sevkeden üç-beş kişi vardır. Bu adamlar ortadan kaldırılırsa diğerleri dağılıp giderler. Bir daha bir araya gelemezler, dedi.

Hz. Osman görüşünü şöyle belirtti:

- Evet, işte isabetli görüş budur. Bir de bunun vebali olmasa..

Muaviye söz aldı:

- Her bölge valisine, kendi bölgelerinde bulunanların haklarından gelmelerini, dirlik ve düzeni sağlamalarını emret.

Ben sana, Şam cihetinden bir tehlike gelmeyeceğine, o tarafı kontrol altında tutacağıma kefilim.

İbn Ebî Serh görüşlerini şöyle anlattı:

- İnsanlar mal düşkünüdürler, onlara mal ver. Bu defa insanların gönülleri sana karşı iyi duygularla dolar.[1]

Aslında bu görüşlerin herbirinin iyi tarafları vardı. Hatta Mısır'da hoşnutsuzluk çıktı ise bunun sebeplerinden biri ve belki de birincisi Amr b. As'ın yerine vali olan İbn Ebî Serh'in vergileri artırmasıydı. Dün verdiği verginin artırılması karşılığında insanların memnuniyet duymalarını beklemek, insan tabiatını bilmemek demektir.

Aslında Hz. Osman bu konuyu valilerle görüşmemeliydi. onları çağırıp, "İnsanlar sizi göreve getirdiğim için hoşnut değiller, sizi az-

---

1 Taberi, 2/643

letmemi istiyorlar, ne diyorsunuz?.." demenin bir anlamı yoktu. Çünkü bu valilerden hiç biri,

- Madem ki benim idarede görev almam seni sıkıntıya sokuyor, o halde bana düşen bu makamı boşaltmaktır. Aile büyüğümüz ve devlet başkanımız olarak sana söz gelmesi pahasına bu görevde kalamam, demeyecekti.

Böyle bir faziletli davranışı onlardan beklemek abesti. Nitekim hiç biri tarafından böyle bir mesele gündeme getirilmemişti. O halde bu adamlar evvela kendileri makamda kalmak şartıyla neler yapılabileceğini düşüneceklerdi. İnsanlara asıl gündem maddesinin nasıl unutturulabileceğini düşüneceklerdi ve nitekim düşünmüşlerdi. Onlara göre Hilafet makamı, Emevî oymağının ayrılmaz bir parçasıydı. Bunu, kimselere kaptırmadan sahip çıkmanın yolları araştırılmalıydı. Belki de Hz. Osman, "Bu adamlar benden valilerimi azletmemi istiyorlar" derken,

- Sizden anlayış bekliyorum, istifanızı takdim ederseniz memnun olurum.. demek istemiş ama kimse oralı olmamıştı.

Hz. Osman onlara, tekrar görevlerinin başına dönmelerini ve insanları cihad için hazırlamalarını emretti. Bu arada fitne ve fesat ehli diye bilinenlerin de maaşlarının kesilmesi emri verildi. Pişman olacakları ve bir daha böyle işlere girişmeyecekleri tahmin ediliyordu.

Acaba bu yol, henüz ilk belirtileri görülmekte olan fitnenin önünü alabilecek miydi?..

*

Said b. As Hz. Osman'dan ayrıldı. Cerea bölgesine kadar geldi. Burada kendisini büyük bir kalabalık karşıladı. Yüzlerinde kin ve nefret duyguları kümelenmişti.

- İstemiyoruz seni ey Said, dediler.

- Hemen dönüp gitmeni tavsiye ederiz.

- Senin gibi bir valiye ihtiyacımız yok. Hayatta kalma hevesi taşıyorsan bizimle beraber kalmamalısın!.. diyenler oldu.

Aklı başında olan bir insan için bu kadarı yeterli idi. Said bu defa aklını kullandı.

- Üzüldüm, dedi. Bir adam Emirü'l-müminin'e, bir adam da bana gönderseniz olurdu.[1] Aklı başında bunca adam, bir kişiye bu kadarcık sözü söylemek için buraya kadar mı gelmeliydi? Ben buradan geri dönüyorum. Beni istemediğinizi hilafet makamına bildireceğim. Vali olarak istediğiniz biri varsa onu da bildirin.

- Ebû Musa el-Eş'ari'yi istiyoruz.

Said ayrıldı, Medine'ye ulaştı, olanları bildirdi, isteklerini arzetti. Hz. Osman derhal emretti, Ebû Musa'ya yeni vazifesinin tebliği için bir mektup yazıldı. Bir mektup da Kûfe halkına yazdırdı.

- Size Ebû Musa'yı vali olarak tayin ettim. Said b. As'ı görevden aldım, diyor. Sabrının sonuna kadar tahammül edeceğini; onların İslahı için bütün gayretini sarf edeceğini bildiriyor; Allah'ın emrini, ya da nehyini çiğneme anlamı taşımayan bütün isteklerini karşılayacağını anlatıyordu.

Ebû Musa Kûfe'ye geldiğinde minbere çıktı. Allah'ın emri ve rızası üzere bir ve beraber olmanın gerekliliğini konu edindiği bir konuşma yaptı. Hilafet makamına bağlılığın lüzumunu anlattı.

- Haydi, namazı kıldır, dediler.

- Osman'ı Halife bilip itaat edeceğinize söz vermedikçe mihraba geçmem, dedi.

- Söz veriyoruz.

Bu Musa indi, mihraba geçti ve namazı kıldırdı.[2]

*

---

1 İbn Esir, 3/ 148

2 Taberi 2/ 644

Hz. Osman, huzuruna giren adama baktı. Giyim ve kuşamı, genel görünüşü itibariyle köle olduğu anlaşılıyordu.

- Men Rabbüke, dedi.

Bu sözün anlamı "Rabbin kimdir, kimin kulusun?" demekti. Bir başka anlamı ise "Sahibin kimdir, kimin kölesisin?" idi. Bu soruyu sorarken Hz. Osman ikinci anlamıyla sormuştu. Çünkü onu, görünüşe bakarak köle sanmıştı. İsminin Âmir b. Abd-i Kays olduğunu öğrendiğimiz adam,

- Rabbim Allah'dır cevabıyla mukabele etti. Daha sonra kendisini tanıttı, Kûfe halkından bir kısım insanların temsilcisi olarak geldiğini söyledi, daha sonra şöyle devam etti:

- İnsanlar toplandılar, senin bugüne kadarki gidişatını değerlendirdiler. Çekinilmesi pek lüzumlu, vebali pek büyük bir takım hatalar yaptığını tespit ettiler, diye başladı ve netice olarak,

- Allah'dan kork ve ona tevbe et, dedi.

Köle kılıklı bir kişinin kendisine bunları söylemesi Hz. Osman'ı sinirlendirmişti. Yanında bulunanlara döndü;

- Şuna bakın dedi. İnsanlar onun bilgin bir kişi olduğunu bile söylerler. Bununla beraber o geliyor ve benimle bir takım işleri görüşmeğe çıkıyor. Halbuki o Allah'ın nerede olduğunu bile bilmez.

Âmir söz aldı.

- Hayır dedi, ben Allah'ın nerede olduğunu bilirim. Hiç şüphe yok ki o, kullarını gözetlemededir.

Hz. Osman, karşısındaki adamın böyle bir cevap verebileceğini hiç tahmin etmemişti. Verilen cevaba, hayır, deme imkanına sahip değildi, Çünkü Kur'an ayetine dayanıyordu. Yüce Mevlâ'nın her an kullarını gözetmekte olduğunu, gözetleme mevkiinde bulunduğunu[1] bildiren ayetten bahsediyordu.[2]

---

1 Fecr suresi, 89/ 14 ayetinden bahsetmektedir.

2 İbn Esir, el-Kamil 3/ 147-150

Âmir b. Abd-i Kays bu cevabıyla ayrıca **"Beni, kılık ve kıyafetime bakarak hor görmen, hatta küçümseyici ifadeler kullanman, Yüce Mevlâ'nın huzurunda olduğunu unutan insanlara yakışan bir davranıştır. Yüce Allah'ın seni gözetmekte olduğunu hatırına getirseydin beni küçümseyip ikinci bir günaha girmezdin.."** anlamını da taşımaktaydı. Hz. Osman aldığı bu cevap ile terlere battığını ve büyük bir utanç duyduğunu daha sonra anlatacaktı. Görüşmenin devamında nelerin olup bittiğini bilmiyoruz.[1]

Hz. Peygamber'in Sevdiği Bir İnsan

Amr b. Sa'lebe, kavmi arasında işlediği bir cinayet sonucu kaçıp Hadramevt şehrine gelmiş, Kinde kabilesinden bir hanımla evlenmiş ve bir oğlu olmuştu. Mikdad adı verilen bu çocuk büyüdüğü zaman çıkan bir kavgada, "Ebû Şemmer" ismindeki bir şahsa indirdiği bir kılıçla onun bacağını yaraladı. Bu defa o da Hadramevt'i terketti ve Mekke'ye geldi. Esved b. Abd-i Yeğûs ile anlaşma yaparak ona azap (hizmetçi) oldu. Mikdad'ın çalışmasından, hizmetinden, davranışlarındaki soyluluktan hoşlanan Esved, aradaki anlaşmayı kaldırdı ve onu Evlat edindi. Artık o tanıdığı insanlar arasında Mikdad b. Esved olarak bilinmeğe başladı.

Mikdad, İslâm'a girmede ilk sırayı alan insanların arasına yerleşemedi. Gizli davetin açık davete dönüşmesi sonucu olarak Hz. Peygamber'e ve müminlere karşı şiddetli bir baskı devri başladı. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bu devrede, kendi evini bırakıp Safa tepesi yakınlarında bulunan Erkam b. Ebîl Erkam'ın evinde kalmaya, Yüce Mevlâ'nın verdiği görevi burada yürütmeğe başladı.

Öteden beride Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz hakkında haklı haksız bir sürü sözleri dinleyen Mikdad, bir gün kararını verdi. Doğruca onun yanına gitmeye ve meseleyi bir de Abdülmuttalib'in torunundan dinlemeye karar verdi. Hiç kimse onun getirdiği dini onun kadar iyi anlatamazdı. Dinleyecek ve şayet hak din olduğuna kanaat getirebilir-

---

[1] İbn Esir, el-Kamil 3/ 147-150

se o dine girecekti. Bu niyet ile Erkam'ın evinin önüne vardı. Aynı anda uzun boylu bir genç de oraya gelmişti.

- Ne yapıyorsun burada ey Ammar?..

- Muhammed'le görüşmek üzere geldim. Dinleyeceğim ve şayet gönlüme yatarsa onun dinine gireceğim.

- Benim maksadım da budur.

İki kader arkadaşı Erkam'ın evine böyle girdiler. Peygamberler'in en büyüğü onlara İslâm'ı anlattı. Okuduğu Kur'an'ı dinlediler. Gönüllerinden gelen sese kulak verdiler. Gerçek mutlu hayatın yolunu ancak bu din ve bu Peygamber gösterir, dediler. Beraberce "Şehâdet" kelimelerini söylediler ve Müslüman oldular. Akşama kadar orada kaldılar, karanlık basınca oradan ayrıldılar.

Mikdad her ne kadar kendisine emredilen namaz ibâdetini gizlice eda etmiş olsa da farkedildi. Bu dini terketmesi ve atalarının dinine dönmesi, istenildi ondan. Olmaz, dediği zaman ipler koptu. Kendisini bir evlat gibi kabul eden ailenin tutumu değişti. Etrafta İslâm'ı kabul eden insanlara yapılan haksızlıklar ona da yapıldı. En sonunda Mikdad, Habeş yurduna sığınan insanların arasına katıldı ve Mekke'yi terketti.

Fakat "sıla hasreti" baskın çıktı. Mekke'de bulunan herkesin iman ettiğine dair çıkarılan asılsız bir rivayet, aynı duyguyu taşıyan bir kısım arkadaşlarıyla birlikte onu da Mekke'ye getirdi. Halbuki degişen bir şey yoktu.

Yine zulmün ve haksızlığın kol gezdiği, "Rabbim Allah'dır" dediği için insanın ezildiği, haklı olmanın hiç bir öneminin bulunmadığı bir hayat başladı. Bu devrede Mikdad, örsle çekiç arasında kalan demir gibi döğüldü, döğüldü. Yıllar boyu sabretti. Yüce Mevlâ'yı inkar ettiği, onun Sevgili Peygamber'ine dil uzattığı takdirde rahat bulacağını, kimsenin kendisine dokunmayacağını, hatta ikram göreceğini biliyordu. Ama bunun ötesinde bir takım taşları, ağaç kütüklerini nasıl ilah olarak kabul ederdi? İnsan haysiyetini hiçe sayarak onların karşısında ibâdet etmeye gönlünü nasıl razı ederdi.

Bu gibi haysiyet kırıcı durumlara düşmektense yapılacak eziyetlere seve seve razı olan bir gönülle birkaç yılı daha birbirine ekledi.

Fakat Mikdad'ın işi ters gitti. Hicret emri geldiği zaman Mekke'de kalan, bir fırsatını bulup kaçamayan insanlardan biri de Mikdad idi. Kendi Mekke'de, gönlü Medine'de olan bir insan olarak bir buçuk yıl bekledi.

Bir ilkbahar günüydü. Şam taraflarına gidecek bir kervan için muhafız arandığını duyduğu zaman gönlünde çiçekler açtığını hissetti. İliklerine kadar titrediğini söyleyebilirdi. Çünkü ancak böyle bir yol onu Medine'ye ulaştırabilirdi. Akşamın karanlığı basmıştı. Sessiz adımlarla ilerledi, bir evin kapısını çaldı. Bu ev Utbe b. Gazvan'a aitti.

- Kimdir o?..

- Mikdad'ım.

Kapı açıldı. Mikdad içeri girdi. Her ihtimale karşı fısıltı halinde konuşarak maksadını ona anlattı. Arzu edersen beraberce gideriz, dedi.

Sözün uzamasına ihtiyaç yoktu, anlaştılar

*

Başlarında Ebû Süfyân'ın -bir başka rivayete göre Mikrez b. Hafs'ın- bulunduğu kervan yola çıktı. Dönüşte Ahya suyunun başında mola verildi. Tam bu sırada altmış kişiden oluşan bir müfreze karşılarına çıkıvermişti.

Başlarında, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in amcasının oğlu Ubeyde b. Hâris vardı. Kervan halkı, henüz nelerin olup bittiğinin bile farkına varamamışlardı ki ok gibi fırlayan iki kişi kervanı terketmiş ve müslümanlara katılmışlardı. Bunlardan biri Mikdad, diğeri Utbe b. Gazvân idi.[1]

---

1 İbn Hişam, 2/242

Böylece Medine'ye gelen Mikdad, bir zaman Kubâ köyünde Külsûm b. Hidm'in evinde müsafir olarak kaldı. Bir zamanlar bu eve, Nebiyyi Muhterem Efendimiz'in de misafir olduğu söylenince Mikdad, pek mutlu olmuştu. Bir müddet Kûba'da misafir edilen Mikdad, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in mescidinin kenarında kimsesiz müminlere ayrılan yerde kalmaya başladı. Onlara **"Ashab-ı Suffa"** denilmekteydi.

Hz. Peygamber onları, onar kişilik gruplar halinde ayırdı. Her grubu bir zengine bağladı. Mikdad, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in bakacağı grup arasında yer almış oluyordu.

Gün geldi Hz. Peygamber, Medine'li Müslümanların da gönülden katıldıkları bir karar ile, Kaynuka' (ya da Nadîr) Yahudilerinin yerlerini muhacirlere takdim ederken Mikdad'a da bir kısım arazi verdi.

*

Bedir Savaşı'na giderken orduda bulunan iki atlıdan biri Mikdad idi. Hz. Peygamber, Kureyş ordusuyla savaş konusunda görüş alırken bir takım insanlar isteksiz ve çekingen davranmakta idiler. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz ise bunalmış durumdaydı. Bu sırada Mikdad ayağa kalkarak şu sözleri söylemişti:

-Ey Allah'ın Rasûlu (s.a.v), Vallahi biz sana, Yahudilerin Hz. Musa'ya dedikleri gibi **"Sen git ve Rabbinle birlikte onlara karşı savaş, biz işte burada oturacağız"**[1] demeyiz. Biz senin önünde, ardında, sağında ve solunda düşmana kılıç çalarız. Bizi Berk-i Gamad'a[2] kadar yürütsen peşinden geliriz ve maksadına ulaşıncaya kadar seninle birlik olur ve ayrılmayız.[3]

---

1 Maide suresi, 5/24

2 Berk-i Gamâd, Yemen'de, Arap yarımadasının en uzak köşesi olarak bilinen yere verilen isim.(İbn Hişam, 3 numaralı not. 2/266)

3 İbn Hişam, 2/266

Bu olayı anlatan Abdullah b. Mes'ud, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in pek memnun kaldığını ve mübarek yüzünün pırıl pırıl olduğunu gördüm, demişti. İbn Mes'ud yine bu olayı anlatırken, **"Mikdad ile bir savaşta bulundum. Üzerine güneş doğan ne varsa hepsini verseler, bu savaşta Mikdad'a arkadaş olma şerefiyle değişmem"** derdi.[1]

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bir gün, **"Yüce Allah bana dört kimseyi sevmemi emretti. Kendisinin de onları sevdiğini bildirdi"** demişti.

- Kim o mutlu insanlar, denildi.

- Ali onlardan biridir. Ali onlardan biridir. Ali onlardan biridir.

Bu sözü üç defa tekrarlayan Efendimiz şu üç ismi ilave etti:

- Mikdad, Selman, Ebû Zerr..[2]

Hicretin beşinci yılı idi ki Yüce Mevlâ, evlat edinme hükmünü kaldırdı. İnsanların, babalarının isimleriyle çağrılmasını emretti.[3] O güne kadar Mikdad b. Esved ismiyle bilinen bu şerefli sahabi artık Mikdad b. Amr olarak tanındı.

Mikdad, Bedir'den itibaren Hz. Peygamberin çıktığı her sefere katıldı. Hiç bir yolculuğunda ondan ayrı kalmadı.

Bir gün Abdurrahman b. Avf ile oturmuş konuşmakta idiler. Abdurrahman ona, söz olsun diyerek,

- Neden evlenmiyorsun, dedi.

Mikdad bu fırsatı değerlendirdi.

- Evlenmek istiyorum. Kızını bana nikah et!..

Neticenin böyle geleceğini hiç tahmin edemeyen Abdurrahman birden sinirlendi, Mikdad'a kırıcı sözler söyledi.

---

1 İbn Abdilberr, el-İstîâb, 3/ 474

2 İbn Mace, Mukaddime, 11 (I/ 52)

3 Ahzab suresi, 33/ 5

Mikdad onun yanından üzgün bir halde ayrıldı.

Abdurrahman burada lüzumsuz yere hatır kırmıştı. Evlilik teklifiyle karşısına çıkan adamı daha munis, daha gönül alıcı ifadelerle geri çevirebilirdi. Hiç kimse kızını bir başkasına vermeye mecbur değildi. Bir insanı, damat olarak kabul etmeye gönlünü razı edemezdi ama ağır söz söyleme hakkına da sahip olmamalıydı. Kaldı ki evlenme konusunu ortaya atan kendisiydi.

Mikdad, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in yanına geldi, olanları anlattı. Efendimiz onu dinledi.

- Seni ben evlendireyim ey Mikdad, dedi.

Büyük amcası Haris'in kızı Dubâa'yı ona nikah etti.

Böylece Mikdad için acı şekilde başlayan bir evlilik olayı tatlılıkla sona ermiş oluyordu.[1]

Hicret'in otuz üçüncü yılında vefat ederken Mikdad, namazını Zübeyr b. Avvam'ın kıldırmasını vasiyet etti.[2] Çünkü Mikdad Hilafet'e Hz. Ali'nin layık olduğuna inanıyor, Hz. Osman'ın bu makama getirilmesiyle bir hakkın çiğnendiği ve Rasulullah Efendimizin Ehl-i Beyt'inin bir tarafa itildiği kanaatini taşıyordu.

Mikdad'a ve kendi gibi düşünenlere ve mesela Ammar b. Yasir'e göre Hz. Osman Hilafet'e göz dikmemeli, hatta kendisine Hilafet makamı arzedilse kabul etmemeliydi. Gerek şahsı ve gerekse bu ümmet için hayırlı ve faydalı olan bu idi. Nitekim Hz. Osman'ın Halife olmasının üzerinden on yıl bile geçmeden bütün devlet daireleri, layık oldukları ya da olmadıkları düşünülmeden ya da neticenin ne olacağı hesap edilmeden Emevîler'le doldurulmuş, koca İslâm alemi Emevîler'in bir çiftliği haline getirilmişti.

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 3/ 162

2 İbn Abdülberr, el-İstîâb, 3/ 472; İbn Esir, el-Kamil 3/ 146; İbn Hacer, el-İsabe, 3/ 454

Hz. Ebû Bekr'in, Hz. Ömer'in bunca emek çekerek ve alın teri dökerek sağlam temellere oturttukları büyük devlet günden güne sallanıyor, çatırdıyordu. Bu sebeple Mikdad kendini, Hz. Osman'ın Halife seçildiği günde verdiği kararda haklı buluyordu.

*

Mikdad'ın namazını Hz. Osman'ın ya da bir başkasının kıldırmış olması önemli miydi?.. Hz. Osman kıldırsa kendisine ulaşacak zarar, bir başkası kıldırsa gelecek kâr ne idi?

Gözlerimizi Nebiyyi Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in zamanına çevirirsek, bu konuda bir ayetle karşılaşma imkanı olabilir.

Yüce Mevlâ, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e, **"Onların mallarından belli ölçüde bir sadaka al ki sen bu aldığın sadaka sebebiyle onların kalblerini, duygularını, niyetlerini tertemiz hale getirirsin. Onlara dua et. Çünkü senin yaptığın dua onlar için huzur ve mutluluktur. Allah işiten ve bilendir."**[1] buyurulmuştu.

Rasûlu Ekrem (s.a.v) Efendimiz de, arkadaşlarından vefat edenlerin cenazelerinde mutlaka bulunmayı, namazlarını kıldırmayı İster ve **"Benim, onların namazlarını kılmam, onlar için bir rahmettir."** buyururdu.[2] Cenaze namazı ise, ölen için yapılan özel bir dua demektir.

Bazen gece vakti ölen olur, Hz. Peygamber'i rahatsız etmemek için ona haber vermeden namazı kılınıp defnedilirdi. Fakat Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in böyle bir olaydan haberdar olduğu zaman ölenin mezarına kadar gidip namazını kıldırdığını biliyoruz.[3]

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den başkasının kıldıracağı cenaze namazına gelince imamın, Hz. Osman oluşuyla Hz. Zübeyr oluşu arasında bir farkın bulunmaması gerekir. Bu daha çok, ölenle namazını kıldıran arasında bulunan bir sevgi ile ve pek tabii olarak sevenin

---

1 Tevbe suresi, 9/ 103

2 Nesai, Cenaiz, 94 (4/ 85); İbn Mace, Cenaiz, 32 (1/ 489) Ahmed b. Hanbel, 4/ 388

3 Nesai, Cenaiz, 94 (4/ 85); İbn Mace, Cenaiz, 32 (1/ 489) Ahmed b. Hanbel, 4/ 388

sevdiğine daha gönülden dua etmesi ile açıklanabilecek bir durum olabilir.

Namazı kıldıranın salih bir mümin olması ile fasık ve facir bir mümin oluşu arasında da elbet bir farkın bulunacağı düşünülmelidir. Her hal ve durumda Mikdad, o günün Müslümanları için gerçek anlamıyla bir kayıp olarak değerlendirilmelidir. Hz. Osman'la anlaşamadığı konuya gelince o konuda meseleyi çözecek olanın Cenab-ı Mevlâ olduğuna inananlardanız. Adli ve ihsanı neyi gerektiriyorsa onu yapacaktır.

Rebeze'de Yalnız Yaşayan Bir Aile

Ebû Zerr, Rebeze'deki hayata iyice alışmıştı. Dünyadan fazla beklentisi olmayan, kalabalıktan hoşlanmayan bir insan; tek aileden meydana gelen, kimsenin karışmadığı, kimsenin rahatsız etmediği bir hayat ile mutlu olursa bunu şaşmamalıdır. Olanla yetinmek ve olmayana göz dikmemek bir insana, pek çok imkanlar içinde iken bile elde edilemeyen bir mutluluk getirir. Nitekim Ebû Zerr'i ziyarete gelen bir arkadaşı, onun üzerinde sadece bir post görür. Ebû Zerr namaz kılmaktadır. Onun bu haline hayret eder. Namazını tamamladığı zaman ona,

- Ey Ebû Zerr, senin bu posttan başka giyeceğin bir elbisen yok mudur, der.

- Olsa onu üzerimde görürdün.

- Birkaç gün önce ben senin üzerinde iki örtü görmüştüm. (Bu iki örtüden belden aşağı tutunulan izar, belden yukarıya örtünülen rida adıyla bilinir)

- Ben onları daha muhtaç olduğunu farkettiğim birine vermiştim.

- Sen o iki örtüye muhtaç durumda idin.

Ebû Zerr ellerini kaldırma ihtiyacını hissetti:

-Allah'ım, sen beni bağışla, diye niyaz etti, sonra arkadaşına döndü;

- Sen dünya hayatını pek büyütüyorsun. Üzerimde bu postu görmek sana bunları söyletiyor. Halbuki benim, mescide giderken örtüneceğim bir elbisem var. Sütünü sağıp içtiğimiz birkaç keçimiz, yükümüzü taşıyan bir eşeğimiz ve hizmetimize bakan bir adamımız var. Bundan daha değerli hangi nimet olabilir söyleyebilir misin?..

Bir iki nefes aldı ve devam etti:

- Ayrıca ben bundan daha fazla bir nimetin hesabıyla sorumlu tutulmayı da istemiyorum.[1]

Ebû Zerr, kalabalıktan hoşlanmayan ve yalnızlığı seven bir tabiatin sahibidir. Bu sebeple Rebeze'deki hayat şikayetle değil, hamd ve şükür duygularının eşliğinde geçmektedir. Bir zamanlar Tebûk ufuklarında konaklayan orduya yürüye yürüye yetiştiği zaman Hz. Peygamber'in, kendisi hakkında **"Tek başına yürür, tek başına yaşar ve tek basma yaşarken ölür"**[2] buyurduğunu unutmamıştır.

Şimdi artık istediği gibi, tek başına yaşamaktadır. Büyükler Büyüğü Efendisinin hayali bazen gözlerinin önüne geliyor, onunla yaşadığı tatlı hatıraların verdiği mutlulukla avunuyordu.

Bir gün Ebû Zerr, sıhhatinin elden gitmek üzere olduğunu anladı. Gücü kuvveti, sanki makasla kesilmiş gibiydi. Sanki bir zamanlar tek başına kervanlara hücum edip soyma teşebbüsünde bulunacak derecede cesur ve güçlü Ebû Zerr[3] bir başkasıydı. Onun günden güne erimekte olduğunu gören eşi göz yaşlarını tutamadı.

- Neden ağlıyorsun?

---

1 İbn Sa'd, 2/ 235

2 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 6/ 94; İbn Hacer, el-İsabe, 4/ 64

3 Diyanet İslam Ansiklopedisi, 10/ 267

- Elbet ağlarım. Şurada tek başımıza yaşıyoruz. Ölsen, seni tek başıma mezara koymaya bile gücüm yetmez.

- O seni üzmesin.

- Peki kimi üzsün? Komşularımızı mı?.. Kimimiz var burada?

- Bak hanım, bir gün üç beş arkadaş Rasûlullah (s.a.v) Efendimizle birlikte oturmaktaydık. **"Sizden biri, kimselerin bulunmadığı bir arazide ölür. Buna rağmen müminlerden bir cemaat onun cenazesinde bulunur"** dedi.[1] O gün benimle birlikte Efendimizin huzurunda oturan arkadaşlarımın hepsi öldüler, bir ben kaldım. Herbiri de şehirde, insanların arasında iken vefat ettiler. İnandığım odur ki, benim cenazemde bulunmak üzere gelen arkadaşlarım olacaktır. Ben bunları uydurup söylemiyorum, yalancı çıkacağımı da sanmıyorum.

- Sen de biliyorsun ki Hac mevsimi geçti, yollar tenhalaştı, bundan böyle ne gelen olur, ne de giden.

Ebû Zerr hala aynı kanaati muhafaza etmekteydi.

- Uzun sözün kısası, ben ölünce beni yıkar, kefenlersiniz. Sonra beni yolun kenarına çıkarıp bırakın. Gelenlere cenazemi gösterip, **"İşte Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin arkadaşı Ebû Zerr, onu defnetmek üzere bize yardımcı olun"** deyin.[2]

Başka yapılacak iş ve konuşulacak söz yoktu. Ebû Zerr gitgide bitkinleşiyor, fakat zaman zaman yüzünde fersiz gülümsemeler beliriyor. İhtimal ki Rasûlullah (s.a.v) Efendimizle olan hatıralar zihninde canlanmaktadır.

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz,

- Ben Cennete en son olarak girecek ve Cehennemden en son çıkacak insanı biliyorum, dedikten sonra kıyamet günü hesabı görülen bir adamı anlatmıştır. Bu adam Yüce Mevlâ'nın huzuruna getirilir. Görevli meleklere:

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 1/215

2 İbn Abdilberr, el-İstiab, 1/215

- Ona küçük günahlarını gösterin, büyük günahlarını da bir kenara bırakın, göstermeyin, emri verilir. Melekler bu emre uyarak adama küçük günahlarını arzederler. Her birinde ona,

- Bunu hatırlıyor musun?.. Böyle bir hata yapmıştın. Hani bu hatayı şöyle bir günde, şöyle bir yerde işlemiştin, derler.

Adam bunların herbirini kabul eder. Hiç birini inkar edecek halde değildir. O asıl büyük günahlarının ortaya çıkarılmasından korkmaktadır. Fakat onlardan hesap sorulmaz, gündeme getirilmez. Küçük günahlar bittiği zaman ona,

- Hadi, artık gönlünü hoş tut. Bu günahların herbirini sevab olarak yazıyoruz, kurtuldun, denilir.

Bu müjdeyi alan adam, nefesi genişleyince yaptığı ufak tefek iyilikleri hatırlar ve,

- Ey Rabbim, ben bunların haricinde bir takım iyi işler yapmıştım, onları göremiyorum, demekten kendini alamaz.

Ebû Zerr, bu son cümleyi söylerken, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in, azı dişleri görünecek derecede güldüğünü bile hatırlamaktadır.[1]

Bir gün Ebû Zerr, pek az bir zamanının kaldığı düşüncesiyle etrafa bir bakmalarını, gelen giden olup olmadığını kontrol etmelerini söyledi. Çadırdan çıkan hanımı, kimseleri göremeden döndü. Bu arada Ebû Zerr, Nebiyyi Ekrem Efendimiz'den işittiği bir müjdenin gerçekleşmesi için devamlı olarak **"La ilahe illallah, Muhammedü'r-Rasûlullah"** demekteydi. Bu mübarek kelimeyi can ve gönülden, inanarak söyleyen ve bu iman ile ölen insan Cennete girer[2] dediğini hatırlıyordu. Hatta kendisi, Efendimiz'in söylediği bu mübarek sözleri garibsemiş,

---

1 Müslim, İman, 314 (I/ 177)

2 Müslim, İman 45 (1/ 57)

- Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı? diye sormaktan kendini alamamıştı.

- Evet, zina etse de, hırsızlık yapsa da (cezasını çektikten sonra da olsa) Cennete girer.

Efendimizin bu açıklaması Ebû Zerr'i tatmin etmemişti. İhtimal ki kendisi yanlış duymuştu. İhtimal ki Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Ebû Zerr'in yaptığı hatırlatmayı iyice anlamamıştı.

- Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı?

Efendimiz cevabını aynen tekrarlamıştı. Fakat Ebû Zerr'in defterinde; isyana, hataya yer yoktu. Ona göre iman eden insan, bütün varlığıyla iman edecek, davranışlarında bu imanın gereği olan her şey görünecek, imanın kemal derecesi ne ise o yaşanacak. Yüce Mevlâ'nın ve Büyük Peygamber'in yasakladığı hiç bir şey bu hayata bir daha hiç sokulamayacak. İman ettikten sonra Allah rızasına uygun olan her şey alınacak, Allah rızasına uygun olmayan her şeyden uzak bir hayat yaşanacak. Bu düşünceler altında Ebû Zerr, Hz. Peygamber'e üçüncü defa aynı soruyu yöneltti,

- Zina etse de, hırsızlık yapsa da yine mi Cennete girecek?

Hazreti Peygamber bu defa:

- Ebû Zerr'in aklı almasa da, gönlüne yatmasa da Cennete girecek, cevabını verdi.[1]

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in bu açıklaması:

- İman ettikten sonra isterseniz zina edebilir, hırsızlık yapabilir, şarap içebilirsiniz. Bunlar sizi Cennete girmekten alıkoyacak değildir. Gönlünüzce eğlenmeye bakın, ama sonunuzun Cennet olduğunu unutmayın, anlamına değildi.

Evet, Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin sözleri bu anlamda değerlendirilemezdi. Ama, bilmezlikle bu çeşitten günahları işleyen bir insan,

---

1 Müslim, İman, 154 (I/ 95)

tevbe eder, Mevlâ'sının rahmet ve mağfiretine bel bağlarsa, kurtuluş imkanı vardır, ümidini kesmesi doğru değildir, anlamına gelmeliydi.

Artık hırsızlığın, zinanın ve benzeri kötülüklerin asla kirletemediği, Allah ve Rasûlune ait sevginin iliklerine kadar işlediği bir hayat sona ermek üzeredir. Sadece ciğerlere girip çıktığı farkedilen nefesin ötesinde, onun canlı olduğunu gösterecek bir işaret yok gibidir. Bir zaman böyle kalan Ebû Zerr gözlerini aralamış,

- Bakın, gelen var mı?.. demiştir.

Dışarı çıkan kadın, görünürde kimseler yok, diyerek tekrar çadıra girmiştir. Ebû Zerr bu defa kızına, bir koyun kesmesini emretmiş, kesilen koyun parçalanarak pişirilmek üzere tencereye yerleştirilmiştir. Ebû Zerr,

- Beni defnetmek üzere gelecek olan insanlara, Ebû Zerr, bu yemeği yemeden gitmemenizi, sizden Allah aşkına rica etti, deyin. Çünkü salih insanlardan oluşan bir topluluk benim cenazemde bulunacaklardır. Şimdi beni kıbleye karşı döndürün, dedi. Döndürdüler.

- Bismillâhi ve alâ milleti Rasûlillah (Allah'ın adıyla ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in dini üzere dünyadan ayrılıyorum) dedi. Bundan sonra ondan tek kelime işitilmedi. Çünkü görevli melek onun aziz ruhunu alıp götürmüştü.[1]

Artık Ebû Zerr yaşamıyordu. Böylece Hz. Peygamber'in Ashab'ından bir insan daha hayata veda etmişti. Kim bilir giderken bizlere kadar ulaşamayan daha nice hatırayı da beraberinde götürmüştü. Sayıları hiç artmayan, ama günden güne azalmakta olan bu değerli insanlar, vakitleri geldikçe birer birer bu fani alemi terkedecekler ve bir gün onlara sevgileri, saygıları bulunan kimseler, **"Artık yer yüzünde Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in arkadaşlarından hiç kimse yaşamıyor"** diyerek ellerini dizlerine vurup gözyaşı dökeceklerdi.

*

---

1 Taberi 2/ 629, İbn Esir, el-Kamil, 3/ 133

Ebû Zerr vakit geçirmeden hanımı tarafından yıkanıp kefenlenmiş ve yol kenarına bırakılmıştır. Tam bu sırada tepeyi aşan bir yolcu kafilesi belirmiştir. Bunlar, aralarında Abdullah b. Mes'ud'u da alıp Umre için Mekke'ye giden ve dönmekte olan yolculardır.

Abdullah b. Mes'ud vaziyeti öğrendiği zaman gözyaşlarını tutamadı. Allah'ın Rasûlu doğru olanı haber vermiştir, Allah'ın Rasûlu tarafından verilen haber doğru çıkmıştır, diyordu.

- Nedir o haber ey Mes'ud'un oğlu, dediler.

- Efendimiz, işte bu mutlu insan için tek başına yürür, tek başına yaşar ve tek başına ölür, buyurmuştu. Görüyorsunuz namazını kılacak, defnedecek kimsesi bile yok, dedi.

Onunla birlikte gelenler evvela mezarı kazdılar. Sonra Abdullah b. Mes'ud onun namazını kıldırdı. Beş dakika sonra, üzerine atılan topraklarla sanki hiç dünyaya gelmemiş, sanki hiç yaşamamış gibi olan, dünyada dikili bir tek ağacı bulunmayan Ebû Zerr, kabrinde imanı ve ameliyle başbaşa bırakıldı. Bundan ötesi onu, yaptıklarıyla hesaba çekecek meleklere, amelinin karşılığını vererek adalet ve ihsanına yakışanı yapacak olan Yüce Mevlâ'ya kalıyordu.

Yolcular, bir müddet önce kesilen ve pişirilmekte olan eti yerken Ebû Zerr'in hatıraları dile getirilmiş olmalıydı. Gözyaşı dökmekten ötede hiçbir şeye, güçleri yetmeyen ana ve kız, bir müddet teselli edildi ve yolcular vedalaşarak ayrıldılar.[1]

*

Ebû Zerr'in eşi ve kızı artık Rebeze'de kalmağa mecbur değillerdi. Ama bundan böyle onların ne yaptıkları, nereye gittikleri hakkında bilgi sahibi değiliz.

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 4/235; İbn Abdilberr, el-İstiab, 4/65

Muhammedi el-Hanefîyye'nin Merakı

Mühammed Ümmeti'nin en önde geleni, Allah ve Rasûlu tarafından en çok takdir edileni kimdir?

Bu soru, dün olduğu kadar bugün de insanların zihinlerini meşgul etmiştir. Hz. Ali'nin oğlu Muhammed el-Hanefiyye de bunlardan biridir. Bir gün, zaman zaman zihnini meşgul eden bu sorunun cevabını almak üzere Hz. Ali'ye,

- Babacığım, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den sonra bu ümmetin en faziletli olanı kimdir, bana söyleyebilir misin, dedi.

Hz. Ali bu sorunun cevabını vermek için düşünmedi. Düşünmesine ihtiyaç yoktu.

- Ebû Bekr'dir, dedi.

- Ondan sonra kimdir?

- Ömer'dir.

- Ömer'den sonra da sensin değil mi?

- Oğlum, ben ancak müminlerden bir ferdim.

Muhammed el-Hanefiyye, daha sonraki günlerde hatıralarını anlatırken "Ömer'den sonra en faziletli kişi Osman'dır" gibi bir cevap alıveririm ve babam Osman'dan sonraya kalır korkusuyla böyle sorduğunu anlatır. Hz. Ali'nin kendisini müminlerden bir fert olarak değerlendiren cevabı üzerine el-Hanefiyye soru sormaktan vazgeçmiştir.[1]

Hz. Ali'nin cevabı gerçek olanı anlatıyordu. Yüce Mevlâ **"Allah'a davet eden, güzel amel işleyen ve ben müslümanlardan biriyim, diyenden daha güzel sözlü olan kimdir?"**[2] buyurmuştu.

---

1 Buhari, Fezail 5 (4/195)

2 Fussilet suresi, 41/22

Allah'ın kitabı ve Peygamberi'nin sünneti üzere amel ederek, fazilet merdiveninin basamaklarını birer birer tırmanan; Kur'an'ı, sünneti ve dolayısıyla İslâm'ı ruhuna mükemmel şekilde sindiren; günden güne iman ve İslâm yolunda bir adım daha ilerleyen, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den bir defa değil defalarca Cennetlik olduğunu öğrenen ama bunu hamdederek, şükrederek karşılayan insan gerçekten büyük olurdu.

Ama o, bu büyüklüğünü farkedemeyecektir. Çünkü Kur'an'ı ve Sünneti gözünün önünde bulunduran, günden güne Rabbinin azamet ve kudretini daha iyi anlayan, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in kemalini bilen bir insan "ben buradayım. Muhammed ümmetinin en büyüğü benim" diyemeyecek, ve şayet derse cahilce bir söz söylemiş olacaktır. Edep dışı bir iddiada bulunmuş olacaktır. Ona ise edep hududunu aşmak, cahil kişilerin söyleyebileceği çeşitten söz söylemek yakışmaz.

O, gerçek manasıyla büyük olanı, Yüce olanı tanımıştır. O büyüğün yanında bir başka büyüğün bulunması imkansızdır. Bu sebeple Hz. Ali en doğru olan sözü söylemiş, "Ben ancak Müslümanlardan bir ferdim" demiştir. Çünkü o, Rabbinin rızasını gözeterek alçak gönüllü davrananı Yüce Mevlâ'nın yücelteceğini; kibirlenenleri, büyüklük taslayanları da alçaltacağını bilmektedir.

Ama Hz. Ali'nin Muhammed el-Hanefiyye'ye verdiği bu cevap doğru olmakla beraber gerçeğin ilk basamağıdır. Bu anlamda Hz. Ebû Bekr de, Hz. Ömer de Müslümanlardan birer ferd idiler. Kelime-i Tevhidi söyleyen her insan bu ilk basamakta onlarla beraberdir. Fakat basamaklar çıkıldıkça bir kısım insanlar kendi seviyelerine uygun basamaklarda kalacaklar, yukarılarda bulunanlar azalacak ve nihayet Muhammed ümmetinin yükselebileceği en üst seviyelerde üç beş insan kalacaktı.

*

Zatüsselasil Gazası'nın muzaffer komutanı Amr b. Âs, bir gün Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e en çok kimi sevdiğini sormuştur.

Amr'ı böyle bir soru yöneltmeye iten sebep, Hz. Ebû Bekir, Ömer, Ebû Ubeyde.. gibi İslâm'ı ilk günden kabul eden ve bu uğurda defalarca canlarını ortaya koyan insanları kendi emrindeki bir orduya nefer olarak bulundurmasıdır. Kendisi daha dün diyecek kadar yakın bir zamanda iman etmiştir. Hal böyle olunca Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Amr'a verdiği değer kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Amr işte buradaki inceliği bir de Hz. Peygamber'in ağzından duymak istemiştir. Beklediği cevap bellidir.

- Ey Amr, böyle bir soruyu sormaman gerekir. Ben, en yakın arkadaşlarımı durup dururken mi senin emrine verdim?.. Elbet en çok seni seviyorum..

Fakat Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz

- Aişe'yi severim, cevabını vermiştir.

- Ben erkeklerden kimi sevdiğini sormuştum ey Allah'ın Rasûlu!

- Aişe'nin babasını (Ebû Bekr'i) severim.

- Ondan sonra?

- Ömer'i severim.

- Ondan sonra?..

Amr böyle sordu, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz beklemeden ve düşünmeden cevabını verdi. Soru uzayıp gitti. Nihayet Amr "En sona kalıveririm" korkukuyla sormaktan vazgeçti.[1]

Kendi isminin ötesinde bir başkası Amr'ı ilgilendirmediği için Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin sevgi zincirini evvela "Erkeklerden kimi sevdiğini sormuştum" diyerek kesmiş, daha sonraki sırayı da vermemiştir. Belki Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bu sevgi zincirini bazen hanımlardan bazen erkeklerden bir isim söylemek suretiyle devam ettirecekti. Mesela değerli eşlerinden bir başkasının ismi kimden sonra

---

1 Buhari, Fezailü's-sahabe, 4 (4/63)

yer alacak, ve mesela Hz. Fatıma bu sevgi zincirinin hangi halkasını oluşturacaktı? Maalesef Amr'ın burada sırf kendisini düşünerek araya girmesi, Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin gönül defterindeki mutlu insanlar zircirini koparmış, sırf erkeklere ait olan sıradan da bize kala kala iki isim kalmıştır. Kaldı ki bütün İslâm alemi zaten erkeklerde ilk sırayı bu iki büyüğün aldığını bilmektedir. Kısacası Amr, kendisiyle birlikte mezara giden ve sevgililerin isimlerinden oluşan "Mutlu insanlar zincirini" Muhammed Ümmetine vermemekle iyi bir iş yapmamıştır.

Bu Ümmetin en mutlu, en değerli insanlarını tanıma arzusu Amr b. As'ta ve Muhammed el-Hanefiyye'de ne derece ise, Ashab arasında, Tabiun zümresinde ve daha sonra bugüne kadar yaşayanların arasında aynı arzuyu taşıyan sayısız insan yaşamıştır. Bu arzu yeryüzünde Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i son Peygamber olarak bilen insanlar yaşadıkça devam edecektir.

Muhammed el-Hanefiyye'ye cevap veren Hz. Ali idi. Onun bu konuda vereceği bilgi eksik ve kusurlu olabilirdi. Ama Amr'ın sorusuna cevap veren Efendimizin durumu böyle değildi. Kimsenin ona, "Hayır, mesele böyle değildir, şöyledir" deme hakkı yoktur. Fakat Amr'ı ilgilendiren cihet, kendisinin bu sevgi zincirinde hangi halkayı oluşturduğu idi. Kendisi bu halkanın sonlarına kalacaksa Hz. Ebû Bekr ve Ömer'den sonrası hiç önemli değildi. Bu sebeple, gönlünde Peygamberi'ne ve Peygamberi'nin sevgililerine özel bir yer ayıracak olanlar için olağanüstü bir değer taşıyan bu bilgi, bir hiç uğruna Amr b. As ile birlikte mezara kadar gitmişti.

Tuhaf olan şu ki, bu olayı Amr b. Âs'dan dinleyenler,

-Ey Amr, Hz. Ömer'den sonra söylenen sevgililer sırasında kimler vardı?.. Bizi bu bilgiden mahrum etmesen olur mu?., dememişlerdir. Denilemez miydi? Denilmedi mi, denildi de cevap mı alınamadı bunu bilmiyoruz.

Abdullah b. Ömer bu konuyla ilgili olarak şöyle derdi:

- Biz, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in devrinde, insanlar arasındaki fazilet sırasını Hz. Ebû Bekr, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman şeklinde yapardık.[1]

Yine Küçük Çoban

Esen ecel yelinin önünde dimdik durabilmek, ecele yenik düşmemek hiç kimse için mümkün değildir. Allah'ın takdirindeecel şerbetini içmeyecek bir tek fert yoktur. Günü ve zamanı geldiğinde sunulan ecel şerbetini, içmem deme hakkına da kimse sahip değildir. Güçlüsü zayıfı, genci ihtiyarı, güzeli ve çirkini ile her canlı, hayatı ölüme bağlayan bu köprüden mutlaka geçecektir. Bu yıl sırası gelenlerden biri de Abdullah b. Mes'ud'dur.

"Bu kadar incecik bacakların üzerinde durabilmek bir hayli maharet ister" dedirtecek derecede çelimsiz bacaklarıyla Abdullah b. Mes'ud, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in vefatından itibaren daha yirmi iki yıl yaşamıştı. Fakat artık yapabileceği en uzun, ya da en kısa yolculuğa hazırlanması gerektiğini anlatan bir halsizlik onu yatağa sermiş bulunuyordu.

Ziyaretine gelenler onun, küçücük bir iskeleti andıran vücudunu gördükleri zaman yadırgamadılar. Kemiklerin üzerinde sadece esmer ve kuru bir deri vardı. Yıllardır hep böyleydi ama, artık o günleri de aratacak bir hale gelmişti. Gözlere bir fersizlik çökmüş, arı vızıltısını andıran bir ses kalmıştı geride.

Bununla beraber zaman zaman bu fersiz gözlerin aydınlanır gibi olduğu, geçmiş günleri hatırlamanın, ya da çok geçmeden Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e kavuşma sevincinin verdiği heyecan, onun gözlerinde bir değişiklik, bir canlılık meydana getiriyor. Dünyadan beklediği hiç bir şeyi olmayan ama ahiret hayatından büyük beklentileri olan bir insanın rahatlığı ve huzuru farkediliyor.

---

1 Buhari, Fezail 4 (4/191)

Hastalığın başlamasından birkaç gün önce kendisini ziyaret eden bir adam ona,

- Ey Mes'ud'un oğlu, dün gece seni rüyamda gördüm, demiş ve devamını şöyle anlatmıştı:

- Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz yüksekçe bir minberde idi. Sen minberin alt merdivenlerinden birinde oturuyordun. Hz. Peygamber sana,

-Ey Mes'ud'un oğlu, bana gel!.. Sen benden ayrıldıktan sonra yeteri kadar cefa çektin, diyordu.

Bu rüya, Abdullah b. Mes'ud'un gönlünü alt üst etmişti. Bir anda apayrı bir alemin içine girivermişti.

- Allah için söyle, böyle bir rüya gördün mü?.. dedi.

- Evet, yalan söylemeye mecbur değilim, aynen böyle gördüm.

- O halde Allah rızası için benim cenaze namazımı kılmadan Medine'yi terketme.[1]

Bu rüya göç davulunun çalındığını, hazırlıkların yapılması gerektiğini açıkça anlatmaktaydı. Ama Abdullah'ın fazla bir hazırlık yapmasına lüzum yoktu. Çünkü iman edeli beri hep bu yolculuk için hazırlık yapmaktaydı. Yapacağı tek iş vasiyet etmek, eş ve dostla vedalaşmak.

Zübeyr b. Avvam'a haber gönderdi. Kendisine vefatından sonra vekalet etmesini, teçhiz ve tekfinini yapıp Hz, Osman'a haber vermeden namazını kıldırmasını ve Baki' Kabristanı'nda, Osman b. Maz'un'un yanına defnetmesini istedi.

- Kızlarımı sana ve senden sonra oğlun Abdullah b. Zübeyr'e bırakıyorum. Sen ya da oğlun Abdullah benim adıma "evet" demeden evlenmesinler. Eşim Zeyneb bt. Abdullah es-Sakafiyye'ye gelince şayet kendiliğinden evlenme kararı verirse engel çıkarılmasın, dedi.[2]

---

1 İbn Esir, Üsdülgabe, 3/ 386'

2 İbn Sa'd, et-et-Tabakât, 3/ 159

İkinci evliliğini yapacak olan bir kadın için velisinin izin vermesi şart değildi. Bakara 230. ayeti onlara bu hakkı tanıyordu.

*

İbn Mes'ud'un hasta olduğunu öğrenen Halife, çoktandır aralarında bulunan soğukluk sebebiyle görüşemediği eski dostunu ziyaret etti. İbn Mes'ud hala kırgındı. Aralarında şöyle bir konuşma geçti.

- Bana senden bir kısım sözler ulaştı.

- Olabilir.Bana yaptıklarını hatırlamıştım. Şiddetle dövüldüm, Sabahı, öğleyi, ikindiyi akledemeyecek derecede baygın kalmışım. Üstelik benim maaşımı da kesmiştin.

- Sen de benden hakkını al, Sana yaptığımı sen de bana yap.

- Halifelere kısas yapmak gibi bir yol ve âdet çıkarmak istemem.

- Maaşını vereyim.

- Benim pek muhtaç olduğum günlerde onu vermedin. İhtiyacımın kalmadığı (ölmek üzere bulunduğum) bir zamanda vermek istiyorsun. Artık benim maaşa ihtiyacım kalmadı. (Ölmek üzereyim)[1]

- Neden şikayet ediyorsun?..

Hz. Osman bu soruyu sorarken, hastalığın nedir?.. Vücudunun neresinde rahatsızlık duyuyorsun, demek istiyordu. İbn Mes'ud bunu anlamış olmakla beraber cevabı başka oldu.

- Günahlarımdan.. evet günahlarımdan şikayetçiyim.

- Canının istediği bir şey var mı?.. (Ne gibi bir şey yemek istersin)

- Evet, tek isteğim, Rabbimin beni bağışlamasıdır.

- Sana bir doktor getirsem arzu eder misin?

- Beni hasta eden doktorun kendisidir.

---

1 Ya'kubi, 2/ 118

- Maaşını vermemi ister misin?

- Hayır, benim maaşa ihtiyacım yoktur.

- Kızlarına faydası dokunur.

- Sen kızlarımın fakir düşeceğinden endişe etmektesin öyle mi?.. Ben onlara her gece "Vakıa" suresini okumalarını emrettim. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i de, **"Her gece Vakıa suresini okuyana yoksulluk gelmez"** derken dinledim.[1]

Konuşma bu kadardır. İbn Mes'ud, iki yıldır kesilmiş bulunan maaşı almadan ve kimseye muhtaç olmadan yaşamanın tadını almış, kimseye hacetini arzetmemenin, kimsenin eline bakmamanın, kendinden daha çok servete sahip olanlara haset etmemenin ve üzülmemenin mutluluğunu tatmış bir insan olarak bir iki gün daha yaşadı.

Bir günün akşam karanlığı basarken onun hayatının fersiz ışığı da söndü. Gece vakti,[2] meşalelerin titrek ışıklarının yardımıyla yıkadılar, kefenlediler onu. Namazını, vasıyyetinin gereği olarak Zübeyr b. Avvam kıldırdı. Baki Mezarlığı'nda, Osman b. Maz'un'un mezarının yanıbaşında açılan ebedi istirahatgahına konuldu. Burası, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in gözlerinin nuru ibrahim'in de mezarı idi.

*

Onun için ağlayan dostlar, ona ait pek çok hatırayı da hayal etmekte idiler. En azından Hz. Ömer'in, onun hakkında **"Tıka basa ilimle doldurulmuş bir dağarcık"** dediğini hatırlayanlar vardı. Onun, incecik iki değneği andıran bacaklarına bakan ve gülüşen insanlara Nebiyyi Muhterem Efendimizin **"Bu iki bacak, Kıyamet günü yapılacak tartıda, Uhud Dağı'ndan daha ağır gelecektir"** buyurduğu henüz unutulmamıştı.[3]

---

1 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 358

2 İbn Sa'd, 3/ 160

3 İbn Sa'd, 3/ 155; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 357

Her gün sabahtan akşama kadar Sevgili Peygamberimiz'e hizmet ettiği, onun evine, ev halkından biri imişçesine rahatça girip çıktığı biliniyordu.[1] Ebüdderdâ onun vefatını duyduğu zaman "Geride kendi gibi birini bırakmadı" demekten kendini alamamıştı.

Zübeyr b. Avvam onu, Cennet bahçelerinden bir köşe olan kabrine yerleştirip evine döndüğü zaman, İslâm'ın ilk yıllarına ait bir hatırasını anlattı:

- Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin ashabından birkaç kişi oturmuş, Mescid-i Haram'da sohbet etmekte idik. İçimizden biri:

- Kureyşliler Kur'an'ı henüz açıkça dinlemiş olmadılar. Yok mu bir adam?.. Şöyle yüksek sesle okusun da onlara dinletsin, dedi.

- Ben varım.

Bu sözü söyleyen Abdullah b. Mes'ud idi.

- Senin böyle bir işe girişmenden korkarız. Sonunda başına, karşı koyamayacağımız bir iş açılır. Biz şöyle, arkası kuvvetli, kötülük yapmak isteyenlere karşı kendisine yardımcı bulabilecek bir insan istiyoruz, dedik. Ama Abdullah b. Mes'ud.

- Bırakın beni, Allah beni koruyacaktır, dedi.

Ertesi sabah, kuşluk vaktiydi. Abdullah, Makam-ı İbrahim'in bulunduğu yere geldi.[2] Mescid-i Haram'da bulunanlara işittirecek derecede yüksek sesle besmele çekti, Rahman Suresi'ni okumaya başladı.

Adamlar evvela şaşırdılar.

- İbn Ümmi Abd neler söylüyor? dediler.

---

1 Buhari, Fezailü Ashab, 27 (4/ 219); Müslim, Fezailü's-sahabe, 110 (4/ 1911); İbn Sa'd, 3/ 154; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 356

2 Hz. İbrahim'in, Ka'be'yi inşa ederken iskele yerine kullandığı ve halen ayak izlerinin bulunduğu taştır. Önceleri Ka'be'ye bitişik halde duruyordu. Hz. Ömer, tavaf edenleri sıkıntıya sokuyor diyerek onu, aynı istikamette olmak üzere bir miktar Ka'be'den uzaklaştırdı. 1950'li yıllarda Suudiyye idaresi onu bugünkü bulunduğu yere getirdi.

Biraz dinleyince içlerinden biri,

- Muhammed'in okuduklarını okuyor bu çoban, dedi.

Üzerine yürüdüler. İbn Mes'ud'un yüzüne tokatlar iniyor o ise okumaya devam ediyordu. Nihayet okumayı bıraktı, onlar da onu bıraktılar. Yanımıza gelirken gördüğümüz yüz, İbn Mes'ud'un evvelce bilinen yüzü değildi, perişan edilmişti.

- İşte böyle bir hale düşmenden korkuyorduk, dedik.

O, hiç bir şey olmamış gibi,

- Kureyş bana, bugünkü kadar zayıf gelmemişti. Arzu ederseniz yarın onlara tekrar Kur'an dinletebilirim, diyordu.

- Yeter arkadaş, sen üzerine düşeni fazlasıyla yaptın, dediler.[1]

*

Bedir Harbin'den itibaren yapılan bütün seferlere katılan İbn Mes'ud, bu defa son seferini Yüce Mevlâ'ya ve Onun sevgli Peygamberine yapmış oluyordu.

İbn Mes'ud'un vefatından sonra artık bu ailenin yakın dostu ve kefili olan Zübeyr b. Avvam, Hz. Osman'ın yanına geldi. Vefat haberini verdi.

-Onun maaşını istemeye geldim. Çünkü onun çocukları bugün bu maaşa muhtaç durumdadır, dedi.

İki yıldır birikmiş ve ödenmemiş olan meblağı aldı, o aileye teslim etti. Bu aile ise, yine İbn Mes'ud'un vasiyeti üzere her gece "Vâkıa" suresini okumaya devam edecekti.[2]

*

Ömrü fakru zaruret içinde geçen ve ayrıca son iki yılda maaşını da alamayan Abdullah b. Mes'ud geriye hiç bir şey bırakmamış ama

---

1 İbn Hişam, I/314

2 İbn Sa'd, 2/160

çok şey bırakmıştı. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den duyup kendinden sonraki nesillerin istifade etmesi için sekiz yüz kırk iki hadis nakletmişti. Yaşadığı müddetçe insanların karşılaştıkları pek çok müşkilatı onun verdiği fetvalar halletmişti. İnsanlar, İslâm'a ait bildikleri her şeyi Abdullah b. Mes'ud ve onun gibi büyük sahabilerden almışlardı.

Bununla beraber İbn Mes'ud'un aile efradına bıraktığı malın tamamını bir insan sırtına alıp yürüyebilirdi. Fakat onun gönüllerde bıraktığı sevgi ve saygı mirası, kolay kolayına her insanın bırakamayacağı derecede geniş ve yoğundur.

Bazı insanlar vardır, ölüm meleği onun kapısını çaldığı zaman geride kalanların yüreklerinde bir serinlik, bir rahatlık meydana gelir.

- Biraz da ahirettekiler çeksin, diyenler bulunur. Ardında kalanlara,

"Ne kendi eyledi rahat, ne halka verdi huzur,

Yıkıldı gitti dünyadan, dayansın ehl-i kubur"

dedirten ve ancak öldükleri zaman insanlara bir defalığına iyilik yapmış olan kişiler de bu dünyada yaşamıştır.

Kimileri vardır. Ömürlerini fitne ve fesat bir örümcek ağı gibi bürümüştür. Onun adının anılması duyanlarda bir tiksinti vücuda getirir. Lanet okumak için bile olsa onun adını anmayı istemeyen kimseler bulunur. Ama asıl fitne ve fesat, asıl mel'unca neticeler onun vefatından sonra yeşermeye başlar. Ektiği tohumlar günden güne filizlenir, etrafa dal budak salar, zehirli meyveleri yıllarca insanları, hatta ardı ardına gelen nesilleri mahveder, perişan eder. Bıraktıkları pislikler, özellikle temiz ruhlu insanların huzurunu alır götürür. Bu gibiler, lanetin çerçevelediği bir hayatı, sadece dünyada değil, özellikle öldükten sonra yaşarlar.

Bazı insanların hayatı gül bahçeleri gibidir. Hayatlarında insanlara fayda vermişlerdir, arkadan gelenler onların diktikleri fidanların tatlı meyvelerini yerler. Abdullah b. Mes'ud bunlardandır. Ardında tertemiz hatıralar bırakarak gidebilme mutluluğuna erenlerdendir.

Kambur ve Topal Bir Fazilet Âbidesi

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e ilk defa iman etme şerefi Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekr, Hz. Zeyd ve Hz. Ali'ye aittir. Bu şerefli insanlar, Nebiyyi Muhterem Efendimiz'in etrafında dörtlü bir çerçeve oluştururlar. Bu çerçevenin dışında ikinci bir grup insan daha vardır. Gizli yapılan davetle ve özel olarak Hz. Ebû Bekr'in pek samimi gayretleri ile iman eden bu değerli insanlar Osman b. Affan, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebî Vakkas, Abdurrahman b. Avf.. gibi İslâm Tarihi'nin tanınmış simalarıdır.

Kur'an'da **"Sâbikûn-u Evvelûn"** yani, iman yarışında ilk sırayı paylaşan büyükler diye tanıtılan bu şerefli insanların arasında Abdurrahman b. Avf'ın özel bir yeri vardır.

Babası Avf ve annesi Şifa, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in annesinin oymağı olan Benû Zühre'dendir. Annesi Şifa hanım, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in doğumunda bulunmuş, onun mübarek vücuduna ilk dokunan el, Şifa hanımın elleri olmuştur.[1]

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in on yaşına bastığı günlerde Şifa hanımın bir oğlu olmuş ve bu çocuğa Abd-i Amr adı verilmiştir. Bir başka rivayete göre ise o, Abdü'l-ka'be diye bilinmekteydi.[2] İnsanlar onu, otuz yıldan az olmayan bir zamanda hep Abd-i Amr diye tanıdılar.[3]

Bu delikanlı bir gün kendini, şehrin temiz yüzlü insanlarından Hz. Ebû Bekr'in karşısında buldu. Bir kenara çekildiler, bir zaman konuştular. Daha.sonra beraberce Son Peygamber'in huzuruna vardılar.

---

1 İbn Kesir, es-Siretü'n-nebeviyye, 1/207

2 İbn Hacer, el-İsabe, 2/416

3 Amr insanlara verilen bir isim olmakla beraber, bu ismi taşıyan bir de put vardır. Abd-i Amr, Amr ismindeki putun kulu demektir.

Abdurrahman, ötedenberi temiz bir insan olarak bildiği, herkesin "el-Emin", yani güvenilir insan olarak tanıdığı Hz. Muhammed b. Abdullah'dan İslâm'ın ne olduğunu öğrendi. Okuduğu Kur'an'ı dinledi. Bu görüşmenin sonu, bu delikanlının Şehâdet kelimelerini söylemesi ve İslâm'ı kabul etmesi oldu.

Bu eve girerken kalbi küfrün ve şirkin yuvası idi. Çıkarken İman ve İslâm nurunun tertemiz hale getirdiği bir nazarargahı ilahi durumuna geçmişti. Büyük Peygamber onun adını Abdurrahman olarak değiştirmişti.

Müşrikler tarafından aşırı derecede rahatsız edilmesi sebebiyle Abdurrahman, Habeş illerine Hicret eden insanların arasına katıldı. Sonra tekrar Mekke'ye döndü.

Birkaç yıl sonra Medine'ye hicret izni verildiği zaman o da diğer müslümanlar gibi doğup büyüdüğü yurdunu terketti. Medine'liler onlara bir iman ve İslâm yurdu hazırlamışlar, gönülden kucak açmışlardı.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Medine'ye geldikten sonra Muhacir ve Ensar grupları arasında bir kardeşlik kurmuş ve Abdurrahman'ı, Sa'd b. Rebi' ile kardeş yapmıştı. Sa'd, kardeş olmanın verdiği heyecanla Abdurrahman'ın elinden tutup evine götürmüş,

- Malımın yarısı senindir. Evimin yarısı senindir. İki hanımım var. Hangisini beğenirsen onu boşayayım nikah ile alırsın, demişti.

Böyle samimi duygularla karşılanan Abdurrahman ona,

- Malın, evin, eşin senin olsun. Allah onları sana mübarek kılsın. Siz bana pazarın yolunu gösterin, yeter, dedi.[1]

---

[1] İbn Sa'd, et-et-Tabakât 3/ 125; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 442 NOT: Sa'd b. Rebi'in kardeş yapılmanın verdiği heyecanla yaptığı u teklif, henüz İslam Dinini yeni kabul eden bir insan olması sebebiyledir. Doğru olmadığı içindir ki Hz. Abdurrahman bu teklifi kabul etmemiştir.

İşbilir, ticaretten anlar bir adam olan Abdurrahman, hayatı boyunca daima kazanan bir tacir olarak bilinir. Öyle ki Hz. Abdurrahman ticari hayatından bahsederken, **"Bir taşı kaldırsam, altın ya da gümüş bulacağımı ümid ettiğim günleri yaşadım"** derdi.

Medine'ye gelişi üzerineden çok zaman geçmemişti. Bir gün, zaferan çeşidi kokular sürünmüş olarak gelince Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz,

- Ne var?.. Ne oluyor, dedi.

- Evleniyorum.

- Ne kadar mehir verdin?

- Bir miktar altın.

- Düğün yemeği yedir. Hiç olmazsa bir koyun ikram et, emrini verdi.[1]

Uzun boylu, kırmızıya çalan beyaz yüzlü, iri gözlü, ince burunlu, sırtı hafifçe kambur, el ve ayak kemikleri kalın bir insan olan Abdurrahman,[2] vücudunda bitmez tükenmez kaşıntı hissetmesi sebebiyle Hz. Peygamber'den özel izinle ipek giyen iki kişiden biridir. Diğeri Zübeyr b. Avvam, idi.[3]

Peygamber Efendimiz'in memnun olacağı, beğeneceği bir seviyeye gelen Abdurrahman bir gün, kulaklarının yandığını sandı. Tahammül edemeyecek derecede heyecanlanmıştı. Heyecanlanan sadece kendisi değildi. Çünkü Hz. Peygamber,

- Ebû Bekr Cennettedir, Ömer Cennettedir.. diyerek bir kısım insanların isimlerini saymaya başlamıştı.

Bir söz Rasûluilah (s.a.v) Efendimiz'in mübarek ağzından çıkarsa o bir daha dönmez, böyle bir haberi verdikten sonra Rasûlu Emin Efendimiz,

---

1 Buhari, Nikah 6-7

2 İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/396;İbn Hacer, el-İsabe, 2/417

3 Buhari, Cihad, 91 (3/231); Müslim, Libas 24 (3/1646)

- Af edersiniz yanıldım. Cehennemlik diyecektim, Cennettedir demişim, demezdi.

- Şaka yaptım, siz işinize bakın gibi bir söz de söylemezdi.

O halde isimleri sayılarak "Cennettedir" denilen insanlar, gerçekten Cennete gireceklerdi. Bu sebeple herkes gibi Abdurrahman da bütün dikkatini toplamış, sıralanmakta olan isimleri dinlemekte idi. Hz. Peygamber, o iki mutlu insandan sonra sözlerine şöyle devam etti:

- Ali Cennettedir, Osman Cennettedir, Zübeyr b. Avvam Cennettedir, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebî Vakkas, Said b. Zeyd (Talha b. Ubeydullah) Cennettedir.[1]

Bedir Muharebesi'nden itibaren Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin yaptığı bütün seferlere katılan Abdurrahman, Uhud Harbi'nde sebat edip kaçmayan ve Peygamber Efendimizin yanından ayrılmayanlardan biri idi. Bu muharebe, onun vücudunda açılan yirmi bir yara ile sona ermiş, bacağına indirilen bir kılıç, bu değerli insanı, ömür boyu topal bırakmıştı.[2]

Bu yaralar ve bu topallık Abdurrahman b. Avf için bir üzüntü sebebi olmadı. Hatta kolayca satın alınması mümkün olmayan bir şeref olarak değerlendirildi. Hiç kimse kalkıp da bu yaraların hırsızlık ya da soygunculuk yaparken alındığını söyleme cesaretini gösteremezdi. Bir insanın ırz ve namusunu çiğnemek üzere iken yaraladılar denilemezdi. Bir gün Yüce Mevlâ'nın huzurunda bu yaraların asıl değeri meydana çıkacak, her birinin, bir insana mutluluk getirecek birer nişan olduğu tespit edilecekti.

Bir sefer anında sabah namazı için hazırlık yapılırken, Nebiler Serveri Efendimiz abdest bozmak için ordudan ayrılmış ve dönüşü gecikmişti. Sabah namazının geçmesi endişesiyle Hz. Abdurrahman

---

1 Tirmizi, Menakıb, 26 (5/ 647); İbn Mace, Mukaddime, 11 (1/ 48) Bu rivayette Talha b. Ubeydullah'ın sayılması gerekirdi. Üstülgabe 3/ 481

2 İbn Abdilberr, el-İstîâb 2/ 396; İbn Esir, Üsdü'lgâbe 2/ 480

İmamlık yapmak üzere geçti ve namazın ilk rek'atını kıldırdı. İkinci rek'at kılınmaktaydı ki Hz. Peygamber gelip yetişti.

Onun geldiğini farkeden Hz. Abdurrahman geri çekilip İmameti Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e bırakmak istedi. Fakat Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz eliyle işaret ederek onu yerinde durdurdu. Kendisi onun ardında yer aldı. Ashab arasında Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e İmam olup namaz kıldıran tek insanın Abdurrahman b. Avf olduğu biliniyor.[1]

Mekke'nin fethedildiği günlerdeydi. Halid b. Velid ile Abdurrahman arasında bir anlaşmazlık çıkmış, Halid ona incitici sözler söylemiş,

- Birkaç gün önce iman etmiş olmakla bize karşı horozlanıyorsun, demişti.

Hz. Abdurrahman'ın, "Biz daha önce iman ettik"diye ona buna horozlanma gibi bir yol tutmayacağı belli idi. Olsa olsa bunu Yüce Mevlâ'nın bir ikramı olarak kabul edip şükrederdi. Olay Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e ulaştırıldı. Efendimiz de üzülmüştü. Halid'i çağırdı. Ona ve onun şahsında bütün Müslümanlara şu sözleri söyledi:

- Benim arkadaşlarıma sövmeyin. Şayet sizden biri Uhud Dağı kadar altını Allah yolunda harcamış olsa, onların verdiği iki avuç dolusu sadakanın sevabına, hatta yarısına bile ulaşamaz.[2]

Nebiyyi Muhterem Efendimiz Abdurrahman'ı, Devmetü'l-Cendel'de bulunan Kelb kabilesine gönderirken, kendi sarığını onun başına sarmış, o günün âdeti olarak sarığın bir ucunu arkaya salıvermiş, o güne kadar gönderdiği birliklerin komutanlarına yaptığı tavsiyeleri ona da yapmış, haydi, Allah'ın ismiyle yola çık, demişti.

- Şayet Yüce Allah sana fetih nasip ederse onların başkanlarının kızıyla evlen, dediği de nakledilir.

---

1 İbn Abdilberr, el-İstîâb, 2/ 395; Üsdü'l-gabe, 3/ 483

2 Buhari, Fezailü Ashab, 5 (4/ 195); Müslim, Fezailü's-sahabe 222 (4/ 1968);

Bu seferin neticesi olarak Hz. Abdurrahman, Tümâdır bt. İşba' ismindeki hanım ile evlenmişti.[1] Bu evliliğin bir meyvesi olarak doğan çocuğa Abdullah el-Asğar ismi verilmişti. Bu çocuk ilerde "Ebû Seleme b. Abdurrahman" olarak bilinecek ve Tabiun neslinin en ileri seviyedeki yedi bilgininden, (Fuhahâ-i Seb'a) şöhretiyle tanınan insanlardan biri olacaktı.

Hz. Ömer, hayatının son Hacc'ını yapmak üzere yola çıkarken, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hanımlarını da beraberinde götürmüştü. Büyük Halife, değerli annelerimizin muhafızlığına Hz. Osman ve Abdurrahman'ı tayin etmişti. Develerin üzerine yerleştirilen mahfelerdeki dokuz hanımdan oluşan bu pek değerli yolcular, başta Hz. Aişe olmak üzere, Sevde, Hafsa, Ümmü Seleme, Ümmü Habibe, Cüveyriye, Safiyye, Meymune ve Mariye'den oluşuyordu. Zeyneb bt. Cahş, birkaç yıl evvel vefat etmişti.

Kafilenin önünde Hz. Osman gidiyor, kimsenin onları rahatsız etmesine izin vermiyor, Hz. Abdurrahman ise arkadan geliyor, aynı görevi yapıyordu. Kafile, Hz. Ömer'in konak verdiği yerde konaklıyor, annelerimiz imkan nispetinde muhafazalı yerlerde misafir ediliyorlardı. Nöbet işleri yine bu iki büyük insan tarafından icra ediliyordu.[2]

Mekke'ye varıldığında yine Hz. Ömer'in emriyle Mescid-i Haram boşaltılmış, rahatça tavaf yapabilmeleri için onlara bırakılmıştı.

Hz. Ömer'in Şam ordusunu teftiş maksadıyla çıktığı sefere Abdurrahman da katılmıştı. Serğ köyüne geldiklerinde Şam ordusunda veba hastalığının yayıldığını duydular. Başkomutan Ebû Ubeyde'nin de katıldığı bir toplantı yapıldı. Hz. Ömer Medine'den yardım maksadıyla getirdiği orduyu, bulaşıcı hastalığın bulunduğu bölgeye sokmayı uygun bulmuyor, geri dönelim, diyordu. Bu durumu hayretle karşılayan Ebû Ubeyde,

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/393; İbn Esir, Üsdü'l-Gâbe, 3/480; İbn Hacer, 2/416

2 İbn Sa'd, et-Tabakât, 3/134

- Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun ey Ömer, dedi. Hz. Ömer ona:

- Evet ey Ebû Ubeyde Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz. Ne dersin, senin bir sürü koyunun olsa da bir tarafı otlak, diğer tarafı çorak olan bir vadide bulunsan, çorak yamaçta otlattığın zaman Allah'ın kaderiyle otlatırsın da, otu bol olan yamaçta otlattığın zaman Allah'ın kaderiyle otlatmış olmaz mısın? dedi.

Tam bu sırada toplantıya katılan Abdurrahman b. Avf, meseleye vakıf olunca,

- Benim bu konuda özel bilgim var. Nebiyyi Muhterem Efendimiz'i, "Bir yerde veba hastalığının bulunduğunu duyarsanız oraya girmeyin. Sizin bulunduğunuz yerde veba hastalığı çıkarsa oradan kaçıp gitmeyin." derken dinledim, dedi.[1]

Onun bu sözleri ile görüşme tamamlanmış, Hz. Ömer, kendi görüşünün, Rasûlu Emin Efendimiz'in sünnetine uygun düşmesinden dolayı Allah'a hamdederek dönüş emrini vermişti.

*

Hz. Abdurrahman, Ashab'ın en zenginleri arasında yer almaktadır. Ancak o, kazanmasını bildiği kadar harcamayı da bilen, servetinin bir kısmını altın ve gümüş oluşturuyorsa bir kısmını da gönül zenginliğinin oluşturduğu cömert bir insandır.

Bir hac mevsiminde Ka'be'yi tavaf etmekte olan Ebû Heyyac isimli bir insan, önünde giden uzun boylu, nur yüzlü topal bir insanın yaptığı duaya kendini kaptırır. O devamlı şekilde, "Allah'ım beni, nefsimin hırsından ve cimriliğinden koru" diye dua etmektedir. Ebû Heyyac o anda Kur'an'ın bir ayetini hatırlar. Yüce Mevlâ, beğendiği kullarını anlatırken "Onlar ihtiyaçları olsa bile mümin kardeşlerini kendilerinden önde tutar, onları kendilerine tercih ederler. Her kim

---

1 Buhari, Tıbb 30 (7/21)

nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa gerçek kurtuluşa erenler de işte onlardır"[1] buyurmaktadır.

Uzun boylu adam, tek cümleden ibaret olan duasını, gönlünün derinliklerinden gelen duyguların eşliğinde Mevlâ'sına arzederken pek büyük bir şey istemektedir.

Bu düşüncelerle Ka'be etrafında dolanmakta olan Ebû Heyyac, merakını gidermek üzere yanındaki adamı dürttü ve önde gideni gösterdi:

- Kim bu adam, biliyor musun? dedi.

- Abdurrahman b. Avf'tır, cevabını aldı.[2]

*

Hz. Abdurrahman zaman zaman insanlara, geniş ölçüde ihsanlarda bulunmuştur. Bir defasında Hz. Osman'a bir arsa satmış, arsa bedeli olan kırk bin dirhemi, kendi oymağı olan Zühre Oğulları'nın yoksul ailelerine dağıtmış, bir kısmını Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hanımlarına hediye etmişti. Medine halkının sıkıntıda olduğu günlerden birinde Hz. Abdurrahman'a ait, beş yüz deveden oluşan bir kervan Medine'ye ulaşmıştı. Hz. Aişe, ortalığı kaplayan uğultuyu duyunca ne olduğunu sormuş, bilgi almıştı.

Hz. Aişe, çok mala sahip olan ama görevlerini yerine getirmeyen insanların ahiretteki durumlarıyla igili sözler söylemiş, bu sözler Hz. Abdurrahman'ın kulağına kadar gitmişti.

- O kervan, yükleriyle birlikte Allah rızası için sadakadır, dedi.

Hz. Abdurrahman bu yaptığıyla övünmeyecek, kimseye baş kakıncı yapmayacak, bu davranışı sebebiyle de pişman olmayacaktı.

Bir gün, müminlerin annesi Ümmü Seleme'yi ziyaret etti. Sohbet esnasında,

---

1 Haşr suresi, 59/ 9

2 İbn Abdilberr, el-İstîâb 2/ 396

- Anneciğim, Kureyş'in en zenginleri arasnıda bulunuyorum. Malımın çokluğu beni perişan edecek diye korkuyorum, dedi.

Bu korku, malını hırsızların çalması ya da kendisinin kaçırılıp fidye istenmesi çeşidinden bir korku değildi. Yüce Mevlâ'ya, o malın hesabının verilmemesi korkusuydu. Hz. Ümmü Seleme,

- Oğulcağızım, Allah rızası uğrunda harcama yap. Çünkü ben Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle söylerken dinledim.

"Ashab'ımdan bir kısmı var ki, dünyada kendilerinden ayrıldıktan sonra bir daha ahirette beni göremezler, ben de onları göremem."[1] diyordu.

Bu söz Hz. Abdurrahman'ı terlere batırdı. Eğer ahirette Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den ayrı kalacaksa o zaman dünyadaki hayatın ve kazanılan malın anlamı ne idi? Kısacık bir sohbet esnasında ömür boyu yetecek bir ders almıştı. Oradan çıktı, müminlerin annesinden duyduklarını Hz. Ömer'e anlattı. Anlatılanlar, Hz. Ömer'in rengini değiştirmişti. Hiç beklemedi, Ümmü Seleme validemizin odasına koştu.

- Allah için söyle anneciğim, ben yarın Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den ayrı kalacaklardan mıyım, dedi.

Ömer gibi bir insan bunu düşünmemeliydi. Ömer kendinin onlardan değil, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hemen yanıbaşında yer alacak mutlu kimselerden biri olduğunu bilmeliydi. Ama Hz. Ömer, **"Cennete sadece bir kişi girecek" denilse o bir kişi ben olabilirim ümidini taşıyan, "cehenneme bir kişi girecek" denilse, o bir kişi ben olabilirim,** korkusunu duyan bir insandı. Abdurrahman'dan duyduğu haber üzerine hemen Hz. Ümmü Seleme'ye koşturup getiren duygu bu idi.

---

1 İbn Abdilberr, el-İstîâb 2/393

Ama Hz. Ömer bile böyle telaşa kapılırsa bundan böyle merak ve endişe sahibi pek çok insan gelecek, kendilerinin hangi sınıfta yer aldıklarına dair bilgisinin olup olmadığını soracaklardı. Bu işin önü alınamaz, gelenlerin sayısı günden güne artardı.

- Telaş etme ey Müminlerin Emiri dedi, sen onlardan değilsin. Fakat şunu da bilesin ki senden sonra hiç bir ferde bu konuda hiç bir açıklama yapmayacağım..[1]

Nevfel b. İyas el-Hüzeli der ki: Hz. Abdurrahman bizim dostumuzdu. Ama ne iyi bir dost. Bir gün bizi evine götürdü. Oturduk. O gitti, yıkanıp geldi. Bir müddet sohbet ettik. Bize, içinde et ve ekmeğin bulunduğu bir tabak yemek ikram etti. Tabağı önümüze korken gözlerinden süzülen yaşları farkettik.

- Ey Eba Muhammed, nedir seni ağlatan, dedik.

- Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz vefat etti, Halbuki o da, aile efradı da arpa ekmeğiyle bile doğru dürüst karnını doyurabilmiş değildi, dedi. Daha sonra sözlerine şöyle devam etti: Evvelki günlerden daha hayırlı günlere bırakıldığımızı sanmıyorum.[2]

*

Abdurrahman b. Avf, hayatının son günlerini hastalıkla geçirdi. Bir gün hanımlarından Tumadır b. İşba'a kızdı, onu boşadı.

Hastalığın ilerlediği günlerdeydi. Ağladığını gördüler. Sebebini sordular.

- Mus'ab b. Umeyr'i hatırladım. O benden hayırlı bir insandı. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz hayatta iken Uhud Harbi'nde şehid olmuştu. Kefen olarak kullanacağımız bir bez parçası bile bulunamamıştı. Başı örtülse ayağı açıkta kalıyor, ayağı örtülse başı açılıyordu. Ben ise dünya hayatında bol bol mal verilip, elde edeceği iyilikleri tükenen,

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/ 398; İbn Esir, Üsdü'l-Gabe 3/ 482

2 İbn Abdilberr, el-İstiâb 2/ 397; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 217

ahirette ise arkadaşlarının ulaştığı derecelere malımın çokluğu sebebiyle ulaşamayan bir insan olmaktan korkuyorum, dedi.[1]

Bir gün ölüm meleği onun da kapısını çaldı. Sevgili Peygamberimiz'in, **"Allah'ım,. Abdurrahman'a Cennetin 'Selsebil' pınarından içir"** diye dua ettiği[2] bu değerli insan, yetmiş beş yıllık ömrünü Şehâdet kelimeleriyle noktaladı. Yüce Mevlâ'nın konuğu olmak üzere fani dünyaya veda etti. Varlığıyla şeref duyulan, yaşayışından örnek alınan, gönülden sevilen bir insan olarak o, Medine halkı için gerçek anlamıyla büyük bir kayıptı.

Namazını Hz. Osman kıldırdı. Cesedinin konulduğu sedyeyi Sa'd b. Ebî Vakkas taşıdı. Hayatında Cennet müjdesini Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den alan bir insan, yine Cennetlik olduğu bilinen bir başka büyüğün sırtında olduğu halde Baki' Kabristanı'na doğru yöneldi. Kapıdan girince önce sola döndüler biraz yürüdüler sağa döndüler ve ilerlediler. Yüz adım kadar gittikten sonra yolun sağ tarafında açılan bir mezara **"Bismillahi ve ala milleti Rasûüllah"** diyerek koydular. Burası aynı zamanda Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in oğlu İbrahim'e ve yine Efendimiz'in süt kardeşi Osman b. Maz'un'a da karargah olmuştu.

Hz. Abdurrahman hayatı boyunca on beş evlilik yapmıştı.[3] Bu hanımlardan kimi ölmüş, kimi ayrılmıştı. Vefat ettiğinde üç hanımı vardı. Fakat Hz. Osman, Tümâdır ismindeki hanımını boşadıktan sonra iyileşmeden öldüğünü yani onu, ölüm döşeğinde boşadığını göz önünde bulundurarak ona da mirastan pay verilmesini emretti. Abdurrahman'ın malının sekizde biri bir kenara ayrıldı. Bu kısım yeniden dörde bölündü. Dört kadından her biri seksen bin dirhem miras almış oldu.[4]

---

1 İbn Abdilberr, el-İstîâb, 2/ 396

2 İbn Sa'd, et-Tabakât, 3/ 132

3 Bu hanımlar ve çocukları hakkında bilgi için bak: İbn Sa'd, et-Tabakât 3/ 127

4 İbn Sa'd, et-Tabakât, 8/ 299; Ya'kubi, 2/ 118; Halife b. Hayyat, 123

Peygamber Amcası Olsa da

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in dünyayı şereflendirdiği günlerde Abbas b. Abdülmuttalib iki yaşını doldurmuş bulunuyordu.[1] Gençliğinde işbilir, ticaretten anlar, zeki bir insan olarak tanınan Abbas, Abdülmuttalib'in on oğlu içinde ağabeyi Ebû Leheb'den sonra servet yönüyle ikinci sırayı alabilecek durumdaydı.

Bir kıtlık yılında yeğeni Muhammed b. Abdullah'ın teklifi üzerine beraberce ağabeyi Ebû Talib'e gitmişlerdi.

- Ey Ebâ Talib, görüyorsun insanlar sıkıntı çekmektedir. Senin durumunu biliyor ve yardım etmek istiyoruz. Eğer sen de uygun görürsen çocuklarından birer tanesini yanımıza alacağız, dediler.

- Talib ve Akîl'i bana bırakın, dilediğinizi alın, dedi.[2]

Abbas Ca'fer'i aldı. O günlerde henüz Peygamber olmayan Efendimiz de Ali'yi aldı. Ca'fer, yıllar boyu amcası Abbas'ın yanında, onun bir oğlu gibi yaşadı. Zaman geldi Abbas, baldızı Esma bt. Umeys'i Cafer'e vererek onunla bacanak oldu.[3]

Abbas, Kureyş arasında saygın bir mevkiin sahibi olarak tanınır. Yıllar boyunca Ka'be hizmetlerinden "Sikâye" (Hacılara su dağıtma görevi) Abbas tarafından yürütüldü.[4] Ka'be ziyareti için gelen hacılar Zemzem suyunu, Abbas b. Abdülmuttalib diye bilinen uzun boylu, beyaz tenli, güzel yüzlü bir insanın elinden içtiler.[5]

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 3/ 94; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 152; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 271

2 M. Asım Köksal, Mekke Devri, 112

3 İbn Abdilberr, el-İstiab, 1/ 211

4 İbn Abdilberr, el-İstiab, 3/ 94; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 271

5 NOT: Abbas lügat manası itibariyle asık suratlı, buruşuk çehreli gibi bir anlam ifade eder. Bununla beraber onun yakışıklı, imrenilecek derecede güzel yüzlü bir insan olduğu bilinmektedir. (İbn Abdilberr, el-İstiab, 3/ 94; İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 271) İhtimal ki çoğu zaman olduğu gibi bu ismi ona verirken taşıdığı mana göz önüne alınmamış olmalıdır.

Abbas, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i pek yakından tanıyan insanların başında gelmelidir. Çünkü çocukluğu beraber geçmiştir. Her zaman birbirlerini evde ve dışarda görme imkanı olacak derecede yakın akrabadırlar. Sevgili Peygamberimiz'i, bir başkasının tanıdığının ötesinde birçok özellikleriyle tanıma imkanına sahiptir.

Bununla beraber, Nübüvvetin gelişinden itibaren on üç yıl aynı şehirde ve aynı aile grubunda yaşamalarına, Peygamber'e yakışmayan hiç bir sözünün ya da hareketinin görülüp duyulmamasına rağmen Abbas Mekke döneminde iman etmemiştir.

Ağabeyi Ebû Talib'in vefatından sonra Kureyş'in baskısı pek ileri dereceye ulaşmış olmasına, hatta utanma belası Ebû Leheb bile bir iki ay için Efendimiz'i himayesine almasına rağmen[1] Abbas nedense Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i himayesine almayı düşünmemiştir.

Hz. Peygamber'in, hac mevsiminde Mekke'ye gelen Medineli Müslümanlarla yaptığı üçüncü ve son görüşmede Abbas da hazır bulunmuş, yeğenine destek vazifesi görmüştü.[2]

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Mekke'yi terkedip Medine'ye hicret ettiğinde Abbas henüz İslâm'ı kabul etme gibi bir konuyu gündeme getirmiş değildi.

Hicretten iki yıl sonra Bedir Savaşı'na gitmek üzere hazırlanan orduya Abbas katılmak istemedi. Haşimîler'le birlikte Mekke'de kalmaya karar verdi. Fakat Ebû Cehil duruma el koymuş,

- Ey Kureyşliler, iyi bilin ki bu savaşta şayet Muhammed'e yenilirseniz, Mekke'de kalan Haşimiler de sizin çocuklarınızı öldürecek, mallarınıza el koyacaklardır. Aklınızı başınıza alın ve muharebede size yardımcı olmasalar bile onları beraberinizde götürün. Yoksa pişman olacağınız olaylarla karşılaşır, parmaklarınızı dişlemenin ötesinde bir iş yapamazsınız, demişti.

---

1 İbn Kesir, es-Siretü'n-nebeviyye, 2/ 147; Halebi, İnsanü'l-uyûn, 1/ 497

2 İbn Hişam, 2/ 84; Safiyyü'r-rahman, er-Rahiku'l-mahtum, 1/ 151

Ebû Cehil'in bu sözleri orduda gerekli tesiri yaptı. Böylece istemeyerek de olsa Abbas, Ebû Talib'in iki oğlu yani Talib ile Akîl, Hz. Peygamberin büyük amcası Haris'in oğlu Nevfel orduya katılmaya mecbur oldular.[1]

Bedir savaşı başlarken Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin,

- "Sizden Abbas'a, Talib'e, Akîl'e, Nevfel'e.. rastlayan olursa onları öldürmesin. Çünkü onlar muharebeye zorla çıkarıldılar," buyurmasının sebebi bu idi.[2]

Bedir Savaşı Müslümanların zaferi ile son bulurken, boylu boslu, yiğit bir insan olan Abbas da, Ebülyeser künyesiyle tanınan bir mümin tarafından esir edilmişti. Normal ölçüler içinde bu olayın gerçekleşmesi zordu. Bu sebeple Hz. Peygamber ona,

- Abbas'ı nasıl esir aldın?.. demiş, Ebülyeser ise,

- Ya Nebiyullah bana, tanımadığım bir adamın yardımı oldu. Onu daha önce görmemiştim. Olaydan sonra bir daha da görmedim, dedikten sonra o adamın, boyu, şekli, giyimi hakkında bilgi vermişti. Rasûl Aleyhisselam,

- Sana yardım eden o varlık, şerefli bir melektir, cevabını verdi.

Gerçekten de Abbas, bu karşılaşmada Ebülyeser'e karşı kendini müdafaa etmemiş elini bile kaldırmamıştı. Ebülyeser'in,

- Seni öldürmeyeceğim. Çünkü Hz. Peygamber'in bize verdiği emir vardır, demesi üzerine Abbas,

- Bu, onun yaptığı iyiliklerin ilki değil, demekten kendini alamamıştı.[3]

Esirler arasında bulunan Abbas'a "Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in amcasıdır" denilerek bir ayrıcalık düşünülmedi. Diğer esirler gibi o da

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 4/ 9

2 İbn Sa'd, et-Tabakât, 4/ 10

3 et-Tabakât, 4/12

bağlandı. O gecenin geç saatlerinde beraberce dolaşan birkaç kişi Rasûlu Muhterem (s.a.v) Efendimizi gördüler.

- Ey Allah'ın Rasûlu, gecenin bu saatinde seni uykusuz bırakan nedir, dediler.

- Abbas'ın iniltileri, dedi.

Gelenlerden biri kalkıp gitti. Bir müddet sonra geldi. Sohbet devam ediyordu. Efendimiz,

- Bana ne oluyor ki Abbas'ın iniltilerini duymuyorum, dedi.

- Ya Rasûlullah, ben onun iplerini gevşettim.

- O halde bütün esirlere aynısını yap.[1]

*

Abbas esir edildiği zaman yanında bulunan yirmi okıyye tutarındaki altın,[2] ganimet olarak müslümanların ellerine geçti. Daha sonra Medine'de esirlerin kurtuluş akçesi karşılığında serbest bırakılması karara bağlandı. Abbas Hz. Peygamber'in önüne getirildi. Efendimiz tarafından,

- Kendin için, yeğenlerin için fidye ödeyeceksin, denildi.

Abbas işi kısa yoldan bitirmek istiyordu.

- Ben muharebeye çıkmadan evvel müslüman olmuştum, dedi. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz onun bu cevabını beğenmedi.

- Biz seni, bize karşı savaşan ordunun bir neferi olarak esir aldık. Daha önce iman ettiğini de bilmiyoruz, dedi. Abbas,

- Esir düştüğümde üzerimde yirmi okiyye altın vardı. Hepsini aldılar. Onu fidye olarak kabul edin, dedi. Efendimiz,

- O, ganimet olarak alınmıştır, fidye değildir, dedi.

---

1 İbn Abdilberr, el-İstîâb, 3/ 95;

2 Bir okiyye, kırk dirhem tutarında gümüş paradır.

- Benim fidye ödeyecek malım kalmadı. Sen beni insanlara avuç açtırıp Mekke sokaklarında dilendirecek misin? Nereden bulayım bu kadar parayı?

- Mekke'den ayrılırken geceleyin Ümmü'l-Fadl'a bıraktığın altınlar ne olacak?.. Hani ona, ben bir daha dönemezsem, bunlarla hayatınızı devam ettirirsiniz, demiştin.

- Ben Şehâdet ederim ki sen Allah'ın gönderdiği bir Peygamber'sin. Çünkü ben o paraları verirken ikimizden başka kimsenin haberi yoktu.

Abbas böyle bir olay sonucu olarak Müslüman oldu. Sanki o güne kadar Hz. Peygamber'den, Peygamberliği'ne delalet eden bir mucize görmemiş gibiydi.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin arkadaşları, onun, geç de olsa İslâm'ı kabul edişinden büyük memnunluk duydular.

- İzin verirsen Abbas'dan fidye almayalım, dediler. Efendimiz, kesin konuştu: Bir kuruşunu bile bırakmayacaksınız,[1] dedi.

Böylece Abbas, kendisiyle birlikte esir düşen yeğenlerinin kurtuluş akçelerini de ödedi.. Esirler arasında en çok fidye ödeyen o idi. Bu konuyla ilgili olarak gelen ayette Yüce Mevlâ, **"Ey Peygamber, ellerinizde bulunan esirlere de ki, Eğer Allah sizin kalplerinizde bir hayrın bulunduğunu bilirse sizden alınandan daha hayırlı olanı size verir ve günahlarınızı bağışlar. Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir"**[2] buyurdu.

Abbas daha sonra bu olaylarla ilgili hatıralarını anlatırken der ki: Muharebede elimden alınan yirmi okiyyenin karşılığında Yüce Allah bana yirmi köle verdi ki, her biri yirmi okiyye eder. Ayrıca eski görevim olan Sikaye (Zemzem dağıtımı) hakkı tanındı ki bu görev karşılığında Mekke halkının bütün servetine sahip olmaya gönlümü razı

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 4/ 14

2 Enfal suresi, 8/ 70

edemem. Buna ilave olarak Rabbimin beni bağışlayacağını umuyorum.[1]

Abbas İslâm'ı kabul ettikten sonra ticari işlerini devam ettirmek ve bu arada Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz için iyi bir göz ve kulak olmak üzere tekrar Mekke'ye döndü. Daha sonraki tarihlerde Uhud ve Hendek Savaşı'nı yapmak üzere Medine'ye hareket eden ordular hakkında Hz. Peygamber'i haberdar etti. Bu arada kendisi için daha hayırlı olacağı ümidi ile Medine'ye hicret için Hz. Peygamber'e müracaat etti ise de Efendimiz, senin orada bulunman güzel bir Cihad'dır, cevabını göndererek görevini devam ettirmesini istedi.[2]

Mekke fethi için Medine'den yola çıkıldığında Abbas da Medine'ye hicret etmek üzere Mekke'yi terketmiş bulunuyordu. Böylece o **"Son Muhacir"** olarak belirlenmiş oldu. Çünkü Fetih'ten sonra hicretin bir önemi kalmamış, halkı Müslüman olan bir şehirden Medine'ye yapılan göç, hicret olarak değerlendirilmemişti.

*

Mekke Fethedildi. Huneyn bölgesinde toplanan Hevazin grubu ile karşılaşmak üzere yürüyüşe geçildi. Ordu ilerlerken birden saldıran Hevazin ordusu, Müslümanların öncü kuvvetlerini bozguna uğrattı. Onların kaçmağa başlaması geriden gelenlere tesir etti ve bozgun, on iki bin kişiden oluşan bütün orduya yayıldı.

Rasulü Ekrem (s.a.v) Efendimiz tek başına da olsa ilerlemek üzere bindiği hayvanı mahmuzluyor, amcası Abbas ve büyük amcasının oğlu Ebu Süfyan[3] binitin yularından tutuyor, ilerlemesine engel olmak istiyorlardı. Sevgili Peygamberimizin, düşmanlar tarafından kuşatılıvermesinden endişe etmekte idiler.

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 4/ 15

2 İbn Sa'd, et-Tabakât, 4/ 31

3 Meşhur olan Ebu Süfyan değildir. Efendimizin büyük amcası Harisin oğludur. Asıl ismi Muğire b. Haris idi, (İbn Hişam, 4/ 86) Meşhur olan Ebu Süfyan'ın ismi Sahr b. Harb'dir.

Abbas, Hz. Peygamber'den aldığı emirle ve gür sesiyle:

- Ey Rasûlullah'a ağaç altında bey'at edenler, diye bağırmış, bu bağırışıyla kaçmakta olan insanlar dönmüş ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in yanında toplanmağa başlamışlardı.[1] Neticede, kaybedilmek üzere olan savaş zaferle bitmişti.

Abbas b. Abdülmuttalib, servete ve mala düşkünlüğüyle tanınır. Bahreyn'den Ala' b. el-Hadrami tarafından gönderilen geniş ölçüdeki vergi getirilip mescidin önüne yığıldığında Abbas gelmiş, Bedir'de ödediği fidyeleri hatırlatarak kendisine bir miktar mal verilmesini Rasûlu Ekrem (s.a.v) Efendimiz'den istemişti.

Hz. Peygamber'in, götürebildiği kadarını alma müsaadesi vermesi üzerine sırtındaki örtüyü yere seren Abbas, onu, altın ve gümüşle doldurdu. Fakat kaldıramadı.

- Şuradaki adamlardan birine emret, bunu sırtıma kaldırsın, dedi.

- Olmaz, cevabını aldı.

- Sen kaldır!..

- O da olmaz.

Abbas, isteğinin kabul edilmemesi üzerine, doldurduklarından bir kısmını mecburen boşalttı. Tekrar zorladı', yine kaldıramadı. Hz. Peygamber'e biraz evvelki ricalarını tekrarladı, ama kabul edilmedi. Çünkü Hazreti Peygamber ona, götürebileceği kadarını alma izni vermişti. Yeniden bir kısmını daha boşalttı. Bu defa onu kaldırdı ve sırtına koydu, evine yöneldi. Hz. Peygamber ondaki mal hırsına duyduğu üzüntüyle o kayboluncaya kadar gözüyle onu takip etti.[2]

Bu sebepledir ki, Rasûlu Emin (s.a.v) Efendimiz bir gün huzuruna gelen ve,

---

1 İbn Hişam, 4/87

2 Buhari, Cizye 4, (4/65)

- Ey Allah'ın Peygamber'i, yaşım ilerledi, ecelim yaklaştı. Bana bir şeyler öğret ki onu yaptığımda Allah bana fayda versin, diyen amcasına,

- Ey Abbas, sen amcamsın. Ama, Allah'dan gelecek olan hiç bir şeyi senden giderme kudretine sahip değilim. Tavsiye ederim, Rabbinden, günahlarını bağışlamasını ve âfiyet (belalardan emin olma mutluluğu) dile, dedi.[1]

Abbas bir başka zaman geldi, yapacağı bir dua öğretmesini istedi.

- Allah'dan afiyet (belalardan emin olma mutluluğu) dile cevabını aldı.

Abbas, ayrı ayrı zamanlarda gelerek bu isteğini üçüncü defa arzetti ama üçünde de yapılan tavsiye aynı idi, Allah'dan âfiyet iste, diyordu.[2]

Bununla beraber Abbas, Rasûlu Ekrek (s.a.v) Efendimiz'e gelerek, bir yıl sonraki zekat borcunu şimdiden ödeyip ödeyemeyeceğini sormuş, olur denilince hemen gelecek yılın zekatını takdim etmişti.

Veda Haccı günlerine kadar faizle para verme işini yürüten Abbas'ın son olarak verdiği faizler, Nebiyyi Ekrem Efendimiz tarafından, **"Kaldırdığım ilk faiz, amcam Abbas'a ait olan faizlerdir."** denilerek borçlulara rahatça bir nefes alma imkanı sağlanmıştı. O artık sadece verdiği ana parayı alabilecekti.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in vefatından sonraki devrelerde idi. Hz. Ömer, Medine'yi kasıp kavuran bir kıtlığın son bulması ümidiyle yağmur duasına çıktığında onun elinden tutmuş,

- Allah'ım, Peygamber'in hayatta iken onun hürmetine senden yağmur istiyorduk. Şimdi onun amcası hürmetine bize yağmur ihsan et, diye yalvarmış ve çok geçmeden yağmur yetişmişti.[3]

---

1 İbn Sa'd, et-Tabakât, 4/28

2 Tirmizi, Daavat 85, (5/533)

3 İbn Abdilberr, el-İstiâb, 3/99

Hz. Ömer ve Hz. Osman, binekli olarak giderlerken şayet ona rastlarlar ise, **"Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in amcasıdır"** diyerek bineklerinden iner, gerekli hürmeti gösterirlerdi, denilir.[1]

*

Bir akşam yemeği yenilirken Abbas b. Abdülmuttalib'in kapısı çalındı. Gelen Hz. Osman'ın hizmetçisiydi.

- Emirü'l-müminin ziyaretinize geliyor, dedi.

Hz. Osman karşılandı, izzet ve ikramla yer gösterildi. Oturdular, beraberce yediler. Bir müddet sonra misafirler kalkıp gitmişler, Hz. Osman, dayısı ve dayısının oğluyla kalmıştı. Aslında Hz. Abbas, Hz. Osman'ın annesinin dayısıydı. Çünkü Hz. Osman'ın annesinin annesi ile Hz. Abbas kardeş oluyorlardı.

- Dayıcığım, diye söze başladı. Hz. Osman, ben sana yeğenin Ali'yi şikayet için geldim. Lütfen beni ondan kurtar. Hakkımda ileri geri söz söyledi. Hal ve ahvalimi aleme yaydı. Akrabalık haklarını çiğnedi, dinime bağlılığım konusunda olur olmaz ifadeler kullandı, dedi.

Hz. Osman bu ve benzeri bir kısım sözler söyledikten sonra şöyle devam etti:

- Vallahi ey Abdülmuttalib Oğulları, Eğer siz Hilafet işinde Ebû Bekr'e itaat ederek Teym Oğullarına bir problem çıkarmadıysanız, Ömer'in Hilafet işinde Adiyy Oğullarına engel olmadıysanız Abdimenaf oğullarına daha çok itaat etmelisiniz. Onlara karşı durmaktan ve onlara haset etmekten uzak durmanız gerekir. Yemin ederim ki Ali hakkında beddua etmem bile istendi. Fakat ben bunu, aradaki akrabalıktan dolayı yapmadım. Böyle giderse o benim yakamı bırakmayacak, ben de onun yakasını bırakmayacağım.

Onu dikkatle dinleyen Hz. Abbas başını eğdi ve bir müddet öylece kaldı. Sonra Hz. Osman'a döndü,

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiâb, 3/ 97

- Ey bacımın oğlu, eğer sen şahsın için Ali'den hoşlanmıyorsan, ben de Ali'den dolayı senden hoşlanmıyorum. Bu sözleri senin hakkında söyleyen sadece Ali değildir. Başkaları da söylemektedir. Sen insanları düşünerek kendini hesaba çeksen o zaman insanlar da seni düşünerek kendilerini hesaba çekerler. Şimdi sen kendinde kusur görmüyorsun, kusuru insanlarda görüyorsun. Bulunduğun basamaktan bir basamak in, kendi kusurlarını görmeye çalış; insanlar bu defa kendilerini düzeltmeye çalışacaklardır. Senin bize bir yakınlığın var, buna ilave olarak bir İmamet ve Hilafet hakkın var. Bunlar inkar edilemez. Bunlara karşı gelinemez. Sen bir adım atsan, Ali de bir adım atsa birbirinize yaklaşırsınız. Anlaşma imkanınız olur. Bu ise aradaki akrabalığa yakışan ve gerçekten güzel olan bir davranış olur.

Hz. Osman bu sözleri sükunetle dinlemişti.

- O halde dayıcığım, iş sana kalıyor, dedi. Aramıza gir ve bizi birbirimize yaklaştır.

- Ben senin adına onlara bu söylediklerini hatırlatırım.

Hz. Osman vedalaşarak ayrıldı. Çok geçmedi, tekrar kapı çalındı. Gelen yine Hz. Osman'ın hizmetçisiydi. Emirü'l-Müminin izin istiyor, diyordu.

Hz. Osman bu defa oturmadı. Ayakta konuşmayı tercih etti.

- Dayıcığım, acele etme. Ben seninle tekrar görüşünceye kadar konuştuklarımızdan kimseye bahsetme, dedi ve izin isteyerek ayrıldı, onu kapıdan uğurlayan Abdullah b. Abbas, dışarda Mervan'ın beklediğini gördüğü zaman, Hz. Osman'ın, biraz evvelki fikrinden dönüş sebebini anlamış oluyordu. Hz. Abbas'ın gayretiyle belki bir takım değişmeler olacak, Hilafet makamı ile halk arasındaki açıklık az çok kapanacaktı. Ancak Mervan Hz. Osman'ın önüne çıkmış ve onu, "Halka karşı kendini kusurlu gösterirsen fena olur ve bunun sonu gelmez" gibi ifadelerle kandırmış olmalıydı. Ama bundan böyle Hz. Osman'la Hz. Ali arasındaki açıklık daha da artacak, sonuç olarak kaybeden hem Hz. Osman, hem diğer insanlar olacaktı.

Hz. Osman biraz önce kendi kararı ile gelmiş, bir çıkış yolu bulması, başta Hz. Ali olmak üzere bir kısım insanlarla görüşüp aralarını ıslah etmesini istemişti. Ama şimdi Mervan'ın öğütlerine uyarak atılmak üzere olan hayırlı adımın durdurulmasını istemişti. Hz. Osman'ın asıl yapmaması lazımgelen bu idi. Mervan'a uyduğu takdirde sonu felaket olan bir maceraya sürükleneceği, bu aileden kendisine iyilik ve hayrın gelmeyeceği defalarca anlatılmış, fakat Hz. Osman, belki yaşının da verdiği bir zafiyet neticesi her zaman olduğu gibi bu defa da ona karşı duramamış ve aldanmıştı.

Hz. Abbas, Rasûlu Emin (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ı arasında, fikrine müracaat edilecek bunca tecrübe sahibi insan varken gidip Mervan'a akıl danışan, kurtulayım derken daha da derine batan bu ihtiyarın ardından üzüntü dolu gözlerle baktı.

Artık bu adamın hiç bir işi beni ilgilendirmiyor. Onun hiç bir işine karışmayacağım, demekten kendini alamadı. Sonra ellerini kaldırdı,

- Allah'ım, fitne günleri gelmeden elçini gönder ve beni huzuruna al, hakkımda hayır bulunmayan günlere beni bırakma, diye niyaz etti.

Bu duayı yaparken sadece bir haftalık ömrünün kaldığını, ecel okunun yaydan çıktığını o da bilmiyordu.[1]

*

Hicretin üzerinden otuz iki yıl geçmişti Hayat merdiveninin seksen sekizinci basamağına kadar tırmanmış ama beli bükülmemiş, sırtının kamburu çıkmamış olan ak saçlı bir ihtiyar, ölüm döşeğine serilmişti. Bundan böyle dünya hayatından bir beklentisi olamazdı. Olsa da vakit dolmuş, ölüm meleği, emaneti almak üzere gelmiş, hazırlıklarını tamamlamıştı. Biraz sonra bedeni terkedecek olan ruhu, sevgili yeğeni ama aynı zamanda saâdet rehberi olan Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e ulaşmak üzere yola çıkacaktı. Yanındakilerin, acı sonu beklemekten ötede yapabilecekleri hiçbir şey yoktu.

---

1 Belazüri, Ensabu'l-Eşraf 5/ 13, 14

Receb ayının on dördünü ilan etmek üzere ayın gökyüzüne tırmanmakta olduğu bir sırada idi ki bunca yıldır, dolup boşalan ciğerler, son bir defa daha aldığı havayı dışarı attı. Ama o ciğerlere bir defa daha havanın dolmasına izin verilmedi. Hz. Peygamber'den üç yaş daha büyük olan Abbas b. Abdülmuttalib artık, yaşamayanlar sınıfında yerini almış bulunuyordu.

Medine'de ve etraftaki köylerde, "Abbas b. Abdülmuttalib'in cenaze namazında bulunacaklara Allah rahmet etsin" şeklinde yapılan ilan, erkeği ve kadınıyla pek çok mümini Medine'ye koşturdu.

Onu yıkamak üzere oğulları Abdullah, Ubeydullah ve Kusem, Hz. Ali'ye yardımcı oldular. Namazını Hz. Osman kıldırdı. Mescitten alınan vücudu, Baki Kabristanına götürülürken, Haşimoğulları bile tabutuna yaklaşamamışlardı. Hz. Osman görevlilere emir verdi, Haşimoğullarının ilerlemesi için yol açtılar. Hz. Abbas, kendisini sevenler tarafından kabre indirildi.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in ona saygı gösterdiğini, amcanın baba yerinde olduğunu, Abbas'ı üzen beni de üzmüştür, dediğini hatırlayanlar vardı.[1]

Bugün Medine'de, Baki Kabristanına varanlar, kapının önünde durdukları zaman karşı tarafın hafifçe sağında tek başına bulunan bir mezar görürler. Mezara pek yakın bir yerde toprak hafifçe siyah renk almıştır. O tek mezar Hz. Abbas'a aittir.

Hz. Aişe'den İki Hatıra

Hz. Aişe der ki:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz uzanmış yatıyordu. Bu durumda iken babam Hz. Ebû Bekr geldi. Hz. Peygamber'le görüştü ve gitti. Onun ardından Hz. Ömer geldi ve gitti. Onu Ali'nin geliş ve gidişi takip etti. Son olarak Osman'ın geldiğini haber verdik. Bu defa Efendimiz oturur duruma geldi. Osman içeri girdi, görüştü ve gitti.

---

1 İbn Hacer, el-İsabe, 2/271

- Ey Allah'ın Rasûlu (s.a.v), Ebû Bekr, Ömer ve Ali geldiler. Durumunu değiştirmedin. Osman gelince oturup karşıladın, dedim.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz:

- Osman pek utangaç bir insandır. Beni yatar halde iken görürse utanır, maksadını yerine getiremeden gider, cevabını verdi.[1]

Bir başka zaman. İse Rasûlu Muhterem (s.a.v) Efendimiz Osman hakkında,

- Meleklerin utandığı bir insandan ben nasıl utanmam, demişti.[2]

Hz. Aişe, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hasta olduğu günlere ait bir hatırasını anlatırken der ki: Efendimiz, arkadaşlarımdan birinin yanımda olmasını arzu ederdim, dedi.

- Ebû Bekr'i çağıralım mı?.. dedik.

Cevap vermedi. Bir müddet bekledikten sonra,

- Ömer'i çağıralım mı, dedik.

- Yine cevap alamadık.

- Osman'ı çağıralım mı, dedik. Evet, dedi.

Hz. Osman geldiği zaman Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bana, geri çekilmemi ve uzakta bulunmamı işaretle anlattı. Ben geriledim. Osman geldi ve Nebiyyi Ekrem (s.a.v) Efendimiz'in yanına oturdu. Efendimiz ona bir şeyler anlatmaya başladı. Ben onun sesini duymuyordum. Fakat Osman'ın yüzünün değiştiğini görüyordum.

Hz. Osman'ın evi muhasara edildiği zaman ona,

- Bunlara karşı savaşmaz mısın, denildi. Hz. Osman,

- Rasûlu Muhterem (s.a.v) Efendimiz bana bir şeyler anlatmış ve benden söz almıştır. Ben o verdiğim söze doğru ilerliyorum, dedi.[3]

*

---

1 Belazüri, Ensabü'l-Eşraf, 6/ 10

2 Belazüri, Ensabü'l-Eşraf, 6/ 10

3 Belazüri, Ensabu'l-Eşraf, 5/ 11

Hz. Osman bir arazi satın almış, parasını belli bir zaman sonra ödemek üzere anlaşmıştı. Fakat adam vaktinde gelip parasını istemediği gibi Hz. Osman'a da görünmemeye çalışmıştı. Bir gün ona rastladı.

- Neden gelip paranı almadın?.. dedi.

Adam biraz üzgün, biraz dargın bir ifade ile,

- Sen beni aldattın, dedi. Çünkü bu konuda kiminle görüşsem aklın başında değil miydi? diye beni kınadı.

- Bu mudur senin gelmene engel olan?

- Evet, budur.

- O halde malını veya paranı tercih edebilirsin. Arzu edersen arazi senin olur, arzu edersen paranı alırsın. Çünkü ben Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle dua ederken dinledim: **"Alıcı iken, satıcı iken, hüküm verirken ve hüküm isterken kolaylık gösteren insanı Allah Cennetine yerleştirsin,"** diyordu.[1]

*

Hz. Osman ile Talha b. Ubeydullah arasında bir pazarlık yapılmış, parası ilerde ödenmek şartıyla elli bin dirheme Talha bir mal satın almıştı. Bir gün Talha, Hz. Osman'ı gördü.

- Paran hazır, hemen teslim alacak birini gönderebilirsen iyi olur, dedi.

Hz. Osman,

- Onu senin mert, mürüvvet sahibi bir insan olduğun için sana bağışladım, güle güle harca, şeklinde mukabele etti.[2]

*

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/216

2 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/216

Hz. Osman bir gün Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i görmek üzere gelmişti. Hz. Aişe, Efendimizin evde olmadığını söyledi.

- Nereye gitti?

- Bilmiyorum. Yedi gündür evde ocak yanmış değil. Yiyecek bulmak üzere gitti.

- Allah sana rahmetiyle muamele buyursun. Böyle bir durum vardı da bana neden bildirmedin?

Hz. Osman oradan ayrıldı. Biraz sonra Efendimiz döndüğünde evde yiyecek vardı. Ayrıca bir koyun gelmişti. Sordu. Hz. Aişe olanları anlattı. Efendimiz bu yiyeceklerden, diğer hanımlara da gönder, dedi.

- Ey Allah'ın Rasûlu, bana gelenler kadar herbirine gelmiştir.

Bu açıklama üzerine Efendimiz ellerini kaldırdı,

- Allah'ım, Osman'ın yaptığı bu iyiliğin mükafatını sen ver, dedi.[1]

*

Bir gün Hz. Ali ve Talha b. Ubeydullah arasında, arazi sulama konusunda bir anlaşmazlık çıktı. Hz. Ali sulama hakkının devamını, Talha ise bu hakkın iptal edilmesini istiyordu. Anlaşma imkanı olmayınca beraberce Hz. Osman'ın yanına vardılar, meseleyi arzettiler.

Hz. Osman bineğine bindi ve anlaşmazlığa sebep olan araziye doğru yola çıktılar. Bu arada Şam'dan gelmekte olan Muaviye b. Ebî Süfyân onları karşıladı. Durum ona da anlatıldı. Muaviye,

- Eğer sulama konusu Hz. Ömer b. Hattab devrinde bir karara bağlanmışsa, onun verdiği kararı kim bozmaya çıkıyor?.. dedi.

Hz. Osman Muaviye'yi destekledi.

- Ömer zamanında yürürlükte olan ve onun tarafından karara bağlanan bir hükmü bozmak istemeyiz, dedi.

---

1 Ensabü'l-Eşraf, V/7

Talha bu söze kızmıştı.

- Ömer'in devam ettirdiği idare sisteminden hangisini bıraktın ki? demekten kendini alamadı.[1]

*

Bir gün Ammar b. Yasir ve Ebû Leheb'in torunu Abbas b. Utbe arasında bir anlaşmazlık çıktı. Birbirlerine hakaretler ettiler. Her ne kadar elimizde söyledikleri sözler yoksa da bu sözlerin hoşa giden tarafı da olamazdı. Durum Hz. Osman'a ulaştırıldı.

Hz. Osman gibi utanç yumağı bir insan, bu gibi sözlerin telaffuz edilmesi bir tarafa, düşünülmesine bile taraftar olamazdı. Her iki tarafa da söyledikleri sözleri ispatlama hakkı tanıdı.

Bu gibi sözler söylenmekle kalmaz, dört şahit bulunmadıkça da ispatlanmış olmazdı. Her iki taraf bu konuda yeter derecede şahit bulamadı. Hz. Osman emretti. Her ikisine de, arkadaşına iftira etmiş olma suçundan seksener değnek vuruldu.[2]

Ammar pek tabii olarak bu dayağı yeyince Hz. Osman'a teşekkür için gitmeyi düşünmezdi. Zaten Halife seçildiği ilk günde Hz. Ali taraftarı olduğunu açıkça ortaya koymuş bir insandı. Bu dayak onun, Hz. Osman'a karşı olumsuz duygularını artıracaktı. Öyle oldu, Mısırlı isyancılar Hz. Osman'a karşı ayaklanırken Ammar'ın da desteğini almakta gecikmediler.

Arzu Edilmeyen Bir Olay

Olaylar birbiri ardında Hz. Osman aleyhine gelişirken bir gün Hz. Osman, Cebele b. Amr es-Sâıdî'nin de içinde bulunduğu bir topluluğun önünden geçti ve selam verdi.

Adamlar bir evin kapısı önünde oturmuş sohbet etmekte idiler. İçlerinden bir ikisi Hz. Osman'ın selamına mukabele etti. Fakat Cebele onlara döndü, azarlar gibi bir sesle,

---

1 Belazürı, Ensabü'l-Eşraf, 5/ 15

2 Mes'udi, 2/ 337; İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 1/ 32

- Neden onun selamına karşılık veriyorsunuz? Şu ve şu işleri yapan o değil midir?..

Cebele hoşuna gitmeyen bir iki olaydan bahsettikten sonra Hz. Osman'a döndü,

- Ya sen o içli dışlı, can ciğer olduğun dostlarını terkedersin, ya da ben şu elimdeki bukağıyı senin boynuna geçiririm, diye bağırdı.

Hz. Osman yumuşak bir sesle,

- Ben insanların hayırlılarını seçiyorum, dedi.

Cebele bu cevabı yeterli görmedi.

- Mervan mı insanların hayırlısıdır?.. Muaviye mi?.. Abdullah b. Âmir mi?.. Yoksa İbn Ebî Serh mi?.. Hayırlı insanlar dediğin bu kişiler mi? Ya da Velid b. Ukbe mi?.. Kur'an onların kanlarından bahsederek inmişse, Hz. Peygamber onların kanlarını heder etmiş de öldürene bir ceza bulunmayacağını bildirmişse, bunlar mıdır insanların hayırlıları? diye bağırdı.[1]

Hz. Osman Cebele'nin hiç hoş olmayan bu hatırlatmalarına karşı,

- Hayır, ben insanların hayırlılarını seçiyorum derken, bunlardan bahsetmiş değilim. Benim kastettiğim insanlar şunlardır.. diyemedi.

- Siz Mervan'ı yanlış tanıyorsunuz? Velid b. Ukbe sizin bildiğiniz gibi bir kimse değildir. İbn Ebî Serh eli öpülesi bir şahsiyettir.. gibi bir söz söylemesi, onların iyi halleriyle ilgili örnekler vermesi lazımdı.

- Bu konu sokak ortasında halledilecek bir konu değildir. Buyurun odama, ben onları size tanıtayım, her biri hakkında yeterli bilgi vereyim, diyebilirdi.

Hz. Osman bunların hiçbirini yapamadı ve oradan ayrıldı.

Cebele b. Amr, Uhud Harbi'ne katılmış olan Müslümanlardandı. "Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse.."[2] ayetinin Velid

---

1 İbn Hacer, el-İsabe, I/ 223

2 Hucurat suresi, 49/ 6

b. Ukbe hakkında indiğini biliyordu.[1] Huneyn Muharebesi'nin ganimeti dağıtılırken, bir kısım insanların gönüllerini İslâm'a yatıştırmak ve yaklaştırmak için Muaviye'ye yüz deve verildiğini biliyordu.[2] Halbuki o savaşı kılıçlarının kuvveti ve Yüce Allah'ın yardımıyla kazanan müminler, Muaviye'nin aldığının onda birini almış değillerdi. İbn Ebî Serh hakkında, daha evvelce kaydedilmiş olan durumdan haberdardı.[3]

Günlerin gitgide kötüye gittiğini, tertemiz bir insan olarak bilinen Hz. Osman'ın, etrafına birikenlerin ifsadatıyla hoşa gitmeyen durumlara düştüğünü de görmekteydi.

*

Cebele'nin birdenbire Hz. Osman'a böyle sert çıkması doğru muydu? İhtimal ki daha önceleri yeterli uyarıyı yapmış ama bir netice alamamıştı. Ya da başkalarının o güne kadar yapılması gerekli uyarıları yaptıklarını ve Hz. Osman'ın bu uyarıları göz önünde bulundurmadığını düşünüyordu. Kısacası Hz. Osman, hayatında hiç arzu etmediği çeşitten bir gün geçirmişti.

Cebele bir başka gün, Hz. Osman minberde konuşurken gelecek ve,

- İn oradan, sen o makama layık değilsin, diyerek Hz. Osman'ı tutup minberden indirecekti.[4]

Kıpırdanmalar

Hicretin otuz beşinci yılında propagandanın alevlenmesi, dedikoduların artması üzerine Hz. Osman bir araştırma yapma lüzumunu hissetti. Muhammed b. Mesleme'yi Kûfe'ye, Üsame b. Zeyd'i Basra'ya, Ammar b. Yasir'i Mısır'a, Abdullah b. Ömer'i Şam'a gönderdi. Geri kalan şehirlere bir kısım insanları sevketti. Halkı dinle-

---

1 Kurtubi, Tefsir, 16/311; Hazin, Tefsir, 4/166

2 Vakıdi, 3/945

3 İbn Sa'd, 7/496

4 Taberi, 2/661

melerini, Valiler ve Hilafet Makamı hakkında nelerin söylendiğini tespit etmelerini istedi.

Gidenler döndüklerinde mescitte açıklama yapmışlar,

- Biz gittiğimiz yerlerde hoşa gitmeyen bir durum tespit etmedik. Müslümanların ileri gelenlerinden de bir şikayet duymadık demişlerdi.

Ancak, Mısır'a giden Ammar b. Yasir dönmemişti. Daha sonra Vali İbn Ebî Serh bir mektup yazarak, bir kısım kişilerin Ammar b. Yasir'e meylederek ondan ayrılmaz olduklarını bildiriyor ve Hz. Osman'dan hoşlanmayan bir kısım insanların isimlerini veriyordu.

Ammar b. Yasir'in ötedenberi Hz. Ali taraftarı olduğu ve Halife seçimi yapılırken Abdurrahman b. Avf'a, Hz. Ali'yi seçmesini hatırlattığı biliniyordu. Mısırlılar'ın çoğunluğu ise zaten Hz. Osman'dan çok Hz. Ali'ye meyli olan insanlardı.

Hz. Osman'ın, gelen haberlerle tatmin olmadığı belli idi. Madem ki yapılan araştırma sonucu olarak hoşa gitmeyen bir durum yoktu, o halde neden Said b. As şehre sokulmuyor, neden Âmir b. Abd-i Kays ve Malik Eşter gelip Kûfeliler adına görüşmeler yapıyorlardı?..

Hz. Osman, müşavere etmek üzere üç Valiyi hac mevsiminde Mekke'de bulunmak üzere davet etti. Muaviye, Abdullah b. Âmir ve İbn Ebî Serh geldi. Kûfe Valisi Ebû Musa el-Eş'arî çağırılmamıştı.

Toplantıya vali olmamakla beraber Said b. As ve Amr b. As da katılmıştı. Beş kişiden meydana gelen meşveret heyeti ile Hz. Osman, çadırında bir toplantı yaptı.

Nedir bu şikayetler ve etrafa yayılan dedikodu?.. Fikrinizi açıkça söylemenizi istiyorum, dedi.

Bu suale yine yuvarlak cevaplar verildi.

- Sen araştırma yapmak için adamlar gönderdin. Halkın düşünceleri sana aktarıldı. Yayılan dedikodular kesin olarak yalandır, iftiradır.

Bu iftiraları gerçek olarak değerlendirmek ve ona göre tavır almak doğru değildir, dediler.

Said b. As söz aldı.

- Bu iddialar asılsızdır, iftiradır. Gizliden gizliye yürütülmektedir. Bence bu dedikoduları ortaya çıkaranlar bulunmalı, boyunları vurulmalıdır, dedi.

İbn Ebî Serh fikrini şu cümleyle özetledi:

- İnsanlara haklarını verdiğin gibi insanlardan vazifelerini yapmalarını da iste. Bu, onları başı boş bırakmaktan çok daha iyidir. Sıra Muaviye'ye gelmişti.

- Sen beni Şam bölgesine tayin ettin. Oradan da sana asla kötü bir haber gelmemiştir. Bu iki Vali kendi bölgelerini daha iyi bilmelidirler. Doğru olan görüş, Edebin güzel yapılmamasındadır, dedi.

Böylece Muaviye, topu diğerlerine atmış oluyordu. Sözleri bir gerçeğin ifadesiydi. Şam bölgesinde Hz. Osman'a karşı herhangi bir olumsuz fikir ve hareket mevcut değildi. Bu ise Muaviye'nin, ileri görüşlü, halkın nabzını bilen ve ona göre şerbet vermeyi beceren bir idareci oluşundandı. Hz. Osman, Amr b. As'a döndü,

- Senin görüşün nedir, dedi.

- Benim görüşüme göre sen insanlara pek yumuşak davrandın. Ömer'in verdiği maaştan daha fazlasını verdin. Ben iki arkadaşını -yani Ebû Bekr ve Ömer'i- örnek almanı, onların izledikleri yolu izlemeni tavsiye ederim. Yani sert olmanın lüzumlu olduğu yerde sert, yumuşak olmanın lüzumlu olduğu yerde de yumuşak davranmak lazımdır, derim.

Hz. Osman bunları dinledikten sonra konuştu:

- Korkulan fitne bu Ümmetin başına gelecek. Kapalı olan kapı açılacaktır. Biz bunu, Allah'ın koyduğu hududu çiğnemeden karşılamaya ve kapıyı kapalı tutmaya çalışacağız. Öyle ki şayet bu kapı açılırsa kimsenin, benim aleyhime bir delili bulunmamalıdır.

Allah biliyor ki insanlara gücümün yettiği bir hayrı noksan yapmadım. Fitne değirmeni dönecektir. Şayet Osman, bu değirmeni harekete geçirmeden ölürse ne mutlu ona!.. Siz insanlara sükunet tavsiye ediniz, onları sakinleştirmeye çalışınız. Hakları ne ise onu veriniz. Onlara Allah'ın tanıdığı haklar verildiğinde kabul etmezlerse yağcılık yapıp yüze gülme yolunu tutmayınız, dedi.[1]

Toplantı böylece sona erdi. Hac için gelenler yurtlarına döndüler. Hz. Osman, günden güne kötüye gitmekte olan devlet idaresini az çok düzene koyma maksadıyla yaptığı bu toplantıdan ayrılırken, durumun değişeceğini, iyiye gideceğini ümid ediyor muydu?.. Kim bilir?..

*

Hz. Osman, yanında Muaviye olduğu halde Medine'ye döndü. Çünkü Muaviye Şam'a gidecekti. Şam'a giden yol ise Medine'den geçiyordu.

Hz. Osman Medine'ye geldikten sonra Hz. Ali, Talha ve Zübeyr'i davet etti. Geldiler. Toplantıda Muaviye de vardı.

Muaviye, Halife'den önce söze başladı. Hz. Osman'ın Hilafet işini zorla, baskı yaparak elde etmediğini, sahabe topluluğunun gönül rızasıyla bu işe seçildiğini anlattı ve sözlerine şöyle devam etti.

- Bu adam iyiden iyiye ihtiyarlamıştır. Öyle ümid ediyorum ki Yüce Allah onu yakın zamanda ikram edeceği bir neticeye ulaştıracaktır. Ancak ben, sizin tarafınızdan söylenen ve halk arasında dolaşan bir takım sözler duymaktayım. Nedir onun hakkında ileri geri söylediğiniz sözler?.. İşte elim onun adına uzanmıştır. Ama siz de insanları, Hilafet makamını size vermeleri için kışkırtmayınız. Yemin ederim ki şayet hilafeti elde edeceğim diye insanları bu adamın aleyhine kışkırtırsanız, elinize felaketten başka bir şey geçmeyecektir.

Hz. Ali onun sözünü kesti:

---

[1] İbn Esir, el-Kamil, 3/ 156

- Bu konunun seninle ilgisi nedir, seni neden alakadar ediyor be anasını kaybedesice dedi. Muaviye:

- Bırak anam durduğu yerde dursun. Hepinizin anasının en şerlisi o değildir. Üstelik Müslüman olmuş, ve Hz. Peygamber'e de bey'at etmiştir. Sen benim söylediklerimi cevaplandır!..

Burada Hz. Osman söze karıştı:

- Kardeşimin oğlu doğru olanı söylüyor. Ben size şahsım ve görevim ile ilgili bilgi vereyim. Benden önceki iki arkadaşım, kendilerini ve akrabalarını sevap bekleyerek sıkıntıda bıraktılar.

- Halbuki Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz akrabasına vergili idi. Bana gelince akrabam arasında dar gelirli insanlar var. Malımdan onlara bir miktar genişlik tanıdım. Bunun da bana ait bir hak olduğu kanaatindeyim. Eğer bunu bir hata olarak görüyorsanız cevap veriniz. Benim işim sizin isteğinize uygun olacaktır, dedi.

- Haklı olanı söyledin. Abdullah b. Halid'e ve Mervan'a verdiklerini geri al dediler.

O günlerde Mervan'a on beş bin, Abdullah b. Halid'e elli bin dirhem tutarında bir bağıştan söz edilmekte idi. Hz. Osman, her ikisinin de geri alınacağını söyledi. Toplantıda bulunanlar gönülleri hoş olarak oradan ayrıldılar.[1]

Burada neden işin sadece iki kişiye verilen para ile sınırlandırıldığını ve daha geniş bir çerçevede hoşlanılmayan durumların dile getirilmediğini anlamak güçtür. Her biri yüzlerce kilometrelik illerden Mekke'ye davet edilsin ve şikayetlerin dile getirileceği bir toplantı yapılsın, sonra da iş sadece bu kadarcıkla bitsin.. Bunu halledebilmek güçtür.

Ayrıca toplantıda kendisi varken Muaviye'nin, Ashab arasında en üst seviyeyi teşkil eden üç kişiye tepeden bakan ve tehditler savuran

---

1 Taberi, 2/650

konuşmasını Hz. Osman garibsememiş, onlar Hz. Osman aleyhine dolaplar çevirmekle suçlanırken,

- Dur arkadaş, yavaş ol!.. Bunlar benim en yakın arkadaşlarımdır. Sözlerin ölçülü ve tartılı olsun, demeyi düşünmemiştir.

*

Muaviye, Hz. Osman'ın durumunu hiç de iyi görmüyordu.

-Burada, aleyhine çıkması muhtemel olan bir ayaklanmanın başlamasından önce gel seninle Şam'a gidelim. Orada sana itaat eden, baş kaldırmayacak olan bir cemaat vardır, dedi.

Fakat Hz. Osman,

-Hz. Peygamber'e komşu olma bahtiyarlığını hiç bir değer karşılığında değişmem. Başımın kesilmesi bile buradan ayrılmaktan daha acı olamaz, cevabıyla mukabele etti.

- O halde çıkacak bir musibeti önlemek üzere sana bir muhafız alayı göndereyim.

- Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in komşularını sıkıntıya sokamam.

- Vallahi senin başına bir iş gelecek. Bu insanlar senin üzerine yürüyecekler. Ve senin arzu etmediğin işleri yapacaklar.

- Allah bana yeter. O ne iyi vekildir. (Hasbiyellahü ve ni'mel vekil)

Muaviye, bunun ötesinde ısrar etmenin vereceği bir fayda olmadığını anlamış olarak vedalaştı ve ayrıldı.[1]

Hz. Ali, Talha ve Zübeyr'in de içlerinde bulunduğu ve hepsi de Muhacirlerden oluşan bir cemaatin önünde durdu:

- Ben sizin aranıza bir ihtiyarı bırakıp gidiyorum. Ona iyi bakın. Onu koruyup gözetin. Bunu yaparsanız insanların en mutlusu sizler olursunuz. Haydi hoşça kalın, dedi ve yürüdü.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 15 7

Bu sözler, kendine güvenen, yeterli güce sahip olduğuna inanan bir şahsın ağzından çıktığını anlatan bir eda ile söylenmişti.

Zübeyr b. Avvam Hz. Ali'ye döndü ve o andaki duygularını,

- Vallahi Muaviye, sana da bana da bugünkü kadar etkili olmamıştı, şeklinde dile getirdi.

Evet Zübeyr, Muaviye'nin, eline geçirdiği fırsatları ve imkanları yeterince değerlendirdiğini, belirlediği bir hedefe doğru sağlam ve kuvvetli adımlarla, kendinden emin bir şekilde ilerlediğini, gerekirse Halife'yi himayesine alabilecek derecede kendini kudretli gördüğünü anlatmış bulunuyordu. Gerçek olan da bu idi.

*

Muaviye gelecek günlerin iyi günler olmayacağını söylerken bir kehanette bulunmuş değildi. Durum onu gösteriyordu. Şam hariç diğer bütün vilayetlerde Hz. Osman aleyhine çalışmaların yürütüldüğü, bugün değilse yarın birer birer gün ışığına çıkacağı belli idi. Onu şayet Şam taraflarına götürmeye ikna edebilirse, elindeki güçlü ordu ve kendisine canı gönülden bağlı halkın desteğiyle müdafaa edebileceğine inanıyordu.

Muaviye, "Vallahi senin başına bir iş gelecek. Bu insanlar senin üzerine yürüyecekler ve senin arzu etmediğin işleri yapacaklar" derken, İslâm aleminde ciddi ölçülere varan kıpırdanmaların bulunduğunu farketmiş durumdaydı.

Halbuki bu kıpırdanışlar kendi sorumluluğu içindeki topraklarda da değildi. Mısır'da, Kûfe'de, Basra'da, hatta Medine'de bu gibi kıpırdanmaların bulunduğunu Muaviye bilirken bu bölgelerin valileri nasıl bilemezlerdi?

Eğer gerçekten bilemiyor, gelişmekte olan fitnenin farkına varamıyorlarsa kendileri valilikten derhal uzaklaştırılmalıydı. Şayet dönmekte olan dolapların, esmekte olan sert rüzgarların farkında iseler ortalığı sütliman gösterip Hz. Osman'ı uyutmak ve ayaklanma başla-

yıncaya kadar da olsa Valiliğin keyfini çıkarmak istiyorlardı. Bu ise Hz. Osman'ın felaketine bile bile göz yummak demekti.

*

Muaviye durumu bildiğine göre hiç olmazsa Medine'ye geldikten sonra, Mısır ve Basra Valilerini değiştirmesini, Mervan'ı Medine'den uzaklaştırmasını, bu iş yapılmadıkça fitnenin önünün alınamayacağını anlatmalı değil miydi?

Medine'den ayrılırken Hz. Ali'yi, Talha ve Zübeyr'i üstü kapalı ifadelerle tehdit edip gücünü ispatlamak yerine, Hz. Osman'a bu gerçeği anlatma yolunu tutmalı değil miydi?

Fedek Arazisi

Fedek, Hayber ile Medine arasında, Medine'den yola çıkan bir insanın iki üç günde ulaşabileceği mesafede bir köyün adıdır.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Hayber'den dönerken Vadilkura halkı savaş çıkarmış ve mağlup olacaklarına kanaat getirince sulh istemişler ve onlarla anlaşma yapılmıştı.

Olayları dikkatle takip eden Fedek halkı, boşuna kan dökülmesini doğru bulmadı. Araziden çıkan mahsulün yarısını vererek himaye görme isteğinde bulundu. Bu istek kabul edildi. Ancak bu arazi, hiç muharebe yapılmadan İslâm hakimiyyetine geçtiği için Yüce Mevlâ tarafından, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e tahsis edildi. O günlerde takvim, Hicretin üzerinden yedi yılın geçtiğini gösteriyordu.

Fedek, bol suyu ve hurma ağaçlarıyla bilinen bir köydü. Rasûlu Ekrem (s.a.v) Efendimiz bundan böyle, yaşadığı üç yıllık devrede Fedek'ten gelen mahsul ile aile efradının geçimini sağladı. Akrabasından olup da sadaka ve zekat almaları yasaklanan Haşim ve Muttalib soyundan gelen ailelere, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara yardım etti. Buradan elde edilen gelirin bu şekilde dağıtılacağı, Yüce Mevlâ'nın, Haşr Suresi'ndeki yedinci ayetine dayanıyordu.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in vefatından sonra Hz. Fatıma, Hz. Ebû Bekr'e gelerek bu araziden alacağı mirası istedi. Fakat Hz. Ebu Bekir, Efendimizden **"Biz Peygamberler topluluğu miras olarak mal bırakmayız. Bıraktığımız mal sadakadır"**[1] hadisini işittiğini söyledi.

Netice olarak Hz. Fatıma, babasının mirasını alamadığı için Hz. Ebû Bekr'in yanından kırgın ve üzgün olarak ayrıldı. Bu kırgınlık, değerli annemizin altı ay sonra vefatına kadar sürecekti.

Bu arada Hz. Peygamber'in hanımları da, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den alacakları miras için Hz. Osman'ı Hilafet makamına göndermek üzereydiler. Fakat Hz. Aişe, "Siz **Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in, Peygamberlerin miras malı bırakmadığına dair sözünü duymadınız mı?..**" diyerek onlara engel oldu.[2]

Hz. Ebû Bekr, iki buçuk yıl süren Hilafeti müddetince Fedek arazisi hakkında, Rasûlu Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in uygulamasını devam ettirdi. Gelen mahsul yine aynı gruptan olan insanlara dağıtıldı.

Hz. Ömer kendi ictihadıyla Fedek arazisini Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in mirasçılarına devretti. Ancak bu defa da anlaşmazlık çıktı. Ali b. Ebî Talib ve Abbas b. Abdüluttalib ihtilafa düştüler. Hz. Ali bu arazinin Hz. Peygamber tarafından Hz. Fatıma'ya bağışlandığını iddia ediyor, Abbas ise bunu kabul etmiyor ve **"Bu arazi Hz. Peygamberin mülküdür. Ben de onun varisiyim"** diyordu.

Bu konuda Hz. Ömer'e başvurdular. Hz. Osman'ın da bulunduğu bu ziyarette -ki Hz. Osman daha evvel Hz. Ömer'i ziyarete gelmiş bulunuyordu- Ali ve Abbas, birbirini incitici sözler söylediler. Özellikle Abbas bu konuda biraz ileri gitmişti. Hz. Ömer iki tarafı da dinledikten sonra:

---

1 Buhari, Feraiz, 3 (8/ 3)

2 Buhari, Meğazi 14 (5/24); Müslim, Cihad 51, (3/ 1379)

Anlaşıldı, siz bu işin üstesinden gelemeyeceksiniz. Ben onu tekrar Beytülmal'e alıyorum. Orayı işletir, Nebiyyi Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in zamanındaki haliyle devam ettiririm, dedi.[1]

*

Hz. Osman devrinde Fedek, bir zaman Hz. Ömer'in koyduğu ölçüler ile devam ettirilmiş, daha sonra mukataa yoluyla yani belli bir ücret karşılığında Mervan tarafından kiralanmıştır.[2]

Bu arada Medine çarşısında "Mehrûz" diye bilinen ve bir zamanlar Hz. Peygamber'e tahsis edilmiş olan bölge de yine, Hakem ailesi tarafından istenilmiş, Hz. Osman bu bölgeyi, Hakem'in diğer oğlu ve Mervan'ın kardeşi olan Haris'e vermiştir.[3]

Mehruz ve Fedek bölgelerinin Hakem ailesine mukataa yoluyla tahsis edilmesi, Hz. Osman'a yapılan ilk teklif ile mi, yoksa bu ailenin ısrarlı baskıları neticesi mi olmuştu, bilemiyoruz. Ancak yapılan bu işlem, Emevî olmayan hiç kimseyi memnun etmemiş ve bu işlemden dolayı Hz. Osman'ı, isabetli bir iş yaptığı için tebrik eden bulunmamıştır. Ayrıca Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin kovduğu bir ailenin, Hilafet'in kaymağını yemesi, Medinelileri ciddi şekilde üzmektedir.

Şayet bu arazi mutlaka bir aileye verilecekse, Efendimizin iki Reyhanı (Hz. Hasan ve Huseyin) yok muydu?

*

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra Hilafete geçen Hz. Ali, Fedek'i, Hakem ailesinden geri almış olmalıydı. Fakat bu arazinin geliri, Mervan gibi bir kişinin hayallerini süslediği için ilerde Muaviye'den tekrar istemesine sebeb olacaktır. Mervan'ın isteği yerine geti-

---

1 Buhari, Meğazi 14 (5/ 23); Müslim, Cihad 49 (3/ 1377)

2 Firuz Abâdî, el-Meğâmmu'l-mütâbe, 397; Mühammed Abdü'l-Mün'ım Hımyeri, er-Ravdu'l-Mi'tar, 560

3 Maverdi, el-Ahkamü's-Sultaniyye, 220; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 36; İbn Verdi, 1/ 145

rilmiş ama, bir zaman sonra ona kızan Muaviye tarafından geri alınmıştır.[1]

Ayaklanmaya Doğru

İçlerinde Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ından bir kısmının da bulunduğu bir takım insanlar, dışarda bulunan arkadaşlarına mektuplar göndermişler,

- Siz eğer Cihad etmek istiyorsanız buraya gelin. Çünkü Halifeniz, Muhammed'in getirdiği dini ifsad etmiştir, onu düzeltin. Asıl Cihad'ı burada yapın.. demişlerdi.[2]

İnsanlardan bir kısmının Hz. Osman'ı, yaptıklarından dolayı hatalı buldukları ve bunları açıkça konuşup tartıştıkları doğru idi. Bu konuşmalara şahit olanlar arasında Hz. Osman'ı, sayısı pek az birkaç kişi müdafaa ediyordu. Bunlar Zeyd b. Sabit, Ebû Üseyd es-Sâidî, Ka'b b. Malik, Hassan b. Sabit gibi sayısı pek az birkaç insan idi.

Bir gün Hz. Ali'nin yanına gelenler oldu. Bunlar Hz. Osman'ı eleştirenlerdendi. Git ve bizim adımıza Osman'la görüş, dediler.

Hz. Ali de ötedenberi onunla görüşmek istiyordu. Gitti, Hz. Osman'ın yanına girdi,

- Selam sana ey Müminlerin Emiri, dedi.

- Sana da selam olsun ey amca oğlu.

- Gelişimin sebebi.. diye söze başladı Hz. Ali. Beni buraya bir kısım insanlar gönderdiler. Senin hakkında bir takım sözler söylediler. Vallahi ben sana ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Çünkü farkında olmadığın bir şeyi gösterecek, bilmediğin bir yolda sana kılavuzluk yapacak değilim. Benim bildiğimi sen de biliyorsun. Biz senden önce bir bilgiye sahip olmadık ki onu sana haber verelim.

---

1 Bundan böyle Fedek arazisi, Emevî ve Abbasi devrinde pek çok el değiştirmiştir. Bilgi için Yakut'un Mu'cemü'l-Büldan'ına bakılabilir (Fedek maddesi)

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 168

Sen Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i görmüş, ona arkadaşlık yapmış, onun sözlerini dinlemiş, bir insansın. Ebû Bekir ve Ömer senden daha iyi işler yapmaya layık kimseler değillerdi. Üstelik sen, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e yakın akrabalığı bulunan bir insansın. Onların elde edemediği damatlık şerefini iki defa elde etmiş bir kişisin. O halde şahsın hususunda Allah'tan kork. Vallahi sen, körlük sebebiyle görmeyen, cahillik sebebiyle bilmeyen bir insan da değilsin. Yol apaçıktır ve dinin üstün gördüğü, değer verdiği ameller ise bilinmektedir.

- Ey Osman bilesin ki, Allah'ın kullarının en değerlisi, hidayet yolunda rehberlik yapan, sünneti yaşatıp bid'ati mahveden adalet sahibi bir devlet reisidir. Allah yolunda insanların en şerlisi ise dalalete düşen, diğer insanları dalalete sürükleyen, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in herkesçe bilinen sünnetini mahvedip bid'ate hayat veren zalim devlet başkanıdır. Ben sana Allah'ı hatırlatırım. Bu Ümmetin, öldürülen bir İmamı olmamanı da özellikle tavsiye ederim. Çünkü böyle bir kapı açıldığı takdirde kıyamete kadar bir daha kapanmaz.

Hz. Ali tarafından söylenen bu sözleri dikkatle dinleyen Hz. Osman söz aldı:

- Anladım, dedi. Vallahi senin söylediğin bu sözler halk arasında söylenecektir. Ama sen benim yerimde olsan, benim yaptıklarımı yaparak akrabalık bağlarını devam ettirsen, onlardaki bozuk hali düzeltip ıslah etsen, perişan bırakılmış bir akrabayı bağrına bassan, Ömer'in tayin ettiği Valileri tayin etseydin ben seni kınamaz, ayıplamaz ve yaptıklarını yadırgamazdım. Allah için söyle ey Ali, Muğire b. Şu'be'nin burada olmadığını biliyor musun?

- Evet.

- Onu Ömer'in Vali yaptığını da bilmektesin.[1]

- Evet.

---

1 Burada Hz. Osman'ın, Muğire b. Şu'be meselesini neden gündeme getirtidiğini bilemiyoruz. Halbuki arada bir akrabalık yoktur. Muğire Taif halkındandır. Hz. Ömer Mekke'li ve Kureyşli'dir. Kaldı ki Hz. Ömer Muğire hakkında şikayet vaki oldunca derhal onu görevden almış bulunuyordu.

- O halde benim, arada bulunan bir akrabalık sebebiyle Abdullah b. Âmir'i Vali yapışımı neden kınıyorsun?

Hz. Ali bu hatırlatma üzerine şöyle dedi:

- Ömer'e, tayin ettiği valilerden, hoşa gitmeyen bir tek kelime ulaştığında onu çağırır, şayet yapılan bir kusur varsa tepesine biner, verilecek en ağır cezayı verirdi. Sana gelince sen bunu yapamadın. Zayıf düştün ve akrabana karşı pek yumuşak davrandın.

- Onlar aynı zamanda senin de akrabandır ey Ali!..

- Evet, onlar benim de akrabamdır. Soy bakımından aramızda yakınlık vardır, ama fazilet başkalarındadır.

- Peki ey Ali söyle bakalım, Sen, Muaviye'nin, Ömer b. Hattab tarafından Vali olarak tayin edildiğini bilmiyor musun?

- Evet biliyorum.

- O halde ben de onu, Ömer'in tayin ettiği görevde bıraktı isem neden beni kınamakta ve kusurlu görmektesin?.. Onun Vali yapılması kusur ise bu kusur bana değil, Ömer b. Hattab'a ait olmalı değil midir?

- Hayır değildir.

- Neden?

- Ey Osman. Allah için söyle, Ömer'in kölesi Yerfe' bile Ömer'den Muaviye'nin korktuğu kadar korkmuyordu. Muaviye Ömer'in korkusundan diken üzerinde oturur gibi oturmaktaydı.

- Bu doğru değil midir?

- Doğrudur.

- Ama bugün Muaviye, senin haberin olmadan bir iş buyuruyor, üstelik "Bunu Emirü'l-müminin emretti" diyor. Bunu sen de biliyorsun. Fakat ben söylemedim diyemiyor, onun emrini değiştiremiyor, yakasına yapışıp hesap soramıyorsun.[1]

---

1 Taberi, 2/645

Hz. Osman cevap veremedi. Hayır, gerçek olanı söylemiyor, iftira ediyorsun, diyemedi. Evet, gerçek aynen söylediğin gibidir, dediği takdirde ise aczini itiraf etmiş olacaktı.

- Haklısın ey Ali, muktedir bir Halife'nin yapması gerekeni söyledin, benim yapmam gereken de budur. Göreceksin bundan sonra.. diyebilmek de vardı ama yapmak zordu.

Hz. Ali söylenmesi gerekenlerin yeteri kadar söylendiği kanaatiyle çıktı gitti.

*

Hz. Ali konuşmaya başladığı sırada "Bu Ümmetin, öldürülen bir imamı olmamanı da özellikle tavsiye ederim" sözü yabana atılmamalıydı. İhtimal ki Hz. Ali, etrafta dönüp dolaşan söylentilerin, sadece söylenti hududunda kalmayacağını, böyle giderse işin önü alınmaz derecelere ulaşacağını ve belki de Hz. Osman'ın zorla Hilafet'ten uzaklaştırılacağını, bu da olmadığı takdirde öldürüleceğini tahmin etmekteydi.

Hz. Osman tarafından "perişan bıraklımış bir aileyi bağrına basan.." şeklinde dile getirilen söze Hz. Ali bir şey söylememişti. Hz. Osman bu sözüyle Hakem ve aile efradını kastetmekteydi. Aradaki akrabalık bağlarını düşünerek onlara yardımcı olduğunu anlatmak istiyordu. Ancak maksat yardım etmek ise, bulunduğu yerde ona rahatça geçimini sürdürecek bir yardımın yapılması da mümkündü. Hakem yine Taif'te kalır, ya da sürgün yeri değiştirilir; ama geçim şartları iyi değilse düzeltilir fakat Medine'ye sokulmazdı. Halbuki Hz. Osman onu Medine'ye getirmekle de kalmamış, Mervan'ı Hilafet katibi yapmak ve Hilafet mührünü onun eline vermek gibi onu şımartacak, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ına tepeden bakmayı bile düşündürecek bir mevkie getirmişti.

Hz. Ali'nin, **"Yerfe' bile Hz. Ömer'den, Muaviye'nin korktuğu kadar korkmazdı"**[1] sözü gerçeğe uygundur, Muaviye, Hz. Ömer'in

---

1 Taberi, 2/645

sert ama adil davranışını biliyor, Şam Valisi bile olsa bir kusurunu yakaladığı takdirde derhal cezalandıracağını ya da görevden alacağını misalleriyle görmüş bulunuyordu. Bu sebeple eline geçirdiği bu görevde sonuna kadar kalabilmek için bütün dikkatini toplamıştı, Ömer'i rahatsız edecek bir duruma düşmemek için bütün gayretini sarfediyordu.

Bir zamanlar Hz. Ömer'e bir arîza takdim edilmişti. Muaviye'nin ağabeyi Yezid b. Ebû Süfyân'dan geliyordu. **"İnsanlara İslâm'ı ve Kur'an'ı öğretecek muallime ihtiyaç var."** diyordu. Hz. Ömer bu başvuru üzerine üç kişiden oluşan bir muallim heyeti göndermişti. Bunlar Muaz b. Cebel, Ubade b. Sâmit ve Ebüdderda idi.

Yezid'in ölümünden sonra Vali olarak görevi devralan Muaviye, arada çıkan bir anlaşmazlık sebebiyle Ubade b. Sâmit'e ağır sözler söylemiş, Ubade ise,

- Bundan böyle seninle aynı beldede oturamam, diyerek Medine'ye gelmişti. Hz. Ömer onu görünce,

- Neler oluyor?.. Neden seni burada görüyorum? demiş.

Ubade ise olanları anlatmıştı.

Hz. Ömer onun anlattıklarını dinledikten sonra kararını bildirdi:

- Hemen yerine dön. Senin ve senin gibilerin bulunmadığı bir beldenin ne gibi bir kıymeti olur?

Hz. Ömer'in bu sözü, onun ilim adamlarına, Allah rızası için, Allah'ın dinini insanlara öğreten muallimlere, ne derece değer verdiğini gösteriyordu. Onu yola çıkardıktan sonra Hz. Ömer, Muaviye'ye kısa bir mektup yazmış, **"Ubade'ye müdahale hakkın yoktur"** demişti.[1]

Tek cümleden ibaret olan bu söz, Muaviye tarafından bozulması mümkün olmayan bir emirdi.

---

1 İbn Abdilberr, el-İstîâb, 2/450

- Ne demek, ben bu beldenin Emiri isem karışırım. Hem onu sana gidip şikayet ettiğine pişman ederim. Gereken cezayı da veririm. Bir muallime bile karışamıyacaksam böyle Valiliği istemiyorum diyememişti. Dediği takdirde Hz. Ömer'in kendisini şiddetle cezalandıracağını adı gibi biliyordu.

*

Hz. Osman olaya bir başka yönden bakıyordu. Kendine göre bir takım hesaplar yaptı. Namaz vakti gelince mescide gitti, namazı kıldırdı. Minbere çıktı. Bir takım insanların yapılan işleri beğenmediklerini, Hilafet Makamı hakkında ileri geri sözler söylemeyi âdet edindiklerini anlattı.

- Ömer b. Hattab yaptığı zaman kabul ettiğiniz uygulamaları ben yaptığım zaman kabul etmediniz, hatta ayıpladınız. Halbuki o sizi ayağının altında tutuyor, dayak atıyor, diliyle de haşlıyordu. Siz ise ona, arzu ettiğiniz, etmediğiniz her konuda baş eğdiniz. Bana gelince, ben size yumuşak davrandım. Omuzumu sizin ayaklarınıza destek yaptım. Elim ve dilimle sizi rahatsız etmekten kaçındım. Siz ise karşılık olarak bana cüretkar davrandınız. Şunu unutmayın, Vallahi benim akrabam ve yardımcılarım çoktur. Gelin dediğim zaman hemen gelirler.

Ben size bir çok iyilikler yapmış durumdayım, siz ise beni, alışık olmadığım bir davranışa ittiniz. Söylemeyi hiç istemediğim sözleri söylemeye mecbur ettiniz. Artık benden dilinizi kesin. Valilerinizi ayıplamaktan vazgeçin. Benim gibi, konuşmayacak ama konuşursa mutlaka sesinizi kesecek olan kimseyi size musallat etmedim. Söyleyin, elde edemediğiniz hangi hakkınız vardır? Kimin hakkı verilmemiştir?.. Vallahi benden öncekilerin size tanıdığı hakkın gerisinde kalmadım. Sizler, onların tanıdıkları haklara itiraz etmiyordunuz.

Hz. Osman'ın bu duygusal konuşması devam ederken, minberin yanında oturmakta olan bir delikanlının ayağa kalktığı görüldü. Halife'den konuşma izni bile almağa lüzum görmedi.

- Eğer arzu ederseniz aramızda kılıcı hakem yapabiliriz. Bizim sizinle olan durumumuz, şairin söylediği şu beytteki durum gibidir: "Kozumuzu paylaşmak üzere bütün varlığımızla meydana geldik. Ancak sizin, gelinlerinize çöplüklerde yaptığınız evleriniz, sizi aciz insanlar haline getirdi." dedi.

Bu sözleri söyleyen Mervan'dı. Konuşurken yüzünün aldığı hal, sesindeki tatsız ifade pek çok şeyi anlatmaktaydı. Mescidde bulunanlara karşı önü alınmaz bir kin ve nefretle baktığını söylemek mübalağa sayılmazdı.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin mescidinde, pek çok sahabenin önünde bu sözün söylenmiş olması hiç kimseyi hoşnut edemezdi. Kaldı ki Halife bile sevgili yeğeninin yaptığı bu meydan okumadan sadece rahatsız olmuş, onun bu şımarık davranışını asla doğru bulmamıştı. Ona döndü,

- Kes sesini konuşmaz olasıca, dedi. Beni arkadaşlarımla başbaşa bırak, bu konuda konuşmak senin neyine gerek?.. Daha önce ben sana, "konuşma" diye kaç defa tenbih etmedim mi?.. demekten kendini alamadı.[1]

Mervan sesini kesti ve oturdu, Hz. Osman minberden indi. Yıllardan beri şımarık hareketleriyle insanların nefretini artırmaktan ötede hiçbir iş yapmamış olan Mervan bu defa pişmiş aşa su katmış, Hz. Osman'ın, oluşturmaya başladığı ve kendine göre belli bir hedefe yöneltmek istediği ortamı berbat etmişti.

Hz. Osman onun yersiz ve lüzumsuz çıkışlar yaptığını tecrübe ede ede öğrenmişti. Bundan böyle yine aynı yolun yolcusu olacağından emindi. Bu sebeple ona sıkı sıkıya tenbih etmiş, özellikle böyle bir durumda ağzını açma demişti.

Mescidden dağılan cemaatin zihninde Hz. Osman'ın konuşmasından çok Mervan'ın söylediği sözler kalmıştı. Rasûlulah (s.a.v) E-

---

1 Taberi, 2/ 645; el-Kamil, 3/ 151

fendimiz'in mescidinde insanlar, kılıç kılıca savaşarak bir sonuç almaya davet ediliyordu. Bu teklif Hz. Osman uğruna yapılıyordu. Halbuki bizzat Hz. Osman bu tekliften hoşlanmamış, hatta üzüntü duymuştu.. Çünkü Hz. Osman kavga adamı değildi. Kavga adamı olsa bile böyle bir teklifi, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ına ve hem de mescidin içinde yapamazdı. Kaldı ki bu insanlarla kendisi arasında, kırk yıla varan bir dostluk mevcuttu.

Hz. Osman'ı bu duruma düşüren, sevdiği insanların gözünde hoşlanılmaz ve istenmez hale getiren de, bu aileye olan lüzumsuz düşkünlüğü ve itibar etmesi idi. Hz. Peygamber bu aileyi durup dururken sürgün etmiş olamazdı. Alemlere rahmet olarak gönderilen büyük Peygamber, şayet onları kovmuşsa, mutlaka bilinen ve bilinmeyen bir çok hikmete bağlı olarak bu hükmü vermişti.

Bu ailenin Medine'de bulunması insanların başına belalar getirecek, fitne ve fesat kaynağı olacaklardı. Nitekim halk arasında pek saygın bir mevkiin sahibi olan Hz. Osman, bugün bu saygınlığını yitirmiş ve hayalinden bile geçiremeyeceği tenkidlere hedef olmuşsa bunun sebeplerinin başında, sevgili amcası Hakem'e ve yeğeni Mervan'a lüzumsuzca değer vermesi vardı.

Hz. Osman'ın yapacağı tek iş vardı. Derhal bu aileyi defterden silmek ve ellerine yeteri kadar mal verip, bir daha Medine'ye dönmemek şartıyla şehirden uzaklaştırmak. Daha sonra Ashab'ın ileri gelenlerinden oluşturacağı bir meclisin alacağı kararlara dayanarak akrabasından olan Valileri azledip yerine onların tavsiye edecekleri Valileri tayin etmek ve yepyeni bir idare şekli geliştirmek.. Evet, ateşin bacayı sarmasından önce yapılacak iş ve tutulacak yol bu idi.

Fakat Hz. Osman bunu yapamazdı. Onlara,

- Benim başıma belalar yağmasını istemiyorsanız, Medine'yi terk edin. Görüyorsunuz, Ömer'den, sağlam temellere oturtulmuş halde aldığım Hilafet Makamı sizin yüzünüzden bu hale geldi. Halkın nazarında sahip olduğum itibarımı kaybettim. Artık beni, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ı ile başbaşa bırakın, demesi lazımdı, diyemezdi.

Aslında Mervan, işlerin sarpa sardığını ve buna da büyük ölçüde kendisinin ve ailesinin sebeb olduğunu anlamalı ve derhal, bir daha gelmemek üzere Medine'yi terketmeli, sessiz ve sakin bir köşeye yerleşip hayatının geri kalan kısmını orada devam ettirmeliydi. Bunu hem kendinin, hem Hz. Osman'ın ve hem de Hilafet Makamı'nın ve İslâm aleminin selameti için yapmalıydı. Ama yapamazdı. Mervan'dan böyle faziletli bir davranışı beklemek abesti.

Ayrıca o, Hilafet Makamını, sadece Hz. Osman'ın değil bu ailenin ortak makamı olarak görüyor, ve bu işi beraberce yürütmeleri lazım geldiğine inanıyordu. Hz. Osman, bu aile adına Halife olarak bu makamda görünüyordu. Ayrıca devletin üst kademesinde, Halife'den sonra ikinci sırayı elinde bulunduran ve Hilafet mührü kendisine teslim edilmiş bulunan insan olarak böyle bir nimeti tepip bir köşeye çekilivermek ve sıradan bir adam olmaya razı olmak için aptal olmak bile yeterli sayılmazdı.

O halde?..

O halde problem çözülmeyecek, bulanık hale gelen su durulmayacaktı. Hz. Osman'a karşı hareket edenlerin de bu durum karşısında "biz Edebimizle oturalım" demeleri mümkün değildi.

*

Hicret'in otuz beşinci yılının Receb ayında Mısır'dan hareket eden altı yüz kişilik bir kafilenin, Umre niyetiyle yola çıktığı zannediliyordu. Geride kalan ve "Bize de dua edin" diyen insanların duaları eşliğinde kafile Mısır'ı terketti. Halbuki gidenler, geride kalanları aldatmış, resmen yalan söylemişlerdi. Hedefleri Medine'ye varmak, Hz. Osman ile görüşüp hesaplaşmak ve bir takım isteklerini kabul ettirmekti. İstekleri kabul edilmediği takdirde takip edecekleri hareket tarzını yeniden ve orada gözden geçireceklerdi. Muhammed b. Ebî Bekr de Umre yolcuları arasında bulunuyordu.

Mısır Valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, yolcuların tutum ve davranışlarından şüphelenmişti. Hepsi de, ötedenberi Hz. Osman'ın

aleyhinde olan bu insanlar bir başka maksatla yola çıkmış olabilirlerdi. Kendine göre bir araştırma yaptırdı. Aldığı netice, şüphelenmekte haklı olduğunu gösteriyordu. Vakit geçirmeden bir mektup yazdı. "Başlarında Abdurrahman b. Udeys el-Belevi'nin bulunduğu altı yüz kişilik bir isyan kafilesi, Umre yapma görüntüsüyle Mısır'ı terketmiştir, asıl maksatları Medine'ye varıp seninle hesaplaşmaktır. Seni Hilafet'ten uzaklaştırmak, ya da öldürmekten başka bir maksatlarının bulunduğunu da zannetmiyorum, hazırlıklı olasın" diyordu.

İbn Ebî Serh bu mektubu, güvendiği bir adama vermiş, vakit geçirmeden yola çıkmasını ve Mısır kafilesinden önce Medine'ye ulaşmasını emretmişti. Gerçekten de adam, sıkı bir yürüyüşle on bir günde Medine'ye ulaştı ve mektubu takdim etti.

Hz. Osman mektubu aldıktan sonra mescidde bir konuşma yaptı ve Mısırlıların durumunu anlattı. "Onlar fitne çıkarmak maksadıyla yola çıktılar, benim ömrümü fazla gördüler. Vallahi ben onlardan ayrılırsam akıtılan kanları görecekler, mihnet ve sıkıntıya düşecekler, açıkça haklarının yendiğine şahit olacaklar, hoşlarına gitmeyen bir ahkam ile karşı karşıya kalacaklar. O zaman benim yaşadığım günlerin sayısınca yıl yaşasa da başımızda bulunsaydı diye temenni edecekler" dedi.[1]

Mektubun Medine'ye ulaşmasının üzerinden birkaç gün geçmişti ki Hz. Osman, gelen bir haberle sarsıldı.

- Mısır'lılar Zû Huşüb denilen yerde karargah kurdular, denildi.

Zû Huşüb'de yerleştikten sonra Muhammed b. Ebî Huzeyfe tarafından yazılan bir mektup gece vakti Hz. Ali'ye ulaştırıldı. Fakat Hz. Ali mektubu okumak bile istemedi. Yapılan hareketi doğru bulmadığını anlattı. Gelen adam geri döndü.

Hz. Osman, duruma bir çare bulur ümidiyle kalktı, Hz. Ali'nin evine gitti.

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 161

- Ey Amcamın oğlu, aramızda yakın bir akrabalık var.

Ayrıca benim de senin üzerinde hakkım vardır. Görüyorsun bu adamlar bir baskın yapmak üzere gelmişlerdir. Senin onlara göre özel bir değerin vardır. Sözünü dinlerler. Gidip onlarla görüşmeni ve yurtlarına geri göndermeni istiyorum. Şayet adamlar Medine'ye girerlerse bana karşı cüretkâr davranacaklar, haysiyetimle oynayacaklar diye endişe ediyorum, dedi. Hz. Ali,

- Ne gibi şartlarla onları geri çevireyim?

- Sen neyi uygun görür ve tavsiye edersen onu kabul edeceğim.

- Ben seninle bir defa değil, defalarca konuştum. Her defasında çıkıyor ve halka senin adına söz veriyoruz. Bir de bakıyoruz ki sen o sözden dönüyorsun. Bütün bunlar da Mervan b. Hakem'in, Abdullah b. Âmir'in, Muaviye'nin ve İbn Ebî Serh'ın başının altından çıkıyor. Bugüne kadar sen hep onları dinledin, ama beni dinlemedin.

İşte şimdi seni dinliyor ve onları bir tarafa bırakıyorum.[1]

Hz. Osman, isyancılara gidecek olan grup içinde özellikle Ammar b. Yasir'in de bulunmasını istiyordu. Çünkü Ammar öteden beri Hz. Osman'dan hoşlanmıyor, ve bu sebeple Mısırlıları destekliyordu. Bunun pek tabi bir sonucu olarak Mısırlılar da Ammar'a itibar ediyor, sözünü dinliyorlardı.

Hz. Osman, Sa'd b. Ebî Vakkas'a haber gönderdi. Ammar'ı da heyete katılmaya ikna etmesini istedi. Sa'd onu buldu.

- Ey Ammar, sen Mısırlılar'a giden kafileye katılmak istemez misin? Bak Ali b. Ebî Talib, yanına alacağı insanlarla birlikte gitmek üzeredir. Halife'ne baş kaldıran bu adamları geri çevirmen pek uygun olur. Ben öyle zannediyorum ki bugüne kadar bundan daha hayırlı bir iş yapma fırsatı senin eline geçmemiştir, dedi.

---

1 Mes'udi, 2/342

Sa'd, çeşitli yolları deneyerek Ammar'ın gönlünü bu işe yatıştırmaya çalıştı ise de Ammar,

- Vallahi onları Osman'dan geri çevirmeyi düşünemem. Asla böyle bir şey yapamam, cevabıyla sözü kesmiş oldu.

Sa'd geldi, konuşulanları anlattı. Razı edemediğini bildirdi. Hz. Osman buna inanmak istemiyor, sen işi ciddi tutsan onu razı edebilirdin, diyordu. Sa'd bu konuda asla gevşek durmadığına ve ciddi şekilde uğraştığına dair yemin ederek teminat verdi. Artık Hz. Osman'ın itiraz edecek hali kalmamıştı.[1]

Başlarmda Hz. Ali'nin bulunduğu bir heyet hazırlandı. Otuz kişiden oluşan heyetin içinde Sa'd b. Ebî Vakkas, Said b. Zeyd, Hakim b. Hizam, Hassan b. Sabit, Ka'b b. Malik, Mervan, Said b. As gibi kimseler de vardı. Kafile Zû Huşüb'e doğru yol almağa başladı. Heyet adına Hz. Ali ve Muhammed b. Mesleme konuşacaktı.

Görüşme olumlu geçti. Mısırlılar Hz. Ali'yi ve arkadaşını dinlediler. Sözlerini inandırıcı buldular. İbn Udeys, Muhammed b. Melseme'ye,

- Bize tavsiye edeceğin ve yapmamız gerekli olan bir görev var mıdır, demiş, o da cevaben,

- Evet, Allah'a karşı saygılı olursun. Senin tarafında bulunanları da İmamlarına karşı gelmekten çevirirsin. Çünkü Osman b. Affan da, şimdiye kadar takip ettiği davranışlarından döneceğini vâdetmiştir, dedi.

- O halde bana yaptığm tavsiyeyi yerine getiririm.

Bu söz üzerine Mısır yolcuları yurtlarına dönerken Medine'den gelenler de geniş bir nefes aldılar. İyi bir görüşme yaptıkları düşüncesi altında, patlamaya hazır bulunan bir fitneyi önlemenin verdiği huzur içinde Medine'ye döndüler.

---

1 Taberi, 2/657

Ancak Mısır kafilesi içinde yer alan ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ı arasında sayılan Amr b. Büdeyl'in teklifiyle Hz. Osman'a bir mektup yazıldı. Şöyle deniliyordu:

- Bismillahirrahmanirrahim. Ey Osman bilesin ki, insanlar kendilerinde bulunan duygu ve niyetleri değiştirmedikçe Yüce Allah insanlarda olanı değiştirmez. Sana, Allah'a karşı saygılı olmanı tekrar tekrar tavsiye ederiz. Sen dünyada yaşıyorsun, bu dünyayı ahiret ile tamamlamaya çalış. Ahirete ait nasibini berbat etme. Eğer ahiretini berbat edersen, dünya da sana mutluluk vermez. Bilesin ki biz, yapılan işlere Allah rızası için kızıyor, Allah rızası için razı oluyoruz. Biz, takındığımız kılıçlarımızı, senden açıkça bir haber alıncaya kadar çıkartmayacağız. Ya güzelce tevbe ettiğini, ya da dalalete saplanıp kaldığını öğreninceye kadar bekleyeceğiz. Sana olan son sözümüz budur. Allah bu yolda bizi, görevimizi yaptığımız için mazur görecektir, vesselam.[1]

Diğer şehirlerden buna benzer yazılmış mektuplar geldi. Hepsi Hz. Osman'ın bugüne kadarki davranışlarından memnun olmadıklarını bildiriyor ve tevbeye davet ediyordu. Mektuplarda, Hz. Osman'ın tevbe etmesi gerektiğini anlatan delililer verilmekteydi. Netice olarak haklarını vermediği takdirde atılan adımın geri çekilmeyeceği, bu yolda ölünceye, ya da Hilafet Makamı'ndan kendisini uzaklaştırıncaya hatta gerekirse öldürünceye kadar dayanacaklarını bildirmekte idiler.[2]

*

Mısırlılarla görüşme yaptıktan sonra Medine'ye dönen Hz. Ali, Halife'nin yanına girdi. Olanları anlattı ve ayrıldı. Ertesi gün Mervan, sabahın erken saatlerinde Hz. Osman'ı buldu:

- Mısır'dan gelen insanların, kendilerine ulaşan haberlerin asılsız olduğunu, kendilerinin yanılmış olduklarını farkederek döndüklerini

---

1 Taberi, 2/663

2 Taberi, 2/663

insanlara anlat. Yoksa diğer şehirlerden de geri çeviremeyeceğin isyancılar çıkıp geliverirler, diyordu.

Halbuki Hz. Ali ve Muhammed b. Mesleme onlara, "Hz. Osman'ın yaptıkları tamamen doğrudur, yerli yerinde yapılan işlerdir. Siz ise hakka karşı gelen isyancılarsınız.." dememişler, Hz. Osman'ın da bir kısım hatalarının bulunduğunu ama bunların, Halife'ye karşı baş kaldırmayı gerektirecek derecede olmadığını, ayrıca Halife'nin de hoşa gitmeyen uygulamalarından döneceğini anlatmışlardı. Bunlar Mısırlılar'a anlatılırken bizzat Mervan da oradaydı.

Hz. Osman, daha birkaç gün evvel Hz. Ali tarafından, özellikle Mervan b. Hakem ve benzerleri hakkında yapılan hatırlatmayı ve kendisinin de, "Artık onların değil, senin sözlerini dinleyeceğim" dediğini unutmuş muydu?.. Yoksa sevgili damadının tavsiyesi daha mı cazip gelmişti?

Bir tarafta Hz. Ömer'in, hilafet hayatı boyunca kulağına küpe olması gerekli hatırlatması vardı. **"Şayet halife olursan Ukbe b. Ebî Muayt Oğulları'nı (Emevîleri) bu Ümmetin başına bela etme"**[1] demiş, buna ilave olarak da Hz. Ali, **"Seni Mervan, Abdullah b. Âmir.. gibileri mahvetti"** şeklinde bir uyarı yapmıştı. Hz. Ömer'in tavsiyesi mükemmel bir ileri görüşü temsil ediyordu. Hz. Ali'nin uyarısı da, yıllara dayanan tecrübenin ifadesiydi. Bu tavsiye ve bu uyarı aynı noktada birleşmekteydi. Aklı başında olan, hatalarını düzeltmek isteyen ve bu Ümmete faydalı olma emeli taşıyan için ne güzel bir tavsiye ve ne hayırlı bir uyarı idi.

Hz. Osman artık yıllardır gerçeği görmesine engel olan perdeyi kaldırmalı, hak ve gerçeğin, bu iki büyük insanın tavsiye ve uyarısında olduğunu kesin olarak kabul etmeli ve netice olarak, **"Hayır ey Mervan!. Artık ben, bana doğruyu gösteren dostlarımın gösterdiği yolda olacağım.."** diyebilmeliydi. Kendinin, temsil ettiği Hilafet Ma-

---

1 İbn Esir, el-Kamil, 3/50

kamı'nın ve dolayısıyla Muhammed Ümmetinin rahat ve huzuru bundaydı.

Fakat Hz. Osman, yıllardır kendisini tesir altında tutan, her istediğini rahat rahat yaptıran Mervan'ın karşısında hayır diyemedi, yine mağlubiyeti kabul etti. Mescide geldi, minbere çıktı. Sanki Hilafet Makamı'nın hiç kusuru yokmuş gibi, Mervan tarafından kendisine söylenenleri anlattı.

Hz. Ali, daha dün görüştüğü Halife'nin yine Mervan tarafından başka tarafa çekildiğini ve kendisi için artık yapacak bir şeyin kalmadığını anlamıştı. Kendi düşen ağlamaz, diyerek susması gerekirdi ve sustu.

Hz. Osman tarafından mescidde bu konuşma yapılırken Amr b. As ayağa kalktı,

- Ey Osman, Allah'dan kork. Çünkü sen bir takım tehlikeli sonuçlar getirecek işler yaptın, hatalı davranışlarda bulundun. Biz de hatalı işler yaptık. Sen Allah'a tevbe et, biz de tevbe edelim, dedi.

Bunlar, insaf ölçüleri içinde söylenmiş sözlerdi. İnkar edilmesi mümkün olmayan bir çok olay vardı. Bu olayların bütün vebali ve günahını bir tarafa yüklemek, "Hilafet Makamının hiç kusuru yoktur" demek doğru olmadığı gibi, "Hz. Osman'a karşı duranların günahı ve hatası yoktur" demek de o derece hatalı olurdu. Hz. Osman, gerek kendisinin yumuşak ve gevşek tabiatlı oluşu ve gerekse etrafını çevirenlerin yanlış yönlendirmeleri sonucu olarak Hilafet Makamından beklenmeyen bir takım işlere girişince, şehirdeki insanların da dilleri açılmış, sağda solda bir nice söz söylenmişti.

Hz. Osman kendini haklı görebilirdi. Ama şehirdeki insanların hepsinin bir olaya, Hz. Osman'ın baktığı açıdan bakmaları düşünülemezdi. Hz. Osman'a göre haklı ve doğru olan bir davranış, bir başkasına göre haksız ve yanlış olabilirdi. Hz. Osman bir olayın yanlış tarafını görmeyebilir, hatta etrafında bulunanlar bu yanlışı göstermeme çabasına düşebilirler, ama diğer insanlar o yanlışı açıkça görebilirlerdi.

Nitekim mescidde bulunanlardan, Amr b. As'ın ihtarını destekleyen sesler yükseldi.

- Tevbe et, tevbe et.. diye bağırıyorlardı.

Artık Hz. Osman'ın yapabileceği tek şey vardı, ellerini kaldırdı:

- Allah'ım, ben, bu insanların ilk tevbe edeniyim, dedi.[1]

Müsafir Böyle Uğurlanır

Hz. Ali, Hz. Osman'ı ziyaret etti.

- Çık ve insanlara bir şeyler anlat. İnsanlar senin bir takım işleri yapmayacağını bilsinler, Allah da buna şahit olsun. Çünkü etraftaki şehirlerin insanları sana karşı hoş olmayan duygularla doludur. Düşünceleri senin aleyhinedir. Yarın bir başka isyancı grubun Kûfe'den gelmeyeceğinden emin değilim. O zaman "Kalk ey Ali, insanlarla konuş, aramızı İslah et" dersin, ben ise Mısırlılar'a verilen sözde durulmadığı için gidip Kûfeliler'le konuşamam. Bir başka gün Basralılar gelir, haydi Ali, dersin. Ben gidip konuşamam. Ben bunu yapmadığım zaman ise "Akrabalık hukukunu çiğnediğimi, sana karşı hürmetsizce davrandığımı" söylersin.

Hz. Osman bu sözlere itiraz etmedi. Mescide geldi, minbere çıktı. Allah'a hamdetti, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'e Salavatı Şerife okudu, sözlerine şöyle devam etti:

- Ey insanlar, sizden benim yaptıklarımı ayıplayanlar, benim bilmediğim bir işi ayıplamış olmadılar. Yaptığım her işi biliyorum, farkındayım. Fakat nefsim bana dürüst davranmadı, görmem gereken gerçeği başka türlü gösterdi. Ben ise Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i şöyle söylerken dinledim. **"Tökezleyen tevbe etsin, hatalı iş yapan tevbe etsin ve kendini mahvedecek davranışını bıraksın. Zulüm yolunda devam eden kişi hak yoldan uzaklaşmış olur"** diyordu. Ben kusurunun farkında olup dönenlerin ilki olmayı arzu ediyor ve

---

[1] Taberi, 2/658

Rabbimin bağışlamasını diliyorum. Benim gibisine hatalı işlerden tevbe edip Allah'dan mağfiret dilemek yaraşır. Ben bu konuşmamı bitirdikten sonra sizin eşrafınız evime gelsin. Düşüncelerini bana söylesinler. Yemin ederim ki şayet bir köle bile bana hakkı ve doğruyu gösterirse kabul edecek, onun karşısında itaatkar, saygılı, sabırla dinleyen ve teşekkür eden bir hizmetçi gibi davranacağım.

Bu konuşma mescittekileri ağlatmıştı. Said b. Zeyd ayağa kalktı,

- Ey Müminlerin Emiri, Allah'a karşı saygılı ol, kendini kurtarmaya bak, bu söylediklerini sakın yarıda bırakma, mutlaka yap dedi. Hz. Osman minberden indi, namazı kıldırdıktan sonra evine geldi. İçeri girerken Medine eşrafından bir kısım insanların geleceğini, dolayısıyla kapının açık bırakılmasını tenbih etti.

İçerde Mervan, Said b. As ve Emevîler'den birkaç kişi kendisini beklemekteydi. Kendilerine göre Hz. Osman'ın takip etmesi gereken bir program hazırlamışlardı. Mervan:

- Ey Müminlerin Emiri, konuşmamı ister misin yoksa susayım mı?, dedi.

Nâile hanım, Hz. Osman'dan önce davrandı,

- Özellikle sus ey Mervan. Çünkü insanlar onun aleyhine toplanmış durumdadır. Onu suçlamakta hatta öldürmeyi bile tasarlamaktadırlar. O şimdi insanlara bir söz söylemiştir, o sözünden dönmesi doğru olmayacaktır, dedi.

Nâile hanımın bu sert çıkışı Mervan'ı kızdırmıştı. Her zamanki suçlayıcı tavrıyla,

- Bu işle senin ilgin nedir?.. Vallahi baban Ferâfise, öldüğü güne kadar doğru dürüst abdest almasını beceremeyen bir adamdı, dedi.

Nâile hanım attığı adımını çekmedi.

- Yavaş ol ey Mervan, burada olmayan babama dil uzatma ve gerçek dışı söz söyleme. Benim babamın burada zikredilmesinin ne mü-

nasebeti vardır anlayamadım. Senin babana gelince eğer o benim eşimin amcası olmasaydı ve söyleyeceklerimin eşimi rahatsız edeceğini bilmeseydim yemin ederim ki cevabını asla veremeyeceğin ve iftiradır diyemeyeceğin bilgileri sana takdim ederdim. Bunları sırf bu ihtiyarın hürmetine söylemiyor ve bırakıyorum, dedi.

Nâile hanım, pek meraklı olduğunu bildiği Mervan'ın,

- Buyur ey Nâile, söz senindir. Görelim ne imiş o bilgiler, demesini bekledi. Ama Mervan yenilgiyi kabul etmişti. Çünkü o konuşursa durum daha da kötü olacak, kimsenin "Hayır öyle değildir" diyemeyeceği kirli çamaşırlar birer birer ortaya çıkacaktı. Bir müddet öyle kaldı, daha sonra hiç bir şey olmamış gibi Hz. Osman'a döndü,

- Konuşayım mı yoksa susmamı mı emredersin, dedi.

Pek utangaç bir insan olan Hz. Osman,

- Ey Mervan, artık senin susman, hatta bir daha yanıma hiç gelmemek şartıyla beni rahatlatman gerekir, diyemedi.

- Konuş bakalım, dedi. Mervan:

- Anam babam sana feda olsun. Vallahi bu sözü güçlü, kuvvetli günlerinde söylemiş olsaydın bunu gönül hoşluğuyla karşılayacak ve sana yardımcı olacak ilk insan ben olurdum. Fakat sen bu sözü okun yaydan çıkışından, selin tepeleri aşmasından sonra söylemiş durumdasın. Yemin ederim ki ilerde istiğfar etmek (Yüce Mevlâ'nın bağışlamasını dilemek) üzere bir hatada ısrar etmek, şu anda tehlike getirecek bir tevbeden daha hoştur. Sen istersen ilerde tevbe ederek günahlarını bağışlatır ve şu anda hata üzere olduğunu itiraf etmezsin. İşte kalabalık bir insan topluluğu kapına kadar gelmiştir. Bundan böyle onlarla nasıl baş edeceksin?..

Seksen yaşını geçmiş bir insan olan Hz. Osman, Mervan'la baş edemeyeceğini anlamıştı. Dereden tepeden su getiriyor, yukarda ileri sürdüğü görüşünü kabul ettirmeye çalışıyordu.

- Ey Mervan, bugüne kadar seni dinledim de ne oldu?..

İnsanlara karşı utanılacak hallere senin sözünü tuta tuta gelmedim mi? Artık beni kendi halime bırak ve çekil!.. diyemedi.

- Haydi çık ve onlarla konuş. Çünkü ben onlara karşı söz söylemekten utanıyorum, dedi.

Mervan odadan çıktı. Biraz önce Hz. Osman tarafından davet edilen insanları karşıladı.

-Nedir derdiniz?!!.. Yağma varmış gibi toplanmışsınız?!.. Yüzünüz kara olsun. Söyleyin, sizi kim davet etti de toplanıp geldiniz?.. Siz aslında mülkümüzü elimizden almaya geldiniz. Çıkın dışarı. Uzak durun bizden, vallahi eğer bize bir fenalık ulaştırmayı isterseniz asla hoşlanmayacağınız bir karşılık göreceksiniz.

Mervan, kendisini hayret, dehşet ve şaşkınlık içinde dinlemeye çalışan insanlara şöyle bir göz gezdirdi ve,

- Evlerinize dönün, Vallahi biz elimizdeki nasibi size kaptırmayacağız, dedi.[1]

Gelenler, İslâm edeb ve terbiyesine asla yakışmayan, insanlık ölçülerine uymayan bu davranış karşısında geldikleri gibi geri döndüler. İçlerini nefret duyguları doldurmuştu. Hz. Osman'ı bulup iki çift söz söylemeyi, yüreklere kümelenen duyguları dışarı atmayı istemeyen yok gibiydi. Önce Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in mescidinde evine davet etmek, sonra kapıya kadar gelen misafirlerini ağır hakaretlerle kovdurmak.. tahammül edilecek bir muamele değildi.

Mervan, gelenleri böylece geri gönderdikten sonra yapılması lüzumlu bir işi yapmanın rahatlığı içinde Hz. Osman'ın yanına geldi. Geldi ama Hz. Osman, utancından terlere batmış, ne diyeceğini, ne yapacağını bilemez hale gelmişti.

Kovulan insanlar Medine halkının ileri gelenleriydi. Yıllar boyu kendileriyle aynı yolun yolcusu, aynı davanın savunucusu olarak

1 Taberi, 2/659

omuz omuza Cihad hayatı geçirmiş, İslâm'a ve Müslümanlara yönelen saldırıları beraberce göğüslemişlerdi. Ayrıca Mekke müşrikleri tarafından yurtlarından çıkarıldıklarında kendilerine bu adamlar kucak açmış, bu adamlar bağırlarına basmışlardı. Yarın yine onların önüne geçecek, yine onlara namaz kıldıracaktı. Düşmanını bile kapısından kovmaya cesareti olmayan Hz. Osman'ın kapısından bu defa davet ettiği Müslümanlar kovulmuştu. Halbuki Yüce Mevlâ, **"Dilencinin bile kapıdan kovulmasına izin vermiyordu."**[1]

Olay, Hz. Osman'ın kapısının önünde cereyan etmiş olsa bile hemen oracıkta kapanamazdı. Medine'nin her evinde konuşulan tek mesele bu idi. Bu mesele, alelade bir insanın herhangi bir kişiyi kovması olarak da kabul edilemezdi. Her haliyle Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz'i temsil etme ve onun getirdiği ahkamı yürütme mecburiyetinde olan bir insan, utanma duygusunun canlı bir örneği olan bir Halife vardı ortada. Ve kovulanlar Rasûlü Ekrem (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ıydı.

Onları Mervan kovmuştu ama onlar, Mervan'dan çok onu şımartan, onu devletin en üst kademesinde tutan ve hala ona **"Benim davet ettiğim misafirlerimi nasıl kovarsın?!.. Asıl kovulması gerekli olan sensin, defol!.."** diyemeyen Halife'ye kızıyor ve acıyorlardı. Ancak Hz. Osman'ın, en azından bu son olay sebebiyle olsun Mervan'ı cezalandırmayışı onun utanç duygusuyla değil zayıf iradeli ve gevşek tabiatlı oluşuyla ilgili olmalıydı. Hiç olmazsa bu defa Mervan'ın kulağı burulmalı ve,

- Beni arkadaşlarımın karşısında utanacağım hallere düşürmeye mecbur musun, denilebilmeliydi.

Bundan böyle Hz. Osman, kimselerin yüzüne bakacak halim kalmadı, diye namazlarını evinde kılacak ve üç gün müddetle mescide çıkamayacaktı.[2]

*

---

[1] Duha suresi, 93/ 10

[2] Taberi, 2/ 660; el-Kamil, 3/ 164, 165

Ali b. Ebî Talib, anlatılanları dinlerken, renginin değiştiğini fark edemeyecek derecede heyecanlanmış, tarif edemeyeceği bir üzüntüye kapılmıştı. Olmazların olmazı diyebileceği, hatta hayal bile edemeyeceği bir olayla karşı karşıya idi. Bir saat önce Halife'nin mescidde yaptığı konuşmayı dinlemiş ve insanları, dertlerini dinlemek ve tavsiyelerini almak üzere evine davet ettiğine şahit olmuştu. Bu davete icabet etmek üzere evine kadar gelen bunca insanın hakaretle kovulması aklın alacağı bir şey değildi. Hz. Osman, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in, **"Allah'a ve ahirete imanı olan komşusuna eziyet etmesin. Allah'a ve ahiret gününe imanı olan misafirine ikram etsin, Allah'a ve ahiret gününe imanı olan hayırlı söz söylesin ya da sükût etsin"** buyurduğunu duymamış olamazdı.[1] Kaldı ki Hz Osman, Medine içinde cömertliğiyle hiç kimseden geri kalmayan, misafire ikramı kendisi için şeref bilen bir insan olarak tanınıyordu.

Hz. Ali kalktı, Abdurrahman b. Esved'i buldu.

- Biraz evvel Osman'ın mescidde yaptığı konuşmada bulundun mu, dedi.

- Evet mescidde idim.

- Osman'ın kapısının önünde toplanan misafirlerine yaptığı muameleyi ve söylediği sözleri duydun mu?

- Mervan'ın kapıdan kovduğu insanlardan biri de benim.

Hz. Ali üzüntüden ne yapacağını bilemez hale gelmişti.

- Allah'ım, Müslümanlara sen acı diyordu. Ben bir işe karışmayıp evimde oturdum, **"Bunca akrabalığa ve aramızdaki hukuka rağmen beni terkettin"** dedi. Gidip isteğini yerine getireyim, yardımcı olayım, dediğim zaman ise, Mervan onunla oyuncak gibi oynadı. Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin Ashab'ı olma şerefini elde ettikten ve bu yaşa geldikten sonra Mervan tarafından çekilen ve o ne tarafa isterse o tarafa giden bir deve halini aldı, dedi.

---

1 Buhari, Edeb, 85 (7/104); Müslim, İman. 75 (I/68)

Daha sonra sinirli adımlarla Hz. Osman'ın yanına vardı.

- Bu adam seni dininden ve aklından ayırdı. Ne tarafa çekerse o tarafa giden yük devesine döndürdü. Sen hala onun hoşnutluğunu aramaktasın. Vallahi Mervan dini ve şahsı hususunda fikri kabul edilecek bir insan değildir. Yemin ederim ki benim anladığım kadarıyla o seni bir tehlikeye sokacak ve bir daha oradan çıkaramayacaktır. Bundan böyle de seni tenkid etmek maksadıyla da olsa gelmeyeceğim. Şerefini kaybettin ve aklını kullanamaz hale geldin!..

Hz. Ali bunları söyledi ve Hz. Osman'ın neler söyleyeceğini bile beklemeden odayı terketti. O gittikten sonra hanımı Nâile el-Ferâfisa odaya girdi.

- Ali'nin sana söylediklerini dinledim, bundan sonra seni ziyaret etmeyeceğini de öğrendim, dedi. Sen Mervan'a teslim oldun, o ise seni istediği tarafa çekip götürüyor. Sen ne zaman Mervan'a itaat etti isen o seni mahvetmiştir. Mervan'ın, insanların yanında bir değeri ve sevgisi yoktur. İnsanlar seni, Mervan'a verdiğin değer sebebiyle terketmişlerdir, dedi.[1]

Hz. Osman, sükunetle dinlediği hanımına sordu:

- Ne yapayım?.. Ne yapmamı tavsiye edersin?..

- Allah'a karşı saygılı olur, senden önce geçen iki arkadaşının yollarından gidersin. Ali'ye haber gönder, onunla anlaşmaya bak. Onunla senin aranda bir akrabalık vardır. Ayrıca o, karşı gelinecek, itiraz ve isyan edilecek bir insan değildir.

Hz. Osman'a gönülden bağlı olan ve bu sevgisini ilerde, onun şehid edilmesinden sonraki hayatında bile ispatlayacak olan bu değerli hanımın görüşü bu idi. Eşini bir tarafa bırakıp Hz. Ali'yi destekleme düşüncesine kapılacağını iddia etmek imkansızdı. Ama tıpkı onun söylediği gerçekleri dile getirmekteydi.

---

1 Taberi, 2/659; İbn Esir, el-Kamil, 3/166

Hz. Osman, bu tavsiyeye uyarak Hz. Ali'ye haber gönderdi, davet etti. Fakat giden adam geri döndüğünde, Hz. Ali'nin,

- Ben ona bir daha gelemeyeceğimi bildirmiştim dediğini haber verdi.

Nâile'nin kendisiyle ilgili sözlerini her nasılsa öğrenen Mervan, Hz. Osman'ın yanına girdi. Nâile oradaydı.

- Ey Ferâfisa'nın kızı, dedi.

Dedi ama devam edemedi. Hz. Osman birden ve hiç beklemediği şekilde sinirlenmişti.

- Ona tek kelime söyleme ey Mervan, dedi. Yoksa yüzünü morartırım. Vallahi o, benim hakkımda pek samimi olan değerli bir dost ve eştir.

Mervan için susmaktan öte yapılacak bir iş kalmamıştı.

*

O gece Hz. Osman, Hz. Ali'yi ziyaret etti.

- Ben artık senin yapacağın tavsiyeleri yapacağım ve dönmeyeceğim, dedi.

Hz. Ali, söylenen bu sözde Hz. Osman'ın ne dereceye kadar sebat edebileceğini öğrenmek ister gibi sordu:

- Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin minberinde yaptığın konuşmadan insanlara teminat verdikten sonra evine gireceksin. Mervan çıkacak ve senin davet ettiğin insanları, küfrederek, hakaret ederek kovacak.. Yani bu gibi bir olaydan sonra benim sözlerimi tutacağını söylemek istiyorsun öyle mi?

Hz. Ali bu sözleriyle "Pek inanasım gelmiyor" demek istiyordu. Hz. Osman kalktı:

- Beni terkettin. İnsanları bana karşı durmaları için cesaretlendirdin, dedi. Hz. Ali,

- Vallahi seni en çok müdafaa eden benim. Fakat ben her ne zaman senin hayrına ve iyiliğine olanı getirmişsem, onun zıddına olanı Mervan getirmiştir. Sen ise onun sözünü tuttun, benim sözümü bir kenara bıraktın, dedi.

Ayrıldılar. Bu ayrılık hiç de güzel olmamıştı.

Peygamber Emaneti Asâ

Bir gün Hz. Osman mescitteydi. Minbere çıkmış konuşma yapıyordu. Elinde bulunan bir asaya (değneğe) dayanmaktaydı. Bu asâ Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz tarafından kullanılmış, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer Nebiyyi Ekrem Efendimiz'in bu âdetini devam ettirmek üzere aynı değneğe dayanarak hutbe okumuşlardı.[1]

Hz. Osman konuşmasını devam ettirirken Gıfar kabilesinden Cehcâh ismindeki bir kişi yerinden kalktı:

- İn oradan ey ihtiyar (Na'sel) diye bağırdı. Yürüdü, Hz. Osman'ın elinden değneği çekip aldı. Dizine dayadığı gibi kırdı ve attı.

Bu olayın ardından Cehcah'ı, dizini tutarken görenler oldu. Çünkü değneği vurduğu yerde bir ağrı ve sızı başlamıştı. Bundan böyle de ağrı, yaptığı bu terbiyesizce harekete pişman edecek derecede devam edecek, zamanla orası çürüyecek, çürüğe kurt düşecek ama buna çare bulunamayacaktı. Cehcah, cahillikle, Gıfar kabilesine mahsus bir bedevi davranışıyla ve kendine göre pek haklı olarak böyle bir çılgınlık yapmış ama başına da belayı almıştı.[2]

Cehcah'ın bu davranışı terbiye hututları içinde değerlendirilemezdi. Ancak o bu hareketi yaparken, doğru ve haklı bir iş yaptığını zannediyor, belki lüzumsuz ve terbiyesizce yaptığı hareketten bereket ve sevap umuyordu.

---

1 Asâ kelimesi yanlış olarak telaffuz edilir ve her iki (a) harfi uzatılarak söylenir.. Halbuki Kur'an'da ve hadislerde bu kelime sadece ikinci (a) harfinin uzatılması şekliyle verilir. Kelime Arapçadır. Kur'an'ın ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in kullandığı şekliyle kullanılmalıdır.

2 Taberi, 2/ 662; İbn Esir, el-Kamil 3/ 168

Terbiyesizliğin ölçüsü yoktur. Edebin hududunun bittiği yerde edepsizliğin başlayacağı bellidir, ama sonu yoktur.

Bu adam, bu işi yaparken –ki bir anda, müdahale etmeğe bile imkan kalmamıştı- yerinden fırlayıp,

- Dur bakalım arkadaş, sen haddini çok aştın. Burası Allah'ın evi, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in mescididir. Bu adam Emirü'l-Mümi-nin'dir ve kırdığın değnek ise Nebiyyi Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in aziz bir emanetidir, diyen biri bulunmamış mıydı?

Hz. Osman minberden inmiş, koluna giren birkaç Emevi'nin yardımıyla evine götürülmüştür.

*

Hz. Osman, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hatırası olan bu değneği getirtti bağlanılmasını emretti. Bundan böyle mescidde yine bu değneğe dayanarak konuşacaktı. Ama değneğin görüntüsü hiç te güzel değildi. Bir bakıma devletin o günkü durumunu anlatır gibiydi.

Hz. Osman'ın Hilafete geçtiği günlerle bu günlerin arasında karlı dağlar vardı. O günleri hatırlayan bir insanın içinin kan ağlamaması için hiç bir sebep yoktu. Dünyanın en büyük devletinin başkanı mescidde hutbe okurken hakaret görüyor, elinden asâ'sı alınıp kırılıyor, bu duruma müdahale edildiği takdirde mescitte kıyamet kopacağı bilindiği için kimse sesini çıkaramıyordu.

Evi Kuşatılan Bir Halife

Mısırlılar, Receb ayında Hz. Osman'la görüşmek ve gerekirse onu Hilafet Makamı'ndan uzaklaştırmak üzere gelmişler ama, başlarında Hz. Ali'nin bulunduğu otuz kişilik bir heyetle görüşüp anlaşmış ve dönmüşlerdi. Bu anlaşmada Hz. Ali ve Muhammed b. Mesleme, Hz. Osman adına bir takım vaadlerde bulunmuşlardı.

Mısırlılar, bu vaadlerin yerine getirileceğine dair özellikle Muhammed b. Mesleme'den söz almış ve dönmüşlerdi. Ancak aradan geçen birkaç aylık zamanda gözle görülür bir değişiklik olmamıştı.

Ayrıca İbn Ebî Serh tarafından yapılan ve kabul edilmesi mümkün olmayan bir takım haksız muameleler adamları iyice kızdırmış bulunuyordu. Bir heyet halinde geldiler ve durumdan Hz. Osman'ı haberdar ettiler.

Hz. Osman İbn Ebî Serh'a hitaben bir mektup yazdı, yapılan şikayetleri anlattı ve bu adamlara dokunmamasını emretti. Ancak İbn Ebî Serh sinirlendi, gidip şikayet etmelerinden dolayı adamlara işkence yaptı. Sonuç olarak bir kişi işkence altında öldü.[1]

Sinirler iyice gerilmişti. Medine'deki Halife "Bu adamlara dokunma" diyor, Mısır'daki Vali şikayet ettikleri için özellikle onlara işkence yapıyor, hatta onları işkence altında öldürüyordu. Bardak taşmak üzereydi.

Meseleyi yeni baştan ele almak ve kesin olarak halletmek maksadıyla Kûfe'ye, Basra'ya mektuplar yazdılar. Şevval ayında Mısır'dan hareket edeceklerini bildirdiler. Yaklaşık beş yüz kişiden oluşan bir grup halinde, Hac etme bahanesiyle Mısır'dan ayrıldılar.[2] Başlarında Akk kabilesinden Gafiki b. Harb bulunuyordu.

Medine'ye üç konak mesafeye geldiklerinde Zülmerve denilen yerde kondular. Basra'dan gelenlerin Zû Huşüb, Kûfe'den gelenlerin de A'vâs denilen yerlerde konaklamış olduklarını öğrendiler.

Maksatlarına ulaşıp Hz. Osman'ı Hilafet Makamı'ndan uzaklaştırdıkları takdirde Mısırlılar Hz. Ali'yi Halife yapma niyetinde idiler. Kûfe halkı Zübeyr'den yana idi, Basralılar'ın adayı ise Talha b. Ubeydullah'dı. Bununla beraber her üç kafilenin ortak maksadı, Hz. Osman'ın Hilafet Makamı'ndan uzaklaşmasıydı.

Evvela Ziyad b. Nadr ve Abdullah b. Esamm'ın Medine'ye gitmeleri uygun görüldü. Çünkü Medine'den alınan haberlere göre onlar, Hz. Osman'ın hedef alınıp yola çıkıldığı haberini almışlar ve hazırlık yapmaya başlamışlardı. Mısırlılar,

---

1 Belazüri, Ensabu'l-Eşraf, 5/ 26; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 39

2 Halife b. Hayyat, 124; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/ 38; İbn Verdi, 1/ 145

- Eğer bu gerçek ise ve arada bir muharebe olacaksa yandık demektir. Hiç bir iş yapamaz ve maksadımıza ulaşamayız, diyorlardı.

İki arkadaş Medine'ye geldiler. Nebiyyi Muhterem Efendimiz'in hanımlarını ziyaret ettiler. Hz. Ali, Talha ve Zübeyr ile görüştüler.

- Biz Beytullah'ı ziyaret maksadıyla yurdumuzdan ayrıldık. Bu arada bir kısım Valilerin görevden alınmasını da rica ediyoruz, dediler.

Arkadaşlarının yanında bulunan Ashab-ı Kiram'ın ileri gelenlerinden biri, onların sözlerini inandırıcı bulmadı. Fitne ve fesat çıkarmaktan uzak durmalarını ve bu gibi işlere karışmamalarını söyledi.

Ziyad ve Abdullah Medine'den arkadaşlarının yanına döndüler. Medine'de herhangi bir hazırlık görmediklerini bildirdiler. Bu defa Mısır, Kûfe ve Basralılar'dan oluşan üç ayrı grup Medine yolunu tuttu.

Mısırlılar, Hz. Ali'yi Zeytin yağı çıkarılan yerde buldular. Her hangi bir tehlikeye karşı tedbirli olmak üzere kılıcını takınıp gelmiş, oğlu Hasan'ı Hz. Osman'ın yanına göndermişti. Bir şeyler sezdiği anlaşılıyordu.

- Biz buraya Osman'ın Hilafetine son vermek üzere geldik. Başımızda Emirü'l-Müminin olarak seni görmek istiyoruz, dediler.

Hz. Ali sinirlendi.

- Salih insanlar bilirler ki Zü'l-merve'de, Zü'l-hüşüb'de, A'vas'da toplananlar, Hz. Peygamber'in lanet ettiği kişilerdir, dedi.

Hz. Ali sözü uzatmadan onların bütün yollarını kapamış, söyleyecek söz ve yapacak itiraz için imkan bırakmamıştı. O, bu sözüyle, "Hz Peygamber'in lanet ettiği kişilere nasıl arka çıkarım?.. Onları kendime nasıl dost bilirim?.. Onların yapacakları işten nasıl hayır beklerim?.." demek istemiş, onlar da Hz. Ali'nin maksadını anlamışlardı.

Onlara göre Hz. Ali bu teklifi memnuniyetle karşılayacak, teşvik etmese bile ümit verir şekilde konuşacak, bu hususta takip edecekleri plan ve programı soracaktı. Bir ucundan diğer ucuna iki aylık mesafe olan koca bir devletin reisi olma teklifini kabul etmemek için ortada bir sebep göremeyen bu adamlar, ümitlerini kaybetmiş olarak Hz. Ali'nin yanından ayrıldılar.

Basralılar Talha'dan, Kûfeliler de Zübeyr'den yüz bulamamışdı. Medine'nin üç büyüğünün bu işi olduğu gibi bırakmayacakları ve lüzumlu tedbirlerin vakit geçirilmeden alınacağı belli idi.

*

Hz. Osman bu defa üç ayrı şehirden üç ayrı grubun geldiğini duyduğu zaman işin ciddiyet kazandığını anlamıştı. Muhammed b. Mesleme'ye haber gönderdi. Kendi adına bu isyancılarla görüşmesini ve işi halletmesini istedi. Muhammed b. Mesleme Ensar grubundan elli kişilik bir heyetin başında olmak üzere Medine'den ayrıldı.

Abdurrahman b. Udeys el-Belevi, Sûdân b. Humran el-Mürâdî, Amr b. Hamik el-Huzâî ve İbn Niba'dan oluşan ve başlarında el-Gafikî bulunan beş kişilik bir heyet onları karşıladı, görüştüler.

Muhammed b. Mesleme, Hz. Osman'ın İslâm'daki yerini anlattı. Verilen bey'at sözünden dönmenin vebalinden bahsetti. Fitne çıkarmanın Kur'an'da insan öldürmekten de ötede bir günah olarak takdim edildiğini,[1] Hz. Osman'ın öldürülmesiyle işin bitmeyeceğini ve daha da alevleneceğini anlattı. Fitne kapısını ilk defa açanlar sizler olmayın, dedi ve bu arada Hz. Osman'ın da, hoş görülmeyen uygulamalara son vereceğini ifade etti.

- Peki Osman yine sözünden döner, senin sözlerinin aksi olursa ne yapalım?..

- O zaman benim diyeceğim kalmaz. Ne yapacağınıza kendiniz karar verirsiniz.

- Pekala, kabul ediyoruz.

Böylece anlaştılar. Anlaşmaya göre Mısır Valiliğine Hz. Ebû Bekr'in oğlu Muhammed tayin ediliyordu. Bu tayin ile ilgili olarak Hz. Osman'dan alınan bir yazı onlara teslim edildi. Anlaşma gereğince diğer şehirlerin valilerine işten el çektirilecek, yerlerine başka valiler tayin edilecekti. Özellikle Mervan b. Hakem bundan böyle devlet işlerine karıştırılmayacaktı.

Muhammed b. Mesleme onları yola çıkardı, kendi Medine'ye geldi. Hz. Osman'ın yanına girdi.

- Burada kimse kalmasın, yalnız görüşmek istiyorum, dedi.

Hz. Osman, odada bulunanların dışarı çıkmalarını emretti. Çıktılar. Hz. Osman,

- Seni dinliyorum, dedi.

- Ey Osman, Allah için kendi şahsını düşün ve Allah'a saygılı ol. Bu görüştüğüm adamlar senin kanını dökmek üzere gelmişlerdir. Sen ise, arkadaşlarının, seni yalnız ve yardımsız bıraktıklarını görüyorsun. İş bu kadarla kalmıyor, onlar sana karşı düşmanlarına destek oluyorlar,[1] dedi. Daha sonra onları geri döndürebilmek için neler yaptığını ve neleri vâdettiğini anlattı.

- Güzel yapmışsın.

Muhammed b. Mesleme, üzerine düşen görevi yapan bir insandaki iç huzuru ile oradan ayrıldı.

Yıllardır üst üste biriken tecrübeler, bu işin sonunun iyi gelmeyeceğini fısıldar gibiydi. Hz. Osman yine gevşek davranacak, Mervan yine bildiği şarkıyı çalıp söyleyecek ama Hz. Osman ona karşı,

---

1 Taberi, 2/ 665

- Ey Mervan, artık beni rahat bırak ve nereye istersen oraya git. Yeter ki bu Ümmet, Hilafet Makamının senden uzak kaldığını görsün, diyemeyecekti.

Hz. Osman'a, kendisini mahvedenlerin Emevîler olduğunu anlatabilme imkanı yoktu.

Hal böyle olunca Muhammed b. Mesleme boşuna mı uğraşmış, boşuna mı ter dökmüştü?..

*

Mısırlılar, Kufeliler, Basralılar Muhammed b. Mesleme'nin verdiği sözle yola çıkarlarken pek ümitli değillerdi. İstediklerini elde etmiş insanlar olarak yurtlarına dönerlerken içlerinde hâlâ tatmin olmamış insanlardaki huzursuzluk vardı.

Ancak yeni Vali kendilerindendi. Bundan böyle daha rahat günlerin geleceği söylenebilirdi.

Mısır'a doğru yol alırken tek başına, ilerleyen bir adam gördüler. Bindiği devesini hızlıca sürme gayretindeydi.

- Durdurun şu adamı dediler.

Adam durduruldu. Nereye gittiği soruldu. Yapılan sorgulama sonucunda adamın, Mısır Valisine bir mektup götürmekte olduğu anlaşılmıştı.

- İşte, Mısır Valisi bu adamdır, dediler.

- Ben Mısır'daki Valiye gidiyorum.

Netice olarak adamın, eski Mısır Valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'a ulaştırılmak üzere bir mektup götürmekte olduğu anlaşılmıştı. Mektuba göz gezdirenlerin yüzlerinin aldığı renk ve şekil, köleyi korkutmuştu. Titremeğe başladı.

- Sen bu mektupta nelerin yazılı olduğunu biliyor musun?

- Hayır.

Yeni vali yanındakilere, bu adamı muhafaza altına alın, emrini verdi. Bunu sinirli konuşmalar takip etti. Üç beş kişi başbaşa verip konuştular. Bundan sonrası için takip edilecek yolun kararlaştırılması fazla bir zaman almadı.[1]

*

Medine halkı yapılan görüşmeler sonucu olarak, isyancı grupların yurtlarına döndüklerini öğrendikleri zaman geniş bir nefes almışlardı. Ancak bu rahatlık çok sürmedi. Bir sabahın erken saatlerinde sokaklar, yüksek sesle tekbir alan kalabalık bir topluluğun dehşet veren sesleriyle sarsıldı. Neler oluyor diye başlarını uzatanlar, Hz. Osman'ın evinin etrafını büyük bir kalabalığın kuşatmakta olduğunu gördüler.

- Silaha sarılmayana dokunulmayacaktır, diye bağıranlar oluyordu.

İnsanlar şaşırmış haldeydiler. Hz. Ali, yanına birkaç kişi aldı, onların yanına geldi,

- Sizi yurdunuza dönmüşken tekrar geri getiren sebep nedir, dedi.

- Giderken ardımızdan gelip yetişen ve bizi geçip giden bir köleyi yakaladık. Mısır Valisine yazılan bir mektup taşımaktaydı. Mektupta bizim ölüm emrimiz vardı.

- Doğru mu söylüyorsunuz?..

- Mektup elimizdedir.

- Peki siz birbirinizden ayrılmış ve ayrı ayrı cihetlere gitmiştiniz. Bu mektubu ele geçirdiğinizde dostlarınız Kûfe ve Basra cihetlerine doğru epeyce yol almış olmalı idiler. Nasıl oldu da, sizinle birlikte onlar da Medine'ye ulaştılar?.. Ben eminim ki siz bu işi kendi aranızda tezgahladınız ve tekrar buraya döndünüz.

---

1 Halife b. Hayyat, 125; Ya'kubi, 2/ 121; Mes'udi, 2/ 342; İbn Abdi Rabbih, 5/ 40; İbn Verdi, 1/ 145

Bu, imkansız değildi. Muhammed b. Mesleme ile vedalaştıktan sonra pişman olmaları ve kendi aralarında bir görüşme yaparak böyle bir senaryo uydurmaları, "Burada üç gün bekleyelim sonra Medine'ye baskın yapalım" demeleri pekala mümkündü. Orada beklerken mektubu götüren adamı yakalamış olacakları gibi, mektup meselesini uydurmuş da olabilirlerdi.

Ancak bu adamlar, üç beş gün evvel kendileriyle konuşulan adamlar değildi. Tamamen değişmiş, serkeş bir tavır almışlardı. Hz. Ali'ye,

- Sen bu işi nasıl anlamak istiyorsan öyle anla. O bizi ilgilendirmiyor. Fakat şurasını iyi bilmelisin ki artık bu adama bizim ihtiyacımız yoktur; tek dileğimiz bu makamı boşaltması ve bizi rahata kavuşturmasıdır, dediler.

*

Talha b. Ubeydullah Basralılar'la, Zübeyr b. Avvam Kûfeliler'le görüşmüş ve benzeri cevaplar almışlardı.

Bu arada namaz vakti geldi. Hz. Osman, abdestini alarak mescide çıktı ve namazını kılıp döndü. Evi kuşatma altına alan isyancılar da gelmiş, onun ardında namazlarını kılmışlar, tekrar evi kuşatmışlardı. Hz. Osman'ın bir takım insanlarla görüşüp konuşmasına da ses çıkaran olmamıştı. Ama kendilerinden başka insanların toplu halde bulunmalarını hoş görmüyor ve dağılın, diyorlardı. Muhammed b. Mesleme Mısırlılar'ı buldu.

- Sizi tekrar buraya getiren sebep nedir, dedi.

Bir mektup çıkarıp gösterdiler ve işte budur, dediler. Biri söz aldı,

- Büveyb denilen yere ulaşmıştık. Osman'ın bir kölesini yakaladık. Eşyasını karıştırdık ve bu mektubu bulduk. Mektupta Mısır Valisine, Abdurrahman b. Udeys'in kırbaçlanmasını, Amr b. Hakim'in ve Urve b. Beyya'ın hapsedilmelerini, saç ve sakallarının kesilmesini, hatta bir kısım insanların asılarak öldürülmelerini emrediyordu, dedi.

Bir başka rivayette ise mektup şöyleydi:

Muhammed b. Ebî Bekr, filan ve filan şahıslar sana geldiklerinde onları öldürmek için çare ara. Ellerinde bulunan ve Hilafet Makamınca verilmiş bulunan mektubu iptal et. Benim ikinci bir görüşüm gelinceye kadar işine devam et. Sana gelip yakınan, zulme uğradığını söyleyen olursa bu tarafa gönderme. İnşaallah bu konudaki görüşüm sana ulaşacaktır.[1]

Daha sonra adamlar Muhammed b. Mesleme'ye,

- Biz Ali ile konuştuk. Beraberce Osman'ın yanına gidip görüşmeye razı oldu. Sa'd b. Ebî Vakkas ve Said b. Zeyd gelmek istemediler. Bu görüşmede sen de bulun, dediler.

Öğle namazından sonra Hz. Osman'la görüşme kararına vardılar. Hz. Ali ile Muhammed b. Mesleme beraberce Hz. Osman'ın yanına girdiler. Mısırlılar'ın görüşme isteklerini bildirdiler. Mervan Hz. Osman'a,

- İzin ver, onlarla ben görüşeyim, dedi.

Hz. Osman kızdı.

- Sus, Allah ağzını yırtsın, bu işle senin ilgin nedir, çık dışarı, dedi.[2]

Mervan çıktı. Hz. Osman, yıllarca evvel yapması lazımgelen işi yapmıştı. Ama artık ok yaydan çıkmış, ateş bacayı sarmış ve bıçak kemiğe dayanmış bulunuyordu. Yıllardır Hz. Ali'nin, Muhammed b. Mesleme'nin, yakın dostlarının ıslah için uğraştıkları işleri ifsat eden Mervan el üstünde tutulmuş fakat sonuç, Hz. Osman'ın, rüyasında görmeye bile tahammül edemeyeceği şekilde gelişmişti.

Hz. Ali ve Muhammed b. Mesleme, Mısırlılar'dan dinledikleri mektup olayını anlattılar. Hz. Osman,

---

1 İbn Abd-i Rabbih, 4/289; Mes'udî, 2/342

2 Taberi, 2/666

- Yemin ederim ki ben böyle bir mektup yazmadım, yazıldığına dair bilgiye de sahip değilim.[1] İlk defa sizden işitmiş oluyorum, dedi.

Muhammed b. Mesleme Hz. Ali'ye döndü,

- Osman doğru söylüyor. Bu, Mervan'ın işidir, dedi.

Muhammed b. Mesleme'nin, Hz. Ömer tarafından yıllarca devletin baş müfettişi olarak görevlendirildiği ve nerede bir şikayet varsa oraya onu gönderdiği hatırlanırsa, onun verdiği sonucun değeri anlaşılabilir. Osman b. Affân gibi bir insanın yalan yere yemin etmeyeceğini bildiği gibi, seksen yaşını aşmış ve pek utangaç olduğunu herkesin bildiği bir insanın, anlatılanları dinlerken ve özellikle yalan yere yemin ederken sesinde ve yüzünde bir takım hoşa gitmeyen durumların da meydana geleceğini bilecek derecede tecrübe sahibidir.

Mısırlılar içeri alındı. Normal olarak içeri girenin, Hz. Osman'a "Ey müminlerin Emiri.." şeklinde hitap ederek selam vermesi gerekirken onlar, Halifeyi, herhangi bir Müslümanı selamlar gibi selamladılar.[2] Bu tavırlarıyla "Artık seni Halife olarak kabul etmiyoruz," demek istiyorlardı.

İbn Udeys söz aldı. Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in Mısır'da Müslümanlara ve zimmet ehline yaptığı muameleyi ve ganimet mallarında yaptığı bir kısım tasarrufları anlattı.

- Neden böyle yapıyorsun?.. denildiğinde,

- İşte Halife'nin mektubu, diyerek kendisini savunduğunu dile getirdi. İbn Ebî Serh ile ilgili olarak bir takım şikayetleri sıraladı. Daha sonra Hz. Osman'a döndü:

- Biz Mısır'dan, seni öldürmek maksadıyla yola çıkmıştık. Ali ve Muhammed b. Mesleme bizi geri çevirdiler. Senin de, yaptığın hatalı işlerden el çekeceğine dair teminat verdiler. Biz yurdumuza dönmek

---

1 İbn Abdi Rabbih, 5/ 41; İbn Verdi, 1/ 146

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 169

üzere yola çıktık. Ama bu defa senin köleni, senin mührünle mühürlenmiş olan mektubu ele geçirdik. Vali Abdullah'a bizi kamçılatmasını ve uzun uzadıya hapsetmesini emrediyorsun.

Hz. Osman,

- Vallahi ben böyle bir mektup yazmadım. Yazıldığına dair bir bilgiye de sahip değilim, dedi.[1]

- Osman doğru söylemektedir.

Bu söz, hem Hz. Ali, hem de Muhammed b. Mesleme tarafından aynı anda söylenmiş bulunuyordu..

İbn Udeys sordu:

- Ortada yazılmış bir mektup var. Senin mührünle mühürlenmiştir. Peki onu gerçekten sen yazmadı isen kim yazmış olabilir?

- Bilmiyorum.

- Bu derece cür'etli bir iş yapılıyor, senin adına bir mektup yazılıyor, senin mührünle mühürleniyor. Senin kölelerinden biri, sadaka develerinden birine bindirilip yola çıkarılıyor ama sen böyle bir mektubun yazıldığından ve gönderildiğinden haberdar olmuyorsun.

- Evet, bilmiyorum ve bu mektuptan haberim yok.

- Sen ya gerçeği dile getiriyorsun, ya da yalan söylüyorsun. Eğer yalan söylüyorsan, bizi haksız yere öldürmeyi emrettiğin ve yalan söz söylediğin için Hilafet Makamı'ndan uzaklaştırılman gerekir. Şayet doğru söylüyorsan o zaman zayıf ve aciz olduğunu, en yakınındaki insanların senin adına çevirdikleri dolaplardan gafil kaldığını itiraf etmiş oluyorsun. Her iki halde de bizim bu işe el koymamız gerekiyor. Biz, acizliği ve gafilliği fırsat bilinerek kendi adına dolaplar çevrilen ve bundan haberdar olup tedbir alamayan bir Halife istemiyoruz. Allah seni nasıl Hilafetten uzaklaştırdı ise, senin de bu makamdan derhal ayrılmanı istiyoruz.[2]

---

[1] İbn Abdi Rabbih, 5/ 41; İbn Verdi, 1/ 146

[2] Taberi, 2/ 667

- Ben, Rabbimin bana giydirdiği gömleği çıkaramam. Fakat tevbe eder, hoş görülmeyen icraatımdan el çekerim.[1]

- Eğer bu, senin yapacağın ilk tevbe olsa, sesimizi çıkarmaz, peki derdik. Fakat biz seni, tevbe eden sonra yine tevbesinden dönen bir kişi olarak gördük. Artık biz seni bu Makamdan indirmeden ya da öldürmeden buradan gitmeyi düşünmüyoruz. Ya da bu uğurda bizim ruhlarımız Allah'a kavuşacaktır. Bu yolda senin aile efradın, ya da arkadaşların bize engel olmaya kalkarlarsa, maksadımıza ulaşıncaya ve istediğimizi elde edinceye kadar onlarla savaşırız.

Hz. Osman onun sözünü kesti.

- Bu görevden el çekmeyi asla düşünemem. Ölmek bana, görevimden el çekmekten daha hoş geliyor. Beni koruyanlarla savaşacağınızı söylüyorsunuz. Ben hiç bir kimseye, size karşı durup savaşmasını emredemem. Kim sizinle çarpışmaya çıkarsa bilesiniz ki o, benim emrim olmadan çarpışmış demektir. Şayet ben sizinle çarpışmayı dileseydim, etraftaki şehirlere haber salar, onları çağırırdım. Ya da kendim, onların yanlarına giderdim.

Bundan sonra her iki tarafın, birbirini dinlemeden karşılıklı konuşmaları başladı. Gürültü çoğaldı. Hz. Ali kalktı, Mısırlılar'ı dışarı çıkardı.[2]

Olaylar Böyle Çarpıtılır

İsyancıların, hedeflerine ulaşabilmek için bir kısım gerçekleri çarpıtma yolunu tuttuklarında şüphe yoktur. Bunu, aşağıda vereceğimiz olay pek açık şekilde anlatmaktadır:

Mısırlı bir şahıs, hac maksadıyla Mekke'ye gelmiş, Harem-i Şerifte oturan bir topluluk görmüştür. Konuşan bir şahsı dinlemektedirler.

- Sizler kimlersiniz?

---

[1] Halife b. Hayyat, 126; Taberi, 2/667; İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/44

[2] İbn Esir, el-Kamil, 3/168 - 170

- Kureyş halkındanız.

- Bu konuşan kimdir?

- Abdullah b. Ömer'dir.

Mısırlı, ötedenberi adını duyduğu, fakat tanışma imkanını bulamadığı büyük alimin önüne gelir,

- Sana bir takım sualler soracağım. Ka'be'nin Rabbi hürmetine bana doğru ve gerçek olanı haber ver.

- Buyur sor.

- Osman'ın Uhud Savaşından kaçtığını biliyor musun?

- Biliyorum.

Mısırlı bu sualin cevabının 'evet' olacağını biliyordu. Çünkü bu konuda hayır diyen yoktu. Sanki o, bu sorunun cevabını alırken orada bulunanlara 'Halifenizin kim olduğunu bir defa daha hatırlayın' demek istiyordu. Savaştan kaçmanın korkaklık belirtisi olduğunu, özellikle Araplar'ın, savaştan kaçmayı hiç hoş görmediklerini, hiç kimsenin korkaklıkla övülmediğini hatırlatmak istiyordu. Araplar, arkadan vurulmuş olmayı bir zillet sayar, vücutlarında yara açılacaksa mutlaka ön kısmında açılmasını tercih ederler. Arka tarafta açılan yara, kaçarken vurulmuş olmayı ifade eder. Halbuki onlara göre ölmek, muharebeden kaçmaktan şerefli bir durumdur.

Bu arada Kur'an, **"Ey iman edenler, toplu halde düşmanla karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönüp kaçmayın. Tekrar saldırmak maksadıyla bir tarafa çekilenin, ya da bir başka askerî birliğe katılmak üzere dönenin hali müstesna olmak üzere, kim düşmana arkasını çevirir ve kaçarsa şüphe yok ki o, Allah'ın gazabına dönmüş olur. Onun yurdu Cehennemdir, O ne fena bir dönüş yeridir.."**[1] buyuruyordu.

---

1 Enfal suresi, 8/ 15 - 16

İhtimal ki bunların hatırlanmasını istiyen Mısırlı suallerine devam etti:

-Osman'ın Bedir harbi için Medineden ordu ile birlikte çıktığını fakat ortadan kaybolduğunu ve muharebeye katılmadığını biliyor musun?

- Evet.

- Hudeybiye'de yapılan 'Rıdvan Bey'ati'nde de orduda bulunduğu halde bu şerefli Bey'ate katılmadığını biliyor musun?

- Biliyorum.

Mısırlı, bu son cevabı da istediği gibi alınca heyecanına hakim olamadı, yüksek sesle, zaferi ben kazandım dercesine **"Allahu Ekber"** diye bağırdı. Osman'a karşı yürüttüğümüz davada bizler haklı imişiz, der gibiydi.

Mısırlı, vicdanını rahatlatan bu cevabı aldıktan sonra döndü. Gidecekti. Fakat Abdullah b. Ömer ardından seslendi:

- Dur ey Mısırlı, ben sana bu olayların aslını da haber vereyim, öyle git.

Mısırlı döndü. Abdullah b. Ömer sözlerine şöyle devam etti.

- Osman b. Affan, Uhud Günü muharebeden kaçanlar arasındadır. Ama ben şuna Şehâdet ederim ki Yüce Allah onları bağışlamış ve şöyle buyurmuştur: **"İki ordunun karşılaştığı günde içinizden geri dönenler var ya, işledikleri bir kısım hatalar yüzünden şeytan onların ayaklarını kaydırmak istemiştir. Allah, ise onları affetmiştir. Allah bağışlayladır, merhametlidir.**[1]

Bedir Günü yapılan savaşta Osman b. Affan bulunmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in kızı Rukayye ile evli idi, Rukayye ise ağır hastaydı. Bedir'e doğru ilerleyen orduya Osman da katılmış bulunuyor-

1 Al-i İmran suresi,, 3/ 155

du. Fakat Hz. Peygamber onu geri çevirdi, Medine'ye gönderdi. Savaşa katılan bir insana verilecek manevi mükafat ve ganimet sana da verilecektir. Git, Rukayye'nin yanında bulun ve tedavisine bak, dedi.

Rıdvan Bey'atinde bulunmamasına gelince şayet Mekke halkına göre Osman'dan daha değerli bir insan bulunsaydı, Hz. Peygamber Osman'ın yerine Mekkeliler'e onu gönderirdi. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, Medine'den geliş maksadını Kureyş'e anlatmak için Osman'ı gönderdi. Rıdvan Bey'atı ise, Osman'ın Mekke'ye gitmesinden ve orada öldürüldüğüne dair haber çıkmasından sonra olmuştur. Bu bey'at yapılırken Rasûlü Emin (s.a.v) Efendimiz, yanındakilere sağ elini göstererek **"Bu Osman'ın elidir" dedi. Sonra sağ elini sol elinin üzerine koyarak" İşte bu, Osman adına yapılan bey'attir"** buyurdu.

Abdullah b. Ömer bunları anlattıktan sonra,

- Şimdi bu bilgilerle istediğin yere git, dedi.[1]

*

Çeşitli hadis kitaplarında nakledilen bu olayın, Hz. Osman'ın şehid edilmesinden önce mi sonra mı meydana geldiği bildirilmemiştir. Ancak Hz. Osman'ı yıpratmak maksadıyla yürütülen çalışmaların alevlendiği sıralarda meydana geldiği söylenebilir.

Bu adam, Abdullah b. Ömer'den aldığı bilgilerle arkadaşlarının yanına gidip **"Gerçekler bizim bildiğimiz gibi değilmiş. Ben şunları öğrendim"** diyecek miydi?.. Dese bir faydası olacak mıydı?.. Bu soruya "evet, fayda verirdi" diyebilmek çok zordur.

Ama, Hz. Osman'ın aleyhindeki yanlış bilgilerini desteklemek için Abdullah b. Ömer'e sorduğu sorulara, evet, cevabını alınca Allahu Ekber diyerek mutluluğunu dile getiren bu adam, gerçekleri öğrenince bir defa daha, fakat gerçeği öğrenmiş olmanın mutluluğu içinde Allahu Ekber diyebilmeli, o güne kadar saplandığı yanlış düşünceler-

---

1 Buhari, Fezailü Ashab, 7 (4/ 203): Tirmizi Menakıb 19 (5/ 629)

den döndüğünü ve arkadaşlarına bu bilgileri mutlaka aktaracağını da söyleyebilmeli, kendisini aydınlattığı için Abdullah b. Ömer'e teşekkürlerini arzetmeliydi.

Allah rızası için iş yapıyorum diyene, gerçeklere bağlı kalma niyeti taşıyan kişiye yakışan bu idi. Çünkü sözlerinin başında Abdullah b. Ömer'e, "Ka'be'nin Rabbi hürmetine bana doğru olanı haber ver" demiş, o da doğru olanı haber vermişti.

Canının istediği neticeyi alabilmek için, bu kadar insanın dinlemekte olduğu bir konuşmayı kestirecek derecede ateşli bir şahsın, hata üzere olduğunu öğrendiği zaman tevbe etmesi, doğru ve gerçek olanı öğrenmiş olmaktan mutluluk duyması gerekmez miydi?.. **Doğru olanın mutlaka Hz. Osman'ın aleyhine olması şart mıydı?..**

- Doğru ve gerçek olan Hz. Osman'ın aleyhine olursa kabul ederim. Bu sonuç beni memnun eder. Ancak benim kanaatime ve bildiğime uygun olmayan doğrulara karnım tok, demek mi istiyordu?..

Bu ve benzeri kişiler, bir gün yine Hz. Osman'ın Uhud Muharebesi'nden kaçtığını ileri sürerek, ona dil uzatmaya çıkmışlar, Hz. Ali ise onlara şu sözleri söylemişti:

- Bu olaydan dolayı Yüce Allah onu ve arkadaşlarını affetti, bağışladı. Ama siz affetmesini bilemediniz.

Benim gayem, Hz. Osman'ın aleyhine olan bilgileri toplamak ve yaymaktır. Onun aleyhine olmayan bilgiler gerçeğe uygun olsa da beni ilgilendirmez, düşüncesiyle hareket edilmekte ise, o zaman söylenecek sözlerin bir değeri olmayacaktı. Olayların gelişmesine bakılırsa, "İsyancıların maksatları gerçeğe bağlı kalmaktı" demek zordur.

*

Acaba Mısır yolunda yakalanan mektup olayı gerçek miydi?.. Yoksa Mısırlılar böyle bir senaryo uydurup, hatta Hz. Osman'ın dilinden bir mektup yazarak tekrar Medine'ye dönmüş olamazlar mıydı?

Hz. Osman'ı öldürmeyi akıllarına koyduktan sonra onların böyle bir iftirayı yapmaktan çekineceklerini sanmıyoruz. Gerçek olanın kesin ve değişmez bilgisi hiç şüphe yok Allah'a ait olan bilgidir. Ancak; bu tarihten itibaren yirmi dokuz yıl yaşayan ve Hz. Osman'ın öldürülmesini bir zulüm olarak değerlendiren, ondan bahsederken her zaman "Şehid Halife" demeyi ihmal etmeyen Mervan, mektup olayından bîr kerre olsun söz etmemiş, "Böyle uydurma bir mektupla işi alevlendirdiler" demeyi hatırına bile getirmemiştir. Halbuki, özellikle Hz. Ali'nin Hicrî kırk yılında şehid edilmesinden sonra idare tamamen Emevîler'in ellerine geçmiştir. Kendisi birkaç defa Medine Valiliği yapmıştır.

Çeşitli sebeplerle önemli ölçüde aşağılık duygusunun ağır baskısı altında ezilen ve eline geçen her fırsatı değerlendirerek şahsını müdafaa yolunu tutan Mervan, bardağı taşıran ve pek önemli olan mektup meselesini şayet kendisi yazmasaydı bu hususu defalarca bahis konusu etmeliydi.

*

Tabiatı icabı olarak pek utangaç ama son derece samimi, dışı içine, içi dışına uygun bir insan olan Hz. Osman, hiç bir zaman hain ve gaddar bir insan olamazdı. İki yüzlü olması düşünülemezdi. Düşmanına bile bir taraftan aman verip diğer taraftan ihanet eden bir kişi durumana düşemezdi. Ama bu mektupla o, vali olarak tayin ettiği bir kişi için kuyu kazan, Mısır'a varır varmaz saf dışı edilme yollarının aranmasını emreden bir idareci durumuna düşürülmüştü.

Bu durumda Mervan'a bir sürgün cezası verilse ne olurdu.. Babası sürgüne gönderilince ne olduysa ondan fazlası olmazdı. Başta Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ı olmak üzere İslâm toplumuna rahatça bir nefes aldırılmış, "Elhamdülillah" dedirtilmiş olurdu. Halbuki bu durumda bile Hz. Osman, Mervan'dan, Hilafet mührünü istemiş değildi. Bundan sonraki günlerde de istemeyi düşünmeyecekti.

Bu olay Hz. Osman'ı, yeniden, iki seçenekle karşı karşıya getirmiştir. Ziyaretçiler bunu dile getirdiler.

- Mervan'ı bize teslim et, cezasını verelim, dediler.

- Onu size teslim edemem, dedi.

- O halde Hilafet'ten çekil,

- Onu da yapamam.[1]

Bu durumda isyancıların, "O halde bize; tekrar yurtlarımıza dönmek düşüyor. Allah'a ısmarladık" demeleri beklenemezdi. Kalktılar ve odayı terkettiler.

*

Garipdir ki Hz. Osman, bu ürperti veren görüşmenin ardından Mervan'ı çağırıp,

- Neden böyle yaptın?.. Neden beni zor durumda bıraktın?.. demedi.

- Ver bakalım Hilafet Mührünü!.. Amcamın oğlu da olsan, damadım da olsan benim başıma felaket getirecek, devleti sıkıntıya sokacak işler yapmana rızam yoktur, demeliydi. Diyemedi. Bunca hadiseden sonra bile Mervan vurdum duymazlığını devam ettirerek kendi bildiği gibi yaşantısına devam edecekti.

*

Hz. Osman, evinin bin beş yüz kişilik bir isyancı tarafından kuşatılmasını hoş karşılayamazdı. Derhal Kûfe, Basra, Şam Valiliklerine birer mektup yazarak vakit geçirmeden yardım gönderilmesini istedi. Henüz Hz. Osman'ın evine giren ve çıkanla ilgilenmeyen isyancılar, üç ayrı zamanda evi terkeden posta görevlilerinin nereye gittiklerini farkedemediler.

---

1 Taberi, 2/ 663; el-Kamil, 3/ 170; Şehbenderzade, Tarih-i İslâm, 2/ 399

Ancak arada, uzun mesafeler vardı. Onların Şam, Kûfe ve Basra'ya ulaştıktan sonra yanlarına alacakları kuvvetlerle geri dönmelerine kadar nelerin olup biteceğini Allah'dan başka kimse bilemezdi.

Rivayete göre bu mektubu alan Muaviye işi ağırdan almış, derhal bir ordunun hazırlanıp yola çıkması için hiç acele etmemişti.[1] Çünkü Muaviye'ye göre devlet başkanlığının kendisine geçebilmesi için tek yol, Hz. Osman'ın şehid edilmesiydi. O zaman onun intikamını alma bahanesiyle ortaya çıkıp, bayrak açarak bu yolda mücadele verebilirdi. Şayet Hz. Osman yatağında eceliyle ölürse, Medine'de bu makama uygun bir insan bulunurdu. Hiç kimse bu konuda Muaviye'ye hak tanımış olamaz, hatta adından bile bahsetmezdi.

Onun, Hz. Osman'a imdat etme hususunda ağır davrandığını gören Yezid b. Esed el-Kasri, Şam halkını Medine'ye yetiştirmek ve Halife'yi kurtarmak üzere yardıma çağırmaya başladı. Onun bu davranışı üzerine Muaviye, Habib b. Mesleme komutasında bir kuvveti yola çıkardı.[2]

*

Bir gün Hz. Osman'ın hizmetçisi Vessab, dışarda bulunan isyancılara seslendi:

- Emirü'l-Müminin, Eşter'le görüşmek istiyor, dedi.

Kalabalığın arasından boylu boslu, yırtık gözlü[3] bir adam ilerledi. Eşter benim, dedi.

Asıl adı Mâlik b. Hâris olan ama gözünün yırtık olması sebebiyle kendisine "Eşter" denilen adam içeri girdi. Vessab iki minder serdi. Hz. Osman ve Eşter karşılıklı oturdular.

---

1 Taberi, 2/ 662 - 663

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 170

3 Eşter, yırtık gözlü demektir.

Eşter daha önce Hz. Osman'la tanışmış bir insandı. Hatta gönderdiği bir mektupla, ağır ifadeler kullanarak Hz. Osman'a bir takım hususları hatırlattığı bilinmekteydi. Mektup şöyleydi:

Malik b. Haris'ten, mübtela, hatalı, Hz. Peygamberin sünnetinden meyleden, Kur'an'ın hükmünü arkasına atan Halife'ye!..

Mektubunu okuduk. Kendini ve valilerini zulümden ve düşmanlıktan uzak tut, salih insanları yurtlarından sürmelerini yasakla. Buna karşılık olarak biz de sana itaatımızla kolaylık ve genişlik gösterelim.

Sen bizim, nefislerimize zulmettiğimizi iddia etmişsin. Bu ise, seni yanıltan, zulmü adalet ve batılı da hak gibi gösteren zannından ibarettir.

Bizim seni sevmeyişimize gelince, eğer bizim salih ve hayırlı insanlarımıza yaptıklarından el çeker, yurtlarımızdan sürmez, tecrübesiz insanları başımıza vali olarak göndermeyi bırakır ve Allah'a tevbe, istiğfar edersen seni severiz. Ayrıca biz, Abdullah b. Kays'ı (Ebû Musa el-Eş'ari'yi) vali ve Huzeyfe b. Yeman'ı maliyeci olarak göndermeni istiyoruz. Velid'ini de, Said'ini de bizden uzak tut. Aile ve akrabandan canının istediklerini bizim başımıza bela etme, vesselam.

Hz. Osman bu mektubu aldığı zaman "Allah'ım, sana ilk tevbe eden ben olayım" diyerek Ebû Musa ve Huzeyfe b. Yeman'a birer mektup yazarak göreve başlamalarını emretmişti.[1]

Söze Hz. Osman başladı:

- Eşter, insanlar benden ne istiyorlar, dedi.

- Üç teklifleri var. Bunlardan birini mutlaka kabul etmeni istiyorlar.

- Nedir onlar?

---

1 Belazüri, Ensabü'l-Eşraf, 46-47

- Hilafet'i bırakmanı ve açıkça, "Siz kimi isterseniz bu makama onu seçin" demeni istiyorlar.

- Bunu yapmazsam?

- Bugüne kadar yaptığın ceza uygulamalarından dolayı kendi şahsına kısas uygulamanı istiyorlar.

- Peki bu da olmazsa?

- O zaman üçüncü yolun kapısını açmış olursun. O da, bu gördüğün insanlar tarafından öldürülmektir.

- Mutlaka bu üçten biri mi?

- Evet, bu üçünden biri. Burada toplanan insanlar bu üçten birini elde etmedikçe buradan ayrılıp gitmeyi hiç düşünmüyorlar.

Hz. Osman bir müddet düşündü:

- Benim Hilafet'ten çekilmem söz konusu olamaz. Allah'ın bana giydirdiği gömleği kendiliğimden çıkaramam. Diz üstü çöktürülüp boynumun vurulması bile bana, böyle bir işi yapmaktan daha zor gelmez. Kendi şahsıma kısas uygulamasına gelince sen de biliyorsun ki benim iki arkadaşım Ebû Bekr ve Ömer ceza uygulayan insanlardı, ben de uyguladım. Ama artık benim vücudum, kısas uygulamasına tahammül edemez. Beni öldürme konusuna gelince: Yemin ederim ki şayet beni öldürürseniz bir daha asla birbirinizi sevemezsiniz. Hep birlikte bir daha namaz kılamazsınız. Düşmana karşı bir olup savaşamazsınız.

Görüşme ana hatlarıyla böyle geçti. Eşter izin aldı ve çıktı.[1]

Hz. Osman da karşısında bu kadar açık konuşan ve bu üç yoldan birinin mutlaka gerçekleşeceğini çekinmeden söyleyen insanları gördükten sonra olsun, ya Emevîler'i bir daha bu işlere karıştırmamak üzere kesin olarak uzaklaştırmalı ve işe yeniden başlamalı, ya da yeni

---

1 Taberi, 2/664

bir "Şûra Heyeti" kurarak seçilecek insana görevi devretmeli idi. Bu görüşmeden sonraki günlerin daha iyiye gittiğini, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle İslâm'a ve Müslümanlara hayr ve iyilik geldiğini söyleyebilmek mümkün değildir.

Serkeşliğin Mektebi Yoktur

Kuşatmayı takip eden Cuma gününde Hz. Osman minbere çıktı. Okunan ezanı dinledikten sonra ayağa kalktı. Allah'a hamdetti, Rasûlullah'a salavat okudu. Konuşmasına başladı. Fakat bir adam ayağa kalkarak;

- Allah'ın Kitabı'ndaki hükmü yerine getir, diye bağırdı.

Hz. Osman ona döndü,

- Otur yerine dedi ve adam oturdu. Ama hemen kalktı, yine aynı sözü tekrarladı.

Onun ardında başkaları "Allah'ın kitabındaki hükmü yerine getir" diye bağırdılar. Artık bu işin tadı kalmamıştı. Hz. Osman, özellikle evini kuşatanlara hitabederek,

- Ey insanlar, Allah'a karşı saygılı olun. Yemin ederim ki Medine halkı sizin, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz tarafından lanetlenmiş kişiler olduklarınızı bilmektedirler. Doğru ve meşru işi yaparak hatalarınızdan doğan günahlardan kurtulun. Çünkü Allah, kötülükleri iyiliklerle mahveder, dedi.

Bu arada Muhammed b. Mesleme ayağa kalktı,

- Ben Osman'ın söylediği sözleri Rasûlulah (s.a.v) Efendimiz'den duyduğuma şehâdet ederim, dedi.

Mükemmel bir cesaret örneğiydi. Böyle bir topluluğun içinde kalkıp bu sözü söyleyebilmek için yürek olması lazımdı. Muhammed b. Mesleme bu sözü söylemenin kolay olmayacağını, hoşa gitmeyen bir takım olayların meydana gelebileceğini bilecek durumdaydı. Nitekim onun yanında oturan Hukeym b. Cebel'e onun eteğine yapışmış ve çektiği gibi oturtmuştu. Zeyd b. Sabit'in ayağa kalktığı görüldü.

- Bana kitabı.. dedi.

Fakat devam edemedi. Muhammed b. Ebi Kuteyre isimli bir serkeş tarafından ağır hakaretlerle oturmaya mecbur edildi.[1]

Hangi seviyede olursa olsun hiç kimse kendisinin lanetli bir insan olmasını gönül hoşluğuyla karşılayamazdı. Hele Mısır'dan, Kûfe'den, Basra'dan gelen bu kadar isyankar adam, özellikle Hz. Osman'dan bu sözü duydukları zaman pişmanlıkla ellerini dizlerine vurmaz, attıkları adımı geri çekmezlerdi. Zaten onlar buraya tevbe etmek, Hz. Osman'dan özür dilemek üzere gelmemişlerdi.

Bir başkasının kalkıp söz söylemesine fırsat kalmadı. İsyancılardan biri mescidin zeminindeki çakıl taşlarını aldığı gibi Hz. Osman'a savurdu.

- İn oradan, diye bağırdı.

Onu sağdan soldan fırlatılan taşlar izledi. Onlar da Hz. Osman'a, inmesini ihtar ediyorlardı. Ebû Hureyre'nin, Sa'd b. Malik'in ve daha bir kısım büyüklerin,

- Yapmayın. Burası Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in mescididir, şeklindeki uyarılarını dinleyen olmadı.

İsyancılardan bir kısmı, Medineliler'i mescidden dışarı çıkarmaya uğraşırken diğer bir kısmı Hz. Osman'ın üzerine yürüdüler. Tepesine yağmur gibi yağan taşlara karşı ne yapacağını, nasıl korunacağını bilemez hale gelen Halife'yi çektikleri gibi indirdiler, dövmeye başladılar. Bu arada bir sürü hakaret etmekte idiler. En çok söylenileni ise "Na'sel"[2] sözü idi. Nihayet Hz. Osman'ın bayıldığını gördüler ve bıraktılar.

Bu arada Ebû Hureyre, Zeyd b. Sabit, Ebû Said Hudri, Hasan b. Ali gibi birkaç kişi onları kendi hallerine bırakmak istemiyor, karşı

---

1 Taberi, 2/ 654; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 176

2 Na'sel, Ahmak, bunak ihtiyar demektir. (el-Mu'cemü'l-vasit, 2/ 942

koyuyorlardı. Üç beş kişinin bin beş yüz kişiye karşı koymasının bir anlamı olamazdı. Gözü dönmüş kişiler, her birine Hz. Peygamber'in özel değer verdiği bu insanlara taş yağdırırken ya da yumruk indirirken kendilerini, batıla karşı savaş veren, Allah rızası için cihad eden hayır ehli insanlar olarak görüyorlardı.

Hz. Osman, birkaç Emevî'nin gayreti ile evine taşındı. Bir müddet sonra kendine geldiğinde hâlâ isyancılara taş yağdırmakta olan dört kişiye haber gönderdi. Allah rızası için bu işi bırakmalarını ve evlerine dönmelerin istedi.

Bir müddet sonra Hz. Ali, Talha ve Zübeyr onu ziyarete geldiler. İçlerinde Mervan'ın da bulunduğu birkaç Emevî oradaydı. Gelenler Hz. Osman'a geçmiş olsun dediler. Üzüntülerini dile getirdiler. Mervan söze karıştı, Hz. Ali'ye dönerek:

- Yapacağını yaptın ve bizi mahvettin, dedi.

Bir başkası ilave etti:

-Vallahi eğer maksadına ulaşır ve bu adamı Hilafet'ten uzaklaştırırsan dünya senin üzerinden geçecektir.[1]

Bu sözüyle o, dünyayı başına dar edeceğiz, dünyanın altında kalan ve ezilen bir insanın hali ne olursa, seni de o hale getireceğiz, demek istiyordu.

Anlaşılan o ki, Emevîler Hz. Osman'a karşı meydana gelen ayaklanmalarda Hz. Ali'yi baş sorumlu olarak görüyorlardı. Ya da, bu işi kim yaparsa yapsın ama sorumlusu Hz. Ali olsun derdinde idiler. Çünkü Hz. Osman ölür ya da öldürülürse Hilafet Makamının en kuvvetli adayı tartışmasız Hz. Ali olurdu. Bu ise, saltanatın Emevî hanedanından alınıp Haşimî soyuna verilmesi demekti.

Emevîler yıllar boyu, hem İslâm'ı kabul etmeden önce, hem İslâm'ı kabul ettikten sonra bu makamı elde edebilmek için bunca mü-

---

1 Taberi, 2/660

cadele vermişken, onu tekrar bir başka aileye kaptırmayı elbet düşünemezlerdi. Bu sebeple, hangi yoldan olursa olsun, meşru ya da gayr-i meşru olması hiç hesaba katılmadan. Hz. Ali'nin yıpratılması ve Hz. Osman'a karşı girişilen isyan hareketinin baş sorumlusu olarak gösterilmesi lazımdı.

Hz. Ali, hiç beklemediği bir şekilde karşılanmıştı. Demek şimdiye kadar Hz. Osman'ın başına bir felaket gelmesin diye yapılan nasihatlar, hatırlatmalar, Emevîler tarafından böyle değerlendirilmişti. Halbuki en azından Mısırlılar'ı geri çevirebilmek için ter döken Hz. Ali'nin yanında yer alan otuz kişiden biri de bizzat Mervan'dı. O toplantıda Hz. Ali'nin, çıkmak üzere olan isyan ve fitneyi bastırma uğrunda can ve gönülden gösterdiği çabanın canlı şahitlerinden biriydi.

Hz. Ali, Talha ve Zübeyr göz göze geldiler. Herbirinin gözündeki ifade, bu sözlerden bir şey anlamadıkları idi. Kalkıp gitmekten öte yapacak bir işin kalmadığı düşüncesiyle izin alıp çıktılar. Garip olan şu ki, Mervan ve arkadaşı bu sözleri söylerken, Hz. Osman'ın bir el işaretiyle olsun onları edebe davet etme yolunu tutmamasıydı. Dışarda isyancıları taşlayanlara, evlerine gitmeleri için haber gönderen Hz. Osman, bu kadarcık müdahale etme imkanına sahipti.

*

Artık iş, günden güne ciddiyet kazanmaktaydı. Bununla beraber Hz. Osman yine mescide gidiyor, kendisini dövenler geliyor ve onun ardında namaz kılıyorlardı. Böylece aradan birkaç gün daha geçti.

Bir cuma günüydü. Hz. Osman minbere çıktı, Allah'a hamd ve Rasûlune salavat okudu. Daha sonra şu konuşmayı yaptı:

Yüce Allah size dünyayı, ahireti elde etmeniz için vermiştir. Dünyayı asıl maksat edinmeniz ve ona gönül bağlamanız için değil. Dünya fanidir, son bulur. Ahiret ise bakidir, devam edip gider. O halde fani hayat sizi, Hakk'a baş kaldıran insanlar haline getirmesin. Ahireti unutturup bir tarafa bıraktırmasın, ebedi oiam tercih edin. ve fani olandan üstün tutun. Çünkü dünya hayatı kesintilidir, dönüş ise Allah'adır.

Yüce Allah'a karşı saygılı olun. Çünkü, Allah'a karşı saygı, onun azabının önüne geçen bir kalkandır. Yüce Mevlâ'nın yanında ikram görmeye bir vesiledir. Allah'ın sizi değiştirivermesinden çekinin. Toplu ve bir olmaya bakın. **"Bölük bölük, parça parça olmayın. Birbirinize düşman iken Allah'ın size ulaşan nimetlerini hatırlayın ki o sizin kalplerinizi birleştirdi de bunun sonucu olarak kardeşler oldunuz.**[1]

Hz. Osman'ın Cuma hutbesi olarak en son yaptığı konuşma bu olmuştu.[2]

*

Yine bir gün, mescidin içi tıklım tıklım doluydu. Rastgele bir taş fırlatılsa mutlaka bir insanın tepesine düşecekti. Hz. Osman, Bab-ı Cibril tarafındaki bir pencereden başını uzattı.

- Talha b. Ubeydullah orada mıdır?.. diye seslendi.

Cevap gelmedi. Hz. Osman bu soruyu üç defa sordu. O zaman kalabalık arasından bir adam ayağa kalktı,

- Buradayım, dedi. Hz. Osman:

- Ben seni, oradayken görmüyor muyum sanıyordun? Bir topluluk içinde bulunasın ve ben senin ismini üçüncü defa sesleninceye kadar sesini çıkartmayasın. Bunu hatırıma getirmezdim, dedikten sonra sözlerine şöyle devam etti:

- Allah için doğru olanı söyle ey Talha!.. Bir gün sen ve ben, Rasûlullah (s.a.v) Efendimizle birlikte filan yerde idik. Üçümüzden başka kimse yoktu, o zamanı hatırladın mı?..

- Evet hatırladım.

- O zaman Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz sana, Ey Talha, her Peygamberin Cennette, kendi Ümmetinden bir arkadaşı bulunur. İşte şu Osman b. Affan benim Cennetteki arkadaşımdır, demişti.

---

1 Al-i İmran suresi, 3/ 103

2 Taberi, 2/ 672

- Evet bunu hatırladım.

- Peki bir gün toplu halde oturmakta iken Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, herkes arkadaşının elinden iutsun buyurdu.

- İkişer ikişer olmak üzere herkes tutuştu. Bu defa Hz. Peygamber benim elimden tuttu,

- İşte bu da benim, dünya ve ahiret hayatımdaki arkadaşımdır, buyurdu. Bunu da hatırladın mı ey Talha?..

- Evet, hatırladım, dedi.[1]

Pek ilginç olan bu konuşma, çıt çıkarılmadan dinlenmişti. Adam olana bu kadarı yeterdi. Normal düşünce sahibi bir insanın elini alnına koyup düşünmesi ve "Bu adamı bize yanlış tanıtmış olmalılar" diyebilmesi gerekmez miydi?.. Biz henüz Medine'de olduğumuza ve her şey bitmediğine göre durumu bir de Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in yakın arkadaşlarından dinleyelim. Onlar onu elbet bizden daha iyi tanırlar, denilmesi gerekmez miydi?

Bir insanın, bir Halife'nin hatalı olması başka, ne yaptığını bilmezcesine, cahiliyye âdetlerini ortaya koyarak isyan çıkarmak daha başka bir şeydi. Kesin olan netice, Hazreti Osman'ın sorduğu bu suallere Talha tarafından müspet cevap verilmesine rağmen onun aleyhinde birleşenler fikir ve kanaatlerini değiştirmemiş olmalarıdır.

*

Halife Evinde Kalacak

Yine bir gün Hz. Osman abdestini aldı, mescide gitmek üzere evinden çıktı, isyancılar önüne geçtiler,

- Dön geri, evinde oturacak ve bir daha dışarı çıkmayacaksın, dediler.

- Ama ben mescide gidiyorum ve namaz kıldıracağım.

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 178; İbn Hacer, Fethulbari 5/ 306; Bedrüddin Aynî, 6/ 519

- Artık kıldırmayacaksın. İnsanlara namaz kıldıracak adam bulunur.

- Ben Müminlerin Emiri ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Halifesiyim.

- Bundan böyle değilsin. Şayet inat edersen kılıçlarımız bu işi başka yoldan halletmesini bilecektir.

- Hz. Osman için tutulacak başka yol kalmamıştı. Döndü ve evine girdi. Bundan böyle artık bu evden sağ olarak çıkma hakkı yoktu.

*

Namazı kıldırmak üzere mihraba, isyancıların reisi Gâfikî geçti. Cemaat, onun imametiyle öğle namazını kıldı. Basralılar ve Kûfeliler onun imametini kabul etmişler ama, Medineliler, mescide gelmemişler ve namazlarını evlerinde kılmayı tercih etmişlerdi.[1] Evinden dışarı çıkan mutlaka kılıcını da yanında bulunduruyor ve işini görüp dönüyordu.

Medineliler'in namaza gelmemeleri isyancıları telaşa düşürdü. Sizden biri imamete geçsin dediler. Bunu takip eden günlerde cemaat bazen Talha b. Ubeydullah'ın, bazen Ebû Eyyub el-Ensari'nin, bazen Ali b. Ebî Talib'in arkasında saf bağlayıp namaza durdular.[2]

*

İbn Ebî Serh, öteden beri Hz. Osman'ın aleyhinde olduklarını bildiği yüzlerce kişinin umre ya da hac yapmayı niyet etmiş görünerek çıktığını öğrenince belki bir yardımım olur diyerek onların peşlerine düştü. Mısır'ı terketti.

Onun ayrılışını ganimet bilen Muhammed b. Ebî Huzeyfe, kendine taraftar olanlarla birlikte hareket ederek Mısır idaresine el koydu.

---

1 Taberi, 2/655

2 Halife b. Hayyat, 131; Mes'udi, 2/344

İbn Ebî Serh Eyle kasabasına geldiği sırada idi ki, Muhammed b. Ebî Huzeyfe'nin Mısır'da idareyi ele geçirdiğini öğrendi. Ne yapacağını bilemez hale geldi. Hz. Osman'a yardıma gitmek ya da Mısır'a dönüp orasını kurtarmak arasında tereddüt etmekteydi. Mısır'a dönmeye karar verdi. Medine'de Hz. Osman'a yardım edecek insan çok, diye düşünmüş olmalıydı. Ama kendisi de Mısır'da bir vali gibi karşılanmadı.

- Hayatını değerli sayıyorsan dön ve git, denildi.

Yanında yeter derecede güç olmayan İbn Ebî Serh için dönmekten öte yapılacak bir iş yoktu. Filistin'e geçti. Hz. Osman'ın şehid edildiği haberi gelinceye kadar orada kaldı.[1]

*

Hz. Osman'ın kapısında isyancılara karşı ciddi bir muhafızlık görevi yürüten Abdullah b. Zübeyr, günlerin birbirinden beter geldiğini görmekteydi. Her gün bir öncekini aratır haldeydi. İşi bu dereceye getiren isyancıların, artık bu kadarı yeter. Osman'a mükemmel bir gözdağı verdik, yurtlarımıza dönelim, deyip gideceklerini zannetmiyordu. Bir gün içeri girdi.

- Ey Müminlerin Emiri, sana üç teklifim var. Bana göre bunlardan birini yapman gerekiyor, dedi.

- Nedir tekliflerin?

-Umre niyetiyle ihrama gir. Mekke'ye git. Umre halindeyken ve sen Mekke'deyken sana dokunamazlar. Ya da yanına birkaç kişi alarak Şam yolunu tut. Muaviye'nin yanına git. Bunları kabul etmem dersen o zaman kılıçlarımızı çekelim, bu adamlarla işin sonunu getirinceye kadar savaşalım. Bakalım Allah ne gösteriyor. Benim inancıma göre biz hak üzereyiz, onlar batıl yoldalar.

---

1 Taberi, 2/668

Abdullah söylediği bu sözüyle "Biz ölürsek şehid oluruz. Kalırsak şerefimizi kurtarmış olarak kalırız" demek istiyordu. İyi bir savaş adamı, iyi bir Osman taraftarı olan Abdullah b. Zübeyr'e göre evde oturup garip bir tevekkül içinde ölümü beklemenin bir anlamı yoktu. İnsan, ya şerefle yaşamalı ya da şerefle ölmesini bilmeliydi.

O günlerde otuz beş yaşını bitirmek üzere olan, hayatı boyunca iyi bir ilim adamı, yiğit bir şahsiyet olarak bilinen, gözünü budaktan esirgemenin anlamını bir türlü öğrenemeyen Abdullah b. Zübeyr, gerekirse isyancılara karşı aşıkane kılıç çalma yolunu çekinmeden deneyecekti. Hz. Osman onun tekliflerini sükunetle dinledi.

- Bu adamlar bizi sapık, dalalete düşmüş bir durumda görüyorlar, ihrama girmeden öncesi ve sonrası arasında onlara göre bir fark yoktur. Hangi şartlar altında olursa olsun bizim kanımızın dökülmesini helal sayıyorlar. Şam'a gitme meselesi hoşuma gitmiyor. Ben Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin komşuluğunu terkedip oraya gitmeyi arzu etmiyorum. Hele, gizlice kaçıp Şam halkına sığınmaktan utanıyorum. Böyle bir iş yaptığımı Rumlar'ın duymalarını istemem. Bu adamlarla savaşmaya gelince ben, benim sebebimle kan akıtılmadan Allah'a kavuşmak istiyorum, dedi.[1]

Hz. Osman'ın isyancılarla ilgili tespiti doğruydu. Hz. Osman ihramdadır, diyerek yapacakları hiçbir edepsizliği geri bırakacak değillerdi. Artık onların, Hz. Osman'ın hayatına son vermekten başka bir maksat ve gayeleri yoktu.

Medine'yi terkedip Şam halkına sığınmaktan ve bunu gayri müslimlerin duymasından çekinmesi, vekar ve haysiyeti muhafaza yolunda güzel bir davranış olarak kabul edilmelidir. Dünyanın en büyük devletinin başkanı, etrafını çeviren bin beş yüz kişilik çapulcudan korkarak Şam halkına sığınmıştır denilmesi, bir Halife için hiç de arzu edilmeyecek bir zillet olurdu. Ayrıca Şam'a gittiği takdirde artık Muaviye'nin himayesi altında yaşayan bir Halife olmak da vardı. Sek-

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/198

sen yaşını aşmış bir ihtiyarın iki gün daha yaşayabilmek için Şam'a kaçması, emri altındaki insanların himayesine sığınması hiç bir şekilde hoş görülecek bir davranış sayılamazdı. Himaye edenin, himaye edilenden üstün olacağı bir hayat tarzını reddetmesi her yönüyle şahsiyetli ve takdire değer bir davranış olmuştur.

Kendisi için kan dökülmesi konusuna gelince bu kan mutlaka akacaktı. Ya onların kanları dökülecek ve devlet kurtulacak, ya da Halife'nin kanı akıtılacaktı. Halife sadece tek bir insan olarak kabul edilemezdi. Milyonlarca kilometre karelik bir sahaya yayılan pek geniş bir devleti ve bütün müslümanları temsil etmekte olan manevi bir şahsiyetin sahibiydi.

Bu sebeple o, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in herhangi bir arkadaşı ya da Affan b. Ebi'l-As'ın oğlu Osman olarak düşünülemezdi. Onun temsil ettiği Hilafet Makamının şeref ve haysiyyetini korumak için gerekirse o isyancıların tamamı ortadan kaldırılabilirdi. Çünkü ona kılıç çekmek, devlete karşı durmaktı. Dolayısıyla o öldürüldüğü zaman sadece Hz. Osman isminde bir şahsın kanı akıtılmış olmayacak, devlet yıkılmış olacaktı.

Şu anda Halife'nin evini kuşatmış olanlar ise, hakkı ve adaleti temsil eden, Allah rızası uğrunda hayatlarını ortaya koyan insanlar değillerdi. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz hayatta olsa onlara, "Pek güzel yapıyorsunuz. Geç bile kalmışsınız" mı derdi?

O halde Hz. Osman burada şahsını değil devleti ve İslâm alemini düşünmeli, Medine halkı el altından silahlanıp tek vücud haline gelmeli ve İslâm Devleti'nin şerefi kurtarılmayıydı.

Bu da değilse, Hilafet Makamı'nı, bu işi yapabilecek bir insana bırakıp çekilmeliydi. Bu makam ebediyyen kendisine kalmayacak, o öldükten sonra da olsa bir başkası Halife olacaktı. Kendisi buraya Yüce Mevlâ'dan gelen bir Vahiyle tayin edilmiş değildi. Ölünceye kadar burada kalması için gelen bir Vahiy de yoktu.

Şayet kendisi bin beşyüz kişilik bir isyancı grubunu durduracak güce sahip değilse ve şayet hayatının otuz beş yılını aralarında geçirdiği insanlar kendisine arka çıkma lüzumunu duymuyorlar da evle-

rinde oturup neticeyi beklemeyi tercih ediyorlarsa artık ona yol görünmüş olmalıydı.

Yeri gelince Halife'sini kurtarmak için canını ortaya koyamayan bir tebeanın başında Hz. Osman Halife olarak bulunsa, ya da bulunmasa ne olurdu?..

Hz. Osman, **"Allah'ın bana giydirdiği gömleği çıkaramam"**[1] derken ne derece haklıydı?.. Bu gömlek ona Yüce Allah'dan gelen ve **"Sakın bu gömleği çıkarayım demeyesin!.."** ihtarıyla giydirilen bir gömlek değildi. Abdurrahman b. Avf'ın, son ana kadar karar veremediği ve daha sonraları zaman zaman rahatsızlık hissettiği bir ictihadıyla giydirilmişti. Bunca yıllık acı tecrübe sonucu da bu makama Hz. Ebû Bekr gibi, Hz. Ömer gibi sahip çıkamadığı kesin olarak anlaşılmıştı. Her gün bol bol okuduğu Kur'an-ı Kerim ise, emanetlerin ehli olanlara teslim edilmesini emretmekteydi.[2] Arkadaşlarını toplaması, ve,

- Bu fitne ve bu fesadın önünü alalım. Hilafet'i biriniz devralın, demesi, onu da, İslâm Devleti'ni de, Müslümanları da rahata erdirirdi. Çünkü bundan sonraki günlerin hayr ve iyilik getireceğini düşünebilme imkanı kalmamıştı.

Bununla beraber Hz. Osman'ın, benim yüzümden kan akıtılmasını istemem, demesinin anlamı, Medine dahilinde kendisine pek az miktarda insanın arka çıkacağı ve şayet kılıçlarını çekip isyancıların üzerine yürürlerse mağlup edilecekleri ve boş yere öldürülecekleri korkusu idi.

Bu sebeple kuşatma başlar başlamaz Şam, Kûfe ve Basra vilayetlerine mektuplar göndererek acele yardım istemiş bulunuyordu. Herhalde gelecek olan askerin bir kenara çekilip müşahit sıfatıyla olayları seyretmesi istenilmeyecekti.

*

---

1 Halife b. Hayyat, 126; Taberi, 664; İbn Abdi Rabbih, 5/44

2 Nisa suresi, 4/58

Suyun Olmadığı Hayat?

İsyancılar bir adım daha attılar. Bu defa eve giriş ve çıkışları yasakladılar. Su almak üzere evden çıkan hizmetçileri geri çevirdiler. Bundan böyle sizin su alma hakkınız yok dediler. Anlaşılan o ki, Hz. Osman'ı ve evde bulunanları susuz bırakarak ölüme terketmek istiyorlardı.

Medine'ye ilk defa geldiklerinde Hz. Osman'a bir mektup göndermişler ve **"Bizler, Allah için kızıyor, Allah için hoşnud oluyoruz"** demişlerdi. Bu söz, Allah'ın razı olduğu işler yapılırsa hoşnud oluruz, Allah'ın gazab ettiği işler yapılırsa kızarız, anlamını taşıyordu. Bu sözü söyleyenler, İslâm'ın getirdiği ölçüler içinde bir kediyi ya da köpeği susuz bırakıp ölüme mahkum etmenin caiz olmadığını bilemeyecek derecede cahil olamazlardı. Özellikle Hz. Osman'a o mektubu yazan ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ı arasında yer alan Amr b. Büdeyl el-Huzaî,[1] Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den böyle bir terbiye almış olamazdı. Hatta, bir yere bağlayıp aç ve susuz bırakarak ölümüne sebeb olduğu bir kediden dolayı bir kadının Cehennemlik olduğunu[2] buna mukabil susuzluktan çakıl taşlarını yalayan bir köpeği, kuyudan çektiği suyla ölümden kurtaran fahişeye Yüce Mevlâ'nın tevbe nasibettiğini Rasûlü Emin (s.a.v) Efendimiz'den dinlemiş olmalıydı.[3]

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Bedir Günü muharebe anında bile su almak için gelenlere engel olunmaması emrini vermişti. Amr b. Büdeyl, Amr b. Hamik[4] ve benzerleri, bu taşkınlıkları yapan arkadaşlarına,

---

1 İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 525

2 Müslim, Birr, 135 (4/ 2023

3 Müslim, Selam, 154 (4/ 1761)

4 Amr b. Hamik'ın Ashab-ı Kiramdan olduğunda ihtilaf yoktur. İbn Hacer, el-İsabe, 2/ 532; Ebu Nuaym, Marifetü's-sahabe, 3/ 404

- Durun, bizler Nebiyy-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz'in verdiği İslâm terbiyesinde böyle işler görmedik. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, esir aldığı düşmanlarına bile böyle uygulamalar yapmadı.. demesini becerememişlerdi.

Hz. Osman, komşuları olan Hazm Oğulları'na seslendi. Hz. Ali'ye, Talha ve Zübeyr'e, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hanımlarına haber ulaştırmalarını, isyancıların kendilerine su vermediklerini anlatmalarını istedi.

Bu haber üzerine ilk harekete geçen, Nebiyyi Ekrem (s.a.v) Efendimiz'in değerli hanımı Ümmü Habibe oldu. İki tulumu su ile doldurttu, deveye yükletti. Kendisi deveye bindi ve Hz. Osman'ın evine doğru ilerlemeğe başladı.

Nebiyyi Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in hanımı ve kıyamete kadar gelecek her müminin birer birer annesi olması olması sebebiyle saygı göreceğinde, şüphe etmiyordu. Her mümin, annesine gösterdiği saygıyı ona da göstermekle mükellefti.

Fakat kalabalığın bulunduğu yere geldiği zaman, onun, Hz. Osman'ın evine yöneldiğini görenler birden alevlendiler.

- Heey, nereye gidiyor bu kadın?..

- Durdurun şunu.. dediler.

Kaba ifadeler kullanarak önüne geçtiler. Deveyi çekip götüren adam kendini durdurmak isteyenlere,

- Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hanımı Ümmü Habibe'dir, şeklinde hatırlatma yaptı.

Bu hatırlatma yeterli olmalı, yol açılmalı, bilmeden saygısızlık yapılan bu değerli anneye,

- Buyur ey Müminlerin Annesi!.. Buyur ey Nebiler Serveri'nin muhterem zevcesi!.. denilmeliydi.

Fakat böyle olmadı. Hz. Osman'ı Hilafet'ten uzaklaştırmak, ya da öldürmekten ötede bir şeyi düşünemez hale gelen bu adamlar, terbiye hududunu bir defa daha çiğnediler,

- Kim olursa olsun, dönsün geriye dediler.

İlk defaki davranış, bilmezlikle, herhangi bir hanımı oradan uzaklaştırma anlamını taşımış olabilirdi. Ama bu defa edeb ve terbiye hududu bile bile aşılmıştı. Birincisi, bilmezlikle yapılmıştır, denilerek özür dileme hakkı kazandırırdı ama bile bile yapılan bu hatanın, hata değil terbiyesizce davranışın özrü almazdı.

- Emevîler'den bir kısım yetim ve dul'un işi Osman'a bırakılmıştır. Onu görmek ve malları hakkında bilgi almak istiyorum. Bunca yetimin ve dulun hakkı zayi olmasın, dedi.

Dedi ama faydası olmadı.

-Yalancı kadın!.. Bu kadın yalan söylüyor.. diyerek üzerine saldırdılar. Devenin başına sopalar indirdiler, Getirdiği suları döktüler. İndirilen bir kılıç darbesi, devenin yularını kesti.

Bindiği deveden düşecek hale gelen Hz. Ümmü Habibe validemiz, birkaç Müslümanın yardımıyla tekrar evine dönmeye mecbur oldu.

Bu olay, Hz. Osman'ı muhasara edenlerin, Allah rızasıyla ilgilerini açıkça gösteriyordu. Daha önce Hz. Osman'a gönderdikleri mektupta prensiplerinin Allah rızası olduğunu vurgulayan bu adamların, Allah rızasıyla ilgilerinin bulunmadığını bu olaydan daha açık şekilde hangi olay anlatabilirdi?..

Hz. Ümmü Habibe'ye yapılan bü çirkin hareket karşısında vicdanlar titremeli, kuşatmayı devam ettirenlerden hiç olmazsa bir kısmı isyan hareketinin haksız ve zalimce bir hareket olduğunu anlayıp silahını bırakmalı değil miydi?..

Bu olayın ardından, "Benim Peygamber'imin hanımına böyle bir hakaret yapılamaz. Biz Allah rızasını gözeterek gelmişsek,

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hanımına saygısızca davranma hakkını kimden ve nereden alıyoruz?.. Demek ki biz haddini aşan, ne yaptığını bilmez hale gelen insanlar olmuşuz. Bu iş burada biter.." diyen ve ayrılan bir tek vicdanlı insanın bulunması gerekmez miydi?

Kalbinde imanı olan, Rasûlu Emin (s.a.v) Efendimiz'e saygısı bulunan her müminin Hz. Ümmü Habibe'ye ve diğer annelerimize hürmet göstermesi değil, hürmette kusur etmemesi özel bir görev idi.

Çünkü bu hanım, bu isyancılar da dahil olmak üzere, "Kelime-i şehâdet"i söyleyen her Müslümanın annesiydi. Her müslüman, öz annesine gösterdiği saygıyı ona ve diğer "Zevcat-ı tahirat"a gösterme mecburiyetindeydi. Kaldı ki bu adamlar namaz kılıyorlar ve kıldıkları namazın tahiyyatında "Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed'in aile efradına rahmetinle muamele buyur, onların üzerlerine bereket yağdır" diye dua etmekteydi. Hz. Ümmü Habibe ise Muhammed ailesi içinde yer alan bir hanımdı. Kısacası o, diğerleri gibi Rasûlu Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in pek değerli bir emanetiydi.

Müminlerin annesi olmak başka, hatalı iş yapmak daha başka bir mesele idi. Kaldı ki İslâm ve insanlık ölçüleri içinde bir muhakeme yapıldığı takdirde Hz. Ümmü Habibe'nin yaptığı işte hata bulma imkanı yoktu.

Onun yaptığı iş hatalı olsa bile edep hududu çiğnenmeden, terbiye hudutları aşılmadan, hürmette kusur edilmeden hatırlatılmalıydı. Hiç bir Müslümanın bu hanıma ve diğer Zevcat-ı Tahirat'a – terbiyesizce davranmak bir tarafa- "Üff" demeye hakkı olamazdı.

Hz. Peygamber'in Ashab'ı neredeydi?.. Artık bıçak kemiğe dayandı, bir tarafta Halife susuz ölüme terkedilirken, diğer taraftan annelerimize hakaretler yağdırılırken biz ne güne duruyoruz?.. Harekete geçmemiz için daha nelerin yapılmasını bekleyeceğiz?.. diyecek insanlar neredeydi?.. Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin şehrinde bu gözü dönmüş, hak ve hukuku tanımaz, meşru ile gayr-i meşru arasını ayırt ede-

mez hale gelmiş kişilerin hakkından gelecek, onları yaptıklarına pişman edecek bir kuvvet bulunamaz mıydı?..

Birkaç ay sonra "Allah'ın ahkamı vaktinde yerine getirilmiyor" diyerek Hz. Ali'ye kılıç çekip onunla savaşan ve binlerce insanın ölümüne sebep olanlar, Hz. Osman muhasara edilip evinde susuz ölüme terkedilirken "Allah'ın ahkamına göre muhasara ediliyor ve susuz bırakılıyor" diye mi ses çıkarmıyorlardı?..

Akşamın karanlığı çökerken Hz. Ali geldi. O da su getirmişti. Engel olmak istediler. Hz. Ali,

- Ey insanlar, sizin şu yaptığınız pek çirkin bir iştir. Mümininin işine benzemediği gibi kafirin işine de benzemiyor. Bu adamın yiyeceğini, içeceğini kesemezsiniz. Rumlar ve İranlılar bile esirlerini doyurur, su içmelerine engel olmazlar. Halbuki bu adam size saldırmış bile değildir. Neye dayanarak onu muhasara etmeyi ve öldürmeyi helal sayıyorsunuz?.. diye bağırdı.

Hz. Ali'nin söylediği bu sözlerin te'siri olmadı.

- Hayır, Vallahi onun yemesine, içmesine iznimiz yoktur, dediler.

Hz. Ali çare bulamayınca başından sarığını çözdü, duvardan içeri attı. Geldiğini ama içeri giremediğini anlatmak istiyordu.[1] Bir başka rivayete göre Hz. Ali getirdiği suyu zorla da olsa içeri sokmaya muvaffak olmuştu.

Hz. Ümmü Habibe ve Hz. Ali'ye yapılanları haber alan Talha ve Zübeyr evlerinde oturmayı yeğ tutmuşlar ve dışarı çıkmamışlardı. Hz. Osman'a, komşuları olan Hazm ailesi gizlice su ulaştırmaktaydı.

*

---

1 Taberi, 2/672

Son Yılın Hacc Emiri

O günlerde Hac yolculuğuna çıkmak isteyenler hazırlıklarına başlamışlardı. Hz. Osman, Hilafeti üzerine alalı beri burun kanaması sebebiyle bir yıl Hacc'a gidememiş bunun ötesinde Hac Emirliği görevini bizzat kendi yapmıştı. Ama artık mescide bile çıkma hakkı bulunmayan Halife'nin Hacca gitme imkanından söz edilemezdi. Evin damına tırmandı. Kapıyı beklemekte olan birkaç kişi arasında uzun boylu, güzel yüzlü kırk yaşlarında bir adama,

- Ey Abdullah b. Abbas, diye seslendi.

- Buyur ey Müminlerin Emiri..

- Beni temsil etmek üzere Hacca git. Bu yıl Hac Emiri olarak seni görevlendiriyorum.

- Ey Müminlerin Emiri, benim burada kalmam ve bu adamlara karşı mücadele etmem, Hacca gitmekten daha önemli olmalıdır.

- Bu ricamı Allah için geri çevirme!.. dedi ve bir mektup attı.

İbn Abbas'ın boynu büküldü, vereceği cevap kalmadı ve ayrıldı.[1]

Son Çırpınış ve Son Çare

Mervan, Hz. Osman'a olan sevgisi ve belki de bir çoğuna kendinin sebeb olduğu hatalı davranışların verdiği pişmanlıkla Hz. Aişe'yi ziyaret etti. Hz. Osman'a yardım etmesini ve isyancıları dağıtmasını istedi. Halbuki Mervan, Hz. Aişe'nin, kendisini sevmediğini, hatta nefret ettiğini, kendisine karşı olan aşırı ilgisi sebebiyle Hz. Osman'a kırgın olduğunu bilmekteydi.[2]

Hz. Aişe, Mervan'ın ricasını kabul etmedi.

- Ben Hacca niyet ettim. Medine'yi terketmek üzereyim, dedi.

---

1 Halife b. Hayyat, 131; Taberi, 2/673

2 Yakubi, 2/121

Mervan, öyle bir çift söz ile bırakıp gitmek üzere gelmemişti. Teklifini yeniledi. Yapılacak işin önemini bir defa daha hatırlattı. Fakat Hz. Aişe,

- Yani Ümmü Habibe'ye yapılanın bana da yapılmasını, daha sonra yardımıma koşan kimsenin bulunmamasını ve ortada kalıvermemi mi istiyorsunuz?.. Ben bunu yapamam, dedi.

Mervan dilinin döndüğü kadar Hz. Aişe'yi razı edebilmek için çaba sarfetti ise de başaramadı. Bu defa, **"Kays kabilesi insanları perişan ettiler, şehri kana boyadılar. Alevler yükselince de, "Bize ne?..", diyerek çekip gittiler"** anlamına gelen bir beyt okudu. Bu beyt ile o, Hz. Aişe'ye,

- Fitneyi uyandırdın, alevlendirdin, şimdi de bırakıp gidiyorsun, demek istiyordu.

Son derece zeki, hazır cevap ve mükemmel bir konuşma tarzına sahip olan Hz. Aişe, Mervan'a gerekli cevabı vererek gönderdi. Bunun ardından da fazla beklemedi ve Hac yolculuğuna çıktı.[1]

Keşke o, bu yolculuğa çıkmasa, keşke ateş bacayı sarmadan lüzumlu müdahaleyi yapsa, ya da müdahale edebilecek olanlara haber salıp onları göreve çağırsaydı. Bunu Mervan teklif ettiği için değil, etrafındaki çember gittikçe daralan Halife'yi Allah rızası için kurtarma maksadıyla yapsaydı. Çünkü Hz. Aişe Hac'dan dönerken Hz. Osman'ın şehid edildiğini öğrenecek, onun katillerini derhal cezalandırmadığı için yeni Halife Ali b. Ebî Talib ile Basra yakınlarında savaşacak, ve yapılan muharebede binlerce insan canını kaybedecekti.[2]

*

---

1 İbn A'sem, Kitabü'l-fütuh, 2/ 225; İbn Asakir, Tarihu Medineti Dimeşk, 24/ 184, 185; Ya'kubi, 2/ 122

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 255

Nur Yüzlü Bir İhtiyar

Abdullah b. Selam, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Medine'yi şereflendirmesinden hemen sonra İslâm'ı kabul etmiş olan bir Yahudi bilginiydi. Samimi bir Müslüman olarak yaşamıştı. İslâm'ı kabul etmeden önce Tevrat'ı uzun uzun mütaala etmiş, bu konuda yeterince bilgi sahibi olmuştu. Yüce Rabbimizin **"Kendilerine kitab verdiğimiz Yahudi ve Hristiyanlar (yani ehl-i kitab olan ilim sahibi kişiler) son Peygamberi, kendi çocuklarını tanıdıkları gibi kesin bir bilgiyle tanırlar.."**[1] ayetinde anlattığı gibi, özellikle Nebiyyi Muhterem (s.a.v) Efendimiz hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmuş bir insandı.

Bir gün Medine'ye henüz yeni Hicret etmiş olan Rasûlu Emin (s.a.v) Efendimiz'i gördü. Arkadaşlarına bir şeyler anlatıyordu. Efendimiz'in mübarek yüzünü gördüğünde içine doğan kanaat şu olmuştu: **Bu yüzün sahibi olan bir insan yalan söz söyleyemez.**[2]

Daha sonra bu mübarek yüzün sahibi tarafından söylenen tek cümlelik söz: **"Ey insanlar, Allah rızası için yemek yedirin, birbirinize selam verin. İnsanlar uykuda iken gece vakti namaz kılın, selametle Cennete girersiniz."**[3]

Abdullah b. Selam oradan ayrıldı. Bu mübarek yüz ve gönüllerin en saf ve en berrak olanından süzülüp gelen bu bir tek cümle onu evinin bir köşesine oturttu, düşündürdü, düşündürdü.

Ve nihayet bir gün geldi, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in kapısını çaldı,

- Ey Muhammed, sana bir takım sualler soracağım, dedi.

İzin verilince birinci sorusunu sordu:

- Çocuk neden babaya ve neden anneye çeker?

---

1 Bakara suresi,, 2/ 146

2 İbn Mace, İkametü's-salat, 174 (1/ 423); İbn Kesir, es-Siretü'n-nebeviyye, 2/ 294

3 İbn Mace, İkametü's-salat, 174 (1/ 423); Ebu Nuaym, Marifetü's-sahabe, 3/ 156; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 246; İbn Kesir, es-Siretü'n-nebeviyye, 2/ 294

- Erkeğin suyu kadının suyuna galip gelirse çocuk babaya çeker. Kadının suyu erkeğin suyuna galip gelirse çocuk anneye çeker.

- Kıyametin ilk alameti hangisidir?

- Doğu tarafından çıkacak büyük bir ateştir. İnsanları batıya sürüp götürür.

- İnsanlar Cennete girdiklerinde ilk defa yiyecekleri nedir?

- Balık ciğeridir.

Abdullah b. Selam, Tevrat ve İncil gibi kitaplardan öğrendiği daha bir çok sualleri ardı ardına sıralayabilecek durumdaydı. Son Peygamberin bu sualleri böyle cevaplayacağı da belli idi. Ama kendisi yeterince kanaat getirmişti. Bundan sonra soracağı sualler ve alacağı cevaplar kanaatini değiştirecek değildi.

- Ben Şehâdet ederim ki sen, Allah'ın göndereceği son Peygamber'sin, dedi. "Kelime-i tevhid"i söyleyerek Müslüman oldu.[1] O günden sonra da hem Tevrat ve İncil'i ve hem de Kur'an'ı bilen bir Müslüman olarak yaşadı.

Hz. Osman muhasara edilip işler git gide ciddiyet kazanınca bir hayli ilerlemiş yaşına rağmen medeni bir cesaret göstererek isyancıların karşısına durdu:

- Ey insanlar, Alah'ın kılıcını kendi aleyhinize sıyırmış olacaksınız. Böyle bir cinayeti işlemeyin. Yemin ederim ki bu kılıcı sıyırdıktan sonra bir daha kınına koyamazsınız. Çok yazık olur size. Bugün sizin başınızda bulunan adamın elinde kırbaç vardır. Eğer onu öldürürseniz bu defa onun yerini alanın elinde kılıç bulunur.

Aklınızı başınıza toplayın. Sizin bulunduğunuz şu şehir, Allah'ın melekleriyle kuşatılmış haldedir. Eğer siz bu adamı öldürürseniz bu şehri terkedip giderler.[2]

---

1 Buhari, Enbiya, 1 (4/ 102)

2 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 246

Abdullah b. Selam belki daha başka sözler de söyleyecekti. Ama buna imkan bırakmadılar,

- Hadi oradan Yahudi'nin Oğlu, Sen kimsin, bu işle ilgin nedir?!.. dediler.

Abdullah b. Selam'a bu söz söylenmemeliydi. Eğer bir insana İslâm'ı kabul etmesinden evvelki durumuyla hitap edilebilecekse o zaman Rasûlullah (s.a.v) Efendimizin şerefli Ashab'ının yüzde doksan dokuzuna putperest ve müşrikin oğlu denilebilirdi. Ama onlar, yıllar yılı atalarında gördükleri şirk hayatını terketmişler ve Yüce Mevlâ'nın huzuruna baş koymasını bilmişlerdi. Şehâdet kelimelerini söylemelerinden itaberen artık onlara "Kafir, Müşrik, Putperest.. kişinin oğlu, " gibi lakapların takılması hiç bir şekilde caiz olamazdı.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz hiç bir mümin hakkında geçmişini göz önünde bulundurarak bir lakap takmamış, takılmasına göz yummamıştı. Abdullah b. Selam, Yahudiliğin çelik çemberini parçalayıp İslâm'ı kabul etme gibi büyük bir cesaret örneği vermişse onun bu davranışı takdirle, tebrikle karşılanmalıydı. Medine Yahudileri içinde Abdullah b. Selam'ın gösterdiği bu cesareti gösterebilen kaç kişi bulma imkanı vardı?.. Nebiyy-i Emin Efendimizin "Son Peygamber" olduğunu yüzde yüz bir bilgiyle bilmelerine rağmen, sırf Efendimizin yahudi soyundan gelmemesi sebebiyle inkar yolunu tutmamışlar mıydı?.. Kaldı ki bu mübarek insan hakkında özel olarak Kur'an ayetleri vardı. Yüce Mevlâ;

"Ey Habibim, küfredenler sana, sen gönderilen bir Peygamber değilsin, diyorlar. Onlara de ki, Benimle sizin aranızda şahid olarak Allah yeterlidir. Bir başka şahit ise, kendisinde Kitab'ın ilmi bulunan zattır."[1]

Yine Yüce Mevlâ, şöyle buyurmuştu:

---

1 Ra'd suresi,, 13/43

"De ki! Haber verin bana, bu Kur'an Allah tarafından gönderilen bir Kitap ise ve siz onu inkar etti iseniz, İsrail Oğulları'ndan bir şahit de bu kitabın bir benzeri olan Tevrat'a dayanarak şahitlik yapmış ve iman etmiş iken siz kibirlenip iman etmemişseniz nefsinize zulmetmiş ve hakka karşı durmuş olmaz mısınız?.. Şüphe yokki Allah, zalimlerden oluşan bir kavme hidayet etmez."[1]

Birinci ayetteki "Kendisinde Kitab'ın ilmi bulunan zat" diye anlatılan ve ikinci ayette de "İsrail Oğulları'ndan bir şahit bu Kitab'ın benzeri olan Tevrat'a dayanarak şahitlik yaptı ve iman etti.." diye tanıtılan şerefli insan Abdullah b. Selam idi. Yüce Rabbimiz onu, Sevgili Peygamber'in Peygamber oluşuna, Kur'an'ın Allah kelamı oluşuna şahit olarak göstermişti. Sahabe arasında bu şeref sadece kendisine aitti.

Ayrıca onun iman ettiğine Yüce Rabbimiz Şehâdet etmekteydi. Böyle bir insan, yapılan zulmün ilerde özellikle kendilerine daha tehlikeli sonuçlar getireceğini hatırlatmak üzere gelmiş ve bu azgın topluluğa karşı "Emr-i bil ma'ruf, nehy-i anil münker" (iyiliği emretmek ve kötülükten vazgeçirmeye çalışmak) gibi önemli bir görevi yerine getirmişse, onu "Bre Yahudi'nin Oğlu!.." diye kovmak, hiç bir yönden mazur görülecek bir terbiyesizlik değildi. Kendisini hor görerek hareket etmeye çıkanların hiç biri, Allah ve Rasûlu'nün getirdiği ölçüler göz önünde bulundurulduğu takdirde onun ayarında Müslüman olamazdı.

Bununla beraber, Hz. Ümmü Habibe'ye, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hanımı olduğunu öğrendikten sonra bile hakaret edebilecek seviyesizliğe inmiş kişilerin, Abdullah b. Selam'a karşı da edep hudutlarını çiğnemeleri olmayacak bir iş değildi.

Doğru olanı, İslâm'a ve insanlığa yakışır olanı anlatmak için gelen ama "Bre Yahudinin Oğlu!.." şeklinde hakaret gören bu nur yüzlü insan, üzüntü içinde oradan ayrıldı. Kendisi bir Yahudi'nin oğlu olabilirdi ama Müslüman'dı. Son ve en büyük Peygamber tarafından "İs-

---

1 Ahkaf suresi, 46/ 10; Abdullah b. Selam için Ebu Nuaym, Marifetü'l-ashab, 3/ 156: el-İstîab 2/ 382; el-İsabe II/ 320; İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 3/ 245 e bakılabilir.

lâm, kendinden önce olanı mahveder."[1] buyurulduğunu biliyordu. Ama bu gözü dönmüş insanlara göre, değil Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in buyruğu, Kur'an ayeti de olsa artık fazla bir önemi olmayacaktı.

Acaba Abdullah b. Selam, isyancılardan çok Medine halkına bir çağrı yapmayı, onları göreve davet etmeyi, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Halifesini ve dolayısıyla devleti hedef alarak gelen bu adamlara karşı bir harekete geçmenin lüzumunu anlatmayı düşünmüş müydü?.. Düşündü de cevap mı alamadı?.. Bu sorunun cevabını verebilme imkanından mahrumuz.

*

Bir Teyze ve İki Yeğen

Bir gece Leyla bt. Umeys haber gönderdi. Muhammed b. Ebî Bekr ve Muhammed b. Ca'fer'i yanına getirtti. Bu hanım her ikisinin de teyzesi idi. Onları karşısına oturttu.

- Kandil etrafına ışık verir ama kendini yer, bitirir. Size hoş davranacak birini Emir yapacağız diye kendinizi günaha daldırmayın. Bugün uğruna canla başla mücadele verdiğiniz iş, yarın sizden başkasına kalacaktır. Öyle ise bugün yaptığınız işin sonu yarın pişmanlıkla neticelenmesin, dedi.[2]

Tecrübe sahibi bir hanım böyle konuşurdu. Ancak, anne bir kardeş olan bu iki delikanlının, Hz. Osman'ı hedef olarak görmekten kurtulup teyzelerinin düşünce seviyesine yükselebilmeleri için ayları değil, yılları birbirine katlamaları gerekiyordu. Her ikisi de kendi düşüncelerinin doğru olduğunu, hedeflerini bilerek seçtiklerini, hatalı olmadıklarını söylediler. Leyla hanım için yapılacak başka iş kalmamıştı.

*

---

1 Müslim, İman 192 (1/ 112); Nevevi, Şerhu Sahihi Müslim, 2/ 138; İbn Hişam, 3/ 291; İbn Kesir, es-Siretü'n-nebeviyye, 3/ 449; Hımyeri, el-İktifa, 1/ 447

2 Taberi, 2/ 673

Evin Damında Bir Halife

Bir gün Hz. Osman, evinin damına çıkarak evin etrafını kuşatmış olan insanlara,

- Sizleri kışkırtıp bana düşman eden iki arkadaşınızı istiyorum. Gelsinler, onlarla konuşacağım, dedi.

Deveyi ya da eşeği andırır iki kişi ilerledi. Ön tarafa geldi. Hz. Osman sözlerine şöyle devam eti:

- Sizlere Allah aşkına, İslâm aşkına yemin vererek soruyorum!.. Doğru olanı söyleyin!.. Biliyor musunuz, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz Medine'ye geldiğinde Rûme Kuyusu'ndan başka içilir suyu olan bir başka kuyu yoktu. Efendimiz, Rûme Kuyusu'nu satın alıp da aynı kuyudan müslümanlara da kendi gibi hak tanıyacak olan var mı?.. Şayet biriniz bunu yaparsa onun için Cennette daha hayırlı bir kuyu olacaktır, buyurdu. Bunun üzerine ben gittim, öz malımdan para ödeyerek Rûme Kuyusu'nu satın aldım. Her Müslümana benim kadar hak tanıdım. Hala bu kuyu benim öz malımdır. Sizler bu sözlerime şahitlik eder misiniz?..

İki adam gerçeği inkar yolunu tutmadılar, evet, gerçekten öyle olmuştur, dediler.

- Ama bugün sizler, bu kuyudan benim su içmeme izin vermiyorsunuz.

Vicdanı olan bir insana bu kadarı yeterliydi. Bu adamın hataları da olabilir. Ama en azından bizim de kendi durumumuzu gözden geçirmemizde fayda var. Ona haksız ve hatalı diyen bizler onun suyunu içme ve kendine içirmeme hakkını nereden alıyoruz?.. O, kendi kuyusundan neden su alamıyor, biz hangi hakla içiyoruz?.. demesini bilmeliydi.

Vicdan sahibi olan insan, böyle bir hizmeti ben yapabildim mi?.. Bugüne kadar "gücüm yetse de böyle bir hizmet yapabilsem" diye düşünebildim mi?.. Benim düşünmesini bile beceremediğim bir büyük

iyiliği bu adam düşündü hatta yaptı ise, ona kendi kuyusundan su içirmeyen ben, mert bir insan, samimi bir Müslüman olabilir miyim?.. diyebilmeliydi.

Hz. Osman sözlerine şöyle devam etti:

- Allah aşkına, İslâm adına yemin veriyorum, doğru olanı söyleyin! Hatırlar mısınız, Efendimiz Medine'ye geldikten sonra bir mescid yapmıştı. Müslümanların sayısı çoğalınca mescid Müslümanlara dar gelmeye başladı. Bunun üzerine Nebiyyi Ekrem (s.a.v) Efendimiz,

- Kim filan ailenin hurma kuruttukları yeri satın alır da onu mescide katarsa, Cennette ona daha hayırlı olanı vardır, dedi. Ben o arsayı satın aldım ve mescide kattım. Ne dersiniz bu söylediklerim doğru mudur?..

- Allah için doğrudur.

- Ama bugün siz bana bu mescitte namaz kılma hakkını tanımıyorsunuz.

Hz. Osman sözlerine şöyle devam etti:

- Allah adına, İslâm adına yemin veriyorum, doğru olanı söyleyin!.. Hatırlar mısınız, Tebûk ordusunun malzemesini ben temin etmiştim.

- Evet, hatırlıyoruz.

- Tekrar size yemin veriyorum, hatırlar mısınız, Hz. Peygamber Mekke'nin Sebir bölgesinde idi. Yanında Ebû Bekr, Ömer ve ben vardım. Dağ sallandı. Öyle ki uçuruma taşlar yuvarlanmıştı. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz ayağıyla vurarak:

- Ey Sebir sakin ol!.. Senin üzerinde bulunanlar bir Peygamber, bir sıddîk ve iki şehiddir, buyurdu.

Bundan sonra Hz. Osman orada bulunan topluluğa sordu:

- Sizler bu olayı ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in söylediği sözleri duydunuz mu, dedi.

- Evet, duyduk, dediler.

- Allahü Ekber!.. Bu adamlar benim şehid olduğuma şahitlik yaptılar, dedi.[1] Daha sonra sözlerine şöyle devam etti:

- Sizler, Nebiyyi Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in, ardı ardına iki nur yüzlü kızını bana nikah ettiğini biliyor musunuz?

- Evet, biliyoruz.

Dinleyenler arasında "Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in, Ümmü Gülsüm vefat edince, üçüncü bir kızımız daha olsa onu da Osman'a nikah ederdik" dediğini bile biliyoruz, diyen bulunmalıydı. Belki bunu diyemeyen ama hatırlayanlar vardı. Nedense bunu Hz. Osman hatırlatmamıştı.

- Peki, Hudeybiye günlerinde, müşriklerin beni Mekke'de alıkoymaları üzerine Hz. Peygamber, yanında bulunan arkadaşlarından bey'at almış ve Yüce Mevlâ'mız da bu olaya değerli kitabında yer vererek, "Ağaç altında **sana bey'at ettikleri zamanda Allah müminlerden razı olmuştur**"[2] buyurmuştu. O bey'atin yapıldığı günde Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz sağ elini göstererek "Bu, Osman'ın elidir" buyurmuş, daha sonra sağ eliyle sol elini tutarak benim adıma bey'at etmişti. Buna ne dersiniz?.. Var mı içinizde itiraz eden?!..

Pek çok şahidi bulunan bu olaya hayır denilemezdi, diyen de olmadı.[3] Böylece Hz. Osman, Kitab-ı Kerim'in Şehâdetiyle Yüce Allah'ın rızasını kazanan, bir insan olduğunu ispatlamıştı. İslâm'ın getirdiği ve öğrettiği edeb dairesinde kalmasını bilemeyen bu serkeş topluluk kendisinden razı olmayabilirdi.

Anlatılan bu olayın başında, Hz. Osman tarafından, "Sizleri kışkırtıp bana düşman eden iki arkadaşınızı istiyorum" denilmesi üzeri-

---

1 Tirmizi, Menakıb 19, (5/ 628)

2 Fetih suresi,, 48/ 18

3 Halife b. Hayyat, 127, 128; İbn Abdi Rabbih, 5/ 45; İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 1/ 37: İbn Esir, el-Kamil, 3/ 173

ne getirilen iki kişinin isimleri verilmemiştir. Onlar hakında **"İki deve ya da iki eşek"** benzetmesini yapan, olayı anlatan Sümame b. Hazn isimli şahıstır. Öyle zannediyoruz ki Sümame'nin onlara kızgınlığı ve adamların da tavır ve hareket itibariyle kaba davranışlı kimseler oluşu onu böyle bir benzetmeye sevketmiş idi.

Hz. Osman tarafından dile getirilen gerçekler, iman ve vicdan sahibi insanlara yeterli olmalıydı. Bu adamın hataları da olabilir ama biz kendimiz doğru yol üzerinde miyiz? Bir de kendi durumumuzu gözden geçirelim. Ona haksız derken onun kuyusunun suyunu ondan esirgerken biz hangi hakla o kuyudan su içebiliyoruz?.. denilebilmeliydi.

Kulaklardan çok gönüllere ve vicdanlara hitap eden bu konuşmanın ardından Hz. Osman içeri çekildi. Onun çekilmesiyle birlikte hiç olmazsa üç beş kişinin bir kenara çekilmesi, tevbe etmemiz gerekiyor, bu adam bize yanlış tanıtılmış olmalı, diyebilmeliydi. Yazık ki böyle bir durum gözlenilmedi.

*

Bir başka gün, Hz. Osman, evinin damına çıktı. Etrafını çeviren adamlara karşı şunları söyledi:

- *Ey insanlar, siz beni ne gibi bir sebeple öldürmek istiyorsunuz?* Halbuki ben Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu biliyorum: "**Bir Müslüman ancak şu üç yoldan biriyle öldürülebilir: Evlendikten sonra zina eden adama recm cezası vardır. Haksız yere bir insanı öldüren kısas yoluyla katledilir. İslâm'ı kabul ettikten sonra İslâm'a ihanet eden adamın cezası ölümdür,**" diyordu.[1]

Bana gelince yemin ederim ki İslâm'ı kabul etmeden evvelki cahiliyye hayatımda da, İslâm'ı kabul ettikten sonraki yaşayışımda da asla zina etmedim. Hiç kimseyi öldürmediğim için şahsıma kısas ya-

---

1 Buhari, Diyat, 6 (8/ 38); Müslim, Kasame, 25 (3/ 1302); Ebu Davud, Hudud, 1 (4/ 181); Tirmizi, Hudud, 15 (4/ 49); Nesai, Tahrimüddem, 5 (7/ 90); Ahmed b. Hanbel, 1/ 61; Mes'udi, 2/ 342

pılması gerekmez. İslâm'ı kabul ettikten sonra da dinimden dönmüş değilim. Şehâdet kelimelerini söylediğim günden beri dinim hakkında asla şüpheye düşmedim. Bununla beraber bir defa daha tekrar edeyim ki Allah'dan başka ibâdete layık olan hiç bir ilah yoktur ve yine Şehâdet ederim ki Muhammed onun kulu ve Rasûlu'dür.[1]

Hz. Osman'ın bu konuşmasından sonra isyancılardan şöyle bir cevap geldi: (Bu konuşmayı kimin yaptığı açıklanmamıştır.)

- Hz. Ömer'in Şehâdetinden sonra Müslümanların müşaveresi sonucu olarak bu göreve gelişin Allah'ın bir takdiridir. Bunda hayır vardır. Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte olman ve ilk iman edenler içinde yer alman da doğrudur. Sen Hilafete ehil ve layık bir kişi olarak seçildin. Fakat seçildikten sonra bir sürü işler yaptın. Bizi de buraya getiren budur. Biz, hakkı yerine koymadıkça artık seni bırakmayacağız. Çünkü günden güne fitnenin daha da büyümesinden korkuyoruz. Bir Müslümanın kanı sadece üç yolla akıtılabilir dedin. Biz Allah'ın Kitabı'nda bu üçün dışında kalan bir kısım kimselerin de öldürülebileceği hakkında hükümler buluyoruz. Yeryüzünde fesat çıkaranların, Müslümanlar arasında fitne ve fesada yol açarak bozgunculuk çıkaranların öldürüleceği hükmü vardır.[2] Hakkın önüne geçen ve hakkı hak sahibine vermeyen ve haktan başka şeyler için mücadele edenler de aynı şekilde öldürülür.[3]

Sana gelince, gerçekten azıttın. Hakkın, hak sahibini bulmasına engel oldun. Bu yolda mücadele verdin. Bilerek yaptığın zulümler karşılığında şahsına kısas yoluyla ceza verilmesine taraftar olmadın. Emirliğine sarılarak bize karşı verdiğin hükümlerde cür'etli davrandın. Eğer bize karşı mücadele yürütmediğini iddia edersen, seninle aramızda bulunup da bizi senin yanına yaklaştırmayan emirlerin senin emrinin bir gereği olarak değil, senden habersiz bizimle uğraşıyorlar. Onlar da bu mücadelelerinde sana dayanıyorlar. Şayet sen Emir'likten çekiliversen onlar da bizimle mücadeleyi bırakacaklar.

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 179

2 Bu hüküm, Maide suresi, 5/ 33 tedir.

3 Hucurat suresi, 49/ 9 ayetine bakınız.

Hz. Osman -sözcüsü bizce bilinmeyen- bu sözleri dinledi ve içeri çekildi.[1]

*

O günlerde bir başka görüşme yapıldı.

- Hilafet Makamı'ndan çekil, dediler.

- Bunu yapamam.

- Valilerin hepsini azlet, yerlerine bizim istediğimiz valileri tayin et, dediler.

- Valilerimi sizin arzunuzla azledersem, yerlerine sizin istediklerinizi tayin edersem Hilafet Makamında benim bulunmamın ne anlamı olabilir?.. Halife siz mi olacaksınız yoksa ben miyim?

- O halde Mervan'ı bize teslim et.

- Ne yapacaksınız?

- Öldüreceğiz. Çünkü seni bu fitnelere düşüren odur ve valilerindir.

- Bunu yapamam.[2]

-O halde bu iş senin ölümünle neticelenir.

Görüşme böyle tamamlandı ve ayrıldılar.

*

Hz. Osman bu teklifi getiren adamlara,

- Valilerin hepsini azlediyorum. Ama onların yerine seçeceğin yeni valileri, Hz. Peygamber'in Ashab'ıyla müşavere yaptıktan sonra belirlemek isterim, dese netice ne olurdu?..

- Hayır, onları da bizim arzu ettiğimiz insanlardan seçeceksin mi derlerdi?..

---

1 Taberi, 2/ 678

2 Mes'udi, 2/ 342

- Kabul ediyoruz ama tayin edeceğin şahıslar arasında Emevîler'den kimse bulunmayacak mı derlerdi?..

- En azından önemli valilikler bizim kontrolümüzde bulunacak. Onlar bizden olmalı şeklinde bir teklif mi getirirlerdi?..

Ama bu yapıldığı takdirde sonuç, Hz. Osman'ın şehit edilmesinden daha kötü olmazdı.

- Mervan'ı size teslim edemem. Çünkü siz onu öldüreceksiniz. Halbuki o, bana göre, öldürülmeyi vacip kılan bir suç işlemiş değildir. Ama onu bu dakikadan itibaren Medine'den, bir daha dönmemek üzere çıkarıyorum, diyemez miydi?..

Dediği ve mesele böyle halledildiği takdirde sonuç, kendisinin Şehâdetiyle son bulan felaketten, daha kötü olmazdı. Hele Mervan'ın Medine'yi terkedip gitmesinin İslâm alemine hiç zararı olmaz, pek çok faydası olurdu..

Hilafet Makamından çekilse ne olurdu.. Haram olan, yapılması Allah'a isyan sayılacak bir işi mi yapmış olurdu? Medine'de bulunan Ashab'ın ileri gelenlerini, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hanımlarından Hz. Aişe, Hz. Ümmü Seleme gibi fikir alınması gerekli annelerimizi, Esma bt. Umeys gibi zaman zaman Hz. Ömer'in bile müracaat ettiği akıl ve tecrübe sahibi hanımları çağırarak geniş bir "Danışma meclisi"nde bu konuyu enine boyuna görüşmeye açsa, ya da bunlarla tekrar tekrar görüşse ve yapılan tavsiyeye göre hareket ederek, onların verecekleri karar doğrultusunda hareket etse ve gerekirse istifa ederek Ashab'dan bir başkasına bu makamı bıraksa ne olurdu?.. Birkaç gün sonra kendisinin öldürülmesiyle boşalacak olan makamı birkaç gün önce boşaltmış olur, bu feci cinayeti önlemiş olurdu. Ama Hilafet hayatı, bir cinayetle son bulmuş olmaz, bir danışma meclisinin vereceği kararla tamamlanmış olurdu.

Yevmüddâr

Yevm; gün demektir. Fakat Araplar bazen bu kelimeyi "savaş yapılan gün" anlamında kullanırlar. Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle sonuçlanan bu günler İslâmTarihçileri tarafından "(Ev önünde yapılan ve Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle sonuçlanan cinayet günü) olarak tanımlanır.

Hicretin otuz beşinci yılının son ayı olan Zilhicce, aynı zamanda Kurban Bayramını da içine alan bir aydır. Bu yılın onuncu gününde kurbanlar kesilir, müminler bayram yaparlar. Hacılar bir gün evvel Arafat denilen yerde bulunmuş, oradan Müzdelife'ye gelerek ayın dokuzunu onuna bağlayan geceyi orada geçirmiş daha sonra onuncu günün sabahında Müzdelife'den Mina bölgesine hareket etmişlerdir. Mina, kurban kesimi yapılacak, Şeytan taşlanacak ve traş olunup ihramdan çıkılacak olan yerdir.

Ancak bu yılın Kurban Bayramının gerçekten bayram olarak geçtiğini söyleyebilmek çok zor, hatta imkansızdır. Hz. Osman'ın evi şiddetli bir muhasara altında tutulur hatta su almalarına bile izin verilmezse, sayıları bin beş yüze ulaşan bir çete Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in şehrinde terör havası estirirse bu şartlar altında hiç kimse bayramın gerçekten bayram olduğunu iddia edemez. Bununla beraber insanlar şehrin dışına çıkmışlar, Hz. Ali tarafından kıldırılan Bayram Namazını[1] kılıp hutbeyi dinleyerek dağılmışlardır. Pek tabii olarak Hz. Osman'ın, Bayram Namazı kılmasına izin verilmemiştir.

Her yıl alışılagelmiş olan gülen yüzler yoktur. Onların yerini ise gülmeyen, "Böyle bayram mı olurmuş?.." dercesine asılan suratlar almıştır. Kimsenin kimseye "keyfe hâlüke?" (Nasılsın?) diyecek hali yoktur. Çünkü böyle bir soruya,

- İyi değilim, senin de iyi olmadığını biliyorum, demekten öte de bir cevap verilemez.

---

1 Halife b. Hayyat, 131

Bayram Namazının kılınmış olması, haftalardır yaşanan huzursuzluğa bir hafiflik getirmedi.

İsyancıların tamamı Bayram Namazına katılmış olamazdı. Bir kısmı namaz için ayrılmış olsa bile yeterince kişi evi muhasara altında tutuyordu.

Bayramı takip eden haftanın perşembe günü idi, Evin etrafında gidiş gelişler eksik değildi. Ateşli ateşli konuşmalar, hakaret ifadeleri birbirini takip etmekteydi. Tam bu sırada, bir zamanlar Mervan'ın kölesi iken azad ettiği Ebû Hafs el-Yemanî isimli bir şahıs bir ok fırlattı. Ok, Eslem Kabilesi'nden Niyâr isimli bir şahsa isabet etti. Adam yere serildi ve öldü. Oku atanın Kesir b. Salt isminde bir şahıs olduğu rivayeti de vardır.

İsyancılar buna fena halde sinirlendiler. Niyar'ı öldüreni isteriz, dediler. Ama bu istekleri yerine getirilmedi. Hz. Osman,

- Beni öldürmek üzere gelenlere, bana yardım için gelen bir adamı teslim edemem, diyordu.

Hava gittikçe elektriklenmekteydi. Hep birden hücum edelim, diyenler vardı. Bu arada kapının önünde bekçilik yapmakta olan Mervan birkaç adım attı.

- Kendine güvenen varsa çıksın, çarpışalım, dedi.

Karşısına uzun boylu bir delikanlı çıktı. Birbirlerine saldırdılar. Mervan onu bacağından yaraladı. İkinci bir darbeyi indirmek üzere eğilmişti ki korkunç bir haykırışla olduğu yerde döndü, sonra boylu boyuna yere serildi.

Ubeyd b. Rifaa tarafından indirilen kılıç Mervan'ın omuzu ile boynu arasına isabet etmişti. Mervan ölü gibi baygın yatarken Ubeyd onun göğsüne oturdu. Bıçağını çıkardı, başını kesmek üzere sakalını tutup kaldırdı. Fakat bu sırada feryat ederek ortaya atılan bir kadının sesi duyuldu.

- Maksadın öldürmekse o öldü. Fakat etiyle oynamak ve doğramak istiyorsan bu pek çirkin bir iştir, çekil bakayım, diye haykırdı.[1]

Bu kadın Fatıma bt. Evs idi. Mervan'ı da, Ubeyd'i de emzirmişti. Ubeyd, süt annesinin bu ihtarı üzerine süt kardeşi Mervan'ın üzerinden kalktı ve geri çekildi. Bu fırsatı değerlendiren Ebû Hafs ileri fırladı, Mervan'm bacağına sarıldı, sürümeye başladı. Fatıma evinin kapısını açtı. Mervan bir köşeye yatırıldı.

Boynundan kan akan Mervan, bundan böyle sinir kesildiği için eğri boyunlu bir insan olarak yaşayacak ve bu sebeple kendisine "Evkas" yani eğri boyunlu denilecekti.[2]

Fatıma bt. Evs'e gelince bu hanım, yaptığı bu hizmetin karşılığı olarak Mervan ailesi tarafından unutulmayan ve bol bol ikram gören bir hanım olarak hayatını sürdürecekti.

Rüya Aleminde Bir Davet

Hz. Osman belki de hayatının en sıkıntılı gününü geçirmiş olarak akşama ulaşmış oldu. O gece rüyasında Rasûlullah (s.a.v) Efendimizi gördü. Hz. Ebû Bekr ve Ömer de yanındaydı. Efendimiz ona,

Osman, yarın akşam bizimle iftar et.![3]

Yarm akşam bizimle iftar edeceksin![4]

Rasulü Ekrem Efendimiz, böyle buyurdu. Bu kısacık rüya Hz. Osman'a, ömür defterinin dolduğunu, sadece bir günlük hayatının kaldığını anlatıyordu. Seksen üç yaşına ulaşmış bir ihtiyar olarak ve özellikle içinde bulunduğu şartlar altında dünyada kalmanın bir anlamı da olmamalıydı. Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in zamanındaki o mutlu, mutlu olduğu kadar heyecanlı günler çok gerilerde kalmış,

---

1 Taberi, 2/670

2 Taberi, 2/677; Belazüri, Ensabü'l-eşraf, 1/22; Nüveyri, Nihayetü'l-ereb, 21/83: İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/130

3 Taberi, 2/671

4 İbn Esir, el-Kamil, 3/178

sanki cahiliyye hayatı geri gelmişti. Hiç bir devlet başkanı Hz. Osman'ın şu andaki durumunda olmayı arzu etmezdi.

Bir heyecan sarmıştı Hz. Osman'ı.. Taa gençliğinden beri sürüp gelen acı tatlı pek çok hatıra zihnine hücum etmişti. Gençliği, evlenişi, iman ve İslâm yolunu tutması, Hz. Rukayye ile, Hz. Ümmü Gülsüm'le evlenişi, Hz. Rukayye'den doğan Abdullah isimli oğlunun bir horoz tarafından gagalanıp öldürülmesi.. gibi

Sayıya gelmeyen hatıra bir bir gözlerinin önünden geçmek istiyordu. Halbuki Hz. Osman'ın artık geçmiş günleri düşünecek kadar zamanı kalmamıştı. Son gününü oruçlu geçirme niyetiyle sabaha ulaştı. Evde bulunan kölelerini çağırdı:

Bundan böyle kendini korumalarına ihtiyacı olmadığını bildirdi. Kılıcını kınına koyup bir köşeye çekileniniz ben öldükten sonra hür olacaktır, dedi.

Köleler onun bu davranışına ve sözlerine bir anlam veremediler. Muhasara başlayalı beri bu sözün neden söylenmediğini, kuşatmanın şiddetini artırdığı bir günde neden söylendiğini anlayamadılar. Bununla beraber bunca zamandır ekmek yedikleri kapıyı, olayların en çok kızıştığı bir anda bırakıp gitmek ya da ona saldıranları görünce bir kenara çekilmek ve oturup seyretmek olacak iş değildi. Bu sebeple Hz. Osman'a karşı bir söz söylemediler ama bu isteği yerine getiren de olmadı.

Cuma namazından sonra olaylar daha da kızışmıştı.

- Bu işi bitirmek lazım. Etraftan yardım gelirse perişan oluruz, diyenler vardı.

- Son adımı atmak için ne bekliyoruz. Neden hala böyle durmaktayız, diyenler oluyordu.

Çünkü isyancılar arasında Hz. Osman'a yardım etmek üzere Basra'dan yola çıkanların "Sırar" adı verilen yere kadar geldikleri konuşulmaktaydı. Demekki ciddi bir yürüyüşle bir gün sonra Medine'ye

ulaşmaları mümkündü. Bunu hesap edenler, "Bir gün daha beklersek bütün emekler boşa gidecek" demekte idiler.

Bu arada insanların Hac vazifelerini yaptıktan sonra dönmek üzere oldukları, Hz. Osman'a destek vermek istedikleri de söylenmekteydi.[1]

Şam tarafından yola çıkanların Medine'ye ulaşmaları için fazla zamana ihtiyaç olmadığı da söylentiler arasındaydı.[2]

Aslında Sırar'a kadar gelmiş olan bir askerî birlik yoktu. Şam taraflarından gelecek olanın da öyle bir haftadan evvel gelebilmesi hayalden bile ötede bir meseleydi. İsyanı yönetenler, hazırladıkları planın son perdesini sahneye koyabilmek için böyle bir yalana başvurmuş olmalı idiler. Son ama kısa bir toplantı daha yaptılar, kararlarını vermeleri için fazla bir zamana ihtiyaç hissetmediler.

*

Öyle görünüyor ki isyancılar Medine'ye gelirken işi oluruna bırakmayı düşünmemişler, **"Göç yolda düzelir"** dememişlerdi. Hedeflerine ulaşabilmek için belli bir planı uygulamayı kararlaştırmış durumda idiler. Onlar, Medine'ye baskın yaptıklarından itibaren devamlı olarak insanların nabızlarını kontrol altında tutmuşlardı.

Evvela evin etrafını sarmakla yetinmişler, kimseye bir şey yapmamışlar, Hz. Osman'ın evine girenlere, evden çıkanlara dokunmamışlardı. Bu uygulama bir bakıma varlığı ile yokluğu müsavi olan bir kuşatma görüntüsü vermekteydi. Herkes işini rahatça görüyor, Halife ile görüşmek isteyen ister evinde, isterse evin dışında görüşme imkanına sahip oluyordu. Rivayete göre, kuşatma başladıktan sonra otuz gün müddetle Hz. Osman, mescitte namaz kıldırmıştı.[3]

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye 7/ 187

2 Taberi, 2/ 670

3 İbn Verdi, 1/ 145

Bu ilk merhalede adamlar, Medineliler'in nabzını yoklamışlar, herhangi bir tepki ile karşılaşmamışlardı. Önem verecek bir kıpırdanma olmamış, "Buradan çekilip gitmezseniz geldiğinize pişman ederiz" diyen bir ses duyulmamıştı.

Kimseden ses çıkmayınca ikinci bir adım atıldı. Hz. Osman mescitte bayıltılıncaya kadar dövüldü. Bu durumda sadece üç beş kişinin tepkisi görüldü. Genelde herkes, sanki bu olaylar olağan imişçesine bir tavır almış durumdaydı. Hz. Osman yine mescide gelip namazını kıldırıyor, görüşmek istedikleriyle görüşmelerini devam ettiriyordu. Bu hal birkaç gün daha böylece devam etti.

Üçüncü bir adım atıldı. Hz. Osman'a mescide çıkma izni verilmedi. Bununla beraber eve giriş ve çıkışlar serbest bırakılmıştı. İsteyen geliyor onunla görüşüp konuşuyordu. Bu durum hiç kimseyi rahatsız etmedi. Siz ne hakla Rasûlullah'ın Halifesi'ni evinde hapsedebilirsiniz.. Siz dağılmazsanız biz dağıtmasını biliriz, diyen bulunmadı. Nasıl olsa mescitte namaz kıldıracak insan çoktu. Bazen Talha b. Ubeydullah, bazen Ebû Eyyub el-Ensarî, bazen Hz. Ali namaz kıldırıyordu.[1]

İsyancılar dördüncü bir adım attılar, Hz. Osman'ın evine giriş ve çıkışı yasakladılar. Suyun bile girmesine izin vermediler. Nebiyyi Muhterem Efendimizin değerli eşi Ümmü Habibe'yi, su götürmek üzere giderken geri çevirdiler. Efendimiz'in hanımlarından biri olduğunu öğrendiklerinde özür dilemek yerine "Kim olursa olsun!.." diyerek hakaretle kovdular. Hz. Ali getirdiği suyu içeri sokmaya muvaffak olamadı. Ama yine Medine'de bir kıpırdanma yoktu. "Artık bıçak kemiğe dayanmıştır, yürüyün ey iman ve İslâm ehli!.." denilemedi. Herkes üzerine ölü toprağı serpilmişçesine, anlaşılmaz bir tevekkül içinde bekliyor, olanları seyretmekten öte de bir iş yapmıyordu.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz **"Sizden biri Allah'ın ve Rasûlünün doğru bulmadığı (münker) bir iş gördüğünde onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle değiştirmeye çalışsın. O da olmazsa**

---

1 Halife b. Hayyat, 131; Mes'udi, 2/ 344

kalbiyle o işe nefret hissi duysun. Bu ise imanın en zayıf halidir."[1] buyurmuştu. Acaba Rasûlu Muhterem Efendimiz'in bu hadisinde anlatılan durum mu yaşanmaktaydı?..

El altından Medine halkına belli bir gün ve saatte hep birden harekete geçip isyancıları temizlemek ya da en azından şehirden sürüp çıkarmak gibi bir çağrı yapılmaz mıydı?.. Bu şehrin insanları Bedir Harbi'nde bulunmuş, çeşitli muharebeler görmüş, Sevgili Peygamberimizle defalarca seferlere katılmış, Tebûk gibi, bin kilometre uzakta olan yerlere kadar yürümüş insanlardı. Muharebenin ne demek olduğunu bilirlerdi. Hendek Muharebesi'nde on bin kişiye karşı durmuş olan bu insanlar bugün bin beş yüz kişiyi mi haklayamazdı?.. Kaldı ki Medine'nin nüfusu o güne göre daha da artmış belki iki misline ulaşmış bulunuyordu.

Bütün bunlara rağmen sanki birileri onların ellerini kollarını bağlamış, dillerini tutmuş, gözlerini kapatmış, düşünce hudutlarını daraltmış, "Görelim ne olacak,devran ne gösterecek?.." derecesine bir vaziyete düşürmüştü.

Acaba bu sessiz bekleyişe bir dereceye kadar Hz. Osman'ın şahsiyeti ve halkı memnun etmeyen davranışları mı sebeb olmuştu. Acaba Hz. Osman, bir evvelki halife gibi akrabalarını Hilafet Makamından uzak tutsa; Mevran'a, İbn Ebî Serh'a, Abdullah b. Âmir'e, Said b. As'a Velid'e bu kadar itibar etmeseydi netice böyle mi olurdu?..

Acaba bu kuşatma harekatı Hz. Ömer'e yapılmış olsaydı insanlar yine evlerinin bir köşesine çekilip olayların gelişmesini seyretme durumunda mı kalırlardı, yoksa bu çapulcuları geldiklerine ve geleceklerine bin kere pişman edecek bir tavır mı sergilenirdi?.. Bu sorunun cevabını gereği gibi verebilme imkanından mahrumuz.

Ancak bilinen bir şey var: Hz. Osman'ın evinde susuz ölüme terkedilmesi karşısında Hz. Ali ve Hz. Ümmü Habibe'den başka hare-

---

1 Müslim, İman 78 (1/69)

kete geçen kimsenin bulunmayışı, isyancılara artık istedikleri her şeyi yapabileceklleri kanaatini vermiştir. Artık beşinci ve son adımın atılması için bir engel kalmadığı gün gibi açığa çıkmış durumdadır.

Bu arada Muhammed b. Ebî Bekr ve Muhammed b. Cafer ile ilgili akla gelen bir soru daha var: Bu iki genç, Hz. Ali'nin üvey çocuklarıdır. Her ikisinin de annesi olan Esma bt. Umeys ortalama yirmi iki yıldır Hz. Ali'nin hanımıdır. Özellikle Muhammed b. Ebî Bekr Hz. Ali'nin evine geldiğinde üç yaşındadır.

Şu anda yirmi beş yaşında olması gereken delikanlı ile anne bir kardeşi ve ağabeyi olan Muhammed b. Cafer Hz. Osman'a karşı şiddetli bir mücadele verirken Hz. Ali ne yapıyordu. Anneleri Esma bt. Umeys bu konuda neler düşünüyor ve çocuklarına ne diyordu?.. Hz. Ali bunları çağırıp tuttukları yolun doğru olmadığını, bu sevdadan vazgeçmeleri gerektiğini anlatmış mıydı? Anlattıysa bu delikanlıların cevapları ne olmuştu?..

Hz. Osman'ın bir kısım davranışlarını şiddetle tenkid etmesine rağmen ona baş kaldırmayı doğru bulmayan ve yine de en azından öz oğullarını kapısında bekçilik yaptıran[1] ve isyancıları yatıştırmak için yeterince çaba gösteren Hz. Ali, bu iki delikanlıya söz geçirememiş miydi, yoksa onları kendi hallerine mi bırakmıştı?.. İslâm Tarihi'nin pek belirli bir şahsiyeti olarak tanıdığımız, Esma bt. Umeys hanımın bu çocuklarına söylediği bir söz yok muydu?.. Bu konuda bilgi sahibi değiliz.

*

Hz. Osman, Kur'an'a bağlılığıyla tanınmış bir insandır. Ashab'ın Kelamullah'ı en çok okuyanları arasında Hz. Osman'ın da ismi geçmektedir. İslâm'ı kabul etmesinden sonra vefat ettiği güne kadar bu bağlılığı devam etmiştir. Tabiun neslinin büyüklerinden Hasen el-Basri, Hz. Osman'ı şöyle söylerken dinlediğini anlatır:

---

1 Mes'udi, 2/ 343

- Şayet kalplerimiz tertemiz hale gelse Rabbimizin kelamını okumaya doyamayız. Ben Kur'an'a bakmadan bir günümün geçmiş olmasını asla arzu etmem.[1]

Hz. Osman'ın bir rek'atte Kur'an'ın tamamını okuduğuna, yıl orucu tuttuğuna dair rivayetler kabul edilecek gibi değildir.[2] Çünkü seksen yaşına merdiven dayamış bir ihtiyarın bir hatim yapacak kadar hem gece vakti ayakta durmasını normal ölçüler içinde kabul edemeyiz. Ayrıca idrar yollarından rahatsız olduğunu da bildiğimiz[3] Hz. Osman'a sıhhati de izin vermeyecektir. Yılın her gününü oruçlu geçirmenin bizzat Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını biliyoruz.[4]

Hiç bir harfini eğip bükmeden, "Meharic-i huruf" adı verilen yani her harfi güzelce telaffuz ede ede okumaya çalışan bir insan, Kur'an'ın bir sahifesini bir dakikadan daha kısa bir zamanda okuma imkanına sahip olamaz. Böyle okuyan bir insan da, hiç mola vermeden bir hatim yapabilmek için on saat Kur'an okuma mecburiyetinde kalacaktır. Bu ise bir insanın geceleri hiç dinlenmeden sabaha kadar bir rek'atlık namaz kılması anlamını taşır.

Hz. Peygamberin terbiyesinde bir ömür boyu kalmış olan Hz. Osman'ın, bu derece süratle Kur'an okumasını kabul etmemize imkan yoktur. Ayrıca Kur'an okurken onun manasını da düşünme konusu gündeme geldiğinde bir hatim için on değil yirmi saat bile yeterli olmamalıdır.

Ayrıca Hz. Osman, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in, bir haftadan daha kısa zamanda hatim yapmayı doğru bulmadığını bilen bir insandır. Bir başka bildiği ise Nebiyyi Muhterem Efendimiz'in, **"Amellerin en değerlisi az bile olsa devamlı olanıdır"**[5] buyurmasıdır. İşte

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/215

2 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/215

3 Belazüri, Ensabü'l-Eşraf, 5/4

4 Buhari, Teheccüd, 20 (2/49); Müslim, Sıyam, 188 (2/816)

5 Buhari, İman, 32 (1/16); Müslim, Salatü'l-müsafiriyn, 216 (1/541); Ebu Davud, Tetavvu' 27 (2/65); Nesai, Kıyamülley,, 19 (3/222);İbn Mace, Zühd, 28 (2/1416); Ahmed b. Hanbel, 6/40

Hz. Osman bu iki tavsiye doğrultusunda hareket ederek haftada bir defa hatim yapmayı kendine âdet edinmiştir. Bu bir hafta içinde okudukları mükemmel bir tertip ve düzen halinde devam etmektedir. Haftanın her gününde nereden başlayıp nereye kadar okuyacağı bellidir. Onun bir günün sonunda ulaştığı ve mola verdiği yere "Menzil" adı verilmiş ve Kur'an yedi menzile bölünmüştür. Buna "Menâzil-i Seb'a" denir. Hz. Osman,

1- Perşembeyi Cuma'ya bağlayan gece ve Cuma günü Fatiha suresinden başlayıp Maide suresinin sonuna kadar okuyordu. (128 sahife)

2- Cumayı Cumartesiye bağlayan gece ve Cumartesi günü En'âm suresinden başlayıp Hûd suresinin sonuna ulaşıyordu. (107 sahife)

3- Cumartesiyi Pazara bağlayan gece ve Pazar günü Yusuf suresinden başlıyor ve Meryem suresinin sonunda bırakıyordu. (76 sahife)

4- Pazarı Pazartesiye bağlayan gece ve Pazartesi günü Tâhâ suresinden alıp Kasas suresinin sonuna geliyordu. (84 sahife)

5- Pazartesiyi Salıya bağlayan gece ve Salı günü Ankebût suresinden başlayıp Sad suresinin sonunda karar kılıyordu. (63 sahife)

6- Salıyı Çarşambaya bağlayan gece ve Çarşamba günü Zümer suresine başlıyor, ve Rahman suresinin sonunda mola veriyordu. (76 sahife)

7- Çarşambayı Perşembeye bağlayan gece ve Perşembe günü Vakıa suresinden başlayıp hatimi bitiriyordu. (71 sahife)[1]

Hicretin üzerinden otuz beş yıl geçmişti. On iki gün sonra otuz altıncı yıl başlayacaktı. Yeni Zilhicce ayının on sekizine rastlayan Cuma günü idi.[2] O sabah Hz. Osman yeni bir hatime daha başlamıştı. Ama

---

1 Bu tertip için bak: İmam Gazzali, İhyaü'l-ulûm, 1/ 283. Süyuti, el-İtkan isimli eserinde, Hz. Osman'ın, Cuma gecesi hatime başladığını ve Perşembe gecesi bitirdiğini kaydeder. (el-İtkan, 1/ 110)

2 Hz. Osman'ın, Zilhicce ayının onuna rastlayan Bayram günü şehit edildiği rivayeti vardır:Halife b. Hayyat, 132; İbn Abdi Rabbih, 5/ 36; İbn Verdi, 1/ 146

artık bu defa Kur'an'ı sonuna kadar okuyamayacağını biliyordu. Akşama, Rasûlullah (s.a.v) Efendimizle birlikte iftar etmek üzere dünyayı terkedeceği hususunda şüphesi kalmamıştı.

O günün sabahında evinde sabah namazını kılarken Taha sûresini okuduğu biliniyordu. Namazdan sonra tekrar hatimini devam ettirmek üzere oturdu. Bıraktığı yerden başladı. Son olarak Al-i İmran suresinin şu anlama gelen ayetlerini okuduğu biliniyor: **"Ey Rasûlum, Allah yolunda öldürülmüş olanları sakın gerçekten ölmüş sanma. Doğrusu onlar diridirler. Rab'lerinin yanında, Allah'ın kendilerine ihsan etiği nimetlerle rızıklanırlar. Arkalarından gelecek olup henüz kendilerine katılmamış olanlara, kendileri için hiç bir korkunun bulunmadığını, mahzun olmayacaklarını müjdelemek isterler. Onlara Allah'dan gelen bir nimeti ve ihsanı, müminlerin ecrini Allah'ın zayi etmeyeceği müjdesini vermeyi arzu ederler. Yaralandıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in davetine uyan ve özellikle bunlardan iyilik yapanlar ve Allah'a saygısı olanlar için büyük bir mükafat vardır. Onlar öyle iman sahibi kişilerdir ki bir kısım insanlar kendilerine, düşmanlarınız olan insanlar size karşı asker topladılar onlardan sakının, dediklerinde, bu söz onların imanlarını artırmış ve 'Allah bize yeter. O ne iyi vekildir' demişlerdir."**[1]

Hz. Osman'ın son okuduğu ayetler bunlardı. Odada Nâile hanım vardı. Diğer hanımlarından biri veya ikisi yanındaydı. Bu sırada ayak sesleri duyuldu. Kapı açıldı..

*

Dışarda isyancıların yaptıkları toplantı uzun sürmemiş ve karar kısa zamanda verilmişti. Derhal planlarını uygulamaya koydular. Kinane b. Ahtab ve daha birkaç kişi, ellerinde birer meşale ile koşup geldiler. Evin dış kapısının önündeki gölgeliği tutuşturdular.[2] Alevler yükseldi. Kısa zamanda cayır cayır yanan gölgelik çöktü, kapı yıkıldı.

---

1 Al-i İmran suresi, 3/ 169 - 173

2 Taberi, 2/ 674

Kapının önünde bulunan ve Hz. Osman'a muhafızlık yapan Abdullah b. Zübeyr, Hasan b. Ali, Mu-hammed b. Talha gibi fedailer bu yangına engel olamadılar. Böyle giderse yangın evi saracak, bina, içerdekilerle birlikte alev alev yanacaktı. Konakta bulunan herkes oraya koştu. Canla, başla yangını söndürmeye, fırsattan istifade ederek içeri dalmak isteyenleri püskürtmeye gayret ediyorlardı. Halbuki isyancıların maksatları içeri girmek değildi. Konaktan çıkıp yangını söndürmeye gelenleri orada oyalamak ve tekrar konağa göndermemekti. İsteseler hep birden hücum ederler, kapı önünde bekleyen ve sayıları on'a bile ulaşmayan insanları iki dakikada temizler ve konağa dalarlardı.

Bu arada, başlarında yirmi beş yaşlarında bir delikanlının bulunduğu sekiz on kişilik bir topluluk komşunun damından Hz. Osman'ın evine girme yolunu bulmuştu. Hiç beklemeden ilerlediler ve Halife'nin bulunduğu odaya girdiler.

Onları gören Nâile hanım yerinden fırladı. Bir eli başörtüsüne gitti ve çekip aldı. Saçları meydana çıktı. O, bu yaptığı hareketle, başı açık bir hanımın bulunduğu odaya girmekten utanacak ve dönüp gidecekler diye düşünüyordu. Hz. Osman,

- Ey Nâile ört başını, Vallahi onların beni öldürmesi bile, seni başı açık görmelerinden daha az üzecektir, demekten kendini alamamıştı.

Fakat adamlar, Nâile hanımın başının açılması karşısında etkilenmediler. Önde bulunan delikanlı, avının üzerine atılırcasına hızlı adımlarla ilerlemiş ve Hz. Osman'ın sakalından yapışmış,

- Söyle bakalım ey na'sel (moruk-bunak) sen hangi din üzeresin?!.. diye bağırmıştı.

Hz. Osman bu delikanlıyı tanıyordu. Hz. Ebû Bekr'in küçük oğlu Muhammed b. Ebî Bekr idi. Canı acımasına rağmen sükunetle cevap verdi:

- Ben İslâm Dini üzereyim. Bunak değilim ama Müminlerin Emiri'yim.

- Sen Allah'ın Kitabı'nı tahrif ettin.

Muhammed b. Ebî Bekr bu sözü söylerken İslâm Dini üzere olsaydın Allah'ın Kitabı'nı tahrif etmezdin, demek istiyordu. Halbuki bu konuda yanılan, yanılan değil aldanan, inat eden ve inadında edebe uymayacak derecede ısrar eden hatta iftira eden kendisiydi. Şayet Hz. Osman Allah'ın Kitabı'nı tahrif etmiş olsaydı, evvela üvey babası olan Hz. Ali bu konuda müsamaha göstermez, Medine dahilinde yaşayan bunca Ashab-ı Kiram sessiz kalmazdı. Bizzat Hz. Ali, Hz. Osman hakkında bu gibi iftiralar uydurulurken onların topluca bulunduğu bir yerde,

-Ey insanlar, siz Osman hakkında pek ileri gidiyorsunuz. Kur'an nüshaları çoğaltılırken ben de orada idim. Bu işler bizim de bulunduğumuz bir mecliste görüşülüp konuşuldu. Yemin ederim ki Osman'ın yerinde Hilafet Makamı'nda oturan ben olsaydım ben de onun yaptığını yapardım, dememiş miydi?..[1]

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'i Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in vefatından sonra bir kitap haline getiren kendi babasıydı. Babası tarafından yazdırılan ve "Mushaf" adı verilen Kur'an, Hz. Hafsa'nın yanında muhafaza edilmekteydi. Muhammed b. Ebî Bekr bu konuda samimi ise, Hz. Osman tarafından yazdırılıp Mısır'a gönderilen Kur'an nüshası ile Hz. Hafsa'nın yanında bulunan Kur'an'ı karşılaştırır, kesin neticeye ulaşır ve o zaman **"İşte tahrif edilen ayetler"** deme hakkını elde ederdi. Haftalardır devam eden kuşatma sırasında bunu defalarca yapabilecek zamanı vardı.

Böyle yaptığı takdirde ya maksadına ulaşır ve haklı olduğu kanaatine varırdı. O zaman giriştiği hareket meşruluk kazanırdı. Ya da her iki Kur'an nüshası arasında fark olmadığını ve yanıldığını anlar, özür beyan ederek tevbe yoluna giderdi.

---

1 Süyuti, el-İtkan, 1/59

Şayet o, hayatı boyunca saydığı, sevdiği ve baba bildiği Hz. Ali'ye inanıp güvenemiyor, bunca Ashab'ın sessiz kalabileceğini zannediyor ve kendisi de iki mushafı karşılaştırma yolunu tutmuyorsa o zaman Hz. Osman'a iftira ederek insanları onun aleyhine kışkırtan bir kişi olmanın ötesinde bir değeri olmamalıydı.

Hz. Ebû Bekr gibi bu ümmetin en üst seviyesine ulaşmış bir babanın, Esma bt. Umeys gibi müslüman hanımlar arasında pek müstesna yeri olan bir hanımın oğlu olarak böyle hareket etmesi ve seksen üç yaşına ulaşmış bir Halife'ye "Bunak!..Moruk!.." diyerek sakalına yapışması ona hiç yakışmıyordu.[1]

Hz. Osman onun, "Allah'ın Kitabı'nı tahrif ettin" demesine cevap olarak,

- Allah'ın Kitabı benimle sizin aranızdadır, şeklinde bir cevap verdi.

Gayet kısa, özlü, yeterli bir cevaptı. Şayet ben Allah'ın Kitabı'nı tahrif etti isem bunun ispatı kolaydır. Kitabullah, kimselerin ulaşamayacağı bir yerde değildir. Karşılaştırır ve iddianızda ne derece isabetli ya da hatalı olduğunuzu anlarsınız, demekti.

Muhammed b. Ebî Bekr, verilen cevabı dinleyecek, cevabın isabetli ve yeterli olup olmadığını düşünecek durumda değildi. Hırsından titriyor, burnundan soluyordu. Bu arada hanımlardan birinin,

- O namaz kılarken Kur'an'ı hatmeder, artık onu dilerseniz bırakın, dilerseniz öldürün, şeklindeki sözünü kimse dinlemiş olmadı.

Muhammed b. Ebî Bekr, hâlâ Hz. Osman'ın sakalını tutmaktaydı.

-Yarın Kıyamet Günü hesaba çekilirken, **"Ey Rabbimiz, biz, başımızda bulunan reislerimizin peşine takıldık, bizi doğru yoldan saptırdılar"**[2] dediğimiz zaman dilediğimiz özür kabul edilmeyecek, dedi.

---

1 Bu çeşitten bir davranış, görünüşte insana benzeyen, edep, haya gibi mefhumları hiç tanımamış, hatta pespaye denilecek seviyeye bile çıkamamış olanlara da yakışmazdı.

2 Ahzab suresi, 33/ 67

Daha sonra onu kapıya doğru sürüklemeye çalışırken,

- Muaviye de, Mervan da, İbn Ebî Serh de sana fayda veremedi. Gelsinler seni şimdi kurtarsınlar, diyordu.[1]

Hz. Osman, sızlayan sakalının acısı arasında yine mülayim bir sesle,

- Ey kardeşimin oğlu, baban benim sakalımı böyle tutmazdı. O, bu sakala hürmet ederdi, demekteydi.

- Babam senin yaptıklarını görseydi elbet hoş görmezdi. Ben şimdi senin sadece sakalını tutuyorum. İçimi dolduran hınç ve sana yapmak istediklerim ise çok daha şiddetlidir.

- Ben ise sana karşı Allah'dan yardım dilerim.[2]

Hz. Osman hakkında en sert, en acımasız eleştiri yapan, yüzüne karşı hakaret edip sakalından tutarak sürüklemeye çıkan, isyancılara öncülük edip odasına kadar getiren ve ilk defa saldıran delikanlı tam bu sırada birden tuhaflaştı. Sanki babası Hz. Ebû Bekr'in ruhuyla karşılaşmışçasına bir tavır aldı, Hz. Osman'ın sakalını bıraktı, ellerini yüzüne kapadı ve dışarı çıktı.[3]

Çıkarken arkadaşlarına hiçbir şey söylemedi. Daha sonra da neden böye bir davranışa geçtiği hakkında bir açıklama yapmadı veya yaptı ama bu, bize kadar ulaşmadı. Belki de bu dönüş, pek ileri gittiğini anlamış olmanın bir sonucuydu. Kendi babasıyla yıllar boyu dava arkadaşlığı yapmış, yaşça babasından sadece üç dört yaş küçük olan bir ihtiyara yaptığı bu davranışın gerçekten saygısızca bir davranış olduğunu geç de olsa anlamış olabilirdi. Arkadaşlarına,

- Biz hata ediyoruz, dönelim, demesi gerekir miydi?..

---

1 İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 40; İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 185

2 Taberi, 2/ 677

3 İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 1/ 40; İbn Abdi Rabbih, 5/ 40

Dese dinlenir miydi?.. Hiç zannetmiyoruz. Çünkü artık ok yaydan çıkmış, ateş ise tam anlamıyla bacayı sarmıştı. Bugüne kadar körüklediği ve Hz. Osman'a karşı kinle, hınçla doldurduğu arkadaşlarına bundan böyle o da engel olamazdı. Keşke birkaç gün önce teyzesi Leyla hanımın kendine söylediği sözleri adam gibi dinlese ve ona göre davransaydı..[1]

Bunca isyancıyı Mısır'dan çıkarıp buraya kadar getirenlerden biri kendisi olduğu gibi, komşu evlerin damından Hz. Osman'a ulaşıp öldürme fikrini ortaya atan da kendisiydi. Bundan böyle, elini yüzüne kapayıp çıkması giden hiçbir şeyi geri getirmeyecekti.

Muhammed b. Ebî Bekr geri çekilince Gafikî ilerledi. Elindeki demir parçasıyla Hz. Osman'ın başına bir darbe indirirken, önünde okumakta olduğu Kur'an'a bir tekme attı.[2] Kitab savruldu, sahifeler çevrildi. Hz. Osman'ın başından fışkıran kan Kur'an sahifesine de sıçramış **"Onların şerrine karşı Allah sana kafidir, (herhalde onların hakkından gelecektir) O, işiten ve bilendir"**[3] anlamına gelen **"fesekyekfikehümüllah ve hüve's-semiu'l-aliym.."** ayeti, Hz. Osman'ın kanıyla boyanmıştı.[4] Sanki Hz. Osman'a, **"Senin intikamını Yüce Allah alacaktır"** demekteydi.

Bu arada Sûdân b. Humran Hz. Osman'a kılıcını indirirken ileri atılan ve son bir gayretle eşini kurtarma çabasına düşen Nâile hanım elini uzatmış, kılıcı eliyle karşılamıştı. İnen kılıç, Nâile hanımın baş

---

1 Tabiûn neslinin en ileri seviyesini oluşturan yedi ilim adamı vardır ki "Fukaha-i Seb'a" diye bilinmektedir. Bunlardan biri de, Hz. Osman'ı sakalından tutup sürüklemeğe çıkan Muhammed b. Ebi Bekir'in oğlu Kasim'dir. Kasim b. Muhammed b. Ebi Bekir diye bilinir. Bu büyük ilim adamının babasıyla ilgili bir cümlesi şöyledir: Başımı secdeye koyduğum zaman "Allah'ım, Osman b. Affan'a karşı işlediği cürümden dolayı babamı bağışla" diye dua ediyorum. (İbn Hallikan, Vefeyatü'l-a'yân, 4/ 59)

2 İbn Esir, el-Kamil, 3/ 178

3 Bakara suresi, 2/ 137

4 İbn Kuteybe, el_İmame ve's-siyase, 40; Halife b. Hayyat, 130; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 179; İbn Abdi Rabbih, 5/ 38

parmağıyla birlikte Şehâdet parmağını ve orta parmağını içine alacak şekilde avucunun bir kısmını kesip düşürmüştü. Kesilen parmaklar yerde kasılıp büzülürken adam bu defa kılıcın enli tarafıyla Nâile hanımın kaba etine bir darbe indirmiş "Arkan oldukça büyükmüş" şeklinde bir söz söylemeyi de ihmal etmemişti.

Sûdân ikinci bir derbeyi Hz. Osman'a indirirken Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ından olan Amr b. Hamik, henüz ruhunu teslim ettiği ya da etmediği bilinemeyen Hz. Osman'ın üzerine atıldı. Birbiri ardına üç tokat indirdi.

- Ey Osman, bilesin ki bunlar Allah içindir, dedi.

Daha sonra altı tokat indirdi. Hz. Osman bu tokatların vurulduğunu hissediyor muydu?.. Yoksa vefat etmiş miydi?.. Amr bunu farkedecek durumda değildi. Ancak hınç dolu, kin dolu bir sesle haykırdı:

- İşte bunlar da benim göğsümü dolduran duygulara aittir.[1]

Amr b. Hamik geri çekilirken Umeyr b. Dâbî, yere serilmiş bulunan Hz. Osman'a şiddetli bir tekme indirdi. Tekme atarken,

- Babamı ölünceye kadar hapis yatırdın, diye haykırmaktaydı.[2]

Bu tekme ile Hz. Osman'ın kaburga kemiği kırılmıştı.

Katiller Hz. Osman'ın başını vücudundan ayırmak istediler. Fakat parmaklarının sızısıyla kıvranan Nâile, Hz. Osman'ın diğer hanımı Ümmül Benin ve yine Hz. Osman'ın kızları feryad ederek atıldılar,

-Onu öldürdünüz, hiç olmazsa işkence yapmayın, diye yalvardılar. Katiller geri çekildiler.

Bir rivayete göre öldürücü darbeyi vuran Kinane b. Bişr idi.

---

1 Taberi, 2/ 677

2 Bir av köpeğini emanet olarak alan fakat geri vermemekte ısrar eden ve bir sürü olayı da peşinden sürükleyen Dâbî b. Haris ile ilgili bir bahis geçtiğini hatırlayanlar olacaktır. Hz. Osman'ı tekmeleyen kişi, Dâbî'nin oğlu olan Umeyr'dir.

Nâile'nin ve diğer hanımların feryadını duyan bir köle elinde kılıçla içeri daldı. İlk rastladığı Sûdân b. Humran'ın boynuna bir kılıç indirdi. Ve onu cansız yere serdi. Katillerden biri olan Kuteyre, arkadaşının boynuna inen kılıcı gördüğünde kılıcını kaldırmıştı. O da indirdi, bu defa köle onun kılıcının altında can verdi.

Odada Hz. Osman'ın, Sûdân'ın ve kölenin cesetleri vardı. Bu defa katiller odada bulunan eşyaya saldırdılar. İçlerinden birinin takva duygusu galip geldi:

Onun malını alma hakkımız olmamalı, dedi.

Ne de olsa haksız bir iş yapmamak lazımdı. Kendine ait olmayan bir mal insana hayır mı getirirdi?

Hz. Osman'ın önündeki Kur'an-ı Kerim'e tekme indirebilen bir zihniyetin, haram ve helal ile ne derece ilgisi olabilirdi?.. İşi kısa kestiler:

- Adamın canını aldık, sen malından bahsediyorsun, dediler.

Ne buldularsa aldılar. Katillerden biri Nâile hanımın örtüsüne saldırdı, çektiği gibi aldı ve dışarı çıktı. İçerde üç ceset ve hanımlar kalmıştı.

Katiller dış kapıya doğru yürüdüler. Bu zamana kadar yangın söndürülmüştü. İçerden çıkanlar yüksek sesle Hz. Osman'ı öldürdüklerini ilan etmeye başladılar. Bunu duyan kölelerden biri elinde kılıcıyla atıldı, Kuteyre'nin tepesine bir kılıç indirdi. Kuteyre, Hz. Osman'ı öldürmek gibi büyük bir işi başarmanın verdiği sarhoşluk ve heyecanla ilerlerken neye uğradığını bilemedi ve yere serildi. Kısa zamanda can verdi. Böylece Hz. Osman'ın katillerinden ikisi hemen oracıkta öldürülmüş oluyordu. Halbuki onlar, Hz. Osman'sız bir hayatın tadını çıkarmak üzere bu cinayeti işlemiş bulunuyorlardı. Kuteyre'nin yere serildiğini gören arkadaşları kölenin üzerine yürüdüler ve onu da öldürdüler.

*

Hz. Osman, Zilhicce ayının on sekizine rastlayan Cuma günü akşama doğru şehid edilmişti.[1] Hicret'in üzerinden otuz beş yıl, on bir ay, on sekiz gün geçmiş bulunuyordu. Hilafet müddeti on bir yıl, on bir ay on sekiz gün sürmüştü. Vefat ettiğinde seksen iki yaşını bitirmiş, seksen üçüne basmış durumdaydı.

Hz. Osman'a yapılan kuşatmanın ne kadar zaman sürdüğü konusunda çeşitli rivayetler vardır. Yirmi iki günden kırk dört güne kadar uzanan bu rivayetler arasında doğru olanın tayin edilmesi gerçekten güçtür. Ancak onun Cuma günü şehid edildiği konusunda ihtilaf yoktur.

Bu mübarek beldeye Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz geldiğinde şehrin ancak yarısı iman etmiş sayılırdı. O günlerde temeli atılan İslâm Devleti bir çığ gibi büyümüş, otuz beş yıl sonra Kafkas Dağları'ndan Hint Okyanusuna, Türkmen illerinden Atlas okyanusuna uzanan çok büyük bir devlet kurulmuştu. Ama bu devletin başkanı bir avuç çapulcu tarafından kuşatılmış ve haftalarca süren bir kuşatmadan sonra şehid edilmişti. Ne yazık ki Medine halkı bu olayı, bir film seyreder gibi seyretmiş, hiç de az olmayan muhasara müddetince Hz. Osman'ı kurtarmak için yeterli tedbiri almamış, onun kapısında muhafız olarak bekleyenlerin sayısı ise iki elin parmaklarını geçmemişti. "Fukaha-i Seb'a" grubunun tartışmasız en büyük alimi olan **Said b. el-Müseyyeb,** Hz. Osman olaylarını üç kısa cümle ile şöyle özetlemiştir: **"Osman zulüm yoluyla şehit edilmiştir. Onun öldürenler zalim ve haksızdırlar. Yardımına koşmayanlar ise mazur sayılmalıdır"**[2]

*

---

1 İbn Abdi Rabbih, Hz. Osman'ın Bayram sabahı şehit edildiğini nakleder. Yani Zilhıcce ayının onundadır der (el-Ikdü'l-ferid, 5/36)

2 İbn Abdi Rabbih, el-Ikdü'l-ferid, 5/39

Bir Manga Asker

Bir kısmını isim isim bildiğimiz ve içlerinde Hz. Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin, Zübeyr b. Avvam'ın oğlu Abdullah, Talha b. Ubeydullah'ın oğlu Muhammed, Mervan.. gibi isimlerin bulunduğu bu küçücük savunma mangası ne yapabilirdi?.. Kılıç kılıca bir çatışma olduğu takdirde ne kadar dayanabilir, kaç kişiyi saf dışı edebilirlerdi?.. Öyle zannediyoruz ki bunlar da yasak savma anlamına bir müdafaa yürütmekte idiler. Bin beş yüz kişilik isyancıyı on kişiyle geri püskürteceklerini zannetmiş olamazlardı.

Belki bu yolda ölümü göze almışlardı. Ama ölmekle her iş bitmez, Hilafet Makamı ve devletin itibarı kurtulmuş olmazdı. İhtimal ki Yüce Allah'a verilecek hesapta **"Biz evimizde oturup olayları seyretme yolunu tutmadık. Gücümüz yettiğince Halife'yi müdafaa ettik"** diyebilmek için bu yolu tutmuşlardı. Hz. Hasan başından yaralanmıştı. Abdullah b. Zübeyr üç beş yerinden yara almış, Mervan ise boynu ile omuzu arasına indirilen bir kılıç ile saf dışı edilmişti. Bu çatışma sırasında Ziyad b. Nuaym el-Fihrî, Muğire b. Ahnes ve Niyar b. Abdullah isimli şahısların da Hz. Osman'ı müdafaa uğrunda öldürüldükleri biliniyor.

Artık ortada dünyanın en büyük ve kudretli devleti yoktu. Bin beş yüz kişiden oluşan çapulcu takımına **"Canınız neyi isterse yapabilirsiniz!.."** dercesine her şeyini teslim eden bir İslâm alemi vardı. Bu çapulcu takımı canları öyle istediği için Halife'yi şehid etmişlerdi. Canları öyle istediği için Hz. Ali'yi zorla Hilafet Makamı'na oturtacak, yıllarca sonra bile devlet bu çapulculara hesap sorabilme durumuna gelemeyecekti. Yani ortada şekil yönüyle eşkıyanın kılıçlarının gölgesinde varlığını devam ettiren bir devlet kalmıştı.

İslâm Tarihi'nin her yönden acı ve uğursuz olan bu gününe insanlar **"Yevmü'd-dâr"** (Ev önünde savaşılan gün) adını vermişlerdi. Bugün, gerçek anlamıyla uğursuzdu. Uğursuz günlerin başlangıcı olmuştu. Bugünden itibaren Yüce Allah'ın kardeş ilan ettiği insanlar asıl

düşmanlarını bırakıp birbirlerine düşman olacaklar, düşman yerine birbirleriyle savaşacaklar, on binlerce insanın kanı akacak, evler yıkılacak, yuvalar dağılacak, İslâm aleminde sayılan on binleri aşan yetim çocuklar, dul kadınlar türeyecekti.

Bütün bunların adalet ölçüleri içinde hesabı her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve asla kullarına zulmetmeyecek olan Yüce Allah tarafından yapılacaktır.

Hz. Osman'ın Defni

Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle birlikte muhasara tamamen kalkmış olmadı. İsyancılar ilk defa Mervan'ı aradılar. Bütün fitnenin asıl kaynağı ve Hz. Osman'ı bu duruma düşüren şahıs olarak onun da defterini dürmek istediler. Ama bulamadılar.

Hz. Osman'ın şehid edilmesi üzerine halkın birden ayaklanıvermesinden korkan isyancılar baskılarını artırdılar. Ancak buna hiç ihtiyaç yoktu. Çünkü Medine artık, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in yaşadığı Medine değildi.

Mekke'den gelip gizlice sokulan, bir müslümanı ve arkadaşını öldürüp kaçan katili yakalamak üzere vakit kaybetmeden topladığı askerle yola çıkan ve kaçanlara yetişemeyeceğine kanaat getirinceye kadar düşmanı kovalayan Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bu gibi durumlar için pek mükemmel bir sünnet bırakmıştı.[1] Halbuki şimdi Medine halkı haftalarca süren muhasaradan ve susuz bırakılışın ardından Halife'nin şehid edilişini; bir film seyreder gibi seyretmiş, şehid edildiğini öğrendiği zaman "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn"[2] (Biz Allah'a aid kullarız, ve yine ona döneceğiz) demeyi de ihmal etmemişlerdi.

İsyancılar yeni bir Halife'nin varlığına ihtiyaç duydular. Ama bu konuda aralarında fikir birliği yoktu. Mısır halkı Hilafet Makamı'nda

---

1 İbn Kesir, es-Siretü'n-nebeviyye, 2/540

2 Bakara suresi, 2/156

Hz. Ali'yi görmek istiyor, Basralılar Talha'yı, Kûfe'den gelenler Zübeyr'i tercih ediyorlardı.

Vakit geçirmeden her biri kendi adayını ziyaret etti. Ama üçünden de red cevabı gelmiş, Hilafet'i istemediklerini açıkça beyan etmişlerdi. Çünkü öldürülen ama gömülmesine bile izin verilmeyen Halife'nin cesedi hala evinde yatmaktaydı. Yeni Halife, kılıçların gölgesinde bu makama oturacak, isyancılar neyi emrederse onu yapacak, onların ellerinde oyuncak olacaktı. Bu çeşitten bir Halife olmak, insana sadece zillet getirirdi.

Hz. Ali'den, Talha ve Zübeyr'den red cevabı alan isyancılar bu defa Sa'd b. Ebî Vakkas'ı ziyaret ettiler. Hilafet'i kabul etmesini istediler. Hayır, kabul edemem, dedi. Abdullah b. Ömer'e rica ettiler olmaz cevabıyla döndüler. Artık bu işi rica ile değil, yine kılıç kuvvetiyle halletme yolunu tutmaları lazım geldiğine kanaat getirdiler.

Bu arada Hz. Ali, izini kaybettirmek ve Hilafet meselesi halledilinceye kadar ortaya çıkmamak üzere Amr b. Mebdûl isimli bir şahsın bahçesine saklanmış kapıyı içerden kilitlemişti. Ama araya araya onu buldular. Sonu gelmez ısrarlar üzerine Hz. Ali oradan çıktı. Tafsilatını Hz. Ali'ye ait olmak üzere hazırlamayı düşündüğümüz kitapta anlatacağımız şekilde Hilafet Bey'atı yapıldı.

*

Hz. Osman henüz evinde yatmaktaydı. Şehid edilişi üzerinden üç gün geçmiş ve yine akşam olmuştu. Nâile hanım, o gün Hakîm b. Hizam, Cübeyr b. Mut'ım, Huveytıb b. Abdül Uzza, Ebû Cehm b. Huzeyfe, Niyar el-Eslemî gibi birkaç kişiye haber göndermiş, Hz. Osman'ı defnetmenin bir yolunu bulmalarını istemişti. Aslında onlar da bu işi halledebilmek için çare aramakta idiler.[1]

Nâile hanım bu arada isyancılarla arası iyi olan Abdurrahman b. Udeys isimli şahsa rica etmiş, bu adamların içinde akrabalık bağlarına

1 İbn Abdi Rabbih, 5/38

en çok hürmet gösteren insan olduğun biliniyor. Şu cesetleri artık evden uzaklaştır demiş, ama İbn Udeys, Nâile hanıma hakaret dolu ifadelerle cevap vermiş ve ayrılmıştı.

Akşam namazından sonra Hz. Osman'ın evinde bir kıpırdanma görüldü. Konağa girmeye muvaffak olan Cübeyr, Hakîm, Zeyd b. Sabit, Ka'b b. Malik, Huveytıb ve daha birkaç kişi kanlar içinde yatan cenazeyi aldılar. Yıkanmasına ve kefenlenmesine ihtiyaç olmadığını herkes bilmekteydi. Bir sedye üzerine yerleştirilen ceset, yangından mal kaçırır gibi bir süratle evden çıkarıldı. Çıkarken Hz. Osman'ın başının kapıya çarpması, götürenler için ayrı bir üzüntü kaynağı olmuştu.[1]

Hz. Osman'ın iki eşi Nâile ve Ümmülbenin, Hz. Osman'ın kızları cenazeyi takip etmekte idiler. Nâile, elinde bir meşale tutmaktaydı, özellikle Hz. Osman'ın beşinci kızı hıçkıra hıçkıra ağlamaktaydı. Bu meşale ve bu ağıt, birilerinin dikkatlerini daha çok çekmiş olmalıydı.

Cenazenin götürüldüğünü farkeden isyancılar engel olmak istediler. Sağdan, soldan ilerleyenler oldu. Neredeyse cesedi, sedyenin üzerinden düşürecek hale gelmişlerdi. Ellerinde taşlarla bekliyor, "Moruk!.. Bunak!.." anlamına gelen bir kelimeyi tekrarlayarak "Na'sel!.. Na'sel!.." diye haykırıyorlardı. Neredeyse onun cesedini taşıyan insanları taşlayacaklardı.

Cenaze namazını kılmak üzere cesedin yere konulduğunu görenler,

- Vallahi onun namazını kılamayacaksınız. Buna izin veremeyiz, diye atıldılar.

Ebü'l-cehm,

- Yüce Allah ona rahmet edecektir, namazını melekler kılacaklardır. Bizim de namazını kılmamıza izin vermez misiniz, dedi

---

1 İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 1/42

İçlerinden biri:

- Allah seni de onun girdiği yere (cehenneme) girdirsin, diye bağırdı. Ebu Cehm,

- Allah beni onunla birlikte bulundursun, onunla hisaba çeksin, dedi. Adam:

- Allah seni şeytanlarla birlikte bulunduracak ve hısaba çekecek. Vallahi onun cesedini size bırakırsak bizim için bir acizlik olacak, biz de bunu yapamayız.

Buraya sohbet için gelmemişlerdi. Hz. Osman'ın cesedi tekrar alındı. Tekrar koşmağa başladılar. Sedye olarak kullanılan tahtaya "tak tak.." diye çarpmakta olan baş, ayrıca üzüntülere yol açıyordu. Böylece Bakı' mezarlığının sonuna gelmişlerdi. Onları arkalarından takip edenlerden Cebele b. Amr es-Sâıdî,

- Hayır, onu Hz. Peygamberin Bakîına gömme hakkınız olmayacak, namazını kılmanıza da izin verecek değiliz, diye bağırdı.[1]

Bi başkası,

- Yahudi mezarlığına gömerseniz bir şey demeyiz. Müslüman mezarlığına gömülmesine iznimiz yoktur, demekte idi.

Hz. Osman'ı Sel' dağı tarafında bulunan Yahudi mezarlıklarına götürmek istiyorlardı.[2]

Cenaze ortada kalmıştı. İşin bir olur tarafı bulunmalıydı. Kimse bir başkasını dinleme niyetinde değildi. Yeni bir kavganın eşiğinde oldukları görülüyor, üç gün evvel canına kastedenlerin bu defa cesedi parçalamaktan geri durmayacakları anlaşılıyordu. Hakim b. Hizam,

---

1 İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 1/42

2 Taberi, 2/688

- Vallahi onu Yahudi mezarlığına gömdüremem. Kusayy soyundan bir tek canlı insan bulundukça bu dediğiniz olmayacaktır, diye bağırmaktaydı.[1]

Haftalardır Hz. Osman'ı kuşatma altında tutan ve bir adım geri atmayan bu adamlar bu defa ona,

- Peki ey Hakîm, bu defa hatırın için böyle olsun, demeyi düşünmeyeceklerdi.

Münakaşa sürüp giderken isyancılardan biri,

- Onu "Haşş-i Kevkeb" de gömebilirsiniz, dedi.[2]

Bir başka çıkış yolunun kalmadığını kesin olarak anlayan Hakîm ve arkadaşları bu çözüm yolunu istemeye istemeye kabul ettiler. Öteden beri çöplük olarak kullanılan bu yer bile Hz. Osman'ın açıkta bırakılmasından ya da Yahudi mezarlığına gömülmesinden daha az acı verirdi.

İsyancılar Haşş-i Kevkeb'e razı olurken, Hz. Osman'ın cesedine de hakaret etmiş olmanın keyfini ve hazzını duymuş olacaklardı.

Vakit geçirmeden mezar kazımı başlatıldı, kısa zamanda kazıldı. Bu arada Cübeyr b. Mut'ım, acele edip namazını kıldırdı.[3] Çünkü adamların tekrar fikir değiştirmeleri ve "Hayır, buna da razı değiliz," demeleri imkanı vardı. Zaman zaman yüz dinar kıymetinde değerli elbiseler giyerek,[4] zamanına göre nadide yemeklerle beslenerek seksen

---

1 Kusayy, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in dördüncü dedesidir. Kusayy'a kadar dede sırası şöyledir: Abdülmuttalib - Haşim - Abdümenaf - Kusayy. Kusayy, Mekke'de ilk defa şehir düzenine geçmeyi gerçekleştiren ve o bölgedeki insanları çadır hayatından ev düzenine geçiren insandır. Bu bakımdan onu Mekke'nin ilk belediye başkanı olarak tanımlamak mümkündür.

2 Haşş (ya da huşş) kelimesi ilk zamanlarda Araplarca bahçe, hurma bahçesi anlamına kullanılmış ise de sonraları bu kelime daha başka manalara kullanılmıştır. En basit anlamı çöplük, pisliklerin döküldüğü yerdir. Haşş-i Kevkeb, "Kevkeb çöplüğü" anlamındadır. Kevkeb, o mevkiin sahibinin ismidir.

3 Halife b. Hayyat, 132; Ya'kubi, 2/ 122; İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 42; İbn Abdi Rabbih, 5/ 38

4 Belazüri, Ensabü'l-Eşraf, 5/ 3

üç yıllık bir ömrü geride bırakan Emirü'l-müminin Hz. Osman, hiç bir insanın gönül rahatlığıyla gelip oturmayı, hatta iki dakikalığına ayakta beklemeyi düşünemeyeceği bu yerde açılan mezara, dua ve rahmet dileklerinin hakaretlere ve küfürlere eşlik ettiği bir gecede gömülmüş oldu.

Bu arada Nâile hanım, içinde biriken duyguları dile getiren bir konuşma yapmak istedi. Hz. Osman'ı sevenlerden biri ona yaklaştı,

- Sakın ey Nâile, dedi. Osman'ı tekrar kabrinden çıkarıp ortada bırakmalarından korkarım..

Hz. Osman'ı kurtarmak için atılınca kesilen elinin verdiği sızıdan çok içi sızlayan, bir nice sabırlı kadına yetecek derecede dert yükünü taşımakta olduğuna inanan Nâile hanım, başını eğdi. Doğru söylüyorsunuz, diyerek evinin yolunu tuttu.

Bundan böyle Hz. Osman'ın cesedi her ne kadar Haşş-i Kevkeb'de olsa da onun sevgisini ölünceye kadar gönlünde yaşatacağından emindi. Eşinin hatırasına sonuna kadar bağlı kalacağını düşüne düşüne eve geldi.

Ev perişandı. Bir Emirü'l-Müminin evinden çok sefalethaneye, çile yurduna benzetilse daha doğru olurdu. Çirkin bir koku etrafı sarmıştı. İçerisinde üç cenazenin üç gün müddetle bekletildiği bir evin başka türlü kokması beklenemezdi

*

Bir rivayete göre Hz. Osman, yeni Halife'nin seçiminden evvel defnedilmiş, defnedilirken, Hz. Ali de bulunmuştu.

On iki yıl evvel nice ümidlerle Hilafet Makamı'na oturtulan Hz. Osman'a Medine'nin çöplük olarak kullanılan bir yerinde açılan bir mezar kalmış oluyordu. Aradan yıllar geçecek, Muaviye devlet başkanı olacak, o zaman o çöplüğün Baki' Mezarlığına katılmasını emredecek, hatta Emevîler Hz. Osman'ın mezarının bulunduğu yere bir bina yaparak orasını bir türbe haline koyacaklardı.

Bugün Bakî' kabristanı, hiç bir Sahabenin kabri belli olmayacak şekilde düzlenmiş durumdadır. Bir kısım Sahabenin, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in hanımlarına ve kızlarına ait mezarların bulunduğu yerler, etrafına konulan ufak tefek taşlarla, ama kime ait oldukları bilinmeyecek şekilde bırakılmışlardır.

*

Sıra Hz. Osman'ın evinde hala bekletilmekte olan Sahib ve Necih isimli iki kölenin defnine gelmişti. Onları da Hz. Osman'ın yanında açılan mezarlara defnettiler. Bir rivayete göre isyancılar, bu iki kölenin mezarlarını açarak onları dışarı çıkarmışlardı. Etrafta dolaşan köpekler ise bu iki cesedin kemiklerinden başka bir şey bırakmadılar.[1]

Hz. Osman'ın evinde yapılan bir aramada sandıktan çıkarılan küçük bir kutu açıldı. İçinde bir kağıt vardı. "Bu, Osman'ın vasiyetidir" diye başlayan cümleler şöyle devam ediyordu:

Bismillahirrahmanirrahim, Osman b. Affan, Allah'dan başka bir mabud bulunmadığına ve Allah'ın bir olduğuna, eşi ve ortağı bulunmadığına Şehâdet eder. Yine Şehâdet eder ki Muhammed (s.a.v) onun kulu ve Rasûlu'dür. Cennet hak ve gerçektir, Cehennem de hak ve gerçektir. Allah, kabirlerde olanlara hayat verip, onları geleceğinde şüphe olmayan bir gün için diriltecektir. Allah yaptığı Vaadden dönmez. Osman, işte bu inanç üzere yaşar, bu inanç ile ölür ve inşaallah bu inanç üzere dirilir.[2]

Vasiyet bu kadardı. İhtimal ki Hz. Osman, devam etmek için yeterli zamanı bulamamıştı.

Haşş-i Kevkeb

İnsanlar mezarlarının bulunduğu yere önem verirler. Özellikle Yüce Mevlâ'nın sevgili bir kuluna yakın olma, onun yanında gömülme arzusunu taşıyan insanların sayısı az değildir. Bir kısım insanlar

---

1 Hz. Osman'ın defni konusu için bak: Taberi, 2/ 687 - 689; İbn Kesir, el-Bidaye 7/ 191

2 İbn Kesir, el-Bidaye, 7/ 183 - 184

ana ve babalarının, eşlerinin, sevgililerinin yanında yer almaktan mutluluk duyarlar.

Ancak bütün bunlar, insanın son nefesini verdiği ana kadar olan, onun ötesini fazla etkilemeyen heveslerdir. Leyla'nın yanında ya da çok uzaklarda defnedilmiş bulunmak Mecnun'a, Ahiret alemiyle ilgili olarak hiç bir fayda ya da zarar getirecek değildir.

Mezar dış görünüşüyle mükemmel bir saray olabilir. Tac Mahal bunun en çarpıcı bir örneğidir. Ya da mezar, alelade taşlarla çevrili bir toprak yığını da olabilir.

Ancak bu durum, kabrin iç aleminin de aynı ölçülere uyacağına delalet etmez. Nice gönül erleri vardır, yeryüzünde nam ve nişanları kalmamıştır. Ama, kâşânelerin altında da, ciğeri beş para etmeyen bir nice nasipsizler bulunur. Nitekim, Şahcihan tarafından, değerli eşi Ercümend Bânû için yaptırılan ve eşi bulunmaz bir şaheser olan Tac Mahal, bu hanıma duyulan sevgi ve saygının mükemmel bir ifadesidir. Bu abidenin altında, rüyalarda görülmesi bile imkansız olan bir başka saray bulunabilir, tıpkı viranelere özlem duyuracak bir azap mahallinin de bulunabileceği gibi.

Tac Mahal, Ercümend Banu ile Şahcihan arasındaki bağlantının ifadesidir. Bu hanımın Yüce Mevlâ'ya olan bağlantısına gelince burada dillerin durması icabeder. Bu konuda kula söz hakkı verilmemiştir. Söylenecek söz sadece hüsnü zannın, ya da sui zannın bir ifadesi olabilir. Kesin hüküm ise gaybı ve şehadeti bilen, gönüllerin derinliklerindeki her çeşit duyguya vakıf olan Yüce Allah'a aittir.

*

Bu arada Hz. Ömer'i hatırlamamak olmuyor. Namaz kıldırırken uğradığı saldırıda yaralandığı ve çağrılan tabibin, "Artık vasiyetini yapabilirsin" dediği zaman oğlu Abdullah'ı Hz. Aişe'ye göndermiş, ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in yanında defnedilmek için izin istemişti.

İsteğinin kabul edildiği haberi geldiği zaman **"Hamdolsun Allah'a, en büyük derdim bu idi"** dediği biliniyor. Sıhhatli olduğu günlerinde de, zaman zaman Yüce Mevlâ'ya el açıp niyaz ettiği ve **"Allah'ım, beni Peygamber'imin şehrinde ve şehid olarak huzuruna al"**[1] diye yalvardığı rivayet edilir.

Hz. Hasan zehirlenme sonucu vefat ederken kardeşi Hüseyin'e, mümkün olursa dedesinin yanına gömülmek istediğini vasiyet etmişti. Hz. Hüseyin tarafından bu vasiyeti yerine getirmek üzere hazırlık yapıldığını öğrenen Mervan, Emevî soyundan olan delikanlıları arkasına alarak Hz. Hüseyin'e karşı durmuş,

- Osman Haşş-i Kevkebe gömülsün, Hasan Aişe'nin odasına defnedilsin, yağma yok.. demiş, Emevi soyundan delikanlıları silahlandırıp gelmişti.

Kılıçların çekilmesi ve insanların birbirlerine saldıracak hale gelmesi üzerine araya giren Ebû Hureyre, Hz. Hüseyin'i razı ederek cenazenin, Baki' mezarlığına defnedilmesini sağlamıştı.[2]

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in dünya hayatı sona ermiş olmakla beraber onu, alelade bir insan gibi kabul etmek ve "Ölmüştür" deyip geçmek doğru değildir. Onu alemlere rahmet olarak gönderen Yüce Mevlâ onun komşularına yeterince ikramda bulunmaya da elbet kadirdir. Ancak, Mesela Hz. Hasan'a, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in kabrinden iki yüz elli metre ötede gömüldüğü için, ya da Hz. Ömer'e hemen Efendimiz'in yanıbaşında defnedildiği için yapılacak ikram değişecek midir?

Bu sualin doğru cevabını tayin etmek Yüce Rabbimize aittir.

*

---

1 Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 121

2 Ebü'l-ferec İsfehani, Mekatilü't-talibiyyin, 80; İbn Kesir, el-Bidaye, 8/ 44; Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 172;

Hz. Osman'a gelince, onun "Haşş-i Kevkeb" diye bilinen ve aslında çöplük olarak kullanılan bir yere defnedilmiş olması, ahiret aleminde de öyle muamele göreceğinin bir göstergesi olamaz. Bu sadece her şeyi kendi ölçülerine göre ayarlamak isteyen ve mesela orada bulunan Hz. Ali ve benzeri insanlara sormayı bile düşünemeyecek derecedeki serkeş ve gözü dönmüş kişilerin, Hz. Osman'a karşı duydukları kin ve düşmanlığın bir ifadesidir. Bütün maksat ve gaye, onun cesedine de olsa hakaret etmek suretiyle içlerinde biriken hırs ve kin duygularına biraz olsun su serpebilmekten ibarettir.

Allah rızası uğrunda hareket ettiği kanaatinde olan kimseler, Peygamber terbiyesinde yetişmiş, İslâm'a bir ömür boyu hizmet etmiş bir insan, Hz. Peygamber'in Ashab'ını görünce **"Son sözü söylemek bu insanların hakkı olmalıdır"** diyebilmeli, az çok hürmetkar bir tavır takınabilmeliydiler.

Haşş-ı Kevkeb'e gömülen sadece Hz. Osman'ın cesediydi. Bu cesedin sahibi, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den Cennetlik olduğunu bir değil, birkaç defa duymuş olan bir insandı. Onun aziz ruhu ise, şehid olacağı günün gecesinde Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den aldığı davete icabet etmek üzere çoktan menzili maksuda ulaşmış olmalıydı. Yüce Mevlâ dilediği zaman Sevgilisi İbrahim (s.a.v) Efendimiz'e ateşi gülistan etmişti,[1] Peygamber'inin Cennet müjdesi verdiği bir kulunun cesedi çöplüğe gömülmüş olsa bile onu, kendi zatına yakışır şekilde ağırlamaya elbet kadirdi.

*

İki Buçuk Parmaklı Ama Değerli Bir Kadın

Nâile artık iki buçuk parmaklı bir hanım olarak hayatını devam ettirmek mecburiyetindeydi. Orta parmağıyla Şehâdet parmağını kökünden, baş parmağı ortasından kesip düşüren kılıç, geride sadece avucunun bir kısmıyla birlikte serçe parmağıyla yanındaki parmağı

---

1 Enbiya suresi, 21/69

bırakmıştı. Baş parmağının pek az bir kısmı kalmıştı. Nâile hanım bu parmaklarla doğru dürüst iş yapma imkanını bulamayacaktı.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in genç Ashab'ından Numan b. Beşir'e haber saldı. Bir müddet sonra gelen Numan, elinde bir paketle Nâile hanımın yanından ayrıldı. Bu pakette Hz. Osman'ın kanlı gömleği vardı. Nâilenin elinin kesilen kısmı ve bir mektup yine bu pakette yer almış bulunuyordu. Mektupta Hz. Osman'ın şehid ediliş olayı anlatılıyor, başta Hz. Ali olmak üzere Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ının, Hz. Osman'ı yardımsız bıraktıkları söyleniyordu.[1]

Numan devesine bindi, vakit kaybetmeden Muaviye'ye ulaşmak üzere ver elini Şam dedi ve yola koyuldu.[2]

*

Nâile hanım, Hz. Osman'ın şehid edildiği günden itibaren dört ay on gün müddetle evlenmeden, evlenme sözleşmesi yapmadan beklemek mecburiyetindeydi. Bekledi.

Bu müddetin bitiminde artık onunla evlenme arzusu taşıyanların kendisine dünür olmalarında bir sakınca kalmamıştı. Evlilik teklifleri gelmeye başladı. Herbiri reddediliyordu. Ancak bir gün Şam şehrinden gelen bir evlilik teklifi bunların hepsinden ağır bastı. Muaviye dünür oluyordu.

Nâile hanım hizmetçisinden bir demir parçası bulmasını istedi. Bulunup getirildi. Nâile demiri eline aldı ve şiddetle ağzına vurdu. Görenleri hayran bırakacak derecede güzel olan ama özellikle ağzı ve dişleri ile ayrı bir güzel olan Nâile'nin göğsüne doğru akan kanlar, ağzına dolan birkaç dişten, patlayan dudaklardan çıkıyordu. Bir daha, bir daha vurdu demiri. Ağzı ve yüzü perişan olmuştu. Demiri getiren hizmetçi feryatlar ediyor,

---

1 İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, 41, 42

2 Numan'ın babası Beşir, Hz. Ebû Bekr'e ilk defa bey'at eden insandı. Kendisi ise hicretin altmış beş yılında saltanatı ele geçiren Mervan'a bey'at etmemenin cezası olarak başı kesilmek suretiyle öldürülecektir.(İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 5/293)

- Kurbanın olayım, yapma hanımım, diye yalvarıyordu.

Ama artık iş işten geçmiş, görenleri meftun eden o ağız ve dişlerden eser kalmamıştı. Hizmetçi, hıçkıra hıçkıra ağlarken sordu,

- Sevgili hanımım, neden yaptın bunu?

Nâile göğsüne doğru akan kana ve çektiği acıya aldırış etmeden cevap verdi:

- Elbise nasıl eskiyorsa, üzüntülerin, kederlerin öyle eskidiğini ve zamanla yok olduğunu gördüm. Osman'a duyduğum üzüntünün zamanla yok olup gitmesinden, ona duyduğum sevginin gönlümden silinip kaybolmasından ve netice olarak bir başka erkeğin Osman'ın yerini almasından endişe ediyorum.

Naile bir iki nefes aldı ve devam etti:

- Hayır, vallahi hiç kimse Osman'ın oturduğu yere oturamayacak ve onun gördüğünü göremeyecektir. Buna asla izin vermeyeceğim. Kendimi bu hale getirişimin sebebi de budur, dedi.[1]

Evet artık o, eski güzel Nâile değildi. Onun bu kararını bilen hiç kimse artık ona dünür olmayacak ve Nâile bir daha anne ve babasını hiç görmeden ölünceye kadar Medine'de kalacaktı.

---

1 Ömer Rıza Kehhale, A'lamunisa, 5/ 153 - 156

KİTABI BİTİRİRKEN

Hz. Osman'la ilgili olarak hazırladığımız bu kitabı bitirirken bir iki kelime söylemek istiyoruz.

Hazreti Ömer'in bir korkusu vardı: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den duyduğu, deniz dalgaları gibi kabaracak, ortalığı birbirine katacak, çalmadık kapı, girmedik ev bırakmayacak olan bir fitne.. Kur'an **"Fitne, adam öldürmekten de beter bir bela ve musibettir."**[1] buyurmuştu. Mutlaka fitnenin de dereceleri olmalıydı. Hz. Ömer'in yüreğini titreten ise umumi olanıydı. Bir insanı, bir aileyi, bir kabileyi hatta bir şehri değil, bütün İslâm alemini kaplayacak olan büyük fitne idi.

Hz. Ömer'ütün derdi bu fitnenin patlak vermesinden önce dünya hayatına veda etmek, Yüce Mevlâ'nın huzuruna fitnelere karışmamış bir insan olarak varabilmekti. Bir gün arkadaşlarıyla otururken,

- Rasulullah Efendimiz'in fitne konusunda söylediği sözü hatırında tutanınız var mı? dedi. Huzeyfe b. Yeman cevap verdi:

- Ben varım.

- Sen bu gibi konularda cesaret sahibi bir kişisin.

Huzeyfe Hz. Ömer'in bu değerlendirmesine bir şey demedi. Sözlerine şöyle devam etti:

---

1 Bakara suresi, 2/191

- İnsanın ailesi, malı, çocukları, komşusu hakkında düştüğü fitneler vardır, ki bunlardan meydana gelen vebal ve günaha, kıldığı namaz, tuttuğu oruç, verdiği sadaka ve insanlara iyiliği emredip fenalıklardan vazgeçirmeğe çalışması gibi amelleri keffaret olur.

Hz. Ömer,

- Ben bu fitneyi sormuyorum, dedi.

Çünkü bunlar şahsın kendisiyle ilgili olan nihayet bir iki aile arasında olabilecek ve halledilmesi kolay olan fitneler idi. Aile geçiminde huzursuzluğa sebep olacak sözleri söyleyen, ya da bu çeşitten iş yapan insanlar bulunacak; mal hırsı insanı nahoş durumlara sürükleyecek; çocukları onu, istemediği hallere düşürecek, komşularıyla rahatsız edici durumlar meydana gelebilecekti. Ama bütün bunlar ya da bir kısmı, Yüce Mevlâ'nın **"Hiç şüphe yok, Allah rızasına uygun olan iyilikler, fenalıkları siler süpürür"**[1] buyruğuna göre affedilecek çeşittendir.

- Benim sorduğum bu değil dedi Hz. Ömer. Sormak istediğim, deniz dalgaları gibi kabarıp coşacak olan fitnedir.

- Senin bu fitne ile ilgin nedir?.. Onunla senin aranda kapalı duran bir kapı vardır.

- Peki bu kapı kırılacak mı? Yoksa açılacak mı?..

- Kırılacak.

- Öyleyse bu kapı bir daha kapanmaz.

Konuşma burada bitti. Hz. Ömer'in bulunmadığı bir yerde ve belki de vefatından sonra Huzeyfe'ye,

- Kırılacak olan kapının kim olduğunu Ömer biliyor muydu?.. dediler.

---

1 Hûd suresi, 11/114

- Evet, yarından önce akşam olacağını ve karanlığın bastıracağını bildiği gibi bilmekteydi, dedi.[1]

Müslim'in bir rivayetinde kırılacak kapı, bizzat Hz. Ömer'in kendisi olarak verilir. O hayatta oldukça fitne korkusu olmayacak, ama o şehid edildikten sonra fitne dalgalar halinde yönelip gelecekti.

*

2- Hz. Ömer Nebiyyi Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ını Medine dışına bırakmıyordu. Hz. Ömer'e göre onlar, İslâm Dini için gerekli olan vazifeyi yapmışlar, Allah'ın dininin en yüce olması uğrunda mallarıyla, canlarıyla mükemmel bir Cihad'ın en güzel örneklerini vermişlerdi. Artık vazifeleri Medine'de kalmak, Hilafet Makamı'nın danışma meclisini oluşturmak, hayatta oldukları müddetçe burasının "Peygamber Şehri" olma özelliğini muhafaza etmekti. Hz. Osman Hilafef e geçince onlara Medine dışına çıkma izni verdi. Böylece Rasûlü Muhterem (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ından pek çok insan Medine'yi terkedip gitti. Etraftaki şehirlerde arazi, mal ve mülk sahibi oldular.

Hz. Osman devrinde insanların gelirlerinde bir artış oldu. Gelir artışı refah seviyesinin yükselmesi demekti. Bu durumun getirdiği olumsuz neticelerden biri de dini duyguların azalması idi. Ayrıca:

- Günden güne Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ı azalıyor, eceli gelenler birer ikişer dünyadan ayrılıyordu. Onların azalması, manevi havanın da azalması anlamına gelebilirdi. Çünkü, genel olarak Sahabe çocuklarının, Sahabe derecesinde bir dini ve manevi duygu ve yaşayışa sahip olmaları düşünülemezdi.

Örnek vermek gerekirse, Peygamber olmayan insanların tartışmasız en üst seviyede olanı Hz. Ebû Bekir'di. Ama onun oğlu olan Muhammed, Hz. Osman'ı öldürmek üzere eve giren eşkıya grubunun başındaydı. Hem de Hz. Osman'a karşı insanları ayaklandırabilmek

---

1 Buhari, Mevakitü's-salat 4; Müslim, Fiten 26

için yıllarca propaganda yapmış bir kişi olarak gelmiş ve onun sakalından yapışıp hesap sormaya çıkmıştı. Henüz yirmi altı yaşında bulunan bir delikanlının, seksen üç yaşındaki bir Halife'ye karşı bu çirkin davranışı yapma hakkı olmamalıydı. Rasûlu Emin Efendimiz, **"Küçüğümüze merhametli olmayan, büyüğümüze hürmeti bulunmayan bizden değildir"**[1] buyurmuştu. Muhammed b. Ebî Bekr'in bu davranışını edeb ve ahlak ölçüleri içinde iyi anlama ve değerlendirebilme imkanı yoktu.

Hz. Osman'ın çocuklarından hiçbiri, babasının yerini dolduracak durumda değildir.[2] Sa'd b. Ebî Vakkas gibi Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'in takdir ettiği, **"İşte benim dayım, var mı bunun gibi dayısı olan"**[3] buyurarak öğündüğü, hayatında Cennet müjdesi verdiği Sa'd b. Ebî Vakkas'ın oğlu Ömer, Hz. Hüseyin'i Kerbela'da şehid eden ordunun komutanlığını yapıyordu.[4]

Bu örnekleri çoğaltma imkanı vardır. Kısacası Sahabe çocukları içinde Sahabe-i Kiram Efendilerimizin yerini dolduran, Sahabe neslini mükemmel şekilde temsil ettiğini söyleyebileceğimiz insan sayısı, Sahabe sayısına eşit olmamaktadır.

3- İslâm hakimiyyetine giren beldelerin sayısı artıyor, saha günden güne genişliyordu. Bir kısım beldelerin İslâm hakimiyyetine girmesi demek, hepsinin İslâm'ı kabul etmesi anlamına gelmiyordu. Haraç ve cizye vermek suretiyle mal ve can emniyetlerini Müslümanlara bırakan halkın, zaman zaman ayaklandıkları oluyor, bazen tek taraflı olarak anlaşmaları bozuyorlardı. Memnun olmayanların şikayetlenmeleri, bozgunculuk çıkarmaları da bunun tabii bir sonucu olmalıydı. Ayrıca İslâm'ı gönülden benimsemediği halde Müslümanlar'a Müs-

---

1 Tirmizi, Birr, 15 (4/ 321): Ebu Davud, Edeb, 58 (4/ 392) Ahmed b. Hanbel, 1/ 257; Münavi. Feyzu'l-kadir, 6/ 224

2 Mes'udi, Mürucü'z-zeheb, 2/ 331

3 Tirmizi, Menakıb, 27 (5/ 649)

4 Ebü'l-ferec İsfehani, Mekatilü't-talibiyyin, 109 - 112

lüman gibi görünmek suretiyle yapabileceği fenalıkları sahneye koyanlar da bulunacaktı.

Özellikle Yahudiler'in ve İranlı Ateşperestler'in İslâm'ı gönülden kucaklamaları, İslâm hakimiyyetini seve seve benimsemeleri düşünülemezdi. Rasûlu Emin Efendimiz hayatta iken bile -Onun gerçek Peygamber olduğunu, kendi çocuklarını bildikleri kadar kesinlikle bilmelerine rağmen[1]- Yahudiler, pek çok fitne ve fesada imza attılarsa, Hz. Peygamberin vefatından sonra ıslah-ı hal etmeleri ve tevbeye sarılmış olmaları beklenemezdi.

Özellikle Hz. Osman devrindeki gevşeme zamanını fırsat bilerek ellerinden gelen mefsedet ve mel'aneti icra edeceklerinde şüphe yoktu. Müslüman kılığına giren İbn Sebe' (bir diğer tanımlamayla İbn Sevda),[2] Kûfe, Basra, Şam ve Mısır gibi önemli vilayetleri dolaşmış ve bir sürü fitne tohumu ekmişti. Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle sonuçlanan çirkin olayların tezgahlanmasında İbn Sebe'in geniş ölçüde rolü olmuştu. Ancak kusurun tamamını da ona yüklemek ve geride kalan isyancı grubu ve daha bu olaya uzaktan yakından katılan, hatta ses çıkarmayanları kusursuz ve günahsız saymak da insafsızlık olur. Bir Yahudi'nin, o zamanda yaşayan bütün Müslümanları tek parmağında oynattığını iddia etmek hem gülünç, hem de ayıp olacaktır.

4- Hz. Ebû Bekr ve Ömer devirlerinde Teym ve Adiyy oymakları[3] ön sıraya geçememiş, diğer kabilelerden ayrı haklara sahip olamamışlardı. Hz. Ebû Bekr'in akrabasından ya da Teym oymağından devlet görevinde iş alan kimse bulunmadığı gibi, Hz. Ömer'in akrabasından

---

1 Bakara suresi, 2/146

2 Asıl adı Abdullah olan bu mel'un, babası olan Sebe'den dolayı Abdullah b. Sebe' diye bilinir. Annesinin adı Sevda olması sebebiyle ona İbn Sevda da denmektedir. Her iki isim aynı mel'una aittir. İslâm'a verebileceği en büyük zararı müslüman kılığına girip, abdestli namazlı bir Müslüman gibi görünmekle yapabileceğini düşünmüş, fitne tohumlarını öyle ekmiştir.

3 Teym Hz. Ebû Bekr'in, Adiyy Hz. Ömer'in akraba topluluğudur. Her ikisi de Kureyş kabilesinin birer oymağıdır.

ya da Adiyy oymağından devlet görevine getirilmiş olan kimse bilmiyoruz. Ayrıca Hz. Ömer, çıkaracağı bir emir ve yasaktan evvela onları haberdar ederdi. Daha sonra onlara,

- Bakın, insanlar sizi, şahinin serçeyi gözlediği gibi gözlemektedir. Sakın ola ki sizden biri benim çıkaracağım bu emri ve yasağı çiğnemeye kalkışmasın. Başkalarına vereceğim cezanın iki mislini size veririm, demeyi de ihmal etmezdi.[1]

Onlar Hz. Ömer'in kendileriyle şaka etmediğini, bu sözlerin kuru sıkı bir tehdit olmadığını tecrübelerle bilmekteydiler. En azından oğlu Ebû Şahme şarap içtiğinde cezayı bizzat kendi elleriyle tatbik ettiği unutulmamıştı.[2]

Hz. Ömer vefat ederken, "Aşere-i Mübeşşere=(hayatında Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'den Cennet müjdesi almış olan on kişi) den biri olmasına rağmen Said b. Zeyd'i, hisabın haricinde tutmuş, onun seçme ve seçilme hakkını iptal etmişti. Çünkü Said hem amcasının oğluydu, hem de kızkardeşi Fatıma (Ümmü Cemil)'in eşiydi. Şayet böyle bir önlem almasa ve onu da "Şura Ehli" olan altı kişiye ilave etse ve tesadüfen Said seçilmiş olsa "Ömer ne yaptı etti, Said'i seçtirdi" denilmeyeceğinden emin değildi. İnsanların dillerini tutmak, dillerini tutma imkanı olsa bile gönüllerindeki dile hakim olmak kolay değildir.[3]

Hz. Ömer, kendinden sonra seçilme şansı en çok olan Hz. Osman'ı ve Hz. Ali'yi ayrı ayrı çağırmış, her ikisini de akrabalarını devlet

---

1 Süyuti, Tarihu'l-hulefa, 126

2 İbn Hıbban, Sikat, 2/203; İbn Kuteybe, el-Maarif, 109

3 Bundan birkaç yıl evvel Çalışma Bakanlığı tarafından geniş ölçüde bir imtihan açılmış, binlerce kişi bu imtihana katılmıştı. Kazananlardan elli tanesinin soyadı Bakan'ın soyadını taşıyordu. Gazeteler konuyu ballandıra ballandıra vermişlerdi. Bu kişilerin Bakanla ilgileri olabilir ya da olmayabilirdi. Bu olayın bizi ilgilendiren tarafı, insanların olaya bakış açılarıydı. 1996-1997 Eğitim ve Öğretim yılında girdiğim bir sınıfta üçünün de soyadı "Şen" olan üç öğrencim vardı. Üçü de Trabzonlu idi. Hiç birinin diğeri ile akrabalık bağı yoktu. Bu işçilerin de Bakan ile ilgileri olmayabilirdi. Ama insanların dillerim tutamazdınız.

dairelerinden uzak tutmalarını sıkı sıkıya tenbih etmişti. Halbuki Hz. Osman şehid edildiğinde Kûfe valisi olan Ebû Musa el-Eş'ari hariç olmak üzere bütün valiler Hz. Osman'ın yakın akrabası idiler.

Hazreti Osman neden bu yolu tercih etmişti?

a) Hz. Osman, idari makamlara akrabasını getirdiği takdirde başarılı olacağını zannetmiş olabilirdi, insanlar arasında sözlerimi en çok akrabama geçirebilirim. Bana en çok yardım edecek olanlar benim akrabam olan insanlardır. Akrabamın dışında olan insanlara görev verdiğim takdirde akrabam tarafından ayıplanmış olabilirim. "Sana bu dünyada yar olacak, yardımcı olacak insanlar bizler idik. Yâr olanı terkettin, ağyara gittin, diyebilirler", diye düşünmüş olabilirdi.

b) Hz. Osman Hilafet Makamı'na geçer geçmez adamlar Hz. Osman'ın etrafını çevirmiş ve devlet dairelerini parsellemeğe çıkmış, Hz. Osman ise, yumuşak tabiatı, utangaç durumu sebebiyle onlara **"Hayır, olamaz. Burası Emevîler'in çiftliği değildir"** diyememişti.

c) Hem Hz. Osman'ın görüşü ve arzusu, hem de Emevîler'in istekleri aynı noktada birleşmiş olabilirdi. Kesin olan netice ise bu valiliklerin Hz. Osman'ın en yakın akrabasına dağıtılması olmuştu. Öyle ki, o gün yaşayan insanlar arasında Hz. Osman'a, valilerden daha yakın olan ve açıkta kalan bir akraba gösterebilme şansına sahip değiliz.

Bu valiler zaman zaman Hz. Osman'dan habersiz olarak emirler çıkarıyor, yasaklar koyuyor, bir takım uygulamalar yapıyor, sonunda ise "Emirü'l-Müminin böyle buyurdu" deyip, işin içinden sıyrılıyorlar ama Hz. Osman bunu duyduğu zaman bu işi yapana herhangi bir soru açmıyor, cezalandırma yolu tutulmuyordu.

İnsanların bu uygulamalardan memnun olmaları söz konusu olamazdı. Kaldı ki Kûfe Valiliğine getirilen Velid b. Ukbe Hz. Osman'ın ana bir kardeşi olmakla beraber **"Fasık bir kişi"** olduğu Kur'an ayetiyle tespit edilmiş bir şahıstı. Mısır Valisi yapılan Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh (İbn Ebî Serh) Hz. Peygamber tarafından **"Ka'be örtüsüne**

sarınmış halde bile bulunsa öldürülmesi" emri verilmiş olan bir kişiydi.[1] Hz. Osman'ın yaptığı pek çok ısrar üzerine bırakılmış ama Hz. Peygamber yine de etrafındakilere **"İçinizden aklı başında biri çıkıp da, şunu öldüremedi"**[2] demekten kendini alamamıştı. Mervan'a gelince o, Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz'in Ashab'ı tarafından **"İbn Laîn (mel'un şahsın oğlu), İbn Tarîd (Rasûlullah'ın koğduğu şahsın oğlu) ve İbn Vezeğa (sürüngen'in oğlu)"** diye bilinen biriydi.

Arkadaşları tarafından "Ebû Leyla" (Yumuşak başlı, itiraz etmesini bilemeyen) lakabıyla tanınan[3] Hz. Osman, valiler hakkında şikayetler çoğaldığı zaman onları hac mevsiminde Mekke'de bulunmak üzere davet etmiş,

- İnsanların sizden şikayetleri var. Sizi azletmemi istiyorlar, buna ne dersiniz?.. demişti. Ama,

- Devletin ve müslümanların selameti için bulunduğunuz makamı boşaltın. Çünkü iş ciddi boyutlara ulaştı, diyememişti. Valilerden de, madem ki durum böyledir. Ben edebimle çekileyim diyen olmamıştı.

Kısacası Hz. Osman'm feci akıbetini bir bakıma akrabası olan Emevîler hazırlamışlardı.

5- Cahiliyye devrinde Kureyş'in önemli bir itibarı vardı. İslâm ise kanun karşısında her insanı eşit saymış, fazilet konusunda ise **"Sizin Allah yanında en değerli, ikrama en layık olanınız Allah'a karşı en saygılı olanınızdır"** buyurmuştu.[4]

Dünkü hayatı ne olursa olsun Yüce Allah, iman edenleri yeniden dünyaya gelmiş gibi kabul etmiş ve Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, **"İslâm, kendinden önce yapılanları yıkar, yok sayar"**[5] buyurmuş ve bu prensibi hayatı boyunca titizlikle uygulamıştı.

---

1 İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/376

2 Ebu Davud, Cihad, 117 (3/79

3 İbn Hacer, Fethulbari, 7/43; Aynî, 7/617

4 Hucurat suresi, 49/13

5 Müslim, İman, 192 (1/112)

Uhud Günü'nde muharebe meydanının altını üstüne getiren ve kazanılmış olan bir zaferi mağlubiyete çeviren Halid b. Velid'e tek kelime söylenmemiş hatta o, Rasûlulah (s.a.v) Efendimiz tarafından "Seyfullah" (Allah'ın kılıcı) lakabı verilerek taltif edilmişti.[1] İkrime'yi rahatsız edecek diyerek babası Ebû Cehl hakkında söz söylemeyi yasaklamış ve "**Ölüleri hatırlatarak dirileri rahatsız etmeyin**"[2] buyurmuştu.

Ben İslâm'dan önce işlediğim bir suçtan dolayı İslâm'ı kabul ettikten sonra ceza gördüm, diyebilecek bir fert gösterme imkanı yoktur.

İslâm, insanları tarak dişleri gibi müsavi tutmuş, manevi değerini Allah'a saygı ölçüsüne bırakmıştır. Bir zamanlar Ukbe b. Ebî Muayt'ın çobanı[3] olan Abdullah b. Mes'ud, İslâm Tarihi'nin büyük insan olarak tanıdığı bir şahsiyettir. Bir zamanlar Ümeyye b. Halefin kölesi olan ve işkenceler altında kıvranırken Hz. Ebû Bekr tarafından satın alınıp azad edilen Bilal Habeşi[4] Müslümanların baş tacı olarak tanınmıştır. Hz. Ömer gibi büyük bir Halife ona, -alay etmek için değil- duyduğu hürmet ve sevgiden dolayı "Bilal bizim Efendimizdir" diyebiliyordu.[5]

Fakat Hz. Osman'ın devrinde Kureyş ve özellikle Emevîler cahiliyye hayatını tekrar hatırlatırcasına bir tutum ve davranış içine girmişler, insanlara tepeden bakmaya başlamışlar, Kûfe Valisi Said b. As, bir toplantıda konuşurken "Sevad arazisi (Dicle ve Fırat arasında kalan ve Mezopotamya diye bilinen bölge) Kureyş'in, canı istediği gibi ekip dikeceği bir bahçesidir" demekten çekinmemişti.[6]

Halbuki orası akıtılan nice kan, verilen nice can uğruna alınmıştı. Bu kan ve can ise Kureyş dışında kalan insanlara aitti. Bereket fışkıran

---

1 Buhari, Fezailü Ashab, 25 (4/ 218); Müslim, Zekat, 145 (2/ 743)

2 Buhari, Cenaiz, 9 (2/ 108)

3 İbn Abdilberr, el-İstiab, 2/ 317

4 İbn Hişam, 1/ 339

5 İbn Esir, Üsdü'l-gabe, 1/ 291

6 Mes'udi, 2/ 335; Taberi, 2/ 637; İbn Esir, el-Kamil, 3/ 139

bu toprakları canlarını ortaya koyarak zapteden insanlar bir tarafa itilecek, Mekke'de oturan ve bu toprakları hiç görmemiş kişiler, sırf Kureyş'ten oldukları için sahip çıkacaklardı. Bu söze karşı çıkan ve kendilerini tehdit eden zabıta görevlisini bayıltıncaya kadar döven insanlar Said b. As'tan "Bir dil sürçmesi oldu. Hatalı bir söz söyledim" gibi tek cümleden ibaret bir açıklama bile işitmemişlerdi.

Uzun bir cahiliyye döneminin ardından gelen ve insanların kanun karşısında eşit oldukları inancını ve anlayışını yerleştirmeye çalışan İslâm'a karşı duranların başında Kureyş'in bulunmasının sebebi bu idi. Ukbe b. Ebî Muayt dün develerini ve koyunlarını güden Abdullah b. Mes'ud'u[1] büyük insan olarak bilemez, onunla aynı seviyede bulunmaya tahammül edemezdi. Ümeyye b. Halef, dövebileceği, aç bırakabileceği, hakaret edebileceği, işkence yapma, satma ve hatta öldürme hakkına sahip olduğu Bilal Habeşi ile aynı seviyede bulunmayı hayalinden bile geçiremez, rüyasında bile böyle bir durumu seyretmeğe tahammül edemezdi.. Ebû Cehil her gün dövdüğü, hakaret ettiği kölesinin koluna girip onu kardeş bilemezdi.

"Hz. Ebû Bekr ve Ömer devirlerinde İslâm birliği, İslâm kardeşliği her şeyin üstünde tutulur, kabileler arasında eşitliğe riayet edilir, hiç bir kabilenin diğer kabileye üstünlük göstermesine, hiç bir ferdin kendisine seçkin bir mevki vermesine imkan bırakılmazdı. Halbuki Hz. Osman devrinde Kureyş gençleri kendilerini, herkese üstün, herkesten seçkin saymaya, herkesi kendilerine köle tanımaya, herkesin kabileye bağlılık duygusunu tahrik etmeye başladılar.

Bunca Zaferler, Kureyş'in himmet ve gayretiyle kazanılmamış, bunca memleketler Kureyş'in kılıçlarıyla fetholunmamıştı. Bütün bu zaferler umumun katılışıyla elde edilmişti. O halde Kureyş'in, kendini herkesten üstün tanımasına yer yoktu. Halbuki Kureyş'in aldığı vaziyet kabile duygularını tahrike başlamış, bu fitne ve fesada sebep olmuştu."[2]

---

1 İbn Abdilberr, 2/317

2 Asr-ı Saâdet - Hz. Osman, 27

Ebû Hureyre, Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i, **"Ümmetimi Kureyş'in şu oymağı o oymaktan olan delikanlılar mahvedecek"** derken dinlediğini rivayet eder.[1]

- Ey Allah'ın Rasûlu, o günlere yetişirsek ne yapmamızı emredersin?.. dediler. Efendimiz bu soruya,

- Şayet insanlar onları yalnız bırakıp ayrılsalar (pek iyi ederlerdi) şeklinde cevap verdi.[2]

Büyük ihtimalle Kureyş'in şu oymağı şeklinde anlatılan ve Ebû Hureyre tarafından özel olarak açıklanmayanlar Emevîler'di. Hz. Osman bir bakıma onların kurbanı olmuştu.

Hz. Osman'ın bir konuşmasında "Benim ömrüm size uzun geldi. Siz usandınız, bana karşı olanlar da usandılar benden.." şeklindeki sözü ihtimal ki onun da iyiden iyiye hissettiği bir gerçeği ortaya koyuyordu. Çünkü:

Mısır'dan Hz. Osman'ı devirmek ve gerekirse öldürmek üzere yola çıkıldığında İbn Ebî Serh durumu Hazreti Osman'a haber vermişti. O günün valileri arasında en kuvvetli durumda bulunan Muaviye'ye de imdad çağırışında bulunmuş olmalıydı. Ayrıca Kûfe'den ve Basra'dan aynı maksatla yola çıkıldığını İbn Âmir ve Ebû Musa bilmekteydi. Ama bulundukları yerde kalmayı, olayları geriden izlemeyi daha uygun bulmuş olmalıydılar. Bunun ötesinde Hz. Osman'ın imdad çağırışını ifade eden mektubu onlara ulaşmıştı. Kırk günden aşağı olmayan muhasara müddetince yetişmeleri mümkündü.

Öte yandan Hz. Osman, Abdullah b. Abbas'ı Hac Emiri olarak gönderirken eline bir mektup vermiş, isyancıların yaptıklarını anlatmıştı. Fakat herkes, sanki önemli bir olay yokmuşçasına Haccını yapmış ve memleketinin yolunu tutmuştu. Ayrıca Hz. Osman'ın her yıl valilerini hac mevsiminde Mekke'de topladığı bilinen bir gerçekti. Bu yıl valilerden hiçbiri bulunduğu yeri terketmemişti.

---

1 Buhari, Menakıb, 25 (4/ 177, 178); Ahmed b. Hanbel, 2/ 288

2 Buhari, Menakıb, 25 (4/ 177); Müslim, Fiten 74 (4/ 2236)

Medineliler'e gelince şayet onlar işi ciddiye alsalar ve adamlara bir baskın düzenleseler dağılıp giderlerdi.

Hz. Osman'ın, etraftaki vilayetlerden yardım isterken, yanında bulunanların silah kullanmalarını yasaklaması, ihtimal ki kendini müdafaa edenlerin azınlıkta kalacaklarını, ezileceklerini, göz göre göre ölüme sürükleneceklerini düşünmüş olmasındandı. Evin önünde bulunan insanlardan herbirinin onar kişiyi tepelediği düşünülse bile neticede mağlup olacakları kesindi. O halde durup dururken bu insanları bile bile ölüme göndermenin bir anlamı yoktu.

Hz. Osman, kendini kurtarmak için bir avuç insanı ölüme süren bir Halife olma durumuna düşmemekle şeref ve haysiyetini korumuş oluyordu. Beni mutlaka öldürecekler, ama evvela sizin, benim uğrumda öldüğünüzü göreyim deme gibi bencil bir davranışta bulunmamakla o tebrik ve takdire layık bir davranışta bulunmuştur. Allah ona rahmetiyle, merhametiyle, lutfu ve keremiyle muamele buyursun, İslâm alemini o gün yaşanan çeşitten bir fitneyle karşı karşıya gelmekten muhafaza etsin.

Allahümme salli alâ seyyidinâ ve nebiyyinâ Muhammedin ve alâ Osmâne Zi'n-nureyn. ve sallallaü alâ cemii'l-enbiyai velmürselin ve'l-hamdü lillahi Rabbil alemin.

31.01.1999

Emirsultan / BURSA

Yeniden gözden geçiriş:

17 Safer 1432 – 21 Ocak 2011 Cuma

BİBLİYOGRAFYA

Kur'an-ı Kerim

Abbas Mahmud Akkad, Zi'n-nûreyn Osman b. Affan

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfü'l-hafa ve müzilü'l-ilbas, Haleb, ts

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, el-Müsned, Beyrut, ts

Ahmed Naim – Kamil Miras, Tecrid-i Sarih Tercemesi, Ankara, 1985

Buhari Muhammed b. İsmail, el-Camiu's-sahih, İstanbul 1315

Cehşeyari Ebu Abdillah Muhammed b. Addûs, el-Vüzera ve'l-küttab, Kahire, 1980

Diyarbekri Huseyn b. Muhammed b. Hasen, Tarihu'l-hamis fi ahval-i enfesi'n-nefis, Beyrut 1283

Ebu Davud Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, es-Sünen, Mısır 1950

Ebü'l-ferec Ali b. Huseyn b. Muhammed el-İsfehâni, Mekâtilü't-Talibiyyin, Beyrut, 2005

Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah el-İsbehani, Beyrut 2002

Ebu Şame Abdurrahman b. İsmail, el-Mürşidü'l-veciz, Beyrut 1975

Fahreddin er-Razi Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer, et-Tefsirü'l-kebir, Beyrut, ts

Firûz Âbâdî Mecdüddin Muhammed b. Yakub, el-Meğanimü'l-mütâbe fi meâlimi Tâbe, Riyad, 1969

Gazzali Muhammed b. Muhammed, İhyaü ulûmi'dîn, Mısır 1939

Halebi Nuruddîn Ali b. İbrahim, İnsanü'l-uyûn, Beyrut 2006

Halife b. Hayyat el-Asferi, Tarihu Halifeti'bni Hayyat, Beyrut 1993

Hazin Alâüddin Ali b. Muhammed, Lübabü't-te'vil, Kahire 1955

İbn Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, el-Ikdü'l-ferid, Beyrut 1983

İbn Abdilberr Ebu Ömer Yusuf b. Abdilberr, el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashab, Kahire, 1328

İbn A'sem, Ebu Muhammed Ahmed b. A'sem, Kitabü'l-fütuh, Beyrut, ts.

İbn Esir Izzüddin Ali b. Ebi'l-kerem, el-Kâmil fi't-tarih, Seyrut ts.

İbn Esir, Üsdü'l-gabe fi ma'rifeti's-sahabe, Kahire 2003

İbn Habib Ebu Cafer Muhammed b. Habib, el-Muhabber, Beyrut ts.

İbn Hacer el-Askalâni Şihabüddin Ahmed b. Ali, el-İsabe fi temyizi's-sahabe, İstanbul 1328

İbn Hacer el-Askalânî, Fethu'l-bari fi şerhı sahihi'l-Buhari, Kahire 1300

İbn Hallikân Ahmed b. Muhammed, Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zeman, Beyrut 2005

İbn Hıbban Muhammed b. Hıbban, es-Siretü'n-nebeviyye, Beyrut 2000

İbn İshak Muhammed b. İshak es-Siretü'n-nebeviyye. Beyrut 2004

İbn Hişam Abdülmelik b. Hişam, es-Siretü'n-nebeviyye., Mısır 1936

İbn Kesir İsmail b. Ömer, es-Siretü'n-nebeviyye., Beyrut 1971

İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-nihaye, Beyrut 1966

İbn Kesir, el-Bâisü'l-hasis, Mısır, ts

İbn Kuteybe Muhammed b. Müslim ed-Dîneverî, el-Maârif, Beyrut 2003

İbn Kuteybe, el-İmame ve's-siyase, Beyrut 2006

İbn Mace Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, es-Sünen, ys 1952

İbn Sa'd Ebu Abdillah Muhammed b. Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ, Beyrut 1985

Kurtubi Muhammed b. Ahmed, el-Camiu li ahkâmi'l-Kur'an, Kahire 1967

Mes'ûdî Ali b. Huseyn, Mürûcü'z-zeheb ve meâdinü'l-cevahir, Beyrut 2005

Münavi Muhammed Abdürreûf, Feyzu'l-kadir, Mısır 1938

Müslim Ebü'l-huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, Sahihu Müslim, ts. 1956

Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1935

Nesâî Ahmed b. Şuayb, es-Sünen, (Celalüddin Süyuti şerhi) Mısır 1348

Ömer Rıza Kehhâle, A'lamü'n-nisa, Beyrut, 1977

Subhi Salih, Mebahisü fî ulûmi'l-Kur'an, Dimeşk 1962

Süyûti Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, Tarihu'l-hulefa, Beyrut, 2005

Süyuti, el-İtkan fi ulûmi'l-Kur'an, Mısır, 1951

Taberi Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Tarihu'l-ümemi ve'l-mülûk, Beyrut 1987

Tilmisani Muhammed b. Ebi Bekr, el-Cevhere fi nesebi'n-nebiyyi ve ashabihi'l-aşere, Haleb, 1988

Tirmizi Muhammed b. İsa, el-Camiu's-sahih, Kahire 1937

Vâkıdî Muhammed b. Ömer,el-Meğâzî, Beyrut 1989

Ya'kûbî Ahmed b. İshak, Tarihu'l-Ya'kûbî, Beyrut 2002

*

İslam Tarihi'nin, yazılması ve kabul edilmesi en zor olan devirlerlerinden biridir Hz. Osman dönemi. Çünkü ondan önceki ilk iki Halife devrinde olaylar, günden güne müspet anlamda gelişmiştir. Bunların anlatılması da kabul edilmesi de kolaydır. Fakat üçüncü halife Hz. Osman döneminde işler tersine dönmüştür. İstenmeyen, kabul edilmesi güç olan olaylar birbirini takip etmiş kesin olan netice ise rüyada görmeye bile tahammül edemeyeceğimiz acı ve üzücü olaylar birbiri ardınca gelişmiş Rasulullah Efendimiz'in (s.a.v) şehrinde, Rasulullah (s.a.v) Efendimiz'in Halifesi olan zat, bir ayı aşan uzun bir süre evinde kuşatma altında tutulduktan sonra şehid edilmiş Medine halkı ise bu olaya adeta seyirci kalmıştır...

ISBN 978-605-5623-67-8

www.ensarnesriyat.com.tr